René Jean-Paul Dewil

Het Geslacht Vincius

Copyright: René Jean-Paul Dewil © Aantal woorden: 181174 Augustus-December 2019

Thorn

1840- 1880

Copyright: René Jean-Paul Dewil © Aantal woorden: 181174 Augustus-December 2019

Auteursrechten Clausule

René Jean-Paul Dewil © is de enige auteur van dit werk. © 2019.

Alle rechten voorbehouden.

Geen deel van deze publicatie mag veranderd worden zonder de schriftelijke toelating van de auteur.

Dit boek mag slechts in elektronische vorm gekopieerd worden voor persoonlijk gebruik. Het mag niet gedrukt worden, in een elektronisch of ander ophaalsysteem geplaatst worden, gefotokopieerd, of op enige andere wijze vastgelegd worden zonder de schriftelijke toestemming van de auteur.

De enige plaats van waar dit boek mag opgehaald worden is de Internet-website www.theartofpainting.be, die de enige oorspronkelijke tekst bevat.

Deze publicatie valt onder de wetten op de auteursrechten, onder de copyright rechten.

‘Het Geslacht Vincius - Thorn’ is een werk van fictie. De persoonsnamen die gebruikt werden en de figuren van de roman – behalve de werkelijke historische figuren - zijn enkel en alleen het resultaat van de verbeelding van de auteur. Enige gelijkenis met echte personen, dood of levend, is zuiver toevallig. De figuren van de roman en de gebeurtenissen zijn volledig fictief.

Inhoudstafel

Inhoudstafel....4
De Figuren....7
De Leiders van de Naties....10

Thorn....13

Deel 1. Pruisen in Vredestijd....13

De Stad Thorn. 1845....13
De Immigranten....15
Max Vincius van Thorn....22
Ezra, Max en zijn zusters. 1845 en vroeger....35
Het Overlijden van Ezra Vincevicius....35
De Handel in Thorn....41
Rebekah en Esther....46
Sara Benavicius. 1839....57
De Jaren van alle Illusies. 1840-1860....76
De Duitse Kwestie....76
De Opstanden van 1848 en 1849....82
De Schleswig-Holstein Crisis....90
Na de Duitse Revoluties....93
Een Oostenrijks-Pruisisch Conflict....96
De Krimoorlog....98
De Frans-Oostenrijkse Oorlog....103
Duitsland en Thorn....104
Max Vincius van Thorn....105
Overleven....107
Max, Sara en hun zonen....110
Asa Vincius....116
Max en Sara....117
Een verboden Verhouding. 1863....126

Deel 2. Pruisen in Oorlogstijd 147

De Poolse Opstand. Haim Vincius. 1860-1865 147
Het tweede Huwelijk van Max Vincius 150
De Poolse opstand van 1863 154
Wapensmokkel in Thorn 163
De tweede Oorlog om Schleswig 168
Haim Vincius 176
Leah Goldstern 176
De Pruisisch-Oostenrijkse Oorlog 193
De Slag van Königgrätz 209
De Weg naar Wenen, en nadien 240
De Pruisische Campagne tegen Württemberg en Beieren 244
In Thorn en Berlijn. 1866-1867 249
Leah Goldstern 249
Esther Kleinberger 254
Max Vincius 259
Mikhael Vincius. 1865-1875 268
Het tweede groot Conflict. De Frans-Duitse Oorlog. 1870-1871 295
Het Voorspel 295
Het Begin van de Oorlog 300
De Oorlog begon 301
De Oorlog in het Oosten van Frankrijk. Gravelotte 303
Het verder Verloop van de Oorlog 310
Sedan 315
Na Sedan 318
Tijdens het Beleg van Parijs 320
De Troepenbewegingen rond de Loire en elders 323
De laatste Strijd 325
Het Einde van de Oorlog 327

In Thorn. 1876 330

Nota's van de Schrijver 336

De Figuren

Ezra Vincevicius	1770-1845	Getrouwd met Rebekah Munkacs in 1790
Rebekah Munkacs	1772-1848	Getrouwd met Ezra Vincevicius
Asa Vincevicius	1790-1860	Getrouwd met Leah Perlman in 1814, zoon van Ezra Vincevicius
Leah Perlman	1798-1880	Getrouwd met Asa Vincevicius in 1814
Rebekah Vincius	1816-1903	Getrouwd met Samuel Klaipsevicius in 1836, dochter van Asa Vincevicius
Esther Vincius	1818-1863	Getrouwd met Finkel Kaunavicius in 1836, dochter van Asa Vincevicius
Max Vincius	1820-1900	Getrouwd met Sara Benavicius in 1840, zoon van Asa Vincevicius
Sara Benavicius	1823-1902	Getrouwd met Max Vincius
Abraham Vincevicius	1792-1871	Getrouwd met Abi Abramovski in 1814, zoon van Ezra Vincevicius
Abi Abramovski	1792-1876	Getrouwd met Abraham Vincevicius in 1814
Iosel Vincevicius	1815-1895	Getrouwd met Sara Rausnitz in 1835, zoon van Abraham Vincevicius
Sara Rausnitz	1816-1903	Getrouwd met Iosel Vincevicius in 1835
Edek Vincevicius	1817-1897	Getrouwd met Rachel Levin in 1837, zoon van Abraham Vincevicius
Rachel Levin	1820-1910	Getrouwd met Edek Vincevicius in 1837
Sarah Vincevicius	1800-1878	Getrouwd met Anton Svirskius in 1827, dochter van Ezra Vincevicius
Anton Svirskius	1798-1873	Getrouwd met Sarah Vincevicius in 1827
Anton Svirskius de Jongere	1832-1900	Zoon van Sarah Vincius
Paul Svirskius	1833-1898	Zoon van Sarah Vincius
Johanna Svirskius	1835-1910	Dochter van Sarah Vincius
Kurt Vincius	1840-1919	Getrouwd met Hannah Sonnenfeld in 1862, zoon van Max Vincius
Max II Vincius de Jongere	1863-1939	Getrouwd met Maria Rosenthal in 1882, zoon van Kurt Vincius
Hannah Sonnenfeld	1845-1913	Getrouwd met Kurt Vincius in 1862
Maria Rosenthal	1866-1930	Getrouwd met Max Vincius de Jongere in 1880
Andreas Vincius	1864-1942	Getrouwd met Lore Kremer in 1885, zoon van Kurt Vincius

Lore Kremer	1865-1942	Getrouwd met Andreas Vincius in 1885
Julian Vincius	1866-1942	Getrouwd met Hanne Altman in 1886, zoon van Kurt Vincius
Hanne Altman	1870-1942	Getrouwd met Julian Vincius in 1886
Haim Vincius	1842-1920	Getrouwd met Leah Goldstern in 1865, zoon van Max Vincius
Leah Goldstern	1843-1910	Getrouwd met Haim Vincius in 1865
Avram Vincius	1866-1920	Getrouwd met Manyah Kalpern in 1890, zoon van Haim Vincius
Manyah Kalpern	1866-1930	Getrouwd met Avram Vincius in 1890
David Vincius	1868-1928	Getrouwd met Rosa Kalpern in 1892, zoon van Haim Vincius
Rosa Kalpern	1869-1935	Getrouwd met David Vincius in 1892
Mikhael Vincius	1843-1920	Getrouwd met Fredia False in 1870, zoon van Max Vincius
Fredia False	1845-1915	Getrouwd met Mikhael Vincius in 1870
Naomi Vincius	1871-1950	Getrouwd met Osyp Raisfeld in 1890, dochter van Mikhael Vincius
Osyp Raisfeld	1871-1955	Getrouwd met Naomi Vincius in 1890
Rivka Vincius	1873-1956	Getrouwd met Johann Handelmann in 1890, dochter van Mikhael Vincius
Johann Handelmann	1870-1946	Getrouwd met Rivka Vincius in 1890

Andere figuren

Friedrich (Fried) Kleinberger		Saksische immigrant in Thorn
Anna Kleinberger		Echtgenote van Friedrich Kleinberger
Esther Kleinberger	1845-1917	Dochter van Fried en Anna Kleinberger
Richard Friedrich Max Vincius	1867-	Zoon van Esther Kleinberger en Kurt Vincius
Marlene Anna Sarah Vincius	1869-	Dochter van Esther Kleinberger en Kurt Vincius
Joram Cohen		Joodse Koopman van Thorn, minnaar van Sara Benavicius
Leandra von Chrapitz	1825-1907	Tweede echtgenote van Max Vincius
Julius von Chrapitz-Vincius	1865-1938	Zoon van Leandra von Chrapitz en Max Vincius

Maria von Chrapitz-Vincius	1867-1942	Dochter van Leandra von Chrapitz en Max Vincius
Avram Goldstern	1812-1888	Vader van Leah Goldstern, Berlijnse uitgever

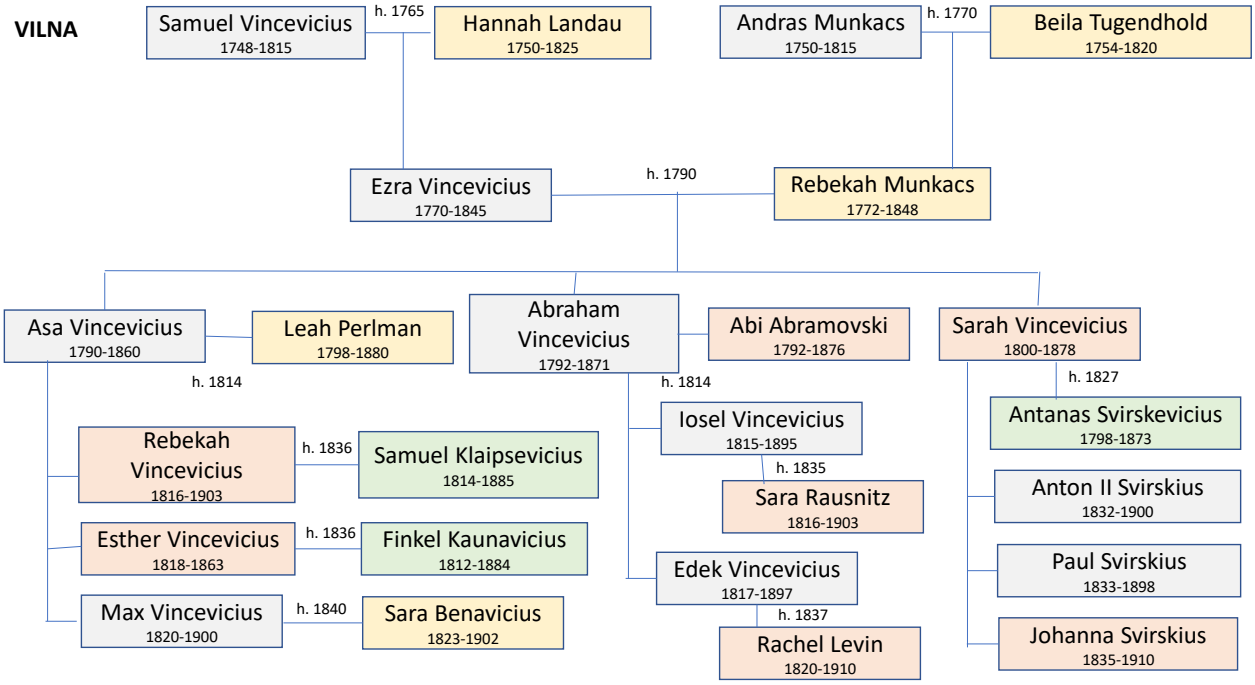

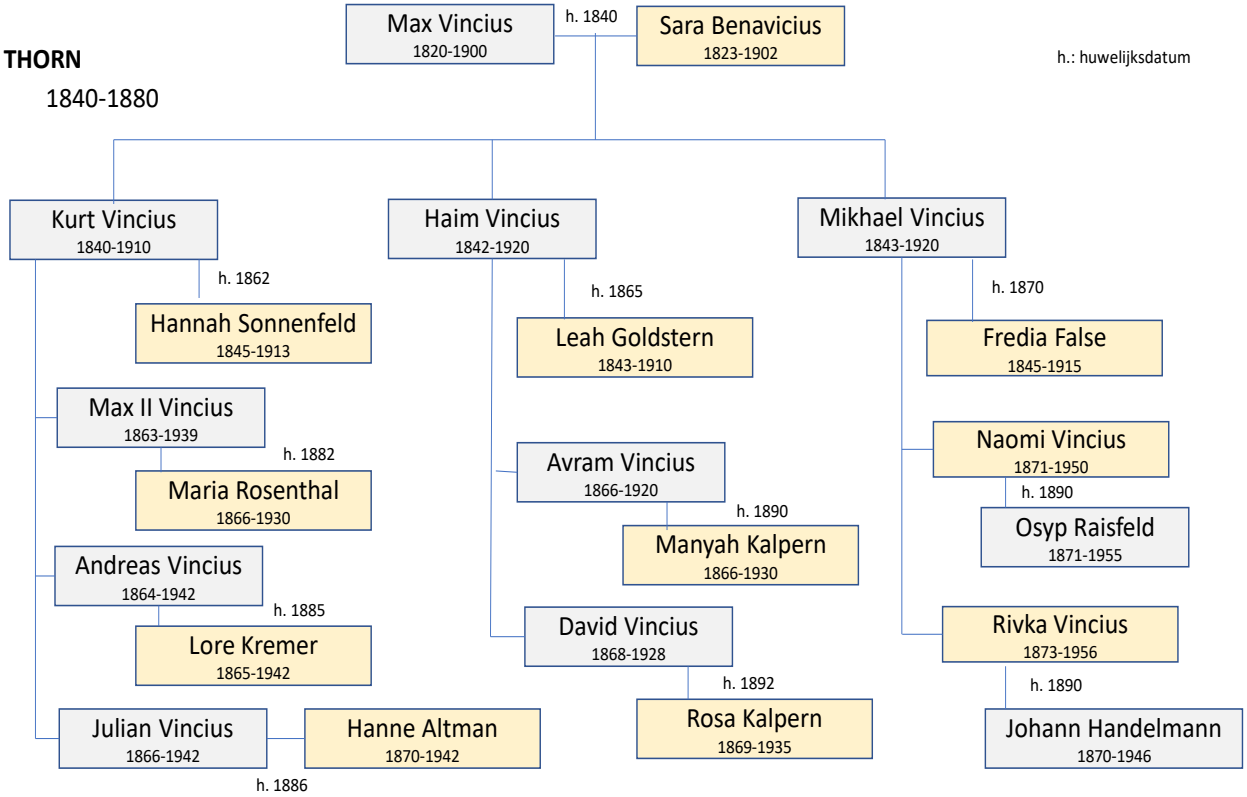

De Leiders van de Naties

Rusland en Polen

Tsaar Nicholaas I (1796-1855) R. 1825-1855 Tsaar van Rusland, Koning van Polen-Litouwen, Grootprins van Finland, Dynastie van Holstein-Gottorp-Romanov, getrouwd in 1817 met Charlotte van Pruisen, Alexandra Feodorovna. Zoon van Tsaar Paul I en Sophie Dorothea van Württemberg.

Tsaar Alexander II (1818-1881) R. 1855-1881 Tsaar van Rusland, Koning van Polen-Litouwen, Grootprins van Finland, Dynastie van Holstein-Gottorp-Romanov, getrouwd in 1841 met Marie van Hessen (d. 1880, Maria Alexandrovna) en in 1880 met Catherina Dolgorukova (morganatisch, Princes Yurievskaya). Zoon van Nicholaas I en Alexandra Feodorovna.

Het zogenaamde ‘Congres Koninkrijk van Polen’ werd gevormd op het Congres van Wenen (1815), na de val van Napoleon Bonaparte. Koningen van Polen tijdens deze regeringsperiode en nadien, tot 1917, waren de Russische tsaren.

Onderkoningen van Polen

Ivan Fyodorovich Paskevich (1782-1856) R.1831-1855 Russische Generaal. Van Ukraïnse afkomst.

Mikhail Dmitrievich Gorchakov (1793-1861) R. 1855-1861. Russische Artillerie Generaal en Russische prins.

Nikolai Onufrievich Sukhozanet (1794-1871) R. Mei 1861 - Augustus 1861. Gaf zijn ontslag wegens slechte gezondheid.

Karl Karlovich Lambert (1815-1865) R. Augustus 1861 – Oktober 1861. Russische Cavalerie generaal en graaf.

Alexander von Lüders (1790-1874) R. 1861-1862. Russische Infanterie generaal en graaf.

Groothertog Konstantin Nikolayevich van Rusland (1827-1891) R. Juni 1862–1863. Tweede zoon van Tsaar Nicholaas I van Rusland en jongere broeder van Tsaar Alexander II.

Friedrich Wilhelm Rembert von Berg (1794-1874) R.1863-1874. Russische Veldmaarschalk en graaf van Finland, waarvan hij Algemeen Gouverneur was van 1855 tot 1861.

Van 1874 tot 1915 werd Polen geregeerd door de Russische tsaren en door gouverneur-generaals aangeduid door Rusland.

Pruisen

Koning Frederik Wilhelm IV (1796-1861) R. 1840-1861. Koning van Brandenburg-Pruisen. President van de Unie van Erfurt (1849-1850). Dynastie van Hohenzollern, getrouwd in 1823 met Elisabeth Ludovika van Beieren (d. 1873). Zoon van Frederik Wilhelm III.

Keizer Wilhelm I (1797-1888) R. 1861-1888. Koning van Brandenburg-Pruisen. President van de Noord Duitse Confederatie (1867-1871) en Duitse Keizer vanaf 1871. Dynastie van Hohenzollern. Broeder van Frederik Wilhelm IV. Getrouwd in 1829 met Prinses Augusta van Saksen-Weimar-Eisenach (1811-1890).

Keizer Friedrich III (1831-1888) In deze roman genaamd ‘de kroonprins’. Keizer en koning gedurende slechts 99 dagen in 1888. Getrouwd met Victoria, oudste dochter van Koningin Victoria van Groot-

Brittannië. Volledige naam Friedrich Wilhelm. Zoon van Keizer Wilhelm I.

Andere:

Prins Friedrich Karl — Prins Friedrich Karl Nicolaus van Pruisen (1828-1885). Kleinzoon van Koning Friedrich Wilhelm III via de zoon van Friedrich Wilhelm III Prins Karl Alexander van Pruisen (1801-1883), getrouwd met Prinses Marie van Saksen-Weimar-Eisenach. Hij was een neef van Keizer Wilhelm I. Getrouwd in 1854 met Prinses Maria Anna van Anhalt-Dessau. Generaal en Veldmaarschalk in deze roman. Nam deel aan de Tweede Oorlog in Schleswig, aan de Pruisisch-Oostenrijkse Oorlog en aan de Duits-Franse Oorlog.

Oostenrijk

Ferdinand I — (1793-1875) R. 1835-1848. Agetreden. Keizer van Oostenrijk-Hongarije. Dynastie van Habsburg-Lorraine. Getrouwd in 1831 met Maria Anna van Savoie (1803-1884). Zoon van Frans I.

Frans-Jozef I — (1830-1916) R. 1848-1916. Keizer van Oostenrijk-Hongarije. Dynastie van Habsburg-Lorraine. Getrouwd in 1853 met Hertogin Elizabeth van Beieren (genaamd ‘Sissi’, 1837-1898). Zoon van Ferdinand I.

Frankrijk

Koning Louis-Philippe I — (1773-1859) R. 1830-1848. Afgetreden. Koning van Frankrijk. Dynastie van Orléans. Getrouwd met Maria Amalia van Napels en Sicilië (d. 1866).

Keizer Lodewijk Napoleon III (1808-1873) R. 1848-1870. President van de 2de Republiek, Keizer van de Fransen vanaf 1852. Huis van Bonaparte. Getrouwd in 1853 met Eugénie de Montijo, Markiezin van Ardales (d. 1920).

Groot-Brittannië

Koningin Victoria — (1819-1901) R. 1837-1901. Getrouwd in 1840 met Albert van Saksen-Coburg en Gotha. Kleindochter van Koning Georges III.

Thorn

Deel 1. Pruisen in Vredestijd

De Stad Thorn. 1845

In het begin van 1845, in de wintermaanden, was Max Vincius 24 jaar oud. Hij was een grote en pezige jongeman, in de volle glorie van de fysische en spirituele kracht van zijn jeugd. Hij was gewend aan hard, zelfs huishoudelijk, ondergeschikt werk in de pakhuizen van zijn vader. Asa had Max nooit van zwaar werk en vermoeidheid gespaard. Max kon even gemakkelijk zware pakken of balen van de grond hijsen en in de karren van zijn vader laden als enige andere arbeider ingehuurd door de Vincius familie. Toch bleef hij vooral een denker, een beschouwende, ingetogen jongeman, die dikwijls kon blijven vertoeven in melancholische gemoedstoestanden en in periodes van diep nadenken over zijn leven en over zijn zakentransacties. Hij broedde over moeilijke handelscontracten even lang als zijn vader, en even intensief. Wanneer hij echter eenmaal tot een beslissing gekomen was, dan kwam hij daarop, en op de gevolgen ervan, niet meer terug. Al zijn energie was dan gericht naar de uitvoering. Hij was gekend om nogal bot te zijn met mensen, maar wel volledig eerlijk en betrouwbaar. De mensen die hem beter kenden beweerden ook dat hij goedhartig was.

Max was gehuwd. Hij was getrouwd met een Litouwse vrouw, die afkomstig was van de fel geprezen stad van Vilna. Door dit huwelijk had Max eigenlijk tevens zijn banden met de stad waarin hij geboren was bevestigd. Max was inderdaad geboren in Vilna, niet in Thorn. Hij had de eerste tien jaar of zo in die stad doorgebracht. Ze heette Vilna in het Russisch, Wilnó in het Pools, of Vilnius in de oude Rus taal van het land. Vilna was de vroegere thuisstad van de Vincius familie geweest. Max had echter de grootste tijd van zijn leven in Thorn gewoond. Had je hem nu gevraagd welke werkelijk zijn thuisstad was, dan zou hij zonder te aarzelen, vrank en sterk Thorn gezegd hebben. Hij stak ook niet zijn pro-Russische gevoelens onder stoelen en banken. Hij was een Pruis, en kwam daar recht voor uit.

Thorn was een stad die in het zuidwesten van West-Pruisen lag. Max was fier een Pruisische burger te zijn. Net vóór hij trouwde, had de vader van Max, nu een man van ongeveer vijftig en nog sterk in leden en geest, zijn zoon een groot huis bezorgd iets verder verwijderd van het centrum van Thorn, maar toch nog in dezelfde straat als waar de andere leden van de Vincius familie woonden. Het huis van de Vincius lag in de *Breite Strasse*, zoals ze heette in het Duits, *Szeroka* in het Pools. Het nieuw huis van Max lag dichter bij de *Bromberger Pforte*, de Poort naar Bromberg. Max had reeds drie kinderen, drie zonen. Zijn zoontjes heetten Kurt, bijna vijf jaar oud, Haim van drie en Mikhael van bijna twee.

Max was vroeg in de handelszaak van zijn vader getreden, toen hij achttien jaar oud was, nadat hij zijn studies aan de heder of de Joodse lagere school en aan het Duits Gymnasium van Thorn beëindigd had. Hij was toen één van de weinige Joodse jongens geweest die aan het Gymnasium gestudeerd hadden. De Vincius familie was Joods. Vilna was ook de naam van de stad in de Jiddische taal.

Na zijn secundaire studies had Max zelf aan zijn vader gevraagd hem te mogen helpen. Hij had er de voorkeur aan gegeven zijn studie van de Talmud niet verder te zetten. De studie van het echt leven liep sterk in het Vincius bloed! Max had eveneens niet geaarzeld snel zijn eigen initiatieven te nemen.

Hij had al van zijn vader geleerd in welke goederen men het best handel kon drijven, aan welke prijzen men ze kon aankopen, hoe de goederen op de goedkoopste wijze te vervoeren, waar men ze duurder kon verkopen, en wie zijn meest betrouwbare partners konden zijn. Max had heel wat tijd doorgebracht bij zijn tante, de zuster van zijn vader, en met haar echtgenoot, nog steeds de beste vriend van zijn vader. Zij dreven eveneens handel, doch woonden in de Pruisische haven van Danzig. Toen hij eenmaal wist hoe de handel kon gebeuren, had hij al kleine zakentransacties afgesloten zonder het aan zijn vader te vertellen, en toch al gokkend op het goed resultaat op basis van bescheiden hoeveelheden geleend geld. Het was zeer moeilijk om krediet te bekomen in Thorn! Hoe de jongen het klaargespeeld had om de bankdirecteurs en de directeurs van de kredietinstituten van Thorn ertoe te bewegen hem zijn eerste fondsen te lenen zonder speciale onderpanden, of hoezeer de jongen had gelogen aangaande zijn feitelijke financiële toestand, bleef een mysterie voor zijn vader. Max Vincius was natuurlijk een aantrekkelijke charmeur, een uitstekende prater, en een verleider met woorden. Hij was een meester in het naar voor brengen van degelijke, rationele, overtuigende argumenten. Iets weigeren aan zulk een briljante, overhalende, vleiende, met zijn welbespraaktheid boeiende jongeman, moet de bankdirecteurs hebben doen menen dat ze belangrijke winsten zouden laten liggen als ze niet in zijn schema stapten. Dat was trouwens ook het geval. Max moest zich opgekleed hebben in één van zijn meer formele pakjes, en beweerd hebben ouder te zijn dan hij er uitzag, zonder zijn papieren te tonen. Max had daarna niet slechts redelijke winsten behaald op die eerste transacties. Hij had reusachtige winsten gewonnen, en de bewijzen daarvan voorgelegd aan de bankbeheerders. De directeurs hadden tegen dan ook wel uitgevist van wie hij de zoon was, en Max had verder in zijn eigen naam handel kunnen drijven. Hij bleef ook naast zijn vader werken.

Max had dus het huis waar hij nu in woonde van zijn vader gekregen. Dat was een traditie onder vaders en zonen in de Vincius familie. Het was een groot huis, één van de vele in de drukste straat van Thorn. Er waren drie verdiepingen en veel kamers in het huis! Dat paste bij de nu al toch grote familie van Max. Hij had echter geen plaats voor een opslagplaats en ruime stallen. Max had zich daarom een terrein buiten de stadsmuren aangeschaft om er een zeer grote voorraadzaal op te bouwen. Het terrein lag tussen de stad en de buitenste verdedigingsmuren, nabij een buitenwijk die snel groeide, de voorstad in de richting van Bromberg. Bromberg was ook de naam waarmee die voorstad bekend werd.

Max reed Thorn nu uit in het hartje van de winter. Het vroor bijtend koud. De oostenwind klitte de sneeuw samen tot hard ijs. Max had wel een kleine ruimte op het gelijkvloers van zijn huis, waarin hij een kleine koets kon plaatsen, enige goederen en twee paarden. Hij kon er niet veel goederen opslaan, en ook niet de zeer omvangrijke.
Op deze dag van het begin van 1845, wou Max snel een inventaris opmaken van de producten die hij nog in zijn grote opslagplaats liggen had. Max nam zijn paard en koets. Die koets was zeer klein, open en licht. Hij kon er weinig in laden, maar ze was handig om er met één persoon door de straten van Thorn mee te rijden. Hij reed zijn huis uit voor een snelle rit

naar zijn bezittingen buiten het centrum. Hij deed dit vandaag meer uit de behoefte om alleen te blijven en even helder te kunnen nadenken, dan uit noodzaak. Hij zat op de hoge bank van de menner van de koets. Een dikke mantel van bont hield hem warm. Hij beschermde zijn handen van de vrieskoude in dikke, lederen handschoenen. De wind hulde achter zijn rug. De ijskoude windstoten braken zich tegen de hoge, houten wand achter hem. Hij voelde zich behaaglijk in het hard weder. Weinig andere reizigers zouden zich onderweg tonen.
Max was goedgemutst die morgen. Zijn handel had wel gevaren het verleden jaar! Hij was al redelijk welgesteld nu, kon hogere bedragen investeren zonder te moeten lenen, en zou ongetwijfeld dit jaar nog beter kunnen doen. Hij zou fier aan zijn vader kunnen tonen hoezeer hij de familiezaken en zijn eigen zaken had kunnen uitbreiden.

Max Vincius reed de rest van *Szeroka* af, en daarna stuurde hij zijn paard door de Poort naar Bromberg, Thorn uit, naar de buitenwijk vóór hem. Geen wachters hielden de mensen aan de stadspoort vandaag tegen. Max nam aan dat de wachters zich warm hielden met vodka in het klein, houten wachthuis dat naast de met een hoge boog overwelfde poort stond. Max reed door. Hij merkte op hoe meer en meer huizen langs deze weg gebouwd werden, ondanks het feit dat deze gronden buiten de binnenste wallen lagen. Geen enkele ruimte was echter onbebouwd gebleven binnen de muren van de stad! Meer en meer mensen leken op te dagen in Thorn, ook mensen met geld. De stad was snel aan het groeien.

Pruisen had de vrede gekend sinds tientallen jaren! Max had niets anders dan de vrede beleefd in zijn thuisstad! God zij geprezen daarvoor. Was dat niet de reden waarom zijn vader en moeder naar Thorn waren verhuisd, komende van Vilna en het door de Russen gedomineerde Litouwen? Sinds lang al, hadden geen volkse opstanden nog Pruisen geteisterd, en geen onafhankelijkheidsoorlogen werden gestreden in deze streken van West-Pruisen. De vrede was goed voor de handel, goed voor de uitbreiding van nieuwe zaken en voor de verkoop in de ambachtswinkels.

De Immigranten

Terwijl hij op zijn gemak gezapig verder reed, bemerkte Max op enige afstand twee mensen die naast een muur zaten of er half lagen. Ze hadden beschutting bij elkaar gezocht in een hoop oude vodden en houten panelen, zich verbergend achter de ruïne van een vroegere binnenplaats. Tussen de bundels oude klederen die de magere bezittingen van de twee konden bevatten, kon Max slechts twee bleke gezichten van een man en een vrouw onderscheiden. Waren dit mensen die uit hun huis waren geworpen, of waren ze van ver gekomen in het diepste van de winter? Hadden ze de nacht hier, in dit weder doorgebracht? Max bracht zijn paard tot een halt. Hij kon later niet verklaren waarom hij gestopt was. Zijn handen en zijn paard hadden instinctief dat werk voor hem gedaan. Het dier haatte het in de koude wind te wachten, maar het stapte niet verder. De wind joeg ook kleine ijspegeltjes op tegen het lichaam van het dier, vanaf een hoge sneeuwhoop langs de hoek. Het paard draaide het hoofd naar achter, naar de menner, hem smekend toch te kunnen blijven stappen om een schuilplaats te bereiken, of tenminste een iets meer beschermende muur te vinden. Het paard hinnikte, maar het stopte toch gedwee, recht tegenover de mensen. Max suste het dier dan, en streelde zijn rug.

Vanaf zijn hoge bank riep Max enige woorden in het Pools naar het koppel.
‘Wie zijn jullie? Waarom zitten jullie hier, buiten op de weg, in dit koud weder?’
De man en de vrouw keken op naar Max met een glimmer van hoop in hun ogen. Niemand had hen sinds lang nog enige interesse gegund. Max ontwaarde echter geen begrip en geen reactie.
Hij herhaalde zijn vraag in het Duits.
De man riep daarop terug in het Duits, met een zwaar plattelandsaccent, ‘wij komen van ver, heer, van Anhalt. We kwamen naar hier omdat ons verteld werd over een goede plaats om te leven en in te werken, een plaats die Thorn heette. Maar we kunnen niet verder gaan. We zijn te moe!’
Max antwoordde niet direct. Hij keek eerst weer naar de grote vlakte vóór hem, de witte, onafzienbare ruimte die met koude sneeuw bedekt lag. Hij hoorde weer het huilen van de oostenwind. Niemand in Thorn zou arme migranten in deze tijd van het jaar opnemen. De handel en andere activiteiten zouden slechts opnieuw beginnen in de lente.

Max kwam tot een snelle beslissing. Hij hoopte dat hij geen spijt zou krijgen later, van wat hij wou doen. Deze mensen konden leugenaars zijn, dieven of zelfs moordenaars. Maar de ogen van de man noopten hem tot enig vertrouwen. Er lag zoveel wanhoop in die ogen! Hij oordeelde dat deze man en vrouw geen misdadigers waren.
‘Spring in,’ riep hij tegen de wind in, en nog steeds in het Duits, ‘kom in de koets! Plaats uw dingen achteraan. Ik heb een schuilplaats voor jullie wat verder, en misschien zelfs werk. Kom erin!’
Max schoof door naar de verste linkerhoek van de bank waarop hij zat, en nodigde de twee uit naast hem te komen zitten. De man stond op en strekte zijn verkleumde benen. Max bemerkte de zeer grote dankbaarheid in het gezicht van de vrouw, en de dank van de wanhopige man, die een nabije dood kon gevreesd hebben. De man hielp eerst de vrouw op de koets, een gebaar dat Max beviel. Hij ook trok de vrouw omhoog. Slechts dan zag Max hoe de vrouw een bundeltje lappen in haar rechterarm droeg, dicht bij haar borst. Max zag ook het zeer bleek gezichtje van een bijna pasgeboren kindje. Zijn hart sprong op. Hij hielp de brouw op de bank.
De hoop vodden rond het koppel hield nog meer verrassingen. Een kleine hond kroop vanonder de klederen, blafte zo hard hij kon, en zwiepte zijn staart.
‘Jullie hond, neem ik aan,’ probeerde Max.
Hij hield niet zo erg van honden. Een klein dier zoals dit kon echter nauwelijks een hond genoemd worden!
‘Ik meen van wel,’ antwoordde de man, terwijl hij verder klom.
Hij nam het hondje op met één ruige hand en plaatste het in zijn schoot. ‘Hij vond ons onderweg en volgde ons de laatste tien dagen of zo ongeveer. We hebben hem gevoed, zo goed en zo kwaad we konden. Nu verlaat hij ons niet meer.’
‘Al goed,’ riep Max in de wind. ‘Houd hem goed vast.’
Wanneer dan ook de man gedwee op de bank zat, maakte Max een snappend geluid met zijn zweep, en het paard stapte verder. Max plaatste praktisch nooit zijn zweep op het paard. Hij hield de zweep meer als een wapen om dieven af te weren. Het dier kende wel goed het geluid van het zwiepend leder, en reageerde daarop.

Max trok even aan de teugels om zijn paard wat sneller te doen gaan. Hij reed de straat door, tot er geen huizen langs de kanten meer stonden, tot de koets rolde voorbij de laatste huizen van Thorn, en tot hij de buitenwijk waar hij naartoe moest, bereikte. Hij reed met zijn koets tot aan de zeer grote, houten bouw die zijn opslagplaats was. Hij deed het dier stoppen aan de poort. Hij gaf een teken aan de man en de vrouw om te blijven zitten. Hij sprong naar beneden om de reusachtige poort te openen. Hij moest rommelen met een grote sleutel. Daarna was het moeilijk om de grote panelen open te duwen. De wind vocht tegen. De Saksische man sprong dan naast hem, en met de kracht van twee overwonnen ze de elementen van de winter. De man wachtte geen bevelen van Max af. Hij trok de panelen alleen open, en gaf teken aan Max om het gebouw in te rijden. Hij had correct gegist dat Max inderdaad paard en koets volledig binnen wou plaatsen. Max knikte. Het was zijn beurt om dankbaar te zijn. De wind huilde hier nog veel sterker dan rond Thorn! Hij reed de koets naar binnen. De man duwde de poort achter hem toe, niet zonder grote inspanning. De man slaagde erin de poort te sluiten. Hij vond een lange plank om de panelen toe te houden, en sloeg die in de hengsels. Hij hijgde van de inspanning, maar grinnikte naar Max. Dit was hem aardig gelukt!
‘Verdomd slecht weer daarbuiten,’ gromde Max.
De man knikte terug, beamend.
‘Ja, slecht weder, slecht,’ glimlachte de man. ‘We geraakten er toch in!’

Max Vincius bracht de man en de vrouw naar een deur in de linkermuur van de massieve opslagplaats. Hij stapte een gang in, die naar een huis leidde. Hij opende nog een andere deur aan de linkerzijde, en trok de man en de vrouw een grote woonkamer in. Dit was geen kleine kamer! Een stoere, eiken tafel stond aan de ene zijde, twee oude sofa’s aan de andere. Max maakte weer een teken aan de man en de vrouw om aan de tafel te gaan zitten. Stoelen stonden rond de tafel.
Max opende de armen en nodigde hen uit te gaan zitten, ‘neem een stoel. Ik ga eerst en vooral een vuur aansteken in de haard. Het is hier zo koud als buiten!’
Max ging naar de grote haard toe, hoopte enige stukken hout op elkaar, zocht wat sprokkelhout en een beetje papier, en stak een vuur aan. Hij kon weldra zijn handen opwarmen. Hij duwde grotere blokken hout in het vuur. De kamer warmde langzaam op. De lucht zou haar scherpe, vochtige koude binnenkort verliezen. De eerste walmen hadden de atmosfeer reeds verzacht. In de kamer kwam de aangename geur van brandend en knetterend dennenhout. Dit was de geur van knusheid en gezelligheid. Max bleef een tijdje zitten aan de haard zonder een woord te zeggen.

Hij stond op. De man en de vrouw zaten stijf, recht, op stoelen aan een zijde van de tafel. Ze duwden wat aan de klederen waarin ze geduffeld waren. Ze waren eenvoudig gekleed, zoals Duitse boeren. Hin klederen waren niet gescheurd, maar wel oud, en op sommige plaatsen vuil. Max glimlachte. Hij ging vóór hen zitten. De eerste zaken eerst!

Max Vincius bleef een tijdje aandachtig naar de man en de vrouw kijken. Hij bestudeerde hen, staarde naar hen zonder te spreken, tot ze met zijn onderzoek onbehaaglijk werden. De hond blafte. Max was een vreemde man! De vrouw bewoog één vinger vóór de ogen van de baby, en het kindje reageerde, en lachte.
‘Hoe oud is je kindje, vrouw?’

‘Drie maanden,’ antwoordde de vrouw.
Max had meer maanden, of zelfs jaren gegeven aan de baby. Hij kende echter niet veel van kinderen. Hij kon wel zien hoe intelligent dit kindje al was. De moeder moest dan de baby nog aan de borst voeden. Plots voelde hij zich te veel in zijn eigen kamer. Hij moest maar versnellen met zijn voorstel.

Max begon zijn plan uit te leggen. Hij richtte zich allereerst tot de man.
‘Ik kwam naar hier om de inventaris op te maken van mijn goederen in de opslagplaats. Dit is mijn voorraad. Ik ben een handelaar van Thorn, maar in de winter gebeurt er weinig handel, hier. Mijn naam is Max Vincius. Hoe heten jullie?’
‘Fried Kleinberger. En mijn vrouw heet Anna,’ antwoordde de man kortaf.
Hij bleef zitten, keek wel vol verwachting naar Max.
‘Fried, veel woorden zijn nu niet nodig. Ik kan iemand goed gebruiken om mijn opslagplaats te bewaken,’ ging Max verder in het Duits. ‘Als je dat kunt doen, dan kunnen we een salaris afspreken. Jullie kunnen gratis in dit huis wonen. Het maakt wel deel uit van de opslagplaats, maar het is er ook van gescheiden. Het is een goed huis, met stenen muren, een stal en een kleine tuin achteraan. Je kunt hier met je vrouw en kind wonen. Ik zal je een paard brengen. Als je me goed helpt, als je eerlijk blijft, een goede arbeider, en aandachtig bent, dan kun je een goed leven opbouwen, hier. Je kunt hier blijven en mijn aanbod aanvaarden. Ik betaal je vanaf de eerste dag. Na 6 maanden zal ik je zeggen of je voldoet, dan wel of ik ontgoocheld ben.’
‘Ik heb een beetje geld om mijn tehuis te betalen,’ stelde de man fier voor.
Max hield daarvan. De man die zich Kleinberger noemde had wat van zijn waardigheid overgehouden.
Hij wees dat voorstel met aan beweging van zijn hand af.
‘Ik ben het, die jou moet betalen,’ zei Max, ‘en het huis komt met de job. Ik doe er wellicht beter aan je even rond te leiden. Er zijn ook dingen die je vrouw zich kan wensen voor het avondeten. Ik zal je het huis tonen. De gang leidt ook naar boven, en dan naar de opslagplaats. Dit huis heeft twee slaapkamers boven, en een badplaats. Jullie hoeven niet in de hal, hier, of in de keuken te slapen. Daar is de deur naar de keuken. Er ligt daarbuiten hout en steenkool.’
Max wees naar de deur aan het ander eind.
De ogen van de man werden groter. Hij keek naar zijn vrouw. Ze glimlachte. Haar ogen schitterden, ‘heb vertrouwen!’ Dan, voor de eerste maal die dag en in de kamer, glimlachte ook de man. Hij knikte naar Max.

Max stond op. Hij en Fried keerden weer de gang in. Aan het einde daarvan lag de trap die naar boven leidde. Max toonde de twee kamers aan Fried, beide gemeubeld met een bed en kasten en een bergruimte. Hij toonde de badplaats, met een zinken bad.
Hij zei, ‘je kunt beneden hout stoken aan een ketel om warm water te krijgen op de kraan.’
Fried lachte met grote ogen. Max toonde nog het toilet, en een kleinere kamer die gebruikt kon worden om dingen, klederen of andere zaken, in te bewaren. Ze gingen terug naar beneden.

Max ging de opslagplaats in. Fried volgde. Max toonde aan de Saks de houten kisten, de balen en de honderden zakken die tegen de muren stonden.

‘Je bent de bewaker van dit alles,’ legde Max uit aan Fried. ‘Er zou een aanwezigheid hier moeten zijn. Ik ben al tweemaal bestolen geworden de laatste maand. Mijn vorige bewaker was een dronken nietsnut. Hij stal meer dan de dieven. Ik moest hem ontslaan. Ik verdacht hem er zelfs van een hand te hebben gehad in de laatste inbreking. Hij woonde hier alleen. Ik zal je ook werk geven om te verrichten in de opslagplaats. Je zult niet slechts de bewaker zijn. Meer orde zou er hier moeten heersen. Je kunt me ook helpen met het laden en ontladen. In de winter gaan de zaken zeer langzaam. Ik bedoel daarmee vooral de zaken die het nodig maken te werken in de opslagplaats. Ik verwacht van je ook ’s avonds wat rond te wandelen met een helle lamp om aan te duiden at er iemand aanwezig is. Ik zal je een wapen brengen, een revolver. Ambitieuze dieven zullen snel genoeg leren dat ze moeten opletten. Ik hecht niet veel geloof in wapens, maar ze maken voldoend lawaai, het lawaai dat de dieven wel kennen en waar ze van terugschrikken!’
Max kwam aan het einde van de plaats.
Fried merkte op, ‘de voorraad is inderdaad erg belangrijk.’
Max nam dan een zak bloem op, en duwde die in de handen van Fried.
‘Je zult bloem nodig hebben om brood te bakken. Gebruik dit.’
Ze gingen verder. Fried hield de zak in beide handen. Max nam een kleinere zak gedroogde kikkererwten op.
‘Dit ook kun je wel gebruiken.’
Iets later duwde Max nog twee kisten groenten boven op de twee zakken. Fried moest zijn twee benen spreiden om recht te blijven staan. Dat deed Max weer glimlachen.
‘Zet dit alles maar neer en kom het later halen,’ stelde hij voor. ‘Hier is een kist hammen. Neem die ook maar. Je zult wat vlees hebben om mee te beginnen!’
De ogen van Fried werden zo mogelijk nog groter. Hij bleef achter Max gaan, maar zei nog niets. Hij had wellicht al geraden dat Max een Jood was. Maar een Jood die grote, gedroogde hammen verkocht, dat moest wel een ruimdenkend iemand zijn, ofwel een Jood die niet al te scrupuleus was met wat hij zocht, kocht en verkocht. Zijn interesse steeg. Wie was die man die zich Max Vincius noemde?

Max zag de ogen van de man vragen. Hij giste waar de andere aan dacht.
‘Ja, ik ben een Jood,’ spatte hij plots uit. ‘Is dat een probleem voor je?’
Hij maakte zijn gezicht wel wat zachter. Hij had te hard gesproken.
‘Ik ben een man zoals alle anderen. Ik ben geen slechte man, al zeg ik het zelf. Ik ben wel een harde handelaar, maar ik probeer vriendelijk en correct te blijven met diegenen die ik kan vertrouwen. Je zult voor jezelf moeten uitmaken wat je wilt.’
‘Ik weet genoeg,’ gaf de andere terug. ‘We kunnen mens zijn, welk ook ons geloof is. Er is slechts één God, welke ook zijn naam moge zijn. We aanbidden hetzelfde wezen, op onze eigen wijze, zoals onze voorvaders.’
‘Dat doen we,’ antwoordde Max. Hij glimlachte.
De Saks was een wijze man.

Max en Fried kwamen weer bij de poort. Daar stopte Max zeer plots in zijn gang, en schrikte daarmee Fried even op. Max trok een hand door de haren. Hij had zich gerealiseerd dat de vrouw nog andere dingen kon nodig hebben dan bloem, kikkererwten, groenten en ham.
Max zei, ‘ik ben een idioot. Je zult meer nodig hebben dan wat er in mijn voorraad te vinden is. Ik zal je drie weken salaris vooruit betalen. Ga naar je vrouw en vraag haar wat ze nodig

heeft, vooral voor het kleintje. Maak een lijst op. Neem je tijd. Ik moet nog wat rondkijken. We zullen daarna terugrijden naar Thorn. We kopen daar wat je de volgende dagen nodig hebt. We halen een extra paard en komen terug. Je kunt me nadien met de inventaris helpen. Kun je lezen en schrijven, kun je tellen?'
'Tellen kan ik goed genoeg,' antwoordde Fried eerst fier.
Hij voegde er wat beschaamd aan toe, 'ik kan lezen, maar mijn schrift is traag en onvoldoende. Mijn vrouw kan goed schrijven. Ze hield de boeken van een grote kruidenierswinkel. Zij kan helpen met de boeken.'
'Fijn,' riep Max uit. 'Zij heeft dan ook een job, waarvoor ik zal betalen. Wat is de naam van je kindje?'
'De naam van onze dochter is Esther,' gaf de man.
Max was verrast.
'Esther is een naam uit het Boek! Esther is een Joodse naam!'
'Ja,' gaf Fried direct toe. 'We zijn geen Joden. We zijn Lutheranen. Wij ook lezen de Bijbel! We vonden Esther een mooie naam.'
'Dat kan ik me inbeelden,' knikte Max. 'Esther is zeker een mooie naam! Een goed teken voor ons beiden. Ik ben verheugd een klein beetje Esther te kunnen helpen. Ik heb zelfs een zuster die Esther heet. We zijn echter niet zeer aan elkaar genegen. Ze woont ook ver van hier, in Litouwen. Een mooie naam echter! Een goede naam! Een goed teken!'
Fried lachte.

Fried liep zijn nieuw huis in, naar zijn vrouw. Hij bleef enige tijd weg. Max wandelde opnieuw door zijn voorraad. Een idee vormde zich in zijn hoofd. Hij ging naar een schuurtje achteraan, nam een notitieboekje uit een lade. Hij liet de deur open. Hij keek rond.
Fried kwam al hijgend weer aanlopen. Hij hield een stuk papier in zijn handen.
'Fried,' vroeg Max echter, 'staat dat voor Friedrich?'
'Inderdaad,' bevestigde Fried. 'Mijn ware voornaam is Friedrich. Mijn ouders en vrienden vonden Friedrich te lang. Iedereen noemde me sindsdien met de kortere voornaam.'
'Voor mij zul je opnieuw Friedrich zijn,' besliste Max. 'De koningen van Pruisen hebben dikwijls Friedrich onder hun voornamen. Dat is trouwens ook een mooie naam. Wel, we moeten dan maar in de koets stappen.'
Max en Friedrich gingen weer naar de mennersbank van de koets. Friedrich opende echter eerst de poort. Max draaide paard en koets de opslagplaats uit. Friedrich droeg een oude, half versleten mantel. Max bemerkte hoe dun die mantel was.
Ze openden de poort en deden het paard weer de koude in stappen.
'Wat heb je daar opgeschreven?' vroeg Max.
'Anna heeft het geschreven, maar ik weet wat op de lijst staat,' zei de man.
'Toon me dat papier even!'
Friedrich gaf het papiertje aan Max. De lijst was netjes geschreven, in mooie letters en cijfers, ordelijk. Anna zou zijn boeken goed onderhouden. De lijst bleef tevens kort, met slechts de eerste, noodzakelijke goederen. Boven op de lijst stond het ene woord van 'melk', las Max. Hij dacht er al over na welke winkels ze moesten aandoen.
'Mooi,' zei hij slechts. 'Het is beter de dingen te doen zoals ze moeten gedaan worden.'
Hij gaf het papier weer aan Fried. Die korte naam paste toch beter bij de Saks. Ze reden naar de eerste winkel in de straat naar Thorn. Friedrich sloot de poort achter zich. Hij had al de sleutel van Max gekregen.

Om de dingen te kopen die Anna nodig had moesten ze slechts drie winkels aandoen. Anna was zuinig gebleven met wat ze voor haar kindje kon gebruiken. Dat ook beviel aan Max. Hij voegde aan de lijst wat snuisterijen, honig en koekjes toe, en een fles sterke drank. Het kopen ging gemakkelijk. Max betaalde.
Wanneer hun inkopen gedaan waren, reed Max naar zijn huis in Thorn. Hij toonde Friedrich waar hij woonde.
‘Als er iets met je verkeerd gaat, of met je vrouw of kind, kom dan naar hier,’ verzekerde Max nog aan Fried. ‘Aarzel niet. Je bespaart je een hoop problemen.’
Max ging naar zijn kleine stal en bracht zijn tweede paard uit, een oude merrie. Hij bond dat dier achter zijn koets. Friedrich en zijn familie hadden een paard nodig om voedsel te kopen in Thorn. Max had zich in elk geval al een ander paard willen kopen. Zijn merrie kon nu handig worden in de eerste maanden voor Friedrich. Hij had bijkomende zadels staan in zijn voorraad. Ze reden terug naar waar Anna op hen wachtte. Ze had de koets horen aankomen. Ze hielp Friedrich de poorten te openen.

Max voelde zich niet nog geneigd vandaag aan zijn inventaris te werken.
‘Weet je wat?’ zei hij aan Friedrich, ‘ik kom nu niet met je mee het huis in. Ik laat de opslagplaats aan je over. Ik rijd terug naar Thorn. Ik kom wel op donderdagmorgen terug.’
Het was maandag.
‘Jij kunt de inventaris wel voor me doen. Vraag aan Anna in dit notitieboekje neer te schrijven wat je geteld hebt. Ik wil slechts de lijst en de hoeveelheden hebben. Er is een weegschaal in de opslagplaats. Alle werktuigen vind je in de schuur aan het einde. Potloden en zo verder liggen daar ook. Breek de kisten en de dozen niet open. Laat je vrouw de Poolse woorden of de Duitse letters zien die erop geschreven staan. Je kunt de zakken in de hal verhuizen om ze allemaal te tellen. Breng wat orde. Dat zal een hele klus zijn. Ik kom terug op donderdagmorgen ten laatste. Doe jij de inventaris voor me, Friedrich. Stapel de goederen op zoals je het beste vindt. Tel ze zorgvuldig. De volgende week praten we verder over je salaris en over dat van je vrouw. Vraag maar wat rond in Thorn. Is dat voorlopig goed voor je?’
Max nam zijn portefeuille uit en begon de handen van Friedrich te vullen met bankbriefjes, grote en kleinere. Friedrich keek met grote ogen naar de Pruisische Thalers. Max was wel erg vrijgevig!

Friedrich keek naar Max op een vreemde, verbaasde wijze.
Ten slotte zei hij, ‘je weet nauwelijks iets van mij af, sinds wat langer dan een uur, en toch geef je me een huis, geld, te eten, een paard, de sleutel van je opslagplaats. Heb je dan zo’n groot vertrouwen in mij?’
‘Dat heb ik,’ antwoordde Max eenvoudig. ‘Ik heb vertrouwen in je. Ik kan de ogen en de geesten van de mensen lezen.’
Max lachte, ‘je kunt me vertrouwen, Friedrich de Saks. Wees loyaal tegenover mij, en ik zal ook verder vertrouwen in jou hebben. Je zult er geen spijt van krijgen. En dan, ik ook niet,’ vervolgde hij.
Max voegde er niet aan toe hoe onscrupuleus en meedogenloos hij kon omgaan met eender welke persoon die poogde hem te bedriegen. Het was niet nodig om nu al bedreigingen toe te voegen.

‘Spreek je Pools?’ vroeg Max als latere beschouwing.
‘Ja. Niet perfect, maar ik begrijp Pools. Ik spreek het wat minder goed, maar ik kan mijn plan trekken in het Pools.’
Dat was meer dan Max had verwacht. De meeste van zijn leveringen werden hem gebracht door Poolse wagenmenners. Max schudde de handen van Friedrich.
‘We hebben een overeenkomst,’ sloot hij af.
Iets later verliet hij de opslagplaats. Toen hij wegreed, zag hij tranen in de ogen van Friedrich. De man kon nauwelijks een dank je murmelen. Max reed de reusachtige schuur uit. Friedrich sloot achter hem de poort van het eigendom, dat nu in zijn verantwoordelijkheid lag. Hij moest voor dit gebouw en het huis zorgen. Hij had een dak boven het hoofd van zijn familie, en werd er nog voor betaald ook.
Max bad een Joods schietgebedje terwijl hij weer naar Thorn reed. Zou zijn vertrouwen wederkerig zijn? Had hij niet een te hoog risico genomen? Hij hoopte op een nieuwe, goede, eerlijke partner.

Max Vincius van Thorn

Max reed verder. De wind was wat gaan liggen. Zelfs zijn paard stapte beter gemutst. Het hield zijn hoofd hoger en fierder. Het stapte alsof het wou dansen! Max glimlachte. Hij had vandaag al enkele malen geglimlacht. Was dat geen goed teken? Enige zonnestralen braken door de grijze, nog steeds met veel sneeuw beladen wolken. Max reed terug naar de stadsmuren, maar op het laatst ogenblik, net vóór de Bromberg Poort, besliste hij om verder te rijden langs de buitenmuren van de stad, op de weg langs de Weichsel. Hij was alleen, en verviel weer in een melancholisch gemoed. Max reed zeer langzaam, niet sneller dan een man kon wandelen in de sneeuw. Het sneeuwwit tapijt bedekte trouwens ook deze weg. Max keek naar de grote oppervlakte van de rivier die in het Pools de Vistula heette, een zeer lange stroom die honderden, zo niet duizenden mijlen in Polen liep vooraleer Pruisen binnen te vloeien als een machtige, brede stroom, die verder noordwaarts naar haar zeehaven stroomde, naar Danzig, naar Gdansk in het Pools.

Max was hier aangekomen zoals de Saksische immigranten die hij zojuist onderdak had gegeven, hoewel hij niet als een arm, verlaten kind kwam. Hij was toen al de zoon van een welgedane Joodse handelaar. Hij was ongeveer elf jaar oud geweest, meer dan vijftien jaar geleden, wanneer zijn ouders beslist hadden hun thuisstad van Vilna te verlaten. Hun familienaam was daar Vincevicius geweest. Ze gebruikten in Thorn een nieuwe naam, waaronder ze ingeschreven werden in de archieven van Pruisen. Ze werden nu officieel Vincius genoemd.
Max had de *heder*, de Joodse lagere school, toen al verlaten. Hij en zijn moeder en zusters hadden eerst op enkele huurkamers in Thorn gewoond, tot hun nieuw huis gebouwd en ingericht werd. Hij had nadien de cursussen aan het gymnasium gevolgd, al was die school toen nog niet een volledig Duits Gymnasium, zoals het thans de ambitie had te worden. Hij was gestopt met zijn studies van de Torah en van de Talmud in de *besmedresh*, en wou niet naar een *yeshiva*. Studeren was niet wat Max de rest van zijn leven wou doen! Hij had de klassieke opleiding genoten van een Duitse burger van Thorn. Hij was ook niet de enige Joodse student geweest in de meeste van de klassen die hij volgde, al had hij zeer weinig

geloofsgenoten gezien in de school. Niemand leek daar ook wat op tegen te hebben. Hij was een goede leerling geweest.

Thorn was natuurlijk een veel kleinere stad geweest dan Vilna. Ze was veel minder belangrijk voor het Joods Geloof dan zelfs Kaunas. Minder dan vijfhonderd Joden woonden in de volle, ommuurde oude stad Thorn. Thorn hield dan wel al 14,000 inwoners, van wie een beetje meer dan de helft tot het Pruisisch Evangelisch Geloof behoorden, en iets minder dan de helft het Pools Katholiek Geloof volgden. Ongeveer 2,000, dikwijls meer, soldaten lagen in garnizoen in de stad. De regimenten oefenden in hun groot kamp van barakken ten oosten van de Nieuwe Stad, en in de kastelen van Thorn.
Vijfhonderd Joden in de stad betekenden minder dan drie percent van de bevolking, veel minder dan in Vilna. Het Jodendom had Vilna geïmpregneerd. Vilna was het Jerusalem van het noorden. Het had een tienmaal hogere Joodse bevolking dan Thorn. De Grote Synagoge van Vilna was een schitterend symbool van het Litouws, Pools en zelfs Russisch Rabbinisme. Vilna was de stad van de *Gaon*, de verlichte leider. Het contrast tussen Vilna en Thorn in het Jodendom was opvallend. Elke straat en elk kruispunt riep het Jodendom uit in Vilna, maar niet hier in Thorn. De Joodse ceremonies van Vilna waren groots, prachtig, triomfantelijk! Ze bleven uiterst bescheiden in Thorn. Ook leefden slechts weinig Hassidische Joden in de streek van Thorn. Het leek alsof de Joden van Thorn besloten hadden zich te verbergen in de rest van de bevolking. Het was bijna onmogelijk het onderscheid te maken tussen een Joodse handelaar en een Pruisische handelaar. Tevens waren allen hier volledige Pruisische burgers, zonder onderscheid. Ze hadden er geen probleem mee samen zaken te doen. Ze genoten praktisch dezelfde rechten.

Thorn was snel de waarlijke thuisstad van Max geworden. Hij voelde dit volledig zo aan. Hij zou ogenblikkelijk met argumenten en gebaren iemand aangevochten hebben die nu Vilna boven Thorn zou willen aanprijzen. Hij had ook minder en minder herinneringen aan zijn leven in Vilna overgehouden. Toch was hij met een meisje uit Vilna getrouwd! De banden met de stad waarin hij geboren werd, waren zo niet gans doorgesneden. Toch was de stad waar hij zich thuis in voelde Thorn, en niet Vilna. Hier in Thorn, kon een Jood vrij ademen en vrienden hebben van andere godsdiensten, zonder een vreemdeling genoemd te worden. Max hield ook van de streek rond zijn stad.

Het land van Thorn, de *Kreis* of het district van Thorn, maakte deel uit van het Culmerland, van streken die eerst bewoond werden door de ruige Pruisische stammen, die hun naam gegeven hadden aan Pruisen. Toch, hoewel duidelijk behorend tot het Culmerland, had Thorn steeds gevochten voor speciale privileges. Thorn had die ook bekomen, zodat de stad bijna onafhankelijk gebied was. Thorn had bijvoorbeeld haar eigen politiemacht, bescheiden weliswaar, doch die slechts afhing van de autoriteit van de *Oberbürgermeister*, de burgemeester van de stad. Hoe was Thorn Pruisisch geworden?

Max herinnerde zich delen van de geschiedenis van West-Pruisen, zoals hij die op school gehoord had. Een Hertog Conrad van Mazovië, een deel van Noord-Polen, had de Teutoonse Ridders ingeroepen om te helpen de landen van de Pruisische gebieden rond de Baltische Zee te veroveren. De Pruisische stammen waren nog heidenen in de twaalfde eeuw. Wanneer dat doel bereikt was, hadden de Teutoonse Ridders het land echter voor zichzelf behouden.

Immigranten uit Saksen en Westfalen werden bij geroepen om in de omgeving van Thorn te komen wonen. Thorn was dan al een grensstad, opgericht door de Teutoonse Ridders. Op dit ogenblik nog steeds, reisden, Duitse mannen en vrouwen naar Thorn om er te komen werken en wonen. Eén van die families had Max vandaag onderdak gegeven.
Thorn, Torún in het Pools, werd in 1440 een lid van de Pruisische *Bund*, maar de stad vroeg de bescherming aan van de Poolse koning tegen de druk van de Teutoonse Orde. Uiteindelijk vochten de Teutoonse Ridders tegen de Poolse koningen voor hun onafhankelijkheid. De ridders verloren een grote veldslag tegen de Polen in 1454. Thorn en grote delen van West-Pruisen keerden toen weer naar Polen. De Teutoonse Orde moest grote delen van West-Pruisen overlaten aan de Poolse koningen. Met Danzig en Elbing, werd Thorn echter één van de drie Germaanse Hanzesteden die lang de status kregen van Poolse stad. Thorn bleef wel haar eigen vertegenwoordiging houden in de Poolse *Sejm*, het Pools Parlement. Thorn behield ook haar sterk Pruisisch karakter. De stad bleef lange tijd beheerd door Duitssprekende notabelen.

In het midden van de 16de eeuw kreeg de Reformatie een sterke voet in Thorn. Het Katholicisme van de Poolse koningen bleef sterk gekant tegen de Reformatie. De Poolse Regering kon de autonomie van de stad niet verminderen, tot in het midden van de achttiende eeuw. De groeiende Poolse bevolking nam dan de administratie van de stad over, in een opwelling van het Katholiek Geloof. In de 17de eeuw, echter, vochten de Polen en het Katholieke Thorn tegen de invasie van de protestantse Zweden. Die oorlogen werden rampzalig voor het gans noorden van Polen. Ook Thorn ging ten onder, en verloor haar pracht. In die tijden was Thorn nog een deel van het Palatinaat van Kuyavië, van Polen. Na de verovering van het zeer verzwakte Polen, verzwakt door de aanvallen vanuit de Ukraïne door de Kozakken, verwoest door drie Kozakkenoorlogen, vielen de Russische troepen het groot Pools Gemenebest van Polen-Litouwen binnen. De lange bezetting van al die territoriums door de Russen begon.

In de Eerste Verdeling van Polen, in de achttiende eeuw, overhandigden de Russen de landen ten noorden van de Drewenz rivier aan Pruisen. De Drewenz was een bijrivier van de Weichsel, nabij Thorn. Thorn zelf bleef echter toen nog Pools. Daarna, tijdens de Tweede Verdeling van Polen, in 1793, moest Polen ook Thorn afstaan, met enige streken ten zuiden van de Drewenz. Die gingen naar Pruisen, met de zegen van Rusland.

Thans werd Thorn bestuurd vanuit Marienwerder, niet meer vanuit Culm, en ze had haar eigen *Landrat* of districtsregering, haar eigen districtsgouverneur. Die status van Thorn binnen Pruisen duurde tot de Franse Keizer Napoleon Bonaparte Thorn weer uit Russische en Pruisische handen reet, om de streek in te lijven bij het Frans gecreëerde en kortdurende Hertogdom van Warschau. Zo kwam het dat de regio van Bromberg en van Thorn een tijdje behoorden tot het Departement Bromberg. De Poolse invloed steeg. Ook de verwaarlozing van de grensstad Thorn steeg! Het Germaans Gymnasium werd verpoolst. Na de nederlagen van de Napoleontische legers in 1813, legden de Russische troepen een beleg aan de stad, en ze hielden Thorn in hun bezit tot in 1815. Ten slotte, op het bevel en volgens de overeenkomsten, afgesloten op het Congres van Wenen, konden de Pruisische militairen naar de stad weerkeren. Thorn werd officieel terug aan Pruisen gegeven op de 7de mei van 1817.

Sindsdien was de Pruisische militaire aanwezigheid groot en sterk gebleven. Als eerste *Landrat* benoemd door de Pruisische regering werd de vroegere Onderprefect von Grabczewski aangewezen, die vandaag nog steeds die functie bezette. Thorn had toen niet meer dan ongeveer 7,000 inwoners. Ze kwam onder het bestuur van de West-Pruisische administratie van Marienwerder. Thorn keerde weer naar Pruisische handen, doch dit in goede overeenkomst met Rusland.

Tijdens haar bezetting van Thorn had Polen de kleine stad aan haar verre, noordelijke grens erg veronachtzaamd. De stadsmuren lagen bijna alle in ruïnes. De stadsgrachten stonden zonder water. De stad leed onder hoge schulden. De economie kon niet opbloeien wegens gebrek aan fondsen, en de bevolking had haar vroegere rijkdom verloren. De Pruisische Regering begon het langzaam, enorm, langdurig werk van de heropbouw van de stadsversterkingen. Ook de buitenste verdedigingswerken van Thorn, structuren in Vauban-model, werden hersteld. Max Vincius had eigenlijk Thorn altijd gekend in werken. De wederopbouw duurde tot in de huidige tijden.

Max hield van de zorg van de Pruisische Regering voor de stad. Hij voelde zich erg fier een Pruis te zijn. Hij zou graag de Pruisische *Baumeisters*, de bouwmeesters van de werken, geholpen hebben in hun herstellingswerken. Hij hield in hoge achting de *Stadtbaurat*, de assistent van de burgemeester voor de werken van de stad.

Max was niet naar hier komen rijden om zich de geschiedenis van Thorn te herinneren. Het was een geschiedenis van oorlogen en van verdediging van de stad! Thans lag Thorn in vrede. Max hoopte dat die toestand nog lang zo kon blijven. Hij had zijn geest verzet met het mooi landschap van de vallei van de Weichsel! Hij keek weer naar de majestueuze blankheid aan zijn rechterzijde, en mijmerde verder.

De Weichsel was hier ongeveer 3,000 voet breed, de vallei nog veel breder. De heuvels die de vallei vormden stegen zacht hoger. De grond was zoveel maal omgeploegd rond Thorn in de verleden eeuwen, dat een zeer vruchtbare, dunne laag leem hem bedekte. De flanken van de heuvels bestonden voor het grootste deel uit kleine stenen, uit keien. Die gronden waren niet zeer vruchtbaar voor de landbouw. Dit was arm land.
De heuvels aan de andere zijde van de stroom hingen thans wit, bedekt met een dik tapijt van vlekkeloze sneeuw. Max beeldde zich echter in hoe, onder de sneeuw, de wijngaarden wachtten in rechte rijen, van laag tot hoog. De wijn van Thorn en trouwens van het gans Culmerland, was droog en toch fruitig. Max dreef ook handel in die wijn, hoewel niet buiten Pruisen.
De Weichsel was bevaarbaar. In de wintermaanden was de stroom gesloten, want ingevroren. Het water vloeide vanuit het zuiden. Nog verder ten zuiden van Warschau, draaide ze westelijk naar Thorn, daarna weer naar het noorden, naar het district van Culm.
Een houten brug was over de Weichsel gebouwd te Thorn, tegenover de oude stad. De poort die zich opende in de stadsmuren waar die brug begon, werd zeer toepasselijk de Brugpoort genoemd, de *Brückenpforte*.

Max reed door die poort. Hij deed zijn paard een tijdje stoppen, om verder over zijn stad na te denken. Meerdere andere rivieren en beken liepen door het district van Thorn. Meren bedekten grote oppervlakken in deze streek. Dit was vochtig land!
De Drewenz kwam binnen vloeien vanuit de *Drewenzsee* nabij Osterode. De *Thorner Bache*, een brede beek, veel kleiner dan de Drewenz, bereikte de Weichsel te Thorn. Max haalde nog de *Rychnauer Bache* en de *Wolfsbache*, en dan de Tonzynna rivier in zijn geest. De Tonzynna vormde de grens met Polen voor ongeveer twee mijlen. De *Grüne Fliess*, de Groene Beek, vloeide van de andere zijde de Weichsel in, vanuit de grotere stad van Inowroclaw van het Aartshertogdom Posen, om zich ook in de Weichsel te storten nabij het dorp Niedermühle.
De stroom lag bevroren. De oppervlakte was niet even. Uit de sneeuw schoten scherpe blokken ijs op. De stroom had gevochten tegen het ijs, en verloren.
De vallei van de Weichsel was indrukwekkend, wel drie mijl breed! Het was een uitnodigende open vlakte, die echter gevaarlijk kon zijn in deze periode van het jaar. Meerdere eilanden van laagliggende, zandige grond, doken op in de rivier. Ze lagen meestal nabij de randen van het water, nu het ijs. Die eilanden waren slechts moerassen, die dikwijls overstroomd werden. Rond de stroom, achter de dijken, hield de ondergrond veel krijt, en heel veel zand. Slechts de zeer dunne laag leem liet landbouw toe. De leem maakte de vallei vruchtbaar voor weiden, graanvelden en wijngaarden.

Max Vincius trok zijn blik helemaal naar links, van de stroom weg. Hij keek naar de machtige muren en de massieve, ronde torens van de laatste verdedigingen van de oude stad. De bevolking van Thorn hield aan haar muren! De huizen in de oude stad, langs de straten, stonden smal en hoog. Drie verdiepingen waren geen uitzondering, vier verdiepingen niet zeldzaam. De stad stond propvol. Thorn barstte uit de muren van de oude stad. Nieuwe buitenwijken werden gevormd, en de grootste daarvan heette nu de Nieuwe Stad. De Nieuwe Stad maakte nu echter al een integraal deel uit van de grotere stad Thorn.
Max snoof en haalde de geur van turf in zijn neus. Turf werd in veel huizen verbrand. Turf kon rond Thorn gevonden worden, zij het niet in grote hoeveelheden. De voorkeur werd gegeven aan de veel minder rook en geur afgevende steenkolen. Steenkool kon echter niet iedereen zich veroorloven. De handelaars van Thorn voerden steenkolen in vanuit Engeland, en vanuit de dichterbij liggende streek van Oberschlesiën. Thans werd turf in grote hoeveelheden gebruikt voor de verwarming. Gelukkig blies de felle oosterwind alle rook weg van de stad.

Zowel de Pruisische inwoners als de Poolse mensen van meer Slavische oorsprong van Thorn, waren zeer gastvrij. Ze hadden gewoonlijk een aangenaam karakter. De Duitstalige bevolking bestond voor het merendeel uit immigranten die naar hier getrokken waren door de Teutoonse Ridders. Dat waren mannen en vrouwen uit Saksen, uit Mecklenburg, Hannover, en ook uit de andere Hanzesteden van west en oost. Dit volk werkte hard. Ze waren erg gebrand om mee te helpen opbouwen. Ze hadden veel energie en bleven sterk industrieel gericht in geest. Wat vooral ontbrak om thans de streek erg te doen opbloeien met industrie en landbouw, was het gebrek aan fondsen om groot te bouwen, om de dromen waar te maken. Het leven bleef langzaam, vredevol en mooi in Thorn! De Duitssprekende bevolking was zeer geïnteresseerd in cultuur en schoonheid. Ze had een *Leseverein* opgericht, een leesvereniging, en meerdere zangkoren. Nieuwsbladen werden in de stad gedrukt. Een stadsmuseum met interesse in de lokale geschiedenis bestond al.

De economie van de stad sliep niet. Nieuwe boerderijen werden constant rond Thorn gebouwd, meestal door Poolse boeren. Zij bezaten nog ongeveer één derde van de landbouwgrond. Niet al het land was eigendom van de Poolse *szlachta*, de hogere Poolse adel, of tot de Duitse Junkers, de ridders van weleer in Pruisen. Toch was nog heel wat van de adel van het land Pools. Meer en meer eigendom kwam echter terecht in Pruisisch-Duitse handen.

De meest gebruikte taal in de huizen van Thorn was het Duits, voor zowat de helft van de bevolking. Daarna kwam het Pools. De Duitse bevolking vormde het meest dynamisch deel van de inwoners van Thorn. Die Duitssprekende bevolking was meestal Evangelisch van Geloof. De Pools sprekende families behoorden grotendeels tot het Rooms-Katholiek Geloof. Slechts een kleine minderheid sprak Jiddisch, een Duits dialect verrijkt met Hebreeuwse woorden.
Thorn bezat een synagoge. Die lag in een zijstraat achter de centrale Marktplaats, niet ver van de grootste Christelijke kerk, niet ver van het *Rathaus* ook, het stadhuis. De synagoge lag aan het einde van de *Baader Strasse*, aan een verlenging van die straat. Mettertijd zou de straat de *Schiller Strasse* genoemd worden, naar de grote Duitse dichter en filosoof Johann Christoph Friedrich Schiller. Schiller was geboren en hij had gewerkt in Württemberg. Hij stierf in het niet zo verre Weimar, aan het eind van de vorige eeuw. Zijn werken waren zeer populair bij de *Leseverein* van Thorn, en werden zeer gelezen.

Max Vincius hield meer van zijn stad dan hij wou toegeven. De stad werd omringd door machtige, dikke, hoge muren, die een zeldzame intimiteit, gezelligheid, samenhorigheid en een gevoel van zorgeloze bescherming verleenden. De straten binnen de muren liepen recht en breed. Men voelde zich veilig in die straten, die alle afgelijnd werden door huizen die naar de hemel leken te rijzen.
Het oud Teutoons kasteel van Thorn lag nog gedeeltelijk in puin. Het vormde een mooi doel voor romantische wandelingen met een geliefde. Nog meer ruïnes vanuit middeleeuwse tijden, gebouwd door de Teutoonse Orde, lagen rond Thorn verspreid, zoals te Dybow, Birglau en Papau, nabij de grote Schönsee. Aan de samenvloeiing van de Drewenz rivier en de Weichsel, stond het oud Kasteel van Zlotterie, nog steeds indrukwekkend in omvang.

Ondanks haar provinciaal karakter was Thorn een levendige plaats. Ze brak uit de stadsmuren. Het Nieuwe Thorn was al gebouwd ten oosten van de oude stad. Nieuw Thorn had ook muren gebouwd rond haar straten. Ze vormde nu een aaneengesloten geheel met de oude stad. Andere wijken groeiden ten noorden en ten westen van Thorn. Met de tijd, zouden die eveneens in de bestaande stad opgenomen worden. Mocker, ten noordoosten, was oorspronkelijk een dorp geweest. Het was nu al deel van de uitbreidingen van Thorn. Hetzelfde lot zou beschoren worden aan de *Bromberger Vorstadt*, de buitenwijk in de richting van Bromberg. Ook de *Neue Culmer Vorstadt* en de *Alte Culmer Vorstadt* groeiden. Hetzelfde gebeurde met de *Jacobs Vorstadt*. *Vorstadt* betekende nu nog slechts buitenwijk. Mettertijd zouden al die wijken één grote conglomeratie vormen, opgeslorpt door Thorn, en genoemd met slechts die ene naam. Thorn groeide haar tentakels zo in alle richtingen uit. Wegen, afgelijnd met huizen, verspreidden zich naar al de buitenwijken.
Max voelde zich zeer fier over de levendigheid van de plaats waarin hij woonde. Maar onder al die behuisde ruimtes, hield hij toch het meest van de oude stad. Hier voelde men nog

duidelijk het gewicht van de eeuwen. En dat betekende wijsheid, gemeenschapszorg, intelligentie, en levenslust.

De expansie van de stad was het resultaat van het prachtig werk geleverd door de Pruisische administratie, zowel door de burgemeester van Thorn als door de *Landrat* van de *Kreis* of het district. Deze zorgden voor het geld en het initiatief om nieuwe wegen aan te leggen. Ze vroegen ook om spoorwegen te brengen, vooral voor snelle verbindingen met het westen en het oosten van de Duitse landen. Om bijkomende fondsen te bekomen, werd er een provinciaal kredietinstituut ingericht in Thorn. Ook een nieuw *Königliches Bankcommandite*, een tak van de Koninklijke Bank, werd naar Thorn gehaald.
Traditioneel kwam de rijkdom van Thorn van haar handel, eerst en vooral van de handel in Pools graan. Onlangs vielen de prijzen van het Engels graan ten gevolge de liberale wetten in Groot-Brittannië. Dit was een belangrijke bedreiging geworden voor de belangrijkste handel van Thorn. De Pruisische regering en de administratie van Thorn hadden gedeeltelijk gereageerd door betere landbouwmethodes te tonen aan de lokale boeren, door betere bemesting te promoveren, en door minder water te doen gebruiken. Op moeilijkere, minder vruchtbare gronden, werden schapen ingeleid, zodat de handel in wol een succes kon worden. Ten gevolge die maatregelen dan weer, stegen de prijzen van de gronden, en dat de laatste jaren zelfs dramatisch. De prijzen van graan stegen met meer dan 60%, wat zeer goed nieuws was voor de handelaars, hadden ze hun graan gemakkelijk kunnen verkopen, maar dat bleek niet steeds het geval te zijn. De export naar buitenlandse centra had geleden, zodat Max en zijn vader Asa minder graan naar Danzig hadden verscheept. Ze compenseerden dat door meer aan Oost-Pruisen te verkopen.
Thorn had voor dat alles nieuwe wegen nodig, en spoorwegen, en betere waterwegen, zoals nieuwe kanalen.

De boeren van Thorn gaven er de voorkeur aan tarwe te groeien. Tarwe deed het goed in vochtige gronden en in de hitte van droge zomers, beter dan rogge. Max Vincius was eerst en vooral een graanhandelaar. Hij bracht zijn zakken graan naar Danzig over de wegen, maar vooral over het water, over de Weichsel. Het transport over de stroom was goedkoop en grote hoeveelheden konden op deze wijze naar Danzig vervoerd worden, maar niet in de winter! In de winter was de Weichsel gesloten, want dicht bevroren. Max bracht ook vreemd graan naar Warschau over de Weichsel, maar hij had liever zijn graan per trein gebracht. De treinen reden ook in de winter! Boten en vlotten konden gemakkelijk op de Weichsel varen, hoewel de kapiteins moesten opletten voor de *Kämpe*, de zandige eilanden in de stroom. Die eilanden konden zich bewegen en uit het water stijgen, of er weer in te verdwijnen, om dan toch direct onder het wateroppervlak op de loer te liggen om onvoorzichtige kapiteins te verschalken. Toch konden zelfs de moderne stoomschepen op de stroom varen! De Weichsel was verbonden langs kanalen met de Oder. Op de Drewenz konden slechts vlotten de rivier af varen tot aan Leibitsch, ten oosten van Thorn. De goederen konden dan op schepen geplaatst worden voor Thorn en andere bestemmingen. Goederen, afkomstig uit Oost-Pruisen, werden aldus naar Thorn gebracht.

Op dit ogenblik had Thorn nog geen spoorwegverbindingen. Zelfs niet met Warschau! De Kamer van Koophandel van Thorn bleef aandringen voor steeds meer en betere en snellere verbindingen, zodat de spoorwegen een zeer besproken onderwerp werden in de

Gemeenteraad. De handelaars van Thorn snakten naar spoorwegverbindingen met Berlijn, Danzig, Stettin, Königsberg, Posen en Leipzig!
De spoorwegen bereikten Thorn uiteindelijk slechts in de periode van 1860 tot 1862. Dan zou de verbinding van Thorn met Bromberg gelegd worden, en van daar naar Ottloczyn, naar de lijn van Ottloczyn naar Warschau. Voor deze verbindingen moest een nieuwe, ijzeren brug aangelegd worden over de Weichsel. Nog een andere brug moest over de Tonzynna rivier geworpen worden. Thorn zou moeten wachten tot in 1863 om dat alles te zien gebeuren.

Met de nieuwe spoorwegen kon Max Vincius zijn goederen per trein naar de stad Bromberg brengen, en zelfs naar de haven van Stettin in Pommeren, en dat zelfs in de volle winter. Met de toekomstige spoorwegverbindingen kon hij ook sneller Berlijn bereiken. Daar kon hij vandaag slechts goederen naartoe zenden in de zomer, per schip. Het spoorwegstation van Thorn zou gebouwd worden op de linkeroever van de Weichsel. Thorn kon uitgroeien tot het grootste centrum van de graanhandel over honderden mijlen in het ronde! Max zou zelfs vlees van vee kunnen uitvoeren, per trein, naar Berlijn en Danzig. Ook de snel stijgende nieuwe handel in wol kon beter groeien met behulp van de spoorwegen. Dat alles lag in de toekomst.
Desalniettemin had thans toch al de *Kreis* en de stad Thorn er veel aan gedaan om de verbindingen met de wegen te verbeteren. Wegen liepen van overal naar Thorn, en de stad uit in alle richtingen. Het transport per weg was slechts haalbaar op korte afstanden. Het meest zwaar vervoer, bijvoorbeeld van houtstammen, moest over het water gebeuren, over de Weichsel. Weer niet in de winter! Max zag dus nu geen schip op de witte vlakte van de Weichsel liggen. Die schepen zouden in elk geval gevangen liggen in het ijs.
Max voelde zich gelukkig om met zijn collega-handelaars een mooie toekomst tegemoet te kunnen zien, met de beloften om spoorweglijnen naar Thorn te bekomen.

Omdat Thorn het centrum was van de scheepshandel op de Warschau-Danzig lijn gevormd door de Weichsel, leefden heel wat schippers in de stad. Ook werkten veel mensen in Thorn. Het gebeurde meer en meer, dat ook buitenlandse matrozen bleven overnachten in de stad. Er was bijgevolg meer activiteit in de anders zo rustige stad dan een gewone reiziger kon verwachten. Thorn bleef een verborgen diamant voor de mannen die erop uit waren veel geld te verdienen tijdens hun leven! De algemene klacht van de ondernemers van Thorn was eerder het gebrek aan arbeiders, dan een snel om zich heen reikende werkeloosheid. Wie bereid was om hard te werken, met zijn handen en zijn geest, kon steeds een redelijke, goedbetaalde job vinden in Thorn.

Max beheerde nog steeds de traditionele familiezaken van zijn vader en grootvader, stokerijen, taveernes en tabakfabrieken. Hij baatte twee distillerijen uit, te Grodno en te Rynsk. Max bezat ook een brouwerij nabij Thorn. Hij had geïnvesteerd in een hotel en in een restaurant van Thorn. Hij baatte deze samen met zijn vader uit. Max voerde heel wat van zijn productie van sterke drank, van vodka, uit naar het buitenland. Max voerde grote hoeveelheden vodka in vanuit de oosterse streken van Pruisen, eerst en vooral vanuit de provincie en het district van Strassburg, net ten oosten van Thorn. Hij haalde ook enige vodka uit Litouwen, van rond Vilna, en bracht zo zelfs zijn vodka naar het centrum van Polen, waar die gretig gekocht werd.

De ijzige rivier trok weer de aandacht van Max naar zich. Zo ver hij kon zien, vond Max geen schepen in de stroom. Dat was eigenlijk een troosteloos zicht, maar een zicht dat heel gewoon was voor het winters seizoen. In de zomer, zouden tientallen schepen in het water kunnen geteld worden.
De gronden rond Thorn lagen zeer vochtig. Overstromingen vormden hier een constante bedreiging. Een grote bron van zorgen voor de administratie van Thorn waren daarom de dijken! Zelfs zonder directe overstromingen, leed de vallei met de stad Thorn van het water. De Pruisische Regering gaf grote sommen uit om te zorgen voor de goede, permanente ontwatering van de weiden en de kleinste beken.
Veel water uit de directe omgeving van Thorn werd afgeleid naar de *Thorner Bache*, de Beek van Thorn, zodat ook de grachten rond de stad weer met water vulden. Een speciaal comité van de *Landrat* overzag die werken, waarvan het doel ook was de overstromingen te stoppen ten gevolge van de groeiende waterpeilen van de Weichsel en haar voedende zijrivieren. Dijken werden hersteld en verhoogd. Max voelde zich zeer tevreden met de plannen van de *Landrat*. Hoe kon dat ook anders, wanneer de huidige *Landrat* von Besser heette, voor immer beter.
De stad Thorn zelf werd redelijk goed bestuurd door een *Oberbürgermeister* en zijn drie assistenten, die genoemd werden de *Syndikus*, de *Kammerer* en de *Stadtbaurat*. Die laatste vooral, kende zijn stiel. Die mannen stelden hun projecten voor aan de Gemeenteraad, die ongeveer 20 leden telde. Zij hielden ook levendige vergaderingen met de meest prominente mannen van de stad, meestal de handelaars. Die vergaderingen bleven officieus, en de gesprekken werden ook gevoerd op bals en avondetentjes. Af en toe, hadden afgevaardigden van de handelaars nog aparte gesprekken met de Burgemeester en zijn assistenten. De communicatie bleef zeer veelvuldig in Thorn!

Max Vincius trok zijn ogen hogerop. Bovenop de heuvels rond Thorn groeiden dennenbomen, wouden van dennen. Eiken en andere, hoger geprijsde houtsoorten, waren hier zeldzaam. De wouden waren groot, en leverden veel hout op, een ander natuurlijk exportproduct van Thorn. In de wouden leefden dieren, waarvan de huiden gezocht en geprezen werden, bijna overal in de wereld. Andere, goede producten voor de export waren olie, lijnzaadolie, en groenten en tabak. Max had van zijn vader twee tabaks- en sigarenfabrieken gekregen. Hij deelde de winsten daarvan met zijn vader. De productie-eenheden brachten mooie, gestage winsten naar de familie.

Toch was de belangrijkste personaliteit van Thorn, die internationaal bekend werd, geen handelaar, geen economist en geen militaire leider! Het was geen dichter, geen schrijver van toneelspelen en geen romanschrijver, ook geen staatsman.
Niclaus Kopernick werd geboren in Thorn in 1473. Hij was een Pruisische wiskundige en astronoom, een geleerde, een zeer belezen man, een dokter ook, en iemand die de Griekse en de Romeinse Oudheid bestudeerde, een genie van kennis en van geduldig onderzoek. Max hield van de symbolische betekenis van Kopernick voor zijn stad. Kopernick gaf zich later een meer gelatiniseerde naam, tot Niclaus Copernicus, zoals de gewoonte was onder geleerden in die tijden.
De vader van Copernicus was een handelaar van Thorn in koper. Hij was geboren in Kraków, in Polen. Hij stierf toen Copernicus nog slechts 10 jaar oud was. De moeder van Copernicus heette Barbara von Watzenrode. Haar vader ook, was een handelaar van Thorn. De jonge

Copernicus werd opgeleid door de broeder van zijn moeder, door zijn oom. Die oom werd later de Prins-Bisschop van het Aartsbisdom van Ermland. Copernicus studeerde aan de universiteit van Kraków. Hij was een waar genie. Hij studeerde ook te Bologna in Italië, burgerlijk en kerkelijk recht. Hij studeerde te Padua, en werd uiteindelijk een kanunnik van de Kerk. Hij hielp zijn oom te Frauenburg in het Prinsbisdom van Ermland, waar zijn oom regeerde.
Copernicus publiceerde meerdere onderzoek documenten over de omwentelingen van de planeten. In 1530 schreef hij een boek dat slechts uitgegeven werd in 1543 in Nürnberg, in Duitsland, zijn meest bekend werk. Dit was de '*De revolutionibus orbium coelestium*', over de omwentelingen van de hemellichamen. Hij bewees daarin dat de aarde wel degelijk rond de aarde draaide. Hij vernietigde daarmee definitief het Ptolemaïsch model.
Copernicus stierf iets later, in het Frauenburg van het Pools-Litouws Gemenebest, niet in Thorn. Hij werd begraven in de kathedraal van Frauenburg, maar hij kreeg een herdenkingsgraf in Thorn en nog later zelfs een standbeeld nabij de Marktplaats van de stad.

Max Vincius kwam dikwijls staan vóór dit standbeeld van Copernicus, alsof hij wou vragen, 'wel, oude jongen, wat zou jij in mijn plaats doen?'
Het standbeeld werd één van de plaatsen van Max om bij na te denken, zoals ook tijdens zijn wandeling langs de Weichsel, die Max vandaag opnieuw deed.

De economie van Thorn was dus sterk aan het groeien. Maar hadden de stadsgenoten van Max nog een hart? Dat hadden ze zeker! Thorn had er een ernstige zaak van gemaakt te zorgen voor de behoeftigen. De stad was fier op haar gemeentelijk armenhuis en op haar weeshuis. In Thorn bestonden meerdere ziekenhuizen, waaronder het *Elendehaus*, een hospitaal speciaal ingericht voor de armen, dat zich bevond in de Nieuwe Stad. De Katholieken hadden hun eigen hospitaal, het Sint Jacobs Ziekenhuis, en ook de Evangelische Gemeenschappen hadden hun Sint Joris Hospitaal, eveneens in de Nieuwe Stad. De oude ziekenhuizen van Sint Pieter en Paulus, de vroegere Sint Catharina en Sint Maria Magdalena ziekenhuizen van de vorige eeuwen, werden tot één geheel samengebracht. Dit werd thans het *Neustädtische Bürgerhospital* genoemd. Het voorzag in ziekenbedden voor de rijkere personen en voor de ouderen van dagen die behoorden tot de burgerfamilies van Thorn. De armen van de stad werden gewoonlijk niet opgenomen in dit hospitaal. Nog andere ziekenhuizen bestonden in Thorn, privé-ziekenhuizen, en sommige zelfs in enige dorpen rond de stad. Thorn telde ongeveer een tiental goede dokters, plus nog enige militaire dokters, ongeveer een dozijn of meer verplegers of verpleegsters, en evenveel vroedvrouwen. Ook het militair kamp van Thorn had een militair hospitaal ingericht.

De bevolking van Thorn waren aanhangers van drie belangrijke godsdiensten: van het Protestants of Evangelisch Christelijk Geloof, van het Katholiek Geloof, en van het Judaïsch Geloof. De landen rechts van de Weichsel behoorden tot het Katholiek Bisdom van Culm. Rechts van de Weichsel strekte zich het Bisdom van Posen uit, van Poznán. Thorn vormde slechts een dekenij van het bisdom van Culm.
De belangrijkste Katholieke kerken waren alle zeer oud. De Heilige Maria was gebouwd in 1235, Sint Jan van 1350 tot 1400, en Sint Jacob was gebouwd in 1360. Deze bevond zich in de *Neustadt*, in de Nieuwe Stad. Het herdenkingsgraf van Niclaus Copernicus stond in de Sint Janskerk.

De belangrijkste kerken van het Evangelisch Geloof waren de Evangelische Kerk in de oude stad, en vooral de *Dreifältigkeitskirche*, de kerk van de Heilige Drievuldigheid, gebouwd in 1824 in de Nieuwe Stad.
De Joodse Gemeenschap gebruikte zelfs niet meer het woord *Kahal*. Ze bestond uit niet meer dan 200 regelmatige leden, onder wie nog Max Vincius. Ze organiseerde de ceremonies in de synagoge, en had nog een *besmedresh*, een studiehuis, en een *heder*, de Joodse lagere school. Die gemeenschap was levendig, maar niet buitengewoon briljant. Dat waren ook de Rabbi's van Thorn.

Max had de lessen gevolgd van het Duits Gymnasium van Thorn. De school werd nog verder georganiseerd en verbeterd. Thorn wou de zeven klassen van de Duitse *Realschule Erste Klasse A* bekomen. In het midden van de jaren 1860 kon het Gymnasium de volledige Duitse klassieke opleiding bezorgen.

Een gedachte betreffende de veiligheid van de stad kwam dan plots in het hoofd van Max. Thorn was een grensstad, één van de plaatsen die kon aangevallen worden in het zuiden van Pruisen door buitenlandse legers. Weinig bedreigingen leken thans Pruisen in gevaar te willen brengen vanuit die richting. Toch was het militair garnizoen van Thorn krachtig, met meer dan 2.000 geoefende soldaten, ongeveer de sterkte van een divisie. De Pruisische militairen behoorden tot de 3de Infanteriebrigade van het 1ste Pruisisch Armeecorps. Het Pruisisch militair hoofdkwartier vond blijkbaar een sterk garnizoen werkelijk verantwoord om de grens met Polen te verdedigen. Die grens lag slechts enkele mijlen ten zuiden van Thorn. In Thorn lag ook een sterk bataljon artillerie.

Thorn had een moeilijke militaire geschiedenis achter zich, ten gevolge van haar strategische ligging aan de Weichsel. Haar verdedigingswerken, de eerste rond de oude stad, dateerden nog van 1350! Die muren stonden thans nog recht op sommige plaatsen. Thorn verdedigde zich goed in de oorlogen die rond de stad raasden in vorige eeuwen.
In 1629, poogde de Zweedse Veldmaarschalk Wrangel de stad in te nemen. Hij had toen een leger van 8.000 soldaten gebracht. Hij kon de stad niet innemen! Koning Gustav Adolf van Zweden, de waarlijke strijder-koning, deed beter in 1655 en hij veroverde wel de stad. Thorn gaf zich echter over aan de koning zonder een beleg in regel te moeten ondergaan.
Laat in 1657, werd de stad opnieuw ingenomen door de Oostenrijkse legers die toen de geallieerden van Polen waren. De troepen werden geleid door de Generaals Montecuculi en Heister.
In 1702, plaatsten de Zweden weer een beleg aan Thorn. In mei van 1703 gaf de stad zich over aan een Zweeds leger van 28.000 soldaten. De zweden vernielden toen een deel van de versterkingen.
In 1793, werd Thorn door de veroverende Russische troepen aan Pruisen overgedragen. Die troepen veroverden gans Polen voor Rusland. De overdracht van Thorn was een Russische daad om de vrede met Pruisen te bewaren, ten aanzien van de agressie tegen het voormalig onafhankelijk Polen.
Aan het einde van 1806, werd Thorn veroverd door de triomferende Franse Napoleontische legers. Thorn werd een belangrijke opslagplaats voor de Franse campagne in Polen en in Rusland. Wanneer de Franse leiders het Hertogdom van Warschau oprichtten als het enig, klein, onafhankelijk Pools marionettenland, kwam Thorn weer onder de autoriteit van

Oostenrijk. Toen de Napoleontische legers uit Rusland vluchtten in 1813, vielen de Russische troepen het Frans garnizoen van Thorn aan met 16.000 mannen. De Franse soldaten van Thorn gaven zich over in April van 1813.
Ten slotte, in de herfst van 1815, op bevel van en in overeenkomst met de grootmachten van Europa, bekomen op de beroemde Conferentie van Wenen, keerde Thorn weer naar Pruisen. In die tijd lagen de versterkingen van de stad in een zeer slechte toestand. De Pruisische troepen restaureerden, en herbouwden de binnenmuren en de meer moderne buitenste verdedigingsmuren. De gracht rond de stad begon zich weer met water te vullen. Die werken aan de versterkingen van Thorn gingen thans nog steeds door, jaar na jaar.

Max trok zich met moeite uit al zijn mijmeringen. Hij zou niet zoveel moeten denken aan het verleden! Het leven was al voldoende moeilijk nu. Zijn paard begon te hinniken. Het dier toonde zijn ongeduld. Het verlangde naar eten en naar de warme stal. Max klikte zijn paard verder. Door de Brugpoort binnen te rijden, bereikte hij weer de straten van de stad.
De rit langs de grote stroom had hem goed gedaan. Het had zijn gedachten verfrist. Hij had kunnen nadenken over de stad, en weer gemeend hoe oninneembaar ze was. Hij had zich het landschap dat hij zo erg liefhad opnieuw fris in zijn geest geprent, zoals het lag in elk weder, in de winter zo mooi als in de zomer. Hij had de onbevlekte witte oppervlakte bewonderd, en genoten van de schoonheid van de schepping van God.

Waarom had hij die dakloze mensen opgenomen, de Kleinbergers, die daar zo ellendig, verkleumd in de straat zaten? Waarom had hij hen zoveel meer gegeven dan enige andere gewone Pruis zou hebben gedaan? Max was niet een man die zich dikwijls overgaf aan liefdadigheid, aan melodrama en aan medelijden. Max Vincius beschouwde zich eerder als een egocentrische, nogal onverschillige man en een meedogenloze handelaar. Waarom had hij zich zo sterk het lot van die arme, Saksische familie aangetrokken?
Misschien had hij zich willen aantonen dat hij ook kon handelen zoals de Goede Samaritaan van het Christen Nieuw Testament. Ook was liefdadigheid tonen een fundamentele deugd van de Joden. De mensen aan wie hij onderdak bezorgd had, werk, een job, waren geen Joden. Had hij niet beter zijn geld besteed aan een Joodse familie? Wie scheelde het wat, welke de godsdienst was van die mensen? Er was slechts één God, en de levensregels waren grotendeels dezelfde voor alle mensen, of je nu een Christen of een Joods was.

Max hoopte nu dat hij zich zijn plotse impuls van medelijden niet zou moeten beklagen. Het lot had hem gedwongen tussen te komen, om die arme mensen te helpen.
Hoogstwaarschijnlijk had het lot van de Kleinberger familie, meer dan zijn eigen lot, Max genoopt tot actie. Hij voelde met een pijn van depressie zijn eigen leven zo vlak en blank als de oppervlakte van de Weichsel! Waar kon hij een reden voor zijn eigen bestaan vinden? Hij voelde zich alleen en verlaten, ongeliefd, al bleef hij zonder twijfel de toevlucht van zijn kinderen. Wat kon zijn daad van barmhartigheid in beweging geroepen hebben? Goede gebeurtenissen, of slechte? Kon het kwade groeien uit goede daden?

Al die donkere gedachten sloeg Max Vincius nu van zijn mantel. Hij zocht een einde aan zijn huidige wijze van leven. Daar was hij van overtuigd. Maar hoe? Hij verlangde zozeer een einde aan de dagelijkse beslommeringen en aan zijn dagelijkse routine. De scherpe, koude lucht had hem echter weer sterkte verleend. Het zicht van de grote blankheid in de vallei, en

het goede gevoel toch een waardevolle daad te hebben verricht, troostten hem. Het was slechts één kleine, goede daad van menselijkheid, maar zijn dag was toch wel besteed.
Met tegenzin deed Max zijn paard onder de Brugpoort door naar huis stappen. Hij reed nog eerst naar de Marktplaats, en reed rond de markt. Zijn laatste gedachte was hoe goed het toch was voor een Jood te kunnen wonen in Thorn.

Minstens daarin had Max Vincius gelijk. In augustus van 1847, kondigde de Pruisische Regering een nieuwe wet af aangaande de Joden in het land. De wet bevestigde de Koninklijke Decreten die gepubliceerd werden in 1812. De wet begon met de mooie, wonderbaarlijke zin, ‘onze Joodse burgers zullen in onze monarchie volledig dezelfde plichten en dezelfde rechten hebben als onze Christelijke onderdanen.’
De nieuwe wet stelde tevens dat aan de universiteiten de privéleraars, de gewone en buitengewone professoren van de medische, wiskundige wetenschappen, van de natuurlijke wetenschappen, van de geografische en taalkundige wetenschappen, Joden konden zijn. De Joden bleven echter nog uitgesloten uit de andere takken van de universitaire faculteiten, zowel als uit de academische senaten en uit de openbare functies zoals Rector of Prorector of dekens. De Joodse scholen, daarentegen, die georganiseerd werden volgens de artikels van de wet van 1847, genoten al de rechten en voordelen van een Pruisische openbare school. Het was de Joden toegelaten eender welk gemeentelijk ambt te bezetten, voor zover die functie niet verbonden was met enige ridderlijke, adellijke, uitvoerende macht of politiemacht.
De wet van 1847 bevestigde en verbreedde de Jodenwet van 1812. De Joden konden in vrede leven en werken in Pruisen, zonder gediscrimineerd te worden, gelijk aan alle andere burgers van Pruisen. Dit was de status die Asa Vincius gezocht had toen hij in Thorn kwam wonen. Hij zocht het respect voor zijn familie van de andere burgers in het land, of ze nu Pools of Duits spraken.

De borst van Max Vincius verbreedde zich. Hij kon gemakkelijker ademen. Thorn was zijn paradijs op aarde. Nergens werden de Joden zo erkend als gelijkwaardige burgers van het land. Thorn was een plaats waar men hard moest werken, maar praktisch niets onderscheidde nog Max Vincius van de andere burgers van Thorn en van Pruisen. Hier was Max geen vreemdeling. Dit was waarlijk zijn stad en zijn land!

Ezra, Max en zijn zusters. 1845 en vroeger

Het Overlijden van Ezra Vincevicius

In het begin van de herfst van het jaar 1845, kreeg de Vincius familie van Thorn zeer slecht nieuws. Ezra Vincevicius, de vader van Asa Vincius, de grootvader van Max, was gestorven in Vilna. Edek Vincevicius, de stoere, jongste zoon van Abraham Vincevicius, bracht dit bericht van de Vilna tak van de familie naar Thorn. Edek was, zoals Max, een kleinzoon van Ezra. Edek was te paard naar Thorn gereden, zo snel als zijn paard hem kon dragen. Hij was 28 jaar oud, toch nog een jonge man, en zeer sterk in leden. Wanneer hij het huis van Asa bereikte, was hij totaal uitgeput van de lange, laatste rit. Hij had zo snel gereden als hij kon, en nergens tijd verloren. Hij had weinig geslapen. Onderweg was het weder zeer slecht geweest. Het had gesneeuwd. Hij had harde, ijskoude regen moeten trotseren en de meeste tijd sterke tegenwinden. Een andere man had wellicht tweemaal langer over het traject gedaan. Edek kwam aankloppen op de deur van het huis van Asa in de morgen, zo wit in zijn gezicht als een man die in het maanlicht reed op een bijzonder donkere nacht. Leah Perlman herkende hem eerst niet, maar trok hem dan direct naar binnen. Ze deed hem ogenblikkelijk op de sofa rusten, plaatste een fles vodka naast hem in haar grote kamer, en begon een overvloedige warme maaltijd voor te bereiden.

Edek vertelde later op de dag wat er gebeurd was met de patriarch van de familie. Hij was niet slechts gekomen om de dood van de vader van Asa aan te kondigen. Hij zei ook, dat als de Vincius van Thorn en de Svirskius van Danzig het graf van Ezra wilden komen bezoeken, de andere zoon van Ezra, Abraham Vincevicius, gelukkig zou zijn om een periode van eten en praten over het leven van hun patriarch te organiseren in Vilna. Het was niet nodig de exacte datum daarvoor lang vooruit vast te leggen. Abraham zou wel zorgen voor kamers in het huis van Ezra en Rebekah en in de huizen van Abraham, Iosel en Edek. Abraham vroeg slechts een toekomstige, benaderende datum. Leah Perlman antwoordde dadelijk. Natuurlijk zouden de Vincius zo snel ze konden naar Vilna reizen. Iedereen wou de gebruikelijke gebeden komen zeggen aan het graf van Ezra.
Asa kwam slechts later in zijn huis aan om het droevige nieuws te horen. Hij moest gaan zitten om het feit aan te kunnen. Hij had meer of minder gedacht dat zijn vader verder onvernietigbaar was! Asa kwam overeen met Edek direct een bericht per schip naar Danzig te zenden, om datums af te spreken met Sarah en Anton Svirskius daar. Sarah was de zuster van Asa. Daarna zou Asa een ander bericht zenden naar Vilna, naar Abraham. Edek verzekerde Leah ervan dat de Vincius familie van Thorn en de Svirskius familie van Danzig zeer welkom zouden zijn te Vilna, in de huizen van de Vincevicius familie. Asa zond een dienaar naar zijn zoon Max. Edek rustte verder uit, boven, in een slaapkamer.

In de late namiddag legde Edek verder uit wat er met Ezra gebeurd was. Hij sprak traag. Hij probeerde zich zoveel details als mogelijk te herinneren. Hij zat dan nabij de haard, in de grote woonkamer van Asa. Hij verwarmde zijn beenderen. Rond hem zaten Asa en Leah, en hun zoon Max.
Edek was een verstandige, zeer nauwgezette jongeman. Hij praatte langzaam en probeerde zich zoveel mogelijk beelden te herinneren. Vodka hielp hem nog een beetje meer levendig weer te geven wat hij wist en gezien had.

Ezra Vincevicius was 75 jaar oud geworden, nog een sterke en indrukwekkende man, groot en lenig en zo vast in opinies en beoordelingen als een magistraat. Zijn ruggengraat was nog steeds recht, hij liep niet gebogen over straat. Hij beval nog steeds iedereen in zijn omgeving, niet in het minst zijn zoon Abraham, hoewel wellicht met een beetje meer meevoelen en begrip en toegevendheid dan in zijn jongere jaren. Ezra was wijzer geworden! De avond vóór zijn dood, had hij nog met zijn echtgenote, Rebekah Munkacs, de organisatie van de *Sabbath* van deze week besproken. Echtgenoot en vrouw gingen dan slapen, zoals ze sinds zoveel jaren gedaan hadden, sinds hun huwelijk van 55 jaar geleden. Ja, ze hadden samengeleefd gedurende 55 jaar! Ezra was 20 geweest toen hij trouwde, en zijn mooie Rebekah net 18.

In de morgen van de vrijdag vóór de *Sabbath*, had Rebekah eert wat geplaagd om haar echtgenoot uit het bed te halen vóór haar, maar Ezra voelde zo stijf aan als een houten stam. Rebekah hoorde hem niet snurken, en dan zelfs niet ademen. Ezra voelde koud aan. Rebekah was uit het bed gesprongen. Ze had de naam van Ezra geroepen, maar ze moest weldra het onherroepelijke inzien. Het hart van Ezra sloeg niet meer. Hij had opgehouden te ademen. Haar echtgenoot was in zijn slaap overleden! Rebekah kon zulke vredige dood waarderen. Ze verlangde hetzelfde voor zich, een dood die voorviel, niet in ziekte en niet in gebrekkigheid, zonder enige drukte voor de geliefden rondom. Toch kwam de schok hard aan voor haar. Ze viel op de knieën en de slaapkamer, zei ze. Ze was zo een hele tijd in schok gebleven. De man van wie ze verwacht had dat hij haar veel jaren nog zou overleven, was gestorven. Rebekah was niet een vrouw die zich snel overgaf aan wanhoop. Ze was sterk gebleven. Ze had zich aangekleed, had al voorbereid wat ze kon voor een begrafenis dezelfde dag, en ze had een boodschap doen zenden door haar dienaars naar de familie van Abraham.

Slechts iets later kwam Abraham, haar zoon, aan in het huis van zijn vader. Hij kwam, vergezeld door zijn vrouw, Abi. Rebekah brak slechts toen ze haar zoon zag. Ze begon te wenen en te huilen, en ze zonk neer in een zetel in de woonkamer. Abi nam het bevel over. Abraham riep enkele straatjongens in. Hij duwde wat kleingeld in hun handen, en vroeg hen al de vrienden van de familie te verwittigen, en ook de Begrafenisgemeenschap van de Grote Synagoge. De geldstukken verzekerden dat de jongens de droevige boodschap zouden verspreiden. Iets later al, stroomden de mensen van Vilna het huis in, als bewijs van het werk van de jongens.

Rebekah moest keer op keer uitleggen dat Ezra niet de minste tekenen van ziekte of zwakte gegeven had. Hij was heel zeker geen *goyses* geweest, geen man die lange uren op sterven lag! Ezra was vertrokken naar het eeuwig leven in zijn slaap, zonder over iets te klagen of zonder zich over iets zorgen te maken. Het was waar, Ezra en Rebekah sliepen op een bed van ganzendons, een goed teken voor stervenden, en niet op kippenpluimen. Ezra had niet geleden terwijl hij stierf, want dat had Rebekah wel gevoeld. Hoogstwaarschijnlijk was het hart van Ezra zeer snel gebroken, misschien zelfs in het midden van de nacht, in de diepste slaap. Rebekah meende zo dat haar echtgenoot gestorven was te midden de zachtste dromen.

Ezra was gelukkig geweest om op een vrijdag te sterven, zonder twijfel denkend aan de komende *Sabbath*. Hij was een vrome en rechtuit denkende, observerende Jood geweest, en een goede dienaar van de gemeenschap. Hij had veel geld gegeven aan de synagoge. Dat

beaamde iedereen. Rebekah was aan zijn zijde gebleven. Ezra was niet alleen gestorven. Hij stierf met de vrouw van wie hij had gehouden. Wat meer kon men wensen in het uur van zijn dood? Veel mensen hadden spijt om niet aan de zijde van Ezra te hebben gestaan. Een man zoals Ezra geholpen hebben in de andere wereld te geraken, werd beschouwd als een *mitzvah*, een goede daad. Het was niet zo geweest! Rebekah was ervan overtuigd dat Ezra zijn dood had gewenst zoals ze gebeurd was, snel en discreet, in de stilte van de nacht. Rebekah moest steeds herhalen hoe ze sliep. Niemand had in de weg gestaan voor de Engel des Doods wanneer dat schepsel met zijn wreedaardig mes kwam om het leven te nemen van haar echtgenoot.

Het huis van Vilna vulde zich snel met mensen, buren en vrienden, herhaalde Edek. Twee mannen van de Begrafenisgemeenschap kwamen binnen. Rebekah herhaalde aan hen wat er gebeurd was. De mannen knikten. Ezra had een goede dood gehad, een teken van een vroom leven. De mannen hielden zich plechtig, eerder in stilte. Ze luisterden. Ze waren de officiële vertegenwoordigers van de *Kahal*, de Joodse Gemeenschap, in deze droevige ogenblikken. Ze gingen met Rebekah naar boven, om de overledene te groeten. Ezra lag nog steeds in bed. Abi had de kamer al schoongemaakt. Ze had zeldzame bloemen geschikt rond de afgestorvene. Eén van de mannen van de Begrafenisgemeenschap, de oudere man, hield een spiegeltje aan de mond en neus van Ezra. De spiegel scheen zoals voordien.
‘De man genaamd Ezra Vincevicius, is dood,’ verklaarde de man van de Begrafenisgemeenschap.
Rebekah barstte weer in tranen uit.
‘Zouden we niet de naald moeten toepassen onder zijn nagels?’ vroeg de jongere man.
Rebekah verstijfde. De oudere man bemerkte haar terughoudendheid. Zelfs in de dood wilde Rebekah niet dat haar echtgenoot pijn aangedaan werd. De oudere man begreep haar reactie. Hij kende dat oude koppel goed.
Hij schudde de suggestie kwaad weg, ‘de ziel heeft definitief het lichaam verlaten,’ verklaarde de oudere man.
Rebekah keek naar de ogen van haar echtgenoot. Ze moest die ogen niet sluiten, en ze zou daartoe nauwelijks de moed kunnen opbrengen. Ja, haar echtgenoot was dood. Zij had reeds al het water dat in het huis aanwezig was, het dood water in alle bekkens en vazen, weggegooid, als de gewoonte was na een sterfgeval in een Joods huis. Alles wat dood was, moest weggegooid worden!

De oudere man, de *shames* van de Begrafenisgemeenschap, vroeg dan aan Rebekah, ‘ik neem aan dat de mensen van *Gaono*, jullie straat, al van het overlijden op de hoogte gesteld zijn?’
‘Dat werd gedaan volgens onze gewoonte,’ antwoordde Abi Abramovski snel. ‘Mijn schoonmoeder zorgde daarvoor. We plaatsten geldstukken rond het lichaam om aan de Joodse liefdadigheid te geven. Zoals u kunt zien, plaatsten we eveneens kaarsen aan het hoofd van het bed, en we staken die aan. We bedekten alle spiegels in het huis.
‘Goed, goed,’ antwoordde de *shames* zachtjes.
Hij wist dat hij zich in een vrome familie bevond.
‘Willen jullie onze vriend Ezra begraven in de klederen die hij nu draagt?’
‘Ja, alstublieft, *shames*,’ bevestigde Abi. ‘Mijn schoonmoeder en ik, zoals u kunt bemerken, plaatste hem in zijn beste *kittel* en *tallis*, ook.’
‘Ik veronderstel dat jullie het lichaam wasten?’

‘Natuurlijk, ja. Dat deed mijn schoonmoeder. Ik hielp. We konden hem rechtop brengen, zoals voorgeschreven, en goten water over zijn hoofd. We droogden hem, en kleedden hem nieuw aan.’
De *shames* glimlachte voor de eerste maal, ‘jullie deden alles goed. Jullie zijn vrome vrouwen, inderdaad. Jullie hebben onze taak erg vereenvoudigd. Nu, zeg me, werd een doodskist voorbereid of besteld? Het zou goed zijn onze vriend Ezra vandaag nog te kunnen begraven. Zo nodig of gewenst, kunnen we de begrafenis uitstellen tot een andere dag. Ik geef er de voorkeur aan vandaag te begraven. In mijn ervaring, vermindert dat de pijn. We namen de vrijheid al om de Grote Synagoge te verwittigen van een begrafenis in de late namiddag. De Rabbi zal klaar staan en op ons wachten. Hij was geschokt te horen van het overlijden van Ezra. Hij ook beschouwde jullie schoonvader als een vriend. Hij zei ons hij zou zeer snel komen, en de ceremonie voorbereiden vanuit de synagoge. Hij verzocht ons zijn innige deelneming te betuigen. Hij ook herhaalde ons meermaals dat hij een goede vriend verloren had!’
‘We hebben een doodskist al besteld,’ zei Abi. ‘Ons werd beloofd dat de kist zou geleverd worden deze middag nog. Misschien iets later.’
‘Fijn, fijn,’ knikte de *shames* opnieuw. ‘We brachten de lijkwade met ons.’
De *shames* ontvouwde dan een lange, witte lijkwade, waarop de blauwe Davidster geborduurd was.
‘We brachten onze mooiste wade, geborduurd door mijn echtgenote, als gift van de *Kahal* en onze gemeenschap. Ik hoop dat jullie hiermee tevreden bent.’
De vrouwen knikten in stilte. Rebekah begon weer te wenen, en ze leek ineen te krimpen op dat ogenblik.

De twee mannen van de Begrafenisgemeenschap gingen elk aan één zijde van het bed staan. Ze deden witte, zeer zuivere handschoenen aan. Ze namen het lichaam zorgvuldig op, heel langzaam, en plaatsten het op de vloer, met het hoofd naar de deur. Daarna wonden ze het lichaam in de openliggende lijkwade. Rebekah begon luid te huilen en aan haar klederen te trekken. Abi hield de handen van Rebekah in een sterke greep vast, om haar schoonmoeder te beletten zich nog meer pijn te doen. De *shames* werkte dan snel. Dit waren steeds de meest pijnlijke ogenblikken in een huishouding en een sterfgeval. Met zijn assistent, trok hij de lijkwade volledig over Ezra, en begon de lijkwade over het lichaam toe te naaien. Hij haalde de naalden en de koordjes uit zijn zak. Zijn handen trokken de naald en de fijne draad netjes over de zijden van de wade. Het naaien werd met experte hand gedaan! De oude *shames* had dit ook al zo veel malen gedaan! Hij sloot de lijkwade vanaf de voeten en bleef al de tijd gebeden prevelen. Zijn verdriet toonde zich dan. Hij had Ezra zo lang al gekend! Hij verzekerde zich ervan dat er geen knopen in de draad kwamen of bleven.
Wanneer de *shames* aan de schouders van Ezra kwam, zei hij, ‘vaarwel mijn vriend! We zullen elkaar weldra terugzien.’
De *shames* klopte dan zachtjes op de schouders van Ezra. Hij zei zijn laatste Hebreeuwse gebeden, en sloot de lijkwade. Het wenen van Rebekah ontwikkelde zich tot schreeuwen van wanhoop. Abi moest haar ondersteunen. Rebekah had zich anders op haar echtgenoot geworpen, op de vloer.

Abi Abramovski hield Rebekah Munkacs bij de schouders en trok haar de kamer uit, naar de woonkamer beneden. Veel mensen zaten en stonden daar. De kamer werd stil. Abraham diende vodka op aan allen, ook aan de vrouwen.

Een dozijn vrouwen vormden een cirkel wanneer Rebekah de kamer in werd geduwd. Ze vormden een ring van rouwklaagsters, van *baklogerins*. Ze gaven gebeden en rouwklachten in de kamer. Ze deden Rebekah op een stoel zitten in hun midden.
De mannen van de Begrafenisgemeenschap verlieten de slaapkamer en kwamen ook de woonkamer in. Ze kregen een glas vodka van Abraham. Ze gaven hun deelneming in de smart.
Niet lang nadien, nog vóór de middag, kwamen andere mannen van de Begrafenisgemeenschap die de kist naar de begraafplaats zouden brengen, naar het huis van *Gaono*. Ze waren slechts met hun vieren. De *shames* zei aan Abraham dat hij graag twee mannen meer had gehad om de kist te dragen. Ze zouden de kist op een baar naar de begraafplaats willen brengen, omdat de Grote Synagoge en de Joodse begrafenisplaats zich niet ver daar vandaan bevonden. Veel handen gingen omhoog in de woonkamer. Dit was een eer. Abraham wilde zich ook vrijwillig aanbieden, maar de *shames* van de Begrafenisgemeenschap weigerde dat.
‘Neen, neen, neen, dat kan niet,’ zei hij. ‘We hebben je nodig, Abraham, om voor je moeder en voor de gasten te zorgen. Ik en mijn assistent zullen wel helpen.’
Ondertussen werkten Abi en twee vrouwen in de keuken. Ze brachten snel cakes in voor iedereen.

Niet lang na de middag kwam de *shames* weer naar Abraham om hem te melden dat de zon binnenkort zou ondergaan. Ze moesten zich maar op weg begeven naar de begraafplaats! Abraham knikte. De rouwklaagsters stopten hun klagen en zingen en huilen. Niemand in de woonkamer zei nog een woord. De mannen gingen naar boven en kwamen weer naar beneden met de kist. Dat was niet eenvoudig. De trappen waren steil in het huis van Ezra! De oude man woog zwaar.
Eens in de woonkamer, namen de vier mannen van de Dragersgemeenschap en de twee mannen van de Begrafenisgemeenschap de lijkbaar op met de kist, op hun schouders. Een zucht verliet dan de mensen die nog in de kamer aanwezig waren. De dragers gingen het huis uit. Ze verzekerden zich ervan dat geen vrouwen nabij de kist kwamen. De vrouwelijke klaagsters zongen weer, slaakten kreten, ze weenden en knielden met Rebekah in hun midden. De *shames* droeg de baar aan de linkerzijde. Normalerwijze had hij de processie moeten voorafgaan.
Vandaag riep hij, ‘liefdadigheid redt ons van de dood!’ vanonder de kist op zijn schouders, een zin uit de Bijbelse Spreekwoorden.
Wanneer de processie zich in gang zette, kwam ook de Rabbi van de Grote Synagoge van Vilna aan. Enige kinderen van de Talmud School omringden hem. Zij citeerden luidop uit de psalmen.

Gaono stond vol volk. De mensen stonden in dikke rijen langs de huizen! Niemand had een laatste groet willen missen aan wie de belangrijkste man van de straat leek.
‘Zoveel mensen kwamen zien hoe de lijkkist van onze grootvader naar de begraafplaats gedragen werd,’ vertelde Edek. ‘We vermoedden niet dat Ezra in zulke hoge achting werd

gehouden in de gemeenschap! En van waar kwamen al die mensen? Niet slechts van *Gaono*! Hadden ze hun werk verlaten om grootvader te eren? Zo zag het er naar uit! We voelden ons zeer geëerd!'

In de *dos heylike*, het heilige deel van de begraafplaats, in het midden, ver van de hekkens, was reeds een graf gegraven in de grond. Onderweg stopten de dragers van de lijkbaar minstens driemaal om gebeden op te zeggen. Al de mensen die deelnamen aan de processie herhaalden die gebeden. De Rabbi zelf gaf het bevel tot die haltes. Nog niet zo lang geleden hadden Ezra en Rebekah twee zakken zand gekocht die uit Eretz Israel afkomstig waren. Het zand was opgeschept nabij de stad Jeruzalem.
'Wij, Iosel en ik, wij droegen die zakken,' legde Edek fier uit.
De dragers lieten het lichaam in de grond zakken. Terwijl dit gedaan werd, wierpen Rebekah en haar zoon Abraham handvollen van het heilig zand op het lichaam.
Het lichaam werd in het graf gelegd met zijn hoofd naar het oosten, zodat Ezra in de juiste richting van Jeruzalem zou liggen wanneer de *Messiah* zou komen.
Terwijl dit gedaan werd, bleven de klaagsters in schrille tonen verder roepen, 'van stof kwam je en tot stof zul je terugkeren!'
De verzamelde mannen en vrouwen zeiden dan de *kaddish*. Dat gebed smeekte naar de zaligmaking van Ezra. Het was het laatste wat iedereen voor de overleden man kon doen!

Nadien verlieten de mannen de begraafplaats. Onze grootmoeder Rebekah begreep toen pas echt dat ze haar geliefde echtgenoot niet meer zou terugzien, en wij ook niet onze grootvader. Rebekah en Iosel weenden luidruchtig. Onze vader Abraham was getroffen door groot verdriet. Wij allen wasten onze handen toen we de heilige grond verlieten, en droogden hen in het gras.

'Na de begrafenis van onze grootvader, eerden we zijn gedachtenis in de zeven dagen van strikte rouw,' vertelde Edek nog. 'Daarna zond mijn vader me uit om zo snel mogelijk jullie het nieuws te brengen. In Vilna houden we ons nu aan de dertig dagen van minder strikte rouw. Mijn vader vroeg me jullie te zeggen dat hij graag met jullie allen zou spreken en avondmalen zou organiseren ter herinnering aan onze grootvader, de weldoener van onze familie, zo mogelijk binnen de periode van dertig dagen, en zo niet, dan later. We kunnen samen het graf van onze grootvader bezoeken en *kaddish* zeggen. We zullen een grafmonument opstellen zodra dat mogelijk is, natuurlijk. We zijn ervan overtuigd dat de ziel van Grootvader Ezra nog een gans jaar boven het graf zal blijven hangen, want Ezra hield zielsveel van ons en van zijn stad Vilna. We zijn er zeker van dat de ziel van Ezra in vrede rust, en niet zal terugkeren als een *dybbuk*, als een kwaadwillige geest. De Rabbi verzekerde ons daarvan. Hij sprak de passende gebeden daartoe uit.'

'Wel,' besloot Asa met een zucht na dit verhaal, 'mijn vader zal enkele dagen in het *Gehennem* blijven. Daarna zal de ziel van Ezra naar de Hemelse Tuin van Eden gaan, vergezeld van engelen. Ik moet naar Vilna reizen. Ik moet gaan bidden op het graf van min vader.'

Max was dadelijk akkoord om zijn vader te vergezellen. Ze spraken niet slechts in hun eigen naam. Hun woord bond zowel de familie van Asa als die van Max. Ze zouden de stad

verlaten. De mannen en de vrouwen bespraken snel hoe de reis te organiseren. Heel wat van hun plannen voor de toekomst moesten gewijzigd worden! Ze besloten eerst een bericht naar Danzig te sturen om de Svirskius familie uit te nodigen naar Thorn te komen. Dan zouden ze samen, wanneer de Svirskius familie aankwam in Thorn, een woord naar Abraham Vincevicius zenden. Ze zouden hem een benaderende datum voor hun aankomst in Vilna geven. Asa maakte die beslissingen, en niemand in de families sprak hem tegen. Max berekende hoe meer praktisch het voor de Thorn familie geweest ware om per boot naar Danzig te stomen, daar van schip te veranderen om naar de haven van Memel te varen, en daarna van Memel de Nemunas of Niemen stroom op te varen tot aan Vilna. Hij stelde echter die alternatieve route niet voor. Zijn vader zou wel zijn redenen hebben om over het land te willen reizen.

Asa had inderdaad goede redenen om rechtstreeks over land naar Vilna te willen. Hij was nog eigenaar van taveernes in Litouwen, op Russisch gebied, taveernes die hij niet meer bezocht had of geïnspecteerd sinds jaren. Nu had hij de gelegenheid om als bij toeval langs hen te reizen. Hij wou hen een laatste maal zien om te beslissen wat ermee te doen, hen te verkopen of niet, aan wie, en aan welke prijs. Twee van die taveernes had hij al overgedragen aan zijn zoon Max. Hij wou de taveernes niet houden. Dat wou eigenlijk ook Max niet. Max had al aan zijn vader in duidelijke woorden gesteld dat zijn zaken in Pruisen lagen, en enkel in Pruisen. Asa moest de taveernes een laatste maal bezoeken om hen ofwel alle aan Max over te laten, of hen zelf snel te verkopen. Wie kon er nog geïnteresseerd zijn om hen te kopen? Asa had nog goede contacten in Vilna. Hij kende daar nog mannen, die goed en baar geld op tafel konden leggen voor de correcte prijs. De eerste prospectieve koper kon trouwens zijn broeder Abraham zijn, maar Asa wou zich er zelf nog van vergewissen wat zijn taveernes nog waard waren. Hij vertrouwde niemand met die taak.
Asa was 55 jaar oud, nog sterk in leden en in hart, nog steeds alert in geest. Hij vreesde toch dat niet meer zo te zijn binnen enkele jaren, of dan geen zin meer te kunnen opbrengen voor nog een reis naar Litouwen. Dit was een enige gelegenheid! Met zijn vader stierven nog andere herinneringen en gevoelens binnen de geest van Asa.

De Handel in Thorn

Max Vincius was hard bezig zijn zaken aan het uitbreiden, maar zonder aan zijn vader te vertellen in welke producten hij allemaal handelde. De basis van zijn inkomen kwam nog wel uit de taveernes en stokerijen die zijn vader hem overgemaakt had. Wou zijn vader toen ook gewoon van die last af zijn? Herbergen uitbaten die ver uit elkaar lagen, sommige daarvan inderdaad nog in het verre Litouwen en in Polen, tot zelfs in de streek van Minsk in Wit-Rusland, nam Max zoveel tijd in beslag, dat hij beslist had de meeste daarvan snel te verkopen. Max had zijn vader ook direct meegedeeld dat hij dat zou doen, maar hij had die taveernes en stokerijen gehouden waarvan hij wist dat zijn vader ze om sentimentele redenen nog even wou bewaren. Die, gelukkig, waren de grootste taveernes in Litouwen geweest, en gelegen nabij de beste stokerijen die Asa toen beheerde buiten Pruisen, een substantiële industrie. Max had zelfs nog enige van die taveernes uitgebreid om plezier te doen aan zijn vader. De stokerijen vooral brachten goed geld in. De winsten bleven staan op de Vincius rekeningen in banken van Vilna. Het was nog goed om te wedden op twee landen, op twee deposito’s van geld. Maar elke maal dat Max nu nog naar Litouwen moest reizen, bracht hij

iets van die gelden terug naar Thorn, in de vorm van gouden muntstukken. Dat stoorde hem telkens. De wegen waren niet steeds veilig tussen Thorn en Vilna. De weg per schip was lang en vervelend. Indiscrete banken konden dieven verwittigen. Max was een eenzame reiziger, beladen met goud in zijn pakken. Max vreesde nu zelfs dat de bezoeken van zijn vader aan de taveernes en aan de stokerijen de gevoelens van zijn vader voor dit soort zaken nog kon doen heropleven.
Eigenlijk onderschatte Max de kracht van zijn vader om ver vooruit te zien. Max kon weinig doen tegen de wensen van zijn vader, behalve aarzelend het een en het ander aan de oudere man op te werpen. Voor Max, kon de reis met zijn vader een gelegenheid te meer zijn voor ernstige gesprekken over het zaken doen en over de aard van toekomstige investeringen. Max wou volledig breken met Litouwen en het geld investeren in Pruisen.

Max hield eigenlijk meer van zijn tabaksfabrieken. Hij was nog eigenaar van twee van die ondernemingen, beide in Pruisen, en beide lagen niet ver verwijderd van Thorn, nog binnen de *Kreis*. Max was erin geslaagd die zaken fijn te consolideren. Hij had alle kleinere fabrieken buiten Pruissen verkocht! In zijn Pruisische tabaksfabrieken, vormde Max de bladeren van de tabaksplanten om tot sigaren en snuif en pruim. De snuif verkocht eigenlijk nog beter dan de sigaren. Het kon in grote hoeveelheden geproduceerd worden, in meerdere kwaliteiten, met eenvoudiger middelen, met machines en veel minder personeel. Max kon de fabrieken inspecteren zonder zeer ver te moeten rijden, zonder Thorn gedurende lange weken te moeten verlaten. Het platteland afschuimen was een wijze van bestaan geweest voor zijn vader, niet meer voor hem. Taveernes, stokerijen en tabaksfabrieken brachten nog slechts 25 percent van het huidige inkomen van Max in. Maar samen namen ze veel meer tijd in beslag dan de rest van zijn activiteiten.

Max was eerst en vooral een handelaar, minder een ondernemer. Hij dreef handel in alles wat gekocht en verkocht kon worden in grote hoeveelheden, in granen, hout, wol en huiden. Hij verkocht aan hogere prijzen dan zijn kosten. Af en toe kocht Max ook in Polen en in Posen, niet te ver van Thorn, maar toch aan de andere zijden van de nabijgelegen grenzen, al behoorde het Hertogdom Posen ook tot Pruisen. Hij kocht en verkocht ook nog amber en andere edelstenen, zij het dan natuurlijk in veel kleinere hoeveelheden. Graan kocht hij vooral in Polen, om het te verschepen naar Danzig, naar de Svirskius familie van zijn tante Sarah. De Svirskius mannen verkochten het graan overzee, naar Hamburg en London, en naar de oosterse kusten van de Baltische Zee, naar Zweden en Noorwegen ook. Heel wat van het graan werd verscheept naar Denemarken, waar andere handelaars het verder verkochten. De koop en verkoop van graan telde voor meer dan 30 percent in het inkomen van Max. Max hoopte dat nog uit te breiden. Met snelle spoorwegverbindingen naar Warschau en Berlijn, kon Max nog graan verzenden in het midden van de winter, meer graan binnenhalen vanuit Polen, en meer graan rechtstreeks verzenden naar plaatsen zoals Leipzig, Dresden, Berlijn en vanuit die steden naar het meer westelijk gelegen binnenland van West-Europa. Max kon zijn zaken in graan met de spoorwegverbindingen bijna verdubbelen! Hij zou wel direct in concurrentie treden met de Engelse handelaars. Niettemin zou Max nog wel 15 jaar moeten wachten, tot hij zijn graanzakken rechtstreeks naar de binnenlandse steden van West-Europa kon brengen. De erg verwachte spoorweg zou slechts werkelijk in Thorn aankomen in de jaren 1860.

Max vermeed te smokkelen. Hij hield nauwkeurig de rekeningen bij van zijn bewegingen in goederen. De administratie van Thorn inspecteerde slechts zelden zijn boeken, maar Max zorgde ervoor niet te bedriegen, niet in cijfers en niet in het vervoer van zijn goederen. Zijn hoofdboekhouder was de vrouw geworden die hij uit de straat had opgepikt, Anna Kleinberger. De Saksische vrouw werd zo ook zijn voornaamste vertrouwelinge. Zij hield zijn boeken beter in orde dan hij zelf had kunnen doen, en ze was eerlijk. Max bracht wel af en toe vanuit Polen kleine hoeveelheden goederen zonder elke verzending wettelijk aan te geven, maar dat gebeurde niet op regelmatige basis en in veel kleinere hoeveelheden. Anna Kleinberger hield bijkomende, gescheiden boeken van die handelsovereenkomsten. Alle handelaars van Thorn smokkelden tot op een bepaalde hoogte, zelfs de mannen die samenwerkten met de Burgemeester van de stad, een man die eveneens een grote handelaar was. Smokkelen betekende natuurlijk ingaan tegen de wet. Het was illegaal, en dus strafbaar. Het bleef een risico dat Max wou vermijden.

De politie van Thorn werkte onafhankelijk van de Pruisische functionarissen. Het hoofd van de politie was de Burgemeester en zijn Raad. Zij leidden de politie en betaalden de politiemannen. Max bleef steeds op goede termen met de Raadsleden en met de Burgemeester. Die mensen wilden eerst en vooral dat de fondsen en de rijkdom van de stad, van de handelaars, groeide, zodat Thorn verder kon opbloeien. Meer geld was er nodig om de wegen te verbeteren, om de dijken te herstellen en te verhogen, om de spoorwegverbindingen naar de stad te halen. Al dat eiste meer geld dan Thorn kon halen uit haar eigen schatkist. De stad deed dan ook herhaaldelijk beroep op de grote handelaars. Dir grote handelaars mochten toch niet gefnuikt worden in hun eigen groei! Wat was er dan zo slecht aan een beetje smokkel, zei de Burgemeester zelf in vertrouwen aan Max, wanneer die bedragen uiteindelijk konden geïnvesteerd worden in nieuwe handelsovereenkomsten en in associaties die wegen en kanalen bouwden, voor het goede doel van het welzijn van allen? Smokkelen verhoogde de winst van Max Vincius met minder dan 10 percent. Enkele handelaars die hij kende, haalden meer dan de helft van hun inkomen uit de smokkel op grote schaal! Vroeg of laat moest de politie dan echter tegen hen ingrijpen.

Max was ook begonnen met geld uit te lenen aan kleinere handelaars en ambachtslui. Hij leende slechts kleine bedragen uit op korte termijnen. Hij koesterde geen hoge ambities om een concurrent te worden van de enkele grotere, meestal openbare banken van Thorn. Zijn uitlenen van geld steeg wel snel. Hij had een huis opgericht dat alle nodige toelatingen had bekomen om een bank te kunnen genoemd te worden. Het was een langzaam, maar gestaag groeiende zaak. Max was nog steeds de kunst van het beheer van de financiën, van het geldwezen, aan het leren. Recentelijk waren ook enkele grotere handelaars begonnen een beroep te doen op zijn voorraden aan kapitaal. Ze leenden om plotse, bijkomende piekvragen aan baar geld op te lossen. Geld uitlenen was een zeer riskante wijze van zaken doen. Max leed erg van bepaalde, beruchte falingen van handelspartners en edele families. De winsten waren echter in het algemeen zo groot, dat die de verliezen ver overtroffen. Tevens leende hij gewoonlijk slechts aan mensen die hij goed kende, aan gerespecteerde zakenlui, of aan leden van gekende edele families. Die mensen konden soms wel niet op tijd terugbetalen, maar slaagden er uiteindelijk wel in hem te betalen. Max gedoogde dat inschikkelijk, begrijpend, zonder een kwade mond te trekken.

De handelaars van Thorn waren mannen die woonden en werkten in de verste uithoek van het Koninkrijk Pruisen. Toch zorgden ook zij ervoor hun horizon verder te doen reiken dan hun eigen regio. Max verbleef niet al de tijd slechts in Thorn. Hij reisde. Hij las de nieuwsbladen, en hield zich op de hoogte van de politiek in Pruisen en in het buitenland. Hij voelde tevens de nood aan met eigen ogen te zien hoe de rest van de wereld er uitzag. Hij wou weten hoe de mannen met wie hij zaken deed leefden in de steden naar waar hij zijn goederen bracht. Hij wou weten hoe die mensen dachten en welke hun ambities waren. Hij probeerde veel te praten met die zakenlui, met die handelaars van tot ver buiten Thorn. Zo had hij al Berlijn en Frankfurt bezocht, Dresden en Leipzig, en zelfs kort het verafgelegen Parijs. Hij reisde regelmatig op één van zijn schepen naar Warschau en Danzig, naar Königsberg en Stockholm. Hij sprak gedurende lange uren met de leden van de Svirskius familie in Danzig. Hij aarzelde om Sint-Petersburg te bezoeken, maar hij verlangde er toch naar om een tijdje in die stad te vertoeven, al was het slechts om de beroemdste gebouwen te kunnen zien.

Het Pruisisch Leger wou Max. Hij vermeed zijn dienstplicht niet. Hij had als een jonge luitenant gediend in het Pruisisch Leger in de jaren 1841 en 1842. Asa, de vader van Max, was een goede vriend geweest van de majoor die toen het garnizoen van Thorn leidde. Max moest dienen in de militaire regimenten, maar hij kon in Thorn blijven tijdens zijn militaire dienst. Hij had zelfs verder handel kunnen drijven terwijl hij soldaat was, hoewel minder dan voorheen. Hij had er niets op tegen gehad om luitenant te zijn. Toch streefde hij niet naar een militaire loopbaan.

Na zijn militaire dienst keerde Max terug naar zijn zaken. Hij had zonder onderbreking zijn handel uitgebreid. Hij herkende hier zijn roeping. Met de tijd kon hij twee schepen kopen, waarvan er één een stoomboot was. Hij had ogen op een derde schip. Wanneer hij een schip niet volledig kon vullen met zijn eigen goederen, dan nam hij ladingen van andere handelaars aan. Langzaamaan werd hij zo ook een man die de logistiek van anderen verzorgde. Zijn zaken breidden zich uit tot een transportbedrijf. Hij kocht enige kamers in het centrum van Thorn, en plaatste daar een directeur in, een Evangelische Duitser, en een klerk. Hij wou zijn derde schip vooral kopen om het vervoer te verzekeren van de goederen van andere kooplui. Hij transporteerde goederen slechts op de Weichsel tussen Thorn en Danzig. Met zijn vierde schip wou hij varen tussen Thorn en Warschau! Hij zag en ondervond geen grote obstakels in die ondernemingen. Hij was nu aan het denken aan het varen naar Leipzig! De schepen van Max zouden de transportmaatschappijen die in een binnenlandse haven zoals die van Thorn werkten, niet verstoren. Er lagen regelmatig meer dan 50 schepen in de havens van Thorn! Hij was slechts een kleine reder, maar hij maakte goede winsten.

Weinig handelaars van Thorn vroegen deze dagen naar je godsdienst. In dat aspect waren Thorn en Pruisen zeer verschillend van Vilna en Litouwen, van Polen en Rusland. Max was een observerende Jood. Hij werkte niet op de *Sabbath*, tenminste niet wanneer hij dat kon vermijden. Hij ging niet regelmatig naar alle ceremonies in de synagoge van Thorn, omdat hij veel reisde. Hij was wel een gegeerd lid van twee Joodse gemeenschapsassociaties. Hij gaf veel geld aan de gemeenschap, maar woonde zelden de vergaderingen bij. De mensen kwamen naar hem. Hierin was hij in Thorn geen uitzondering. Het religieus leven was veel minder streng gecodeerd dan in Vilna. De Rabbi van de Joodse gemeenschap van Thorn was veel minder aanwezig in het familieleven van de Vincius.

Er bestond een handelsgilde in Thorn, hoewel die naam zelden gebruikt werd. Het was nu slechts een plaats waar af en toe kooplui elkaar ontmoetten, en soms besloten tot samenwerking. Max was een lid van die club. Hij had er eerst aan getwijfeld of een Jood echt lid kon worden van die besloten Thornse kring. In Vilna had hij niet lid kunnen worden, nooit. Asa, zijn vader, had zelfs niet geprobeerd om in Vilna te vragen of hij lid kon worden van de gelijkaardige gilde.

Max stapte gewoon op een mooie dag de vergaderzaal van de gilde van Thorn in, en vroeg om lid te worden. Hij was een beetje verrast, had wrange gezichten verwacht en afwijzende blikken, maar veel mannen leken te weten wie hij was, en glimlachten. Hij werd direct aanvaard. Hij had slechts een kort gesprek met de leider van de associatie, een Christen Evangelische man, maar iemand die hem zei de Vincius mannen te kennen en te waarderen. Sindsdien, probeerde Max zoveel als mogelijk de vergaderingen bij te wonen van de associatie van kooplui van Thorn. Hij ging niet anders gekleed dan de andere leden. Veel overeenkomsten werden afgesloten tijdens een etentje in één van de hotels van het centrum van Thorn. Max leerde veel uit dit soort vergaderingen. Ze verbreedden zijn horizon. Ze betekenden evenveel gelegenheden om samenwerkingen te bespreken en om nieuwe contracten af te sluiten.
De zaken van Max groeiden met een belangrijk percentage nadat hij zijn evenknieën in Thorn leerde kennen. Hij kende nu zeer goed de andere leden en genoot hun vertrouwen. Andere handelaars kwamen naar hem om overeenkomsten af te sluiten die grotere investeringen vroegen van meerdere handelaars samen. Max had nu al met veel succes samengewerkt met veel van de gekende handelaars van Thorn, dank zij zijn relaties in de handelsassociatie. Dat verbaasde zijn vader, die terzijde bleef van overeenkomsten met niet-Joodse kooplui, en die zeer achterdochtig keek naar contracten met zelfs andere Joden. Max was van een andere generatie.

Max had veel vrienden, meer vrienden dan echte concurrenten in de associatie. Dit verleende hem een bijkomende hulp in zijn handelsovereenkomsten en in zijn winsten. Niet iedereen waardeerde zijn droogte van karakter, zijn scrupuleus houden aan de voorwaarden van een overeenkomst. Maar meer mannen hielden van zijn eerlijkheid, zijn stabiliteit in financiering, zijn loyaliteit en zijn betrouwbaarheid, alsmede zijn occasioneel begrip voor een collega die tijdelijk in financiële problemen geraakte. Wanneer zo iemand open met Max kwam praten, dan bespraken ze samen in eenvoudige termen hoe ze het probleem onder hun twee konden oplossen. Dikwijls werden terugbetalingen tijdelijk opgeschort. Dit bracht Max de dankbaarheid van enige van de grootste handelaars in Thorn. Risico’s brachten dergelijke problemen mee. Max begreep dat wel. Hij kon in dergelijke situaties ook steeds een beroep doen op zijn vader.

Max nam zoveel mogelijk deel aan de vergaderingen van de handelsassociatie. Hij ging regelmatig uit eten met zijn collega’s, en hij ontmoette hen op bals en theatervoorstellingen, georganiseerd door de rijkere gemeenschap van de stad. Met de tijd en de hulp van de werkelijk betere mannen, zwom hij weldra zoals een vis in het gezelschap van die mannen. Hij bewonderde sommigen en verafschuwde anderen. Dit was nu zijn omgeving, waarin hij zich thuis voelde. Iedereen wist dat hij een Jood was, maar niemand leek dat wat te kunnen

deren. Max sprak perfect Duits, Jiddisch en Hebreeuws. Hij kende het dialect van Thorn. Hij sprak Pools zoals een zakenman van Warschau, en oud Rus of Litouws zoals iemand die steeds in Vilna gewoond had. Ook zijn kennis van talen werd zeer gewaardeerd in handelsovereenkomsten.

Rebekah en Esther

Max Vincius was niet het enig kind van zijn vader Asa Vincius en zijn moeder Leah Perlman. Hij was het laatste kind van drie, de langverwachte zoon in de familie, en ook de enige mannelijke afstammeling. Max werd vertroeteld! Hij was de koning van het huishouden geweest. Zijn moeder beschermde hem nooit te veel, en zijn vader kon zelfs meer veeleisend met zijn zoon geweest zijn dan met zijn dochters. Max was steeds de hoop en het juweel van de Vincius van Thorn geweest. In het huis van Asa en Leah was de opvoeding van de kinderen een ernstige zaak en een prioriteit. De meisjes leerden hun Bijbel, de Torah en de Talmud. Ze hadden de lessen van de heder gevolgd, net zoals Max, de Joodse lagere school, en ze hadden dezelfde talen geleerd als hij, van privé leraars.

Volgens zuivere esthetische standaarden was Rebekah de mooiste dochter. Ze was de oudste van de twee meisjes. Esther was intelligenter. Zij ook had mooie gelaatstrekken, en zij ook had een gezicht dat men niet snel vergat. Haar fijn, gelijkmatig karakter was af te lezen van haar gelaat.
In de vroege maanden en jaren na de officiële verhuis van de familie van Asa naar Thorn vanuit Vilna, bleven Asa en zijn vrouw nog innig verbonden met Vilna. Asa en Leah hadden een koppelaar ingehuurd te Vilna om te zorgen voor degelijke en vrome echtgenoten voor hun dochters. Zoals nu dikwijls het geval was, versloegen uiteindelijk de meisjes zelf in snelheid de koppelaar, daarbij naarstig geholpen onder alle mensen door … hun grootvader Ezra!

Terwijl hun ouders hun nieuwe woonst in Thorn aan het inrichten waren, bleven de jonge Rebekah en haar zuster nog dikwijls in het huis van hun grootvader en grootmoeder, bij Ezra en Rebekah Vincevicius. Onder de mannen met wie Ezra druk handel voerde in wijnen en graan van Samogitië, in honig en amber, bevond zich een koopman van Siauliai, de stad die in het Pools Szawle heette. Moshe Klaipsevicius bracht soms een bezoek aan zijn partner, Ezra Vincevicius, om een nieuwe handel op te zetten. In 1834 zat Moshe met een zwaar probleem.

Moshe had een zeer uitstekende oogst druiven binnengehaald in dat jaar. Zijn wijnproductie was bijna verdubbeld, en de wijn was van zeer goede kwaliteit. Moshe zocht naar nieuwe afzettingsgebieden voor zijn wijn. De eerste man aan wie hij dacht was Ezra Vincevicius van Vilna. Ezra was een man steeds vol van vernieuwende ideeën. Moshe herinnerde zich dat levendig. Moshe Klaipsevicius ging daarom eerst aankloppen bij zijn oude vriend, de steeds actieve en opportuniteiten opzoekende religieuze partner Ezra.
Ezra ontving Moshe wel, blij om nog eens nieuws te horen uit Samogitië en uit de landstreken nabij de Baltische Zee, overweldigd met vreugde om samen te kunnen zitten met een oude vriend bij enkele glazen van zijn beste vodka, en kunnen kouten over alles en nog wat. Ook Rebekah hield van Moshe.

Over de vodka en na een uitgebreide avondmaaltijd opgediend door Rebekah, spraken ze met hun drieën vrijuit en in totaal vertrouwen. Moshe legde in het lang zijn probleem uit. Waar kon hij zoveel van zijn beste wijn verkopen? Hij moest veel wijn verkopen in het volgend jaar, in wat al een verzadigde markt kon zijn! Hij zocht kooplui die de vaten wijn uit zijn handen konden nemen voor een degelijke prijs. Ezra verkocht al wat hij het maximum oordeelde in de omgeving van Vilna en Kevno. Heel wat van de wijn van Moshe ging via Ezra naar het Russisch garnizoen van Vilna. Ezra beloofde niettemin na te denken over het probleem, en voor de dag te komen met nieuwe kopers voor Moshe. Hij verzocht in de late avond Moshe om binnen de twee dagen terug te komen naar *Gaono*.

Ezra zat eigenlijk een beetje in verlegenheid, want hij moest ook een familievergadering te Vilna organiseren. Zin zoon Asa zou met zijn echtgenote en kleinzoon naar Vilna komen om zijn twee dochters te bezoeken. Die waren bij hun grootouders gebleven. Rebekah zou haar zoon, de vrouw van haar zoon en vooral haar kleinzoon in stijl willen ontvangen, met een feest dat meerdere dagen zou duren voor de familie van Asa en voor de familie van Abraham, hun tweede zoon. Ezra kon echter niet een dienst weigeren aan een oude collega, tevens handelaar en vriend.
Terwijl hij nadacht over die zaak, meende Ezra dat Abraham en Asa het probleem van Moshe wel zouden kunnen oplossen door de extra wijn van Moshe te kopen en de vaten in het buitenland te verkopen. Ezra praatte al met Abraham, die snel akkoord ging om veel wijn te kopen. Abraham kon al zeggen dat ook Asa steeds erg uit was om een nieuwe opportuniteit te grijpen, vooral als de wijn inderdaad zo goed was als Moshe beweerde. Moshe had de Vincevicius nooit bedrogen! Asa had, de laatste maal toen ze elkaar nog ontmoetten, aan Abraham gezegd dat hij meer wijn van hem wou afnemen. Asa kon dus ook kopen van Moshe. Asa wist hoe fijn de wijnen uit Samogitië waren. Hij kon ze naar Danzig brengen en naar Königsberg, waar de vraag naar fijne alcohol steeds sterk bleef. Ezra had daarmee in minder dan geen tijd het probleem van Moshe opgelost! Zelfs wanneer Asa weigerde om de wijnen af te nemen, kon Ezra de vaten en de flessen stockeren en hen iets later verkopen in Rusland. Moshe had de opportuniteit gebracht. Ezra kon Moshe niet met lege handen terug naar huis sturen.

Zoals overeengekomen kwam Moshe Klaipsevicius even later terug naar het huis van Ezra. Hij kwam niet alleen. Achter hem ging de kleinzoon van Moshe, Samuel, met dezelfde naam. Samuel was een grote slungel, een zeer knappe jongeman. Samuel had het gelaat van een engel! Hij was ook zeer beleefd en goed opgevoed. Hij toonde een groot respect voor de oude Ezra en zijn vrouw, wat beiden zeer behaagde. Er was meer. De jonge Rebekah was thuis bij haar grootouders. Ze verbleef in het huis van *Gaono*, in een kamer voor zichzelf. Esther woonde in een andere kamer, maar zij was niet thuis op dat ogenblik. Rebekah was 18, en Samuel net 20.
Toen Ezra Moshe en Samuel de woonkamer in duwde, plaatste de jonge Rebekah haar breiwerk terzijde. Ze luisterde aandachtig naar het gesprek tussen haar grootvader en zijn vriend. De mannen waren in het best humeur, snel, want Ezra kon de wijnsurplus van Moshe bijna ogenblikkelijk oplossen. Toen ze de vriend van Ezra zo opgelucht zag, bracht Rebekah Munkacs al snel weer een fles van haar beste vodka boven.

Ondertussen waren de jonge Rebekah en Samuel al naar elkaar aan het staren met grote, geïnteresseerde ogen. Rebekah wist zeer goed hoe haar ouders en grootouders de druk op haar om te trouwen aan het opdrijven waren. Ze mocht dan wel al voorbij haar eerste jaren van huwelijksouderdom zijn. De jonge Rebekah was een eenvoudig meisje, niet buitengewoon intelligent, maar verstandig genoeg om te begrijpen en te kunnen bemerken hoe anderen van haar dachten. Ze snakte niet naar verdere studies en naar het lezen van complexe teksten, maar ze was zeer handig, behept met een goede aard, en ze hield van mooie dingen rond zich. Ze vreesde dat de koppelaar binnenkort snotneuzen en domoren zou komen voorstellen aan haar ouders. Ze haatte het verkocht te worden zoals een stuk vee. Daarom was ze de laatste weken nogal gesloten, afstandelijk en zwijgzaam gebleven. Gans de duur van haar verblijf in Vilna was ze ditmaal in een ingetogen, stil humeur gebleven. Ze wou absoluut niet één van die arrogante, schoolse Joden huwen, die haar toch maar slechts zouden willen trouwen omdat haar heupen breed waren, haar borsten zwaar, en haar wangen rozig. Ze was al liever in Thorn gebleven, al moest ze daar dan nu in een tent slapen, in het primitieve wonen dat Thorn haar thans kon bieden, in plaats van als een koopwaar te worden aanzien in Vilna.

Samuel Klaipsevicius was een andere soort van jongen! Dat merkte jonge Rebekah dadelijk. Hij was een fijne jongeman, zeer knap, en hij zag er niet uit als een slechte, snoevende snuiter. Hij kon geen gewelddadige jongen zijn, en geen schalkse, ondeugende man. Hij ook keek naar haar met indringende, onderzoekende, doch onschuldige ogen. De jonge Rebekah bleef dus staren naar Samuel, hem bestuderen, tot de jongen zelfs verlegen werd onder haar blik. De jonge Rebekah duwde dan haar vrouwelijke schatten wat naar voren, opdat hij goed zou kunnen zien hoe mooi en begerenswaardig ze was!
Samuel had Rebekah ook al goed bekeken, en bemerkt hoezeer vrouwelijk ze was. Hij werd verscheidene malen rood in zijn gezicht. Zijn blikken bleven echter verborgen en steels, kort, snel, en beleefd steeds. Daarna had hij herhaaldelijk ook haar ogen gezocht en was hij steeds weer naar haar blijven kijken. Hij hield zeer van wat hij zag. Allerbelangrijkst, meende hij dat Rebekah een lief meisje was. Hij kon slechts lieve meisjes waarderen.

Even later keerde Rebekah Munkacs terug naar haar keuken. Ze had niet aan de jonge Rebekah gevraagd haar te komen helpen. De jonge Rebekah had wel goed begrepen waarom, maar ditmaal waardeerde ze haar grootmoeder. Ezra en Moshe verlieten de woonkamer even later ook. Ezra wou aan zijn vriend tonen wat hij nog in stock had, waaronder een hoeveelheid nieuwe brandewijn die hij ontdekt had in een volledig artisanale stokerij. Ezra en Moshe verlieten dus de woonkamer voor een tijdje, en daarmee verloren ze de jonge mensen uit het oog. Ze keerden slechts een hele tijd later weer.
Ezra en Moshe vonden de jonge Rebekah en Samuel zitten op dezelfde sofa, niet de ene ver zittend van de andere, maar mooi samen, en verloren in een levendig gesprek over elkaars vrienden en over hun leven in Vilna en in Siauliai.
Ezra keek naar Moshe. Moshe keek naar Ezra. De twee mannen zagen verrassing en bezorgdheid in hun ogen. Hier stelde zich een nieuwe gelegenheid die nog niet in hun geest was opgekomen, naar die zo vanzelfsprekend leek!
Ezra brak de stilte van de verbazing, ‘ik heb je nog niet alles getoond, Moshe. Volg me nog even!’

Ezra en Moshe verlieten de kamer direct, slechts een paar seconden nadat ze die binnengekomen waren. In de opslagplaats stopte Ezra Moshe.
‘Ik heb je helemaal niets meer te tonen, Moshe. Heb je onze twee kleinkinderen gezien?’
‘Natuurlijk! Ik heb ook ogen in mijn hoofd. Wat kunnen we doen met wat we gezien hebben?’
De twee mannen barstten in lachen uit.
‘Is je kleinkind van trouwbare leeftijd? Is hij al verloofd?’ vroeg Ezra.
‘Ja en neen op je vragen,’ gromde Moshe.
Moshe ging zitten op enkele kisten vodka.

‘Mijn zoon en schoondochter zijn erg kwaad op de jongen,’ legde hij eerlijk uit. ‘Ze hebben al driemaal voordien geprobeerd de jongen uit te huwelijken aan een deftig meisje. Hij weigerde telkens! De meisjes waren hem niet te mooi genoeg of niet slim genoeg, of te wild. Ik wil je verwittigen, gemakkelijk is hij niet, de jongeman. Hij is een goede jongen, dat wel. Ik houd veel van hem. Hij is een aangename, dienstige gezel op mijn reizen. Ik neem hem met mij, zoveel mogelijk, en ik kan je verzekeren dat hij misschien wel een langzame denker is, maar helemaal geen domoor. Ik bracht hem ditmaal ook mee, omdat in het huis van mijn zoon de spanning tussen hem en zijn ouders alsmaar steeg. Kinderen! Voor mij is Samuel een fijne jongen, in alle betekenissen van het woord. Hij heeft een warm hart. Ik herhaal je, ik houd werkelijk van de jongen. Hij is aangenaam onderweg, beleefd, oplettend, een beetje verlegen met vrouwen, vooral met vrouwen, maar te goedaardig voor de meeste deernes van Szawle. Hij is niet snel van oordeel. Hij wil de zaken grondig doorzoeken. Hij heeft geen briljante geest meegekregen, maar een solide, in positieve zin. Hij verbaasde me meer dan eens met zijn fijn en correct gezond verstand. Sommige mensen lijken me te denken dat, omdat hij zo mooi van uiterlijk is, hij meer kan houden van jongens dan van meisjes. Ik kan je verzekeren, dat is niet het geval! Hij kent geen kwaad. Hij is slechts een normale jongen, die nog wat verlegen is met meisjes. Wanneer ik hem zonet naast je kleindochter zag zitten, Ezra, dan leek hij me helemaal niet verlegen met je jonge Rebekah. Wat was er daar aan het gebeuren? Samuel is niets minder of meer dan een doodgewone jongen, behept met een degelijk verstand. Koppig natuurlijk, behept met een goed gevoel voor zaken, en met het hart van een goede vader. Hij zal geen hoge toppen bereiken als handelaar, maar hij zal ook nooit in faling gaan. Zijn geld zal langzaam groeien, niet spectaculair. Hij heeft werkelijk een goed hart, en hijs is lief en vriendelijk. Daar! Nu jij!’

‘Dat was een hele preek die je me gaf, Moshe,’ zei Ezra glimlachend. ‘Het lijkt me dat hij de ideale echtgenoot voor de jonge Rebekah kan zijn. Zij ook heeft het moeilijk om haar keuze te vinden met jongens! Ik heb haar nog nooit zo dicht zien zitten naast een jongen of een man. Heeft ze haar keuze nu gevonden? Daar lijkt me een goede kans op te zijn! Ik denk het werkelijk. Mijn zoon en ik kunnen een mooie bruidsschat geven voor het meisje. Je weet dat. Rebekah is een vriendelijk en zachtmoedig meisje. Ze is niet wispelturig en niet slecht van aard. Ze kan een goede, liefdevolle echtgenote worden voor een vrome jongeman. Haar ouders zijn aan het uitkijken naar een echtgenoot voor haar, in Vilna en in Thorn. Onze jonge Rebekah heeft al driemaal aanbiedingen afgewezen! Ze lijkt echter waarlijk te houden aan jouw Samuel. Ik heb haar nog nooit zo op haar gemak zien keuvelen met een jongen. Zou je denken dat ze van dezelfde soort kunnen zijn?’

‘Onze Samuel is echt zeer verlegen met meisjes,’ schudde Moshe zijn hoofd. ‘Ik ook heb hem nog nooit zo op zijn gemak gezien met een meisje. Ben je bereid een huwelijk tussen die twee te overwegen? Het zou mij zeer gelukkig maken! Ik zou opgetogen zijn. De jonge Rebekah lijkt me een goed opgevoede jonge vrouw te zijn, een goede Joodse huisvrouw en een mooie aanwinst voor mijn kleinzoon.’
‘Dat is helemaal zo,’ beaamde Ezra. ‘We kunnen slechter vallen, is het niet? Maar we kunnen nu te ver vooruitlopen. De jonge Rebekah heeft wellicht meer tijd nodig.’
‘Dat geldt ook voor Samuel,’ knikte Moshe.
‘Wel, Samuel koppelen aan een meisje schijnt niet zo goed te werken,’ zuchtte Moshe.
‘Misschien moeten we de twee elkaar maar laten vinden, en niet in hun weg gaan staan. Dat haten ze, blijkbaar.’
‘Daar ben ik het volledig mee eens,’ lachte Ezra. ‘Alstublieft, blijf voor het avondeten! We moeten hun gekeuvel best niet onderbreken. We kunnen hen nog wat meer observeren. Als ze een duwtje nodig hebben, een beetje aanmoediging om samen te praten, dan kunnen we bijspringen. Ben je akkoord om te blijven avondeten? Ik zal de twee samen aan het eind van de tafel plaatsen, en hen laten sudderen met hun tweetjes!’
De twee oudere mannen giechelden van de pret, als stille samenzweerders. Ze waren tevreden met zichzelf. Ezra en Moshe konden vandaag niets beters gezien hebben dan hun beider kleinkinderen samen.

Rebekah Munkacs zat ondertussen alleen met de twee jongeren in de woonkamer, wanneer Ezra en Moshe de ene na de andere terug binnen schuifelden. Rebekah Munkacs zag hun ogen tintelen.
‘Wat zijn die twee nu weer aan het doen?’ vroeg Rebekah zich in stilte af.
Ezra stelde even later voor aan de Klaipsevicius mannen om nog een tijdje te wachten en om samen het avondeten te nemen. Rebekah Munkacs was even verrast, want haar echtgenoot had haar niets gezegd over een mogelijk avondeten. Gelukkig had ze alles in haar keuken wat nodig was voor een uitgebreid souper, en aan goede, sterke drank was er geen gebrek. Maar ze zou zich moeten haasten.
Ze volgde de ogen van Ezra en Moshe, en haar mond ging van, ‘oh, ho!’
Ze begreep onmiddellijk wat de twee van plan waren. De oude mannen waren innerlijk aan het lachen, wist ze, en hoewel die nu begonnen waren te discussiëren over de prijzen van graan en hout in Samogitië, keerden hun ogen steeds weer naar de jonge mensen, die heel tevreden met elkaar leken te zijn.
‘Wel,’ dacht Rebekah Munkacs, ‘ze hadden een slechtere keuze kunnen maken. Waarom niet?’
Ze stond op en vluchtte naar de keuken. Ze glimlachte onschuldig naar de twee mannen, die daar zoals twee oude samenzweerders met ondeugende ogen zich zaten te verkneuteren. Ze wisten wel van haar glimlach dat ze een andere welwillende bondgenoot hadden deze avond.

En zo gebeurde het dat, wanneer Rebekah Munkacs iedereen aan tafel uitnodigde, Ezra zijn kleindochter naast Samuel Klaipsevicius duwde, en haar zuster Esther, die even later in de kamer kwam, tussen hem en zijn vrouw. Rebekah Munkacs moest op de erestoel gaan zitten. Twee volledig verschillende gesprekken bleven aan de gang tijdens het avondmaal. Rebekah Vincius en Samuel Klaipsevicius stopten nooit met praten tegen elkaar, bijna zich niet meer bewust van wie er nog in de woonkamer zat. Ezra Vincevicius en Moshe Klaipsevicius

praatten met Rebekah Munkacs zonder de jongeren te onderbreken. Rebekah Munkacs keek van links naar rechts. Ze zat aan het hoofd van de tafel, de twee oudere mannen en Esther aan elke zijde. Soms moest ze haar handen naar haar mond brengen om niet in het lachen uit te barsten, want ze had nog nooit twee oude koppelaars zo naarstig aan het werk gezien. Wanneer het gekeuvel tussen de twee jongelui vertraagde of stokte, deed telkens de ene of de andere oudere man zijn best om het gesprek tussen de twee jongeren weer aan te trekken. Wanneer de ene succes had daarmee, knipoogde de andere, en ze knikten naar elkaar voor, 'goed gedaan!'
'Ze zijn toch zo grappig, mijn oude mannen,' besloot Rebekah Munkacs hartelijk.

Alle goede dingen in het leven hebben een einde. Hoewel Ezra de avond zo lang trok als hij kon met zijn beste vodka, moesten Moshe en Samuel Klaipsevicius naar hun hotel weerkeren.
'Wanneer moet je afreizen van Vilna?' vroeg de jonge Rebekah botweg aan Samuel.
Moshe antwoordde snel voor zijn kleinzoon, 'we moeten nog een paar dagen hier blijven. Er is iets voorgevallen dat me te Vilna houdt.'
Moshe zei de echte waarheid niet, maar Ezra sloot even de ogen ten teken van akkoord.
'Grootma,' vroeg de jonge Rebekah onschuldig, 'kan ik dan morgen Vilna aan Samuel tonen? Hij kent de stad niet zo goed.'
Moshe was reeds enthousiast aan het knikken, en Ezra wou antwoorden, 'natuurlijk, liefje,' maar grootma Rebekah was sneller.
'Dat kun je, Rebekah, maar dan zul je minstens Esther met je mee moeten nemen!'
Ezra had rats vergeten dat misschien in dit stadium een chaperon aangewezen was. Hij beet op zijn lippen.
'Kan ik dan ook Finkel meebrengen?' vroeg Samuel slim. 'Finkel is mijn vriend. Hij ook kent Vilna niet zo goed.'
'Wie is Finkel?' vroegen Ezra en zijn vrouw tegelijk, wat gealarmeerd.
Er zouden dan twee koppels zijn, realiseerden ze zich onmiddellijk, niet exact wat ze zich voorgesteld hadden. Samuel was misschien een slome, maar een sluwe jongen. Esther zou geneutraliseerd zijn.

'Finkel is Finkel Kaunavicius,' legde Moshe uit. 'De Kaunavicius zijn in Vilna nu, maar ze komen van Kaunas. Ze zijn een rijke koopmansfamilie en vrome Joden. Samuel kent Finkel omdat ze samen op school zaten te Kaunas. Finkel is een zeer intelligente jongen! De Kaunavicius handelen tot in Memel en Königsberg in Pruisen. Finkel is een vriendelijke jongen en een goede Jood. Soms is hij echter te slim voor mij!'
'Wel dan,' aarzelde Rebekah Munkacs, 'wees dan lieve meisjes, en doe niets doms.'
'Dank u, grootma,' besloot de jonge Rebekah dadelijk, vóór haar grootmoeder van gedacht kon veranderen. 'Morgenvroeg zak ik dan gaan wandelen en Esther kan met ons meekomen.'
'Wel, dat is dan geregeld,' zei Moshe.
Ook hij aarzelde wel even.
Moshe klapte dan met zijn handen op zijn knieën en stond op. 'We moeten nu echt gaan. We danken voor de ontvangst, voor het maal, en voor alles.'
Ze namen afscheid. Ze wensten elkaar een goede nacht, en de Klaipsevicius mannen verlieten het huis.

De volgende dagen verdwenen de vier jongelui, Rebekah en Esther Vincius, Samuel Klaipsevicius en Finkel Kaunavicius de stad in. Ezra en zijn vrouw legden hen op het hart terug te zijn voor het middagmaal, wat ze ook deden. De jongelui kwamen inderdaad op tijd terug, aten hun buik vol, alle vier, in het huis van Ezra. Ze aten zoals monsters. Ze legden uit waar ze allemaal geweest waren, ver en wijd, langs de Vilya en aan de andere zijde van de stad. Ze hadden andere vrienden van Rebekah en Esther ontmoet. De meisjes hadden de twee jongens zelfs naar de Grote Synagoge gebracht en naar de nabije *besmedresh*. Waren die vrome meisjes niet lief en betrouwbaar? Ezra konden ze misschien wel wat op de mouw spelden, maar niet Rebekah Munkacs!
‘Waar anders zijn jullie ook nog geweest?’ vroeg hun grootma onschuldig, maar ze kreeg weinig als antwoord. Rebekah Munkacs giste correct dat de jonge vrouwen en hun slungels de geest van hun grootouders in verwarring aan het brengen waren.
Ondanks haar achterdochtige twijfels voor wat betreft de bedoelingen van de jonge meisjes, kon Rebekah Munkacs geen barst ontdekken in de intenties van de jongens. Eigenlijk had Rebekah Munkacs meer vertrouwen in de jongens dan in haar kleindochters! Zij ook was ooit jong en ondeugend geweest! Samuel Klaipsevicius bleef heel beleefd en weldoordacht met haar en met de meisjes. De oude Rebekah beoordeelde Samuel terecht als een zorgvuldige, vertrouwenswaardige jongeman. Hij bleef waarschijnlijk een beetje naïef voor wat de jonge Rebekah betrof. De jonge Rebekah kon ondeugend handelen, zoals alle meisjes van haar leeftijd.

Rebekah Munkacs voelde zich veel meer gereserveerd omtrent Finkel Kaunavicius. Finkel was een grote, slanke, dunne jongeman ook. Hij droeg een grote bril en leek uiterst intelligent. Soms antwoordde hij volledig open en sarcastisch. Hij sprak vriendelijk genoeg aan tafel, maar wanneer hij sprak, dan vond Rebekah Munkacs hem een beetje te wereldlijk, te gesofistikeerd voor de Vincevicius geest. Vreemd genoeg leek die houding Esther te bekoren en te amuseren. Esther antwoordde aan Finkel zo scherp als hij begonnen was. Ze was de enige die Finkel van hetzelfde leer kon geven, bemerkte haar grootmoeder. Esther kon iedereen aan in snelheid en scherpte van intellect. Finkel had al meer dan eens moeten glimlachen en toegeven dat hij overrompeld werd met zijn eigen spel. Hield Finkel van verstandige vrouwen? Esther en Finkel waren Joodse jongeren van een andere planeet, moest Rebekah Munkacs toegeven. Ze waren echte intellectuelen, dikwijls zo verkeerd als maar enigszins mogelijk was wanneer ze geconfronteerd werden met het reële leven, en toch nog boordevol van illusies en sterke meningen, jong als ze waren. Ze leken de ultieme droge, zeer rationele denkers, die alles zelf moesten uitvinden. Ze voelden ook al de pijn daarvan, wist Rebekah Munkacs.
Oh, ze zouden wel snel leren, meende Rebekah Munkacs, en dan zouden ze ongeziene hoogtes bereiken, zeer slimme beslissingen nemen, en buitengewone dingen doen, waar iedereen van verbaasd zou blijven. Ofwel kon alles verschrikkelijk verkeerd gaan tussen die twee. Het leven was magisch, wist grootmoeder Rebekah, en ze had twee wondervolle voorbeelden vóór haar. Die twee, Esther en Finkel, als ze tenminste samen zouden blijven, zonder elkaars hart te verscheuren met ongehoord wrede woorden. Of ze konden samen de uitdagingen van het leven leren trotseren, en door hun liefde elke bedreiging voor hun huwelijk verslaan.

Rebekah Munkacs betrapte zich erop al te denken alsof Esther en Finkel een paar waren. Ze schrok van die gedachte. Had ze juist gevoeld? Dit jongere koppel sprak ook meestal slechts tot zichzelf! Ze lieten de jonge Rebekah en Samuel ver achter zich. Waren Ezra en Moshe wel wijs geweest die twee koppels te laten vormen? Finkel en Esther waren weliswaar zeer intelligent, maar naar wat Rebekah Munkacs aanvoelde, waren ze ook exact het tegengestelde van wat chaperons moesten zijn voor Samuel en voor de jonge Rebekah! Esther en Finkel waren enkel bezig met hun beiden, en ze waren bekwaam tot het ergste, van dingen die Rebekah en Samuel zich zelfs niets konden inbeelden. Esther en Finkel kwamen steeds samen binnen, en gingen samen weer naar buiten. Ze hadden oog en oor slechts voor elkaars argumenten. Ze kibbelden en discussieerden, en keken reeds naar elkaar alsof ze getrouwd waren. Wat hadden Ezra en Moshe laten gebeuren? Wat zou haar zoon, Asa, en zijn mooie, ook al gesofistikeerde, slimme echtgenote, Leah Perlman, van dit koppel vinden?

Rebekah Munkacs zuchtte. Kleine kinderen, kleine zorgen. Grote kinderen, grote zorgen! Haar zoon Asa en zijn vrouw hadden Vilna willen verlaten. Hun dochters konden goed in dit land willen blijven, in Litouwen, en niet in Pruisen. Rebekah begon zich daar ernstige zorgen over te maken. Zou haar zoon dit wel kunnen en willen dulden? Hij wou verhuizen naar Thorn, maar in die daad riskeerde hij zijn dochters te verliezen! En hoe belangrijk waren dochters niet voor vaders?

In de namiddag, en in de volgende namiddagen, liepen de vier jongeren met volle buik en met duidelijke, heimelijke pret het huis van Ezra in *Gaono* uit. Ze kwamen slechts terug wanneer de zon begon onder te gaan en nog even rood talmde aan de horizon.
De dagen daarna was het weder zeer guur. In de morgen konden de meisjes niet uit wandelen gaan. De twee jongens klopten dan tegelijk op de voordeur van de Vincevicius. Ezra liet hen in. De rest van de morgen, bleven de vier jonge mensen rondhangen in de woonkamer van Ezra en in de opslagplaats. Soms vonden Ezra en Rebekah Munkacs strohalmen hangen op de rug van de meisjes. De vier wandelden rond, praatten vooral, speelden gemeenschapsspelletjes, of zaten slechts dicht tegen elkaar aan op de sofa. In de namiddag kon niets of niemand hen tegenhouden. Ze liepen dan het huis uit, weer of geen weer. Ezra meldde aan zijn vrouw dat hij en Moshe uitblonken als goede koppelaars. Rebekah zuchtte dan, en schudde het hoofd. Als dit maar niet slecht afliep!

Na anderhalve week van dergelijke ‘wandelen en praten’ therapie van jeugdevol samenzijn, moest Moshe aankondigen dat hij terug naar Siauliai moest reizen. Samuel zou met hem moeten terugkeren. Ook Finkel Kaunavicius trok een lang gezicht. Hij zou eveneens moeten terugkeren.
Rebekah Munkacs zuchtte van opluchting. Ezra vroeg zich af wat er van zijn en Moshe’s plannen zou terecht komen. Moshe wou slechts kwijt dat hij nieuws zou laten weten, misschien per brief, misschien in persoon. Ezra was niet al te blij. Moshe was aldus, wist hij, iemand die een plan bedacht, er veel over praatte, het begon uit te voeren, maar het dan weer in een oogwenk kon laten vallen als een steen. Voldoende dikwijls in het verleden, was Moshe teruggekomen op originele ideeën. Als in een wervelwind, konden grote delen van zijn plannen met buitengewone snelheid weer in de vergeethoek vallen.

Een paar dagen later kwamen Asa Vincius en zijn vrouw Leah naar Vilna. Ze bleven twee weken in Vilna. Wanner ze weer naar Thorn reden, wilden ze de jonge Rebekah en Esther meenemen. De twee meisjes keken deemoedig, maar er blonk weinig gedwees in hun ogen. Ze waren wanhopig toen ze afscheid namen van hun grootouders. Nooit zegden zij, of Ezra en Rebekah Munkacs, iets over de twee jongens met wie ze uitgingen in Vilna.
Een lange maand nadat de vier jongeren gescheiden werden, ontvingen Rebekah Munkacs en Ezra Vincevicius een dikke brief uit Siauliai. Twee dagen later kwam een niet minder beleefde brief uit Kaunas aan. Moshe Klaipsevicius kondigde in pompeuze bewoordingen aan, dat hij de eer en het genoegen had in de naam van zijn zoon en schoondochter de hand te vragen van de kleindochter van Ezra, genaamd Rebekah, voor zijn kleinzoon, Samuel. Moshe schreef dat hij twee weken later naar Vilna zou komen om alles in detail uit te leggen. Hij hoopte om met Ezra te kunnen praten over de mogelijkheid en over de procedures van het huwelijk. Hij beschreef die al in details in de brief.
De brief uit Kaunas was geschreven door de vader van Finkel Kaunavicius. Hij meldde in de brief eerst wie hij was, en wat zijn familie deed aan handel. Hij vroeg formeel de hand van de kleindochter van Ezra, Esther, voor zijn zoon Finkel. Hij vermeldde een ontmoeting met zijn goede vriend Moshe Klaipsevicius. Hij stelde voor om zijn vader, Nathan Kaunavicius, Moshe Klaipsevicius naar Vilna te laten vergezellen, om de zaken te regelen met Ezra.
Ezra Vincevicius moest op een stoel gaan zitten terwijl hij de ene, en daarna de andere brief aan zijn vrouw, Rebekah Munkacs, voorlas. Hij voelde zich trots als een haan, en hij toonde zijn fierheid aan Rebekah. Zijn ganse houding straalde: zie je wel, wat ik kan realiseren met mijn vrienden? Rebekah Munkacs stond toen vóór hem, haar twee vuisten in de heupen geplant. Ze moest toegeven dat ze haar echtgenoot fel onderschat had.

‘We kunnen een dubbele bruiloft houden dan, hier in Vilna, in *Gaono*, in ons huis,’ besloot Rebekah direct. ‘Onze zoon Asa zal moeten toegeven dat zijn ouders nog voor wat meetellen. Hij kan dan wel vluchten naar Pruisen, maar hij kan wel zo zijn geliefkoosde dochters moeten achterlaten in Litouwen, de jonge Rebekah en Esther. Ik voel me gelukkig! En jij deed dat allemaal op je eentje? Ik hoop nu maar dat jullie drieën, Jij, Moshe en die andere man, Nathan, niet te krachtig zullen schreeuwen, en dat jullie de onderhandelingen over de bruidsschat niet zullen verbreken. Ik wil nu dat die huwelijken inderdaad volbracht zouden worden, hoor je? Kaunas en Siauliai liggen hier niet ver vandaan. We zullen onze kleindochters af en toe nog kunnen zien. We hebben het geld voor de bruidsschatten. Voor wat anders hebben we dat geld gespaard en ervoor gewerkt? Je zult Asa moeten helpen, opdat de jongen niet in één klap geruïneerd wordt!’
Ezra zuchtte en glimlachte tegelijkertijd. Hij had nu reeds berekend dat hij Asa zou moeten helpen met de bruidsschatten. Zijn grootste probleem was of zijn vrouw, Rebekah, hem zou toelaten veel geld te nemen uit hun beider samenwerking. Hij meende van wel. Hij glimlachte, want Rebekah kibbelde niet! Ze was oud geworden en had de laatste jaren al zijn voorstellen onder vuur genomen. Ze zei steeds dat hij een naïeve en domme oude man geworden was. Maar uit de woorden van Rebekah meende hij wel te mogen afleiden dat hij thans de gelden kon opnemen uit hun gezamenlijk fortuin. Hij leidde zelfs af dat hij elke extravagantie kon betalen betreffende de jonge Rebekah en Esther. Het zou één tegen twee worden? Des te beter!

Ezra en Rebekah lazen en herlazen de brief uit Kaunas. Ezra kende die Nathan Kaunavicius helemaal niet. De zoon van die man zei wel dat ze handelaars, kooplui waren in Kaunas. Ze maakten aanspraak op enige rijkdom, ze waren rijke Joden. Ze zonden hun producten meestal naar Memel en naar Königsberg. De familie onderhield ook connecties met Pruisen. Dat nieuws beviel Ezra. Hij dacht na over aan wie in Vilna hij verder discreet mee kon praten, om meer te weten te komen over de Kaunavicius familie. Hij vroeg ook rond, onder zijn vrienden en contacten, over exact hoe rijk de Klaipsevicius wel konden zijn. Hij kreeg weldra aanmoedigend nieuws terug.
De Kaunavicius waren een oud geslacht van gerespecteerde en vrome Joden, die sinds steeds al woonden in de vroegere hoofdstad van Litouwen. Hun fortuin was zo oud als de familie solide was, stabiel en gewaardeerd in Kaunas. De jongen Finkel, had al een reputatie als een geëerde, geletterde, zeer intelligente jongeman, zowaar een wonderkind, die een geachte geleerde kon worden, of misschien wel een Rabbi. Hij kon ook een welsprekende koopman worden, zoals zijn vader en grootvader. Ezra kon met zeer goed nieuws komen bij zijn zoon Asa. De berichten over de Klaipsevicius bevestigden alle slechts wat hij al wist van Moshe. De Klaipsevicius waren geacht en rijk.

Een tijdje later, kwamen Moshe Klaipsevicius en Nathan Kaunavicius samen aan te Vilna. Nathan was een zeer eerbiedwaardige, grote, iets streng uitziende man. Wanneer hij echter een paar glaasjes vodka van Vilna in zijn systeem had, warmde hij snel op en werd hij een goede vriend van Ezra en Moshe. Hij ontpopte zich tot een milde, verstandige, goedhartige persoon. Hij was opgewekt, goedwillig, en meegaand in de gesprekken over de bruidsschat. Natuurlijk liepen die hoog op, werd er heel wat geschreeuwd, afgedongen en verhoogd. Tot een akkoord kwam het wel. Nathan toonde hoe gelukkig hij was om twee zulke goede vrienden gevonden te hebben in Ezra en Moshe, en dat dan nog in de banden van huwelijken. Hij vertelde hoe zijn kleinzoon Finkel in Kaunas luid geroepen had in de familie, dat hij met niemand anders dan met Esther wou trouwen. Esther was de enige vrouw op aarde die hij zou kunnen respecteren, riep Finkel. Hij had een afkeer van domme meiden! Esther was van een heel andere soort! De drie mannen lachten.

Een woord werd naar Thorn gezonden. Asa Vincius en Leah Perlman reden zo snel ze konden naar Vilna. Hoewel al veel dagen waren voorbijgegaan sinds Moshe en Nathan aankwamen in Vilna, vonden Asa en Leah de drie oude mannen nog steeds zitten in een hoek van de woonkamer van Ezra. Ze dronken de beste vodka van Ezra. Ze maakten grappen, samen, en lachten de ganse dag. Ze hadden de anekdotes van drie volle levens aan elkaar te vertellen!
Rebekah Munkacs maakte grote ogen naar Asa Vincius en naar Leah Perlman, die betekenden, ‘alstublieft, haal die drie uit mijn handen!’
‘Wie heeft professionele koppelaars nodig, wanner men zulke ouders heeft?’ vroeg Asa aan zijn broeder Abraham.

De dubbele bruiloft werd één van de grootste Joodse feesten die ooit in Vilna gehouden werden! Het versterkte de relaties tussen meerdere steden, tussen Thorn en Danzig, tussen Siauliai en Kaunas, en met Vilna. Rebekah Vincius ging met haar echtgenoot Samuel Klaipsevicius in Siauliai wonen. Esther Vincius volgde haar echtgenoot Finkel Kaunavicius naar Kaunas. De nieuwe Klaipsevicius familie kende voorspoed, en de nieuwe Kaunavicius

familie deed het buitengewoon goed. Het Kaunavicius koppel kibbelde bijna constant. Maar als je probeerde tussen te komen, tussen man en vrouw, dan kreeg je de twee samen op je nek! Hun huwelijk ook bleef gelukkig en duurde.

Na de bruiloft van hun kleindochters, en na het vertrek van Asa en Leah terug naar Thorn, had het Vincevicius huis van Vilna de rust en vrede weergevonden. Ezra en Rebekah zaten weer alleen samen, stil in hun woonkamer. Ze zuchtten heel wat, maar ze kregen snel bezoekers. Dat waren meestal Moshe en zijn vrouw en Nathan en zijn vrouw. De jonge Rebekah en Esther vlogen binnen af en toe, wanneer ze Vilna bezochten of Vilna aandeden. Minder frequent ook kwamen Abraham en Asa met hun familie op bezoek. Ezra Vincevicius en Rebekah Munkacs genoten van een zeer gelukkige oude dag.

Rebekah Munkacs vroeg zich nog steeds af wat er met de twee lieflijke dochters van Asa gebeurd was! Ze had al voordien gevreesd dat haar echtgenoot Ezra op één of andere wijze enige vorm van straf had willen opleggen aan haar zoon Asa. Het leek haar alsof Ezra had willen tonen aan zijn zoon, dat hij wel de stad van zijn voorvaderen kon verlaten op zijn eigen initiatief, maar niet zonder een kost. De kost was dan, dat zijn twee dochters in Litouwen zouden achterblijven! Had Ezra dit goed wetens en willens gerealiseerd, of was ook hij slechts een instrument van het lot geweest, misschien zelfs van God? Wel wetens, had Ezra wel zo heel veel macht om de lotgevallen van de vier jongelingen, Rebekah de Jongere, Esther, Finkel en Samuel te richten? Ach neen, schudde Rebekah Munkacs het hoofd. Ezra had zoveel macht niet. Of toch? Neen, zelfs niet de *Gaon* van Vilna had niet dergelijke macht over de zielen kunnen hanteren, en ook zelfs niet de *Zaddiks*, de heiligen van de *Hassidim*! Slechts God had echt zulke macht, en God was goedaardig, niet kwaadaardig. En waarom zou Asa moeten gestraft worden om naar Thorn vertrokken te zijn?

Rebekah Munkacs erkende wel het goede werk van haar echtgenoot op haar kleindochters. Ze hadden indrukwekkende echtgenoten gekregen!
‘Je zou moeten beginnen denken aan de jonge Max,’ merkte Rebekah op een avond op. ‘Hij ook is van de leeftijd om te trouwen, binnenkort, en hij is ons juweel!’
‘Ik weet het, ik weet het,’ gromde Ezra.
Ezra had echter geen prachtige ideeën meer over, ten minste niet op dat ogenblik! Waar kon hij het ideale meisje vinden voor iemand zo complex als Max?

Tezelfdertijd, in Thorn, zaten Asa Vincius en Leah Perlman eveneens samen. Zij ook zuchtten de ene na de andere. Hun twee dochters waren de lente, de vreugde en de geest van hun huis geweest. Hun groot huis stond nu bijna leeg, en zo stil. Max was geen praatzieke jongen. Hij was rustig. Hij zei zelden een woord. Asa en Leah ook vroegen zich af wat ze konden doen met hun zwijgzame, blijkbaar vervelende, inwaarts kijkende, en toch zo intelligente zoon Max.
Het was 1836 in Thorn. Het leven was goed.

Sara Benavicius. 1839

Max Vincius herinnerde zich zijn jongere jaren nog goed, en vooral de dubbele bruiloft van zijn zusters in Vilna. Hij was nog slechts in zijn tienerjaren geweest, toen zijn ouders naar Thorn verhuisden. Hij was een zeer intense jongen in die tijd, gevoelig en zeer oplettend voor alles wat er rond hem gebeurde. Hij was niet slechts de koning in het huis van zijn ouders. Ook zijn zusters hadden hem verwend en vereerd. Hun vertrek uit de huiskring kwam hem als een zware schok aan. Hij voelde zich eenzaam.

De verhuis naar Thorn sneed Max ook drastisch af van veel vrienden in Vilna. Tot 1840 bleef hij daarom nog veel dagen doorbrengen in Vilna, in het huis van zijn grootouders. Hij vroeg daarnaar, omdat hij de verwijdering uit zijn thuis waar hij zijn eerste jeugd had doorgebracht met pijn en droevige gevoelens ervoer. Hij had de cursussen gevolgd in de heder die verbonden was aan de Grote Synagoge van Vilna, één van de beste lagere scholen van Litouwen. Zijn ouders besloten daarna hem te plaatsen in het Duits Gymnasium van Thorn. Die verandering kwam hard aan voor Max. Het bleef hem vooreerst moeilijk om de lessen te absorberen en de onverbiddelijke, nauwgezette Duitse logica toe te passen. De *heder* bereidde niet voor op het Gymnasium! Sommige lessen moest hij inhalen met privéleraars.

Van twaalf tot twintig bleef Max zich een jongen van twee steden voelen. De ervaring maakte van hem een ietwat onzekere, verlegen, afstandelijke jongen, die over alles achterdochtig bleef. Hij was half Pools-Litouws en half Pruisisch. De verandering was het eerste trauma in zijn leven. Hij paste zich slechts zeer langzaam aan. Uiteindelijk koos hij voor de Pruisische en Duitse wijze van leven en denken. Toen hij achttien jaar oud werd, meende hij veel meer te weten over de geschiedenis van Duitsland en Pruisen, dan over Polen en Litouwen. Met de tijd, natuurlijk, leerde hij minstens een beetje de Poolse wijze van het oplossen van problemen minder doeltreffend vinden, doch zijn hart bleef verlangen naar Litouwen en naar Vilna.

In 1839 werd Max negentien, en heel geïnteresseerd in de zachte aanraking van meisjes. Zijn min of meer vaste vriendin in die tijd was een zekere Eidele Fiterman. Zoals de Vincevicius waren de Fitermans Joodse handelaars van Vilna. Ze waren een vrome familie van streng observerende Joden, die vooral en sinds steeds handel dreven in hout. Onlangs waren ze ook beginnen wol en huiden te kopen en te verkopen. Asa Vincius beschouwde dit soort handel een beetje beperkt. Hij gaf er de voorkeur aan in veel meer producten handel te drijven, en zijn kansen, opportuniteiten en verliezen te spreiden over veel goederen. De naam van Fiterman was echter goed bekend en gerespecteerd in Vilna. De Vincevicius hadden niets tegen een relatie tussen Max en de Fiterman dochter. Max was echter aan niets meer aan het denken dan aan een flirt en aan onschuldig vermaak.

Op een heldere, zonnige dag van 1839, was Max langs de Vilya aan het wandelen met zijn vriendinnetje Eidele. Eidele was een lustig meisje. Ze was misschien wat mollig voor de eigen smaak van Max, maar niet voor wat de andere Joodse jongens zochten. Er was heel wat om met de handen naar te grijpen aan haar lichaam, mooie en brede heupen, zware borsten, lange bruine haren, stoere benen van de juiste lengte, een heel aangenaam rond gezichtje waarin bijna steeds een lachje bleef hangen, en meest belangrijk, ze had een vriendelijk

karakter. Ze leek ervan te houden dat Max haar huid en vlees greep, meer dan nodig was. Meer dan eens had ze Max geprikkeld tot op het breekpunt, slechts door zichzelf te zijn. Eidele kon eender welke jongen aanlokken naar haar!

Leah Perlman was goed op de hoogte van de aantrekkelijke eigenschappen van Eidele voor jonge kerels. Ze meende niet dat Max laat zou trouwen. Ten behoeve van Max eveneens, maar waar hij onwetend van bleef, hadden Asa en Leah al een koppelaar van Vilna gecontacteerd met het doel een gepaste, vrome en deugdevolle jonge vrouw te vinden, met wie Max zou kunnen trouwen. Max wist niet wat zijn ouders achter zijn rug aan het bekokstoven waren. Ze wilden het beste voor hem, en dat kon weleens niet Eidele Fiterman zijn. Max bleef zelf eerder geneigd te denken dat slechts hij wist wat het beste voor hem was. En op die mooie lentedag zou hij niemand anders dan Eidele Fiterman gewenst hebben!

Max en Eidele wandelden op hun gemak. Soms hielden ze elkaars handen vast. Ze bewonderden de huizen en de bossen langs de Vilya. De vorige week was speciaal somber geweest, alle dagen grijs, mistig en vochtig. De hemel was gesloten gebleven met laaghangende, donkere wolken die zwanger bleven van veel regen. De mist van Vilna had de stad elke dag bedekt met zijn sluier. De mist had zelfs de rivier aan het zicht onttrokken. Vandaag was een koudere dag. Het was zelfs een dag van vorst, maar de zon scheen toch mooi in de open hemel en had de winter even naar de vergeethoek verwezen. De vorige nacht was de mist op de dennenbomen gevroren, en op de zeldzame loofbomen. In de levendige kleuren van de zonnestralen leken de ijzig witte bomen in het landschap wondermooi. Het was een zeldzaam zicht.
Max was een beetje zwaarmoedig. Hij wist dat dit tafereel snel zou verdwijnen en dit jaar niet meer zou weerkeren. Het was een laatste dag voor de mooiste vergezichten, die de ogen en de geest van de jongeren in zich konden nemen tot herinneringen. Litouwen bleef hier in haar meest prachtige tooi!
Eidele en Max wandelden verder, gekleed in zware mantels afgezet met bont. Slechts hun gezichten, die rood gloeiden want nog steeds gebeten door de scherpe oostenwind, waren zichtbaar zoals ze opdoken uit hun dikke kleding. Af en toe hielden ze de handen, maar beiden droegen handschoenen uit bewerkte schapenhuid. Hun lichamen raakten elkaar regelmatig, iets wat Eidele meer zocht dan Max. Ze hadden enige lichte kussen gestolen achter dikke boomstammen en achter schuren, onderweg. Ze waren jong.

Vanaf de tegenovergestelde richting, aan hun kant van het pad, kwam een vriend van Max Vincius aan. Max herkende het profiel van die jongeling al van ver. Simon Benavicius was een Joodse jongen van ongeveer de ouderdom van Max. Max en Simon hadden op dezelfde banken van de *heder* gezeten gedurende meerdere jaren. Ze zaten in dezelfde klassen. Ze hadden samen geleden onder dezelfde leraars, *rebbes*, van Vilna. De Benavicius familie waren Joden, en goede burgers van Vilna. Ze woonden niet in *Gaono*, maar in een andere straat, aan de andere zijde van de stad. Dat was de reden waarom, al kende Max die Simon redelijk goed, hij slechts zelden het huis van de Benavicius familie bezocht had. En Simon had nooit een voet in het Vincevicius huis gezet. Simon en Max zouden elkaar wel vrienden genoemd hebben, maar ze waren nooit echt intiem geweest. Ook had Max er niet het minste idee van hoe groot de Benavicius familie eigenlijk was.

Simon wandelde snel naar Max en Eidele toe. Max veronderstelde al gauw dat Simon in feite wou weten wie de vriendin was van Max op dit ogenblik. Simon werd vergezeld door een meisje, met wie hij in een zeer levendig gesprek verwikkeld was. Van ver reeds, bemerkte Max de brede gebaren waarvoor Simon zo bekend was, en de ogenschijnlijke verveling van het meisje. Zij leek opgewonden rond Simon te dansen, en nauwelijks te horen wat hij aan het vertellen was. Ze leek een zeer levendig meisje te zijn.

Naarmate het koppel dichterbij kwam, kon Max meer en meer zien en oordelen wat een interessante schoonheid het meisje dat naar hem toe danste eigenlijk was. Ze zag er een moedige, uitdagende persoonlijkheid uit. Ze had haar pelerine teruggeworpen van haar hoofd, om haar gezicht aan te bieden aan de koude wind, en ook haar dik, bruin, nu verward haar. Haar wangen waren rood uitgeslagen door de snijdende windvlagen. Ze droeg handschoenen, en ze was anders goed ingeduffeld in haar grote, dikke mantel die afgelijnd was met wit, kostbaar bont, doch die soms open blies rond haar. Waar had Simon, een eerder doodgewone, onooglijke jongeman zonder opmerkelijke talenten, de aandacht naar zich kunnen trekken van zulk een speciaal, boeiend meisje? Max bleef verbaasd. Simon moest verborgen kwaliteiten hebben, waar Max niets van afwist en die hij nooit in Simon vermoed had.
De twee kwamen dichterbij. Simon richtte zijn vrouwelijke gezellin recht naar Max en Eidele, waarschijnlijk om te kunnen pochen met zijn verovering.

De twee koppels kwamen recht tegenover elkaar te staan. Max trappelde met zijn voeten op de grond om de verdoving van de koude uit zijn verkleumde tenen te houden, en ook om aan te duiden dat hij niet lang kon en wou talmen, hier. Hij schudde de handen met Simon. Simon stelde zichzelf dadelijk voor aan Eidele, iets wat Max had moeten doen, maar waarover hij even geaarzeld had. Daarna stelde Simon zijn meisje voor aan Max. Tegen dan was het meisje gestopt met antwoorden aan Simon. Ze had ook opgehouden brede gebaren te maken zoals haar gezel. Ze wreef haar haren uit haar gezicht en bleef dan staan, gelukkig en lachend. Simon stelde haar voor als zijn zuster Sara!

De ogen van Max verbreedden zich dan. Dit wondermooi, interessant meisje was niet de vriendin van Simon, maar eenvoudig zijn zuster! Dat was meer normaal, en Max kon zijn verbazing niet verbergen. Het meisje leek alles te zijn wat Simon niet was. Ze keek onvervaard rechtuit, opgewekt, lichtend mooi. Ze was heel wat kleiner dan Simon, een juweeltje. Haar grote, ook al bruine ogen, onderzochten Max een ietsje spottend, uitnodigend toch, en wat ondeugend. Ze was zich zeer degelijk al bewust van haar schoonheid en aantrekkingskracht op jongens. Ze leek ook wat geïnteresseerd te zijn in Max. Haar ogen staarden naar hem en bleven hem bestuderen. Ze toonde plots een honende, schimpende trek om haar mond, op haar sensuele lippen. Dan weer kwam een open, veroverende glimlach heel onschuldig, heel aantrekkelijk, heel gewoon, in haar gezicht. Ze keek zoals een zeldzame Russische schone naar Max. Ze had eveneens een rond, mooi gezicht, met toch sterke en zachte trekken.
Sara flirtte reeds met Max in blikken en glimlachen, haar ogen steeds strak op hem gericht, maar dat alles gebeurde heel natuurlijk voor een eerste ontmoeting. Max vond zich onder de indruk, overklast, de mindere, onderworpen door deze jonge vrouw. Hij had nog nooit zo’n fijne, jonge schoonheid ontmoet. Hij vond haar heel speciaal, een ongewone, fascinerende persoonlijkheid. Ze keek naar hem alsof ze een prinses was, een vrouw van de wereld, een

courtisane misschien, een vrouw die elke man zich een dwerg kon doen voelen, vanaf het eerste ogenblik dat ze haar ogen op hem plaatste. Ze toonde werkelijk een Russische, exotische charme. Ze was een mysterie voor Max. Ze fascineerde hem. Hij bleef naar haar staren. Ze ontweek hem niet. Wanneer ze zijn interesse bemerkt had, was hij ook al hopeloos verloren aan haar. Max wist plots niet wat te doen met zijn voeten, met zijn handen, met zijn blikken, en ook niet meer wat hij kon zeggen. Gedurende enkele ogenblikken bleef een vreemde stilte tussen hen hangen, waarop het meisje nog meer leek te lachen. Max werd betoverd door die lach. Hij keek naar elke beweging van haar lippen en van haar ogen.

Simon Benavicius leek niet te begrijpen wat er aan het gebeuren was. Was Max niet aan het wandelen met zijn vriendin? Hij keek van zijn zuster naar Max, en dan van Max naar zijn zuster. Eidele moest wel gevoeld hebben hoe een plotse, vreemde aantrekking groeide tussen Max en het ander meisje, want ze trok aan de mouw van Max, alsof ze zijn aandacht vroeg. Simon verleende wat meer aandacht aan Eidele.
Eidele was heel dicht bij Max komen staan. Ze greep zijn hand, daarmee enige eigendom op Max vorderend. Ze duwde haar hand in de arm van Max. Max plooide instinctief zijn linkerarm om de handen van Eidele te vatten.
Het gebaar van Eidele was helder en duidelijk, gericht aan Sara, ‘dit is mijn geliefde. Blijf weg van hem, jij feeks! Dit is mijn verovering, mijn man. Ik bezit hem, niet jij!’

Eidele Fiterman trok dan aan de arm van Max, die scheen te ontwaken uit een roes, naar Eidele keek alsof hij wou vragen wat ze van hem wou.
Max kwam terug neer op aarde en tot het besef van de realiteit.
Hij zei, ‘oh, dit is Eidele Fiterman, mijn vriendin.’
Eidele trok haar lippen samen tot een rode kers, hield haar hoofd een beetje schuin, maakte spottend een kleine reverence, en voegde toe, ‘Eidele Fiterman, tot uw dienst!’
Ze had opgemerkt dat Max haar niet echt als zijn meisje had voorgesteld. Ze bleef kwaad op hem. Het antwoord leek wel Simon te amuseren, die zijn armen opende en eveneens een beetje spottend door de knieën neeg.
Simon gaf Eidele een heel lieflijke, warme glimlach, en zei, ‘ik ben vereerd u te ontmoeten, mooie edelvrouw!’

Max deed niets van dat soort met Sara. Hij vroeg zich af hoe deze Sara er kon uitzien zonder haar zware mantel en bont om. Hij ging zo ver als haar zich voor te stellen zonder wat dan ook om het lichaam. Hij werd dan plots hevig rood aan de wangen. Sara kon zijn gedachten gegist hebben, want toen ze Max zo plots zag blozen en hem in verlegenheid zag staan, begon ze weer te lachen. Ze realiseerde zich dat ze weer een prachtige aanwinst behaald had! Ze lachte echter nog slechts enkele korte malen, gaf Max nog enige verleidelijke blikken, en richtte haar ogen dan weer naar haar broeder.
Die blik bedoelde, ‘ik heb direct een nieuwe verovering gewonnen, broeder. Doe iets!’
Het was niet aan haar, niet aan Sara, niet aan een vrouw, om nu een initiatief te nemen. Het kon haar bekoring verbreken!
‘We hebben al een tijdje langs de rivier gewandeld,’ legde Simon uit. ‘Het is hier verdomd kouder aan het worden. Komen jullie met ons mee iets te drinken om wat warmer te worden? Ik weet waar hier een herberg ligt. Daar, achter dat huis. Ik kan wel een vodka verdragen, of een thee.’

Opnieuw voelde Max zich in verlegenheid gebracht. Hij had wel wat geld bij zich, waarschijnlijk voldoende om enige drankjes mee te betalen, maar hij was er niet zeker van of zijn grootouders en ouders het zouden waarderen en zelfs hem zouden toelaten om met een vriendin in een taveerne te gaan zitten, en te drinken in het gezelschap van een ander meisje.
‘Uitstekend idee,’ ging Sara akkoord in een warme, iets schorre stem.
Ze stapte plots vooruit, greep de andere arm van Max en trok hem en Eidele verder. Max werd naar achter getrokken, en naar zijn linkerzijde. Hij voelde daarbij het lichaam van Sara langs hem. Het meisje trok hem van de rivier weg, naar de stad.
Simon was handig naar de andere zijde van Eidele gesprongen. Hij greep haar arm aan die kant, en trok haar in dezelfde richting als waar Sara heen wou. De vier hingen samen, arm in arm. Eidele schreeuwde het uit van vreugde. Naar een herberg gaan was iets meer of minder verboden voor haar, maar ze vond zich gewillig om verder getrokken te worden door Simon. De gewone houding van Simon leek te verdwijnen, en zij volgde gedwee en opgewonden. Dit was nog eens een avontuur! Simon hield een goede greep op Eidele Fiterman.

Max had zich nu een beetje beledigd moeten voelen, maar hij had nog slechts ogen voor Sara. Haar ogen schenen zachter, nu. De zon stond recht in haar ogen. Die ogen waren niet zuiver van één kleur, merkte Max nu op. In de irissen van het meisje ontdekte hij kleine, groene, schitterende vlekjes, die glinsterden zoals scherven van edelstenen en die verspreid lagen tegen de bruine achtergrond. Max voelde zich als verlamd door haar blik. Hij bleef zich maar verliezen in die ogen, gefascineerd door hun glinsterende tinten. Het meisje zond hem weer één van haar verblindende glimlachjes, die haar gezicht omvormden tot het gelaat van een engel. Max zag daar onschuld, zachtheid, goedgelovigheid, en een opwelling van sensualiteit in, die het hem onmogelijk maakten zijn blik van haar weg te trekken.

De twee jongemannen en de meisjes liepen dan verder. Ze liepen, nog steeds verbonden met armen en handen, lachend, de taveerne in. Eenmaal binnen, spoedden ze zich naar een nog niet bezette hoek. Simon riep naar een kelner. Hij bestelde een karaf vodka en glazen. Even snel echter, vroegen Eidele en Sara naar thee. Max ook vroeg een glas thee. Simon schoot medelijdende blikken naar hem. Simon was in een uitstekend gemoed. Hij zat naast Eidele, de armen breed open op het bovendeel van de bank, één arm gans op dat hout rustend, maar achter de rug van Eidele en achter haar nek. Zijn lichaam raakte dat van Eidele. Zij trok zich niet van hem weg. Ze lachte geamuseerd. Simon verweet Max niet luidop om slechts een thee te nemen.

De vier zaten. Ze begonnen te praten. Simon en Max haalden anekdotes op vanuit de tijden dat ze samen op school zaten. Ze beschreven de goede en de slechte leraars, de lachwekkende, verschillende wijzen waarop de rebbes probeerden de jongens toch iets bij te brengen. De meisjes luisterden en glimlachten. Zij konden gelijkaardige verhalen zo uit de hand vertellen!
De jongeren hadden een fijne tijd in de taveerne. Ze lachten heel wat. Ze dronken. Simon begon een beetje te hard te spreken en te luid te lachen. Hij drong zich wat op aan Eidele. Max keek af en toe rond in de taveerne om uit te vissen of iemand hem of Eidele kon kennen, en hen opgemerkt had in de hoek. Dat bleek niet het geval. De taveerne voelde warm en gezellig aan. Max aanvaardde twee kleine glaasjes vodka. Simon sloeg glas na glas in één

slok in zijn systeem. Zijn wangen gloeiden rood. Zijn ogen werden wazig. Aangespoord door Simon, dronk ook Max, maar lang niet zoveel en zo snel als Simon. De meisjes bleven bij thee.
Plots sprong Sara op, alsof ze uit een droom ontwaakte. Ze riep dat ze absoluut terug naar haar ouders moest. Simon ging met tegenzin akkoord. Max hielp Sara in haar mantel, in haar bont, en in haar sjaals. Hij trok haar kap lichtjes over haar hoofd.
Hij fluisterde, hopend dat noch Simon noch Eidele hem konden horen, 'wanneer en hoe kan ik je terugzien?'

Max werd zelf verrast door zijn eigen durf. Waarom zou hij deze Sara willen terugzien, wanneer hij reeds met Eidele uitging? Hij voelde zich zelfvoldaan, smerig en verraderlijk. Maar hij kon zich niet weerhouden. Hij had de vraag er zo maar snel uitgeflapt, zonder na te denken.
Hij bloosde weer.
Sara leek helemaal niet verbaasd. Dit was natuurlijk voor haar. Ze gaf Max een snelle, flirtende blik, vol van betekenis. Alle goede resoluties van Max zouden weggesmolten zijn met die blik!
Sara fluisterde terug, 'morgennamiddag, hier. Wacht op me aan het huis aan de andere zijde.' Ze liet Max haar verder in haar mantel helpen. Ze sprak schijnbaar niet rechtstreeks met hem. Ze zei dit terwijl ze zich aankleedde, haar gezicht naar de muur gekeerd. Voor iedereen zou het lijken alsof ze iets van geen belang zei, een dank je, misschien, om haar in de mantel te hebben geholpen. Wanneer ze aangekleed was, en Simon al op haar wachtte, schoot ze nog een laatste blik naar Max, vol van verwachting, een blik die Max volledig in haar netten ving, een blik vol van plotse intimiteit met hem. Dan liep ze weg, zonder zelfs afscheid te nemen van Eidele. Simon volgde haar. Max begreep. Sara beschouwde Eidele nu al als een entiteit die kon genegeerd worden. Dit was haar gevoel van wraak.
Max en Eidele bleven nog even zitten. Ze dronken hun thee uit, maar wisselden nauwelijks een woord. Dan verlieten zij ook de taveerne. Max moest de rekening betalen. Simon had zelfs niet voorgesteld zijn deel bij te dragen.

De volgende dag wachtte Max al vroeg nabij de taveerne. Hij moest niet lang wachten. Sara ook was vroeg. Ze verscheen uit het niets, uit een klein straatje. Ze liep naar hem toe. Max vroeg of ze zich wou opwarmen in de taveerne, dan wel met hem een wandeling wou maken. Sara gaf de voorkeur aan wandelen. Ze stapten, dicht naast elkaar, maar eerst zonder elkaar aan te raken. Ze begonnen slechts na een tijdje te praten. Sara wou weten wie hij was. Hij moest haar alles over hem vertellen wat ze nog niet wist. Max legde uit van welke familie hij afkomstig was. Hij vertelde haar over zijn grootouders, over zijn vader en over de familie van zijn oom, over zijn leven in Vilna, en ook over Thorn. Sara nam zijn arm, en scheen intens te luisteren. Tussen zijn verhalen in, legde Sara ook uit wie zij was, en waar ze gestudeerd had. Beiden waren echte, waarlijke inwoners van Vilna, van families die hier al steeds sinds eeuwig gewoond hadden. Toch hadden ze elkaar nog nooit voorheen ontmoet. Ze woonden in verschillende wijken van de stad.

Sara vroeg die namiddag niet om nog naar een andere taveerne te gaan. Ze vreesde waarschijnlijk ook om alleen gezien te worden met een jongen in een dergelijke instelling, zonder vergezeld te zijn door haar broeder. Ze wou slechts alles weten over Max.

Max had nog nooit een meisje ontmoet dat zo echt geïnteresseerd was in hem. Sara interesseerde hem enorm. Hij kon niet genoeg van haar krijgen, van hoe ze haar gezicht draaide, haar ogen, haar lippen, hoe ze haar voorhoofd fronste. Sara hanteerde een uiterst gesofistikeerde verleidingsmacht, begreep hij wel, maar hij kon slechts haar bewonderen daarvoor. Hij zou eindeloos de veranderingen in haar gezicht kunnen bestuderen, volgens de gevoelens die hij meende in haar op te wekken. Waren die veranderingen natuurlijk of gewild, kunstmatig of spontaan? Zijn eigen blik verliet bijna nooit het gelaat van Sara.

Saar was zich zeer goed bewust van de bekoring die ze uitoefende op Max. Ze hield daar zeer van. Hij was een knappe, fysisch sterke en interessante jongen. Hij was heel verschillend van de anderen in de kring van rijke Joodse jongens die ze tot nog toe ontmoet had. Max leek haar slaaf te kunnen worden; dus was hij zwak, toch tegenover haar. Dat beviel haar, en daarom misprees ze hem ook al een beetje. Hij onderwierp haar niet, wat ze misschien wel gewenst had. Max leek haar een meest uitgekozen, aangewezen jongeman om een relatie mee aan te gaan, een relatie die in een sterkere en langer durende verbinding kon uitmonden. Hoe zou niet iedereen haar benijden met een man zoals deze Max? En Max was de zoon van een zeer rijke, Joodse familie! Waarom had ze hem al niet lang geleden ontmoet? Was er wel iemand zoals deze Max nog in Vilna? Ze dacht van niet. Ze was er zeker van, en kon duidelijk zien, dat ze deze Max overweldigd had met haar aantrekkelijkheid en schoonheid. Ze twijfelde er niet aan: hij was onmiddellijk aan haar voeten gevallen!

Ze wandelden verder en bereikten een aantal opslagplaatsen die praktisch verlaten stonden. Sara trok dan Max verder, naar achter een muur die verborgen stond voor alle ogen. Daar kwam ze dicht bij hem staan, vóór hem, bijna zijn gans lichaam rakend. Max was zich niet helemaal bewust van wat Sara nu van hem verwachtte, op een nieuwe anekdote na. Hij deed wat zeer natuurlijk leek in dat ogenblik. Hij kwam een ietsje naar voor, en bewoog zijn hoofd om Sara op de mond te kussen. Hun lippen bleven gesloten. Sara aanvaardde de kus, en hield die aan. Toch duurde die eerste magische kus niet lang. Max, nog onervaren in de kunst van de verleiding en in het verliefd worden, trok zich eerst terug. Sara had ook haar lippen niet verder geopend. Sara keek hem een beetje verrast en ontgoocheld aan. Ze drong echter niet aan. Ze trok Max verder, terug op het lange pad naast de rivier. Ze wandelden dan, zij aan zij, de arm van Sara in zijn arm.

Sara vroeg, ‘en wat met Eidele Fiterman?’
‘Ik beloofde nooit iets aan Eidele,’ antwoordde Max.
Hij aarzelde een ogenblik, en zei dan verder, ‘ik kon toch niet weten dat ik verliefd zou worden op jou!’
Sara lachte luid, ‘jij lijkt me anders snel verliefd te geraken, Max Vincius.’
‘Wel, het gebeurde. Ik kon er niets aan doen. Kon jij?’
Sara scheen plots zich te realiseren dat zij ook, misschien, verliefd was geworden.
Ze antwoordde, terwijl ze hem zelf op de wang kuste, ‘neen, dat kon ook ik niet. We werden verliefd, is het niet? Snel! Mijn mooie Max!’
Max glimlachte gelukkig.

Aan het einde van de namiddag, bespraken Max en Sara hoe en waar ze elkaar konden terugzien. Ditmaal wou Sara gaan wandelen in het centrum van de stad. Vilna zou kunnen

zien met wie ze wandelde! Max zou eender welke plaats aanvaard hebben om met Sara te kunnen praten.
De volgende dagen duurden hun ontmoetingen verder. Ze wandelden arm in arm, nu, niet lettend op wie of wat naar hen keek. Iedereen kon zien hoe verliefd ze waren! Ze kusten elkaar dikwijls, steeds meer hartstochtelijk telkens, en langer. Tanden en tongen botsten en peilden. Ze gingen, nog steeds gekleed in lange, zware mantels, maar Max had nu al de zachtheid van de lippen van Sara gevoeld, zijn lichaam tegen haar borst gedrukt, haar benen langs zijn benen gevoeld. Zijn handen hadden meer dan één keer langs haar ruggengraat gedaald. Hij had haar rug gestreeld. Ze had zich wellustig tegen hem geworpen.

Ezra Vincevicius bezat een voorraadhuis dicht bij de Vilya, net buiten de stadsmuren. De grote, houten poort van de reusachtige schuur was gewoonlijk gesloten met een zwaar slot aan de binnen zijde, maar Max kende wel de kleine deur aan het ander eind, ver van de straat, verborgen voor alle ogen. Het volstond om een gestage druk uit te oefenen tegen een paneel van die deur, opdat de deur een beetje zou toegeven, net voldoende om het slot aan die deur te doen open springen.
Max was wanhopig wanneer hij Sara daar naartoe bracht. Hij zou haar moeten aankondigen dat hij Vilna binnen de twee dagen weer moest verlaten om naar Thorn terug te keren met zijn ouders. Het zou maanden kunnen duren, vóór hij Sara zou kunnen terugzien, want Max moest nog zijn lessen aan het Duits Gymnasium voltooien.
Hij nam Sara mee naar de opslagplaats om rustig met haar te kunnen praten. Hij raakte binnen zonder grote problemen. Heel veel goederen lagen nog in de zaal. Niemand werkte hier thans, want dit was al niet meer het goede seizoen voor intensieve handel. De handel zou in de winter praktisch gans stoppen. Ezra en zijn partners dreven weinig handel in het hartje van de winter van Vilna. Sara trok Max opgewonden verder, naar een hoge hoop stro die in een hoek lag. Ze wierp zich lustig in het stro, verdween er bijna volledig in, en trok Max op haar.
Ze kusten hartstochtelijk. De handen van Max bewogen zich voor de eerste maal naar de borsten van Sara. Hij streelde haar, en voelde haar tepels hard worden. Sara bewoog haar lichaam onder hem. Ze kreunde. Ze drukte en drong haar lichaam heen en weer tegen hem. Max geraakte meer en meer opgewonden zoals zij. Hij ook drukte op haar, raakte haar overal aan.
Terwijl ze Max kuste, had Sara haar mantel opengetrokken. Ze opende haar hemd en haar ondergoed. De hand van Max kon naar haar naakte borsten slippen. Hij kneedde dan haar borsten aan beide zijden. Sara spreidde haar armen breed open, liet hem begaan, duwde haar borsten verder naar voor, en bleef haar onderbuik duwen tegen zijn groeiende erectie.
Wanneer Max voelde dat hij weldra een orgasme zou bereiken, trok hij zich zeer bruusk weg van haar, om zich hijgend op het stro naast haar te werpen. Hij bleef naar het plafond kijken. Sara leek niet te begrijpen wat er met hem kon gebeurd zijn. Ze wierp zich op hem, wou meer van hem. Hij bleef echter zo passief als een houten plank. Niet opnieuw! Even later stopte Sara ook.

Sara vroeg, ‘ben je kwaad over iets?’
‘Neen, neen, neen, natuurlijk niet,’ hijgde Max nog steeds. ‘Ik moest stoppen. Wat we aan het doen waren werd gevaarlijk voor me. Later had ik me misschien niet meer kunnen beheersen. We zouden meer behoedzaam moeten zijn!’

‘Wat als ik niet verder nog behoedzaam wil blijven? Wat als ik je zou vragen verder te gaan?’ fluisterde Sara rauw.
Ze bleef naar hem kijken met vochtige, dromerige, verlokkende ogen. Max bemerkte de onblusbare verlangens en wellust. Ze maakte weer een beweging alsof ze boven op hem wou klimmen.
‘Dan zouden we moeten trouwen,’ riep Max uit, zich bewust van de enige, praktische oplossing om te bekomen wat ze beiden wilden.
Sara was toch verbaasd. Ze trok zich weg van Max.
‘Dat moeten we dan maar doen,’ antwoordde Sara. ‘Ik wil meer van je, veel meer, nu!’
‘Goed,’ fluisterde Max terug, zijn gezicht zeer dicht bij haar gezicht. ‘We moeten dan trouwen. Als ik aan mijn ouders vraag jouw familie te contacteren, zou je daarvan houden, dan?’
‘Dat zou ik,’ ging Sara dadelijk akkoord.
Ze had haar beslissing al genomen. Ze moest niet verder nadenken. Niemand beviel haar meer dan deze Max Vincius. Hun huwelijk zou ook het groot, sensationeel nieuws worden in de stad. Ze zou schitteren.

Sara wou echt met Max en zijn Vincevicius familie trouwen. Ze wou zich in bed met hem bevinden, een ganse nacht de liefde bedrijven, en met hem doen waar ze maar zin in had. Haar zintuigen, haar gevoelens, hadden haar tot dergelijke hoogte van passie geleid, dat ze Max nu weer naar beneden had geduwd, hier, en met hem in de schuur de liefde zou hebben bedreven. Ze was zich er wel vaag van bewust, dat haar lichaam veel meer opgewonden was dan zijn lichaam, al was hij dan ouder. Ze was nog een maagd, maar ze verlangde naar een man diep, diep in haar, dikwijls.
Ze herhaalde met een schorre stem, haar borsten nog openliggend op haar hemdje, de handen van Max op haar buik, ‘ja, we moeten trouwen. We moeten snel trouwen. Ik wil je. Ik wil je in mij!’
‘Ik moet het Gymnasium nog beëindigen,’ legde Max uit, ondanks zijn begeerte. ‘Morgen moet ik me voorbereiden op onze terugkeer. Ik kan je niet terugzien, gedurende een lange tijd. Ik zal met mijn ouders praten!’
Max was dan opnieuw aan het zuigen aan de borsten van Sara. Ze begon weer te hijgen en te kronkelen onder hem. Ze schreeuwde haar plezier uit.

‘En wat dan met Eidele Fiterman?’ sprong Sara plots op.
Max stopte met waar hij aan bezig was, en trok het onderhemd van Sara over haar borsten.
‘Wat met Eidele?’ gaf Max haar terug. ‘Ik heb nooit zoiets met Eidele gedaan als wij tweeën zonet deden! Ze was een vriendin, niets meer. Ik beloofde haar ook nooit iets meer!’
Was dit een ogenblik om het over Eidele te hebben? Eidele was hem al een afgedane zaak.
‘Wel, goed dan,’ besloot en lachte Sara. ‘Buiten met Eidele!’
Ze lachten beiden.

Max moest terugkeren naar het huis van zijn grootvader.
‘Dat is dan afgesproken,’ zei hij, terwijl hij zijn klederen rechttrok.
Hij sloot zijn mantel. Daarna klapte hij met zijn handen rond zich, om het stro weg te slaan.
‘We moeten nu terugkeren,’ drong Max aan. ‘Ik kan geen andere ontmoeting met je afspreken. Mijn ouders zullen je familie contacteren. Dat kan wel een maand of zo nemen!’

‘Een maand? Zo lang?’ klaagde Sara.
‘Ja. We zullen geduld moeten oefenen. Zul je op me wachten?’
Als antwoord duwde Sara zich weer tegen hem aan. Ze kuste hem. Tanden sloegen tegen elkaar. Haar tong bewoog zich in zijn mond.
‘Vrees je niet dat ik verliefd zou worden op iemand anders in die tijd?’ plaagde Sara hem.
‘Ik hoop van niet,’ kon Max slechts antwoorden. ‘Doe me dat niet aan. Ik hou van je.’
Ze durfden op dat ogenblik nauwelijks naar elkaar kijken, opdat ze niet weer naar elkaar zouden getrokken worden, en elkaar weer zouden willen aanraken en strelen. Sara sloot dan ook haar klederen in het stro. Zij ook duwde de strohalmen van haar kleding. Ze sloot haar mantel. Max nam de laatste strohalmen weg achteraan haar mantel. Zijn handen bleven weer op haar lichaam hangen, maar ze trok zich met een diepe zucht en een ruk weg. Ze nam de hand van Max.
Ze liepen de schuur uit. Max trok de deur achter zich toe, zo goed en kwaad als hij kon. Hij had daarvoor al zijn kracht nodig. Niemand zou hem ervan kunnen verdenken in de opslagplaats geweest te zijn. Ze liepen weer de weg op, en terug naar het centrum van Vilna. Ze liepen, en probeerden zo hun verlangens weg te duwen. Ze durfden niet meer naar elkaar te kijken, om hun passie niet weer te doen oplaaien.

Max keerde gedwee en plichtgetrouw met zijn ouders terug naar Thorn. Op de reis naar Pruisen, bleef hij erg terughoudend om uit te leggen waar hij zo dikwijls in Vilna naar verdwenen was. Voordien had hij toch altijd familievergaderingen zo graag bijgewoond. Max was blijven denken in de rijtuigen die hen terug naar Thorn brachten, aan hoe hij zijn intenties om te trouwen aan zijn ouders kon melden. Zijn geweten knaagde aan hem, ook al omdat hij niet met Eidele gesproken had vóór zijn terugreis. Hij troostte zichzelf met het idee dat hij niets beloofd had aan dat meisje.

Daarna begon Max te piekeren over hoe snel hij zich verbonden had tegenover Sara Benavicius. Hij kende het meisje nauwelijks! Was ze verstandig? Was ze een betrouwbaar meisje? Konden ze samen in vrede leven? Wat als er kinderen kwamen? Had hij niet eerst de bevestiging van haar karakter moeten zoeken bij mensen die haar kenden, en haar familie? Hij meende voldoende te weten over Sara, maar was dat zo? Hoe goed kende je een vrouw nadat je slechts bijna met haar de liefde bedreven had en haar naakte borsten gestreeld? Anderzijds had hij toch veel met Sara gesproken op hun wandelingen. Sara had steeds heel natuurlijk en gevat zijn vragen beantwoord, zoals elk ander intelligent meisje zou gedaan hebben, gevoelig en geruststellend. Hij was nooit plots wantrouwig geworden. Hoe ze konden overeenkomen in een huwelijk, was toch iets om beiden aan te werken! Max had al veel gehoord over losbandige vrouwen, ook over sensuele meisjes, en Sara had zich zeker niet teruggetrokken van zijn kussen en strelingen, zoals misschien vrome Joodse meisjes moesten doen. Dat kon echter geen bewijs zijn van een niet-deugdevolle vrouw! Max had zich toch ook niet weerhouden van haar te strelen op plaatsen waar een zeer welvoeglijke jongeman had moeten aarzelen. Zijn bloed sloeg nog steeds heet, wanneer hij aan haar blanke, zo zachte huid dacht!

Max zuchtte en zuchtte wanneer hij zich telkens weer voor ogen haalde wat hij en Sara voorlaatst hadden gedaan. Hij was er helemaal niet meer zeker van of hij in alles naar het beste gehandeld had. Hij had zich laten beheren door zijn lusten! Het was waar, Sara had in

hem zeer sterke gevoelens, verlangens, en passie opgewekt. Kon dat niet de basis worden voor een goed, prettig huwelijk? Toch vreesde Max dat er iets niet helemaal in orde kon zijn. Hij kon de argwaan die in zijn geest opkwam niet in woorden brengen. Wanneer hij dan weer dacht aan Sara, die uitgespreid in het stro lag, borsten naakt, kon hij zich niets anders inbeelden dan liggend naast haar, zijn handen op haar lichaam.

Het probleem nu van Max was, hoe hij aan zijn ouders kon aankondigen dat hij wou trouwen. Hij had aan Sara beloofd snel te handelen.
Uiteindelijk losten Asa en Leah Vincius zijn probleem voor hem op.
Enige dagen nadat wat overbleef van de Vincius familie in Thorn aangekomen was, spraken zijn ouders hem over zijn toekomst. Hij zat toen met hen aan tafel, na het avondmaal, in de grote woonkamer van de Vincius.
‘We moeten eens ernstig met je praten, zoon,’ begon Asa Vincius. ‘Je zult binnenkort het Gymnasium verlaten. Je hebt goed gestudeerd. We bleven steeds zeer tevreden met je resultaten, met wat je gepresteerd hebt. Je moeder en ik zijn ook fier op hoe goed je me al geholpen hebt in de handel. Je dreef zelfs handel op je eentje. Je initiatieven vond ik gepast, fijn beschouwd, sluw, en vooral, waren ze succesvol om hoge winsten op te leveren. Je handelde zoals een weloverwogen, zorgvuldige jongeman. Het zal niet lang meer duren, vóór je de dienstplicht zult moeten verzekeren aan de Pruisische koning in de militaire regimenten. Ik heb daar al enigszins voor gezorgd, om je in Thorn te houden, en daar was je tevreden mee. Je zult dus in Thorn kunnen blijven, in het garnizoen van de stad. Het zal wel een harde tijd worden, maar één die goed gevuld zal zijn met nieuwe ideeën en kennis, en zonder twijfel een rijke ervaring zal zijn om je karakter verder te vormen. Je zult van de ervaring veel kunnen leren. Maak vrienden, zoek contacten met de andere officieren. Twee tot drie jaar is niet lang voor iemand zo jong als jij. Je zult nog meer een echte man zijn wanneer je nadien terugkeert naar het burgerlijk leven.’
‘Ja vader,’ bevestigde Max.
Wat kon zijn vader nog meer zeggen over die onderwerpen? Zijn moeder keek naar haar echtgenoot, en nam het gesprek over.

‘We hebben nog even verder gedacht, je vader en ik,’ zei Leah Perlman. ‘We vroegen ons af of je soms klaar waart om te trouwen en een thuis en een gezin te stichten van je eigen. We hebben gesproken met een welbekende koppelaar van Vilna, een man verbonden aan de Grote Synagoge van Vilna. We hebben op het punt gestaan om hem te vragen te zoeken naar een gepast, vroom Joods meisje voor je. We hebben hem echter nog niet gezegd al beginnen te zoeken naar zulk een passend meisje. We wilden toch eerst met jou spreken over dit onderwerp, vooraleer de man zijn werk te laten beginnen. We kunnen naar je grootvader Ezra schrijven om de man zijn zoektocht te laten beginnen.’

Max wou iets zeggen en daarmee zijn moeder onderbreken, maar ze stopte hem met een snelle beweging van haar hand, en vervolgde.
‘Je bent nog jong. Er blijft nog veel tijd om na te denken over zaken zoals een huwelijk, maar een juist meisje is niet zo gemakkelijk te vinden. Het kan een jaar, zelfs twee jaar duren, tot de juiste jonge vrouw van een goede familie, een meisje dat bereid is om te trouwen met je, kan gevonden worden. Wij kennen slechts Vilna en Thorn, en Thorn is een kleine stad. We meenden dat een meisje uit Vilna, van een gegoede familie, het beste voor je zou zijn. Dat

meisje moet dan ook bereid zijn om in Thorn te komen wonen, in een ander land! Een alternatief is misschien een meisje uit Kaunas, wie weet? Zie je, de zoektocht kan lang duren. Wat is jouw mening?'
'Wel, maar, dank je moeder en vader, om zoveel aan mij te denken,' begon Max. 'Wel, jullie zouden jullie geen zorgen om mij moeten maken. De situatie is zo, ik weet reeds heel goed met welk meisje ik zou willen trouwen. Ik stelde haar dat trouwens al voor, slechts aan haar, terwijl we alleen waren. Ik zou een meisje van Vilna willen trouwen. Haar naam is Sara Benavicius. Jullie kennen haar waarschijnlijk niet. Haar familie zijn welstellende Joodse handelaars van Vilna. We houden van elkaar. We moeten inderdaad niet snel vooruitlopen. Toch beschouw ik mezelf al verloofd, zij het niet officieel, met deze Sara!'

Aan de tegenoverliggende zijde veranderden Asa Vincius en Leah Perlman helemaal van houding. Ze bewogen hun handen op de tafel, ze trokken hun rug recht, ze zonden hun blikken veelzeggend naar elkaar. Ze keken erg terughoudend en achterdochtig. Dit was niet volgens hun plannen! Ze waren zeer verbaasd over hoe Max zo snel zijn eigen lot in de handen had genomen.
'Wel,' riep Leah Perlman uit in een veel hogere toon dan gewoonlijk, 'nu, dat is een hele verrassing! Hoe snel! Hoe goed ken je dat meisje?'
'Ik ken haar zeer goed,' vervolgde Max dan. 'Ik ken haar ouders niet, natuurlijk. Ik denk wel dat ze uw eisen aangaande rijkdom kunnen inlossen. Ze wonen in een groot huis in het centrum van Vilna.'
'Ik heb nog gehoord van de Benavicius familie,' wierp Asa tussen. 'Ik heb enige zaken met hen gedaan in Vilna. Ze zijn nogal rijk, ja, en van een oud geslacht van Vilna, van eerder goede afkomst, zou ik zeggen, ook goed gevestigd in de Vilna *Kahal*, in de Joodse gemeenschap. Ik ken hen als zeer ambitieuze handelaars, niet steeds te kieskeurig in hun keuze van mensen met wie ze handel drijven. Een beetje roekeloos. Ze verloren heel wat geld in durvende ondernemingen, de laatste tijd, maar niet van dien aard dat ze in de problemen geraakten op financieel gebied. Ze kopen en verkopen met Polen en Posen. Ze smokkelen veel. Ze bewegen zich in de hoogste kringen van Vilna, ook onder de Russische handelaars en onder de goed gevestigde handelaars met de grootste fortuinen. Ze blijven een rijke familie, met brede connecties in Pruisen en in Polen en Rusland. Ze zijn eigenaars van schepen op de Niemen. Hoe kwam je te na aan een Benavicius meisje? Ik neem aan dat de familie haar vrouwen goed afschermt en hen binnen houdt, of in gesloten kringen grootbrengt, de meeste tijd.'
'Ik ken haar broeder van school, een Simon Benavicius. Hij stelde haar voor aan mij. We bevielen elkaar dadelijk.'
'Je kunt moeilijk dat meisje meer dan enkele malen ontmoet hebben,' waarschuwde Leah in een berekenende wijze, 'of was het met haar, dat je al je morgens en namiddagen onlangs doorbracht in Vilna, terwijl wij daar vertoefden en je meer hadden willen zien gezelschap houden aan je grootmoeder en grootvader?'
'Inderdaad,' bloosde Max, en biechtte op. 'We zagen elkaar meer dan slechts enkele malen.'

'Ik veronderstel dat ze een mooi meisje is,' drong Asa aan, daarmee verwijtende ogen trekkend op het gezicht van zijn vrouw Leah.
Max lichtte op, 'natuurlijk is ze dat, vader. Zou ik een lelijk meisje willen trouwen?'

De vader van Max kuchte en moest nu even lachen, ‘neen, ik neem aan van niet. Ze moet dan een heel bijzonder meisje zijn!’
Asa trok opnieuw vreemde ogen naar zijn vrouw.
‘En zo heb je je verbonden,’ herhaalde Leah.
‘Dat deed ik, moeder. Ze is een lief meisje. We houden ervan met elkaar te praten.’
‘Slechts praten?’ peilde Leah koeltjes verder.
Ze keek haar zoon recht in de ogen.
Max werd verder, dieper rood aan de wangen, ‘natuurlijk,’ schreeuwde hij bijna uit.
Max hield niet van die vraag van zijn moeder. Hoe kon ze?
‘Al goed dan,’ suste Leah Perlman.
Ze besloot, ‘we moeten toch wat meer informatie hebben over dit meisje Sara. Ik hoop dat je dit begrijpt. Zonder informatie blijven we allen blind. Je grootvader Ezra zal veel meer weten over die familie. Heb je enig idee van wanneer je wilt trouwen? Je moet nog je militaire dienst doen. Heb je daaraan gedacht?’
‘Ik kan een gezin onderhouden, moeder. Ik drijf nu al handel en breng degelijke winsten binnen. Vader leerde me veel over zijn zaken. Ik kan getrouwd zijn en tezelfdertijd dienen in het garnizoen van Thorn. Officieren mogen dikwijls in de stad blijven slapen.’
‘Hoe oud is dat meisje eigenlijk?’ vroeg Asa plots.

Max werd weer rood onder de indringende vragen van zijn ouders, ‘ze is zestien, en zal binnenkort haar verjaardag vieren.’
‘Dan is ze inderdaad van huwbare leeftijd,’ bevestigde Asa.
Hij wierp een vragende, en veelzeggende blik naar zijn echtgenote.
Het meisje was jonger dan hij verwacht had.
‘Zestien is zeer jong,’ merkte Leah op, haar voorhoofd fronsend.
Asa glimlachte, want toen hij en Leah zich voor elkaar uitgesproken hadden, was Leah ook nog zeer jong geweest. En Leah had zeer goed geweten wie ze wou, en waarom. Hij glimlachte dus alwetend naar Leah, wat ze niet helemaal waardeerde. Ze trok haar schouders hoger.
‘De tijden veranderen,’ fluisterde Leah. ‘Men trouwt nu later dan in onze jaren.’
Haar mogelijke terughoudendheid was echter aan het smelten.
‘Goed dan,’ besloot Asa. ‘We zullen wat meer informatie verzamelen betreffende dat meisje. Heeft ze beloofd op je te wachten, Max?’
‘Dat heeft ze,’ zei Max fier.
Opnieuw keken Leah en Max betekenisvol naar elkaar.
Een stilte viel.

De ouders van Max vroegen hem niet verder uit. Het kruisverhoor was ten einde. Max vroeg de toestemming om de tafel te verlaten, en ging snel naar zijn kamer. Asa en Leah bleven aan de tafel zitten in hun woonkamer, in stilte.
Ten slotte riep Leah uit, ‘wel, dat was een verrassing! Onze jongen neemt zijn eigen initiatieven snel en zonder met ons te beraden! Na wat er met onze twee dochters voorviel, verbaast me dit toch nog! Onze schuchtere, zwijgzame Max! Diepe waters!’
‘Is dat niet onze wijze van doen?’ vroeg Asa glimlachend, een hand op de hand van zijn vrouw plaatsend.

‘Dat zal wel zijn,’ zei Leah al meer toeschietelijk. ‘Zoals je zei, zou je meer informatie moeten vragen over dat meisje aan je ouders in Vilna. Ik zal die ook vragen aan mijn vader. Ik herinner me nu ook een beetje de naam van Benavicius. Hun familie mogen dan wel vrome Joden zijn, ik lijk te hebben gehoord over geruchten alsof ze nogal wild zouden geweest zijn in hun seksuele gewoonten. Ik meen te weten dat ze verwikkeld waren in schandalen van overspel.’
‘Dat waren ze,’ zuchtte Asa. ‘Eén van de Benavicius mannen was een vriend van mijn broeder. Dat zegt al heel wat. Ik zal ook naar Abraham schrijven.’
‘Ja, doe dat, alstublieft,’ antwoordde Leah. ‘Ik maak me wat zorgen! Onze zoon heeft daar wat rond gestoeid, alleen, met die Sara. Wat hebben ze al die dagen samen gedaan? Gepraat? Jong bloed kookt snel! Ik hoop dat ze niet te vroeg uit hun klederen geschoten zijn. We moeten maar niet te lang treuzelen. Een bruid met een volle buik zou een mooi schandaal opleveren in Vilna, en ook in Thorn!’
‘Och, kom nu,’ antwoordde Asa. ‘Onze Max zou zoiets nooit doen! Hij is een zeer verstandige jongeman.’
‘Ik hoop maar dat hij is waar je op rekent, Asa. Ik denk het ook wel. Toch, maak haast. Ergens lijkt me iets niet in orde te zijn met die verhouding.’
Asa glimlachte weer. Zijn vrouw wou haar aanbeden zoon niet verliezen. Een andere vrouw had zich tussen Max en haar genesteld. Hij begreep wel het gevoel van verlies van Leah. Hij had echter geleerd zijn echtgenote en haar moederinstinct niet te onderschatten, en vooral niet dat van Leah.
Zijn gezicht werd ernstiger, maar in zijn hoofd was hij zeker, ‘neen, neen, neen, niet Max!’

Asa had respect voor de gevoelens die door het hoofd van Leah draaiden. Voor haar, was Max haar meest beminde en vereerde vervulling geweest. Ze had Max niet sterk verwend, maar ze had voor hem sinds zijn geboorte gevreesd, voor zijn veiligheid, voor zijn gezondheid, voor zijn geluk, elke dag van de negentien jaar dat Max geleefd had. Leah hield er niet erg van haar kostbaar kind nu in liefde te verliezen aan een vreemd meisje! Welke garanties kreeg Leah dat Sara haar Max gelukkig zou maken? Zo weinige! Eigenlijk geen enkele garantie, besefte Asa. Ze had zeker niet de troostende opinie gekregen van een ervaren koppelaar, een zeer wijze, ervaren man. Maar kon Leah ooit dergelijke garanties krijgen? Asa meende van niet! Leah kon slechts vertrouwen hebben in Max, zoals Rebekah Munkacs ooit in hem, in Asa, had gehad. Leah had toch ook een grote sensatie veroorzaakt toen, op eenmaal, in het Vincevicius huishouden!

‘Wel dan,’ zuchtte Asa, hij kon maar al beter beginnen een gepast huis te zoeken voor zijn zoon in Thorn! Hij hoopte heel erg dat Max niet zou doen zoals zijn zusters, terugkeren naar Litouwen en naar Vilna! In de meeste families volgde de man zijn echtgenote in de keuze van een thuis, eerder dan het tegenovergestelde. De dochters van Asa hadden dit tegenovergestelde gedaan! Kon Asa de hand van Max een beetje naar zijn hand wringen, door hem een gerieflijk huis te kopen in Thorn? Dat was in elk geval wat hij moest doen, om Leah te troosten, om te verzekeren dat ze discreet een oogje op haar zoon kon houden, zoals ze steeds had gedaan. Dat was de beste oplossing! Hoe zou Max reageren? Max hield toch meer van Pruisen en van Thorn, meer dan van Vilna en Polen-Litouwen. Daar voelde Asa zich zeker van. Hoeveel maal ook had hij, Asa, zijn zoon niet gezegd hoeveel meer respect de Joodse mannen en handelaars genoten in Pruisen?

Het was hier nu, in Thorn, dat Max zijn meeste en betere vrienden had. Neen, neen, verzekerde Asa zichzelf. Max zou in Pruisen willen blijven!
Wat zou die Sara wensen? Asa kon aan Max vragen om het meisje te overhalen naar Thorn te komen en er te blijven. Leah zou wel houden van haar schoondochter, en van haar kleinkinderen! Kon Asa die ambitie waarmaken?

Asa Vincius schreef direct brieven naar zijn vader Ezra en naar zijn broeder Abraham. Leah schreef een lange brief naar haar vader. Het duurde even vóór de antwoorden in Thorn aankwamen.
Zowel Ezra Vincevicius als Ben Perlman schreven in hun antwoorden wat Asa en Leah eigenlijk reeds wisten. De Benavicius waren een achtenswaardige en rijke familie. Abraham schreef hetzelfde. Hij bevestigde wat Asa ook al wist. Enige mannen van de Benavicius hadden een wilde natuur. Ze waren niet zeer trouwhartig aan hun vrouwen, maar toch niet zo erg dat ze moesten geschuwd worden in de betere kringen van Vilna of in de synagoge. Abraham stelde voor om als tussenpersoon te dienen voor de Benavicius, om over de bruidsschat te onderhandelen. Hij beloofde zijn uiterste best te doen om het hoogste bedrag af te dwingen.
Asa en Leah lazen de brieven aandachtig. In de zaken van de bruidsschat konden ze Abraham vertrouwen. Abraham zou slechts afsluiten na een hard akkoord. Abraham kende de waarde van een muntstuk! Asa en Leah zonden dus brieven terug naar Vilna, om Abraham te vragen naar de Benavicius te gaan en de hand te vragen van Sara voor hun zoon Max, en om de bruidsschat te regelen. Max en Leah vroegen hun vaders Ezra en Ben om samen de papieren voor hen te tekenen.

Het duurde langer dan drie maanden, vóór Asa en Leah goed nieuws konden aankondigen aan Max.
De Benavicius waren opgetogen met het voorstel om Max te laten trouwen met Sara. Het meisje zou een mooie bruidsschat meebrengen. En Sara had haar akkoord gegeven om naar Thorn te komen wonen.
Max was uiterst gelukkig. Zijn vader en moeder hadden de arm van Sara wat omgedraaid, begreep hij, door haar te dwingen naar Pruisen te komen. Maar hij ook wilde Pruisen niet verlaten. Hij was dus heel blij dat Sara haar akkoord gegeven had om naar hem te komen. Had ze dat geweigerd, wat zou hij dan gedaan hebben? Hij hoopte dat Sara het wel prettig zou vinden in het veel rustiger Thorn te wonen. Hij zou haar moeten vermaken met theatervoorstellingen, met bals, soupers in de betere kringen van de stad, maar dat alles kon hij wel gemakkelijk organiseren. Max hield er vertrouwen in. De warmte van zijn liefde zou Sara wel gewoon doen worden aan het eenvoudiger leven in een kleine, meer provinciale stad.

Asa, Leah en Max begonnen zich voor te bereiden op de bruiloft, die zou plaatsvinden in het huis van de Benavicius te Vilna. Het huwelijk zou gebeuren in dezelfde Grote Synagoge van Vilna, waar zoveel leden van de Vincevicius familie in waren getrouwd.
Abraham en Ezra vertelden hoe de Benavicius eerst wel tegen het huwelijk opgeworpen hadden dat hun Sara te jong was. Dergelijke bezwaren, en andere, werden terzijde geschoven door enige verminderingen van de bruidsschat van Sara. Asa en Leah keken betekenisvol

naar elkaar, toen Max dat verslag van de onderhandelingen van Abraham voorlas. Dergelijke argumenten konden echter verwacht worden.

Een andere, veel ernstigere hindernis dook even later op.
Het werd wijdverspreid bekend in de Joodse gemeenschap van Vilna, dat Max en Sara binnenkort zouden trouwen. Ezra Vincevicius kreeg daarop een bezoek van de patriarch van de Fiterman familie van Vilna. De Fitermans drongen erop aan om Max te doen trouwen met Eidele. De Fiterman patriarch maakte aanspraak op het feit dat Max en Eidele samen uitgingen, en dit al sinds lang voordien. Max had min of meer beloofd aan Eidele met haar te trouwen. Nadien had Eidele zich laten verleiden door Max. Het meisje had haar maagdelijkheid verloren aan Max. Eidele was zwanger van een kind van Max!
Het nieuws kwam hard aan bij de Vincius familie in Thorn, zoals de ontploffing van een bom naast hen. Asa en Leah riepen Max naar een avondvergadering om zich te rechtvaardigen. De sessie verliep nogal verontrustend! Max riep dat hij nooit Eidele verder aangeraakt had dan met meer dan enkele zeer lichte kussen. Hij had nooit enige belofte aan het meisje gedaan. De jongeman herhaalde die versie, zoveel maal, in zo sterke woorden, dat Asa en Leah niets anders konden doen dan hem ten slotte te geloven. Hun zoon was geen leugenaar! Asa schreef die versie naar zijn vader. Hij besloot ook zelf naar Vilna te reizen, om het probleem met de Fiterman familie te gaan bespreken. Max zou zijn vader moeten vergezellen en op de waarheid van die versie moeten zweren. Max zag heel erg op tegen die reis naar Vilna, om een zeer kwade familie te moeten confronteren, en een wraakvol oordeel.
Het probleem loste zich op de dag net vóór Asa en Max hun gevreesde reis naar Vilna moesten aanvangen.

Een brief, verzonden door Abraham Vincevicius, kwam net aan vóór Asa en Max klaar stonden om naar Vilna te rijden. Abraham legde in lange zinnen uit, hoe hij met Sara Benavicius had kunnen spreken zonder de aanwezigheid van haar ouders. Abraham zei niet hoe hij daarin geslaagd was. Asa kende voldoende goed zijn broeder om te weten dat Abraham nogal achterbaks kon handelen in bepaalde omstandigheden. Later, echter, vertelde Sara aan Max hoe eigenlijk zij zelf contact had gezocht met Abraham!
Sara had aan Abraham verteld dat ze nooit met Max gelegen had. Max was een eerbare jongen, had ze gezegd. Ze geloofde dan ook niet dat Eidele met Max zou geslapen hebben. Sara had echter gezien hoe, meerdere malen, haar broeder Simon rond stoeide en dartelde met Eidele. Dat gebeurde vooral na de aankondiging in de familiekring van haar huwelijk met Max. Simon was steeds jaloers geweest op Max, legde Sara uit aan Abraham. Ze had daarom haar broeder sterk verweten de plannen tot een huwelijk tussen haar en Max te willen dwarsbomen. Sara had een familievergadering van de Benavicius samengeroepen! Ze had toen direct Simon ervan beschuldigd te hebben geslapen met Eidele! Sara had dit dilemma vóór de Benavicius familieraad gegooid. Als Eidele haar aanspraak verder wou waar maken, dan kon het zijn dat Sara niet de man mocht trouwen waar ze zo erg van hield, een lid van de gerespecteerde Vincevicius familie. Dit zou haar niet alleen zeer ongelukkig maken, het zou ook een groot verlies betekenen voor de Benavicius in faam, eer en fortuin. Sara had ermee gedreigd uit te bazuinen dat ook zij dan met Max had gelegen vóór haar huwelijk, wat zou leiden tot een groot schandaal in Vilna. De Benavicius vreesden heel reëel dat Sara haar bedreiging zou waarmaken, zo wanhopig schreeuwde ze in de familieraad!

De Benavicius vreesden voor het ingewikkeld schandaal, waarmee Vilna de familie zou kunnen bespotten gedurende veel jaren. Iedereen had daarom naar Simon gekeken, die zo dieprood kleurde als de ondergaande zon, zo rood als maar enigszins mogelijk was. Een hele tijd had hij nog volhard, en uitgeroepen dat hij zo onschuldig als een lam was. Dat duurde tot Sara aan Simon begon te vragen waar hij die en die dag, van dit uur tot dat uur, geweest was. De discussie duurde een lange tijd. Sara had ermee gedreigd om Eidele Fiterman binnen te roepen. Uiteindelijk had Simon toegegeven dat hij met Eidele geslapen had om Max te treffen. Wanneer Eidele hem verteld had dat ze meende zwanger te zijn, had Simon haar gevraagd wie ze werkelijk wou, Max of hem. Eidele had zwaar geweend, maar ze had uitgeroepen dat ze natuurlijk liever Max wou. Eidele en Simon hadden dan het plan uitgewerkt dat iedereen kende. Het kind van Eidele was van hem, van Simon!

De patriarch van de Benavicius was dan recht gestaan. Zo groot en indrukwekkend als hij was. In de grote woonkamer van de Benavicius, had hij beslist dat Simon zijn Joodse plicht moest doen, die was met Eidele Fiterman te trouwen. Zijn stem had luider dan de donder geslagen in de hal, en zulke beslissing was finaal! Sara had haar overwinning behaald. Zij en Max waren de onschuldige jongeren in deze zaak! Het kind van Eidele was van hem, had dan weer Simon geschreeuwd!

Sara had dat allemaal uitgelegd aan Abraham. Ze had gevochten voor haar eer en voor die van Max! Abraham had enkele dagen laten voorbijgaan om de gemoederen de tijd te geven wat kalmer te worden. Daarna had hij met de Fitermans gepraat om de zaak met hen af te ronden.
Abraham schreef dat hij de Fitermans verward en in ontsteltenis vond. Ze formuleerden verontschuldigingen aan de Vincevicius en beschuldigden de Benavicius van eerloosheid, want Simon had niet langer nog zin om met Eidele te trouwen. De Fitermans zweerden Eidele en Simon vooralsnog tot een bruiloft te willen dwingen.
Abraham sprak dan met de Benavicius. Die bevestigden het verhaal van Sara. Ze vroegen om enig mogelijk conflict met de Vincevicius als onbestaand en nooit gebeurd te aanzien. Ze bevestigden geen obstakel meer te kennen tot een huwelijk van hun dochter Sara met de jongeman Max Vincius. Abraham had daarop de bruidsschat weer naar boven getrokken!
In Thorn, was Max niet een klein beetje verheugd en trots te lezen hoe Sara gevochten had voor hun huwelijk. Hij twijfelde niet langer aan haar motieven. Sara was gedreven door haar liefde, en dus had ze haar huwelijk verdedigd! Dit was de vrouw die Max wou. Max was nu meer dan ooit overtuigd van het feit dat Sara en hij door het lot voor elkaar bestemd werden. Hij dankte God.
Ezra en Rebekah Munkacs ook, waren gelukkig. Max zou wel vertrekken naar Thorn en daar wonen, maar hij zou wel regelmatig terugkeren naar Vilna. Sara, de vrouw van Max, zou haar ouders willen terugzien. Max zou zo nooit gans zijn verwanten in Vilna kunnen vergeten.

Het huwelijksfeest in Vilna van Max Vincius en Sara Benavicius was een grote en prachtige gebeurtenis. De ceremonie en de feesten werden volledig ingericht foor de Benavicius, op hun kosten. Ze leken beschaamd te zijn over de geschiedenis van de aanspraken van Eidele Fiterman. Ze wilden zich van schuld bevrijden, in goede eer. Ze namen Max met open armen aan, met brede glimlachen.

Max Vincius en de zeer jonge Sara Benavicius ondergingen de ceremonies triomfantelijk. Asa en Leah waren echt verbaasd over hoe mooi de bruid was. Max en Sara waren zeer verliefd op elkaar. Asa Vincius en Leah Perlman herinnerden zich goed de beroering rond hun eigen huwelijk. Ze waren nu tevreden, zoals ze in hun tijd geweest waren, om het jong koppel zo gelukkig samen te zien.
De bijzonder mooie Sara scheen stralen van onschuld uit. Ze bekoorde Asa en Leah zozeer, dat de ouders van Max Sara onmiddellijk opnamen in hun liefdevol vertrouwen.

Na het huwelijk verliet Sara Vilna voor Thorn, met de Vincius familie. Asa had nog geen passend huis gevonden voor Max en zijn vrouw. Max en Sara zouden nog even moeten samenwonen met hun Vincius ouders. Dit duurde slechts een paar maanden, want Asa en Max vonden gauw een passend huis aan het einde van de hoofdstraat van Thorn, waarin ook Asa en Leah woonden.

Asa was zeer tevreden met de afloop. Hij had zijn dochters niet in Pruisen kunnen houden, maar hij had zijn zoon met hem in Thorn. Max legde weer aan zijn vader uit, hoe trots hij was een Pruisische burger te kunnen zijn. Hij hield zeer van Thorn, zijn ware thuisstad, en hij was zeer fier met zijn zeer mooie bruid. Leah ook voelde zich vervuld. Haar meest belangrijke wens, haar zoon dichtbij zich te houden, was aanvaard geworden door God.

Max en Sara woonden een tijdje in bij de ouders van Max. Ze genoten naar hartenlust van hun eendracht. Sara bleek een zeer sensuele vrouw te zijn. Ze zocht seksuele voldoening met nog veel meer hartstocht dan Max! Ze vrijden dikwijls met elkaar, soms meerdere malen per dag. Max voldeed aan de lusten van Sara. Hij klaagde niet. Veel mannen van Thorn zouden hem benijd hebben. Sara leste zijn dorst, zijn verlangens, met alle middelen. Ze leerde hem te vrijen en fysisch te beminnen, meer en beter dan hij had verwacht.
Max en Sara vreesden bijna in de eerste maanden van hun huwelijk ziek te worden van zoveel vervulling van hun lusten. Ze waren hun krachten aan het opbranden. Ze waren niet slechts verliefd! Ze hadden de ultieme wijze gevonden om aan hun verlangens te voldoen, die ze twijfelloos al zoveel jaren in hun jonge lichamen hadden onderdrukt.
Hun eerste kindje, een jongen, noemden ze Kurt, de Pruisische wijze. Hij werd zo snel als enigszins mogelijk na hun huwelijk geboren. Twee andere jongens volgden, jaar na jaar. Die noemden ze Haim en Mikhael.
Max moest zijn militaire dienstplicht vervullen, wat hij met eer volbracht. Hij was een goede officier. Hij wou geen loopbaan in het leger opbouwen. Tijdens zijn dienst kon hij verder handel drijven, ook al omdat hij evenveel thuis was als in de barakken van het garnizoen. De bevelhebber van het garnizoen van Thorn had Max toegelaten overdag op de oefenterreinen te zijn, maar in de avond terug te keren naar zijn huis, om soelaas te vinden in de zachte armen van zijn mooie Sara. Veel dagen, echter, liet de bevelhebber gewoon Max thuis vertoeven, de volledige dag, en zijn activiteiten daar verder te zetten. Max zat dan dikwijls aan zijn schrijftafel, met de melkwitte armen van Sara Benavicius rond zijn schouders.

In die dagen heerste er vrede in Thorn en in Pruisen. Na zijn militaire dienst gingen Max en Sara definitief wonen in hun nieuw huis. Ze veranderden het huis en richtten het nieuw in. Max realiseerde zich snel dat zijn vrouw geen huisvrouw was zoals zijn moeder. Sara had

geen benul van het koken van schotels voor de middag en de avond. Sara mokte en maakte een pruilmondje wanneer ze dat moest doen. Ze verveelde zich in Thorn, zei ze.
Max moest zo al vroeg erkennen dat als hij zich met Sara niet tenminste een beetje in het leven en de gewoontes van de rijkere gemeenschap van Thorn gooide, Sara zou uitgroeien tot een verbitterde vrouw. Hij bracht Sara daarom dikwijls naar de voorstellingen van het theaterseizoen van Thorn, naar zangvoorstellingen en naar optredens van koren, naar avondmalen georganiseerd door de rijkere mannen van de stad, en naar bals. Sara straalde dan zoals een prinses in het gezelschap van de Pruisische *junkers*, die haar naarstig het hof maakten. Sara vond haar gloriedagen in de kennismaking met de edele families, afstammelingen nog van de oorspronkelijke Teutoonse Ridders, en met de rijkste mannen van de stad van Thorn. Al dat bleef toch zeer provinciaal te Thorn, maar leek haar te bevredigen. Ze zocht bewonderd te worden. Max bleef trots over hoe zijn lieflijke vrouw schitterde van schoonheid en charme.

Na enkele jaren van dit regime, werd Max verveeld met al de oppervlakkigheid van een dergelijk leven. Hij begon twee verschillende levens te leiden! Hij bleef aan Sara geven wat ze nodig had en verlangde, de feesten, de bekoring, de juwelen, de schone schijn, het schitteren in gezelschap. Zij toonde hem haar dankbaarheid daarvoor. Hij echter, zocht meer en meer zijn werk, zijn handel, een vorm van introverte sereniteit, en later nog de stilte van de kalme, rustige aanwezigheid van de Kleinberger familie in hun huis naast zijn opslagplaats, buiten de stadsmuren. Max hield ervan samen te werken met Friedrich en Anna Kleinberger. Hij bracht avonden door met hen, bij een eenvoudige maaltijd. Hij praatte over prijzen en hoeveelheden en over opportuniteiten. Hij hoorde de nederige verhalen over het leven van de arbeiders van Thorn. Hij wist wat ze zochten. Friedrich en Anna Kleinberger werden de eerste vertrouwelingen van Max. De kleine Esther Kleinberger was als de dochter die Max nog niet had. Zij zat meer op zijn knieën dan op de schoot van haar ouders.

De Jaren van alle Illusies. 1840-1860

De Duitse Kwestie

Max en Sara Vincius leefden heel gelukkig in Thorn tijdens de eerste jaren van hun huwelijk. Max werkte zeer hard. Zijn zaken groeiden razendsnel. Hij bouwde zijn fortuin koortsachtig op. Hij dreef intens handel op de as Warschau-Thorn-Danzig, in alles wat maar met winst verder kon verkocht worden, en hij vervoerde zijn goederen over de Weichsel. Hij kon Sara een leven van luxe en ontspanning aanbieden.
Naarmate hij rijker werd, en meer betrokken en verwikkeld geraakte in de algemene welvaart van de stad, werd het hem nodig om ook de andere handelaars en de notabelen van de stad te ontmoeten.
Max volgde ook de gebeurtenissen van het openbaar leven van Pruisen, Polen en Litouwen, en van het groter Duitsland. Hij bracht avonden door met het lezen van nieuwsbladen die hem informeerden over de politieke situatie en van de economische ontwikkeling van Pruisen en hun naburige landen. Hij las dagbladen zoals de conservatieve *Kreuzzeitung*, de zeer gematigde *Allgemeine Preussische Zeitung*, het democratische linkse blad *Die Lokomotive*, en zelfs de *Neue Rheinische Zeitung*, waarin Karl Marx schreef. Naast de meer lokale bladen, bestelde hij die te Berlijn, om naar hem gezonden te worden in Thorn.
De Vincius familie kende wel min of meer de geschiedenis van Polen en van Litouwen. Ze wisten minder van de geschiedenis van hun nieuw thuisland, van Pruisen, en nog veel minder van de andere landen waarin Duits gesproken werd, van de Duitse staten of *Länder*, en van Oostenrijk.

Duitsland was toen nog slechts een woord. Duitsland bestond nog uit veel, kleine, onafhankelijke staten, ongeveer veertig van die landen. Pruisen, Beieren en Württemberg bevonden zich onder de grootste van die. De staatshoofden waren koningen, hertogen en graven. Sommige van die staten hadden parlementen ingevoerd, doch geen van die parlementen werden gekozen door algemeen stemrecht van de burgers. Sommige staatshoofden waren akkoord gegaan met een grondwet voor hun onderdanen. Al de staten waren klein en onbeduidend in vergelijking met de grootmachten van Frankrijk, Engeland, Rusland en het Keizerrijk Oostenrijk.

De Duitse soevereinen voelden de nood aan om de algemene onderwerpen van politiek en economie samen te bespreken. Ze hadden daartoe een gemeenschappelijke organisatie gevormd, de *Bundestag*, een parlement van de staten, dat samenkwam te Frankfurt-am-Main. De *Bundestag* was geen vertegenwoordiging van het volk. Te Frankfurt vergaderden slechts de afvaardigingen gezonden door de Duitse soevereinen en door de vrije steden. De soevereinen besloten autonoom wie ze delegeerden om deel te nemen aan de vergaderingen van de *Bundestag*, en die mannen werden gewoonlijk aangeduid uit de adel. De vergaderingen te Frankfurt vertegenwoordigden dus de soevereinen van de landen, niet het volk van die staten. Toch was de *Bundestag* de enige organisatie die de erkenning was van de gemeenschappelijke interesses van de Duitse staten, die daarom de naam kregen van de *Deutsche Bund*, of gewoonlijk korter van de *Bund*, de vereniging van de Duitse staten. Elke staat bleef volledig onafhankelijk, met zijn eigen soeverein, zijn eigen regering, zijn eigen

wetten, en eventueel zelfs zijn eigen parlement. De Deutsche Bund was een losse, zeer losse confederatie van 39 staten! Leden van de Bund waren zelfs Groot-Brittannië, omdat de heerser van Hannover, het regerende huis van Engeland, een lid was van de vergadering. Ook Nederland was een lid, en zelfs Denemarken voor het Land van Holstein. Er waren vier vrije steden: Lübeck, Frankfurt, Bremen en Hamburg.

In Pruisen kon iedereen de godsdienst volgen die hij of zij wenste volgens zijn of haar overtuiging en geweten. Dat was de hoofdreden geweest waarom de Vincius familie naar dit land was verhuisd. De regel hield stand sinds de wet van 1812, uitgevaardigd door de koning.

Op de 27ste september van 1917 had Koning Friedrich Wilhelm III, een zeer vrome man, de wens geuit om orde te brengen in de protestantse groeperingen van zijn koninkrijk. Hij wou de Lutheraanse en de Calvinistische Kerken samensmelten tot één Christelijke Evangelische Kerk. De koning bepaalde zelfs de nieuwe liturgie van die Pruisische Kerk. Hij publiceerde regelingen voor de altaren, de kaarsen, de kleding van de predikers, en zo verder. De koning zocht zo enige homogeniteit in te voeren in de protestantse godsdiensten. Dit, natuurlijk werd niet zo gemakkelijk aanvaard door iedereen. Nieuwe sekten doken op. De oude Lutheranen gingen ondergronds. Gedurende enige tijd vervolgden de Pruisische autoriteiten de mensen die aan hun vroegere gewoontes en liturgie hielden. Het conflict eindigde min of meer in vrede, toen in 1845 Koning Friedrich Wilhelm IV een algemene amnestie afkondigde, en de oude Lutheranen het recht verleende een autonome kerkelijke associatie te behouden. De Pruisische koningen raakten niet aan de Joodse gemeenschappen en hun associaties, aan de *Kahals*, al hadden die *Kahals* al lang niet meer de functies van weleer.

Vanaf het begin van de jaren 1830, hadden Pruisen en de andere Duitse staten een periode gekend van snelle economische ontwikkeling en van groeiende industrialisatie. Met de bouw van nieuwe kanalen en betere wegen, met snellere communicaties en een zich snel uitbreidend spoorwegsysteem, leek de wereld dichterbij en kleiner te worden.
In de politieke arena betekende dit voor Duitsland een toenemende interesse voor de eenmaking van het land.

In 1819 reeds, werd het *Allgemeine Deutsche Handels- und Gewerbeverein* gesticht, de Duitse Algemene Vereniging voor Handel en Verwerkende Industrie, waarin zich de handelaars en de ondernemers verzamelden. Deze vooral waren geïnteresseerd in de groei van de globale Duitse economie.
Daarna, in 1833, werd het *Deutsche Zollverein* gesticht, de Duitse Douane-unie. Dit *Zollverein* was vooral het werk geweest van de Pruisische ambtenaren en diplomaten. Door de binnenlandse douanerechten af te schaffen, verminderden de prijzen van veel goederen in Duitsland. Het *Verein* maakte de producten ook attractiever op de internationale markten. De vader van het *Zollverein* was een man genaamd Friedrich List, een economist. List eindigde zijn leven door zelfmoord, een gebroken man, wanhopig en volledig gedesillusioneerd over zijn andere theorieën.
Max Vincius nam het *Zollverein* steeds als praktisch een gegeven. Hij had steeds in dit systeem gewerkt, en kon zich niet een andere soort van beweging van goederen in het groter Duitsland inbeelden. Hij erkende absoluut de voordelen ervan.

Het *Zollverein* werd duidelijk geleid door Pruisen, maar de meeste andere staten werden er lid van. In het begin van de jaren 1840, leefde bijna 90% van de Duitse bevolking in het *Zollverein*! Het Oostenrijks Keizerrijk maakte echter geen deel uit van het *Zollverein*.

Samen met het idee van een economische eenmaking, werd het idee geboren van een politieke eenmaking! De droom van een verenigd Duitsland werd al voorgesteld en actief nagestreefde vóór 1830, door de *Deutsche Burschenschaften*, de organisaties van de studenten van de academies en de universiteiten.

De sterkste, luidste oproep voor een verenigd Duitsland werd gehoord op het studenten *Wartburgfest* van 1817. Dit was een algemene vergadering geweest van de verschillende studentenorganisaties van overal in Duitsland. De eenmaking van Duitsland werd er voorgesteld en besproken. Dit gebeurde echter over de hoofden heen van de soevereinen van de Duitse staten, van de lokale koningen, hertogen en graven, die nog steeds met absolute macht regeerden.

Eén van de radicale groeperingen van de *Burschenschaften*, de zogenaamde *Giessener Schwarzen*, de zwarthemden van Giessen, hadden de republiek voorgesteld als de politieke institutie bij uitstek voor de staten. Daarmee impliceerden ze het terzijde schuiven van de absolutistische heersers, en dit door het gebruik van geweld. Ze riepen naar bewapende revoluties om hun politieke ideeën te bewerkstelligen.
De meeste groepen verwierpen deze drastische en gevaarlijke middelen om hun dromen te verwezenlijken. Wat al de patriottische groeperingen echter wilden, was de persoonlijke en politieke vrijheid van de burgers, met als belangrijkste burgerlijke rechten de vrijheid van opinie, de vrijheid van meningsuiting in de pers, en de vrijheid van vergaderen. De studenten beschouwden niet slechts de politieke eenheid van de natie. Ze zochten ook de afschaffing van alle vormen van absolutistische organisaties van regeringsvormen.
De studentenorganisaties riepen slogans zoals ‘eer, vrijheid, vaderlandsliefde’. Ze voerden een zwart-geel-rode vlag in. Die kleuren werden gebruikt door één van de eerste dergelijke studentenorganisaties gesticht rond 1815 in Jena. De vlag was die van het *Lützowschen Freikorps*, de burgerwacht bataljons van de stad van Lützow.
In het kasteel van de Wartburg verzamelden zich slechts ongeveer 500 studenten, maar in 1818 verenigden al de *Burschenschaften* van Duitsland zich in de *Allgemeine Deutsche Burschenschaft*, die de slogans voor de eenmaking van Duitsland overnam van de individuele organisaties voor de eenmaking. Ze namen ook de zwart-geel-rode standaard aan.

De studentenorganisaties vroegen aan de inwoners van de Duitse *Länder*, de individuele koninkrijken, hertogdommen en graafschappen, om het recht te verkrijgen voor het volk om deel te nemen in de politieke beslissingsprocessen. De demonstraties tot nationale eenheid groeiden en rijpten in de verzamelde groepen. De Duitse eenheid werd minder een romantische droom dan een doel, waard om voor te vechten. Demonstraties ten voordele van de nationale eenheid hadden plaats in veel staten. De eerste oproepen om te komen tot een gemeenschappelijk, pan-Duits parlement werden gehoord. In de dagbladen verschenen de eerste enthousiaste artikels ten voordele van de nationale eenheid. Liberalen en radicalen wezen naar de grote problemen van de Duitse gemeenschap, en ook naar het groeiend pauperisme, de verarming van de massa’s ten gevolge van de industrialisatie.

De studenten eisten. Hun politieke doeleinden werden natuurlijk aanzien als een groot gevaar voor de regerende hoven, overal in Duitsland. De regeringen achtervolgden de luidste studenten, en klaagden hen aan bij de gerechtshoven. De regeringen vaardigden decreten uit om de studentenorganisaties uit de universiteiten en academies te weren. Langzaamaan radicaliseerden zich daardoor de standpunten aan de beide zijden.

In 1832, in Stuttgart, tijdens een algemene vergadering van de studentenorganisaties, namen de studenten als doel de revolutie aan om hun eisen van vrijheid en van politieke eenheid van Duitsland te bewerkstelligen. In 1833, namen een aantal van de *Burschenschaften* deel in een amateuristische opstand om de *Bundestag* van Frankfurt, het parlement van de staten, om te vormen. De studenten namen de *Hauptwache* van Frankfurt met de wapens. De lokale milities sloegen die vroege revoluties snel neer. Een golf van arrestaties onder de studenten en de geleerden volgden.
In het begin van 1840, nam de *Bundestag* van Frankfurt, gewonnen voor de nieuwe ideeën, van nationale eenheid, als kleuren van de Duitse *Bund* eveneens de zwart-geel-rode kleuren van de *Burschenschaften* als haar symbool. De vlag zou voortaan beschouwd worden als een nationaal embleem.

In 1832 had het *Hambacher Fest* plaats, georganiseerd nabij Hambach, nabij Neustadt-an-der-Haardt. Twee journalisten, genaamd Wirth en Siebenpfeffer, hadden het initiatief genomen deze verzameling in te richten.
Ze stelden voor de verjaardag te vieren van de Beierse Grondwet van 1818. Het feest ontwikkelde zich tot een enorm grote demonstratie voor eenheid en vrijheid, waar meer dan 30.000 mensen aan deelnamen. Het feest kon de eerste globale uitdrukking gewezen zijn die de politieke principes van de *Bund* afwees! Als één van de meer dan 20 achtereenvolgende sprekers, hield Siebenpfeffer de openingsvoordracht. Ze was getiteld, ‘Over de Germaanse Mei’. Hij pleitte voor een feest van hoop in de toekomst, gebaseerd op nieuwe principes. Die nieuwe principes moesten bewaard blijven door al de deelnemers, in hoop op vrijheid en eenheid. Een andere nieuwe term werd hier ook ingeleid, *Wohlfahrt für Alle*, welvaart voor iedereen, voorspoed voor allen.
Het antwoord op die manifestatie van de aspiraties van de Duitse intellectuelen leidde tot een nieuwe golf van onderdrukkingen, gericht vooral tegen de mannen die voordrachten hadden gegeven te Hambach, en tegen vele anderen die op het feest aanwezig waren. Het nationalisme van een verenigd Duitsland kon slechts groeien in de volgende jaren! Op dit ogenblik, echter, moest het clandestien en onderdrukt blijven.

Wanneer Asa Vincius en Leah Perlman aankwamen in Pruisen, en zelfs nog toen Max Vincius en Sara Benavicius trouwden en hun eerste huwelijksdagen met veel vreugde en genot doorbrachten, woonden en leefden ze in de Staat Pruisen, een lid van de Duitse *Bund*, met een *Bundestag* in Frankfurt. Asa en Max waren meer geïnteresseerd in het *Zollverein*, de douane-unie van het toenmalig Duitsland. Pruisen, nu de grootste Duitse natie, dan al, had de leiding genomen in de promotie en in de realisatie van die douane-unie van 18 Duitse staten. Het *Zollverein* was volledig in voege getreden vanaf de 1ste januari van 1834. De organisatie schafte invoertaksen af binnen de grotere Duitse grenzen, onder de Duitse staten die tot het *Verein* behoorden.

Ondertussen groeide de Duitse industrialisatie zeer snel. De Duitse staten bouwden een indrukwekkende infrastructuur op, om de zich ontwikkelende industrie te ondersteunen. De eerste Duitse spoorweg werd aangelegd in 1835. Het spoorwegennetwerk in Pruisen steeg van 185 kilometer gelegd in 1840, tot 1106 kilometer in 1845. Later, werden tot 1100 kilometer spoorweglijnen gelegd per jaar!

In de *Deutsche Gewerbe-Ausstellung* van Berlijn in 1844, stelde de jonge Alfred Krupp, geboren slechts in 1812, en door de werkplaats van zijn vader in Essen te gebruiken, zijn eerste stalen geschutslopen voor. Hij had zijn eerste gietstalen kanon het jaar voordien al gebouwd. In het verleden werden de lopen van de kanonnen in brons gegoten. Die van Krupp waren van gietstaal, zodat ze de hogere explosieve kracht van de betere kanonpoeders volledig konden verdragen. Krupp leverde zijn eerste gietstalen kanonnen af aan Pruisen, in het arsenaal van Spandau in september van 1847. Die eerste kanonnen werden getest op het militair schietveld van Tegel, bij Berlijn.

De plots galopperende industrialisatie betekende ook de ergste concurrentie voor de ambachtslui van de Duitse landen. De prijzen van hun producten gingen naar beneden, zowel door de industrialisatie zelf als door de verdwijning van de invoerrechten aan de grenzen tussen de Duitse landen. De concurrentie verscherpte zich.
De boeren die in de recente landhervormingen meegesleept werden, konden hun landbouwproducten niet verder op een economisch verantwoorde wijze verbouwen tegenover de concurrentie van verafgelegen, reeds meer geïndustrialiseerde landen zoals Engeland. Ze verarmden en moesten hun terreinen verkopen. Ze voelden zich verbitterd. Ze werden gedwongen het industrieel proletariaat te vervoegen, dat in verschrikkelijke omstandigheden van extreme armoede leefde.

De eerste sociale opstanden kwamen echter niet van de arbeiders in de landbouw. De wevers begonnen de eerste opstanden. De lage prijzen van het industrieel geproduceerde stof ruïneerde de ambachtelijke wevers door hun werk af te nemen. De eerste weversopstanden braken uit in Silezië, in de steden van Peterswaldau en Langenbielau, in 1844. Pruisische troepen sloegen die revoluties snel neer. De troepen dreven de wevers uiteen in een bloedbad. Wanneer het nieuws van die rebellie zich verspreidde, en van de daaropvolgende slachting, hadden er nog meer opstanden plaats in Pruisen. De opstanden werden natuurlijk veroorzaakt door de stijgende verarming van de werklozen. Bijna de helft van de Pruisische bevolking leefde toen nabij het bestaansminimum! De armoede werd dieper, harder voor de arbeiders, en verspreidde zich. De industrialisatie had de armoede van de massa's gecreëerd! Dit zou binnenkort een belangrijk probleem worden voor de heersers over de Duitse staten.
In hun eerste reacties, probeerden de Duitse soevereinen alle associaties van arbeiders in de kiem te smoren. De arbeiders riepen naar betere werkvoorwaarden in de fabrieken, naar hogere lonen, en naar sociale zekerheid. Een nieuwe Pruisische wet van 1845 verbood echter de arbeidersverenigingen! Als resultaat daarvan, werden nog meer radicale en geheime associaties gevormd, waarvan sommige ook bestonden in de landen die Duitsland omringden.

De grootste en meest belangrijke politieke beweging in die eerste tijden was het Verlicht Liberalisme. De Duitse liberalen vroegen wetten voor de vertegenwoordiging van het volk in

de parlementen van de verschillende Duitse staten. Ze zochten ook een verenigd Duitsland, met een centrale, parlementaire vertegenwoordiging van het volk. Natuurlijk eisten ze de essentiële vrijheden van het volk te garanderen door wetten, bij voorkeur verzameld in een meer sociaal georiënteerde grondwet of constitutie.
De gematigde liberalen zochten niet de macht van de regerende soevereinen af te schaffen. Ze probeerden die macht bij wet te beperken. De liberalen waren hierin verdeeld onder de gematigden en onder de meer radicaal denkende mannen. De gematigden zochten de opbouwende dialoog met de soevereinen. De radicale liberalen meenden dat slechts met de gewapende revolutie een vrij en verenigd Duitsland kon bekomen worden.
Tussen die twee uitersten vormden de linkse Democraten een wijdverspreide aanhang. Zij publiceerden de *Rheinische Zeitung* als nieuwsblad, het nieuwsblad van de Rijnlanden, waar Karl Marx een mede-uitgever van was. Vanaf 1843 werd dit blad verboden in Pruisen. De Democraten eisten de soevereiniteit van het volk, de sociale gelijkheid, en de uitroeping van de Duitse Republiek, met de in vrijheidstelling van alle onderdrukte en niet-geprivilegieerde armen.

De politieke, economische en sociale relaties in dit in tumult verkerende Duitsland konden slechts verslechteren! De aandacht werd eerst getrokken naar de Duitse Staat van Baden. Hier leidden kwade woorden naar gewelddaden.
In september van 1847, vergaderden de liberaal-gezinde mannen die eveneens republikeinen waren, zich in de stad Offenburg. Ze publiceerden een manifest genaamd ‘De eisen van het Volk van Baden.’ Daarin eisten ze de herinvoering van de persvrijheid en van de opleidingen, de afschaffing van de oude privileges, de vereffening van de onevenwichten tussen kapitaal en werk, en de vertegenwoordiging van het volk in de *Bundestag*.

In oktober van datzelfde jaar 1847 kwamen de meer gematigde liberalen samen te Heppenheim. Zij hadden in Heidelberg een nieuwsblad gesticht, de *Deutsche Zeitung*, het Duits Nieuwsblad. Ze verwierpen de eenmaking van Duitsland door het gebruik van geweld. Ze zochten, en stelden voor de vertegenwoordiging van het volk in de *Bundestag* te realiseren, en de vorming van een centrale regering in te richten, gecontroleerd door een nationaal parlement. Een dergelijk lichaam bestond toen nog steeds niet. Ze stelden voor de politieke vereniging van Duitsland te bouwen uit het bestaand, succesvol *Zollverein*, uit de Douane-unie. Ze vroegen geen nieuwe rechten om de droevige situatie van de arme klassen te verbeteren, maar ze bestudeerden de groeiende kloof tussen de armen en de rijken. Ten slotte publiceerden ook zij een document, *Die Förderungen des Volkes*, of de eisen van het volk.

Deze parlementaire groepen of bewegingen waren toen nog niet gekristalliseerd tot waarachtige en georganiseerde politieke partijen, zoals die later wel gevormd werden. Ze waren echter de kiemen waaruit deze laatste konden geboren worden.

Terwijl al die thema’s open in de politieke arena gegooid werden, veroorzaakten de industrialisatie en het sneller, goedkoper vervoer van goederen een gigantische economische crisis in 1846. In de winter van 1846, daarenboven, veroorzaakten falende oogsten de verdubbeling en verdrievoudiging van de prijzen van voedsel. Een ziekte van de planten vernietigde de aardappeloogst. Op de 21ste en 22ste april van 1847, toen de voedselprijzen hun

hoogste punt bereikt hadden, plunderde de bevolking van Berlijn de marktstallen en viel het de handelaars aan. Dit waren de eerste ongeregeldheden voor het gewone bestaan!

Het Pruisisch Hof herkende wel de signalen van de tijd. Op 3 februari van 1847, riep de koning een Pruisisch parlement samen. Dit zou slechts een verzameling zijn van de provinciale parlementen, maar het zou toch moeten werken zoals een nationaal, Pruisisch parlement. Het bestond uit twee kamers. Het Hogerhuis werd gevormd uit de vertegenwoordigers van de hogere adel. De lagere adel, de stadsnotabelen en de landbouwers, zetelden in het Lager Huis. Voor de openingsplechtigheid kwamen ongeveer 600 personen naar het Koninklijk Paleis van Berlijn. Verdere zittingen werden beloofd. Het was geen grote gebeurtenis, vooral omdat deze vergadering alle wettelijke prerogatieven miste om een echt Parlement te kunnen zijn. Het was een begin.

Aan het einde van 1847, tot het begin van 1848, verhoogden de sociale spanningen de onrust van de Duitse bevolking. De spanning en de conflicten teisterden gans Europa! In februari van 1848, begon ook de Februarirevolutie in Parijs, in Frankrijk. In maart braken grote opstanden uit in Wenen en Berlijn.

De Opstanden van 1848 en 1849

Opstanden ten gevolge van de sociale en politieke onrust in Duitsland en in andere Europese landen begonnen in 1847 en in de vroege maanden van 1848.

In Beieren regeerde sinds 1825 Koning Ludwig. Beieren was één van de weinige Duitse staten met een grondwet. Koning Ludwig interpreteerde niettemin de grondwet zoals het hem schikte.
Beieren was Rooms-Katholiek. Ludwig bewonderde zeer de kunstenaars. Hij hield van grote feesten. Beieren was een zeer voorspoedig land. Het werd door elkaar geschud door een schandaal aan het hof van München.
Ludwig was een vrome Katholieke Christen, tot hij de verleidelijke en zeer mooie theaterdanseres Lola Montez ontmoette. Lola Montez was slechts haar actricenaam. Haar echte naam was Betty Watson. Ze was de dochter van een Schotse kapitein en een Creoolse vrouw. Ze was getrouwd met een Engelse officier vóór ze in München neerstreek. Koning Ludwig werd snel het slachtoffer van de charmes van de mooie, opwindende, exotische en verstandige danseres. Protesten tegen haar invloed op de koning mondden uit in opstanden in de Beierse hoofdstad. De studenten organiseerden de onlusten vanaf februari van 1848. Lola Montez moest vluchten om haar leven te redden in Zwitserland. Op de 19de maart van 1848 deed Koning, Ludwig I troonsafstand in München. Zijn zoon, Maximiliaan II, verkreeg de kroon van Beieren in opvolging van Ludwig.

In Tsjechië, of Bohemen, toen nog een deel van het Oostenrijks, Habsburgs Keizerrijk, sluimerde de onrust eveneens. Op de 11de maart van 1848, eisten de Tsjechen algemene en dezelfde rechten, alsmede een gemeenschappelijke vertegenwoordiging voor alle Bohemers, Moraviërs en Sileziërs. Het land gromde luid in al zijn voegen. De protesten leidden tot de gewapende oproer.

In Parijs, in Frankrijk, had de economische crisis van 1846 tot 1847 geleid tot hongersnood. Politieke hervormingen werden als onafwendbaar beschouwd, maar diegene die ingeleid werden faalden totaal. De arbeiders uit de industrie, de mensen van de lagere klassen, en groepen soldaten van de Nationale Garde, verzamelden zich om de Koning Louis Philippe te dwingen af te treden. Frankrijk werd opnieuw een republiek.

In Duitsland eveneens, veroorzaakte de hongersnood opstanden. Boeren en landarbeiders kwamen in oproer in Midden-Duitsland. In veel steden hadden algemene vergaderingen van het volk plaats.

In Oostenrijk, Tsjechië, Hongarije en Italië braken revoluties uit. In maart werden barricades opgeworpen in Wenen. Arbeiders en studenten botsten met de militairen die trouw bleven aan het heersend Habsburg regime.
In Wenen, op de 13de maart van 1848, vergaderde de Oostenrijkse *Landtag*, het Oostenrijks parlement. De gedelegeerden wilden de val van Prins Metternich, de grote reactionaire figuur van het Weens Congres van 1815. Metternich was de harde verdediger geweest van het absolutisme van de regerende Europese soevereinen, onder wie de Oostenrijkse Keizer. Tot dusver had hij alle liberale hervormingen van de hand gewezen. Nu verzamelden de menigtes zich vóór de *Hofburg*, het Keizerlijk Paleis, om hun eisen uit te schreeuwen.
De Habsburgse keizer was toen Franz I, maar in feite regeerde diens oudere zoon, Aartshertog Ferdinand I. Ferdinand was een zwakke persoonlijkheid, en niet bijzonder intelligent. De Aartshertogin Sophie, zijn vrouw, had veel invloed op hem en dicteerde hem haar wil.

Toen de menigte de *Hofburg* dreigde aan te vallen, gaf de Aartshertog aan zijn garde het bevel te schieten. In de menigte vielen veel slachtoffers. De overblijvende oproerlingen vochten tegen de garde. Wenen barstte los in een ware revolutie! In de namiddag vroeg een afvaardiging van het volk de toelating om met de keizer in de *Hofburg* te spreken. Ze wilden vooral het ontslag eisen van Prins Metternich. Ferdinand aanvaardde dat. Na lange besprekingen, nam ook Metternich zijn ontslag aan.
De nieuwe regering kreeg als leider de Graaf Kolowrat, een langdurige tegenstander van Metternich. Hongarije kreeg haar eigen regering, waarvan Lajos Kossuth de onbetwiste leider werd. Voortaan zou het Habsburg Keizerrijk het Oostenrijks-Hongaars Keizerrijk genoemd worden.
Prins Metternich, de meest bekende Europese diplomaat, moest zo aan zijn functie en prestige verzaken. Hij vluchtte naar Engeland. De Oostenrijkse keizerlijke regering moest beloven een grondwet op te stellen voor de landen in het rijk, en de bewapening van de burgerwacht toe te laten.
Metternich keerde later wel naar Oostenrijk terug. Hij stierf in 1859.

In oktober van 1848 brak er weer een revolutie uit in Wenen. Studenten en arbeiders liepen door de stad met de wapens in de handen. De Stadsraad nam ditmaal alle macht in handen. Maar Generaal Windischgrätz viel de stad aan en legde een beleg aan Wenen. Wenen moest zich snel overgeven, op de 31ste oktober. De troepen namen hun verschrikkelijke weerwraak. Veel inwoners van Wenen werden terechtgesteld.

Een beetje later werd Felix, Prins von Schwarzenberg, Hertog van Krumlov, Graaf van Sulz, Prinselijke Landgraaf van Keltgau benoemd tot Minister-President van Oostenrijk. Hij stelde een nieuwe, min of meer democratische grondwet op, en publiceerde die in maart van 1849. Een parlement zou ingevoerd worden, de persvrijheid en het recht van politici op vrije vergaderingen werd gegarandeerd. Schwarzenberg zocht ook de bovenhand in het Nationaal Parlement van Frankfurt.

In Pruisen, in februari van 1847, riep Koning Friedrich Wilhelm een *Landrat* samen, een Pruisische parlementaire vergadering. De vergadering kwam er ook echt in april van 1847. In verschillende toespraken waarschuwden de vertegenwoordigers de koning van hun verlangen de onvervreemdbare basisrechten van het volk te vrijwaren. De koning schoof die waarschuwingen terzijde.

Van het einde van 1847 tot het begin van 1848 bereikte de economische crisis haar hoogtepunt in Duitsland. Niet slechts de textielindustrie leed erg onder de internationale concurrentie. Ook de ijzerindustrie verminderde drastisch, met van meer dan 30% tot 40%. De werkloosheid in de steden verhoogde onrustwekkend. De arbeiders verzamelden zich en demonstreerden in Berlijn. Ze kwamen dikwijls samen op een plaats genaamd *In den Zelten*, in de tenten, in het *Tiergarten Park*, de tuinen van de zoo van Berlijn. De *Tiergarten* was een zone net buiten de Brandenburgse Poort.

Op de 11de maart van 1848 verzamelde het volk van Berlijn zich weer in de *Tiergarten*, om een lange lijst van politieke en constitutionele hervormingen op te stellen, hervormingen die ze wilden geadopteerd zien door de regering. Op de 13de maart riep de Voorzitter van de Politie van Berlijn, Julius von Minutoli, meer troepen naar de hoofdstad. De eerste burgers werden gedood of gewond. De volgende dagen trokken nog grotere menigtes zich samen in het centrum van de stad.

Op de 18de maart van 1848 mondde één van de protestacties uit in een veel grotere manifestatie ten voordele van de bescherming van de burgers, van de persvrijheid en voor een Pruisisch parlement gekozen door het volk. Die demonstratie leidde tot een open revolte. De protesteerders trokken barricades op in de straten van Berlijn. De burgers, arbeiders en studneten, weer samen, verdedigden de obstructies. De menigte trok samen naar het Koninklijk Paleis.

Rond de koning was paniek en chaos uitgebroken! De jongste broer van de koning, Prins Wilhelm, was voorstander van een totale aanval tegen de opstandelingen. De koning deed echter net het tegenovergestelde! Hij had al de troepen die hij nodig kon hebben om de opstandelingen te verslagen en te doen verspreiden, maar hij gaf tot zoiets geen bevel! De gouverneur van Berlijn, de mildere en meer toegeeflijke Generaal von Pfuel, stelde voor politieke toegevingen te doen om de menigte te kalmeren. Generaal von Prittwitz was een echte ijzervreter. Hij steunde de gewelddadige onderdrukking.
Op de 15de maart hoorde Berlijn van de val van Prins Metternich.
Een vreemd iets gebeurde toen. De koning besloot definitief zijn troepen niet tegen het volk te gooien. Hij trok de troepen terug. Hij weigerde de barricades te laten aanvallen door het Pruisisch leger.

Op de 18de maart had een nieuwe manifestatie plaats van het volk. Vanaf het balkon van het Koninklijk Paleis, riep de toenmalige Minister-President von Bodelschwingh de aankondigingen af die de koning wou maken. Hij stond naast de koning, die de verzamelde mensen groette. Het hof beloofde de persvrijheid, een nieuwe grondwet, een nieuwe Duitse nationale vlag, en steun aan de eenmaking van Duitsland.
De menigte bemerkte de lijn van soldaten rond het plein en begon te roepen om die soldaten weg te sturen. Even later verwees de koning de troepen van Pfuel in de hoofdstad naar Prittwitz, en hij gaf het bevel het plein bedaard en voorzichtig te ontruimen. Friedrich Wilhelm gaf eigenhandig het bevel om de troepen vooruit te doen stappen en het plein vóór het Koninklijk Paleis te doen ontruimen. De Pruisische ruiterij verspreidde de menigte die zich aan het Koninklijk Paleis had verzameld.
Een bloedbad moest vermeden worden. Maar geweren werden per ongeluk afgevuurd. Onder de demonstranten vielen slachtoffers. De menigte was ervan overtuigd dat de troepen op de burgers hadden geschoten. Dit nieuws verspreidde zich snel in Berlijn. Nog meer barricades werden in de straten opgetrokken. Wanneer soldaten hen naderden, wierpen de bezetters vanop de barricades stenen naar de soldaten, en pannen vlogen van de daken naar de aanrijdende soldaten. Berlijn stond in oproer!

Enige dagen later, op de 21ste maart van 1848, voelde de Pruisische koning zich opnieuw gedwongen de wens van het volk voor de nationale eenheid in Duitsland te erkennen. Pruisen zou een constitutionele monarchie worden in plaats van een absolute monarchie. De koning vormde liberaal-gezinde ministeries. Het enthousiasme van de menigte in Berlijn was groot. De volgende dag richtte Friedrich Wilhelm zich weer tot het volk. Hij meldde nu dat hij zijn soldaten zou wegtrekken uit Berlijn. Hij hield zijn woord. De koning liet een document opstellen en verspreiden in Berlijn, waarin hij beloofde Berlijn opnieuw vrij te maken van troepen. Militairen zouden slechts in enkele gebouwen ter bewaking blijven. Friedrich Wilhelm IV vermeed zo verder bloedvergieten. Reeds meer dan 300 demonstranten, protesteerders, lagen dood in de straten, evenals ongeveer 100 soldaten.
De koning had aldus tweemaal gecapituleerd tegenover de druk van de menigte! Zijn passieve reacties leken weliswaar positieve vruchten af te werpen. De revolutie begon te falen van het einde van maart tot in de maand april.

Op de 19de maart bracht een plechtige optocht de slachtoffers van de gevechten van het Koninklijk Paleis tot vóór de residentie van de koning. Koning Friedrich Wilhelm bevond zich in zijn paleis van Berlijn. Hij toonde zich op zijn balkon om de gemoederen van de menigte te bedaren. Een kreet werd naar de koning geslaakt om tenminste zijn hoed af te nemen in respect voor de gevallen slachtoffers, wat hij ook deed. Friedrich Wilhelm bracht een militaire groet, ontblootte het hoofd tegenover de doodskisten, doch steeds vanaf het balkon van zijn paleis.
Dezelfde nacht overwoog de koning af te treden als koning van Pruisen. Zijn generaals en ministers konden hem van dergelijke radicale beslissing weerhouden.
In de avond sprak de koning weer tot de menigte. Hij meldde zijn akkoord om de Duitse kleuren aan te nemen, en zichzelf onder de autoriteit te plaatsen van een verenigd Duitsland. Hij installeerde dan weer een nieuwe regering.

De nieuwe regering van Pruisen werd geleid door Ludolf Camphausen, een welbekende handelaar uit de Rijnlanden. Hij kreeg als opdracht een nieuwe Pruisische Grondwet op te stellen, en een nieuw Pruisisch Parlement te vormen met vertegenwoordigers verkozen door het volk. Camphausen was een eminente liberaal, en een leider in het Pruisisch Parlement dat samengeroepen werd in 1847.

Een tijdje later, werd in de tweede vergadering van de Verzamelde Rijksdag, zijnde het parlement, in de vergadering van april 1848, een wet gestemd om de verkiezingen te bepalen van een waarlijk Pruisisch Parlement, een nationale, democratisch verkozen vergadering. Alle mannelijke, volwassen Pruisen konden stemmen, voor zover ze niet afhingen van de ondersteuning van de armen, verleend door de staat. Een grondwet, een constitutie, zou opgesteld worden tegen einde mei 1848.

Slechts de arbeiders bleven tot dan de opstand bemannen. Wanneer ze naar de wapens wilden grijpen door het arsenaal van Berlijn, het zogenaamde *Zeughaus*, aan te vallen op de 14de juni, sloeg het leger dit beleg af.

Ondertussen faalde Camphausen erin compromissen te bereiken in de nieuwe Pruisische Vergadering. Hij diende zijn ontslag in op de 20ste juni. De nieuwe Minister-President werd de liberale, Oost-Pruisische edelman Rudolf von Auerswald. In september al moest ook die Auerswald aftreden na twisten in het parlement. De nieuwe Minister-President werd dan Generaal Ernst von Pfuel. Hij ook kon de steeds meer terughoudende koning, die hervormingen vertraagde en zelfs tegen hield, niet verzoenen met het Pruisisch Parlement, dat hervormingsgezind was. Von Pfuel trad af op de 1ste november. Zijn opvolger werd Graaf Friedrich Wilhelm von Brandenburg.

De beroering in Berlijn deed gans Duitsland beven, niet slechts Pruisen. De eis voor een Nationaal Duits Parlement werd overal gehoord, in alle staten van Duitsland. Ook de kreten voor een nationale regering voor gans Duitsland, en voor een globale Duitse Constitutie, werden luider en luider geroepen. Op de 5de maart van 1848 reeds, hadden de leidende liberale en democratische groepen, linkse persoonlijkheden, een vergadering georganiseerd in Heidelberg.
Op de 30ste maart postuleerden zij de eis om het Nationaal Parlement te doen kiezen uit al de klassen van de gemeenschap. In Heidelberg werd een groep gevormd die opriep om welbekende en gerespecteerde personen van het openbaar leven zich te verzamelen in een vorm van nationaal Pre-parlement te Frankfurt. De eerste vergadering van dit Pre-parlement werd gehouden in de *Paulskirche*, de kerk van Sint Paulus in Frankfurt. De meeste van de 500 aanwezigen wilden de politiek orde van Duitsland niet drastisch veranderen. Ze zochten een compromis met de soevereinen van de Duitse staten. Uiteindelijk, op één der vergaderingen, verlieten ongeveer 40 leden van de radicale liberalen de besprekingen. Die mannen zochten meer drastische, meer democratische hervormingen van het huidig politiek systeem. De leider van die groep was Friedrich Hecker, een advocaat uit Baden. Hecker had vroeger al een oproep gedaan tot een grondwet voor de ganse Duitse Republiek in de vergaderingen te Offenburg.

Op de 13de april 1848, ontgoocheld door de democraten van Frankfurt, organiseerden Friedrich Hecker en een andere advocaat van Baden, Gustav von Struve, vanuit de stad van Konstanz, een nieuwe revolutionaire opstand. Hecker overschatte de wens van de bevolking van Baden om een ware revolutie verder te zetten. Hij en Struve konden wel 800 mannen samenbrengen, maar de reguliere troepen van de *Bund*, soldaten van Baden en Hessen, versloegen hen in een slag nabij Kandern in het zuiden van het Zwarte Woud. Eén van de soldaten die vielen was de Freiherr Friedrich van Gagern, wiens broer een grote rol in de politiek zou spelen. Hecker en Struve vluchtten naar Zwitserland.

Ondertussen organiseerden de gedelegeerden in het Pre-parlement van de *Paulskirche* in Frankfurt de eerste stemmingen in de Duitse staten. Slechts zes staten lieten op dat ogenblik de directe stemming door het volk van de nieuwe, te verkiezen *Nationalversammlung* toe, van het Nationaal Parlement. In de andere staten bestond een systeem waarbij eerst *Wahlmänner*, kiesheren, door het volk verkozen werden. Dezen, op hun beurt, verkozen de vertegenwoordigers voor Frankfurt. In sommige van de landen werden de arbeiders en huisdienaars niet toegestaan te stemmen.
In Berlijn, eisten de leden van de politieke clubs – echte politieke partijen bestonden toen nog niet-, het rechtstreeks en algemeen stemrecht in Pruisen. Ze verkregen dit niet! Bijna overal in Pruisen, werden liberale burgers verkozen als vertegenwoordigers voor Frankfurt.

De eerste zitting van de Duitse *Nationalversammlung*, het Duits Nationaal Parlement, had plaats op de 18de mei in de *Paulskirche* van Frankfurt-am-Main. Heinrich von Gagern werd verkozen als de eerste president van het Parlement. In totaal wonnen 831 vertegenwoordigers een zetel in dit parlement, van wie ongeveer 500 regelmatig de zittingen bijwoonden. De meeste vertegenwoordigers waren bemiddelde burgers, die het zich geldelijk konden veroorloven naar Frankfurt te reizen en er te verblijven voor de zittingen. Meestal niet vertegenwoordigd, waren de arbeiders en de boeren. In dit parlement ook, bestonden nog geen georganiseerde, gestructureerde politieke partijen, zoals die later zich zouden ontwikkelen. Voorstellen voor nieuwe wetten of decreten kwamen nog van individuele vertegenwoordigers. Zij dienden honderden voorstellen in, en petities, die de discussies door hun hoog aantal blokkeerden. Geleidelijk aan verzamelden de vertegenwoordigers zich in politieke groepen of clubs, die vergaderden in de taveernes van Frankfurt. Ze werden vooreerst genoemd naar de namen van de taveernes! Ze kwamen per club overeen om voorstellen en regeringsprogramma's te formuleren. Aldus condenseerden zich de politieke partijen in Duitsland.

Democratisch links vergaderde in de taveerne *Im Deutschen Hof*. Hun leider was Robert Blum.
Onder dezen vormden de radicale republikeinen hun eigen fractie als de *Donnersberg* groep. Dezen evolueerden tot extreem links.
In februari van 1848 verzamelde de grootste groep van de linksen zich in het *Pariser Hof*, een belangrijke coalitie in aantal vertegenwoordigers.
De liberale conservatieve groep vergaderde in het *Im steinernen Haus* en later in het café *Milani*. De *Freiherr* von Vincke was hier de leider van. Die groep wou een nieuwe grondwet opstellen in goede overeenkomst met de soevereinen van de landen. Het enig doel van de *Nationalversammlung* zou trouwens de opstelling van deze constitutie moeten zijn.

De grootste groep van vertegenwoordigers vormde het liberaal centrum. Deze splitsten zich in twee vleugels, die van het *Württemberger Hof*, of centrum-links, en die van de *Casino*, van het centrum-rechts. De linksliberalen weigerden samen te werken met de Duitse soevereinen. De sterkste groep bleven de mannen van de *Casinopartei*, die als leider hadden de President van het Parlement, Heinrich von Gagern. Zij waren voorstanders van de constitutionele monarchie met beperkt stemrecht. Ze vreesden de anarchie meer dan de weer groeiende macht van de soevereinen.

De *Nationalversammlung*, het eerst echt pan-Duits Parlement, besloot ook een provisorische centrale macht te creëren. Links wou één persoon voor die macht, terwijl Rechts een college van meerdere mannen wou. Heinrich von Gagern stelde voor om te stemmen voor één man die de parlementaire macht zou dragen, tot een *Reichsverweser*, een beschermer van het rijk. Gestemd werd voor de zeer verstandige en redelijke Hertog Johann van Oostenrijk. Het parlement overhandigde haar competentie en macht aan die persoon. De *Reichsverweser* en zijn cabinet van ministers hadden geen leger, geen politie en geen administratie van ambtenaren. Johann van Oostenrijk moest zich volledig beroepen op de uitvoerende departementen van de verschillende Duitse staten om de wetten en decreten van het Nationaal Parlement te doen uitvoeren. Dikwijls waren die in conflict met de lokale interesses. Vooral de grootste landen, zoals Pruisen, Beieren en vooral Oostenrijk, pasten de edicten van de *Reichsverweser* niet toe.

In juni van 1848 benoemde de Pruisische koning de Generaal Wrangel tot Hoofdbevelhebber van Brandenburg. In november van 1848 koos hij een zeer conservatieve regering met de Graaf Brandenburg als Minister-President, met Otto von Manteuffel als Minister voor Binnenlandse Zaken. Op de 9de november reden en stapten de troepen van Generaal Wrangel Berlijn binnen om de laatste opstanden te onderdrukken.
Op de 5de december ontsloeg de koning het Pruisisch Parlement, maar zoals hij beloofd had, liet hij een grondwet publiceren. Die Pruisische Constitutie installeerde dan weer een nieuw Parlement, bestaande uit een Lager Huis en een Hoger Huis. Het Lager Huis had 350 leden. De vertegenwoordigers zetelden in dit parlement voor een duur van 5 jaar. In de organisatie van het Lager Huis selecteerden elke 250 stemmers bij de verkiezingen een kiesheer. Deze kozen dan de vertegenwoordigers van de districten. Minstens twee vertegenwoordigers werden verkozen per district. Het Hoger Huis telde 180 leden, gekozen voor een periode van 6 jaar door de provincies en de districten.
De grondwet bepaalde dat het bevel over het leger en over de staatsambtenaren in de handen van de koning bleef. Er werd ook nog voorzien in een Heren Huis, voor mannen van speciale verdienstelijkheid, direct aangeduid door de koning. Welbekende geleerden konden een plaats vinden in die voorziening.
Een jonge man, een conservatief genaamd Otto von Bismarck werd aangeduid als lid van die *Landtag* volgens de nieuwe grondwet, op de 5de februari van 1849, voor Teltow in Brandenburg.

De nieuwe Pruisische Grondwet was niet zo conservatief als de raadgevers van de koning zouden hebben verlangd. Ze werd daarom herschreven in 1850. Formeel werd nu Pruisen beheerd volgens die Grondwet. In de praktijk, had de koning weer zijn absolute macht

gewonnen! Bijvoorbeeld werden de ministers benoemd door de koning. Ze moesten zich niet rechtvaardigen aan de twee kamers van de *Landtag*, maar exclusief en direct aan de koning. Deze grondwet bleef in voege in Pruisen tot na de eeuwwisseling.

Van midden april tot juli van 1848, werden de Duitse staten opnieuw geteisterd door een golf van opstanden. De beroeringen gebeurden van Saksen tot Baden. Oproer brak uit in Beieren en in Württemberg. De verenigde Duitse machten onderdrukten die onlusten alle.

Op de 3de juli van 1848 begon het Duits Nationaal Parlement te werken aan een nieuwe grondwet. De debatten in de *Paulskirche* duurden veel maanden. De discussies begonnen over de basisrechten van de Duitse burgers. De vertegenwoordigers zouden later aan andere problemen van de grondwet werken. De grondwet was natuurlijk van grote historische betekenis. Op deze manier werd langzaam maar zeker de constitutionele staat Duitsland gecreëerd, en de fundamentele rechten van de Duitse burgers gedefinieerd.
Hoe anders en beter kon men de grondwet begrijpen en uitleggen dan met zinnen van het grootste belang zoals, ‘de adel als klasse wordt afgeschaft; alle Duitsers zijn gelijk voor de wet.’ Gelijkheid in recht, eenzelfde burgerrecht, gelijkheid voor de wet, waren de basis civiele rechten! Vrijheid van geloof en van opinie werden gegarandeerd. Dergelijke eenvoudige definities waren wat Asa en Max Vincius naar gesnakt hadden, en niet slechts voor Pruisen. De Duitsers, zonder uitzonderingen, hadden het recht hun opinie te uiten in woord, beeld, in publicaties, en in de pers. Ze bekwamen de vrijheid van verwerven van kennis en van opleiding. De privileges van de edelen werden afgeschaft. De mensen die niets bezaten, geen geld en geen land, konden vrij beschikken over hun macht van arbeid en vrij kiezen waar die uit te oefenen. Toch bepaalde de grondwet niets over de plichten van de eigendom, en niets over enige voorziening van sociale zekerheid.

Terwijl in 1848 de barricades opgeworpen werden in de straten van Berlijn, stierf Rebekah Munkacs, de matriarch van de Vincevicius familie van Vilna. Gans haar leven had Rebekah haar familie gediend, en ze was erin geslaagd hen zonder grote ruzie samen te houden. Gedurende drie jaar na de dood van haar echtgenoot Ezra, was zij de onbetwiste leidster van de Vincevicius gebleven. Grootmoeder Rebekah bereikte de ouderdom van 76 jaar toen ze stierf. Ze overleed in vrede, na een korte ziekte van enkele dagen. De ganse familie, inclusief Asa Vincius en de gezinnen van hun kinderen, Rebekah de Jongere, Esther en Max, waren aanwezig op de herinneringsfeesten ingericht te harer ere in Vilna. Rebekah Munkacs werd zonder grote opwinding dezelfde dag als haar overlijden begraven, door haar zoon Abraham en diens vrouw Abi Abramovski. Asa en zijn familie, hoewel lange tijd nadien, bleven twee weken in Vilna. Met het overlijden van Rebekah werden de meeste van de verbindingen van de Vincius van Thorn met Vilna definitief verbroken.

De Vilna periode was afgesloten voor Asa en Max Vincius. Zelfs Max met zijn vrouw Sara, die toch nog heel wat familie had in Vilna, keerden slechts zeer zelden nog terug naar de stad van hun voorvaderen, en dat dan nog voor korte periodes. Asa bezocht nog weinig Abraham, en ook Abraham voelde niet de nood om de betrekkingen met Thorn dichter te onderhouden. De kinderen van Asa, zijnde Rebekah, Esther en Max, zochten niet zeer hun relaties met Iosel en Edek, hun neven, verder te zetten. De betrekkingen bleven warmer en dichter en meer frequent tussen Asa en zijn zuster Sarah, met de Svirskius familie van Danzig. Dat kwam

omdat Asa en Anton nog samen dikwijls zaken deden. De families leefden rustig in Thorn en Danzig en in Litouwen, en ze waren voorspoedig. Ze leken het allen goed te doen, onbewust zelfs van wat er zich op politiek vlak afspeelde in Duitsland. Was dat ook niet normaal? Berlijn lag ver van Vilna, van Siauliai en van Kaunas, van Danzig en Thorn. Het huis van de Vincevicius in *Gaono* van Vilna, het ouderlijk huis van Ezra en van zijn vrouw, werd verkocht door Abraham Vincevicius in 1850.

Max Vincius voelde droevig aan dat de meest wonderlijke, gelukkige episode van zijn leven, zijn jeugd, op die wijze voor eeuwig eindigde. Hij had liever enige tastbare herinnering aan zijn dagen in Vilna behouden. Niets dan herinneringen bleven. Zelfs zijn zusters, hoewel ze nog in Litouwen leefden, woonden in Siauliai en in Kaunas, niet in Vilna. Ontmoetingen met hen werden zeer zeldzame gebeurtenissen, gewoonlijk georganiseerd in Thorn.
Dit was hoe het leven verder verliep, niet? Ooit, hopelijk ver in de toekomst, zou er ook van Max Vincius niets overblijven, tenzij misschien nu en dan een flits van herinneringen in de geesten van zijn kinderen en kleinkinderen. En dan, zou alles over zijn, en zou hij verdwijnen zelfs als een vaag beeld in de hoofden van zijn nakomelingen.

De Schleswig-Holstein Crisis

Terwijl het Duits Nationaal Parlement, de *Nationalversammlung*, nog steeds de grondwet aan het bespreken was, brak een internationale crisis uit over de hertogdommen van Schleswig en Holstein. Het waren streken die lagen in het noordwesten van Duitsland, onder de Deense grenzen. De beide streken hadden deelgenomen aan de Duitse opstanden van 1848, maar dan voor hen gericht tegen de Deense koning, aan wie ze de feodale trouw hadden gezworen sinds altijd. De koning van Denemarken was trouwens ook de officiële Hertog van Holstein.

In januari van 1848 besteeg Koning Frederick VII de troon van Denemarken. Hij kondigde de publicatie aan van een nationale grondwet. Hij had ook de bedoeling het Hertogdom van Schleswig te integreren in de Deense Staat. De koning van Denemarken wou zowel Schleswig als Holstein inlijven bij Denemarken, beide als koninklijke gebieden, in de staat. Frederick zou waarschijnlijk geen mannelijke erfgenamen hebben. Zijn opvolger als Hertog van Holstein zou de Hertog Christian-August von Augustenburg moeten worden. Ook Christian-August wou Schleswig.

Holstein had voornamelijk Duitssprekende inwoners. Het volk was er Duits in taal en in cultuur. Schleswig daarentegen, had een Deenssprekende bevolking. Maar tussen de twee hertogdommen hing er een sterk gevoel van samenhorigheid. Holstein was lid van de Duitse *Bund*. In Duitsland wilden de politici dat ook Schleswig lid werd van de Duitse *Bund*. Maar de Deense nationalisten van Schleswig en Holstein ondersteunden Koning Frederick.

In maart van 1848 promulgeerde Koning Frederick VII een nieuwe grondwet voor Denemarken en voor Schleswig. De koning liet toe om Holstein in de Duitse *Bund* te blijven en erin te werken. Hij en zijn hof vreesden een te harde confrontatie met Pruisen, hadden ze anders beslist. Dezelfde maand rezen de hertogdommen in opstand tegen de Deense monarch. Ze verkozen een provisorische, revolutionaire regering in Kiel, en vochten met hun troepen tegen de Denen. Ze werden verslagen.

De Hertog van Augustenburg zocht militaire bescherming bij de Duitse *Bund*. Het Nationaal parlement van Duitsland erkende daarop de provisorische regering van Kiel, en vroeg Koning Friedrich Wilhelm van Pruisen om Holstein en Schleswig te beschermen. Het Parlement van Frankfurt zond daarna troepen van de *Bund* onder Pruisisch opperbevel naar de hertogdommen. De Duitse troepen marcheerden Holstein in op de 21ste april van 1848. Ze bereikten al in mei Jutland, het hart van Denemarken. Ze namen snel bezit van Schleswig en Holstein. De Pruisische soldaten overweldigden de Deense verdedigingen. De Pruisische generaal die de Duitse troepen leidde was Generaal Wrangel.

Vooral Engeland en Rusland protesteerden op internationaal vlak. Ze vreesden de stijgende macht van Pruisen. Tsaar Nicholas I in het bijzonder, had vooruit gedacht en gevreesd dat met de haven van Kiel, Pruisen zich kon ontwikkelen tot een grote zeemacht.
Pruisen moest toegeven aan de Europese grootmachten en onderhandelingen tot wapenstilstand houden te Malmö. Die leidden tot de Wapenstilstand van Malmö in augustus van 1848.
Pruisen handelde alleen in de besprekingen, en beschouwde Schleswig-Holstein als Pruisisch bezet gebied. De Pruisische diplomatie hield geen rekening met de Duitse Provisorische Regering die opgezet was door het Duits Nationaal Parlement, in de naam waarvan, nochtans, de oorlog met Denemarken begonnen was. Pruisen toonde haar macht. De Wapenstilstand van Malmö maakte de onmacht van de Duitse *Nationalversammlung* van Frankfurt overduidelijk. Het werd zeer helder voor iedereen, zo helder als sterrenlicht, dat de *Reichsverweser* en het Nationaal Parlement geen echte macht konden uitoefenen. Pruisen bezat de macht der wapens in Duitsland nu, niet de *Reichsverweser*, die een Oostenrijker was, en ook niet het Parlement van Frankfurt!

Het Duits Parlement moest een zeer moeilijke keuze maken. Ze moest kiezen voor of tegen Pruisen! Als ze voor Pruisen koos, dan had de Pruisische koning een prestigieuze overwinning behaald over het globaal Duits Parlement van Frankfurt. Als het Parlement koos tegen Pruisen, dan keerde het Nationaal Parlement zich tegen Pruisen, dat veruit de grootste staat van Duitsland was. Het zette zich ook op tegen de belangrijkste Europese machten. Wat bleef er dan nog over van de eenmaking van Duitsland?

Op de 5de september van 1848, na zeer tumultueuze debatten, wees de *Nationalversammlung*, het Parlement van Frankfurt, de Wapenstilstand van Malmö af! De beslissing was een overwinning voor de linksen in de sessies. Maar op de 16de september, aanvaardde het Nationaal Parlement toch de wapenstilstand, daarmee haar vroegere verklaring nietig beschouwend! Met die stemming offerde het Nationaal Parlement haar faam en macht op aan de politieke ideeën van Pruisen. De linkse liberale bewegingen zagen in de geestesgesteldheid van het Parlement een volledige overgave, vrij toegegeven aan de ware macht in Duitsland, die Pruisen was.

Tijdens die discussies en debatten, wonnen de republikeins gezinden en de democratische groepen aan steun. Een revolutie dreigde. Een opstand hing in de lucht, gericht tegen de andere leden van het Nationaal Parlement. De Provisorische Duitse Regering deed opnieuw een beroep op de Pruisische en de Oostenrijkse legers. Het conflict breidde zich uit. Een

revolutie brak uit in Frankfurt. De Staat van Beleg werd afgekondigd in de stad. De opstand werd snel onderdrukt door de militairen. Het Nationaal Parlement plaatste zich aan de zijde van de regerende Duitse dynastieën in de verschillende staten. De republiek werd niet uitgeroepen.

De opstand in Frankfurt vond weergalm zowat overal in de zuidelijke en de centrale landen van Duitsland, terwijl al de andere staten min of meer al gecontroleerd werden door Pruisen. Republikeinse en sociale, revolutionaire slogans konden overal gehoord worden. Gustav von Struve gebruikte de revolutionaire gezindheid om een staatsgreep te proberen in Baden. Duitsland leek op dat ogenblik op te staan tegen de macht van de soevereinen, voor de vrijheid van het volk. Gustav von Struve riep al vanaf het balkon van het stadhuis van Lörrach de Duitse Sociale Republiek uit. Maar op de 26ste september van 1848, deelde het leger van Baden de nederlaag toe aan de revolutionaire bataljons nabij Stauffen. De klok werd teruggedraaid!

In die tijd werden er eveneens opstanden gepleegd in de niet-Duitse delen van de Oostenrijkse Habsburg monarchie, in Italië en in Hongarije.
Onder Lajos Kossuth zochten de Hongaren de onafhankelijkheid van hun land uit het Oostenrijks Keizerrijk te bekomen. Lajos Kossuth, de Hongaarse aristocraat, advocaat en journalist, verafschuwde de Weense politiek. Wenen wou alles bij het huidige laten in de politieke samenstelling van het land. Hongarije werd slechts beschouwd als één van de vele provincies van het Keizerrijk, een feodaal onderworpen land, waarin de boeren arm moesten blijven en waarin de fundamentele vrijheden niet in een grondwet gegarandeerd werden.
In april van 1849, verklaarde Hongarije zich tot een republiek. Schwarzenberg, toen nog in dienst van de keizer, tekende snel een coalitieverdrag met Rusland. Oostenrijkse en Russische troepen versloegen samen het Hongaars leger. Lajos Kossuth vluchtte naar Turkije. Hongarije moest zich buigen onder het juk van de Keizer van Oostenrijk, en een wrede onderdrukking ondergaan, die de wereld schokte.

Wanneer op de 5de oktober de Duitse en Italiaanse troepen van de Habsburgers tegen de Hongaren moesten gegooid worden, brak een opstand uit in Wenen. De revolutionairen, vooral studenten en arbeiders, probeerden het vertrek van de Habsburgse troepen te verhinderen. De keizer en zijn ministers vluchtten de stad uit. Ze lieten Wenen in de handen van de opstandelingen.
Robert Blum, de linkse vertegenwoordiger in de *Nationalversammlung* van Frankfurt, vocht op de barricaden tegen de keizerlijke troepen.
De keizerlijke Oostenrijkse troepen, geleid door de Veldmaarschalk Windischgrätz, veroverden Wenen in vijf dagen van bloedige gevechten. De strijd kostte duizenden slachtoffers onder de bevolking. Een verschrikkelijke vernieling werd aangericht aan de huizen van de stad. Robert Blum werd terechtgesteld.
De revolutie in Oostenrijk eindigde in een bloedbad. De *Reichstag*, het parlement van het Oostenrijks Keizerrijk, werd afgeschaft. Prins Schwarzenberg, een voorstander van het absolutistisch, keizerlijk regime, werd aangeduid als nieuwe Minister-President.
Toch werd in december van 1848 de Keizer Ferdinand genoopt tot aftreding. Franz-Joseph volgde hem op. Hij was de 18-jarige zoon van Aartshertogin Sophie, haar waardige zoon. Hij begon aan een lange regering, die slechts zou eindigen in 1916.

In Berlijn groeiden dan weer de protesten tegen de benoeming van een andere voorstander van de absolutistische regering tot de functie van Minister-President van Pruisen. Dit was toen de Luitenant-Generaal von Brandenburg. Op de 2de november van 1848 weigerde het Pruisisch Parlement de benoeming. Op zijn beurt weigerde de koning van Pruisen zelfs maar een delegatie van de Pruisische *Landtag* te ontvangen, om de tegenargumenten te aanhoren die de vertegenwoordigers wilden opwerpen. De parlementaire vertegenwoordigers verhuisden daarop hun vergaderingen uit Berlijn, naar de stad van Brandenburg, hopend op meer veiligheid daar. Op de 14de november van 1848 dreven de Pruisische militairen die vertegenwoordigers uiteen die inderdaad naar Brandenburg gekomen waren. Ze kregen een verbod zich nog te verzamelen en te vergaderen in Brandenburg.

Op de 10de november, trokken 40.000 soldaten onder de leiding van Generaal von Wrangel Berlijn in. De Pruisische koning had besloten dat het ogenblik aangebroken was waarop hij kon handelen. De rebellen in de stad boden geen weerstand van enige beduiding. De soldaten verklaarden de Staat van Beleg over Berlijn, om een mogelijke tweede revolutie in de kiem te smoren. De democratische, linkse groepen boden wel enige weerstand, maar de zeer vele monarchistisch gezinde troepen sloegen alle gewapende weerstand direct af. De Pruisische monarch poogde toch een beetje de protesten tot bedaring te brengen. De koning beloofde een herziende Pruisische grondwet, maar hij schafte het parlement, de *Landtag*, volledig af. De monarchistische contrarevolutie had zo het pleit gewonnen in Pruisen.

Ondertussen, ook al in november van 1848, hadden Prins Wilhelm en Prinses Augusta van Pruisen graag een Majoor Albrecht von Roon gewild als de militaire gouverneur van hun oudste zoon, de toen 17-jarige Friedrich Wilhelm. In december van 1850 werd von Roon gepromoveerd tot luitenant-kolonel. Hij moest echter de bevelhebber worden van de 33ste Reserve Infanterie te Thorn. Dit kon beschouwd worden als een val uit de goede voorkeur van de Generale Staf. Een jaar later echter, werd von Roon al getransfereerd naar Keulen. Hij nam zijn residentie op te Koblenz, waar Prins Wilhelm hem regelmatig kon ontmoeten. Von Roon werd een goede vriend van Bismarck, en hij zou een belangrijk aandeel hebben in de latere loopbaan van Bismarck.

In de herfst van 1849 laaide de Schleswig-Holstein zaak weer op. Denemarken trok haar troepen naar de twee hertogdommen, onder het voorwendsel dat Duitsland de Wapenstilstand van Malmö niet geëerd had. De Duitse troepen, vooral Pruisische troepen, marcheerden weer Schleswig in. In juli van 1849 hadden die troepen alweer het hertogdom veroverd. Denemarken was opnieuw verslagen.
In augustus van 1850 dan, sloten Denemarken en Pruisen het Verdrag van London af, waarvan de finale versie getekend werd in 1852. Het Vredesverdrag bepaalde nu dat Prins Christian von Glücksburg de erfgenaam zou worden van al de landen die behoorden tot de Deense kroon. De Augustenburgers dropen af met lege handen.

Na de Duitse Revoluties

De grote vraag nadat de opstanden van 1848 en 1849 neergeslagen waren, was niet meer of ooit een verenigd Duitsland nog zou verklaard worden of niet. Die vraag was opgelost.

Iedereen aanvaardde dat de eenmaking nog slechts een kwestie van tijd was, en inderdaad zou gebeuren.
De vraag was nu, of de eenmaking er zou komen met of zonder Oostenrijk!
Twee voorstellen stonden regelrecht tegenover elkaar.
De eerste oplossing was om een kleinere Duits-Pruisische Unie te vormen. Dit werd de *Kleindeutsche* unie genoemd.
De tweede was een dubbele, grotere unie van Duitsland te vormen, een *Doppelbund*, inclusief Pruisen en met Oostenrijk. Dit was het *grossdeutsche* alternatief.
De eerste zou Pruisen als leider hebben, de tweede waarschijnlijk het Oostenrijks Keizerrijk.

Aan het einde van 1848, gaf een meerderheid in het Nationaal Parlement de voorkeur aan de grotere, pan-Germaanse oplossing. Het groter Rijk zou dan de thans bestaande *Bund* bevatten, plus het hertogdom Schleswig en de oosterse, Pruisische provincies van Posen, Schlesiën en Oost- en West-Pruissen.
Het werd echter snel klaar en duidelijk, dat Oostenrijk haar onafhankelijkheid niet wou prijsgeven aan de controle van een Provisorische Duitse Regering. De Oostenrijkse diplomaten gebruikten een argument dat trouwens heel logisch was. De Oostenrijkers hadden een keizerrijk gebouwd dat kon beschouwd worden als de voortzetting van het middeleeuws Duits Keizerrijk, en dat door hen ook beschouwd werd als de opvolger van het West-Romeins Keizerrijk! Wat was Pruisen meer dan één van de vele koninkrijken in dat oud keizerrijk?

Uiteindelijk vond de Minister-President van de *Bund*, Heinrich von Gagern, een meerderheid voor de kleinere Duitse oplossing, de unie zonder Oostenrijk. De parlementaire vertegenwoordigers stelden in januari van 1849 een Kleinduits Keizerrijk voor onder Pruisische overheersing.
Het Nationaal Parlement besliste en stemde op de 27ste maart 1849 voor de Duitse grondwet. Het verklaarde Duitsland een *Bundesstaat*, een vereniging van landen, met aan het hoofd een keizer van de Duitsers. De *Reichstag*, het nieuw Nationaal Parlement, zou bestaan uit twee kamers, waarvan er één door algemeen stemrecht zou verkozen worden. Op de 28ste maart stelde het voor de koning van Pruisen als keizer van de Duitsers te noemen.
Op de 2de april van 1849 kreeg Koning Friedrich Wilhelm IV van Pruisen het bezoek van de zogenaamde *Kaiserdeputation*, de delegatie van het Nationaal Parlement van Frankfurt, om voor te stellen hem de titel van Duitse Keizer te overhandigen. De toenmalige voorzitter van het Nationaal Parlement, Eduard von Simson, leidde de vertegenwoordigers.

Friedrich Wilhelm IV was de koning van Pruisen sinds 1840. Hij was reeds een man van de rijpe leeftijd van 45 jaar oud toen hij de kroon toegemeten kreeg. Hij was een zeer vrome man, maar zijn Christen zijn was eclectisch en breed. Hij was getrouwd met Prinses Elisabeth van Beieren, in een liefdeshuwelijk. De prinses had vooreerst het Pruisisch hof geschokt, omdat ze een Rooms Katholieke was. Ze bekeerde zich naar het Evangelisch Geloof van haar echtgenoot, doch bleef achterdocht aan het Pruisisch hof verwekken.
Friedrich Wilhelm IV was een charmante man, een idealist, die eerlijk en hard werkte aan de voorspoed van Pruisen. Dit, meende hij, was zijn plicht tot God, die hem in zijn functie geplaatst had. Hij was van mening dat hij best regeerde zonder door anderen beïnvloed te worden. Hij geloofde niet in een constitutionele staat, gecontroleerd in haar regering door een

parlement. Hij hield niet van het West-Europees liberalisme dat een parlement wou invoeren gekozen door het volk, en waarbij de regering beperkt werd door een grondwet die de rechten en plichten van iedereen strikt bepaalde. Hij was verstandiger dan velen van hem dachten. Hij bleef steeds op sentimentele wijze verbonden met Oostenrijk, een land dat hij bewonderde. Hij was een verzoener van natuur. Of toch tot op een bepaald punt.
Zijn zuster, de Pruisische Prinses Charlotte, was getrouwd met tsaar Nicholas I, de tsaar van Rusland. In Rusland was haar naam Tsarina Alexandra Feodorovna.

De Duitse eenmaking en het Duits Keizerrijk kon onmogelijk het resultaat zijn van de beslissing van een soeverein Nationaal Parlement, gekozen door het volk. Dit was de mening van de Pruisische koning! De keizerskroon, meende hij, kon slechts gecreëerd worden door een overeenkomst tussen de regerende prinsen van de individuele Duitse landen. De Pruisische koning wees daarom de keizerlijke kroon gewoon van de hand. Die kroon, aldus voorgesteld, was beneden zijn waardigheid! Koning Friedrich Wilhelm IV verwierp aldus het werk van het Nationaal Parlement om een verenigd Duitsland te creëren. Hij verwierp ook de grondwet van dit Nationaal Parlement voor Duitsland. Pruisen dus, en ook andere, grotere staten van Duitsland, verwierpen de nieuwe Duitse grondwet, zoals ze gedefinieerd werd door de *Nationalversammlung* van Frankfurt.
Niettemin, op de 6de mei van 1849, riep een congres van meerdere parlementaire fracties naar de verdere toepassing van de nieuwe grondwet voor gans Duitsland. In betogingen en in pamfletten, bleven de patriottische verenigingen en arbeidersverenigingen het gevecht voor de constitutie verderzetten. Die strijders en agitatoren leken te begrijpen dat de toepassing van de grondwet slechts gewonnen kon worden met de wapens, en door de gewelddadige revolutie.

Vanaf einde maart 1849 daalde het aantal vertegenwoordigers in het Nationaal Parlement van Frankfurt zienderogen. In theorie heette dit parlement nu de *Reichstag*, maar die benaming werd genegeerd en misprijzend afgewezen door de Duitse soevereinen. Minder en minder vertegenwoordigers kwamen nog opdagen om te praten in een assemblee, die niet de minste macht bezat en kon uitoefenen. De *Reichstag* stopte volledig te vergaderen in juni van 1849. De ministeries eveneens stopten te werken en sloten stil de deuren, slechts lege bureaus achter zich latend.

In het jaar 1849 braken nog nieuwe opstanden uit, in de Rijnlanden, in Saksen, in de Pfalz en in Baden. Nieuwe revoluties kwamen en gingen. Die oproeren konden slechts verslagen worden door Pruisische troepen, geleid door de Pruisische erfprins, de erfgenaam van Koning Friedrich Wilhelm IV. Hij zou de latere Keizer Wilhelm I worden. Na twee maanden van schermutselingen, konden de Pruisische troepen de opstanden in Baden en in de Pfalz volledig verslaan en doen verdwijnen. Ook Rastatt, het laatste bastion van de rebellen, viel op de 23ste juli van 1849.

De liberale en democratische bewegingen in Duitsland werden verslagen. Hetzelfde resultaat werd bekomen in Frankrijk, Italië en in Hongarije. In de volgende maanden en jaren, werden bijna alle liberale ministeries in de Duitse landen vervangen door conservatieve vertegenwoordigers. De parlementen werden grotendeels afgeschaft, zij het niet alle. De

monarchen regeerden weer met absolute macht over het volk. De conservatieve reactie had het pleit gewonnen op de revoluties van 1848 en 1849!

In Pruisen werd de *Landtag* niet afgeschaft! Een stemsysteem met drie klassen werd ingevoerd, waarbij de stemgerechtigden onderverdeeld werden in drie groepen naargelang de bedragen aan belastingen die ze betaalden. De 4% van de eerste, meest rijke klasse van de bevolking, kon voor zoveel Grote Kiesheren stemmen en bijgevolg zoveel vertegenwoordigers bekomen als de 80% van de minder rijke mensen. De persvrijheid en de vrijheid van opinie werd zeer beperkt.

Ten slotte, in 1851, schafte de Duitse *Bund* helemaal de fundamentele rechten van het Duits volk, zoals gepubliceerd door het Nationaal Parlement van Frankfurt, af. Liberalen, democraten en sociaal-revolutionairen werden gearresteerd en veroordeeld tot lange gevangenisstraffen. Veel Duitse geleerden en idealisten emigreerden naar Zwitserland, naar Engeland, en naar de Verenigde Staten van Amerika. De democratische stichting van de grondwettelijke, parlementaire staat van Duitsland, moest wachten! De poging was gefaald. Maar de ideeën leefden verder!

Een Oostenrijks-Pruisisch Conflict

De spanning laaide weer op tussen Berlijn en Wenen in 1850. De aanleiding was een dispuut in een kleine Duitse staat, in Hesse-Kassel. De gebieden van Hesse-Kassel lagen geprangd tussen de westelijke Pruisische provincies en de andere landen van het Koninkrijk Pruisen.

De soeverein van Hesse-Kassel had gepoogd contrarevolutionaire maatregelen op te dringen, tegen de wensen in van de territoriale *Landtag*. Opstanden volgden. Hij riep de hulp in van de soldaten van de *Bund*.
Graaf Schwarzenberg zag een opportuniteit liggen voor Oostenrijk! Hij zou troepen zenden onder de banier van het nu praktische niet meer bestaand Nationaal Parlement in Frankfurt, om de Pruisische invloed in Centraal-Duitsland terug te schroeven. Zijn actie kon tevens iets van het Nationaal Parlement doen herleven, en de indruk verlenen dat Pruisen toch niet echt de leidende natie was van het grotere Duitsland.

Koning Friedrich Wilhelm IV van Pruisen had niet de bedoeling dit zo maar te laten gebeuren! Op de 26ste oktober van 1850, liet het Parlement van Frankfurt toe om troepen van Hannover en Beieren te laten tussenkomen in Hesse-Kassel. De Hannoveriaanse troepen die Frankfurt wou zenden naar Hesse-Kassel, konden de Pruisische noordwest verbindingen verstoren, wat tegen de borst stuitte van de Pruisische militairen. Pruisen bereidde bijgevolg haar eigen troepen voor aan de grens met Hesse-Kassel, klaar om aan de indringers weerstand te bieden. Pruisen mobiliseerde zich! Een burgeroorlog dreigde in Duitsland.

Op de 24ste november van 1850, zond de Oostenrijkse Minister-President Schwarzenberg een ultimatum naar Berlijn. Hij werd daarin gesteund door Rusland. Schwarzenberg verlangde de terugtrekking van de Pruisische troepen uit Hesse-Kassel, en dat in de korst mogelijke tijd. Pruisen kwam in ophef, in alle klassen van de gemeenschap. Waarom kwamen Oostenrijk en Rusland zich mengen in een interne Duitse kwestie? Op het laatste ogenblik kon een oorlog

tussen Pruisen en Oostenrijk vermeden worden, omdat iedereen akkoord ging om onderhandelingen te beginnen. In november van 1850 werd een congres georganiseerd in de Boheemse stad van Olmütz.
De besprekingen gebeurden tussen de Pruisische von Manteuffel die de Minister-President van Pruisen was geworden na de dood van zijn voorganger von Brandenburg, en de Minister-President van Oostenrijk, Schwarzenberg. Diplomaten van Pruisen en Oostenrijk bespraken de steeds meer kritisch wordende relaties tussen de twee landen. Beide wilden natuurlijk de overheersing in de Duitse *Bund*.
Pruisen nam een stap terug. De Pruisische koning aanvaardde zijn troepen te demobiliseren, en zich te voegen voor de interventie in Hesse-Kassel bij de troepenmacht gezonden door Frankfurt. Pruisen trok dus haar troepen weg van Hesse-Kassel, en verliet haar project van een unie tussen Pruisen en Hesse-Kassel. Pruisen en Oostenrijk kwamen overeen om samen te werken in besprekingen om een nieuwe soort *Bund* te vormen. Die onderhandelingen leidden echter tot niets, zodat de oude *Bund* gewoon bleef bestaan zoals ze was in 1851.

Het resultaat van de besprekingen te Olmütz, het Verdrag van Olmütz, bepaalde dat Pruisen alle aanspraken op het leiderschap in de vereniging van de Duitse staten opgaf. De politieke situatie werd zo teruggeschroefd naar de status van de oude *Bund* van 1815.
Niet één Pruisische nationalist kon zich verzoenen met die verklaring! Schwarzenberg had effectief Pruisen gefnuikt. De *Punktationen* van Olmütz, zoals het verdrag genoemd werd, leek een grote diplomatieke nederlaag voor Pruisen, een openlijke vernedering.

De *Olmützer Punktationen* betekenden, tenminste voorlopig, het einde van de nationale eenmakingsbeweging in Duitsland! De wereld was echter grondig veranderd. Pruisen was nu een grondwettelijke staat met een verkozen parlement. Het was tijd voor een nieuwe figuur, een nieuwe Pruisische Minister-President, om weer de overheersing van Pruisen in de *Bund* te veroveren. Met hem aan het hoofd van de Pruisische Staat, zou alles weer veranderen. Uiteindelijk zou die persoonlijkheid Otto von Bismarck worden.
Bismarck was in 1851 als de vertegenwoordiger van Pruisen naar het Nationaal Parlement van Frankfurt gezonden. De conservatieve vertegenwoordiger in het Nationaal Parlement van Frankfurt, had het Verdrag van Olmütz verwelkomd! Het was niet in de interesse van Pruisen, zei hij in een voordracht, te dienen als de Don Quixote in Duitsland, ten behoeve van de misnoegde vertegenwoordigers in Frankfurt. Bismarck toonde zich zo een grote voorstander van de Pruisische koning, in goede en in slechte tijden. Dat kon hem alleen maar de sympathie van het Pruisisch hof winnen, en wat meer belangrijk was, van de koning zelf.

In het begin van mei van 1852, werd Otto von Bismarck benoemd door de Pruisische koning tot *Geheimer Legationsrat*. Dat trok hem naar de top van de zeer weinigen die rond de koning ageerden. De titel bracht hem ook een toelage, die hem uit alle financiële zorgen moest trekken die hij tot nog toe kon gehad hebben.

In Frankrijk, op de 7de november van 1852, voerde de Franse senaat weer de titel van Keizer van Frankrijk in. De republikeinse President Louis-Napoléon, die al sinds enige tijd quasi-dictatorische functies naar zich toe had getrokken, nam de titel aan van Keizer Napoleon III.

De Krimoorlog

In 1852 startte een oorlog tussen Rusland en Turkije. Turkije was toen het Ottomaans Keizerrijk, geleid door de sultan. De oorlog vond vreemd genoeg zijn oorsprong in een religieus dispuut tussen Grieks-Orthodoxe en Rooms-Katholieke monniken in Palestina, betreffende het beheer van de heilige Plaatsen van het Christendom.
Tsaar Nicholas I, oud, ziek, en onstabiel van karakter, vond het zijn heilig recht de Grieks-Orthodoxe gelovigen in de gebieden van de sultan te beschermen.
De nieuwe Franse Keizer Napoleon III Bonaparte had recentelijk de macht gegrepen in Frankrijk. Hij plaatste de sultan van Istanbul onder zware diplomatieke druk om de sleutels van de Christelijke Nativiteitskerk van Bethlehem over te dragen aan de Rooms-Katholieke patriarch. De Ottomaanse Sultan Abdülmecid I bevestigde de autoriteit van Frankrijk over de Christelijke Heilige Plaatsen in Palestina, inclusief de Nativiteitskerk van Christus. Deze was voordien in de bescherming geplaatst van de Grieks-Orthodoxe Kerk.
Napoleon III handelde in deze zaak niet uit religieuze, Katholieke ijver. Hij had de steun nodig van de Katholieke opinie in zijn land, opdat die zijn macht over Frankrijk zou steunen en versterken.

Tsaar Nicholas I zocht hulp, geallieerde landen, in West-Europa. Hij riep de Britse ambassadeur van St Petersburg naar zich, om de Turkse zaak te bespreken. Nicholas I wou de Britten aan zijn zijde, tegen de Fransen. Hij wou ook de Britten niet voor de borst stoten. Deze hadden hun interesse in het Midden-Oosten kenbaar gemaakt, om een akkoord af te sluiten over invloedssferen. De tsaar was zo ver gegaan als aan de Britten voor te stellen Ottomaanse gebieden als kolonies te grijpen, landen zoals Kreta en Egypte. De tsaar en zijn hof wilden nu weten in welke delen van het Ottomaans Keizerrijk de Britten konden geïnteresseerd zijn. Maar neen, de Britten waren niet geïnteresseerd in enige verdeling van Turkije.
De Britse Regering bleef eerder verdeeld over de kwestie. Eerste Minister in London op dat tijdstip was Lord Aberdeen. De Minister van Buitenlandse zaken was Lord John Russell. Lord Palmerston was Minister van Binnenlandse Zaken. Deze laatste vooral, pleitte ervoor iedere poging van Rusland om aan invloed te winnen in Europa te fnuiken. Hij waarschuwde voor de stijgende invloed van Rusland in de Middellandse Zee. Groot-Brittannië kon de Russische overheersing in de Ottomaanse kwesties niet dulden, en ook niet de Russische expansie ten nadele van de Ottomaanse sultans. De leider van de oppositie in Groot-Brittannië, Benjamin Disraeli, gaf de blaam aan Lord Aberdeen, zowel als aan de Britse ambassadeur in Turkije, om de oorlog als het ware onafwendbaar te hebben gemaakt. Tsaar Nicolas I en het hof van St Petersburg zochten inderdaad gemakkelijker toegang vanuit de Zwarte Zee naar de Middellandse zee, door de Bosporus en voorbij Istanbul.

Voor de Russen kon de toegang tot de Zwarte Zee gebeuren langs de Donau. In juli van 1853, marcheerden de Russische troepen daarom de Donau prinsdommen van Moldavië en Walachije in, die toen in de invloedssfeer lagen van het Ottomaans Keizerrijk. De Russische generaals die de Donau prinsdommen invielen, waren uitstekende militaire bevelhebbers. Ze waren de Veldmaarschalk Ivan Paskevich, goed bekend voor zijn deelname aan de onderdrukking van de Poolse Revolutie van 1830, en Generaal Mikhail Gorchakov. Tussen de Russische en de Turkse troepen hadden zware gevechten gewoed.

Oostenrijk organiseerde snel een vredesconferentie om te bemiddelen tussen Rusland en Turkije, maar de sultan weigerde alle voorstellen. Oostenrijk kwam ook kort tussen in de gevechten rond de Donau, tegen Rusland en aan de zijde van Turkije. Die interventie verbrak de goede betrekkingen tussen de Oostenrijkse en de Russische keizerrijken, wat later rampzalig zou blijken voor Oostenrijk.
In september van 1853, voer een gezamenlijke Engelse en Franse vloot naar Istanbul, om de stad in hun bescherming te nemen. Op de 4de oktober van 1853, verklaarde de sultan van het Ottomaans Keizerrijk de oorlog aan Rusland.

In 1853 bijgevolg, sloegen Rusland en Frankrijk tegen elkaar los over het recht als beschermers te dienen voor de Heilige Plaatsen van het Christendom in Palestina. Turkije tevens, verwierp de Russische aanspraken over wat nog steeds officieel Turks territorium was.
De toenmalige Oostenrijkse Minister van Buitenlandse zaken was, in april van 1852, Karl-Ferdinand von Buol-Schauenstein. Hij werd in die functie benoemd na het overlijden van Prins Schwarzenberg. De Russisch-Turkse Oorlog was begonnen en duurde.
Groot-Brittannië, Frankrijk en Piedmont verbonden zich als geallieerden met Turkije, met het Ottomaans Rijk. Die landen zouden eveneens de oorlog verklaren aan Rusland in 1854.
Ongeveer op dezelfde tijd ondertekenden Oostenrijk en Pruisen een alliantie, die toeliet aan Oostenrijk om Rusland te bestrijden aangaande de Donaustreken, waar het Russische Leger binnengevallen was. In het begin van augustus van 1854, ondertekenden ook Frankrijk, Groot-Brittannië en Oostenrijk een alliantie om samen tegenover Rusland te staan.

Aan het einde van december 1853, weigerde Pruisen die laatste alliantie te vervoegen, al werd ze daartoe uitgenodigd. Buol-Schauenstein verzocht daarop Pruisen om Bismarck terug te trekken. Bismarck had twee voordrachten gehouden, gericht tegen Oostenrijk. De Pruisische koning weigerde Bismarck te wreken! Pruisen en Duitsland zouden neutraal blijven in de oorlog tegen Rusland.
Max Vincius in Thorn bewonderde zeer erg de Pruisische beslissing om de vrede met Rusland te bewaren. Hij vreesde de oorlog in de directe omgeving van Thorn. Hij onderhield ook de sympathieën van zijn vader voor Rusland.

De Krimoorlog, zoals het conflict tussen het Ottomaans Rijk en Rusland genoemd werd sinds de geallieerde troepen van Frankrijk, Groot-Brittannië, Piedmont in Turkije geland waren te Eupatoria in het Krim schiereiland, duurde voort en voort.
Op de 3de november van 1853 had een eerste zeeslag plaats tussen de Russische vloot en de Ottomaanse vloot nabij de haven van Sinope in de omgeving van de Bosporus. Een konvooi van 8 Russische slagschepen vernielde 11 Ottomaanse slagschepen in de haven. De Turken werden er verslagen. De zeeslag werd naderhand het Bloedbad van Sinope genoemd in de Britse pers. De zeeslag ontlokte inderdaad hevige reacties in de Britse pers van London, gericht tegen de Russische vloot en het Russisch Leger.

Einde maart van het volgend jaar, in 1854, verklaarden dus Groot-Brittannië en Frankijk officieel de oorlog aan Rusland. Groot-Brittannië en Frankrijk benutten de Zeeslag van Sinope als de reden tot oorlog. Napoleon III van Frankrijk had de zijde van Groot-Brittannië gekozen. Het officieel doel van Groot-Brittannië leek het verder bestaan van het Ottomaans

Keizerrijk te garanderen, om te dienen als tegengewicht voor Rusland in de regio. Ook Camillo di Cavour, de Eerste Minister van Piedmont-Sardinië, onder het bevel van Koning Victor-Emmanuel II, zond een expeditieleger van 15.000 soldaten aan de zijde van de Franse en Britse legers.

De regeringen van de geallieerde machten gingen akkoord om Rusland in het Krim schiereiland aan te vallen. Rusland had daar haar haven van Sevastopol versterkt. De Krim leek een goede plaats om de invasie van Rusland te beginnen. De Krim was de onderbuik van Rusland. Vandaar konden de geallieerde legers eventueel naar het noorden optrekken, naar Moskau. Rusland kon verslagen worden in de streken rond de Middellandse Zee!

De geallieerde expeditie-macht landde te Varna in juni van 1854.
Varna was een stad aan de westelijke kust van de Zwarte Zee. In september van 1854, werd dus de geallieerde expeditie-macht overgebracht naar de Krim. De Russische campagne tegen de geallieerden begon dan ook volledig in september 1854. De landing had plaats ten noorden van Sevastopol.

De Russen trokken zich al terug uit Moldavië en Walachije in de laatste dagen van juli 1854. De oorlog kon dan beëindigd worden, maar de publieke opinies in Frankrijk en in Groot-Brittannië waren zodanig gemanipuleerd geworden door de politieke partijen en door de pers, dat het schier onmogelijk werd voor de regeringen de oorlog op dit punt te doen stoppen. Dus moesten veel slachtoffers vallen!

In de herfst van 1854 hadden drie belangrijke veldslagen plaats nabij Sevastopol, de Veldslagen van Alma, Balaclava en Inkerman. De veldslagen waren alle Russische aanvallen tegen de opdringende geallieerde troepen.

De Slag aan de rivier Alma van de 20ste september maakte 3.000 geallieerde doden. De slag gebeurde net na de geallieerde landingen. De geallieerden dreven de Russen uit hun loopgrachten langs de rivier. De Russen verloren ongeveer 6.000 gesneuvelden.

De Russische aanval op de geallieerde bevoorradingsbasis van Balaclava werd afgeslagen op de 25ste oktober van 1854, maar het Russisch Leger kon slechts posities houden ten noorden van de Britse lijnen. De Russen hielden de opmars Britten naar het noorden tegen. De Russen vielen de 93ste Schotse *Highlanders* van Sir Colin Campbell aan. Ze werden teruggeslagen, niet in het minst omdat de *Highlanders* uitgerust waren met de nieuwe Engelse Minie geweren, die veel sneller schoten dan de gladloopse musketten van de Russen. De Britten gebruikten reeds algemeen het achterlaads Enfield geweer, dat ook veel sneller schieten toeliet.

De Veldslag van Inkerman was veel bloediger voor de Russen. De slag werd bevochten op de 5de november van 1854. De Russen, onder hun Generaal Soymonov, lanceerden een sterke aanval op de *Home Hill* heuvel, gehouden door de geallieerden, ten oosten van de Russische lijnen op *Shell Hill*. De Russen vielen aan met meer dan 40.000 manschappen. Een deel van de geallieerde strijdkrachten moest naar het noorden en naar het oosten marcheren, naar de Inkerman Brug, om de Russische versterkingen onder Generaal Pavlov tegen te houden. De

Veldslag van Inkerman werd wreedaardig uitgevochten in de heuvels. Ondanks meerdere Russische aanvallen kon Home Hill niet genomen worden door de Russen. Ze trokken zich uiteindelijk terug onder hevig kanonvuur, weg van de Britse *Home Hill*, die ook constant de Russische *Shell Hill* beschoot. De geallieerde troepen maakten daarna geen aanstalten om de Russen die zich terugtrokken, te volgen.
De Inkerman Veldslag werd gekenmerkt door zware cavalerie-aanvallen, ver uiteen gespreid in de vallei vóór Sevastopol, en gelanceerd op eerder impulsieve wijze, zowel langs Russische als langs Britse zijde. De aanvallen van de ruiterij waren spectaculair, maar ze werden afgeslagen door kanonvuur. Onder die aanvallen werd later zeer beroemd de 'Charge van de Lichte Brigade'. Deze slag maakte niettemin minder slachtoffers dan de veldslagen van Alma en Balaclava. Aan de geallieerde, Britse en Franse zijde vielen 1.000 soldaten slachtoffers. De Russen verloren echter 12.000 gesneuvelden, waaronder 3.300 mannen gedood werden.

Na de veldslagen van Alma, Balaclava en Inkerman, maakten de Russen geen grootschalige aanvallen meer op de Westerse geallieerde legers. De strijdende troepen leden erg van ziektes in de winter van 1854 naar 1855. De veldslagen konden Frans-Britse overwinningen genoemd worden, maar Sevastopol kon niet ingenomen worden, de Krim zelf bleef grotendeels in Russische handen na de veldslagen, en van enige beweging van de geallieerden naar het noorden, was geen sprake meer.

Het beleg van Sevastopol leidde tot een aantal bloedige schermutselingen en volledige veldslagen met grote hardnekkigheid van 1854 tot 1855. Eén van de leidende persoonlijkheden die de versterkingen van de stad verdedigde, was de Russische Generaal Todleben, zijn naam van leven en dood alleen al een heel oorlogsprogramma.
De finale aanvallen op de stad en op de haven begonnen vanaf de 5de september van 1855. Op de 8ste september veroverde het Frans leger de verdedigingswerken op de Malakoff heuvel nabij Sevastopol. De Russen konden die posities niet heroveren. Hun verdediging begon te falen. De Russen leden zware verliezen. Ze trokken zich terug naar het noorden, en bliezen hun magazijnen van buskruit op terwijl ze de stad ontvluchtten. Sevastopol viel ten slotte definitief op de 9de september van 1855.

De geallieerde grootmachten verloren veel soldaten in de Krimoorlog in de jaren 1854 en 1855, maar veel meer door ziektes dan aan gesneuvelden tijdens de gevechten. In de Engelse medische barakken werkte de verpleegster Florence Nightingale. Zij legde de nadruk op de properheid in haar hospitaal van Scutari, en vocht voor meer en betere medicijnen. Haar inspanningen deden het dodenaantal in de medische barakken van het Brits leger dalen van 40% tot 2%. Haar werk werd een voorbeeld voor alle Europese legers.

In 1855 moesten de geallieerden op twee fronten strijden. In mei van 1855 vielen ze nabij de rivier de Don de zeehaven van Tayanrog aan. Het laatste beleg van Tayanrog, gevochten vanaf de 19de augustus tot de 31ste, faalde. De Russen konden de haven en de stad in eigen handen houden.
Nog meer schermutselingen tussen de Turken en de Russen gebeurden in de Kaukasus streken. Meerdere veldslagen werden daar gestreden van 1853 tot 1855.

Andere gevechten hadden plaats in een heel verschillende omgeving, in de Baltische Zee.
In april van 1854, voer een Britse militaire vloot de Baltische Zee in, om de Russische vlootbasis van Kronstadt aan te vallen. Die marine-aanval faalde! Andere geallieerde aanvallen, gericht tegen andere Russische havens, faalden eveneens. De Britse vloot blokkeerde wel efficiënt de Baltische Zee en stopte daarmee de Russische handel in de Golf van Finland. De haven van Sveaborg buiten Helsinki werd meerdere malen aangevallen, en ook de Finse Alane eilanden. De Britse aanvallen op Sveaborg faalden, ondanks uiterst zware bombardementen vanaf de Britse vloot.
De blokkade ondermijnde de Russische export, een groot deel van haar economie. De blokkering van de Baltische Zee dwong Rusland goederen te importeren over het land, vanuit Pruisen. Dit trok Rusland dichter aan bij Pruisen.

Tijdens het langdurig Beleg van Sevastopol, in maart van 1855, stierf Tsaar Nicholas I. Zijn zoon, Tsaar Alexander II, zette de oorlog voort. Hevige gevechten gebeurden voor de stad Sevastopol, tot de Russen ze uiteindelijk na een heroïsche verdediging uit handen gaven. De nieuwe Tsaar Alexander II begreep dat zijn land, dat geïsoleerd bleef in de oorlog, dringend hervormingen nodig had. Hij verklaarde zich akkoord tot vredesbesprekingen.
Na de inname van Sevastopol, bleven alle strijdende partijen de uitputting na. De diplomaten vroegen om een vredesconferentie in te richten in Parijs. Na de besprekingen werd een vredesverdrag ondertekend, het Verdrag van Parijs, op de 30ste maart van 1856.

De Krimoorlog eindigde zo op de Vredesconferentie van Parijs in de lente van 1856. Rusland lag verslagen en verdeemoedigd. Oostenrijk kon niet veel winnen. Frankrijk en Groot-Brittannië dicteerden de voorwaarden, maar hadden hun doel, de verovering van Rusland, eveneens niet bereikt, verre van.
In het verdrag werd de integriteit van het Ottomaans Keizerrijk gegarandeerd, wat steeds de officiële aanspraak was geweest van de Britse Regering. De vaart op de Donau werd vrijgegeven. Het verdrag definieerde een organisatie voor de internationale controle van de scheepvaart op de Donau. De Zwarte Zee werd neutraal territorium verklaard. De Russen mochten geen militaire vloot houden in de Zwarte Zee. De Russen en de Ottomanen kwamen overeen om geen marinebasissen of andere militaire arsenalen of basissen op te bouwen of nog te houden langs de kusten van de Zwarte Zee. De twee Roemeense provincies van Moldavië en Walachije wonnen hun onafhankelijkheid. De Oostenrijkse troepen zouden zich eruit terugtrekken binnen het jaar. Rusland moest de gebieden die het veroverd had terug overdragen aan Turkije. Ook Frankrijk, Groot-Brittannië en het Ottomaans Rijk moesten de steden die ze veroverd hadden op de Russen, zoals Sevastopol, Balaclava, Kamish, Eupatoria, Jenikade, en andere streken die ze veroverd hadden, teruggeven aan Rusland. Voor wat betreft de eigenlijke reden waarom de oorlog begonnen was, zou de sultan voortaan de gelijkheid van de Christenen en de Moslims in zijn land respecteren.

De Krimoorlog werd gevochten van oktober 1853 tot februari van 1856. Tijdens die oorlog, ten slotte, wonnen Frankrijk en Groot-Brittannië niet veel. Rusland had wat meer verloren. De oorlog toonde de zwakheid van het Russisch Leger aan, ondanks de uitgestrektheid van het Russisch Keizerrijk.

Groot-Brittannië en Frankrijk hadden Rusland tegengehouden in haar zucht naar uitbreiding en meer macht, ten koste van het Ottomaans Rijk, van de 'zieke man van Europe', zoals een Russische ambassadeur die staat had genoemd. Er bleef nog een andere kost.
De Ottomanen verloren meer dan 45.000 mannen in de strijd. Frankrijk verloor 135.000 soldaten en Groot-Brittannië meer dan 40.000! Rusland kon meer dan 530.000 mannen verloren hebben. Het groot kenmerk en de grote tragedie van deze oorlog waren, dat veel meer soldaten stierven aan ziekte dan in de militaire acties in het veld. Meer dan vijfmaal meer soldaten stierven aan ziektes dan aan kogels of schrapnels. Velen vielen in de loopgraven rond Sevastopol. De reputatie van Napoleon III steeg wel in Frankrijk, maar ten koste van heel veel Franse levens.

Op de 25ste januari van 1858 trouwde Prins Friedrich Wilhelm van Pruisen met de Koninklijke Prinses Victoria van Groot-Brittannië. Later in dat jaar 1858, leed Koning Friedrich Wilhelm van Pruisen aan een reeks hartaanvallen. Die verminderden zijn mogelijkheden tot spreken. Ze maakten het hem onmogelijk te dienen als de monarch van Pruisen. De koning duidde zijn jongere broer, Prins Wilhelm, aan als regent van Pruisen. In oktober van 1857, benoemde dan de Pruisische Regent Prins Wilhelm de Generaal Helmut von Moltke aan als zijn Hoofd van de Generale Staf. Vom Moltke zou zich ontpoppen tot een zeer bekwame leider van de militaire staf.

Ook de loopbaan van Otto von Bismarck bleef vorderen. Op de 29ste januari van 1859, werd Bismarck door de Regent Prins Wilhelm aangeduid als de Pruisische vertegenwoordiger aan het hof van de Russische Tsaar Alexander II. Bismarck moest Frankfurt voor St Petersburg verlaten.

De Frans-Oostenrijkse Oorlog

De Franse Keizer Napoleon III en Piedmont van Italië vormden een alliantie gericht tegen Oostenrijk. Dit gebeurde op de 21ste januari van 1859. Napoleon III had de bedoeling om Italië te 'bevrijden', zoals zijn voorganger Napoleon I Bonaparte had gedaan, om zo de macht van Oostenrijk te verminderen. Bij een eventuele Oostenrijks- Piedmontese oorlog, als resultaat van Oostenrijkse agressie, zou Frankrijk zich voegen bij Piedmont om de Oostenrijkers uit Italië te verdrijven. Daarna zou er een Koninkrijk van Boven-Italië gevormd kunnen worden, onder overheersing van de Dynastie van Savoie. Piedmont had al haar leger gemobiliseerd.
Pruisen voelde zich bezorgd over die ontwikkelingen. De Pruisische Regent beval de mobilisatie van drie Pruisische legerkorpsen, en van de volledige ruiterij, om het hoofd te bieden aan een algemene Europese oorlog. Frankrijk en Piedmont stonden tegenover Oostenrijk en Pruisen.

Op de 23ste april van dat jaar 1859, zond Oostenrijk een ultimatum naar Piedmont-Sardinië. Het eiste de ontwapening van Piedmont. Piedmont weigerde dit direct.
De nieuwe Oostenrijkse Keizer Franz Joseph besloot tot de oorlog. Oostenrijk verklaarde de oorlog aan Piedmont op de 29ste april.
De daaropvolgende Frans-Oostenrijkse Oorlog zou zeer bloedig verlopen!

Op de 20ste mei versloegen de Franse infanterie en de ruiterij van Sardinië het Oostenrijks Leger nabij Montebello. Op de 27ste van dezelfde maand versloegen de jagers van de Alpen van Garibaldi, die vochten voor Piedmont, eveneens de Oostenrijkers te San Ferma. De stad Como viel in Piedmontese handen. In juni dan, hadden twee veldslagen plaats, de Slag van Magenta op de 4de, en de Slag van Solferino op de 21ste tot de 24ste juni. Beide eindigden als Franse overwinningen.

Ondertussen waren de Hongaren weer in opstand gekomen tegen de Oostenrijkse keizer. Het was hoog tijd voor Oostenrijk om de oorlog met Frankrijk en Piedmont te beëindigen. Oostenrijk zocht de vrede.
Op de 11de juli van 1859 ontmoette Napoleon III de Oostenrijkse Keizer Franz Joseph te Villafranca di Verona. Ze ondertekenden het Verdrag van Villafranca. Napoleon III trok zich terug uit de oorlog en liet zijn idee van de eenmaking van Italië vallen. Napoleon III verraadde daarbij Piedmont! In protest, diende de Piedmontese Minister Cavour zijn ontslag in. Piedmont kreeg wel Lombardije van de Oostenrijkers, maar niet de Veneto streek. Parma, Toscane en Modena werden niet ingelijfd bij Piedmont in een nieuw koninkrijk onder de Savoie koningen.

Duitsland en Thorn

Op de 5de december van 1859, benoemde de Pruisische Prins-Regent Albrecht von Roon tot Minister van Oorlog. Von Roon noopte de regent om Otto von Bismarck te benoemen als minister. De prins-regent aarzelde lang.

Ondertussen werd in juni van 1860 in het Pruisisch Parlement een nieuwe partij gesticht, een *Fraktion*, de links-liberale *Fortschrittspartei*. In de daaropvolgende stemming, verloor de conservatieve partij geleid door Moritz von Blankenburg, de partij waartoe ook Otto von Bismarck behoorde, veel leden. De *Fortschrittspartei*, de Partij van de Vooruitgang, won in de stemming van de 6de mei 1862 tot 65% van de stemmen! Het hof van Pruisen stond daarmee voor een nieuw probleem. Slechts een zeer sterke hand kon de steun voor de koning en het hof winnen in de *Landtag*!
Wanneer Koning Friedrich Wilhelm IV in 1861 stierf, werd de Prins-Regent Wilhelm gekroond in Königsberg als de nieuwe Koning van Pruisen Wilhelm I.
Op de 22ste september van 1862, stelde Wilhelm I dan Otto von Bismarck aan als Minister-President.

De hoogste autoriteit in Pruisen lag nu in de handen van vier zeer bekwame, sterke persoonlijkheden met uitgesproken opinies. Die vier waren de Koning Wilhelm I, de Minister van Oorlog Albrecht von Roon, de leider van de Generale Staf Helmut von Moltke, en de Minister-President Otto von Bismarck. Deze zouden Pruisen en Duitsland uitbouwen tot een industriële en militaire grootmacht.

In die jaren van internationale oproeren, lag Thorn vredevol. Het leven was goed voor de Vincius familie.

Max Vincius van Thorn

Max Vincius las al die tijd zijn meerdere nieuwsbladen, omdat hij zich bleef interesseren aan alles wat in zijn land voorviel. Hij wou zich op de hoogte houden van de gebeurtenissen in Pruisen. Op sommige dagen las hij zelfs gedurende meerdere uren. Hij deed dit niet in zijn huis, maar bij zijn opslagplaats buiten de binnenste muren van de oude stad van Thorn. Hij hield van het gezelschap van de Kleinbergers. Hij voelde zich veilig en op zijn gemak met hen. Hij had voor zichzelf een klein, nieuw huis gebouwd aan de achterzijde van zijn voorraadkamers. Hij stoorde zo zijn Saksische vrienden niet met zijn dichtbije aanwezigheid. Aan zijn vrouw en kinderen noemde hij dit zijn toevluchtsoord, zijn kantoor. Het was een huisje met enige kamers, een mooie woonkamer, een keuken, een badkamer en twee slaapkamers, waarvan hij er één gebruikte als bureau. Vanuit die kamer kon hij ook naar buiten. Hij genoot van een mooi zicht vanaf een terras op de Weichsel en op de uitgestrekte groene weiden. Het zicht opende tot aan de Bromberg Wijk.

Telkens wanneer Max de behoefte voelde om na te denken, om alleen te zijn, om weer meer creatief te worden in zijn zakenleven, dan kwam hij naar dit huis. Hij kon hier twee tot drie dagen alleen blijven, zelden langer. Hij waardeerde de serene kalmte van de plaats. Hij had als gezelschap konijnen en hazen, muizen en een kat, die Max had uitgekozen om haar te voeden.
Zonder dat hij het moest vragen, bracht Anna Kleinberger hem dan een karige maaltijd van hetzelfde voedsel als haar familie die dag nam. Dit was dik voldoende voor Max. Hij leefde niet om te eten, en at slechts om in leven te blijven.

Van zijn nieuwsbladen, van praatjes met andere handelaars van Thorn, van de boeken die hij bestelde en las, probeerde Max Vincius de betekenis te achterhalen van de veranderingen in de opinies en in de mentaliteiten van de leidende personen van Pruisen en Duitsland. Max begreep zeer goed de wereld van zijn grootvader en zelfs van zijn vader Asa. Die wereld was geëvolueerd. Pruisen ontwikkelde zich snel, en aan een grotere snelheid dan vroeger. Dit vond Max eerst nogal verontrustend.
De patriarch van de Vincevicius, Ezra, had gedurende tientallen jaren op dezelfde manier geleefd. Hij leefde zijn leven lang in bijna dezelfde omstandigheden, met steeds dezelfde problemen, dezelfde politiek meningen, dezelfde wijzen van het zaken doen. De vader van Max, Asa, had Vilna verlaten voor Thorn, in een zucht naar meer veiligheid en zekerheid in zijn status. Hij had vrees geuit voor de onzekere gemoedsgesteltenis van de Russische Tsaar en zijn regelmatig veranderende hofleden, die allen de tsaar vleiden. Asa had de nieuwe Tsaristische regeringen gevreesd. Zij konden meer nog dan vroeger de Joodse Gemeenschappen van Litouwen kwaad willen aandoen, en ook in het algemeen de Joodse inwoners van alle Joodse Vestigingsgebieden. Asa had de wetten gehaat, afgekondigd op de Joodse jongeren die hun huis aan twaalf jaar moesten verlaten voor een dertigjarige dienstplicht in de Russische legers. Asa was verhuisd van Vilna naar Thorn, omdat hij een burger wou zijn zoals alle andere burgers van een natie. Pruisen had die opportuniteit geboden door haar decreet van 1812 over het Joods volk. Asa was een Pruisische burger geworden, met praktische dezelfde rechten en plichten als alle andere Pruisische burgers.

Max glimlachte, want zijn vader had het lot wat gebogen naar zijn hand, zoals eender welke verstandige Jood zou hebben gedaan. Vandaar de evolutie van de Vincevicius naam naar het meer Duits-Pommeraans klinkende Vincius.
Asa was nu een Pruisische burger. Hij werd niet beschouwd als een buitenlander. Wel, dat was wellicht niet helemaal het geval, maar de uitzonderingen op zijn rechten waren zeldzaam, en raakten Asa Vincius in geen aspect van zijn leven dat echt belangrijk voor hem was. Asa kon werken, leven, handel drijven, in de waarlijk niet-discriminerende omgeving van Pruisen tijdens de laatste twintig jaar van zijn bestaan.

Het artikel 11 van de nieuwe grondwet gegeven door Koning Friedrich Wilhelm IV, bepaalde opnieuw dat de religieuze vrijheid ge gegarandeerd werd in Pruisen. Die grondwet was afgekondigd in december van 1848, zoals de koning beloofd had aan de verzamelde menigte in Berlijn. Dit paste Asa en Max Vincius zeer goed. Het was eenvoudigweg de bevestiging van de Pruisische wetten van 1812. Natuurlijk bestond het antisemitisme ook in Pruisen, meestal in de opperste regionen van de regeringen. Het was een soort natuurlijke afwijzing van wie niet volledig gelijkaardig was. Maar iedereen moest de wet gehoorzamen.

Thorn lag aan de buitengrenzen van Pruisen. Het was nog voornamelijk pioniersland. De mensen werkten er hard, zowel de Duitssprekenden als de Poolssprekenden. Zij allen zochten betere levensvoorwaarden, stijgende welvaart, en daarom een goede stad om in te wonen. Er was hier eigenlijk weinig interesse in de godsdienst waarin men gebeden prevelde. Asa had betere en slechtere jaren gekend in zijn zaken als handelaar van Thorn, maar hij had de zware jaren overleefd, en kende nu voorspoed.
Ook de wijzen van leven van Asa Vincius waren eigenlijk niet fel veranderd. Asa was geen grote lezer van nieuwsbladen. Max zag zijn vader slechts de zeer lokale bladen lezen. Asa was nooit erg geïnteresseerd in wat koningen en keizers konden beslissen, zo lang als hij daarvan geen impact op zijn leven in Thorn voelde.
Thorn bleef dezelfde stad, stabiel, solide, in vrede en rust, onveranderd. Handel drijven was er zeer winstgevend. Wat meer kon een man voor zich wensen? Wel, Max Vincius wou toch meer, en hij was bereid ervoor te betalen.
Asa en zijn vrouw Leah hadden een goed leven geleid in Thorn, waarlijk! Hun huwelijk bleef nog steeds vol vreugde en gelukkig. Hetzelfde was minstens gedeeltelijk ook waar voor Max. Hij had een zeer aangename jeugd doorgebracht in Vilna, en later in Thorn. Hij had zich vrienden gemaakt, veel meer niet-Joodse vrienden dan vrome Joden, eigenlijk. Op school hadden de andere kinderen hem niet gepest wegens zijn Joods-zijn. Max was ook getrouwd, met een zeer mooie vrouw. Hij had kinderen gekregen van zijn lustvolle echtgenote. Hij was niet geteisterd geworden door oorlogen of andere oproeren. Zelfs de Pruisische opstanden in Berlijn en de controversies rond de koning van Pruisen, waarover Max veel gelezen had, bleven ver weg van Thorn. Ze hadden zijn wijze van zaken doen niet geraakt, noch zijn stad omgevormd. De Krimoorlog had hem toegelaten nog meer handel te drijven dan vroeger met Rusland, zijnde met Litouwen en Polen. Max was dankbaar voor het leven dat hij kon krijgen in Thorn!

Overleven

Max Vincius, veel meer nog dan zijn vader Asa, en dan zijn moeder Leah, en waarschijnlijk nog meer dan zijn grootouders, realiseerde zich dat dit soort van idyllisch leven snel tot een tragedisch einde kon evolueren. Hij was verbaasd over hoe snel de ideeën en concepten zich konden ontwikkelen en veranderen in het Pruisen van Berlijn. Berlijn, natuurlijk, was veel meer blootgesteld aan West-Europese invloeden dan Thorn.

Om te beginnen, had Asa Vincius niet slechts zijn familie naar Pruisen gebracht! Pruisen, meende Max, zou vroeger of later evolueren naar een klein deel van een veel groter geheel, naar een vereniging van staten die Duitsland zou heten. Dat trok de aandacht van Max weg van het oosten, weg van Polen en Rusland, naar landen zoals Engeland en Frankrijk.
Max had zich een kleine bibliotheek in zijn kantoor buiten de muren van Thorn laten bouwen. Tussen zijn boeken daar, lag een grote geografische atlas. Die atlas was wel niet zeer gedetailleerd, maar de kaarten lieten Max toch gemakkelijk toe te bemerken dat het land dat Duitsland zou genoemd worden een grote Europese macht kon worden!
Het groter Duitsland, met of zelfs zonder Oostenrijk, kon inderdaad een groot Europees land genoemd worden, van de grootte van Frankrijk en Engeland. Met Oostenrijk was Duitsland een veel grotere politieke entiteit dan landen zoals Denemarken, Zweden of Italië. Uit zijn artikels in de nieuwsbladen begreep Max tevens dat de economie van een land waarschijnlijk nog belangrijker was in de machtsrelaties tussen landen dan de zuivere oppervlakte in vierkante mijlen van de naties. De economie bracht geld mee, en met geld kon men legers onderhouden.
Max had gereisd in het nieuw Duitsland dat in de maak was. Hij wist hoe rationeel en methodisch de Duitsers en vooral natuurlijk de Pruisen, werkten en hun ondernemingen beheerden. Het zou nog wel veel jaren duren tot de Duitsers samen de niveaus van industrialisatie van Engeland, Frankrijk en België konden bereiken. Maar dan, kon Duitsland, met Pruisen, in internationale conflicten getrokken worden.
Max vreesde dit. Doe oorlogen konden zo groot en vernietigend worden als de Napoleontische oorlogen van het begin van de eeuw. Max had met ontzetting de aantallen slachtoffers van Inkerman en Solferino gelezen.

Een land dat ietwat een enigma bleef voor Max Vincius in dit opzicht, Was Rusland. Rusland leek hem een natie te zijn die in menig opzicht toch deel uitmaakte van de Europese constellatie, maar die geïsoleerd bleef en afzondering zocht. Uit zijn atlas zag Max hoe Rusland veruit de grootste Europese en Aziatische macht moest zijn. Het land was reusachtig groot, veel groter nog in Azië dan in Europa. Het moest onuitputbare middelen bezitten. In economisch opzicht, echter, was Rusland niet machtiger dan Frankrijk, Engeland, Duitsland of Oostenrijk. In een grote oorlog kon het op de slagvelden veel meer soldaten brengen dan eender welk land, maar zulke mobilisering vanuit de Aziatische streken zou veel, veel maanden duren, en ondertussen kon een andere Europese mogendheid die over een modern leger beschikte, Moskau en St Petersburg al bereikt hebben, vóór de Aziatische versterkingen de kans hadden aan te komen.
Moskau en St Petersburg waren de plaatsen waar de beslissingen voor dit enorm land genomen werden. Dit waren de plaatsen van de hoofdkwartieren. Rusland kon haar hoofd verliezen, haar hoofdsteden, haar centra van leiderschap, haar groeiende industrie, vóór het

kon tappen uit haar Aziatische middelen. Wat overbleef van het land zou de Europese legers niet kunnen stoppen in een moderne, snelle oorlog. Rusland was machtig, maar waarschijnlijk toch niet veel meer dan de andere Europese mogendheden, wanneer die zouden wensen al hun hulpmiddelen in de weegschaal te werpen. Rusland leek op een *golem*, een levenloze reus met lemen benen en voeten.
Max was ervan overtuigd dat de West-Europese mogendheden de Russische macht onderschatten. Hij gaf wel toe dat ook Rusland kon vorderen op economisch vlak, en dan nog meer machtiger kon worden dan de schrijvers uit het westen zich konden inbeelden. Niettemin konden veranderingen in de relaties tussen de grote mogendheden leiden tot allesvernietigende oorlogen en tot langdurige veranderingen in de invloedsferen. Max bleef gelukkig te zien hoe vredelievend Rusland bleef, wanneer West-Europa in beschouwing genomen werd. De Krimoorlog was voor Rusland toch allereerst een oorlog met het Ottomaans Keizerrijk geweest. Waarom moesten Frankrijk en Groot-Brittannië zich daarin mengen?

Max was ook gelukkig met Pruisen, dat de laatste vier of vijf decades niet meer betrokken werd in grote oorlogen voor invloed in Europa. Dit beviel hem erg. Maar die Pruisische politiek kon eventueel niet verder blijven duren! De oorlog was een verschrikkelijke gebeurtenis.
Max was geboren met een gevoelige aard. Hij haatte het andere mensen pijn aan te doen, zoveel als hij het haatte zelf pijn te worden gedaan door onrechtvaardigheden, leugens, of door verraad en bedrog. Hij gaf zijn vertrouwen in goed geloof, en verwachtte die van anderen ook zo te krijgen.
Max zou moeten nadenken over hoe te kunnen overleven in een oorlog die tot in Thorn zou reiken. Overleven hing af van geld. Dus moest hij zijn geld in gouden muntstukken houden of in goederen, en op verschillende plaatsen. Geld kon men in banken brengen, opdat het niet in waarde zou verminderen en enige interest zou opbrengen. In welke banken kon men investeren? In welke landen kon hij het best zijn goud verbergen? Naar waar zou hij zijn familie moeten brengen in tijden van oorlog? Max dacht er eerst aan het ergens te verbergen in een comfortabel huis diep in de wouden van Pruisen. Geïsoleerd liggen in de wouden, omringd door meren, zijn eigen, smalle paden er naartoe trekken, was wat hij zich inbeeldde. Er waren veel plaatsen die daarvoor in aanmerking kwamen in Pruisen, en redelijk gemakkelijk te vinden en te kopen. Maar dan, voelde Max, er was geen ontwijken mogelijk in een oorlog waarin honderdduizenden soldaten tegen Pruisen geworpen werden met geweren en zware kanonnen!
Max meende uiteindelijk dat de beste kansen op overleving voor hem en zijn familie toch nog lag in een stad zoals Thorn. De Pruisische bevelhebbers van het district Thorn waren nog steeds de muren aan het verstevigen en aan het versterken. Max wist dat die muren niet recht konden blijven staan wanneer honderden kanonnen ernaar zouden schieten. Hij had de zeer grote dodende kanonnen gezien die thans voor de militairen gebouwd werden. Toch had geen enkel leger de tijd en de hulpmiddelen, thans, om de bevolking van een ganse stad uit te roeien! Een familie kon overleven in de kelders van hun huizen. En met geld kon men iedereen omkopen.

De gedachten van Max vlogen daarna naar de gevaren van binnenuit. De sociale verhoudingen binnen in een land konden drastisch veranderen en leiden tot oproeren, grote

opstanden, rebellies, burgeroorlog of erger. Had hij niet gehoord dat de koning van Pruisen, de wijze Friedrich Wilhelm IV, op een bepaald ogenblik tijdens de laatste golven van oproer in Berlijn, overwogen had om af te treden, en het land daarmee over te geven aan chaos? Wat kon een dergelijke oproer doen aan de economie van een land, aan de interne verhoudingen? Het gevaar kon inderdaad ook van binnen komen, en eveneens met vernietigende kracht. De worm kon de appel opeten. Max zou dan moeten vluchten, vluchten naar andere steden in andere landen. Dat betekende dat hij huizen zou moeten bezitten in de steden waar hij naartoe kon vluchten, en bestaansmiddelen moest hebben in dat land. Max hield een oogje op Berlijn en op andere steden in groter Duitsland, op Hamburg en Frankfurt bijvoorbeeld. Neen, Frankfurt zou te erg bekend en blootgesteld worden. Stuttgart misschien? Strasbourg in Frankrijk?

De industrialisatie kon de voorwaarden en de middelen van de handel zo drastisch wijzigen als een oorlog. Max dreef naar dat onderwerp. De goede sterkte van Thorn in dit verband lag in haar positie op de Weichsel, halfweg tussen Warschau en Danzig. Die positie zou wel steeds een belangrijk, sterk voordeel blijven. Er zou altijd rijkdom in Thorn konden gevonden worden, ten gevolge van haar geografische ligging! Max had er goed vertrouwen op. Hij zou steeds kunnen blijven handel drijven in goederen vanuit Thorn. In dat aspect, had zijn vader Asa een prachtige, beredeneerde keuze gemaakt. Thorn bleef een goede, veilige plaats om in te wonen en te leven.

Zouden de veranderende verhoudingen in de machten en in de sociale opposities binnen het land nadelig kunnen worden, vooral voor de Joden? Misschien in Rusland, wellicht in Litouwen, misschien ook in Polen, maar niet meer in Pruisen! Max voelde zich niet bedreigd in zijn Judaïsme in Thorn. Tevens was hij een nogal onverschillige man geworden, wanneer het godsdiensten betrof. Hij dreef handel, zowel met Joden als met niet-Joden. Wat waarlijk van belang was, waren de persoonlijke kwaliteiten van de mensen, van vertrouwen en eerlijkheid in een persoon. Die kwaliteiten konden gevonden worden in mensen van eender welke godsdienst. Max voelde zich hierin meer open van geest dan zijn vader Asa, en dan zijn grootouders. In het geval van moeilijkheden ten gevolge zijn geloof, zou hij dan uiteindelijk toch bij het Judaïsme blijven, en de persoonlijke vernietiging riskeren ten gevolge van zijn geloof? Max dacht eerder van niet!
Wanneer hij dacht aan die beslissing, realiseerde hij zich hoe ruw zijn opinie kon klinken, hoe rationeel, koud en doordacht. Maar dan, had Max zelden of nooit de hand van God gemeend te herkennen in zijn verhoudingen tot andere mensen. Was niet de God van de Christenen dezelfde als zijn God? Er konden geen twee goden zijn! Ceremonies en liturgieën en wetten, waren de resultaten van de menselijke daden en gedachten. Was het werkelijk zo belangrijk hoe men aanbad? Zijn grootvader zou Max een heretieker genoemd hebben, had Max dergelijke ideeën zelfs durven voorstellen aan zijn grootvader. Maar was dat niet de waarheid? Max wou het geloof van zijn voorvaderen eren, tot aan het einde, maar zou hij aarzelen op een andere wijze te aanbidden, als dat zijn familie zou kunnen redden? Zou hij dan gestraft worden door de God van de Joden? Waarom straffen, wanneer hij toch aan hetzelfde wezen zou bidden? Hij zou toch niet kunnen gestraft worden, omdat hij zijn God zou eren en liefhebben en dienen zoals voorheen, in hart en in geest, en waarschijnlijk zelfs in nog dezelfde Hebreeuwse woorden, maar op, een andere manier. De uiterlijke tekenen waren toch niet zo belangrijk!

Niettemin, indien toegelaten, zoals hier in Pruisen, gaf Max de voorkeur aan de wijzen van zijn voorvaderen, eerder dan aan andere manieren van aanbidding.

De vader en de moeder van Max konden misschien niet zijn openheid van geest en wetenschap in hun hoofd voor al die mogelijke veranderingen opbrengen, wist Max goed. Daar, voelde hij aan, lag zijn verantwoordelijkheid als zoon en vader. Hij, Max Vincius, zou de familie Vincius met de juiste woorden moeten leiden naar verder nog dan zijn vader Asa hem gebracht had! Dat was de plicht van elke generatie. Drastische oplossingen om te kunnen overleven mochten niet naast zich neergelegd worden. Het was de plicht van elke generatie te overleven! Hij zou daarom verder moeten denken dan zelfs zijn vader, zoals zijn vader verder had gedacht dan Ezra Vincevicius. Max voelde zich bekwaam hiervoor. Hoe drastisch ook de komende veranderingen konden worden, die de wijzen van leven van zijn familie konden beïnvloeden, ze konden niet zo snel komen als hem te kunnen verrassen in snelheid. Die mentaliteit moest hij ook aan zijn zonen leren.
Daarom, besloot hij, was het zijn plicht om zich te blijven informeren over wat er in de wereld gebeurde, in zijn land en in zijn stad. Max was overtuigd van één belangrijke vaststelling. Hij was fier een Pruis te zijn, en nu ook een Duitser. Hij vond zich opgetogen over wat hij rond zich zag en las, over hoe Pruisen de veranderingen die Europa bereikt hadden, aanvatte in de laatste decades. Eender welk ander volk had het niet beter kunnen doen, meende Max. Hij stond klaar om zijn nieuw vaderland te helpen als een ware en trouwe patriot.

Max, Sara en hun zonen

In 1860 had Max Vincius de ouderdom van 40 jaar bereikt. Hij beschouwde zich nog als een jonge man. Toch stonden zijn rijpe leeftijd en zelfs zijn oudere jaren aan zijn deur. Als hij iets anders wou realiseren dan het leven dat hij tot nog toe gehouden had, dan moest hij beter nu beginnen na te denken over hoe zijn doen en laten drastisch te veranderen. Zo niet, dan zou hij waarschijnlijk binnen tien jaar nog steeds hetzelfde doen als voorheen. Max wist niet echt of hij nog een ander leven wilde leiden dan datgene waar hij aan gewoon was. Hij hield van handel drijven! In zijn huidig leven had hij al goede, wondermooie ogenblikken beleefd, en ook zeer slechte ogenblikken. Hij was echter niet direct bereikt nog veel risico's te nemen.

Max hield van de handel. Hij hield ervan de gouden muntstukken te tellen die hem gegeven werden nadat een transactie tot een goed succes was gebracht. Hij hield ervan verschillende mensen te ontmoeten, met hen te praten, en te horen wat er met hun familie aan kwaads en goeds was overkomen. Hij hield ervan te kunnen reizen in de grotere wereld, zelfs al had hij de laatste jaren meestal alleen moeten reizen.
Max werd soms bij de keel gegrepen door opwellingen van eenzaamheid wanneer hij bijvoorbeeld op een hotelkamer zat in een stad die hem onbekend was. Toch hernam de onrust tot reizen hem dikwijls onverwachts. Dan, zeer plots, kon hij zijn koffer pakken, die naar de haven slepen, en vertrekken.

Max had vrienden, de Kleinbergers, die het best in zijn vertrouwen bleven. Hij beschouwde de Kleinbergers al lang niet meer als mensen die voor hem werkten. Ze waren partners, nu. Anna Kleinberger wist meer over zijn zaken dan hij. Ze kende vooral de cijfers beter!

Friedrich Kleinberger had op een avond uit de biecht gesproken. Hij had soms geïnvesteerd in ongeveer dezelfde zaken als Max, en daarmee enig geld gewonnen. Max was eerst verbaasd gebleven, maar dan had hij geglimlacht en zijn hand uitgestoken. Nu werkten hij en Friedrich samen als partners. Max kon Friedrich uitzenden om transacties af te sluiten in zijn naam, en in de naam van Friedrich. De Kleinbergers waren rijk aan het worden. Ze wilden echter niet het huis naast de Vincius opslagplaats verlaten. Ze bleven verder zijn opslagplaats beheren.

Het belangrijkste probleem dat de laatste jaren knaagde aan het geluk van Max, het probleem dat hem nu soms depressief maakte, was zijn verhouding tot zijn echtgenote, Sara Benavicius.
Max wou graag verder leven zoals hij gewoon was geworden in de eerste jaren van zijn huwelijk. Nu wou hij echter niet denken aan Sara! Hij zat in de heldere zon, in kalm en warm weder, op een stoel achter zijn klein huis nabij zijn opslagplaats. Hij las zijn nieuwsbladen, en dacht aan zijn volgende zakenafspraken. Zijn zaken waren goed gevorderd de laatste maanden. Het was tijd om nog meer, grof geld binnen te halen. De spoorwegen waarmee men vanuit Thorn de steden van Danzig en Warschau per trein kon bereiken, was men bezig aan het leggen. Maar de spoorwegen hadden Thorn nog niet bereikt. Ze zouden dat doen in een jaar of twee. Max was reeds aan het nadenken welke goederen eerst hij zou kunnen vervoeren naar Danzig aan een aanvaardbare prijs. Hij was ervan overtuigd, dat zijn zaken dan een periode van versnelde groei zouden bereiken. Zijn handelsondernemingen zouden versnellen. Hij moest met Fried Kleinberger praten over de treinen. De gedachten van Max slopen dan naar zijn kinderen. Hij had drie zonen.

De zonen van Max waren opgegroeid tot jongeren in 1860. Hij kon werkelijk fier op hen zijn. Ze waren goede jongens, verschillend van karakter, maar goedhartig allen, geïnteresseerd, jonge mannen die erop uit waren iets moois van hun leven te maken. Geen van hen was slecht, dom of jaloers. Ze waren opgegroeid volgens de verwachtingen van Max.

De oudste zoon van Max, Kurt, was al twintig. Hij was een rustige jongen, bijna zo stilzwijgend als zijn vader, maar men kon vermoeden dat hij een intens, innerlijk leven leidde. Wanneer hij sprak, konden zijn ogen plots opflakkeren, en dan toonde de hartstocht zich in zijn volgende woorden. Hij wist waarover hij sprak, steeds, of hij bleef koppig stil. Kurt was intelligent en vroom. Max had er eerst goede hoop op gehad dat de jongen een geleerde kon worden, een Rabbi misschien. Maar de jongen was zoals de oudere mannen in de Vincius familie! Reeds toen hij nog maar zestien jaar oud was, in 1856, had de jongen aan Max gemeld dat hij niets anders wou dan het werk van zijn vader verder te zetten, het werk ook van zijn grootvader en van zijn voorouders. Hij had dit zeer eenvoudig, maar beslist gezegd, staande vóór Max in de *Breite Strasse*, in het laatste licht van de avond.
Kurt was steeds een kalme en doordachte jongen geweest. Max was dus niet een klein beetje verrast toen Kurt hem had medegedeeld dat hij handel wou drijven. Dat was allesbehalve een rustig beroep! Men moest risico's durven nemen. Men moest zenuwen van staal hebben. De handel zou van Kurt eisen scherp en sluw te denken, geduld uit te oefenen, en een grote kennis van cijfers te hebben. Toch had de jongen zijn geest gezet op dit beroep! Hij was een goede student geweest, eerst aan de traditionele Joodse *heder*, en dan aan het Duits Gymnasium van Thorn. Max had hem ook gedurende zes maanden naar Danzig gezonden,

naar de Svirskius familie. Hij had niets anders dan lof gehoord van zijn groottante en haar echtgenoot. Kurt wist wel degelijk wat hij wou, en hij had snel de realiteiten van het leven geleerd. Max was ook begonnen Kurt alles te leren wat hij wist. Binnenkort, mijmerde Max nu, zou Kurt zijn vader kunnen vergezellen op zijn zakenreizen. Toch voelde Max een kwetsbaarheid in Kurt, waarover de jongen zelf zich geen zorgen leek over te maken. Kurt was gevoelig, lief, behoedzaam, zorgend voor wie hij liefhad. Misschien hing hij wat te veel aan de rokken van zijn moeder. Hij was ook een redelijke jongen. Hij aarzelde niet zeer lang in zijn beslissingen. Zijn rationeel denken en zijn oordeel waren vlekkeloos en zeker.

Enkele dagen geleden had Max het onderwerp van het huwelijk van de jongen aangesneden. Max had nooit Kurt met een meisje gezien! Dacht Kurt zelfs ooit aan meisjes? De jongen had echter onmiddellijk zijn vader onderbroken. Het was niet nodig een koppelaar te zoeken, stopte Kurt zijn vader. Hij wist al met wie hij zou trouwen! Max vreesde het ergste. De jongen moest dan in geduldige zinnen uitleggen hoe hij een meisje ontmoet had, dikwijls met haar had gepraat, en zelfs wandelingen met haar had gemaakt. Ze was wat jonger dan hij, vijf jaar jonger zelfs. Max vond dat heel veel jonger, niet slechts een beetje! Dat meisje kon niet ouder zijn dan vijftien! Ja, zei Kurt, niet in het minst daaraan gestoord, maar we beslisten om te trouwen.
Hannah Sonnenfeld was Joods, een dochter van een goed gerespecteerde Joodse familie van Thorn. De Sonnenfeld hadden Rabbi's in hun familie, en geleerden die de Talmud onderwezen in een yeshiva. Hannah was een ernstig meisje, verklaarde Kurt, en ze hield van hem. Ze hadden de zaak al besproken, en waren overeengekomen te trouwen.
'Als het meisje vijf jaar jonger is dan jij, dan is ze nog slechts vijftien,' had Max geprotesteerd, zijn terughoudendheid helder in zijn stem. 'Dat is zeer jong voor een meisje om haar een correct idee over je te vormen en over een ernstige zaak zoals een huwelijk!'
'Dat is zo,' had Kurt aanvaard, zonder maar één trek in zijn gezicht te veranderen. 'We hebben daarom besloten nog één tot twee jaar te wachten. We konden trouwen rond 1862, binnen de twee jaar. Dat geeft ons wat meer tijd om na te denken, ons voor te bereiden, hoewel we beiden zeker weten wat we willen. Het wachten is niet echt nodig.'
'Hoe vreemd,' had Max dan in zichzelf gedacht, 'de Vincius vrouwen lijken allen een sterk karakter te bezitten. Mijn moeder Leah wist wat ze wou op jonge leeftijd, en ze vocht voor mijn vader. Sara, mijn vrouw, vocht ook binnen haar familie om met mij te trouwen, op een ogenblik dat alle schijn tegen mij was. Rebekah Munkacs was een sterke vrouw. Dit huwelijk van Kurt kan een gelukkig, toegenegen paar opleveren, hoewel Sara en ik geen goed voorbeeld waren voor hen. Misschien juist daarom kunnen ze beter aan elkaar houden.'

Max was anders wel blij, want hij kende de Sonnenfelds goed. Waar had zijn zoon een Sonnenfeld meisje gevonden? Ze waren een gerespecteerde groep van meerdere gezinnen. Max wist niet zeer goed in welke producten ze allen handel dreven, maar ze waren kooplui zoals hijzelf! Ze waren van degelijke, oude Pruisische origine, en leken sinds steeds al in Thorn gewoond te hebben. Ze waren een echte familie van Thorn. De vader van het meisje was één van de meer belangrijke ouderen in de Joodse gemeenschap, en een leider van meerdere associaties verbonden met de synagoge. Max kon zelfs een beetje verbaasd zijn over het feit dat de Sonnenfelds hun dochter wilden geven aan een Vincius. Waren ze niet op de hoogte van de moeilijkheden in het huwelijk van Max?

De Vincius, ten slotte, waren slechts minder dan twintig jaar geleden echt aangekomen in Thorn, en ze waren gekomen uit het oosten. Het huwelijk van Max en Sara was op de klippen gevaren, en werd al door sommigen in de Joodse gemeenschap beschouwd als een groeiend schandaal. De Vincius familie was vanuit het niets opgedoken, vanuit het verafgelegen Litouwen. De Vincius mannen werden niet als bijzonder vroom aanzien. Max ging rond in Thorn, gekleed in volledig Pruisische klederen. Hij droeg geen gebedssjaal. Sommigen van de Sonnenfelds gingen nog steeds in de lange, gitzwarte mantels van de traditionele Joden! Max verwelkomde een goed opgevoed, door en door Joods meisje, die het Joods geloof zou bewaren in zijn familie en in haar huishouden.
‘Heb je reeds gepraat met de Sonnenfelds over het huwelijk?’ vroeg Max.
‘Hannah heeft dat gedaan! Haar familie was akkoord om haar nog een tijdje te laten wachten. Ze leken een huwelijk met mij wel te zien zitten. Ze vertelden aan Hannah dat de Vincius een degelijke familie hadden gevormd. We staan bekend als goede en eerlijke mensen. Ogenschijnlijk, vader, hebt u een goede reputatie onder de Joodse mensen van Thorn. Ze zijn ervan op de hoogte, u en moeder hebben het moeilijk met elkaar verder samen te leven. Ze lijken daar niet te erg aan te tornen. Die dingen gebeuren, zeggen ze.’

Max werd verrast door de manier waarop zijn zoon dit koudweg bevestigde. Zijn zoon, dacht hij, wist niet veel over de verhouding tussen zijn vader en diens vrouw, Sara. Max stond een beetje beschaamd en perplex vóór zijn zoon. Zijn kinderen wisten meer dan hij had verwacht. Max zei, ‘ja, je moeder en ik hebben problemen met ons huwelijk. Ik kan je geen verontschuldigingen aanbieden. Misschien veranderen we beiden nog wel, misschien verwijderen onze verschillen ons nog verder van elkaar. Ik kan je slechts zeggen, dat ik je moeder heel erg heb liefgehad. Ik houd waarschijnlijk nu nog van haar. Toch groeiden we uit elkaar.’
‘We kennen het karakter van moeder. We hebben dat al besproken. We houden van u. We respecteren u. We weten hoe goed u voor ons gezorgd hebt. We moeten niet dieper in dat onderwerp graven.’
‘Je bedoelt dat je samen met je Hannah daarover gesproken hebt?’ was Max nog meer verbaasd te horen.
‘We deden dat. We weten dat het een pijnlijk onderwerp is voor u. Maar met “wij” bedoelde ik eerder mij en mijn broers!’
Max verbleekte. De kinderen dus, de drie broeders, zijn kinderen, waren volledig op de hoogte van wat er gebeurde in zijn huis van de *Breite Strasse*! Hij zou daar meer moeten over nadenken.
Max glimlachte bitter.

Zijn zoon Kurt was nog geen handelaar. Een ware handelaar zou gewacht hebben met de aankondiging van een huwelijk, hopend op een hogere bruidsschat. Met het huwelijk reeds afgesproken, een overeenkomst bepaald, en met die koel nadenkende Hannah, en zonder twijfel haar familie op de hoogte van alle Vincius problemen, zouden de Sonnenfelds niet de beste bruidsschat bieden die ze zich konden veroorloven. Wel, Max had voldoende geld ingezameld om zijn zoon een mooie start te bieden in het leven, een huis waarschijnlijk, en voldoende fondsen om een zaak en een mooie huishouding te beginnen.
De toekomst van Kurt was zo aangenaam en snel geregeld.

Max bleef verbaasd over hoe gemakkelijk het leven kwam voor Kurt. Kurt was geen dromer, niet iemand die de geheimen van de geest poogde te doorgronden, die twijfels en vrees had betreffende de werkelijkheid, buiten zijn hoofd. Zijn zoon was een sobere, dicht bij de grondse jongen. Was dat niet de beste wijze om de jaren door te brengen? Waar was melancholie goed voor? Toch voelde Max dat iets van het magische, het wondermooie, de macht van de verbeelding, miste in zijn zoon.
'Helemaal niet,' protesteerde Kurt. 'Ik houd van schoonheid. Ik houd van mooie dingen. Ik houd van werktuigen die gemaakt zijn met harmonische lijnen, van de lach van een kind, van de regelmatige gelaatstrekken van een vrouw. Ik houd van een grote boom die in bloesems uitbreekt in de lente, van een azuurblauwe hemel. Ik ben natuurlijk ook een rationeel iemand, maar logisch redeneren sluit niet het gevoel voor schoonheid uit, integendeel. Is Hannah niet mooi? Ik denk aan haar als aan een zeer mooi, levendig wezen, een bescheiden vrouw, dat is zeker, maar ze is mooier innerlijk dan aan de oppervlakte. Ze voelt de dingen aan zoals ik. Ik beschouw ons als veel rijper en zekerder van onszelf, dan de meeste mensen die in de straat lopen. We zijn gericht om ons een perfect gelukkig koppel te maken, vader, als tenminste God ons dat toelaat.'
Max bleef zonder woorden. Zijn zoon was hem een les aan het spellen. Was het mogelijk om al zoveel wijsheid in iemand zo jong te vinden? Had hij, Max Vincius, te hoog gegrepen door met Sara te trouwen?

Kurt zou dus een handelaar worden, zoals Max, en hij zou trouwen met een Joods meisje van zijn eigen keuze, een vrouw van degelijke, solide en echt Pruisische afkomst. Hij zou zijn godsdienst bewaren. Max moest dus maar op zoek gaan naar een huis waar de twee konden in leven. Hij zou ook wellicht op een discrete wijze de Sonnenfelds moeten contacteren en met hen beginnen te praten.
Max vroeg dan, 'is het meisje werkelijk mooi? Hoe ziet ze eruit?'
Kurt werd rood in zijn gezicht, 'ze is zo lieflijk als een frisse, witte bloem in de lente, vader. Ze is niet plomp en eerder mager. Ze zal het goed doen in ons huis. Ze kan goed koken. Haar gezicht is mooi en regelmatig. Ze heeft dik, zwart haar, dat lang over haar lichaam hangt, en dat wondermooi schijnt in de helderste zon. Ze wordt aanzien als het mooiste meisje in haar buurt. Een goede vangst, zouden velen zeggen!'
De jongen voegde er fier aan toe, 'velen vroegen zich al af waarom Hannah juist met mij uitging.'
Max glimlachte weer.
'Je deed het goed, dan, mijn zoon,' prees hij de jongen, die inderdaad heel zelfingenomen en tevreden leek.

De gedachten van Max dreven dan af naar zijn twee andere zonen.
Haim, twee jaar jonger dan Kurt, was heel verschillend van zijn oudste zoon. Als een baby, had hij constant meer voedsel gevraagd dan zijn twee jaar oudere broeder. Hij was een grote jongen geworden. Hij was breed in de schouders en in de borst, en had sterkere, dikkere hoewel kortere beentjes. Hij was het pezige type van de Jood. Hij kon vroeger gaan dan zijn broeder en hij was dikker, voller dan Kurt.
Haim was nu een sterke jongeman, die zich goed bewust was van zijn sterkte en daarom de andere jongens in zijn school wat kon intimideren. Hij had ook een sterke geest. Hij volgde de cursussen van het Duits Gymnasium van Thorn, zoals zijn broer vroeger. Hij was achttien

jaar oud. Haim had al aan zijn vader gezegd dat hij een soldaat wou worden. Hij dacht niet aan trouwen. Dat weerhield hem echter niet rond te flirten met meisjes, die hem leken te bewonderen voor zijn krachtig uiterlijk. Max kon bekomen dat Haim in Thorn zelf een soldaat kon worden. Daarmee kon hij voor Kurt en Mikhael de militaire dienstplicht sparen. De majoor van het garnizoen vertelde hem dat dergelijke overeenkomsten tussen families en de militaire overheid best mogelijk was in Pruisen. De majoor had Haim al ontmoet. Hij vond de jongen intelligent, zonder innerlijke problemen, verstandig en met goede spieren, een jongeman ook, die geboren leek om bevelen uit te delen. Als Max akkoord ging, dan kon de majoor in geen tijd van Haim een goede luitenant maken.
Pruisen lag nu in vrede sinds al tientallen jaren. Max dacht niet dat Pruisen binnenkort in een grote oorlog zou verwikkeld worden. Als dus de jongen een loopbaan in het leger wou, waarom dan ook niet? Max zou fier zijn een Pruisische officier als zoon te hebben. Haim zou het uitstekend doen in het garnizoen van Thorn, of in een andere militaire divisie. Max had dus ook voor deze zoon beslist de intenties en dromen die zijn zoon koesterde niet te dwarsbomen. Haim deed hem denken aan zijn oom Abraham! Een natuurkracht! Haim had van Abraham wellicht het fysisch uitzicht geërfd! En de vreugdige, jonge geestdrift en zorgeloosheid.

De laatste en derde zoon van Max, Mikhael, was nog slechts zestien jaar oud, gaande naar zeventien. Hij was een zeer verstandige jongeman, zeer intelligent, delicaat, en in tegenstelling tot zijn broeders, behept met een actieve, vruchtbare verbeelding. Mikhael was steeds verhalen aan het uitvinden van eigen, oorspronkelijke maak. Hij leek van het avontuurlijke type te zijn, diegene met de meest buitengewone dromen en aspiraties. Een jongeman die steeds maar aan de toekomst dacht, nooit aan wat voorbij was. De tijd van de interesse van Mikhael voor meisjes leek nog veraf te liggen. De jongen gaf niet zo veel voor meisjes. Hij gaf ook niet veel voor godsdienst. De ceremonies in de synagoge verveelden hem uitzonderlijk erg. Op een zeer jonge ouderdom al, na twee jaar studie in de *heder*, vroeg de jongen aan zijn vader om naar de openbare, primaire school van Thorn gezonden te worden. Zijn vader liet dit toe. De jongen voelde zich niet zeer een Jood, veel minder uit religieuze overwegingen dan de andere zonen van Max.
Mikhael was helemaal geen studieuze leerling geweest op school, maar hij eindigde steeds als eerste van de klas, zoals zijn leraars herhaaldelijk aan Max meldden: met zijn twee vingers in zijn neus! Hij wist meer over bepaalde studievakken dan sommigen van zijn leraars! De jongen las veel. Hij verborg zijn hoofd steeds in dikke, reusachtige boeken, maar niet echt in religieuze werken. Mikhael las ook romans. Hij was groot en slank aan het worden voor een nog zo jonge man, zeer knap van gezicht, en zeer intelligent. Mikhael had zijn vader verrast met zijn zin voor en begrip van cijfers, niet in het minst met zijn kennis van de prijzen van goederen. De jongen was de eerste in zijn klas voor wiskunde en rekenkunde, meer dan in talen.

Mikhael had de laatste jaren meer dan eens gevraagd op zijn eentje naar Danzig en Vilna te reizen. Max had daar nog familie en vrienden wonen, zodat de reizen niet te moeilijk waren om te organiseren. Wanneer dan de jongen terugkeerde, kon hij heel natuurlijk al de prijzen van goederen citeren in de steden waar hij doorgereden was. De jongen was rusteloos, maar zeer geïnteresseerd in alles wat hij zag. Max kon proberen ook een handelaar uit Mikhael te maken. Gelukkig kon die beslissing nog een paar jaar wachten. Max was het minst zeker van

wat deze jongen kon realiseren. Waren het niet dergelijke jongens, zonen, die de beste of de ergste verrassingen brachten? De jongen was uiterst verstandig, sluw zelfs, zodat Max eigenlijk ook zich niet veel zorgen om hem hoefde te maken.

Asa Vincius

Asa, de vader van Max, was een paar maanden geleden plots gestorven. Max had nooit zijn vader ziek geweten. Asa was gestorven zoals hij geleefd had. Hij voelde zich zeer moe op een morgen, legde Leah nadien aan Max uit. Asa was anders nog wakker geworden, stond op uit zijn bed, keek uit het vensterraam van de slaapkamer, merkte op dat de morgen mooi weder had gegeven, en was naar bed teruggekeerd, iets wat hij nooit voordien had gedaan. Wanneer Asa wakker was, dan moest hij uit zijn bed. Hij begon zich dan te wassen, en ging al naar zijn werk. Soms bereidde hij het ontbijt voor zijn vrouw voor.
Die dag, dus, was Leah Perlman eerst uit het bed gestapt. Ze had wat in de keuken gerommeld, en was dan terug naar boven gegaan om Asa te zeggen dat hij naar beneden kon komen om met haar het ontbijt te nemen. Leah was een beetje kwaad over de luiheid van haar echtgenoot die dag. Maar Leah had Asa nog steeds in bed gevonden, bewegingsloos. Hij lag op zijn rug met gesloten ogen. Leah had meerdere malen gepoogd Asa wakker te schudden en zijn naam geroepen. Ze had dan haar echtgenoot bij de schouders getrokken, en gerealiseerd dat hij niet meer ademde!

Voor Leah, was Asa haar eeuwigheid. Ze kon zich niet inbeelden dat Asa niet meer aan haar zijde zou staan. Asa was juist 70 jaar oud geworden, toen hij stierf. Leah had haar wanhoop uitgeschreeuwd en aan haar haren getrokken. Dat was tevergeefs. Ze was uit haar huis gelopen en geroepen wat verderop naar Max en Sara. Ze was verbaasd hen niet samen in hun huis te vinden. Sara zond een dienaar om Max bij te roepen. Wanneer Max iets later toekwam, had hij zijn al rouwende moeder in haar keuken geduwd, en haar gezegd wat eten klaar te maken. Hij waarschuwde dan de Begrafenisgemeenschap van de synagoge van Thorn.

De begrafenis van Asa Vincius gebeurde zeer snel. Behalve voor zijn zoon, voor Sara en Leah, geraakten die dag geen andere personen naar het huis van Asa en Leah. Ze begroeven Asa eenvoudig, zonder enige grote ceremonie, in de Joodse begraafplaats van Thorn. Asa kon rusten in de aarde van de stad die hij had liefgehad.

Later, twee maanden later, kon Max een familievergadering houden van de Vincius, Vincevicius en Svirskius families. Zij allen eerden de herinnering van de vader van Max. De zusters van Max, Rebekah en Esther, kwamen van ver, vanuit Litouwen, vanuit Siauliai en Kaunas. Ook Abraham, de broer van Asa, en zijn schoonzus Abi Abramovski namen deel aan de feestmalen met de gezinnen van hun zonen Iosel en Edek, hun vrouwen en kinderen. Sarah, de zuster van Asa, nu een Svirskius, haar echtgenoot en haar kinderen, waren aanwezig. Zij waren per schip de Weichsel opgevaren vanuit Danzig. Voor nog eenmaal, en misschien zelfs de laatste maal, was de Vincevicius familie weer volledig samen. Een tijdperk was echter afgesloten met de dood van Asa.

De families uit Litouwen bleven een week in Thorn. Abraham was erg veranderd. Hij was nu 69 jaar oud, en hij had het leven uiteindelijk veel kalmer opgenomen, zowel in zijn handel als in zijn familieleven. Zijn fortuin was zo groot als zijn buik, indrukwekkend in grootte. Zijn minnares van zovele jaren geleden was al lang overleden. Max twijfelde er niet aan hoezeer Abraham zijn Abi Abramovski waardeerde. Abi had trouwens ook ogen voor niemand anders dan haar echtgenoot en haar kinderen. Abraham behandelde haar met grote tederheid. De beer was een pluchen dier geworden.

Max en Sara

Max Vincius legde zijn nieuwsbladen neer. Anna Kleinberger had gemerkt dat hij in zijn huisje was. Ze bracht hem een grote kop thee en praatte wat met hem. Hij toonde haar zijn dankbaarheid. Hij nam zijn bladen niet weer op, zolang ze bij hem bleef. Hij zuchtte. Zijn gedachten drongen naar zijn vrouw, naar Sara Benavicius. Aan sommige zaken moest men wel denken, hoe pijnlijk dit ook kon zijn. Wanneer kon Max zich in vrede stellen met het beeld van zijn vrouw Sara? Zijn glimlach verdween in een zure grijns.
Zo was het steeds, in deze dagen, wanneer hij aan zijn echtgenote moest denken. Zijn lippen drukten zich opeen. Sara Benavicius was een heel ander onderwerp dan zijn jongens, dan Asa en de rest van de familie van Max!
Max hield er zelfs niet meer van nog te denken aan de moeder van zijn zonen. Sara was zijn onbeëindigde onderneming. Wanneer Max aan haar dacht, dan voelde hij zich zeer eenzaam, wanhopig, verloren in de uitgestrektheid van de wereld.

Max Vincius was anders nog steeds getrouwd met Sara Benavicius. Sara, in haar rijpere jaren, had zich ontwikkeld tot de meest verrassende schoonheid van Thorn. Ze kon toen nog veel meer charme, aantrekkingskracht en haar fysische kwaliteiten ontplooien dan wanneer ze met Max in de stad aangekomen was. Ze werd de ongeëvenaarde ster van de sociale gebeurtenissen van de stad. Lag er toen nog steeds liefde tussen haar en Max Vincius?
Ze begeleidde nog steeds Max naar de theatervoorstellingen en de diners van de meest rijke families van Thorn, doch Max vreesde dat langzaam maar zeker, de prille liefde tussen hem en Sara verdween.
Ze waren min of meer gelukkig getrouwd gedurende vijf jaar, of wat langer. Daarna, beetje bij beetje, vernietigde zich de liefde! Sara begon een moeilijk karakter duidelijker te tonen na de geboorte van haar zonen. Wanneer ze niet direct kreeg wat ze wou, pracht, juwelen, en het uitgeven van zeer veel geld aan kleding, dan kon ze tegen Max uitvaren in de grootste aanvallen van woede. Ze beledigde Max in de ergst denkbare manier. Er lag haat en misprijzen in haar ogen! Max had ooit, nu al lang geleden, op papier al de lelijke woorden willen opschrijven, de woorden die ze hem toeriep als beledigingen. Hij was nooit aan de lijst begonnen, maar hij kende ze uit het hoofd. Ze werden hem trouwens dikwijls herhaald. Hij was een lafaard, een man die steeds aarzelde, een zwakkeling. Hij was niet bekwaam als echtgenoot haar te geven wat ze wou, en zeker niet als minnaar. Sara was hem beginnen te misprijzen. Dit, natuurlijk, trok Max weg van Sara.

De eerste jaren nadat dit begon, was Max waarlijk verbaasd gebleven over de smerige argumenten die hij van Sara moest te horen krijgen. Dit was zijn vrouw! Het ja van Max was altijd een ja geweest, zijn neen een neen. Woorden hadden hun ware betekenis met hem.

Woorden wogen zwaar in gewicht. Elk woord van Sara, elk scheldwoord dat ze uitriep in woede, raakte hem diep. Ze sneden in hem als evenveel meswonden. Max was te gevoelig om de beschimpingen lang te kunnen aanhoren. Max had nooit zijn ouders dergelijke woorden horen schreeuwen, wanneer ze over iets niet akkoord geraakten. Er was steeds veel respect gebleven tussen zijn ouders, wat er ook gebeurde. Tevens hadden zijn ouders slechts zeer zelden getwist over iets, wat dan ook. Ze bleven aan elkaar kitten, ook, terwijl Sara hem nu steeds afkeurde en hem gispte, ook wanneer ze in gezelschap verkeerden, in het openbaar. Sara was een zeer cholerieke vrouw geworden, vooral wanneer ze moe was.
Vooreerst had Max haar beledigingen die met pure haat en venijn geschreeuwd werden, zeer hard genomen. Hij nam de beledigingen zeer persoonlijk. Als verdediging hulde hij zich in onverschilligheid. Dat hitste Sara enkel nog meer op. Max dacht dat Sara werkelijk meende wat ze zei.
Met de tijd begreep Max wel, dat Sara slechts tierde en tekeerging, en alles maar uitkraaide wat in haar geest opkwam, alles, eender wat zijn gevoelens kon pijn doen en hem droevig kon maken. Ze wou hem vernederen, natuurlijk, in die ogenblikken, de overhand nemen, haar superioriteit tonen. Meestal begreep Max wel dat ze niet kon menen, en ook niet echt meende, wat ze zei. Dit was slechts haar wijze om te bekomen wat ze wou. Ze wou hem aan haar onderwerpen, zodat hij alles deed wat ze wou. Ze wou aantonen dat zij de ware macht was in het huis.

In die eerste tijd had Max gewoonlijk toegegeven om erger te voorkomen, de schreeuwen, de haat. Op zeldzame ogenblikken had hij het huis verlaten, doch Sara bleef hem achtervolgen doorheen de kamers, tot aan de deur. Daarna liet hij haar maar alleen beschimpen en luid schreeuwen. Hij vluchtte de straat in.
Na die eerste jaren, had Sara snel het probleem, als er al één was, met hem bijgelegd. Ze vond weer mooie, lieflijke woorden om zich te verontschuldigen en hem te liefkozen. Sara verleidde hem dan ook weer in haar bed, met haar meest verleidelijke houdingen. Telkens echter, trok Max een beetje meer van haar weg, bijna onwaarneembaar, maar definitief. Max zocht haar minder en minder op om met haar de liefde te bedrijven, met afschuw vervuld van haar beledigingen. Hij zag haar gezicht, verwrongen van zuivere haat, en de scheldwoorden die uit haar vervormde mond en ogen geschreeuwd werden als door een heks. Max gaf ook minder en minder aan haar toe. Dit leidde tot meer en steeds heviger uitbarstingen van haar woede.
Sara verloor nooit haar seksuele honger. Dat ook verbaasde Max zeer. Hij had horen zeggen dat vrouwen na hun huwelijk en geboortes minder drang vonden naar seksuele uitspattingen. Sara, echter, dwong hem met haar te vrijen, dikwijls haar verlangens te bevredigen.

Na vijf tot tien jaar huwelijk, zorgde Sara nog slechts voor haar persoonlijk comfort. Max kon niet aan haar vertellen en uitleggen wat er in de wijde wereld gebeurde. Sara wou niets horen over de belangrijkste problemen van Pruisen in het groter Duitsland en in de wereld. Sara zorgde voor haar figuur en voor haar gezicht. Ze bekommerde zich over hoeveel bewonderaars ze ontmoet had in de balzalen en op diners. Ze was niet geïnteresseerd in wat er buiten haar onmiddellijke omgeving gebeurde. Wanneer Max begon te spreken over welke politieke bewegingen hem in het parlement hadden geïnteresseerd, dan zuchtte Sara, keek met verveelde ogen naar het plafond, en vroeg plots welke voorstelling gepland was in het theater deze maand, naar welke bals ze de volgende maand konden gaan, naar welk

avondmaal ze de volgende week uitgenodigd waren, en welke personen ze binnenkort kon bezoeken.

De hoogst schreeuwende twist die Sara had met Max was, toen Max geïnteresseerd was in een voorstel van Burgemeester Rosenhagen van Thorn in het midden van de 1850 jaren. De burgemeester had aan de rijke mannen van de stad gevraagd om een gezamenlijk fonds op te bouwen. Dit moest aan de stad toelaten om de wegen die uit de stad leidden uit te breiden, en te kunnen druk uit te oefenen voor een snellere komst van de spoorwegen. Met dat geld kon ook een reserve gevormd worden om het spoorwegstation van Thorn te bouwen. De stad zou op termijn het geïnvesteerde geld terugbetalen, met een jaarlijkse terugbetaling van een deel van het kapitaal plus de interesten.
De Burgemeester Rosenhagen was een vriend van Max. Het was moeilijk te weigeren de burgemeester te helpen. Thorn was solide. Max had bijgevolg toegegeven, hoewel de interest niet hoog bleef. Hij wou helpen aan de ontwikkeling van zijn stad. Met de tijd kon Thorn hem wel terugbetalen. Hij moest dit gewoon doen. Hij zou blijven handel drijven met zijn baar geld en met het geld dat al op korte termijn geïnvesteerd was. Hij moest Sara vragen haar uitgaven tijdelijk te verminderen. Hij had haar een lijst opgemaakt van uitgaven die ze gemakkelijk kon vermijden. Hij deelde haar mee hoeveel geld van nu af aan hij haar kon toedelen. Dat bedrag was heel wat lager dan wat ze thans uitgaf. Sara was tot aan het plafond gesprongen van woede, en de twist sleepte weken aan.

De moeder van Max had haar eigen keuken verzorgd. Dat was de regel in elk normaal Joods huis. Niet zo met Sara! Sara wist niet hoe te koken, en ze miste gans de verbeelding om goede schotels te bereiden. Ze was gewoon verveeld met dit werk, en vond het niet haar plicht haar echtgenoot en haar kinderen met keukenwerk te dienen. De laatste jaren verveelde alles haar, vooral haar huis en haar huishouden. Ze werd slordig. De kamers lagen constant in wanorde. Max hield van orde en properheid. Sara wist niet wat geduld kon betekenen. Ze liet alles rondslingeren en gooide haar dingen slechts af en toe in de kasten. Max had haar een kokkin en een meid ingehuurd. Sara kon bevelen uitdelen. Na een tijdje natuurlijk, gaf ze zelfs geen bevelen meer, en liet de twee meiden maar beslissen wat er elke dag te eten op tafel kwam. De meiden kwamen nu aan Max vragen wat ze best konden bereiden. Max gaf de voorkeur aan eenvoudige Joodse schotels. Het voedsel was nooit gebakken of bereid zoals Sara graag had, zodat ze dikwijls de meiden beledigde. Geen meid bleef lang in het Vincius huishouden! Uiteindelijk was het Max die regelde welk voedsel de week door zou opgediend worden, de schotels voor elke dag voor hem en Sara, en voor de kinderen. De meiden vertelden natuurlijk in gans Thorn hoe het eraan toeging bij de Vincius.

Max voelde zich zeer droevig voor de kinderen. Sara toonde weinig geduld met hen. Ze zorgde wel voor hen, bekommerde zich om hen, en ze toonde soms overdreven ogenblikken van kunstmatige, moederlijke tederheid. Ze deed soms alsof ze wel met hen wou spelen en spreken. Dat duurde niet lang. Sara nam haar kinderen zelden mee uit wandelen. Ze gaf de voorkeur aan rond te rijden in haar koets, en ze flirtte dan met de mannen die ze ontmoette. Ze gaf de kinderen enige genegenheid, maar ze kon ook met hen plots uitbarsten in woede en wanhopig doen over hun manieren. De jongens, merkte Max, vermeden haar dikwijls, wanneer ze dat konden, in eigenlijk dezelfde reactie als die Max had. Toen de jongens tien jaar werden, zou Sara niet meer het geduld opgebracht hebben zich terug te houden ook hen

te kwetsen met scherpe woorden. De jongens kwamen dan klagen of zich troosten bij hun vader.
Max nam de kinderen uit zoveel hij kon, en hij probeerde veel met hen te praten. Hij streelde hun hoofd, hield hen op zijn knieën, vertelde hen verhalen, en toonde hoeveel hij van hen hield. Sara verleende hen minder en minder haar aandacht.

Na tien jaar huwelijk, begreep Max dat Sara er minnaars op na hield. Dit ook schokte hem diep. Hij voelde zich walgen, dan, van haar lichaam. Max zag ook betekenisvolle blikken naar hem geworpen werden tijdens avondmalen. Hij begon Sara te zien dansen met steeds dezelfde mannen op bals en georganiseerde avondfeesten. Sara zorgde ervoor dat ze naar theatervoorstellingen kon gaan terwijl Max aan het reizen was. Max moest dan later horen van de ene of andere zakenpartner of handelaar, over welke mannen zijn vrouw vergezeld hadden. Sara ging zelden alleen naar het theater.

Geleidelijk aan, leek de seksuele drang van Sara naar Max te verminderen. Ze ging dikwijls dan uit zonder hem. Mannen wachtten haar op in hun koetsen. Max scheen haar niet langer nog zeer te interesseren. Anna en Friedrich Kleinberger, merkte Max ook op, keken soms naar hem met medelijdende ogen. Fried Kleinberger probeerde hem uit te leggen in zeer bedekte termen, in ontwijkende zinnen, hoe Max zou moeten opletten met wie Sara als gezelschap meenam in de stad. Max begreep dat er heel wat geroddeld werd in Thorn over hem en zijn vrouw.

Hoe meer van dergelijke dingen gebeurden, des te meer trok Max zich weg van Sara. Hij vervreemde zo allengs van zijn echtgenote. Hij sprak minder en minder met haar, en dan nog, over onbeduidende dingen. Hij ontweek de zware woorden en de ware uitleg die misschien het abces kon geopend hebben die aan het etteren was tussen hen. Ten slotte, stelde hij haar geen excuses meer voor, en verliet gewoon zijn huis na het avondmaal, om te rijden naar zijn klein huis buiten de muren, waar hij nog rust kon vinden in zijn toevluchtsoord. Het avondmaal werd praktisch het enig ogenblik waarop hij nog steeds probeerde in hetzelfde huis te zijn als zijn vrouw. Hij nam die maaltijden nog met zijn familie, en vooral met de kinderen. Hij sprak aan tafel, maar zijn woorden bleven meestal gericht aan zijn kinderen. In die laatste fase van hun samenleven, als bij gezamenlijke, stilzwijgende overeenkomst, twistten Sara en Max niet over hun huishouden. De liefde was echter vertrokken tussen hen. Ze vermeden andere contacten. Max had nog een huwelijk, maar geen liefde of tederheid meer.

In de jaren nadien werd Max verschrikkelijk ongelukkig. Hij probeerde aan zijn kinderen niet te tonen hoe slecht hij zich voelde. Hij meende nog redelijk in dat verband gelukt te zijn. Hij bleef praten met zijn zonen, en toonde hen hoezeer hij van hen hield.

Onlangs had Max gehoord en ondervonden dat Sara er een vaste minnaar op na hield. Misschien was dat de reden waarom ze enigszins verzacht was in haar betrekkingen met hem. Sara zocht minder dan vroeger twisten uit te lokken en beledigingen naar hem te werpen. Hij zag Sara soms in de stad in het gezelschap van een man die Joram Cohen heette, een andere Joodse handelaar van Thorn.

Joram Cohen was een stier van een man. Hij was absoluut indrukwekkend van statuur, de Abraham Vincevicius van Thorn. In de winter ging hij gekleed in zwaar bont, zodat hij geleek op een beer die uit de wouden was geslopen om de mensen van de stad te teisteren. Wanneer Joram zich opkleedde in zijn beste zijden klederen van de rijke burger, en in een grote kamer of een hal binnentrad, hoe lang, breed en hoog die ook was, dan vulde hij die ogenblikkelijk met zijn persoonlijkheid. Alle ogen draaiden naar hem toe en zijn zware, zeer mannelijke stentorstem kon gehoord worden van de ene zijde tot de andere. Onder alle mensen van Thorn straalde hij het grootste charisma uit. In een balzaal, liepen al de vrouwen naar hem toe, om met bewonderende, al onderworpen blikken hem zijn meningen te horen verkondigen over zowat alle onderwerpen, over de schoonheid van hun satijnen klederen, over de intelligentie van hun kinderen. Ook de mannen kwamen, om zijn argumenten te horen over de opbrengsten van een bepaald fonds, over hoe snel de spoorwegen Thorn nu zouden bereiken, over hoe de Russen de Polen zouden uitbuiten, waarmee en voor hoe lang, of over de evolutie van de wolprijzen in de omgeving. Max noemde hem wrang het orakel van Thorn. Zoals het oude orakel van Delphi een serpentachtig wezen was met een groot hoofd, zo beschouwde hij Joram. Er lag natuurlijk afgunst in de voorstelling van Max van die Joram Cohen. Zou Max dan er willen uitzien zoals Joram? Neen, niet werkelijk! Eigenlijk betekende die Joram alles wat Max het meest misprees in een man.

Joram Cohen was een rijke Joodse handelaar. Hij was waarschijnlijk de rijkste Jood van de stad. Hij kon concurreren met de rijkste en de meest arrogante *Junkers* of edellieden van het district. Max kende Joram als één van de meest actieve smokkelaars van de streek.
Joram was de man die eender welke vrouw had kunnen onderwerpen aan zijn wil. Misschien was het juist daarom dat hij steeds omringd werd door groepen vrouwen in gezelschap. De vrouwen zochten wat gevaar en avontuur in het anders zo dorre, vervelende Thorn. De vrouwen zochten dat dikwijls, niet? Uit Joram steeg de geur van het gevaar! Gevaar was opwindend. Welke vrouw gaf zich niet over aan de aantrekkingskracht, om haar vingers of haar hart minstens eenmaal in haar leven te branden? Joram was de opwinding van Thorn! Hij betekende de oerzonde in de grofste vorm.
Voor alle vrouwen was Max Vincius, vergeleken bij Joram Cohen, niet meer dan een saai, naïef, dom kind. Max begreep zeer goed hoe een prachtige, sensuele vrouw zoals Sara Benavicius, met haar nooit bevredigde seksuele honger en haar suffe echtgenoot, Joram Cohen had uitgedaagd en zich nadien in zijn armen had gegooid. Had Joram Sara verleid? Cohen had zich dan heel weinig inspanning moeten gedogen om Sara naar zich toe te trekken. Hoe gemakkelijk was het niet voor een vent zoals Joram om Sara in zijn netten te vangen? Joram was sluw en slinks, avontuurlijk, een durver in de wijze waarop hij handel dreef. Geen risico was hem te groot! Tot wie Joram slechts praatte, kwam van hem onder de indruk en werd verplicht tot eerbied en respect. Men werd zijn onderdaan.

Max Vincius had de Joram Cohens van de wereld vermeden als de zwarte pest. Niet slechts zijn Joodse opleiding en afkomst deden hem zo iemand verafschuwen en vermijden. Max, per definitie, hield niet van venten zoals Cohen die probeerden hem te onderdrukken. Hij had slechts zelden met de man gesproken, en hij had alle gezamenlijke projecten van handel met hem geweigerd. Hij vertrouwde de man niet. Joram zelf had Max Vincius ook nooit rechtstreeks aangesproken, hem nooit rechtstreeks enige opportuniteit van zaken voorgesteld. Meerdere malen reeds, hadden andere mannen, in dienst van of ten behoeve van Cohen, Max

benaderd om hem in ondernemingen met Cohen te betrekken. Max had telkens snel doorheen de plannen gekeken, begrepen wie de eigenlijke opdrachtgever was, en de boodschappers teruggezonden met lege handen naar van waar ze gekomen waren. Mac voelde dat Joram hem misprees voor zijn wantrouwen, maar Max had zich tot dusver verhard in zijn afwijzende houding. Was dit één van de redenen waarom Joram zijn ogen had gericht naar Sara? Wel, Sara was natuurlijk ook één van de meest opwindende schoonheden van Thorn! Wanneer Joram Cohen aan de ene zijde van een zaal stond, zocht Max de andere kant op. Gelukkig was hij daar niet alleen in. Enige andere mannen, meestal de meest droge, maar nog steeds zeer eerbiedwaardige, andere handelaars van Thorn, mannen gewoonlijk zo stilzwijgend en wijs als Max, vluchtten weg van Cohen. Tot de woede van Joram, vergezelden dan ook de ware Pruisische *Junkers* van de beste, oude Pruisische families van de streek van Thorn, dikwijls Max. Dit waren de mannen die zonder aarzelen samenwerkten met Max. Maar niet met Joram Cohen! De Cohen was hen te slim, te sluw, te luidruchtig, te gevaarlijk en onbetrouwbaar.

Max zocht geen confrontatie met Sara over haar verhouding met Joram Cohen. Hij waarschuwde haar niet over de mogelijke gevolgen. Hij zei haar niet dat een deel van de betere gemeenschap van Thorn haar kon beginnen te schuwen als ze met een Joram Cohen flirtte. Max aarzelde de scheiding uit te spreken. Dit zou zijn familie uiteen hebben gereten, en de kinderen het slachtoffer maken van een schandaal. Hij wou wachten tot zijn zonen ouder werden. Hij was wel erg ontgoocheld met Sara, en hij verafschuwde wat ze deed. Sara echter, ging volledig op in het aura van Joram Cohen. Cohen was waarschijnlijk met Sara aan het pogen door te dringen tot de kring van handelaars waartoe Max behoorde. Op dit ogenblik nog, praalde Joram niet met Sara in het openbaar. Hij bleef nog discreet. Max wist wel dat de veroveringen van Joram nooit lang duurden. Hij kon wachten tot de affaire opgebrand was. Joram zou Sara laten vallen als een stuk vuil. Eén woord van Max, een uitnodiging tot samenwerking met een voorwaarde, kon de zaak met Sara doen stoppen. Ook dat vond Max beneden zijn waardigheid. Max geloofde niet dat de bevlieging van Sara en Joram, of hun intieme relatie, of wat men het ook kon noemen, lang zou duren.

De verhouding van Sara met Joram Cohen bleef wel duren! Misschien had Sara toch op Cohen een bijzondere charme uitgeoefend, een aantrekking van haar in het bijzonder. Meerdere mannen, handelaars zoals Max, namen Max welwillend terzijde, om hem te wijzen op de verhouding van Sara met Joram. Ze spraken dan in vriendelijke, bedekte termen en in voorzichtige, beleefde woorden, in vertrouwen. Ze zeiden hem dat hij iets zou moeten doen om een zich ontwikkelend schandaal in Thorn te doen vermijden. Max bleef stom en deed voorlopig niets! De enige oplossing, daar was hij zeker van, was om zich te scheiden van Sara. Dat was ook de oplossing die hij juist thans wou ontwijken, aan alle kost.
Max probeerde wel op een avond met Sara te spreken over Cohen. Hij wou haar vooral vragen om meer discretie. Hij kon zich niet ervan weerhouden haar in woorden te berispen, en haar zijn afkeer te tonen. Sara vloog dan weer direct zeer scherp uit met een kwade, boosaardige tong. Ze beschuldigde hem ervan een hypocriet te zijn, een impotente leugenaar, een arme stakker zonder eer, een lafaard, en ze gaf nog meer kwetsende commentaar. Max reageerde daar zelfs niet meer op. Ze waren niets anders dan de uitdrukking van haar ongezonde, niet meer ingehouden en onbeheerste woede, en het wanhopig zoeken naar enige verdediging. Ze wou doen met Joram wat ze wou, schreeuwde ze. Ze gaf geen uitleg, geen

verontschuldiging, en uiteindelijk, doch snel, liep ze gewoon de kamer uit, haar ogen in vuur en de deuren achter zich toeslaand. Vanaf dat ogenblik was Max niet meer slechts nog eenmaal in zijn huis en ’s nachts in de *Breite Strasse* van Thorn gebleven. Hij vluchtte ’s avonds steeds naar wat hij als zijn schuilplaats beschouwde, zijn klein huis naast de opslagplaats. Geleidelijk aan bracht hij alles waar hij aan hield naar dit huis. Hij vroeg aan zijn zonen hem daar te komen zien.

De grootste schaamte kwam voor Max Vincius toen hij gewaar werd dat Sara weer zwanger was. Hij had eigenlijk niets opgemerkt tijdens zijn avondmaaltijden met haar en de kinderen, de ogenblikken waarop ze nog kort spraken over zaken van geld voor het huishouden en voor de kinderen. Goedhartige vrouwen haalden de zwangerschap aan, en feliciteerden hem zelfs. Het was jaren na de geboorte van haar laatste zoon, op een ogenblik waarop Max het niet meer voor mogelijk had gehouden dat Sara nog kinderen wou krijgen.
Max was ervan overtuigd dat het kind niet van hem was. Hij had al jaren geen betrekkingen meer met zijn vrouw. Het kind zou van Joram Cohen zijn. Max moest nu wel handelen! Met een advocaat, een vriend, begon hij scheidingspapieren in te vullen. Maar dan, lang vóór de zwangerschap voor iedereen overduidelijk kon worden, verloor Sara plots de baby. Of de geboorte van een dood kind natuurlijk was, of geprovoceerd, zou Max nooit weten. Hij beschouwde nu Sara voldoende onscrupuleus om harteloos het kind te hebben laten verwijderen. Max kon de vroedvrouw contacteren. Zij vertelde hem dat het kindje vervormd was en niet levensvatbaar. Misschien was dat de eenvoudige waarheid.
Sara bleef gedurende meerdere weken zwak en ziek in bed liggen. Max bezocht haar niet. Wat kon hij haar gezegd hebben? Alles in haar verafschuwde hem nu. Hij kwam overeen met de dienstboden om geen man genaamd Cohen in het huis toe te laten. Joram was ook nooit voorheen in de *Breite Strasse* geweest. Max organiseerde alles wat nodig was voor de huishouding.

Max scheurde de papieren stuk die de scheiding aanvroegen. Sara bleef wonen in de *Breite Strasse*, met de kinderen. De geschiedenis met Cohen leek overgewaaid, of toch sterk verminderd. Max wist natuurlijk niet wat er in stilte en in privé verder gebeurde. Sara reed weer regelmatig het huis uit in haar overdekte koets. Hij nam nog steeds zijn avondmalen met haar en de kinderen. Niets meer. De geboorte van het dood kindje kwam nooit in de gesprekken op.

Max Vincius had zich nu kunnen overgeven aan vrouwen van losse zeden en aan sterke drank, maar dat lag niet in zijn karakter. Hij dacht steeds aan zijn drie zonen, aan wat een scheiding of een openbaar schandaal aan hem kon doen. Hij moest ook verder kunnen handel drijven in Thorn. Hij moest zijn fortuin verhogen ten behoeve van zijn kinderen. Hij bleef dus de sluier, de dekmantel van de schijnheiligheid boven hun hoofden houden, en dat leek ook Sara te doen. Niettemin hoorde Max even later dat Sara en Joram Cohen weer minnaars waren. Alles leek erop of hun karakters verenigbaar waren.
Max betreurde de situatie ten zeerste. Hij vervloekte zichzelf om een lafaard te blijven. Hij zonk neer in frequente gemoedstoestanden van diepe depressie, die hij echter steeds poogde te verbergen aan anderen. Hij wierp zich hoofd vooruit in zijn werk. Hij werd ook meer roekeloos dan vroeger, en maakte daardoor, vreemd genoeg, meer geld dan ooit tevoren.

Langzamerhand geraakte Max wel uit die enigszins hysterische periode. Hij vond weer plezier in de eenvoudige genegenheid voor zijn zonen. De jongens groeiden op, hadden hem minder nodig, maar Max zorgde verder voor hun opvoeding, en was steeds aanwezig wanneer ze het minste probleem hadden. Hij sprak dikwijls met hen, bij voorkeur elk alleen. Hij vreesde een confrontatie met zijn zonen samen, wanneer ze vragen of beschuldigingen konden uiten over hem en hun moeder. Zouden ze hem aan de schandpaal nagelen?
Max vond ook troost in het respect van veel van zijn vrienden in Thorn. Iedereen in de stad wist nu echter wel hoe de verhoudingen stonden in zijn huis.

De zonen van Max groeiden op tot fijne jonge mannen. Wanneer ze toevallig toch verwezen naar de relatie van hun vader met hun moeder, antwoordde Max zeer kort. Hij legde steeds hortend uit dat sommige vormen van liefde niet eeuwig duurden. Hij sprak over verschillen in karakter, die erger werden met de tijd. Max wist wel dat veel van zijn uitleg onvoldoende moest lijken, en hij zei dat ook aan zijn zonen. Liefde kon veranderen met de jaren, niet steeds, maar soms. Max beweerde dat er nog een vorm van liefde lag tussen hem en hun moeder.
Hij zag dan op hun gezichten het scepticisme, de twijfels, misschien ook het verwijt, en hij betreurde het eigenlijk aan het liegen te zijn. Alle liefde tussen hem en Sara was goed en wel vernietigd, verdwenen. Hij was een man zonder liefde geworden.
De jongens namen zijn uitleg aan. Ze durfden niet verder te vragen. Max wist dat hij hen niet wat wijs kon maken, hoewel ze ook niet een dikke vinger konden leggen op de werkelijke oorzaken van de tragedie. Kon Max dat? Zin zonen berustten erin geen ouders meer te hebben, slechts een vader en een moeder elk apart, gewoonlijk op verschillende plaatsen. Max en Sara leefden als gescheiden. De kinderen wisten tenminste hoezeer hij hen liefhad. Daarvan verzekerde hij hen.

Max vertelde aan zijn zonen ook veel en zeer wat het betekende Jood te zijn. Hierin ook, meende hij te falen. Hij wou hen een doel en een steun in het leven geven. Zijn jongens trokken zich ook meer en meer weg van een God die hen geen gelukkige familie had verleend. De Vincius jongens kleedden zich volledig als gewone Pruisen.
Soms toch nog, ging Max naar de synagoge met zijn zonen aan zijn zijde. Ze gebruikten dan hun gebedssjaals, en de jongens zaten nog steeds vooraan, tussen de notabelen van de gemeenschap. Sara vergezelde hen nooit. Max bemerkte hoe de vrouwen en de mannen fluisterden tot hun gebuur. Hij bemerkte de misprijzende, neerbuigende blikken die naar hem en de jongens geworpen werden. Max zag eveneens met pijn in het hart hoe schuw en beschaamd zijn zonen geworden waren in dit publiek. Hij vreesde, en vroeg zich af, wat dit gevoel van misprijzen kon doen aan het karakter van zijn zonen. Dit kon zijn zonen wegtrekken van de synagoge en van het Judaïsme! Zouden ze opgroeien zonder geloof in de ware liefde? Toch veranderde Max Vincius niet de wijze waarop hij leefde, nog steeds niet, volgens de beslissing die hij zich lang geleden voorgenomen had om geen scheiding aan te vragen van Sara.

Na het overlijden van Asa, zijn vader, lag de dood zwaar in het hoofd van Max. Wat zou er gebeuren als hij gewoon van de aarde verdween?
Sara zou al zijn en haar geld uitgeven, of Joram Cohen zou zijn begerige handen ook op het fortuin van Sara kunnen plaatsen, en het misschien weggokken in risicovolle ondernemingen.

Zou Joram Cohen zover gaan als met Sara te willen trouwen om aan haar geld en aan de andere rijkdommen van de Vincius te geraken? De zonen van Max konden met niets in de handen overblijven.
Max was verschrikkelijk ongelukkig, wanhopig ongelukkig. En hij kon zelfs niet voorzien vredevol te sterven.

Een verboden Verhouding. 1863

Rond 1860 zorgden verschillende gebeurtenissen ervoor dat de stad Thorn het nieuw tijdperk van de moderne tijden binnen getrokken werd. In 1859 installeerden de burgemeester en zijn assistenten de stadsverlichting in de straten van de ommuurde stad. Vanaf toen lag Thorn 's avonds en 's morgens in meer licht dan de maan kon leveren. Gasverlichting werd voorzien, zoals in de grotere hoofdsteden van Europa, eerst en vooral Parijs. Een gasfabriek die turf en hout verbrandde om het kostbaar gas te produceren, was opgericht, getest en daarna geopend. Het gas werd door buizen naar een groot aantal straatlantaarns geleid. Veel van de eigenaars van de grotere huizen in de stad hadden ook al ondertekend om gas te bekomen. Helderder licht zou voortaan de huizen van Thorn 's avonds en in de vroege nacht verlichten. Het zicht van Thorn, gans opgelicht in de duisternis, was een wonder voor de inwoners. Iedereen voelde zich fier en opgewekt. Men kon vanaf dat ogenblik veel mensen 's avonds van straat naar straat zien wandelen, dikwijls met de ogen gericht naar de hemel, tot aan de lantaarns. De kinderen mochten later opblijven, om het mirakel te bewonderen van de tientallen, en weldra honderden lichten. Men kreeg het mooiste zicht vanaf de andere oever van de Weichsel. In de omgeving werd Thorn nu genoemd de stad die de hemel verlicht. Het werd ook een hele sensatie voor de mensen die op het platteland woonden, om 's avonds naar Thorn te rijden en dan er te wandelen in de lanen en straten om het nieuw schouwspel te bewonderen.

Niemand kon Thorn nu nog een kleine, achterlijke provinciestad noemen! Thorn bevestigde aldus haar ambities om een belangrijke gemeenschap te worden, die zich resoluut in de toekomst wou projecteren, een stad van vooruitgang en geloof in de industriële revolutie, in de handel en in de nieuwe wonderen van de haar omringende landbouw.

Max Vincius ook werd zoiets als een nachtwandelaar. Hij slenterde nu dikwijls in de meer donkere uren van de dag, tijdens de late avonden. Hij ontdekte in het spel van de schaduwen op de huizen en op de monumenten nieuwe sensaties van schoonheden. Wanneer hij wandelde, voelde hij zich nooit eenzaam. Hoe dikwijls moest hij niet zijn hoed aantikken of afnemen om mensen die hij kende te groeten? Zijn wandelingen door de straten op die wijze, tijdens die eerste maanden toen het licht tot de stad kwam, werd hem weldra een gewoonte en een vreugde, net zoals voor alle mannen en vrouwen van Thorn.

De stad was gegroeid tot een grote stad trouwens, met een bevolking van meer dan 14.000 inwoners, zonder het groot militair garnizoen bij te tellen. In die maanden hing er iets vreemds in de lucht, een nieuwe magie, tot iedereen het nieuw zicht gewoon werd, terwijl men 's avonds in de met sneeuw bedekte straten wandelde. De schaduwen van de mensen en van de koetsen dansten dan over de witte tapijten in de avond. Men verwonderde zich over de nieuwe indrukken. Gedichten werden geschreven.
Na een tijdje werd het licht de gewoonste zaak van de wereld, een eenvoudig, alledaags zicht voor de mensen. De magie verdween na enige maanden. Het wonder van het licht imponeerde dan nog slechts de nieuwkomers. De mensen bleven nog van ver naar Thorn afzakken om een kijkje te nemen in de verlichte stad. Het leven in Thorn verlengde zich. De mensen werkten tot later in de dag. De winkels bleven later open. De schepen op de Weichsel voeren nu naar het diffuse licht van de haven in de verte.

Wanneer Max Vincius zo laat in de straten bleef, ontmoette hij ook af en toe Fried en Anna Kleinberger, zijn bedienden en partners. Het koppel slenterde dan ook rond in het centrum, glimlachend, gelukkig, en met hun dochter aan de hand. Esther was nu een mooi meisje van 18, die steeds lachte, intelligent en handig was, groot en slank, een vrouw die elke man zijn hoofd zou doen omdraaien naar haar. Geen man kon voorbij haar gaan zonder Esther Kleinberger op te merken. Telkens Max ook Esther zag, nam hij blijdschap aan haar. De wijze waarop Max naar het meisje keek, kon Anna gedwongen hebben Max meer nauwkeurig en ondervragend aan te kijken, maar ze merkte snel op dat Max slechts sereen glimlachte naar het meisje. Max had ooit aan Fried en Anna Kleinberger gezegd dat Esther niet slechts hun dochter was. Max zag zich in familiebanden met Esther. Hij noemde haar zijn enige dochter. Max en Fried zaten dikwijls samen in die jaren. Ze zeiden dan soms zelfs geen enkel woord tot elkaar! Ze voelden zich slechts tevreden samen te zitten. Fried was zo zwijgzaam en zo diep van gedachten als Max. Ze voelden zich gelukkig, dronken uit hun kleine glaasjes vodka, en keken rond zich, naar de Weichsel, elk verzonken in nadenken. Max kreeg geen betere indruk van wat vrede kon betekenen, dan in die ogenblikken. Ze lieten hem toe te regenereren van de drukke dagen. Wanneer hij met Fried sprak, dan ging het over welke ladingen de volgende dagen in wagens zouden aankomen. Ze wisselden van gedachten over opportuniteiten om nieuwe zaken te doen.

De andere, zelfs meer belangrijke gebeurtenis voor Thorn, was de lang verwachte aankomst van de spoorwegverbindingen naar de reeds bestaande, nabij liggende spoorweglijn naar Danzig, het verre Berlijn, en naar Warschau. Vanaf dit jaar van 1863, kon Max goederen per trein verzenden van Thorn naar hun ultieme handelsbestemmingen. Men kon dus niet alleen later werken in het licht van de gaslantaarns van Thorn, men werkte ook sneller en voelde de wereld dichterbij. Natuurlijk moesten grote volumes van goederen nog steeds in de late lente, de zomer en de vroege herfst vervoerd worden over de Weichsel. Toch trokken de spoorwegen definitief Thorn uit haar afzondering en uit haar winterslaap tijdens de donkere wintermaanden.
Met de verlichte straten en met de spoorwegen, bevestigde Thorn zich als een stad waar rekening moest mee gehouden worden, zowel in Pruisen als in het nabije Polen. De nieuwe status van de stad begon meer kapitaal aan te trekken, en dus nieuwe ondernemingen, en veel meer handel. De veranderingen betekenden uiteindelijk nieuwe rijkdom! De inspanningen van de *Landrat*, van de burgemeester en van de zo veel andere notabelen van de stad zouden eindelijk nieuw geld beginnen op te brengen!
Max kon slechts trots en gelukkig zijn over de bijkomende aantrekkingskracht van zijn thuisstad. Meer dan ooit tevoren kon Thorn genieten van haar rol als centrum van de industrie en de handel in de wijdere regio. Kooplui die sneller en gemakkelijker transport zochten voor hun goederen in de winter, kwamen naar Thorn. De maatschappij die Max gesticht had om goederen te vervoeren begon, ondanks lagere prijzen, meer winst op te brengen. De concurrentie was hard, want Max Vincius was snel niet meer de enige in de stad die thans nieuwe diensten aanbood in Thorn. Maar er lag winst voor iedereen in het zaken doen vanuit Thorn.

De bevelhebbende officier van het militair garnizoen van Thorn organiseerde eenmaal per jaar een bal voor de betere gemeenschap. Al de notabelen van de stad waren uitgenodigd, met

hun echtgenoten en dochters. Dergelijke bals werden ingericht in alle Pruisische steden die een belangrijk troepengarnizoen hadden. In Thorn werd de gebeurtenis zeer gezocht. Het feest was groots en voornaam. Weken op voorhand werd ernaar uitgekeken. De uitnodigingskaarten gingen vlot van de hand als een handelsproduct! De zoon van Max, Haim, diende in het Pruisisch Leger. De leidende officieren van Thorn wisten dat goed. Haim diende niet meer en steeds in het garnizoen van Thorn, maar hij deed het zeer goed in het leger. Max kreeg een uitnodiging voor gans zijn familie. Hij keek niet echt uit naar de gebeurtenis. De beleefdheid eiste hem erover te spreken met zijn vrouw Sara. Zou ze aan het bal willen deelnemen? Wou ze hem vergezellen of er alleen naartoe gaan? Max had al bijna verwacht dat Sara hem koud zou antwoorden van ja, ze zou naar het bal gaan, maar dan met Joram Cohen. Ze had niettemin zijn uitnodiging aanvaard.

Max had aan Sara gezegd wanneer ze het huis zouden moeten verlaten. Ze zouden samen naar het bal rijden, maar alleen. Hun drie zonen waren niet in Thorn. Sara herinnerde zich voor zulke gebeurtenissen dat ze een getrouwde vrouw was. Uit ervaring wist Max al hoe de avond zou verlopen. Hij zou zijn dienaar van de *Breite Strasse* de koets laten besturen om hem en Sara naar het hoofdgebouw van het garnizoen te brengen in de Nieuwe Stad. Sara zou zijn arm lichtjes nemen om met hem de balzaal in te treden, en dan snel in de menigte verdwijnen. Sara was een zeer trotse vrouw, gewend om zich te bewegen in het hoger gezelschap. Ze moest ook niet van de ene groep naar de andere slenteren. De groepen vormden zich snel rond haar, zo natuurlijk als de bijen aangetrokken werden door een bloem in volle bloei. Ze trok de mannen en de vrouwen naar haar. Waarom dat was, welke de natuur van die aantrekkingskracht was, wist niemand. Het effect verbaasde Max steeds. Waarom konden sommige mensen, mannen of vrouwen, dit soort aantrekkingskracht uitstralen, die kracht van mysterieuze oorsprong, en andere, zoals hij, helemaal niet?

Tijdens het bal zou Max enkele, weinige, mannen opzoeken met wie hij handel dreef. Een Joodse man in dit fijn gezelschap bleef een zeldzaam iemand in de betere gemeenschap van Thorn, hoewel meerdere Joodse kooplui toch uitgenodigd waren. De andere handelaars van Thorn gaan groeten, de officieren van het garnizoen, de burgemeester en zijn assistenten, was een plicht voor Max. De pijn die Max zou voelen was om al die mannen te zien staan met een vrouw naast hen, of hen regelmatig te zien wandelen naar een vrouw die ergens in de zaal op hen wachtte. Max moest de avond de avond alleen doormaken. Sara Benavicius zou hem nooit meer komen opzoeken op het bal. Max zou van groep tot groep wandelen, groeten, hier en daar een woord geven, om dan, na een uur of zo, totaal verveeld te worden met de ganse boel. Hij hield ervan de koppels te zien dansen, vooral de jongere mannen en vrouwen. Max hield er ook van te volgen hoe de meest schitterende officieren de rijke dochters van de meest welgestelde families opzochten. Niet veel van die meisjes vond hij interessant, niet veel onder hen waren zo gevaarlijk en flirtend als Sara Benavicius. Sara zou vanavond weer heel wat mannen in haar netten vangen, en de koningin van de balzaal worden. Hij zag Sara af en toe, dikwijls zich bewegend aan de arm van Joram Cohen. De mannen die hij kende in de zaal zouden niet meer onder elkaar beginnen te fluisteren wanneer Sara en Joram zich op de dansvloer begaven. De verhouding tussen Sara en Joram zou nu al wel goed geweten zijn, doorheen de stad, en vooral in deze brede, maar toch ook beperkte kring. Max zou van de ene groep naar de andere wandelen, zich hullend in waardigheid, onverschilligheid en in verachting. Dat was de rol die hij nu gewend was te spelen. Maar de pijn en de publieke

vernedering knaagden zeer aan hem. Heel lang kon hij die vernederingen niet meer doorstaan!
Alsof het hem niet kon deren wat zijn prachtige vrouw deed, nodigde Max zelfs de ene of andere oudere vrouw die hij vaag wel kende, uit om mee te dansen. Sommigen van die vrouwen leken het zelfs opwindend te vinden even aan de arm van de aantrekkelijke, maar zich bedrogen wetende hoorndrager Max Vincius te hangen. Met allen wisselde Max slechts enkele beleefde woorden, volledig onschuldige en hoffelijke zinnen. In de ogen van de andere vrouwen zag hij het misprijzen, en ook hoe ze er niet toe genegen bleven door hem uitgenodigd te worden tot een dans. Hij draaide zich dan snel weg.

Max was slechts hier omdat hij zijn rol moest spelen, zijn imago van de waardige en ongemakkelijke echtgenoot ook in dit gezelschap, moest bevestigen. Zijn ziel was echter niet hier. Waar dan verborg hij zijn ziel, zijn interesse in het leven? Nergens, merkte hij bitter aan zichzelf op. Wat was hij al die jaren slechts als een leeg omhulsel voor een dode ziel? Max Vincius wist zeer goed dat hij zich wanhopig gedeprimeerd zou moeten voelen. Misschien was dat ook hoe hij zich deze avond weer voelde. Steeds opnieuw, trok Max zijn geest en gedachten weg van dergelijke donkere gemoedstoestand. Hij zocht wat hij zijn ogenblikken van rust en vrede noemde, en regenereerde zich uit die.
Max keek nu naar de mooie, veelkleurige balklederen van de vrouwen, naar het spel van de schaduwen op de muren en op de vloer van de reusachtige balzaal. Hij probeerde de gala-uniformen van de officieren te bewonderen, en luisterde naar de betoverende muziek, gespeeld door een groot orkest dat speciaal voor deze avond ingehuurd was, het Marienwerder Filharmonisch Orkest. De meeste stukken muziek bleven kort en afgewisseld, als dansen uitgevonden in Wenen in Oostenrijk, meestal walsen en polka’s. De dansers vormden een blij gewoel! Max voelde zich al moe van de constante aandacht die hij moest geven aan de mensen die met hem kwamen praten. Hij was moe van het zoeken en moeten uiten van de juiste woorden, van na te denken over met wie hij kon spreken, van al de exacte volzinnen die elk verschillend, individueel van hem verwachtte. Hij voelde zich snel meer moe hier, dan van een volledige dag werken aan het verslepen van kisten en zakken in zijn opslagplaatsen!

Max merkte ten slotte een verlaten sofa op, in een hoek van de zaal, tijdelijk onbezet, grotendeels in de schaduwen geplaatst, en daarom misschien vergeten door de dansende koppels. Een vergeethoek! Max ging naar die grote zetel, aarzelde even, maar ging dan zitten aan het linker uiteinde. Hij zat volledig in het helle licht van de kandelaars, zodat hij niemand, man of vrouw, die naar de sofa wou terugkeren om weer te gaan zitten, kon verrassen. Max was zich goed bewust van het feit dat zelfs hier, in Thorn, sommige mensen er eerder zouden aan houden een eenzame Joodse handelaar die alleen op een sofa zat, te willen vermijden.

Vanaf een voorbij zwevende schotel greep Max een glas zoete, sprankelende witte wijn beet. Hij ging zitten met een diepe zucht van zuiver genoegen. Eindelijk alleen! Hij had al heel wat rondgewandeld, drie of viermaal wat gedanst, rondgewalsd, met zowat iedereen wat gesproken, aan wie hij zijn eer most betuigen. Hij kon het zich nu veroorloven nog een uur of zo op zijn gemak te blijven zitten. Daarna kon hij opstaan en naar huis weerkeren. Thuis was voor hem zijn huis buiten de muren van de oude stad, zijn klein huis naast zijn opslagplaats.

Hij was gekomen met een zware mantel, een warme, wollen sjaal en een wandelstok. Hij zou te voet terugkeren. Dat was wat hij overeengekomen was met Sara. Max had haar gezegd dat ze de dienaar en de koets kon gebruiken om haar naar huis te brengen, of de koets ook zonder haar kon terugzenden. Dat laatste zou betekenen dat Sara de nacht bij Joram Cohen zou doorbrengen. Dat kon Max niets meer schelen. Denken aan het verraad van Sara stemde hem bitter, maar hij zou alleen naar huis wandelen. Hij hield ervan te wandelen. Hij had geleerd de straten te bewonderen, de huizen, alleen, in vrede, en altijd wat nieuws te ontdekken. Hij kon naar de grotere gebouwen kijken in het licht van de lantaarns. Hij had die lampen in de straten van Thorn niet echt nodig, hoe klein ook de steegjes waren die hij zou nemen. Hij kende praktisch elke steen in deze, zijn stad, uit het hoofd.

Max had niet echt nauwkeurig gekeken of er soms nog iemand in de andere hoek van de sofa zat, de hoek die verborgen bleef in de donkerte. Zijn ogen waren niet gewend geweest aan de schaduwen geworpen door de honderden kaarsen aangestoken in de kristallen kandelaars die aan het plafond hingen. In het zachtere licht van zijn hoek, pasten zijn ogen zich aan. Max keek zijdelings naar de andere zijde van de sofa. Hij bemerkte dan dat hij niet alleen op de sofa zat.
Een vrouw zat aan de andere zijde, volledig in de donkerste schaduwen, gekleed vooral in grijs, zodat ze zich nog meer met de schaduwen vermengde dan hij. Wanneer Max haar opmerkte, bleef hij even vol afschuw en verrassing zitten, om op heterdaad betrapt te zijn van het zoeken naar rust en vrede. Hij had ook aan de vrouw de toelating moeten vragen om te gaan zitten. Hij moest iets doen om zich te verontschuldigen, nu, voor zijn onhandigheid. De vrouw sprak hem echter aan vóór hij zelf een woord van excuses kon uitbrengen.

‘U bent de Jood, is het niet? We hebben verleden jaar samen zaken gedaan. U kapte en vervoerde mijn hout. Dat was een goede transactie,’ zei de vrouw in een ietwat schorre stem, bijna fluisterend.
Max zat op zijn gemak. Hij nipte aan zijn wijn. Hij antwoordde niet dadelijk. Zijn drankje was zoals hij ervan hield, koel, meer fruitig en zoeter dan het echt spul, die Franse Champagne, maar toch nog fris en voldoende zuur om de tong te tintelen. Max had net besloten, zoals zo dikwijls op dergelijke gebeurtenissen, de woorden van deze vrouw of van eender wie zelfs, zijn erg geschatte, geliefde ogenblikken van rust niet meer te laten verbrodden. Hij wou dit ook deze avond zo doen. Hij deed zijn geest even pijn om te achterhalen welk hout van welke vrouw hij gebruikt had in zijn handelsovereenkomsten. Hij keek terzijde, maar de vrouw op de sofa neeg nog meer achteruit in de kussens, en bleef goed verborgen in de duisternis. Max kon haar gezicht niet onderscheiden. Hij zag slechts een vormeloze massa naast hem.
Dan meende hij zich toch vaag te herinneren. Hij had een zaak afgesloten betreffende het woud van het Chrapitz domein, verleden jaar. Hij had de opdrachtgeefster, de eigenares van de bomen, een *Freifrau* von Chrapitz, niet ontmoet. Hij had slechts gesproken met haar rentmeester aangaande een prijs en een periode. Die man had hem gezegd dat de bomen de eigendom waren van een gravin die slechts zelden uit haar kasteel reed. Dat was een zeer mooi, groot en fijn, elegant lustslot of groot barok herenhuis geweest, buiten het gelijknamig dorp. Max had verscheidene malen met de rentmeester gesproken in een zijvleugel van het Kasteel Chrapitz, maar nooit echt de gravin ontmoet of gezien. Hij had goed begrepen dat ze hem, een Joodse handelaar, ver beneden haar stand kon vinden.

De rentmeester was niet zeer eerlijk gebleven! Hij had Max in een schema willen betrekken, waarbij hij Max veel meer bomen wou laten kappen dan oorspronkelijk gepland, en dan de winst van die percelen volledig had willen delen met Max. Max had dit van de hand gewezen. Hij had de man gelaten voor wat hij waard was, een oneerlijke dief. Hij wou niet verwikkeld geraken in dergelijke frauduleuze praktijken, zeker niet met mensen die hij niet goed kende, zoals die Chrapitz rentmeester. Max had geen slinkse, oneerlijke schema's nodig om zijn winsten te maken.
De rentmeester had hem uitgescholden met enige obsceniteiten. Max was gewoon de deur uitgestapt. Een week later was de rentmeester teruggekomen naar de opslagplaats van Max. Hij deed alsof er niets gebeurd was, had Max slechts gevraagd de oorspronkelijk overeengekomen oppervlakken te kappen, aan de prijs bepaald door Max. Max had dat aanvaard, en de overeenkomst naar een normaal einde geleid. Het hout, nogal wat eik en de rest van eenvoudige dennenbomen, werd naar Danzig vervoerd per boot, over de Weichsel. Max had zijn verwachte en geëiste opbrengst binnengerijfd. Hij had aan de rentmeester het beloofde bedrag, dat op papier stond, uitbetaald. Hij had voor zichzelf het verschil gehouden tussen dat bedrag en het bedrag waaraan hij het hout verkocht had aan zijn verre neef, de jongere Anton Svirskius. Max meende niet nog zaken te willen doen met die Chrapitz rentmeester. Tot op deze dag wist hij niet hoe de gravin er kon uitzien, en zelfs niet hoe oud ze was.

'Mijn rentmeester probeerde me te bedriegen in die zaak, zoals u voorzeker weet,' vervolgde de vrouw naast hem. 'U had me moeten waarschuwen. Ik hoorde u uit mijn herenhuis lopen en de man kwaad de deur achter u toeslaan. Ik bedreigde de dief met alle mogelijke straffen, en zond hem terug naar u. De overeenkomst bereikte een normaal einde. Wanneer ik later kon, wierp ik de man de deur uit. Ik heb nu een jongere, een nieuwe, en hopelijk meer eerlijke rentmeester. Zoals ik hoorde, was u eerlijk. Mijn dank daarvoor.'
'Ik probeer dat te blijven,' fluisterde Max terug. 'Ik houd niet van bedriegers. Als ze u bedriegen, dan kunnen ze even snel mij bedriegen. Ik werk niet met mensen die ik niet kan vertrouwen. Het is gewoon te complex.'
'Ik begrijp u, ja,' voegde de vrouw toe. 'U bent echter wel inschikkelijk met bedriegers, is het niet? Zag ik uw vrouw niet al de tijd dansen met Joram Cohen, die andere Jood?'
Max zuchtte. Hij voelde zich beledigd. Waarom moest ze dit ophalen? Hij was hier komen zitten om rust te vinden. Hij kon al even goed nu opstaan, zijn glas in één slok ledigen, en naar huis wandelen. Hij deed niets daarvan. Waarom? Iets in de stem van de vrouw trok hem aan. Misschien was het juist haar zeer directe wijze van spreken. Hij weigerde zich deze avond nog beledigd te voelen. De woorden moesten langs zijn vest afvloeien, vanavond! Hij antwoordde ook niet, vond dat beneden zijn waardigheid.
'Wat ik helemaal niet begrijp,' ging de vrouw zonder medegevoel onverstoorbaar verder, 'is waarom u het haar allemaal toelaat. U scheidde niet van uw vrouw, al lang geleden, toen u nog met waardigheid uit de affaire kon stappen. Ik neem aan dat u niet van haar wilt scheiden omdat, ten eerste, u nog steeds gevoelens voor haar hebt, en ten tweede, u niet uw kinderen wilt schokken. Beide redenen zijn voor wat mij betreft, prijzenswaardig.'

Dit was geen gewone conversatie in fijn gezelschap meer! Max trok zijn hoofd recht. Deze vrouw had hem diep in zijn innerlijk geraakt. Dergelijke woorden uitte men nooit in de goede

gemeenschap! De vrouw naast hem was de eerste en enige persoon die hem aangesproken had zoals zijn eigen geweten. Ze was aan het proberen door zijn verdedigingen heen te breken, door de versterkingen opgetrokken rond zijn ziel, doorheen zijn hersenschimmen, zijn waanbeelden, en dat ondanks alle conventies van wat avondgeklets zou moeten zijn. Ze moest oud en wijs zijn. Alleen ouderlingen durfden zo te spreken.
Max antwoordde, 'schrapt u maar het eerste argument. Het tweede ligt dichter bij de waarheid. Weet men ooit of wat men doet in dergelijke gevallen het juiste is?'
'Neen, dat weet men nooit,' gaf de vrouw hem toe.
Zij ook zuchtte nu, goed hoorbaar.
'Misschien, inderdaad, bent u zichzelf maar wat aan het wijs maken. Misschien wilt u slechts uw goede, oude, burgerlijke wijze van leven niet veranderen. Veranderen is moeilijk!'
'Waar ook,' knikte Max. 'Ik vraag me nog steeds af welke mijn echte motieven zijn voor het gebrek aan actie. Noem me maar Hamlet.'
'Het einde van Hamlet is tragisch,' overwoog de vrouw. 'Ik zou willen suggereren dat u het tragisch einde uit de weg zou gaan. Maar wie ben ik om u te zeggen wat u moet doen?'
Max was zich dan werkelijk aan het ergeren. Waarom luisterde hij nog naar wat de vrouw te zeggen had? Ze sprak tot hem in een zeer vranke, opdringerige wijze, aan de rand van de belediging, doordringend tot aan de kern van zijn geest. Hij veronderstelde nu dat ze een wijze, oude vrouw moest zijn van zestig jaar oud of meer. Aan de oudere mensen kon hij heel wat vergeven. Hij moest haar goed, zelfs maar eventjes, kunnen bekijken, zien hoe ze er uitzag! Hij meende al dat hij een vriend kon winnen in deze vrouw! Hij voelde zich niet beledigd. Ze had hem naar de waarheid verwezen. Hij was zwak geweest toen hij nog jong was, zwakker nu. Hij werd aangetrokken door de seks die Sara zo gemakkelijk gaf. De situatie waarin hij zich bevond was gewoon allemaal zijn eigen schuld geweest.

Max veranderde van onderwerp.
'Wat onbeleefd van mij! Ik drink maar van mijn wijn, gans alleen.'
Max dronk zijn glas tot de laatste druppel uit, 'kan ik u iets te drinken brengen? Te eten, misschien? Ik zag meerdere, veel zonder twijfel lekkere, grote *zakouskis* opgediend worden!'
De vrouw wist wanneer ze een wapenstilstand kon en moest aanvaarden.
'Hoe goed van u om dit te vragen,' zei ze, een beetje sarcastisch. 'Ja, alstublieft. Haal ons een ander glas van die sprankelende wijn die u aan het gulpen waart met ogenschijnlijk groot genot. En een kleine schotel met *zakouskis* voor ons beiden zou me wel passen. Dank u!'
Max stond op, ging terug de menigte in, veroverde een schotel met *zakouskis*, en twee glazen van de sprankelende witte wijn. Hij keerde de handen vol en zonder illusies weer naar de sofa in de schaduwen, half verwachtend dat de vrouw zou verdwenen zijn.
Ze zat daar echter nog steeds, te wachten op hem. Slechts haar rok hing in het helder licht. Haar gezicht bleef in de duisternis. Hij zag de fijne, rijke zijde. Hij bood haar een glas aan. De hand die uit de schaduwen gleed was lang en fijn, elegant, niet de hand van een oude vrouw. Max ging neerzitten, doch niet meer aan de andere zijde van de sofa. Hij kwam heel wat dichter bij de vrouw zitten, en hield de schotel tussen hen. Hij had enkele *blinis* genomen, kleine pannenkoeken gevuld met zalm. Hij hield daarvan. Hij had ook kleinere snuisterijen voor de maag meegenomen.
'Wacht,' beval de vrouw.

Ze zette haar glas neer op een tafeltje naast haar, dat Max nog niet opgemerkt had. Dan nam ze de schotel uit de handen van Max, en hield die tussen hen. Ze hadden nu elk één hand vrij. Max dronk, en nam een *blini* na haar.

Wanneer de vrouw zich dan naar hem toe draaide, verschoof ook even de menigte. Max kon ten slotte een glimp opvangen van haar gezicht in het licht. Hij was zo verrast van wat hij zag, dat zijn mond moest opengevallen zijn en zo bleef gedurende een tijdje. Hij had gemeend een oudere vrouw naast zich te hebben, maar deze vrouw was nog zeer jong! Ze was niet meer in haar twintiger jaren, maar toch zeker niet ver in haar dertig jaar ook niet! En ze had een zeer mooi, prachtig, erg aristocratisch gezicht! Haar trekken waren regelmatig, zeer symmetrisch, hoekig maar zacht, de ogen donker in de avond en groot, een rechte neus, lippen die noch te zwaar nog te dun leken, een goedhartige glimlach erop. Ze grinnikte een beetje toen ze de verbazing van Max bemerkte. Ze had al wel begrepen waarom hij dichter naast haar was komen zitten. De vrouw had een waardig en opmerkelijk gezicht! Ze hield haar hoofd hoog op een eerder lange nek. Haar borst was niet dun. Haar stem had wat mannelijk geklonken, alhoewel niet hard en ruw, niet oud, eigenlijk. Ze was gewoon bevelen uit te delen en gehoorzaamd te worden. Max was 43 jaar oud, zij kon in haar vroege dertig jaren zijn. Toch had ze met hem als met haar gelijke gesproken.

Ze hielden een stilte aan, en aten met zin een paar *blinis*. Daarna deelden ze de andere *zakouskis*. Rond hen zwaaiden koppels voorbij in een snelle dans. Ze negeerden echter wat er rond hen gebeurde. Max voelde zich zeer op zijn gemak op de sofa. Voor iedereen die naar hen kon kijken, moesten ze een vreemd duo gevormd hebben, die daar maar zaten hun maag te vullen met simpel, maar duidelijk plezier. Ze verborgen zich nog een beetje meer in het donker, door zich in de kussens achteruit te nijgen, eerder tevreden met zichzelf. De schotel was leeg. De vrouw plaatste de lege zilveren schotel op de kleine tafel naast haar, en verschoof hoe ze zat. Ze schoof zelfs wat nader naar Max toe. Haar zijden rok viel lang op haar benen. Ze drukte zich nog wat meer behaaglijk in de sofa, en murmelde, haar hoofd dichter naar Max brengend, ‘dat smaakte goed! Gedurende een tijdje dacht ik dat ik in een poef van rook zou verdwijnen. Ik had honger! U bracht me weer tot leven. U redde me, Max Vincius, van zekere verhongering en vergetelheid.!’
Max lachte, ‘ik kan er u meer bezorgen, Vrouw von Chrapitz, als u dit wenst.’
‘Neen, neen, neen,’ lachte de vrouw terug. ‘Ik moet mijn lijn in acht houden. Met de ouderdom, lijken alle Pruisische vrouwen te expanderen tot Russische *matrouchkas*!’
‘U bent nog heel jong en slank,’ suste Max. ‘U zult zo snel niet dik worden. U bent gewoon het type niet daarvoor!’
Nu was hij haar verdedigingen aan het doorbreken. Vleierijen hielpen steeds. Hij zag haar op haar bovenlip bijten, maar ze antwoordde niet. Wat hij aan het doen was beviel haar niet meer.

Op dat ogenblik walste Sara Benavicius recht voorbij hen, in de armen van Joram Cohen. Ze keek, de verrassing duidelijk in haar ogen. Met wie zat haar echtgenoot daar op de sofa? Max bemerkte dat ze hem herkend had, maar ze kon onmogelijk weten wie er naast ham zat. De schaduwen waren hun verdediging.
‘U schijnt veel af te weten van mij,’ ging Max na een tijdje verder.
Beiden gaven geen tekenen op te willen staan.

‘Wie bent u? Uw rentmeester vertelde me dat u niet getrouwd waart. Meer weet ik niet.’
‘Oh, maar ik ben wel getrouwd geweest,’ antwoordde de Vrouw von Chrapitz. ‘We zijn niet echt geïntroduceerd geworden. Mijn eerste naam is Leandra, gevolgd door Charlotte en Elisabeth, voornamen die ik nooit gebruik. Ik heet dus Leandra von Chrapitz. Ik trouwde toen ik net twintig was geworden. Mijn echtgenoot stierf drie jaar later in een jachtongeval. Iemand vergiste zich gelukkig en nam mijn echtgenoot voor een hert of een beer of een everzwijn in een bos. Niemand vond wie exact het was die het schot loste dat hem doodde. Ik nam niet deel aan de jacht. Ik had hem zelf kunnen doden, weet u! Ons huwelijk was bepaald door onze ouders. Zij ook stierven ondertussen. Ik werd heel alleen gelaten om de Chrapitz domeinen te beheren. Ik had geen kinderen. Ik wou er geen. Mijn echtgenoot was een domme bruut, een zelfingenomen, gewelddadige, laaghartige, eerloze idioot van een man, met een grote naam. Zijn idee van een huwelijk was van een permanente, gratis verkrachting. Ik walgde van hem. Zo ziet u maar, Max Vincius, ik ook ben lang een lafaard en een twijfelende creatuur geweest. Het was een goede zaak maar, dat iemand dat finaal schot gegeven heeft, en me zo bevrijdde van mijn echtgenoot. Anders, vrees ik, vroeger of later, had ik hem zelf een kogel door zijn leeg hoofd moeten jagen!’

De vrouw begon te beven. Ze had geleden zoals hij, dacht Max.
‘Weet u,’ voegde ze toe, ‘ik ook heb zo lang gewacht vóór ik wat deed aan mijn huwelijk. Ik neem aan, dat God zelf me hielp me te verlossen van Louis.’
‘Ziet u, Max Vincius,’ vervolgde de vrouw direct, ‘u hebt uw problemen, en ik had de mijne. Na de dood van mijn echtgenoot, bekeken zoveel mannen mij, waar ik ook ging, als prooi, als de dieren die ze opjoegen in de bossen. Ik ben zo vermoeid hen alsmaar ver van mij te houden, beleefd maar ferm. Ik begon van me af te bijten. Ik wou niet nog een huwelijk. Helemaal niet meer! Vandaar mijn sarcasme. Ik kan ook krabben naar ogen, weet u! Ik leerde uit te slaan naar mannen met mijn vuist en kneukels, te slaan met de harde tippen van mijn schoenen. Ik leerde mannen en hun schijnheiligheid te haten. Ik voel me nu min of meer bewust in dat alles. Ik probeer rustig en aangenaam verder te leven, ietwat als een kluizenaarster, zouden sommigen zeggen. Maar er is ook veel om vol vreugde over te blijven in de wereld, zelfs wanneer men alleen is en zich eenzaam voelt. Een schotel *zakouskis*, een glas wijn, een gesprek met een eerlijk iemand, iemand die waarschijnlijk zo gewond, pijn gedaan en gehavend is als ik, maar toch nog vechtend om het beste uit het leven te halen. Uiteindelijk, zijn we niet zo zeer gelijkend?’
Max glimlachte. Ze had gelijk. Hij knikte.
‘We leerden dus beiden wat soelaas te vinden in de kleine dingen die ons deze zeldzame ogenblikken van vrede konden bezorgen,’ voegde Max toe. ‘Ik probeer een zeer snel, opwindend leven van nieuwe zakenondernemingen elke dag te hebben. Het vreet mijn dagen zo zeer op, dat ik niet te veel denk aan al mijn ellende. Ja, we lijken een eender leven te leiden. Maar laat ons niet zinken in zelfmedelijden! Ik schenk veel waarde aan de zeldzame ogenblikken van rust, van vrede van de geest.’
‘Maar we zijn zo alleen, zo eenzaam,’ fluisterde Leandra von Chrapitz.
Max kon op dat besluit niets antwoorden.

Max bleef stil. Hij wou de hand van de vrouw grijpen.

‘Wel dan,’ stelde hij plots voor, ‘wilt u soms dansen op onze zelf-toegediende rampspoed? Het was onbeleefd van me u nog niet uit te nodigen. Het spijt me. Wilt u zich in het licht werpen?’
‘Neen, neen,’ antwoordde ze snel. ‘Ik houd niet echt van dansen. Ik ben een meisje van het platteland, een verschrikkelijke danseres in de gemeenschap. Ik ben trouwens algemeen niet goed in wat gezelschapsvrouwen normalerwijze doen, zoals in kletsen, dansen en flirten. Ik weet zelfs niet hoe te naaien, hoe te broderen, en ook niet hoe te koken! Ik lees wel veel, en wandel veel. Alleen! Ik reis. Ik haal mijn romans bij een boekenwinkel in Berlijn, en ook mijn nieuwsbladen.’
‘Dat is net zoals ik,’ kwam Max snel tussen.
Hij lachte, ‘ik ook ben een nogal onhandige danser. Ik moet toegeven dat ik reeds vreesde dat u ja zou zeggen. Ik ook wandel veel. Meestal in Thorn.’
‘Ik moet binnenkort opstappen,’ verklaarde de Vrouw von Chrapitz. ‘Ik moet terugkeren naar mijn domein. Ik kwam vandaag per koets aan, en ik had niet het vooruitzicht om in een hotel van Thorn te blijven overnachten. Ik houd er niet van in de hotels, hier, te blijven. Wel, ik dank u voor een aangename avond. Ik had aan het einde toe toch een goed gesprek met iemand. Ik veronderstel dat mijn avond niet gans nutteloos was.’
‘Ik ben Joods,’ benadrukte Max.
‘Dat weet ik,’ siste Leandra von Chrapitz. ‘U bent een mens, niet? Ik geef zeer weinig om conventies, Max Vincius. Ik ben niet erg gepast gezelschap in enige gemeenschap. Een slechte echtgenoot, hoewel overleden, blijft een bitter trauma voor mij. Ik ben te open en direct in wat ik zeg. Ik breek door schijnheiligheid met ongezien gemak, en ik kan me niet tegenhouden. U verdroeg me lang vanavond, met groot geduld. Dank u daarvoor.’
‘In feite hield ik van ons gesprek,’ gaf Max haar toe.
Ze bleven zitten. Leandra von Chrapitz stond niet snel op.

‘Ik moet nog meer bomen laten omhakken en verkopen, dit jaar,’ zei ze nog plots. ‘Kunt u misschien me in twee of drie dagen op Chrapitz komen bezoeken? U weet waar het kasteel is. U bent er al geweest. Ik zal op u wachten. De volgende maanden zal ik niet reizen. We kunnen afspreken waar de bomen staan die ik zou willen neerhalen, tot welk percentage van het bos. Kom naar Chrapitz. Blijf bij me eten. Ik kan u het domein en het kasteel tonen.’
Ze keek niet naar hem.
‘Dat zal ik doen,’ ging Max akkoord na enige aarzeling.
Waarom had hij geaarzeld? Wat was hij aan het doen? Waarom had hij de uitnodiging aanvaard? Hij kon evengoed de zaak van het omhakken van haar bomen regelen met haar nieuwe rentmeester. Hij kon Fried of Kurt zenden.
‘Sta me toe u te vergezellen tot aan uw koets,’ zei hij.
Ze nam dankbaar zijn gezelschap tot buiten aan haar koets aan. Ze stonden op. Hij bood haar zijn arm aan, die ze aanvaardde. Ze vormden een prachtig paar terwijl ze langzaam de zaal uitstapten. Het bal was nog in vol feest achter hen aan de gang. Max nam afscheid van niemand. Dat deed ook niet Leandra von Chrapitz. Veel ogen volgden hen in verbazing tot aan de deuren. Leandra von Chrapitz draaide niet eenmaal haar hoofd naar Max. Ze deed dat ook voor niemand anders. Ze ging naar buiten zoals een koningin, nam haar mantel, liet Max toe om die rond haar schouders te wikkelen, en ging door de deur. Ze vroeg daar een dienaar haar koets te roepen. Max nam zijn mantel, sjaal en wandelstok.
Ze draaide zich dan om, naar Max.

‘U bent niet met een koets hier? Zult u naar de balzaal terugkeren?’ vroeg ze.
‘Ik kwam wel per koets,’ antwoordde Max. ‘Maar ik beloofde mijn echtgenote de koets op haar te laten wachten. Ik houd van een wandeling. Ik keer naar huis te voet. Ik woon meestal op een andere plaats dan mijn vrouw. Ik heb een huis naast mijn opslagplaats.’
De mond van de Vrouw van Chrapitz deed ‘oh’ in plots begrijpen.
‘Kan ik u ergens afzetten?’ vroeg ze dan.
‘Neen, we gaan in verschillende richtingen. Doe geen moeite. Maak u geen zorgen om mij. Zoals ik al zei, ik houd van wandelen. Ik wens u een goede nacht, Vrouw von Chrapitz.’
‘Noem me alstublieft Leandra,’ gaf de vrouw terug. ‘Ik wens u ook een goede nacht.’

Haar koets kwam aanrijden. Het was een kleine, open *troika*, Russische stijl.
Vóór ze in de koets stapte, draaide ze zich nog plots om, alsof ze iets vergeten had. Ze kwam naar Max, en plaatste haar lippen zachtjes op zijn rechterwang. Haar lippen waren vochtig.
‘Je bent niet zo verschrikkelijk als je denkt, Max Vincius,’ fluisterde ze.
Max was zo verrast, dat hij niet één been in zijn lichaam kon doen bewegen. Wanneer hij dat dan wel weer kon en iets wou doen, reageren, iets zeggen, was ze reeds in de *troika* verdwenen en begraven onder een hoop dikke berenhuiden. De menner plaatste de zweep op de drie paarden. De *troika* trok zich zeer snel vooruit, en verdween achter de hoek.
Max stond daar nog steeds, onbeweeglijk, aan de monumentale trap en de grote deuren van het gebouw van het garnizoen. Hij kwam langzaam terug tot zijn verstand. Hij begon naar huis te stappen, snel en resoluut. Hij voelde zich tezelfdertijd opgewonden en beduusd. Wanneer was het de laatste maal geweest dat een vrouw hem teder had gekust? Ze wist snel wat ze wou, en hoe ze hem kon veroveren, die Leandra! Max stapte snel door, naar huis.

De lippen van Leandra von Chrapitz brandden gedurende dagen nog op de wangen van Max Vincius. Dan kon hij zich niet weerhouden. Hij reed te paard naar Chrapitz. De lucht was fris, de hemel helder. Er lag hogere temperatuur in de zon. Het sneeuwde niet, het regende niet. De hemel bleef vrij van donkere wolken die dag. Hij had het Herenhuis Chrapitz voordien al gezien. Hij keek nu meer aandachtig. Hij bemerkte, als voor de eerste maal, dat het een klein maar prachtig paleis was, zeer mooi barok in stijl. Het was een lustpaleis, opgericht door zeer rijke heren, waarschijnlijk om hete zomers in een stad te vermijden. Max sprong van zijn paard, ditmaal net vóór het kasteel. Hij moest niet op de deur kloppen. Een mannelijke dienaar liep al uit een deur lager, om zijn paard bij de teugels te nemen. Een tweede dienaar, in livrei, volgde. Max kondigde zichzelf aan.
‘Ah ja, Meester Max Vincius,’ boog de tweede man beleefd. ‘We hebben u verwacht! De Vrouw von Chrapitz is in het blauw salon. We brengen u naar daar. Komt u alstublieft binnen en volg me.’
Max volgde de dienaar de linker trappen op. De kamers van het kasteel lagen waarschijnlijk een verdieping hoger, de lagere verdieping voorbehouden aan de dienaars en aan de keukens.
‘Op naar de *piano nobile*,’ dacht Max in zichzelf.
Het interieur was groots en rijk gedecoreerd, zag Max. De Chrapitz edellieden hadden hun bezoekers willen imponeren met een zicht op een indrukwekkende marmeren ingangszaal. De muren waren bedekt met prachtige, grote schilderijen. Een marmeren trap in een rode kleur leidde nog hoger, naar de eerste verdieping. Max had zoiets verwacht.
Boven, niet ver links van de marmeren trap, opende de dienaar dan eindelijk een deur, kondigde met luide stem Max Vincius aan, en nodigde hem met een brede beweging van zijn

hand uit om binnen te treden. De kamer was verwarmd. Max stapte het blauw salon van Chrapitz in.
Hij zag sofa's, zetels, stoelen, allen bedekt met blauwe stof en met blauwe kussens. De muren waren crème gekleurd. Grote schilderijen van zeer brede blauwe hemels en witte wolken. Zeezichten in blauw met wit schuim. De zichten verwelkomden hem.
Nabij het venster, tegenover een enorme marmeren haard, waarvan in het midden een vuur van zware houtblokken brandde, zat de vrouw van het paleis. Max zag haar zo voor het eerst in het volle daglicht. Ze was nog stralender mooi dan hij zich haar kon herinneren van in de balzaal. Haar gezicht leek iets harder dan op het bal, maar ze toonde een brede glimlach toen ze snel naar hem toekwam, haar armen vooruit, zijn koude handen greep, en die ogenblikkelijk opwarmde in de hare. Ze trok hem naar een stoel dicht bij haar. Ze droeg geen hoge halskraag hier, die haar hals volledig had bedekt op het bal. Ze droeg een wit hemd, dat open lag op haar borst en hem de curve van haar boezem toonde. Haar rok was gemaakt van een zacht oranje katoen, eenvoudig van snit, met strepen van gele zijde er verticaal op of in genaaid, zodat ze nog groter leek dan hij haar zich herinnerde. Niettemin stond ze oog in oog met hem. Ze glimlachten samen, maar wisselden enige beleefde woorden van verwelkoming uit. Hij stamelde enige excuses om zich niet eerst te hebben en vroeger te hebben aangekondigd. Ze wuifde die weg, en ze zaten.

Thee werd binnen gebracht. Ze spraken. Max was vroeg in de morgen gekomen, maar dat leek haar niet te deren. Ze praatten vrijuit over meerdere onderwerpen, ook over de Pruisische politiek. Nieuwsbladen lagen geopend op de grond rond haar. Ze opende met opmerkingen betreffende de Poolse opstand. Ze zei zo goed de wens naar onafhankelijkheid van de Polen te begrijpen, naar de vrijheid van hun land. Ze begreep hoe hard de Russische overheersing moest aangevoeld worden door de Poolse mannen en vrouwen. Ze voegde er echter direct aan toe dat ze niet hield van de wijze waarop de Polen nu hun nieuwe opstand begonnen waren. Neen, de zaak rechtvaardigde niet alle middelen! Er lag trouwens geen enkele hoop in een oproer nu, meende ze, tenzij er een algemene Europese oorlog tegen Rusland zou volgen, en die zou er nooit gebeuren volgens haar! Toch niet thans! Pruisen zou aan de zijde van Rusland blijven, en wellicht ook Oostenrijk. Ze verafschuwde de lafhartige moordaanslagen op Poolse medewerkers van de bezetting, de verrassingsaanvallen op de Russische garnizoenen, de verraderlijkheid van dat alles. Max gaf haar daar gelijk in. Hij ook had in de nieuwsbladen de eerste verslagen van de Poolse rebellie gelezen. Haar sympathie bleef verdeeld, zei ze, zoals die van hem. Het Pools volk kon een oorlog van terreur niet winnen! Neen, de Polen zouden hun onafhankelijkheid niet bekomen door gebruik te maken van terreur. Ze was daarvan overtuigd. Tevens hadden de Poolse bevolking, de boeren, de arbeiders, de opstand nog niet vervoegd.
Daarna praatten ze over de bomen die ze wou omhakken en het hout ervan verkopen.

'Wel dan,' zei Max aan het einde, 'toon me nu alles!'
Leandra was verrast. Ze veranderde echter snel van gedacht.
'Waarom niet?' was ze akkoord. 'We kunnen even goed nadien eten. Een fijne wandeling zal ons goed doen. Maar we moeten dan naar Kantarew rijden. U kwam per paard, zei u. Ik zal mijn paard laten zadelen. Ik moet me snel omkleden. Geef me wat tijd!'

Max glimlachte. Leandra liep snel weg. Hij wachtte in het salon, keek uit de vensters. Hij zag hoe zijn paard weer naar voor gebracht werd, en daarna een andere, fijnere volbloed. Even later kwam Leandra weer de kamer in. Ze was gekleed als een jongen voor de rit.
'Vooruit,' riep ze, gelukkig als een jong meisje.
Ze greep zijn hand. Ze liepen samen de trap af naar de voordeur. Haar paard stond wat verder, aan het einde van de trap. Ze reed niet als een amazone. Ze reed zoals een man. Een ogenblikje later galoppeerden ze snel naar Kantarew, zij eerst, hij achteraan, op sleep. Ze reed een stevige, lange galop! Max had het eerst niet gemakkelijk haar te volgen. Hij bemerkte dan beter haar dik, blond haar dat hem donkerder had geleken op het bal. Ze droeg een hoed, maar ze had haar blonde haren nu los laten hangen. Het vloog in de wind achter haar. Ze leek te houden van de rit.
Wanneer ze de bossen van Kantarew bereikten, reed ze langzamer. Ze toonde hem de limieten van het bos dat ze wou kappen. Ze legde hem uit welke bomen ze wou omgehakt zien en verkocht, slechts een klein percentage van al de bomen in het woud. Ze zei dat ze al de bomen die ze wilde zien gaan, zou merken met een bepaald teken in rode verf. Max nam goed nota van de grenzen van het land waarvan ze beter de groei van de bomen wou regelen door er een aantal van neer te hakken, om meer licht te geven aan de betere bomen. Daarna, alles besproken en genoteerd, reden ze terug naar het kasteel.
Toen ze terugkeerden, had Leandra von Chrapitz rode wangen van de koude en strakke wind. Ze liep haar trappen weer op, Max in touw.
Ze wierp de deuren van haar blauw salon open en riep luid, 'waarom eten we niet hier? We kunnen het tafeltje gebruiken. Het is hier veel gezelliger dan in de grote eetzaal. We hebben ook geen dienaars nodig, hier, om voor ons op te dienen. We houden het eenvoudig!'
Max glimlachte, en was het helemaal eens met haar.

Ze dineerden samen, slechts zij twee. Leandra zond de dienaars weg. Ze diende Max het binnengebracht voedsel op. Hij sneed kleine stukjes van het koud vlees af. Ze aten alsof ze elkaar ontmoet hadden in een klein paviljoen in het bos. Ze lachten heel wat. Leandra haalde moppen op, en kleine anekdotes betreffende enigen van de meest notabele, oude mannen van Thorn. De tijd ging aangenaam voorbij.
Op een bepaal ogenblik vroeg Leandra, 'je bent een Jood. Je moet me zeggen wat dat voor je betekent.'
'Ik vrees inderdaad een Jood te zijn. Ik ben echter niet zeer Joods,' antwoordde Max op een ernstige toon. 'Jood zijn verwijst eerst en vooral naar de godsdienst. Ik geloof wel in wat er in de Torah staat. Ik studeerde de *Talmud*. Ik probeer de geboden die Moses aan de Israëlieten gaf na te leven. Ik leef volgens de belangrijkste rituelen van het Judaïsme, uit respect voor mijn voorvaderen. Ik toon niet opvallend mijn Joods zijn. Ik ben geen Hassidische Jood. Ik geloof dat onze Rabbi's wijzere mannen zijn. Er kan slechts één God zijn, en dus moet de God van de Joden dezelfde zijn als die van het Evangelisch Geloof, van de Katholieken en van de Moslims, en zo verder. Hoe we bidden tot God en hem aanbidden, werd bepaald door mensen, meestal mannen. Hoe we dat doen kan dus niet zo belangrijk zijn.
Er is een andere dimensie aan de Joden. We waren ooit een volk, en we blijven nog steeds samen in onze gemeenschap. De Pruisische wetten negeren dit aspect, en ik geloof dat het de juiste visie is. Voor de staat, om allen samen te kunnen leven, moeten we de wetten van het land eren. Als volk hebben de Joden zich gemengd met de mensen van de landen waarin ze leven. Dat is de beste oplossing. Ik ben het niet eens met de manier waarop de Joden bekeken

en behandeld worden in Rusland, en bijgevolg ook in Polen. Er is geen verschil tussen een Joodse man of vrouw en een man of vrouw van een andere afkomst. De Pruisische wet is correct in dit verband. De Joden nog steeds beschouwen als een apart volk, kan niet meer gerechtvaardigd worden, ondanks onze speciale overeenkomst of convenant met God. Wanneer de Russen en de Polen dat zullen begrijpen, weet ik ook niet.
Veel Joden hebben dit standpunt ingenomen, en dat is goed. Ik ben het niet eens met de Joden, de Katholieken, of eender wie van welke godsdienst dan ook, om een aparte, gescheiden code van kleding te houden. Dat is, in het kort, wat ik geloof.'

'Voelde je haat tegen de Russen ten gevolge van je geloof?'
'Neen, neen, heel zeker niet. Er ligt natuurlijk een zware soort van vervreemding tussen mij en veel andere Joden, en tussen sommige mensen van jouw klasse. Dat wordt antisemitisme genoemd. Dat gevoel vindt zijn basis in afgunst! Wij, Joden, hebben onze kinderen naar school gestuurd sinds al veel eeuwen, zo niet duizenden jaren. We zijn getraind en opgeleid in het rationeel nadenken. Dat is waar de studie van de *Talmud* ons naartoe bracht. Geen ander mechanisme van objectief denken kan toegepast worden dan de Aristoteliaanse logica. Is het slecht, trouwens, om rationeel na te denken over wat de ouderen schreven over de daden en wetten van God?
Veranderde dat iets in ons? Misschien. Waarschijnlijk. Veel Joden zijn slim en redelijk. Veel geleerden, en nu ook mannen die onderzoek plegen in de wetenschappen en andere takken van ons alledaags werk, zijn Joden. Veel mensen benijden ons omdat sommige Joden rijk zijn. Ze werden rijk van de financiën en van de handel. Waarom zouden we daarover een blaam moeten bekomen? Dat waren de enige ambachten waarin we toegelaten werden te werken! In de Joodse Vestigingsgebieden, in Polen, Litouwen, dus in Rusland, was het ons niet toegelaten om landbouwers te zijn en eigenaars van land. De meeste kunsten en ambachten waren gesloten voor ons. De gilden bleven gesloten. Wat anders konden we doen? En ja, juist die bedoeningen brengen meer geld in dan andere. Ik houd ervan in Pruisen te leven. Ik kan handel drijven hoe en met wie ik maar wil. Ik heb een goede relatie met de burgemeester van Thorn en met zijn assistenten. Ik vergader met de andere handelaars van de stad, ongeacht hun godsdienst. Geen van hen heeft me ooit beschimpt om een Jood te zijn. De *Junkers* van Pruisen zijn wel een beetje verschillend, toch sommigen, en alstublieft, vergeef me om het rechtuit te zeggen. Voor wat betreft de Russen, moet ik toegeven dat ik wel van hen houd. Ze zijn een joviaal volk. Ze houden van macht. Voor macht hebben ze respect. Ik heb daar niet echt een probleem mee. Welk volk zou niet graag macht uitoefenen over anderen? De Russen zijn goedhartig. Ze hebben ons redelijk rechtvaardig behandeld tot zover in Litouwen. Ondanks sommige van hun anti-Joodse wetten.'
'Ja,' antwoordde Leandra, even nadenkend. 'Wij van de hogere adel, wij blijven erg conservatief. We houden aan onze prerogatieven, aan onze privileges. De nieuwe Minister-President, deze Otto von Bismarck, lijkt ook de Joden wat te schuwen. Dat is, tenminste, wat ik lees in de pers. Toch meen ik te weten, dat meerdere Joodse mannen met hem samenwerken. Zijn financier is een Frankfurter Jood, een man met nauwe betrekkingen tot de Rothschilds. Met de tijd zou dat ook meer en meer de verschillen kunnen afvlakken, die nog steeds bestaan tussen de man en het geloof. Kun je dat beamen?'
'Ik neem dat aan,' knikte Max beleefd.
Leandra liet het onderwerp daarbij.

Nadat ze gegeten hadden en een aangename namiddag hadden gehad, bemerkte Max dat het buiten donker werd.
Hij zei, ‘ik moet terug naar huis rijden. Het zal snel nacht worden.’
Leandra keek dan ook door de ramen. Max had gelijk. Ze kon hem niet houden tot de duisternis volledig was. Ze toonde haar teleurstelling.
‘Wel dan,’ aanvaardde ze, ‘ja, je zult moeten gaan. Ik had een zeer aangename dag in je gezelschap. Kun je een andere dag terugkomen? Je zult het zeer druk hebben, weet ik, maar ik zou graag hebben dat je terugkwam en met mij verder praatte. Kunnen we vrienden worden?’
‘Natuurlijk,’ fluisterde Max.
Hij ook had graag langer willen blijven. Hoe snel kon hij terugkeren naar Chrapitz?
‘Ik kan terugkomen in het begin van de volgende week,’ stelde hij na een tijdje voor.
‘Waarom niet zaterdag of zondag?’
Dat was snel!
‘Zondag zou fijn zijn,’ gaf Max toe.
‘Zondag is steeds een droevige dag voor mij,’ biechtte Leandra op. ‘De wereld staat stil op zondag. De meeste van mijn dienaars zijn dan niet in het kasteel. Het is me een dag van eenzaamheid.’
‘En jij moet eveneens zonder activiteit blijven op zaterdag,’ herinnerde ze zich.
‘Inderdaad!’
‘We houden een korte godsdienstige ceremonie in het kasteel, elke morgen,’ legde Leandra uit. ‘Ik behoor tot het Evangelisch Geloof, Lutheraans om exact te zijn. Onze ceremonie is kort. We lezen enkele teksten uit de Bijbel. Een lid van onze Kerk legt de betekenis van de teksten uit. We doen hetzelfde op zondag. Kun je rond de middag komen? Ik zal ervoor zorgen dat we niet gestoord worden.’
‘Dat zal ik doen,’ antwoordde Max.
Wat was hij aan het doen? Wou hij echt deze vrouw terugzien? Hij was zoveel ouder dan zij. En een Jood! Wat kon of zou er groeien uit hun relatie? Vriendschap? Max had geen idee. Hij bleef verward met zijn eigen gevoelens. Hij wou zijn eenzaamheid ook beëindigen. Hij wou verder kunnen praten met deze verstandige vrouw. Hij wou haar sussende en troostende stem verder horen. Misschien wou hij ook haar blanke armen rond zijn nek voelen, haar lippen op zijn mond. Een Lutheraanse en een Jood? Voelde hij liefde, of slechts een nood om de eenzaamheid te doen stoppen? Dat was wellicht niet een betere reden voor een verhouding dan wat hij vroeger voor Sara gevoeld had!

Opnieuw, zoals na het bal van het garnizoen, kwam Leandra von Chrapitz naar Max toe. Hij voelde de warmte van de kamer. Hij rook haar delicaat parfum. Hij wachte weer tot ze haar lippen lichtjes op zijn wang zou plaatsen, de Franse wijze om tot ziens te zeggen aan een vriend. Hij verlangde echter naar haar armen!
Leandra aarzelde ditmaal niet. Ze zocht zijn lippen, direct zijn lippen. Hij bewoog zijn handen niet, maar hield de kus aan op zijn mond. Ze kusten een echte kus, zoals minnaars doen. Ze trok zich slechts een hele tijd later terug. Hij had haar noch aangeraakt met zijn handen, noch met zijn lichaam.
‘Ik zou werkelijk moeten gaan,’ zuchtte Max, gans tegen zijn wil.
De woorden kostten hem.
‘Ja, je moet,’ fluisterde ze.

Max liep bijna de kamer uit.

De volgende morgen folterde Max niet langer zijn geest. Hij voelde zich zo goed in de aanwezigheid van Leandra von Chrapitz! Hij had zich te lang ellendig en eenzaam gevoeld! Zij, Leandra, had geleefd zoals hij, zonder tederheid, ook al sinds lang. Wat soort van leven was dat? Hij verlangde nu haar lippen weer op zijn lippen te voelen, haar warme handen rond hem. Hij verlangde naar een intieme vertrouwelinge, naar een wezen dat hem waardeerde. Ze was zo lieflijk, voornaam en zo mooi! Neen, hij mocht zich niet zo snel in een nieuw huwelijk gooien. Dat zou zij ook niet zo snel doen! Max moest ditmaal wachten tot hij en zij heel zeker waren van hun gevoelens, en hij ook van het karakter van deze vrouw. Maar hij kon toch deze nieuwgevonden hoop op geluk niet weigeren. Leandra was zo mooi, zo zacht, zo begrijpend, zo warm. Hij kon haar niet weigeren. Kome wat mocht!

Max Vincius keerde weer naar het Kasteel Chrapitz op zondag. Zodra hij het blauw salon binnenkwam, liep Leandra het alweer uit, om zich te kleden voor een wandeling rond haar huis. Ze wandelden nu arm in arm, en ze praatten. In de tuinen, tussen de bomen, kusten ze meerdere malen. Ze wandelden nadien zeer dicht naast elkaar. Schouders en heupen raakten. Ze keerden pas weer naar het kasteel in de namiddag, aten weer samen zoals de vorige maal, en Max reed laat weg. Hun kussen werden meer hartstochtelijk uitgewisseld, hun scheiding deed meer pijn.

In de volgende weken gebeurden dergelijke bezoeken meerdere malen. Max en Leandra werden zeer intiem met elkaar. Ze wandelden zelfs samen in het centrum van Thorn en langs de Weichsel. Na de uitleg die Max aan Leandra gegeven had betreffende het falen van zijn huwelijk, had Leandra lang nagedacht over dat probleem. Ze vroeg zich natuurlijk ook af wat er van hun verhouding kon komen.
Op één van hun wandelingen vroeg ze plots direct, ‘waarom, echt, faalde je huwelijk? Jullie hadden er beiden toch over kunnen praten. Jullie zijn geen gewelddadige personen. Je vertelde me al heel wat, maar slechts over de effecten van jullie onenigheid, niet over de onderliggende redenen.’
Max antwoordde, ‘juist, en fair. Ik zocht naar de ware redenen. Ik denk dat er twee grondige redenen waren. We trouwden uit lust naar voortplanting, uit zuiver seksueel verlangen, uit begeerte. Sara was zeer mooi, natuurlijk, verstandig, aantrekkelijk, en ik werd in vervoering gebracht door haar. We waren zeer jong. Ik was dol verliefd, en dus blind, dat is zeker. Maar hield ik werkelijk van haar? Ik weet het niet meer. Dat hangt af van wat liefde is. We waren zo jong! Wat wisten wij over de kwaliteiten en de gevoelens die waarlijk nodig waren voor een goed huwelijk? We kunnen ons beiden vergist hebben, en beiden gemist wat we waarlijk zouden moeten gewaardeerd hebben in elkaar voor een levenslang huwelijk. Onze begeerten waren te sterk. Neen, lach niet!’
Leandra lachte toch, maar Max vervolgde, ‘soms geloof ik dat het beter voor me was geweest toch te luisteren naar een Joodse koppelaar en naar zijn keuze. Ik kan nu minstens inzien dat dergelijke mannen veel wijzer zijn en veel meer ervaring hebben in dergelijke dingen als verhoudingen en huwelijken. Zij weten wat nodig is voor een goed, durend huwelijk. Zij hadden kunnen zorgen, zowel voor de vervulling van de begeertes, als voor de karakters die een goede kans konden hebben om een huwelijk te voleindigen. Sara en ik, wij voldeden aan

onze begeertes, aan onze jonge verlangens, maar we slaagden er nooit in onze zielen te mengen en één te worden. Ik was een domoor, een verwaande domoor!'
Leandra lachte weer.

'Neen, lach niet,' herhaalde Max. 'Ik ben nu zeer ernstig! Liefde is iets anders dan wat wij toen voelden. Tevens bezat Sara waarlijk een tendens om over andere personen te willen domineren, en hoe ouder ze werd, hoe sterker die trend naar voor kwam. Ik zou moeten zeggen ook, vooral wou ze dat over haar man, en in het bijzonder dus over mij. Probeerde ik over haar te domineren? Misschien ook. Ik dank het niet, niet wetens en willens, maar ik moet toegeven dat ik dikwijls naar haar kwam met antwoorden en argumenten, waarvan ik meende dat ze onweerstaanbaar juist waren. Dat waren ze ook! Alsmaar gelijk hebben in discussies inspireert ook al niet veel vertrouwen in een relatie. Het is eenzijdig, in één richting. Het vermindert de andere. Ik kon niet manipuleren. Ik gaf mijn argumenten, mijn redenen, botweg, onverdoken, rechtstreeks aan haar. Ik zou haar nooit hebben willen manipuleren, dus leverde ik zeer direct mijn onweerstaanbare argumenten af, en Sara kon zich daardoor de mindere gevoeld hebben, iets wat ze net niet kon verdragen. Dit botste met haar wezen. Ik voelde echter nooit Sara aan als mijn mindere. Ik begrijp thans wel, dat ze tegen haar eigen reacties van inferioriteit in opstand kan gekomen zijn.
Hoe Sara het dan uithoudt met iemand zoals Joram Cohen, die zoveel meer dan ik imponeert, weet ik niet en begrijp ik niet. Ik kan je geen uitleg voorstellen. Misschien, wellicht, vervult hij haar begeertes beter dan ik. Misschien is ze verstandiger dan hij in het naar voor brengen van argumenten, zodat ze zich niet de mindere voelt. Ze kan ook een subtiele vrouw zijn, wanneer ze dat wilt. In elk geval, zij en ik faalden. Het was ons onmogelijk één te worden in ziel. En dat groeide van slecht naar slechter. Ten slotte haatten we elkaar!'

'Je moet nu dus denken dat je echt van me houdt, en hopen dat ik zo verstandig ben als jij' riep Leandra uit.
'Ik ben er zeker van dat ik van je houd in een zeer verschillende wijze dan toen ik verliefd was op Sara. Ik ben geen jonge domoor meer. En ik weet dat je intelligenter bent dan Sara. Ik hoorde zeggen dat je zeer voorspoedig was in wat je onderneemt. Je leest nieuwsbladen en boeken. Je antwoordde me al met zeer schrandere, scherpzinnige en correcte argumenten. Ik kan met je praten en gedurende uren naar je luisteren. Je antwoorden geef je spontaan, maar met veel logica. Ik kan met je praten op hetzelfde niveau, niet slechts met woorden beladen met emoties. Mijn liefde is rijper nu, zekerder, bedaard, en krachtig. Natuurlijk ben je ook zeer mooi en sensueel, mijn lief!'
Leandra glimlachte daarop en antwoordde, 'dan hoop ik dat we nooit uit elkaar zullen vallen. Dit is tevens de eerste maal dat je over liefde sprak. Ik hield daarvan. Ik ook, voel liefde. Het verbaasde me en overweldigde me. Liefde stijgt boven alle argumenten uit.'
'Beloof me dan om met me te praten als er iets gebeurt met onze liefde. Zo snel mogelijk. Door te spreken, echt te spreken, over onze werkelijke problemen, kunnen we beter verwijzen naar de gevoelens van liefde die we nu voelen,' bedelde Max.
'Dat zal ik. Jij moet hetzelfde doen.'
Ze wandelden verder, dichter nog bij elkaar dan voorheen.

Na meerdere dergelijke weken van plots, onverhoopt geluk, kwam een Pruisische edelman naar Max. Hij was een man van grote ouderdom, maar hij ging heel recht, en hij was groot.

Max schatte dat de man meer dan zeventig jaar oud was. Zijn naam was Edwin von Kruszynski. Max ontving de man in zijn bureau naast zijn opslagplaats. Van Kruszynski was te voet gekomen. Max wist wie de oude man was en hoe uitgestrekt zijn domein was in het district. De edelman was ook de eigenaar van meerdere huizen in Thorn, waaronder een groot huis niet ver van de Marktplaats, die diende als zijn residentie in Thorn. Von Kruszynski verloor weinig woorden aan Max, zoals het een *Junker* paste.
‘Ik moet bomen omhakken en het hout verkopen,’ zei hij direct aan Max in een heldere, scherpe stem. ‘Ik heb het geld dit jaar nodig. Zonen die trouwen! Kunt u het hout van me afnemen aan een rechtvaardige prijs?’
‘Zeker,’ antwoordde Max. ‘Hoewel ik niet weet wat uw idee is van een rechtvaardige prijs. Over hoeveel bomen gaat het, over welke oppervlakte? Over welke volumes spreekt u?’
Von Kruszynski legde uit hoe groot de percelen in zijn bossen waren, de delen die hij wou omhakken tot zestig percent van alle bomen, soms zelfs tot de volledige oppervlakte.
Max verbleekte toch even. Von Kruszynski was hem een reusachtige overeenkomst aan het voorstellen, één van de grootste ooit rond Thorn uitgevoerd, zo niet de allergrootste. Heel belangrijke bedragen geld zouden in de schaal moeten geworpen worden.
‘Ik kan doen wat u wilt,’ antwoordde Max, ‘maar het hakken zal over meerdere maanden moeten verspreid worden, waarschijnlijk van zes tot acht maanden. Daarna moet nog het kreupelhout volledig weggehaald worden. Ik heb mijn ploegen daartoe, onafhankelijke contractoren. Ik moet die subcontractors inhalen om te hakken en het bos schoon te maken nadien. Dat betekent een groot risico. Ook, als we te veel hout in één keer op de markt gooien, dan zullen de prijzen van hout in de omgeving dadelijk zakken. Dat kan ons vijanden voor het leven maken, en onze opbrengst drastisch verlagen tot beneden wat we verwachten.’
‘Ik vreesde ook al zoiets,’ knikte von Kruszynski. ‘Ik heb er vertrouwen in, dat u een idee hebt om de prijzen niet te doen dalen.’

Max lachte, ‘we konden hakken en een deel van het hout naar Danzig zenden, een ander deel naar Posen, naar Poznán, blokken gezaagd in kleinere stukken naar Leipzig, Berlijn en Dresden zenden. Ik kan dat voor mekaar krijgen, maar de prijs zal wat hoger zijn. Ik heb de nodige contacten in die steden. Mijn zoon kan het hakken, opkuisen en het transport regelen. Niettemin zal het een waagstuk blijven. Het zal veel organisatie vergen. Bent u zeker dat u mij zo’n overeenkomst wilt toevertrouwen? Ik ben een Jood, weet u!’
‘Ik weet wie u bent. Ik weet dat u een eerlijke man bent. Ik weet ook dat als er één man is in Thorn die dit kan waarmaken, het wel u is. We hebben geen zaken gedaan in het verleden, maar men vertelde me dat u zeer eerlijk was als handelaar. Als u dus bereid bent dit onder uw hoede te nemen, dan wil ik ook het risico nemen. We zullen nauw moeten samenwerken.’
‘Uw vrienden en collega’s van de adel kunnen er eventueel niet van houden, van wat u wilt doen met mij,’ wrong Max nog tegen. ‘Ik herhaal u, ik ben een Jood!’

‘Houd nu toch op me te zeggen wat ik al weet,’ wond de oudere man zich op, maar hij glimlachte. ‘Hebben we een overeenkomst of niet?’
‘Dat hebben we!’ Max drukte de had van de man. ‘Ik kan u geen garantie geven van prijs. We zullen moeten zien hoe de overeenkomst vordert. Ik kan u wel een prijs geven voor het eerste contingent, een redelijke prijs. Er zullen ongeveer vijf zulke contingenten zijn, te verschepen op verschillende tijdstippen, de ene na de andere, per schip, misschien per spoor, of met andere middelen. Ik moet nagaan waar de prijzen van hout het hoogst zijn op welk tijdstip. Ik

kan u een idee geven over de hoeveelheden die kunnen gehakt worden, twee tot drie weken op voorhand. Ik kan u de details van de bijkomende kosten zoals vervoer leveren. Als u dat wenst.'
'Dat zou ik wensen. Beter doen is onmogelijk, dat weet ik ook wel. We zullen elkaar moeten vertrouwen tijdens de werken en tijdens de verkoop. Een handdruk volstaat me. Overeengekomen?'
Von Kruszynski stak zijn hand uit.
Max nam de hand aan en schudde ze. 'Overeengekomen! Ik beloof u de beste prijs te geven die ik kan bekomen, en de laagste kosten voor het vervoer in Thorn!'
'Goed,' zei Kruszynski, en schudde meerdere malen de hand van Max.

'Zeg me dan,' zei Max, nieuwgierig naar het mogelijk antwoord, 'hoe komt het dat u besloot naar mij te komen? We hebben nooit voorheen samengewerkt, en dit is reusachtig!'
'De oude von Chrapitz mannen waren mijn vrienden,' zei de man. 'Ik ken Leandra Charlotte von Chrapitz al van sinds ze nog een kind was. Ze zat op mijn schoot toen ze nog een jong kind was. Ze vertelde me dat, als er één man was die vertrouwd kon worden in zaken, het u was. Ze zei me dat u zulke overeenkomst aankon. Ze zei me ook dat u zeer eerlijk was, een zeldzame kwaliteit, en een man waarop men kan tellen, ook in ogenblikken van problemen. Problemen zullen we hebben, daar ben ik van overtuigd. We zullen elkaar moeten vertrouwen om die samen op te lossen. We moeten beiden kunnen winnen. Ik vertrouw op uw oordeel. Leandra kent de mannen. Ze vertrouwt heel weinig mannen. Ze vertrouwt u.'
'Dank u,' fluisterde Max.
'Ik weet hoe de dingen staan tussen u en Leandra,' aarzelde von Kruszynski even.
'Alstublieft, doe haar geen pijn. Ik houd van haar zoals van een dochter.'
Von Kruszynski stond op, maakte zich klaar om te vertrekken. Max zat nog, en Kruszynski stond torenhoog boven hem, een zeer eerbiedwaardige Pruisische edelman.

'Wel dan,' besloot von Kruszynski, 'veel meer woorden zijn niet nodig. Kom naar mijn domein één dezer dagen. Ik zal u tonen waar het kappen zou kunnen beginnen.'
Von Kruszynski schudde weer de hand van Max. Hij liet de hand niet dadelijk los.
'Leandra vertelde me alles over hoe de zaken tussen u twee staan. Ik ben zoiets als een vader voor haar geweest nadat haar ware vader gestorven is. Ik houd heel veel van haar, herhaal ik. Men heeft haar zeer veel pijn gedaan. Ik was steeds tegen dat huwelijk van haar. Ik weet ook betreffende uw huwelijk. Het is al aan het falen sinds meerdere jaren, niet? Ik heb niet de minste sympathie voor Joram Cohen. De man is geweldig, ontzagwekkend. Een geweld van de natuur. Maar hij is een schoft, een schurk. Ik zou nooit met hem zaken willen doen. Blijf op uw hoede! Joram Cohen zal niet de enige zijn met wie u problemen kunt krijgen als u en Leandra uw verhouding verder zetten. Meerdere mannen van de Pruisische aristocratie hebben hun begerige ogen al laten vallen op Leandra. Begerige ogen, vooral op haar fortuin. U, u hebt haar geld niet nodig. U zult haar geld niet nemen. Dat kan ik zien. Maar u zult in de weg komen te staan van velen, jonge en oude mannen. Ik kan helpen. We kunnen praten. Vooral, onderschat niet de afgunst en wellicht zelfs de haat die uw verhouding met Leandra kan creëren.'
'Dat zal ik niet,' verzekerde Max. 'Leandra heeft tot nog toe geen prettig leven gehad. Ik ook niet. Ze is al heel lang eenzaam gebleven. Wat uit onze verhouding kan groeien, weet ik ook nog niet. Ik ben een Jood en zij is Evangelisch. Hoeveel we van elkaar houden is ook nog niet

zeer klaar. Ik kan slechts beloven haar heel erg te zullen respecteren, haar te eerbiedigen, en waarschijnlijk haar lief te hebben, of haar los te laten. Ik zal haar geen pijn doen, als ik zoiets kan vermijden. Dat is mijn belofte.'
Von Kruszynski liet de hand van Max los.
'Een fair antwoord,' was hij het eens. 'We zullen dus doen zoals we afgesproken hebben.'
Dit was geen overeenkomst om te laten liggen.
'Morgen namiddag?' suggereerde Max.
'Morgan namiddag! Kom naar het Kruszynski kasteel,' lachte Kruszynski met een laatste groet.

Aldus begon de grootste onderneming van het hakken van bomen en de verkoop van het hout in hetzelfde jaar, die Max Vincius ooit op zijn schouders had genomen. Hij zou reusachtige bedragen winnen als de overeenkomst naar wens verliep, als hij ze tot succes kon brengen. Hij zou een deel van de overeenkomst aan zijn zoon Kurt geven, en een deel aan Friedrich Kleinberger. Met hun drieën konden ze regelmatig samenkomen, om alles te organiseren. Aan het einde, en vermits Max zich realiseerde dat dit ook een test was voor Leandra en hem, maakte hij er inderdaad een succes van.
In dat jaar van 1863, was de Kruszynski overeenkomst de beste die hij afgesloten had. Met de overeenkomst brak hij ook door een muur die de Pruisische *Junkers* van Thorn toch nog hadden opgetrokken tussen hen en hem, de Jood. In de daaropvolgende jaren zou hij de vertrouwde partner worden van nog andere mannen die behoorden tot de hoogste adel van West-Pruisen. Hij maakte grote winsten met die contracten. In enkele jaren, werden de zoon van Max, Kurt, en Fried Kleinberger, rijke mannen. De mannen waar ze samen mee werkten, werden beter van hun partnerschap, en Thorn won aan voorspoed van de bijkomende handel.

Max en Leandra zagen elkaar steeds meer. Thorn hoorde over hun verhouding. Naarmate de geruchten groeiden, probeerden Max en Leandra meer en meer die niet te voeden. Ze bleven samen in of rond het kasteel Chrapitz. Ze ontmoetten elkaar nog zelden in het centrum van de stad. Ze vermeden bals en diners en theatervoorstellingen. Ze maakten lange wandelingen in de omgeving van het herenhuis van Leandra, zonder het domein te verlaten.

Op een avond, na een zeer smakelijk doch karig avondmaal, toen Max zoals de vorige dagen meldde dat het tijd was voor hem om naar Thorn terug te rijden, keek Leandra naar hem met een vreemde, iets verdoken glimlach in haar ogen. In plaats van afscheid te nemen, trok ze Max bij de hand mee, achter haar. Hij volgde, zich afvragend naar waar ze hem toe wou nemen. Ze gingen zwijgend naar de rechtervleugel van het kasteel. Leandra opende een deur. Max herkende de slaapkamer van een vrouw. Hij wou eerst protesteren, iets zeggen dat hij waarschijnlijk best had gezwegen, maar Leandra sloot al zijn mond met een hartstochtelijke kus. Ze plaatste zijn hand op haar borst, en kneep. Ze kneedde haar borst met zijn hand. Dan, terwijl ze hem verder kuste, opende ze de knoopjes van haar hemd. Leandra was zo vrank in haar naaktheid als in haar woorden. Ze toonde zich fier. Terwijl ze zo vóór hem stond, vond Max haar zo aantrekkelijk als ooit de jonge Sara Benavicius geweest was. Max en Leandra gaven elkaar hun liefde, langzaam, en met veel tederheid.

Max Vincius ontwaakte de volgende morgen in een bed dat niet zijn bed was. De zachte, blanke armen van Leandra von Chrapitz hielden hem sterk vast. Haar benen hadden zich om hem heen gewikkeld. Ze lagen beiden naakt in het groot bed.
Leandra sliep. Max bewoog zich niet. Hij kon niet goed geloven wat er gebeurd was.
‘Wees lief met mij,’ had Leandra gefluisterd.
Hoe kon hij haar anders zijn liefde geven dan heel lief, teder en zacht? Ten slotte had ze hem zo zeer begeerd als hij haar.

Wat kon er geworden van een overspelige verhouding tussen een Joodse man en een Evangelische vrouw, beiden zeer bekend in Thorn, rijk boven alle verbeelding en zij een geacht lid van de Pruisische adel? Zijn hand bewoog strelend over de onbevlekte rug van Leandra. Zijn hand gleed over haar ruggengraat, haar huid plagend. Leandra beefde. Ze bewoog zich. Ze opende haar lichtgrijze ogen, waarvan Max ontdekt had dat ze gespekt waren met groene, glinsterende deeltjes.
Max zei, ‘goede morgen, mijn liefste!’
Alsof Leandra onmiddellijk wist aan wat hij zich zorgen om maakte, aan de gevoelens van schuld, het verraad van zijn religie, antwoordde ze, ‘geen schuldgevoelens! Geen schuld! We nemen wat we kunnen. We verdedigen wat we hebben! Niemand mag bederven wat we hebben! Niemand, hoor je, heeft het recht daartoe! We hebben weer een leven. Ik wil je met mij en in mij, zoveel als enigszins mogelijk. We moeten nu de liefde een kans geven.’
Hij glimlachte.

De verhouding van Max Vincius en Leandra von Chrapitz duurde alsof ze in een droom bewogen, beiden, gedurende meerdere maanden van dat jaar 1863.
Een namiddag, wanneer Max te paard van Thorn was gereden naar het kasteel Chrapitz, en de trappen was opgelopen naar zijn minnares, die zoals gewoonlijk al op hem wachtte in het blauw salon, ontving Leandra hem stralend als een godin, plechtig en groot staand, ernstig, streng, waardig, in volle glorie, zo groot en zo prachtig. Haar ogen schenen met een gelukkige vervulling die hij nog nooit voorheen op haar had gezien. Haar borsten vulden zich en hieven op en neer. Het was alsof ze naar adem snakte.
Ze zei hem direct, triomfantelijk, ‘weet je wat? Ik ben er zeker van! Ik ben zwanger! We gaan een kind krijgen. Het zal een jongen zijn!’
Leandra had geen andere reactie van Max verwacht dan wat nu kwam. Hij liep naar haar en trok haar in zijn armen. Hij hield haar zo een lange, lange tijd, haar omhelzend, haar strelend. Tranen rolden over haar wangen. Hij kuste die weg.

‘Nu is de tijd gekomen voor beslissingen,’ zei Max tot haar, lachend, en eveneens de tranen uit zijn ogen wrijvend. ‘Ik ben zo gelukkig! We zullen nu ons geluk nemen! Niemand en niets zal ditmaal in onze weg staan!’

Deel 2. Pruisen in Oorlogstijd

De Poolse Opstand. Haim Vincius. 1860-1865

Tijdens de jaren 1850, na de schok van de revoluties van 1848 en 1849, hield Pruisen de vrede. Het land industrialiseerde zich snel. Een groot spoornetwerk werd geïnstalleerd om snellere communicaties te garanderen over de westelijke provincies. De Pruisische steden kenden voorspoed. De vrede werd niet overal in Europa zo goed bewaard. Tussen de staten van Groot-Brittannië, Frankrijk, Rusland, Oostenrijk en Italië en het Ottomaans Keizerrijk groeiden de spanningen.

In Thorn, in de jaren 1850, droomde de jonge Haim Vincius ervan soldaat te worden. Hij had een brein vol van de heroïsche verhalen van de krijgers uit de Oudheid en tot de toenmalige Krimoorlog. Terwijl hij nog een student was aan het Duits Gymnasium van Thorn, las hij gretig de nieuwsbladen die zijn vader rond zich liet slingeren, ofwel in hun huis van de *Breite Strasse*, waar de Vincius zonen in de 1850 jaren bleven wonen, of in de huizen van de Vincius opslaplaats buiten de muren van de stad. Max Vincius was een beetje verbaasd over de letterkundige interesse van zijn zoon. Hij zag de jongen soms rondlopen in een zelfgemaakt Romeins harnas van houten plaatjes, een houten zwaard om zich zwaaiend, een reeks oorlogskreten roepend. Hij liet de jongen zijn gang gaan en zijn dromen uitleven, en moedigde hem zelfs aan om Thucydides en Seutonius te lezen over de generaals en de keizers van de Griekse en Romeinse tijden. Max Vincius oordeelde de interesse van de jongen als niet typisch voor een Jood, maar hij had het hart niet zijn zoon daarvoor te berispen.

Haim was groot toen hij jong was, sterk in benen en spieren, bevelend met zijn vrienden, en tot dusver niet te zeer geïnteresseerd in meisjes. Max wist niet steeds welke boeken Haim kocht, noch welke kolommen van de nieuwsbladen Haim met grote ijver las. Haim las vooral de oorlogsrapporten over de gang van de Krimoorlog tussen Rusland, de geallieerde mogendheden en het Ottomaans Keizerrijk. Hij las al de gepubliceerde teksten over de Russisch-Turkse oorlog die hij in handen kon krijgen. Dergelijke teksten waren moeilijk te bemachtigen in Thorn, behalve dan in de nieuwsbladen. Haim mocht meer gespecialiseerde teksten en boeken bestellen, die vooral in Berlijn uitgegeven werden.
Haim had Berlijn al vroeg bezocht, wanneer hij zijn moeder Sara op haar regelmatige reizen naar de hoofdsteden van Europa vergezelde. Sara Benavicius reisde redelijk dikwijls naar Berlijn. In de hoofdstad van Brandenburg-Pruisen, kon ze doen wat ze wou. Niemand in Berlijn wist wie ze was, noch met wie ze getrouwd was. Ze kon er ook Joram Cohen ontmoeten in volledige straffeloosheid. Ze nam gewoonlijk Haim met haar mee als een veronderstelde chaperon. Haim was de kalmste van haar zonen, diegene die de minst spraakzame was, haar het minst een last was, en die ook de laatste was om te verklikken wat ze deed in Berlijn.

Haim ging dikwijls op zijn eentje op uitstap in Berlijn. Hij hield van zijn lange wandelingen in de hoofdstad. Zo ontdekte hij een grote boekenwinkel in Berlijn. Een bibliothecaris zond hem lijsten van de nieuwste publicaties die hij kon bestellen vanuit Thorn. De vervoerskosten waren hoog, maar Haim kreeg een genereus bedrag van zijn vader om te gebruiken zoals hij

wou. Zijn geld ging naar boeken. Haim gebruikte die middelen om te geraken aan militaire handboeken en oorlogsromans.
Haim las de boeken van Carl Philipp Gottlieb von Clausewitz, *Vom Kriege*, over de oorlog, gans alleen. Hij bestudeerde die tot hij het volledig werk als het ware uit het hoofd kon citeren. Clausewitz was een Pruisische en Russische generaal geweest tijdens de Napoleontische oorlogen, en een ware Pruisische held. Haim nam hem als zijn voorbeeld. Hij werd aldus een autodidact van de oorlogsstrategie en over oorlogstactiek. Hij speelde de veldslagen en de oorlogen uit de Oudheid opnieuw, en probeerde de theorieën toe te passen.

Wanneer Haim 18 jaar was geworden, drukte hij de wens uit om in Pruisische militaire dienst te gaan. Zijn vader was akkoord, omdat Haim zo ook het moeilijk probleem van de dienstplicht kon oplossen in de familie. Met Haim in het leger, zouden Kurt en Mikhael niet opgeroepen worden tot de militaire dienst.
De militaire dienstplicht in Pruisen was op dat ogenblik voor 3 jaar van actieve dienst. Iedere Pruis van 20 jaar oud moest zijn militaire dienstplicht vervullen. Daarna volgden 4 jaar dienst in de reserve. In die reserve, moest een soldaat minstens deelnemen aan de bevolen manoeuvres in het veld, voor een totaal van 16 weken in de 4 jaar reservedienst. Daarna ging de jongeman gedurende nog eens 5 jaar over in de *Landwehr*, de Burgerwacht. In die 5 jaar kon hij tweemaal opgeroepen worden voor oefeningen, elke oefening tijdens een maximum van 14 dagen. Elke gezonde Pruis diende zo voor een totaal van 12 jaar.

Het aantal soldaten in actieve dienst in Pruissen was gesteld op ongeveer één percent van de bevolking. Het aantal soldaten, jongeren die opgeroepen werden elk jaar, werd berekend volgens het aantal mannen dat nodig was om het leger haar toegelaten maximum sterkte in vredestijd te laten bereiken.
Max Vincius nam aan dat Pruisen vredevol zou blijven, zoals het had gedaan tijdens de Krimoorlog en de Frans-Oostenrijkse Oorlog in Italië, en zich niet zou opwerpen als een geallieerde van Oostenrijk in een conflict. Niettemin zocht Max een aantal voordelen te veroveren aangaande de dienst van Haim. Ten eerste zorgde hij ervoor dat Haim kon dienen, zoals hij zelf gedaan had, in de regimenten van het garnizoen van Thorn. Op die wijze kon Max een oogje houden op wat zijn zoon deed in de eerste jaren van de loopbaan van zijn zoon als soldaat. Hij kon beter de jongen uit de problemen helpen, en hem steeds voorzien van voldoende geld. Max betaalde zijn zoon elke drie maanden een redelijk hoge som. De jongen vroeg nooit meer geld aan zijn vader. Hij maakte blijkbaar geen beduidende schulden aan het gokken, en geen meisjes of vaders van meisjes beklaagden zich over de houding van Haim bij Max.

Haim nam zijn dienst op in 1861. Hij kreeg de laagste graad van officier. In 1862, een jaar later, werd hij bevorderd tot luitenant. Haim pochte nooit met de promotie. Hij legde ook nooit uit voor welk wapenfeit hij zo snel bevorderd werd. De bevelhebbers van Haim gaven echter aan Max de volle lof over de kwaliteiten van Haim. In 1863 dus, diende Haim nog steeds in het garnizoen van Thorn, al was hij dikwijls afwezig daar, en elders ingezet. Max zag zijn zoon zelden. Max moest een beetje met verlegenheid toegeven, dat hij niet steeds echt wist wat zijn zoon deed in het leger. Voor hem, veronderstelde Max dat Haim nog steeds ijverig aan het trainen was op de oefenterreinen van het kasteel en van het garnizoen van Thorn.

‘Oh, neen, neen,’ glimlachte de kolonel, de *Oberstleutnant*, met wie Max praatte op de jaarlijkse receptie van het garnizoen. ‘Neen, neen, uw zoon is al lang voorbij zijn training! Ver voorbij! Hij leidt nu een groep ruiterij van een twaalftal mannen langs de Poolse grens. Hij heeft nog tweemaal meer infanterie mee, ter steun. Hij voert de controle langs de grens uit, van de wapensmokkel over de grens!’
Max verbleekte dan een beetje, want de wapensmokkel was niet helemaal iets dat buiten zijn activiteiten lag, hoewel zeer bescheiden.
De kolonel grijnsde, en vervolgde, ‘uw zoon, mijn beste Vincius, is één van onze allerbeste officieren, zo jong als hij nog is. Hij heeft een brein, die jongeman van u! We kunnen hem in vol vertrouwen laten patrouilleren, met zijn manschappen, alleen. Hij is volledig bekwaam om die taak uit te voeren, als een goede soldaat, een echte kerel, een leider van mannen, behept met een grote aanwezigheid van geest, moedig, durvend, en met een juiste oordeelsvorming over wat er vervolgens kan komen in gewapende conflicten. Hij is een ware strateeg, uw jongen! Ik zou hem met genoegen aanbevelen in Berlijn. Hij is mijn jongste luitenant, maar ik had graag gewild dat al mijn officieren op hem zouden kunnen gelijken. Tevens, de hoogste onderscheiding, zijn mannen volgen hem blindelings, en dat ondanks het hard leven dat hij soms aan hen moet opleggen. Ze lijken er werkelijk van te houden door hem geleid te worden! Wie kan meer eisen?’
Max Vincius was dan uiterst trots met deze spontane, eerlijke lof, zelfs van bewondering, gegeven door een legerveteraan. Max kon fier zijn op zijn zoon, had de kolonel toegev8oegd.

Max Vincius maakte zich toch zorgen over hoe zijn zoon zou kunnen doorstoten tot een waarlijke loopbaan in het leger. Aan dit eind van 1862, toen Max het gesprek had met de *Oberstleutnant* van het garnizoen, wanneer Haim bijna zijn tweede jaar van verplichte dienst beëindigde, en een jaar later zou ophouden, meldde Haim aan zijn vader Max, dat hij in het Pruisisch Leger wou blijven! Max vreesde dat de promotie van Haim in de militaire rangen zou afgebroken worden, omdat Haim Joods was. Volgens de wet was Haim natuurlijk een burger zoals elke andere Pruis, maar in het leger waren de echte leiders allen edellieden, Pruisische *Junkers*, van wie velen niet werkelijk sympathie voelden voor Joden. Max had aan Haim al voorgesteld om zich te bekeren naar het Christelijk Evangelisme, maar de jongen had dat geweigerd.
‘Ik ben Joods,’ had Haim geantwoord aan zijn vader. ‘Ik ben niet zeer religieus. Waarom zou ik me moeten bekommeren om een God die zich zo weinig bekommert om mij?’
Max oordeelde dit geschokt als godslasterlijk, maar de jongen zei verder, ‘ik was Joods geboren, waarschijnlijk door God bevolen om Joods te zijn, en Joods zal, ik blijven. Ik weet goed hoe hard het is voor een Jood om te promoveren in de hoogste rangen van het leger. Tot aan de graad van kolonel, van *Oberst*, kan ik geraken zonder al te veel problemen en zonder te hoge invloed te moeten inzetten. Wel, zelfs promoveren tot die hoge rang is moeilijk voor eender welke burgerzoon, vader. Ik zal een buitengewoon goede soldaat moeten zijn, de juiste initiatieven zoeken en nemen, diegene die werkelijk de zaken veranderen in crisisogenblikken, en dan bewijzen dat ik succesvol kan zijn. Geluk hebben in het leger, vader, hangt af van je intelligentie. Veel officieren geloven dat geluk afhangt van je kansen, gegeven slechts door God. De soldaten houden ervan te dienen onder iemand die dikwijls geluk heeft in wat hij onderneemt. Ik verlaat me niet op het geluk! Het is allemaal een kwestie van wilskracht, weet u! Je moet steeds tonen aan een groep soldaten dat je door elke

weerstand kunt slaan. Dan zullen je mannen je volgen tot in de hel. De officieren die aarzelen, de mannen die twijfelen, die onzeker blijven in hun beslissingen, die steeds advies vragen aan andere mannen, die zelfs angst tonen, dat zijn de officieren die niet gevolgd worden door hun mannen, of met grote tegenzin. Dan missen ze de energie nodig om te overwinnen! Ik denk gewoon niet aan het gevaar, eenmaal in actie. Ik onderwerp het gevaar. Ik doe wat ik moet doen om te winnen, om de bovenhand te krijgen. Ik denk niet aan wonden of zelfs aan het kunnen gedood worden. Ik leerde het lot te overheersen, om mijn lot zelf te bepalen. It weet, zo zeer als u weet, hoe een handelsovereenkomst uit te voeren, of ik een schermutseling zal winnen of niet, of en wanneer ik een aanval moest stoppen, of zelfs wanneer een aanval beter niet gewaagd wordt, om een andere dag te strijden. Sommigen noemen dat geluk. Sommigen noemen het roekloosheid, maar ik verzeker u, vader, het is allemaal slechts een zaak van de correcte redenering en van instinct, van informatie en van juist afwegen van die informatie. Ik weet wanneer ik een redelijke kans op overwinning heb in een schermutseling, of beter wacht tot de volgende dag. Tot dusver, kwam ik steeds van mijn patrouilles terug met successen! Daar houden mijn mannen van!'

Max Vincius was verstomd gebleven, verbaasd, trots, en toch vol vrees van wat zijn zoon hem zo kalm gezegd had. Alles leek erop of zijn zoon erg verhard was in zijn legerdienst, en volledig gerijpt. Toch sprak Haim Vincius ook gelukkig en enthousiast over zijn dienst als Pruisisch officier. In zijn uniform zag Haim er nu ook uit als een prachtige, fijne, tevreden, en zelfverzekerde jongeman.

Het tweede Huwelijk van Max Vincius

Kort na de gesprekken met zijn zoon, en met de bevelhebber van zijn zoon, riep Max Vincius zijn kinderen samen in zijn huis buiten de muren. Hij had hen een belangrijke aankondiging te doen betreffende de familiezaken.

Max Vincius zat op een stoel in zijn woonkamer, in de zeer bescheiden kamer van zijn huis buiten de muren van Thorn. Wanneer hij zijn zonen zo ernstig rond zich zag zitten, de drie dan samen zittend op de grote sofa vóór hem, realiseerde Max zich hoe snel de tijd was voorbijgegaan. Hij was 43 jaar oud. Kurt was 23, Haim 21 en Mikhael, de jongste die de rij afsloot, was 20. Vóór Max zaten geen kinderen, zoals hij hen had willen toespreken, maar volwassen mannen! Kurt was zelfs al getrouwd, en zou binnenkort vader worden. Max moest hen confronteren als mannen die zijn levenswijze konden beoordelen en veroordelen! Max dacht na over dit alles, terwijl hij hen een glas uitschonk van zijn beste vodka.

Hij begon, 'ik vroeg jullie allen samen naar hier te komen, om over ernstige zaken te praten. Jullie weten dat de verhoudingen tussen mij en jullie moeder Sara niet goed en gemakkelijk bleven de laatste jaren. Ik hield van jullie moeder, nu al lang geleden. Ik zal nooit vergeten wat ik voor haar voelde toen we trouwden. We waren heel erg verliefd op elkaar, geloof me vrij, maar die liefde duurde niet. We gingen onze eigen, verschillende wegen. Ik kan daarvoor geen enkel waardig excuus aanbieden. Ik betreur het, maar het huwelijk tussen mij en jullie moeder ontspoorde. Ik stuur geen verwijten aan het adres van jullie moeder om onze twisten. Ik veronderstel gewoon dat onze karakters te erg verschilden en dit, met de tijd, verergde nog. We groeiden uiteen, en de kloof tussen ons vergrootte zienderogen. Geloof me, de situatie

maakte me meer droevig, en trof me harder dan jullie zich kunnen inbeelden. Ik leed erg onder het verlies van liefde.'
Max zuchtte. Zijn zonen keken aandachtig naar hem, maar ze zeiden niets.

Max vervolgde, 'de situatie moest ten einde komen. Recentelijk ben ik verbonden geworden met een andere vrouw. Dit is geen liefde van twee jonge, onervaren mensen. We weten wat we doen, en waarom. Ik neem aan dat jullie al gehoord hebben van mijn nieuwe verhouding, hoewel ik er zelf nog niet met jullie over gesproken heb. Ik ben nu samen met de Vrouw von Chrapitz.
Het is mijn bedoeling te scheiden van jullie moeder, en te trouwen met Leandra von Chrapitz. Ze heet Leandra Charlotte. Om met Leandra te kunnen trouwen, zal ik het Joods Geloof moeten verlaten en me bekeren tot het Lutheranisme, tot het Christelijk, Pruisisch Evangelisch Geloof. Dat zal ons huwelijk dienen en het gemakkelijker maken. Ik zal dat niet slechts doen omdat ik van Leandra houd. Ze verwacht een kind van mij, en ik wil dat ook dit kind mijn naam draagt. Jullie kunnen een halfbroeder of een halfzuster verwachten in het begin van volgend jaar of aan het einde nog van dit jaar.
Ik heb niet veel meer te zeggen. Ik geef jullie verder mijn liefde. De nieuwe situatie zal mijn gevoelens ten overstaande van jullie niet veranderen, noch de verzekering aan jullie van mijn onvoorwaardelijke steun.'
Daar, het was eruit, zuchtte Max weer.
De drie broeders keken naar elkaar, bemerkte Max. Wie zou de eerste zijn om te reageren? Was hij te hard geweest, te snel, te gevoelloos, te eenvoudig?

'We weten dat u een verhouding hebt met de Vrouw von Chrapitz, vader,' zei Kurt. 'Iedereen in Thorn weet erover. We wisten niet hoe ernstig de relatie was, of het een tijdelijke bevlieging was of een duurzame verhouding. We realiseerden ons, natuurlijk, hoe de zaken stonden met moeder. We waren bedroefd, betreurden de onenigheid tussen u en haar in ons huis. We zullen u verder eren, natuurlijk. We weten dat u uw best voor ons hebt gedaan. We zijn Joods. Omdat mijn Hannah ook Joods is, wil ik Joods blijven. Ik meen dat Haim ook Joods zal willen blijven, tenminste, toch nog voorlopig. Mikhael zou zelf moeten spreken voor zich, maar hij heeft al met ons gesproken over bekering. Hij kan eventueel zich ook bekeren tot het Pruisisch Evangelisme. Hij is een denker, onze Mikhael. Wat hij ook kiest te doen, hij zal steeds onze broeder blijven, zoals u steeds onze vader zult blijven. U hebt mijn zegen, als u me die vraagt. U verdient ook enig geluk en blijdschap in uw leven.'
Haim nam over.
'We houden van u, vader,' begon hij. 'We weten hoe u uw best voor ons hebt gedaan. We aanvaarden het feit dat huwelijken in de tijd gelukkig kunnen blijven, zowel als ongelukkig. Ik aanvaard uw beslissing om van moeder te scheiden. We wensen u het beste geluk in uw nieuw leven met de Vrouw von Chrapitz. Ik heb veel goede dingen horen zeggen, lof en waardering, over haar. We feliciteren u. Ik veronderstel dat u ons aan haar één dezer dagen zult voorstellen.'
Max knikte.

Mikhael gaf de laatste commentaar.
'Ja, vader, we hoorden over uw nieuwe verhouding, en we wisten hoe de zaken stonden tussen u en moeder. We betreurden dat. Ik ook denk aan de bekering. De Joodse

Gemeenschap van Thorn is klein, en het spijt me te moeten zeggen, nogal wat oubollig en conservatief in haar tradities. Sommigen, heel wat van de Joden van Thorn, lijken alle contact met de bredere wereld verloren te hebben. Ze vormen niet meer een levendige, dynamische gemeenschap, zoals we hadden, en nog steeds hebben in Vilna. En dus ja, ik ook zou me willen bekeren tot het Christendom, tot het geloof van Pruisen in het Evangelisme. Ik vond een meer redelijke vorm van aanbidding van God in het Evangelisme. We kunnen ons samen bekeren, in dezelfde ceremonie, als er zoiets moet zijn. Ik neem aan dat we gedoopt zullen moeten worden. We kunnen dat ook samen doen. Het spijt me. Ik begrijp wat u wilt doen. Ik feliciteer u met uw keuze, en wens het beste voor u. Wanneer zal het huwelijk plaats hebben?'
Max Vincius glimlachte dan, en wou zich uitspreken over de voorgestelde datum, maar Haim onderbrak hem.

'Er valt nog een ander onderwerp te bespreken,' zei hij. 'Ik woon in het garnizoen van Thorn. Kurt heeft een huis. Mikhael woont nog steeds in ons huis in de *Breite Strasse*. Moeder kan nu trouwen met Joram Cohen. Ik moet u zeggen, dat het helemaal niet eens ben met die Joram Cohen. Niet in het minst, omdat die vent een gewelddadige schurk is, een bedrieger en een dief. Hij is ook één van de vuilste, meest roekeloze en grootste smokkelaars van wapens in het district van Thorn. Als ik ooit die vent betrap op smokkel van wapens langs de grens met Polen tijdens één van mijn patrouilles, dan zal ik niet aarzelen op hem het vuur te openen. Ik meen wel te weten dat dit niet zo snel zal gebeuren. Hij is te voorzichtig. De man heeft voldoende andere boeven in zijn betaalde dienst, om nooit zelf verwikkeld te blijven in de smokkel van wapens buiten Thorn. Hij gebruikt andere mannen om zijn vuil werk te doen, zodat we hem zelf niet op heterdaad kunnen betrappen. Als moeder trouwt met die Cohen, dan zal ik beleefd blijven, maar ik zal alleen nog naar de *Breite Strasse* komen om moeder te bezoeken, en moeder alleen. Ik wil niets, wat dan ook, te doen hebben met die Joram Cohen!'
'Ik ook niet,' herhaalden Kurt en Mikhael, bijna in koor.

Max Vincius bleef totaal verbaasd in zijn stoel zitten. Hij had een verklaring van solidariteit van zijn zonen gekregen. Ja, Max had gedacht aan de mogelijkheid van een officiële unie van Sara en Joram. Hij had even gevreesd zijn zonen te verliezen, gevreesd dat ze de zijde van hun moeder en van Joram Cohen zouden kiezen. Dat, naar alle waarschijnlijkheid, zou niet gebeuren. De stem van Max klonk dan hees, vol met emotie. Hij vocht tegen de tranen die in zijn ogen konden opwellen.
'Wel dan,' zei hij, 'dat geeft ons een probleem meer om op te lossen! We zullen een mooi huis in Thorn moeten vinden voor Mikhael!'
Ze lachten allen hartelijk. De spanning in de kamer was plots verbroken. Max schonk weer vodka uit. Zijn zonen vroegen hem honderduit over Leandra von Chrapitz en haar kasteel en domein. Max antwoordde, en sprak in eerlijke, simpele termen over zijn toekomstige vrouw. Hij kon zijn geluk niet verbergen.

Max Vincius en Mikhael Vincius werden samen gedoopt in Thorn, in dezelfde kerk, in de *Altstädtische Evangelische Kirche*, in de Evangelische kerk van de oude stad van Thorn. De *Pfarrer*, de Evangelische deken, bleef zeer sympathiek over de zaak van de Vrouw von Chrapitz. Hij gaf geen schampere opmerkingen, en probeerde Max niet vooralsnog te doen afzien van zijn project. Hij bespotte het Joods Geloof niet. Hij gaf slechts enkele boeken aan

Max en aan Mikhael, opdat ze die zouden bestuderen, over de doctrine van de Evangelische Kerk. Onder die boeken bevonden zich twee exemplaren van het Nieuw Testament. Max wist niet goed of hij het leven van Christus wel wou bestuderen. Misschien had hij te veel gehoord, te veel Joodse kritiek over het leven van iemand die op zijn best een Joodse profeet kon zijn, maar zeker niet de Messiah. Niemand ook in de Joodse gemeenschap van Thorn deed de spanning stijgen over de bekering van twee van haar meest gekende leden. Ze bleven discreet.
Twee weken later trouwden Max Vincius en Leandra von Chrapitz zonder veel ophef in de Evangelische kerk. Het huwelijksfeest bleef bescheiden, slechts gehouden in familieverband. Dat betekende met Max en Leandra, de drie zonen van Max, en enige trouwe dienaars van Max en Leandra. Ook de Kleinbergers werden uitgenodigd op het huwelijk.

De zoon van Max en Leandra werd geboren in het begin van 1864. De geboorte verliep moeilijk, maar een zeer gezonde, zware jongen werd geboren, een zoon. De moeder bleef een tijdje zeer zwak, maar ze leefde. De ouders gaven de baby de naam van Julius. Leandra en Max moesten een lange tijd met elkaar praten over de naam van hun zoon. De overdracht van heel wat geld was betrokken in de naamgeving, maar het kind kon ten slotte de naam krijgen waar Leandra de voorkeur aan gaf, van von Chrapitz-Vincius. Julius von Chrapitz-Vincius mocht die naam dragen met de speciale ondertekening van de vertegenwoordiger van de koning van Pruisen te Marienwerder.
Julius von Chrapitz-Vincius blaakte van gezondheid. Hij at snel, sliep goed, en eiste de constante aandacht van zijn bewonderende ouders. Het enig probleem met de geboorte was, zoals Max en Leandra enige tijd later hoorden van hun dokter, dat Leandra hoogstwaarschijnlijk niet meer kinderen kon krijgen. Leandra weende een beetje toen ze dat nieuws hoorde, want ze had nog graag een meisje willen geven aan haar echtgenoot. Ze troostte zich door al haar liefde te geven aan de kleine Julius. Max Vincius verliet zijn huis buiten de muren van Thorn, en ging met Leandra wonen te Chrapitz.

Sara Benavicius trouwde niet met Joram Cohen. Joram behoorde niet tot het soort mannen die wilden trouwen. Zij en Joram bleven echter minnaars. Sara had nog andere minnaars trouwens, sommigen onder die mannen gekende burgers en handelaars van Thorn. De jaloerse, afgunstige en spottende blikken van zijn tegenstanders onder de handelaars konden Max Vincius niet meer raken. Max gaf een belangrijk leefloon aan Sara. Ze bleef alleen wonen in het huis van de *Breite Strasse*, dat eigenlijk het huis was van Max. Ze ontmoette nog steeds haar zonen, al werd dat zeldzamer. Ze scheen ook niet echt en erg naar hen te verlangen.

In 1863 kon men Haim Vincius, de soldaat en vrijgezel slechts nog zelden zien in het garnizoen van Thorn. Dat jaar patrouilleerde hij zeer veel, bijna gans de tijd, langs de Poolse grens, rond het district Thorn. Hij sliep meestal in de dorpjes, in schuren en opslagplaatsen, in tenten in de bossen, en in de weiden van West-Pruissen.
Polen was weer in opstand uitgebroken. De Polen waren gerezen tegen de Russische overheersing over hun land. Zoals in 1830-1831, vochten ze voor de onafhankelijkheid van Polen.

De Poolse opstand van 1863

Na het debacle van de Poolse opstandige legers in de November Opstand van 1830-1831, na de onrusten van 1848 in het Pruisisch Posen onder Ludwik Mieroslawski en eveneens de opstanden in het Ostenrijks Galicië, beide snel onderdrukt, bleef het Koninkrijk Polen steviger dan ooit in Russische, tsaristische handen.

Het groot Pools Leger van 1830 bestond niet meer. Polen was bezet door Russische troepen, geleid door Russische officieren. Het Koninkrijk Polen, zoals opgericht door het Weens Congres van 1815 na de periode van de Napoleontische Oorlogen, bestond nog steeds, maar het was Russisch. De koning van Polen was de tsaar van het Russisch Keizerrijk.
Het lot van Litouwen, Wit Rusland of Belarus, en van de landen die samen de Ukraïne konden genoemd worden, en die oorspronkelijk toebehoorden aan de koningen van Litouwen, was zo mogelijk nog harder. Die landen waren alle nu gescheiden van het eeuwenoud Pools-Litouws Gemenebest, en ze waren wettelijk toegevoegd aan Rusland. Hun soeverein was de tsaar van Rusland. De Litouwse graafschappen waren nu provincies, *gubernia's* van het Russisch Keizerrijk.
In delen van die landen, hadden de Russische tsaren de Joodse Vestigingsgebieden gevormd, de enige plaatsen in het reusachtig groot keizerrijk waar de Joden toegelaten werden te wonen en te werken. De Joden mochten slechts voor enkele dagen in de andere delen van Rusland verblijven of er door rijden als reizigers. Dit was ook het geval voor de hoofdsteden van het Russisch Keizerrijk en van het Koninkrijk Polen. Joden werden niet toegelaten in St Petersburg, in Moskau, Warschau en Kiev.
De tsaren hadden grote delen van het pre-Napoleontisch Polen overgedragen aan Pruisen en Oostenrijk, zoals Posen aan Pruisen en Galicië aan Oostenrijk. Dit gebeurde om de steun te krijgen van deze Midden-Europese mogendheden voor de opdeling van groter Polen. De streek van de stad Thorn ook, die vroeger een deel van het Culmerland was geweest, was aldus overgedragen aan Pruisen.

Ondanks de militaire zwakheid van Polen, had de vlam van de hoop op onafhankelijkheid sinds 1772, het begin van de drievoudige opdeling van het Pools land, nooit de geesten van de hogere Poolse klassen en van de opgeleide Poolse geleerden verlaten. De intellectuelen, de dromers, de mannen en vrouwen die geïnspireerd bleven door nationalistische idealen, bleven geloven in een weer onafhankelijk Polen.

De onrust bleef dus sudderen in Polen, zelfs nadat de Tsaar Alexander II de amnestie had afgekondigd in 1856 voor de rebellerende Polen van 1830. De opstandelingen van die jaren verkregen weer hun burgerrechten, werden vrij gehouden van prosecuties en officiële onderzoeken naar hun trouw aan Rusland. De emigranten mochten terugkeren naar Polen. De verscheidene Katholieke bisschoppelijke diocesen, die vacant waren gebleven na de November Opstand van 1830, werden weer ingevuld. De universiteiten van Warschau en Vilna waren gesloten geworden door de Russische autoriteiten. Ze werden heropend. De kerkelijke jurisdictie van de Rooms-Katholieke Kerk van Polen, werd nieuw ingericht.
Dit Polen van na 1830, had een bevolking van ongeveer 22 miljoen inwoners, waarvan ongeveer 70% Katholiek was en 30% van het Grieks-Orthodox Geloof.

De Russische agrarische hervormingen van 1846 hadden aan de Poolse boeren het land toegezegd dat ze toen bebouwden, voor zover ze de huurbedragen betaalden die opgelegd waren in contracten met de eigenaars van het land, meestal leden van de hogere Poolse adel. Die wet was verscheidene malen uitgesteld. De adel had die tijd gezocht en benut om de maatregelen door te drijven die nodig waren om de impact van de wetten op hun domeinen te minimaliseren. De boeren kregen uiteindelijk slechts nieuwe, tot op dat ogenblik onbebouwde gronden. De huurbedragen en de verplichte diensten die aan de landheren moesten gegeven worden, verhoogden met de tijd. De verplichte arbeid te leveren aan de landheren bleef in voege.
In mei van 1861 gaf een nieuwe wet de boeren het recht hun huurbedragen te vervangen door arbeidsdienst. Vroeger al, in maart van dat jaar, maakte de tsaar alle lijfeigenen vrij. Het geïnventariseerde land werd bij wet aan de lijfeigenen gegeven. De maatregelen verminderden niet de bittere houding van de boeren en van de vroegere lijfeigenen ten aan zien van de Poolse adel.

Van 1860 tot 1862 bleven meerdere gewelddadige incidenten getuigen van de wrok van veel Polen tegen het bestaand Russisch regime. De onbewapende protestacties bleven voortduren in Polen, en ook in Litouwen. Betogingen werden georganiseerd in Litouwen, in Vilna en in Kovno, en in andere steden van West-Rusland. De militaire leider in Polen in die tijd was de luitenant van de tsaar, Prins Gorchakov. Samen met kleinere opstootjes braken opstanden uit in Warschau en in andere steden. De Russen onderdrukten die snel. Wanneer Prins Gorchakov stierf in 1862, was zijn opvolger de Graaf Lembert. Ook hij werd snel opgevolgd, door Generaal Luders. Luders was een oude man, wanneer hij in functie kwam. Tijdens een aanslag op zijn leven werd hij zwaar gewond. Een kogel raakte hem en veroorzaakte zijn dood. De opvolger van Luders was de Groothertog Constantijn, die benoemd werd tot Vice-Koning van het Koninkrijk Polen. Zijn belangrijkste minister was de Markies Wielopolski. Groothertog Constantijn kwam te Warschau aan in juli van 1862. In augustus van 1862, werd een aanslag gepleegd op het leven van de zeer onpopulaire Markies Wielopolski. Hij werd tweemaal geraakt door kogels, maar overleefde.

De onbewapende onrust duurde verder. Meerdere protestbetogingen hadden plaats. Processies ter ere van de Litouwse slachtoffers van de Russen daagden de Russische Kozakken troepen uit in Litouwen. In het begin van augustus van 1861, waren 5.000 Litouwers al van het centrum van Vilna naar de buitenwijken gestapt, om daar te wachten op een gelijkaardige optocht die uit Polen zou komen. Ze vielen dan een groep infanteristen en 200 Kozakken van het Russisch Leger aan. Meerdere mannen werden gewond, maar niemand gedood.
Even later, telegrafeerde de gouverneur van Litouwen, Generaal Nazimov, nog naar de tsaar. Hij meldde dat de westelijke provincies van Rusland de vrede hielden. Niettemin, aan het einde van augustus 1861, moest dezelfde Nazimov al de Staat van Beleg afkondigen voor de steden van Vilna, Grodno en nog andere steden in Litouwen. In het zuiden, moest het Russisch Leger volledige provincies met de wapens dwingen zich te ontwapenen. De onrust verspreidde zich van de Baltische Zee tot aan het Krim Schiereiland! Podolië vroeg om terug te kunnen keren naar Polen.

De Russische gouverneurs van de landen vaardigden een aantal maatregelen uit in Polen en in de westelijke provincies van Rusland zelf. Ze ontwapenden de meest gevaarlijke klassen van de bevolking. Ze verklaarden het bezit van wapens een criminele overtreding. Ze arresteerden activisten en leiders van betogingen. Ze verboden anti-Russische betogingen, verwijderden onbetrouwbare functionarissen uit hun ambten, en plaatsten de provincies onder het bevel van militaire gouverneurs.
Aan het begin van 1863, hadden de onrusten die sterke nationalistische gevoelens opgerakeld hadden, reeds meer dan twee jaar geduurd.

In 1863 was dus het hoofd van de burgerlijke administratie van Polen de Markies Alexander Wielopolski. Hij was een koude en arrogante man. Wielopolski was pro-Russisch, zeer conservatief van opinies, en een man die het toenmalig Polen de verschrikkingen van een nieuwe opstand wou sparen. Hij kon zich goed inbeelden welke vernietigingen een nieuwe oorlog kon meebrengen, en ook een nieuwe repressie door de Russische troepen, zoals gebeurd was na de opstanden van 1830-1831. Hij hoorde van de nationalistische stromingen in Polen. In een poging de verlangens naar nieuwe oproeren te fnuiken, bracht hij de oproep van de conscriptie tot het leger voorwaarts naar januari van 1863. Hij liet vooral de jonge Poolse activisten oproepen tot de 20-jarige dienstplicht in het Russisch Leger! Zijn besluit had het tegenovergesteld effect. Het provoceerde de Januari Oproer van 1863, net het resultaat de Markies Wielopolski had proberen te vermijden.

In Rusland, inclusief Litouwen, Belarus en Ukraïne, leverden de landeigenaars de namen van de opgeroepenen aan de Russische autoriteiten. In Polen, was het de politie die de jongens selecteerde voor de conscriptie tot de militaire dienst. Natuurlijk werden de meest ongehoorzame jonge heethoofden uitgekozen om het Russisch Leger te vervoegen voor een periode van 20 jaar. Dit systeem was eigenlijk al opgeschort de laatste jaren. Nu werd het weer ingevoerd!
Op 2.000 mannen na, wou Wielopolski tevens al de opgeroepen recruten halen uit de bevolking van de steden. Hij nam als doel vooral de eigenaars van winkels, de ambachtslieden, en de lagere adel. In totaal moest Polen 8.000 mannen leveren. Warschau alleen moest al 2.000 opgeroepenen afleveren.

De nieuwe maatregel werd van kracht op de 14de januari van 1863. Op de 16de januari begon de opstand in Polen. Vanaf de 22ste januari, gebeurden meerdere gewapende overvallen tezelfdertijd in alle provincies van Polen. Telegraaflijnen werden doorgeknipt, spoorwegen werden uit hun bedding gereten, systematische aanslagen saboteerden de spoorwegstations. Veel Russische soldaten werden gedood. De Russen vochten terug en namen honderden Polen gevangen. Onder dezen bevonden zich veel Katholieke priesters.

In de laatste maanden van 1862 werd een Centraal Nationaal Comité in Polen opgericht. De leden daarvan bleven geheim. Toch werden de namen langzaamaan bekend. De leiders waren Stefan Dobrowski, Jaroslaw Dabrzowski, Zygmund Padlewski, Agaton Giller en Bronislaw Szwarce.
Op dat ogenblik hield de Russische Regering ongeveer 90.000 soldaten onder de wapens in Polen. De belangrijkste opgave van het Pools Comité was de revolutionaire partijen en groepen in Polen en Litouwen te besturen. Aan het einde van januari 1863, begon het comité

proclamaties te publiceren. Het maakte de aanspraak het enig wettelijk regeringslichaam van Polen te zijn. Het beloofde gratis en vrij land aan de boeren van het platteland.

De opstand gebeurde grotendeels in de landen van het Congres Koninkrijk van Polen, veel minder in het Posen van Pruisen en in het Galicië van Oostenrijk. In Polen, beschouwden de landeigenaars de opstandelingen als 'roden', als linksen. Ze toonden vooralsnog geen sympathie voor de revolutionaire beweging.

Vanaf januari 1863 vielen meerdere Poolse groepen partizanen de Russische garnizoenen aan. Katholieke priesters leidden of waren gidsen van deze groepen. De opstandelingen hingen Russische soldaten op. Ze veroorzaakten allerhande wreedaardigheden. In de algemene chaos die uitgestrekte streken in vuur en vlam stak, vervoegden de boeren en de landarbeiders echter meestal niet de opstandelingen! In de golven van wrede daden, gaven ze de voorkeur aan de orde, aan de Russische administratie en aan de militairen. De Russen verklaarden snel de staat van beleg over Polen aan. Augustow, Kabisk, Warschau, Radom, Lublin en Plock in het bijzonder, werden onder autoriteit van een Russische militaire officier geplaatst.

In contrast met het type van oorlogsvoering uitgevoerd in 1830-1831, vermits er geen beduidend grote Poolse troepen meer bestonden in het land, waren de meeste opstandige bendes slechts bewapend met pieken, zeisen en houten knotsen. Toch konden in die bendes zoveel als tot 5.000 soldaten strijden! Ze vermeden bloedige, directe gevechten met de grotere groepen van Russische troepen. Ze terroriseerden het platteland met plotse verrassingsaanvallen. In Litouwen opereerden vooreerst vooral bendes die uit het Koninkrijk Polen kwamen.

De belangrijkste bende opstandelingen bestond uit slechts 3.000 tot 4.000 man. Ze opereerde in de omgeving van Wachok, in de provincie van Radom. Ze werd geleid door Marian Langiewicz. Langiewicz was professor geweest in de Poolse militaire school gevestigd in Italië. Een tweede, grote bende maakte raids vanuit Wengzow in het district van Lublin.

Het Centraal Nationaal Comité publiceerde een decreet waarin verklaard werd, dat alle zonen van Polen vrij en gelijke burgers waren, zonder onderscheid van religie, conditie of rang. Het land bebouwd door de boeren, zou voortaan hun onvoorwaardelijke eigendom worden. Compensatie aan de landeigenaars voor die maatregel zou betaald worden uit staatsfondsen. Het Comité probeerde de opstandige bendes te bevoorraden, maar omdat die verspreid waren over gans Polen, was dit een enorme opdracht die nooit gans slaagde.

In de maand februari allen, werden meer dan 80 schermutselingen uitgevochten met de Russische troepen, kleine en grote gevechten. De partizanen groeiden tot ongeveer 35.000 Polen in wapens, tegenover het Russisch Leger dat toen al 145.000 soldaten in het land verzameld had. In de eerste maanden leden de Russen beduidende verliezen. Maar overal verloren de bendes partizanen hun confrontaties met de Russische troepen die geleid werden door officieren, getraind in de oorlogsvoering. Een Russische strijdkracht van infanterie, Dragonders en Kozakken, vielen zo Langiewicz rechtstreeks aan in het begin van februari. In

een schermutseling nabij Winchok, versloegen de Russische troepen de opstandelingen. Deze laatsten werden in verwarring teruggeslagen. De Russische troepen vernietigden de rebellen.

Ondertussen bleef Pruisen heel kalm. De partij die voorstander was aan het Koninklijk Hof van hervormingen, gaf wel de voorkeur aan constitutionele rechten voor de Polen.
De Oostenrijkers, die zoals de Pruisen regeerden over historische delen van Polen, voegden zich bij de Britse en Franse regeringen om een nieuwe grondwettelijke regeling te eisen voor de Polen.
Bismarck gaf eerder de voorkeur aan het tsaristisch hof! Op de 18de februari had er zelfs een openbare twist plaats in het Pruisisch Parlement over een snelle overeenkomst die Rusland en Pruisen afgesloten hadden over de opstand. Op de 8ste februari had de Pruisische Generaal-Adjudant Gustav von Alvensleben, op bevel van de Minister-President Otto von Bismarck, een conventie ondertekend te St Petersburg met Rusland.
Bismarck had al van bij het begin van de nieuwe Poolse opstand het Pruisisch Leger gevraagd om 4 legerkorpsen in de Pruisische voormalige Poolse territoriums te mobiliseren. Een nationalistisch Polen kon de invloed van Frankrijk tegen Rusland versterken, vreesde Bismarck. Hij gaf de voorkeur het hof van de tsaar van Rusland te steunen. Hij wou niet het risico lopen Posen te verliezen.
In de militaire conventie van Alvensleben, konden zowel Pruisen als Rusland elkaars grenzen overschrijden wanneer ze Poolse bewapende bendes achtervolgden. Bismarck speelde dus in de handen van de mannen die aan het hof van de tsaar de Pruisische politiek steunden, mannen zoals Gorchakov, Groothertog Constantijn, en de Markies Wielopolski.
Bismarck overleefde de twist in het Pruisisch Parlement, maar de westerse grootmachten zetten druk op de Pruisische regering om dit verdrag niet te ratificeren. De conventie kwam daarom nooit volledig van kracht. Bismarck had echter een politieke overwinning behaald, en enige sympathie gewonnen aan het Russisch hof. De leider van de oppositie in het Pruisisch parlement was toen de Graaf Schwerin-Putzar. Hij werd ogenblikkelijk een aartsvijand voor Bismarck.

Langzaamaan moesten in het Centraal Nationaal Comité van Polen de ideeën en de acties van de Roden de plaats ruimen voor die van de Witten, de mannen van de Poolse adel, van de *szlachta*, en van de hogere burgerklassen. In de vroege dagen van de Januari Opstand werden in het Centraal Nationaal Comité de democratische Roden geleid door Louis Mieroslawski, de eerste man die aangeduid werd als Dictator van Polen. Het Comité had inderdaad Ludvik Mieroslawski benoemd tot Dictator en tot hoofd van het leger, maar Mieroslawski had zich naar Kuyavië bewogen aan het hoofd van een kleine strijdkracht. De Russische patrouilles versloegen hem snel. De opvolger van Mieroslawski werd Marian Langiewicz. Hij was nog slechts enkele weken in functie, toen de Russische reguliere troepen hem eveneens al versloegen. De partij van de grote landeigenaars, de Witten, werden geleid door Andrzej Zamoyski. De Witten voegden zich bij de opstandelingen in maart van 1863.
Het Centraal Nationaal Comité had ondertussen ook een Provisorische Regering opgericht, die van juni tot september 1863 geleid werd door Karol Majewski.

Ondertussen was het Russisch Leger in Polen al aangezwollen tot ongeveer 300.000 soldaten. In deze opstand van 1863 echter, hadden nooit grote veldslagen tussen grote gewapende strijdkrachten plaats. De revolte was zeer verschillend van de November Opstand van 1830-

1831. Nu resulteerde de opstand in een groot aantal van kleine, geïsoleerde schermutselingen, die zich meestal in beboste omgevingen afspeelden, waar de Polen en de Litouwers konden strijden als partizanen. In het begin werden de Russen dikwijls verslagen door die bendes die kwamen en al even snel verdwenen. Die situatie veranderde snel. De opstandelingen konden niet meer dan enkele kleine steden veroveren. De partizanen kregen ook nooit veel hulp van de boerenbevolking. De boeren vormden zelfs hun eigen, pro-Russische groepen van partizanen, die vochten tegen de Poolse adel. Ze steunden de Russische troepen en de Russische administraties!

In maart van 1863 trok Langiewicz al de macht in Polen naar zich toe. Hij nam het opperste dictatorschap aan, en nam de leiding van alle militaire operaties. Hij riep voor de universele opstand tegen Rusland. Het Centraal Nationaal Comité kon niet erg tevreden blijven met de eerste proclamatie van Langiewicz, maar ze schorste toch niet de proclamatie van de generaal.
Op de 18de maart van 1863 versloeg Langiewicz een Russische afdeling troepen. De dag daarna echter, won hij slechts nauwelijks een slag tegen de sterke troepen van Prins Schachoffskoy nabij Busk, bijna tegen de Oostenrijkse grens. Hij trok zich terug en ontbond zijn sterk verminderde troepen om weer te vechten als partizaan in de wouden. Hij vaardigde een laatste proclamatie om alle Polen tot de wapens te roepen, begaf zich naar Podolië, maar realiseerde zich dat de situatie daar niet meer gewonnen was voor een algemene opstand. Hij reed Oostenrijks Galicië in met een vals Frans paspoort op de naam van een Heer Walyowski. De Oostenrijkers zagen door zijn schema, en Langiewicz moest zich onder de Oostenrijkse bescherming begeven. Zijn rol in Polen was beëindigd.

Het Centraal Nationaal Comité gaf dan een proclamatie uit, waarin het verklaarde verder te zullen strijden. Het platteland van Polen kon toen vooral overheerst gewezen zijn door de partizanen. Zij reden en vielen aan waar en wanneer ze wilden. Ze heersten echter niet over de steden, die sterk verdedigd bleven, gehouden door de Russische garnizoenen. De Russen bleven zo ook de citadel van Warschau bezetten, hoewel geen Rus veilig was in de stad zelf.

Het Centraal Nationaal Comité nam haar toevlucht tot drie verschillende maatregelen om het Russisch Leger en de Russische administratie op de knieën te dwingen.
Ze gebruikten de partizanenbendes om constant het Russisch Leger in het platteland te teisteren. De partizanen kregen niet veel hulp en sympathie van de boeren, echter, en de tactiek van de partizanen leidde niet tot de algemene opstand van alle klassen van de Poolse samenleving. Zonder die steun, moesten de leiders van de opstand in Warschau toch begrepen hebben dat hun revolte op termijn gedoemd was.
Ten tweede, namen de rebellen hun toevlucht tot daden van zuiver terrorisme. Ze pleegden aanslagen, moorden, op pro-Russische ambtenaren. De moorden werden zeer onpopulair bij de bevolking. De Polen zagen duidelijk in hoe onrechtvaardig, laf en smerig de terreur werd. De bevolking keerde zich in afschuw af, in afgrijzen, van dergelijke daden. Niettemin, gedurende maanden schoot de geheime politie, georganiseerd door het Centraal Nationaal Comité, de Poolse aanhangers van Rusland dood, of hing hen op.
Ten derde, zocht het Centraal Nationaal Comité door diplomatie en door berichten gezonden aan de Franse en Britse pers de westerse grootmachten op te hitsen tot de interventie in Polen. Vooral de Britse pers, die zich nog levendig de Krimoorlog tegen Rusland herinnerde,

schreef wrang over de wreedheden begaan door de Russen in Polen. Met de tijd, wanneer reizigers van Frankrijk en Groot-Brittannië door het land reden en eerder het tegenovergestelde rapporteerden, aarzelden Frankrijk en Groot-Brittannië tussen te komen in het conflict. Ze trokken zich terug. De westerse landen beïnvloedden nooit, en kwamen nooit tussen in de Poolse opstand.
Zo werd bekend, bijvoorbeeld, dat het Centraal Nationaal Comité iedereen toegestaan had de Markies Wielopolski te vermoorden. Dergelijke middelen stootten elk leger in eender welk land af!

In maart van 1863, kondigde Groothertog Constantijn, de nieuwe heerser over Polen zoals aangeduid door het hof van St Petersburg, meerdere decreten af. Hij stelde voor aan de boeren van Polen en van West-Rusland om wachtposten in te richten in hun dorpen. Dit gaf de boeren de macht en de rechtvaardiging om te weerstaan aan de adel en zelfs hen aan te vallen. De hogere adel trok zich terug uit het Pools Centraal Comité. De boerenwacht kon eender welke edelman die in de uitgestrekte landen reisde tegenhouden, en die wacht toonde zich dan ruw, grof, ongemanierd en meedogenloos tegenover hun vroegere meesters.

Aan het einde van maart, bood een decreet van de tsaar kwijtschelding van straffen aan al de opstandelingen die de wapens neerlegden vóór de 1ste mei van 1863, en die terugkeerden naar de trouw aan Rusland. De meeste van de opstandelingen weigerden die amnestie wel. Ze wilden weer dat gans Polen de wapens zou opnemen om het juk van de vreemde regeringen af te werpen.
Het Centraal Nationaal Comité verwierp eveneens de Poolse Grondwet van 1815, omdat die opgelegd werd door het Congres van Wenen van 1815, wat het Pools nationaal gevoel had beledigd door akkoord te gaan met de verdeling van het land. Het Comité herhaalde dat het niets minder zocht dan de onafhankelijkheid van Polen en voor de westelijke provincies van Rusland. Over dat punt konden geen onderhandelingen plaatshebben!

In maart van 1863 was dus de Russische leider in Polen de Groothertog Constantijn. In de noordelijke provincies van Rusland leidde de Generaal Anderhoff en in de noordwestelijke provincies Generaal Nazimov. In mei van 1863 werd Generaal Mouraviev benoemd tot gouverneur van de Russische noordwestelijke provincies, ter vervanging van Nazimov. Mouraviev was een vastberaden officier, een harde en gevoelloze man, die ook al deelgenomen had aan de onderdrukking van de opstand van 1831 in Litouwen. Mouraviev was misschien niet iemand met verreikende inzichten, maar hij was verstandig, een bekwame administrator, en een man die zeer trouw bleef aan de tsaren. Bijna ogenblikkelijk nam Mouraviev enige veelbesproken beslissingen.
De Poolse en Litouwse vrouwen rouwden voor hun echtgenoten die in actie gedood werden, op zeer ostentatieve wijze, vooral in Vilna. Mouraviev publiceerde een proclamatie tegen dergelijke openbare betuigingen van extreme rouw. Wanneer dat bevel genegeerd werd, legde hij boetes op, maar geen wreedheden werden begaan. Dec Engelse pers sprak van een schandaal.
Even later legde Mouraviev ook een belasting op eigendom op, van 10% van het inkomen van de landeigenaars. Dat kon beschouwd worden als een straf, omdat de landeigenaars voorraden leverden aan de opstandelingen. In een derde proclamatie beval Mouraviev al de

geconfisqueerde voorraden over te dragen aan de Russische troepen. De landeigenaars werden gevangen genomen en voor de militaire rechtbanken gedaagd.
De adel en de Katholieke kerk van Polen werden toen nog steeds verondersteld tegenstanders van de Russische Regering te zijn. Mouraviev beschouwde hen niets minder dan verraders van het Russisch Keizerrijk, en behandelde hen naargelang.
Wanneer vijandelijke bendes openlijk streden tegen de Russische troepen, liet Mouraviev de revolutionairen ophangen of terechtstellen met de kogel. Toch bleef het aantal van dergelijke terechtgestelde mannen eerder bescheiden.
Het Russisch Leger viel dan de partizanenbendes overal aan waar ze konden, en ze decimeerden hen in de schermutselingen die volgden.

Een Pool van geboorte, een vroegere kapitein in het Russisch Leger, genaamd Seriakowski, had aldus een groep verzameld rond zich, van 1500 partizanen. Russische verkenners en Kozakken vielen hem en zijn mannen aan op de 7de mei van 1863. Tot 200 van de partizanen werden gedood. Seriakowski werd gevangen genomen. De Russen hingen hem op.

Samen met de Polen vochten internationale groepen van mannen die vijanden waren van de tsaar. Een groep gezellen van Garibaldi voegde zich bij de Poolse rebellen.
Een vroegere Franse legerofficier, François Rochebrune, vervoegde eveneens de opstandelingen. Hij vormde een groep van mannen die gekleed gingen in de Algerijnse mode, met brede broekspijpen. Hij noemde zijn troepen de ‘Zouaven van de Dood’! Poolse officieren vulden de rangen van deze Zouaven aan. Ze waren uitgerust met moderne geweren, dolken en bajonetten. Ze vochten bijvoorbeeld al in februari van 1863 in de Slag van Miechów, verbonden aan het Pools Leger geleid door Apollinaris Kurowski. De stad Miechów kon niet ingenomen worden door de Russen. De Zouaven vochten later in de Slag van Chobrzem en ook in de Slag van Grochowiska, waarin ze veel mannen verloren. Rochebrune werd benoemd tot generaal, maar niet lang na die promotie verliet hij Polen en keerde weer naar Frankrijk. Hij had begrepen dat de Poolse opstandelingen zowat overal verslagen werden. Zijn troepen verspreidden zich.
In deze Zouaven van de Dood stierf ook Francisco Nullo, een lid van het leger van Garibaldi, die met ongeveer 500 gezellen naar Polen was gekomen. Nullo werd gedood in een Russische aanval op de partizanen. Hij werd begraven tijdens een grote ceremonie in de kerk van Olkush, zoals getuigd door één van de bevelhebbers van het Russisch Leger, Prins Schachovskoy.

Langzaam maar zeker begonnen de Russische generaals de opstanden in Litouwen te beheersen. Hetzelfde gebeurde met een opstand in Kiev. Aan het einde van maart 1863 al, verzamelde zich een Pools expeditionair rebellenleger te Lemberg om Volhynië aan te vallen. Ze waren slechts met 1200 mannen in plaats van de verwachte 4.000! De Generaal Wynocki leidde de expeditie. Zijn doel was de inname van de stad Radziwilow. De troepen van Wynocki werden verslagen binnen in de stad, en gedwongen zich terug te trekken. Wynocki reed over de Oostenrijkse grens en gaf zich daar over.

De maand juni kwam met een lange lijst van nederlagen voor de opstandelingen. De laatste hoop op overwinning voor de Witten, die dan het Centraal Nationaal Comité controleerden, verdwenen. De Witten en de Roden betwistten elkaars ideeën in het Comité. Ze verschilden

zeer in de middelen waarmee ze de onafhankelijkheid wilden bereiken. De Witten gaven thans de voorkeur aan een vredevolle, langzame vooruitgang. De Roden wilden de revolutionaire oorlog en het gewelddadig terrorisme.
Aan het einde van augustus 1863 werd de Groothertog Constantijn tot ontslag en verbanning gedwongen. Hij moest Polen verlaten. Tegen die tijd ook had de hogere adel van Polen en Litouwen al haar steun aan de gewapende opstand opgezegd.

De opvolger van Groothertog Constantijn werd de Graaf Friedrich Wilhelm Rembert von Berg. Von Berg was een energieke man, met beleefde houdingen en hoffelijke attitudes. Hij werd de nieuwe Vice-Koning van Polen.
Von Berg verbeterde de efficiëntie van het Russisch Leger tegen de partizanen. Hij weerhield zo de opstandelingen van alle macht en hoop op de finale overwinning. Het Pools Nationaal Comité beschouwde de Graaf von Berg als een zeer gevaarlijke man voor hun doeleinden. Ze besloten hem te vermoorden. De aanslag gebeurde in september van 1863. Nabij het huis van Zamoyski in Warschau, dat Zamoyski verlaten had om naar Frankrijk te vluchten, werd een geweer afgevuurd vanaf de 2de of 3de verdieping. Bommen werden naar de Graaf von Berg gegooid. De graaf werd door dat alles zelfs niet gewond! De Russische troepen confisqueerden daarop het paleis van Zamoyski, dat gehuurd werd door meerdere bewoners.

Graaf von Berg onderdrukte de revolutie in Warschau, en herstelde de orde in de hoofdstad. Hij legde een buitengewone taks op van 8% op het netto inkomen van de huiseigenaars en van de landeigenaars in Warschau en Praga. Het geld diende voor zijn troepen. Het Centraal Nationaal Comité vaardigde een contra-proclamatie uit, zoals ze dikwijls deden, om iedereen die de taks betaalde met de dood te bedreigen. Hun decreet werd genegeerd. De macht in Warschau lag al stevig in de handen van von Berg, terwijl de macht van het Centraal Nationaal Comité aan het tanen was.

Aan het einde van oktober 1863, was de Poolse opstand praktisch beëindigd.
Aparte partizanengroepen bleven nog verder strijden, tot meerdere maanden in 1864, maar hun belang verminderde met de week. Tijdens de winter van 1863 naar 1864, waren de partizanenbendes al volledig aan het opereren zonder enige coherentie en zonder centraal leiderschap, in bevel verspreid.
In die winter probeerde een man, geboren in Wit-Rusland, in Belarus, genaamd Romuald Traugutt, opnieuw een vorm van centraal leiderschap in te richten. Zijn familie was van Pools-Duitse afkomst. Hij had in het Russisch Leger gediend en hij had in de Krimoorlog met moed en dapperheid gevochten. Vanaf oktober 1863 probeerde hij de revolutionaire groepen samen te houden. Hij faalde daarin. Ten gevolge van hem, duurden de gevechten nog enkele maanden langer. Traugutt kon de boerenbevolking niet naar zijn zaak zetten. Hij streed vooral in schermutselingen in het zuiden van Polen, nabij de Oostenrijkse grens. Veel grotere Russische strijdkrachten dienden hem een vernietigende nederlaag toe in februari van 1864.
Op de 2de maart van 1864, publiceerden de Russische Keizerlijke autoriteiten een decreet om het lijfeigenensysteem ook in het Koninkrijk van Polen af te schaffen. Traugutt kon nu nog minder dan vroeger hopen om ooit de landarbeiders en boeren zijn troepen te zien vervoegen, of zelfs maar te steunen.
Het Centraal Nationaal Comité slaagde er nooit in de bevolking van het platteland in het geweer te brengen tegen de Russische troepen. De Russische generaals versloegen niet

slechts Traugutt! Ze maakten hem gevangen, en veroordeelden hem tot de doodstraf wegens verraad. Hij was slechts 38 jaar oud. De Russen hingen Romuald Traugutt op, op de 5de augustus van 1864, in de citadel van Warschau. Met hem werden meerdere andere leiders van de opstand terechtgesteld. Onder hen bevonden zich de vier laatste leden van het Centraal Nationaal Comité, Antoni Jezioronski, Rafal Krajewski, Josef Toczyski en Roman Zulinski. De rebellie bleef nog even voortduren in Samogitië en in Podlosië, waar de Katholieke priester en bevelhebber Stanislaw Brzoska bleef verder strijden tot in de lente van 1865. Hij deed dat zeer alleen.

Na het einde van de Poolse opstand volgden systematisch de Russische represailles. Ongeveer 400 meer opstandelingen werden terechtgesteld. Ongeveer 19.000 Polen werden verbannen naar Siberië. Grote aantallen mannen en vrouwen nog, werden naar het Russisch binnenland gezonden, naar de Kaukasus en naar nog verder afgelegen streken in Azië. In totaal werden aldus ongeveer 70.000 personen gevangen genomen en uit Polen verbannen. De Russische Regering legde beslag op 1600 domeinen in Polen, en op meer dan 1700 domeinen in Litouwen. Nieuwe belastingen werden ingevoerd om de Polen en de Litouwers de kost van de oorlog te doen betalen. De Russische Regering strafte op die wijze de Poolse adel voor hun deelname en zelfs leiderschap in bepaalde fazen van de rebellie. De Russen trokken de koorden rond de nekken van de Polen nauwer aan. Alle vroegere Poolse autoriteiten werden afgeschaft. De Graaf von Berg leidde de represailles systematisch.

Wapensmokkel in Thorn

Door een Pruisisch decreet van 1863, op een wet van 1838, was de export van wapens en munitie aan de grenzen van Pruisen naar het Koninkrijk van Polen verboden. Het district van Thorn was aan drie zijden omgeven door Pools territorium. De wapensmokkel was bijgevolg en begrijpelijk, zeer actief in Thorn. Het was een zeer lucratieve zaak ook. Veel handelaars van Thorn, de Lippmann, Heilfron, Glückmann, Kaliski en anderen, waren goed gekend door de Pruisische autoriteiten als actieve smokkelaars.
Het was echter één ding een handelaar te verdenken van smokkel, daar zelfs zeker van zijn, en anderzijds bekwaam te zijn te bewijzen dat een man verwikkeld was in actief smokkelen. Tevens waren die mannen rijk, behoorden ze tot de eerste notabelen van de stad, en waren ze zeer goed gekend in de kringen van de burgers van Thorn.

Thorn genoot ook van een zeldzaam privilege in West-Pruisen. De stad had haar eigen politiemacht, die verantwoording aflegde aan de burgemeester. De burgemeester zocht rust en vrede in de stad, en wou vooral niet enige van de meest vrijgevige bronnen van bijdragen tot de financiën van de stad iets in de weg leggen. De oude Poolse families Korzeniewski, Kastner, Schirakowski, Schimanski en nog andere, behoorden ook tot de vermoedelijke smokkelaars. De burgemeester wist zeker dat de handelaars Geldzinski, Reismüller, Schwartz en anderen, poeder voor musketten en kanonnen van Thorn vervoerden naar Polen over de Weichsel, en zelfs per trein naar Warschau durfden verzenden. Joodse handelaars ook smokkelden wapens. Rosenthal, Cohen, Dietrich en anderen brachten wapens en buskruit in. Reismüller produceerde zelfs musketten!

Het bleef moeilijk voor de burgemeester om die mannen te stoppen. Sommigen waren zelfs zijn vrienden. Hoe kon hij hen beletten meer geld te winnen uit de opportuniteiten die de Poolse rebellie meebracht?

De *Landrat* van de *Kreis* Thorn, Steinmann, een zeer bekwame administrator, wist dat alles maar al te goed. Als de politiemannen exclusief afhingen van de burgemeester, en niet van hem, dan waren zijn handen gebonden in de strijd tegen de smokkel. Hij schreef daarom naar, en pleitte bij de Graaf zu Eulenburg, de toenmalige President van de Pruisische Regeringsinstanties te Marienwerder, om zijn eigen politiemacht te krijgen.
Hij moest zeer lang aandringen, maar kreeg ten slotte zijn zin. De regering zond de Politieluitenant Horn van Berlijn naar Thorn, vergezeld van twee andere politiemannen, Malaika en Schwan, om onder de autoriteit van de *Landrat* te werken. De lokale politie onder de politiecommissaris van Thorn, een zekere Resczechowski, werd ook tijdelijk onder het bevel van de *Landrat* geplaatst. Steinmann had de burgemeester van Thorn terzijde geschoven!
Steinmann begon zeer actief onderzoeken te bevelen naar wapens in de opslagplaatsen van de handelaars. Geweren en revolvers, met munitie en ontploffingspoeder werden op meerdere plaatsen gevonden en in beslag genomen. De *Landrat* strafte met boetes en met de gevangenneming voor de ergste feiten van de misdadige smokkel. Bijna al de mannen van wie vermoed werd dat ze smokkelaars waren, werden vroeg of laat betrapt en beboet. Of dit uiteindelijk de smokkel over de grenzen verminderde, wist niemand.

De Landrat van Thorn had eveneens de handen vol met rebellerende Polen die zich verborgen hielden in Thorn. Veel opstandelingen reden over de grens heen en weer! Deserteurs van de Russische en Pruisische legers, meestal Polen, die hun land, Polen, probeerden te bereiken of er weer naartoe wilden vluchten, moesten aan de grens gearresteerd worden.

Luitenant Haim Vincius patrouilleerde langs de grenzen van Polen nu met een grote afdeling infanterie en ruiterij van het garnizoen van Thorn om de deserteurs en smokkelaars te achtervolgen en te vatten. De bevelhebber van de Pruisische regimenten in het garnizoen van Thorn was de Generaal-Majoor von Stückradt. De generaal gaf zijn vertrouwen aan Luitenant Vincius.
Haim reed met zijn mannen diep in Pruisische gebied. Dikwijls kwam hij gedurende weken niet terug naar Thorn. Hij zond regelmatig mannen die hij aan de grens gevangen had genomen onder bewaking weer naar het garnizoen van Thorn. Hij achtervolgde en stopte wagens beladen met wapens, munitie en poeder aan de grens. Die ladingen werden gewoonlijk volledig onwettelijk naar Polen gezonden.
Haim Vincius achtervolgde wraakzuchtig grote konvooien wagens, uitgezonden door Joram Cohen. Het nam hem enige tijd om de assistenten van Joram te kennen, maar hij leerde goed te weten welke smokkelpaden Cohen gebruikte voor zijn transporten van wapens over het land. In 1863 alleen, kon Haim Vincius drie grote konvooien van Joram Cohen intercepteren. Haim arresteerde iedereen, zond de mannen onder bewaking naar Thorn, waar ze in de gevangenis konden wachten op een vonnis dat een hoge straf zou uitspreken. De aangeslagen wapens eindigden in het arsenaal van het Pruisisch leger. Cohen moest gevloekt en geraasd hebben op Luitenant Vincius, en hij zon zeker op wraak, maar hij kon weinig doen tegen de Pruisische reguliere troepen en tegen de gewaardeerde luitenant. De smokkeltransporten van

Cohen geleken echter op een druppel water in de Weichsel! Haim Vincius kon veel meer transporten elke maand vatten! Het leek hem wel of alle handelaars van Thorn wapens ijverig smokkelden!

Af en toe zagen de mannen van Haim ook de trafiek van Poolse opstandelingen in en uit Thorn, van en naar Polen.
Een centrum voor de Poolse opstandelingen in Thorn was het *Gasthof zum Schwarzen Adler*, de herberg van de Zwarte Arend. De naam van de uitbater was Franz Marquart. Binnen in Thorn was de achtervolging van de Poolse revolutionairen de taak van de politie en van de *Landrat* Steinmann. Deze laatste schatte dat meer dan 1.000 mannen onwettelijk Thorn binnengekomen waren vanuit Polen. Sommigen van die mannen bleven ongekend door de politie. De leider van de Poolse opstandelingen in Thorn bleek later een man te zijn genaamd Ludwig von Janiszewski. In alle onwetendheid, had de *Landrat* Steinmann zelfs een huis van die Janiszewski gehuurd, om er zijn Koninklijke Politie in onder te brengen!

Joram Cohen zag zijn zaken niet naar zijn believen evolueren. Hij benijdde Max Vincius. Max was knap, wijs, loyaal, eerlijk, en werd opgezocht door de betere handelaars, terwijl Joram Cohen, het archetype van de achterbakse Jood bleef. Veel handelaars van Thorn wilden wel enige zaken met hem samen doen, en hij was buitengewoon rijk geworden de laatste jaren, maar niemand wou hem echt als vriend beschouwen, en iedereen toonde eerst misprijzen om met hem in de ene of andere commerciële onderneming te stappen. Joram meende steeds dat de mensen neerkeken op hem.
Joram Cohen had de mooiste vrouwen van Thorn in zijn netten gevangen. Zijn fijnste aanwinst was de vrouw van Max Vincius geweest, de opulente, sensationele, sensuele Sara Benavicius. Hij wist niet wat hem aan deze vrouw bond. Ze had hem waarschijnlijk behekst! Hij kon zich niet lostrekken van haar. Hij aanbad haar lichaam. Ze was zoals een bedwelmingsmiddel voor hem, waarvan hij zich niet kon bevrijden. In dat opzicht ook, wist hij, was Max Vincius zijn meerdere, want Max was wel degelijk bekwaam geweest zich van zijn vroegere echtgenote weg te trekken. Joram Cohen kon dat niet. Joram was ook afgunstig op Max voor diens voormalige minnares en nu nieuwe echtgenote, de Vrouw von Chrapitz. Joram had nooit een Pruisische, Germaanse vrouw van adel kunnen bemachtigen. Hoe had Max Vincius dat dan klaargespeeld? Welke charme oefende die man uit op vrouwen zoals die von Chrapitz?
Joram Cohen zocht daarom weerwraak te nemen op de Max Vincius waarop hij jaloers was, met de meest donkere gedachten die mogelijk in een man konden woelen.

In de zomer van 1864, was Max Vincius de inhoud van zijn opslagplaats aan het controleren met Anna Kleinberger. Ze bespraken welke goederen ze moesten aankopen want thans met te lage voorraad, en welke producten uit de opslagplaats verwijderd moesten worden door ze versneld te verkopen aan lagere prijzen. Max had aan zijn opslagplaats een grote winkel toegevoegd, waarin speciale ijzerwaren, textiel, voedsel, chemische producten, in het kort praktische alles wat men kon nodig hebben voor het dagelijks leven in één winkel kon vinden.
Max had die winkel gebouwd voor Esther Kleinberger, nu bijna twintig jaar oud, keurig, net, energiek, fijn, slank en mooi. Max hield van haar als van de dochter die hij nooit had gehad. Ze had al de winkel beheerd, nu sinds een jaar, hoewel ze zo jong was, met groot succes,

zodat Max al tweemaal de oppervlakte van de winkel had moeten uitbreiden. Het overvloedig blond haar van Esther en haar perfect blanke huid hadden evenveel kopers aangetrokken als de producten die ze verkocht! De inkomsten van de winkel waren bescheiden, nooit spectaculair, maar een gestaag inkomen vloeide eruit, dat Max voor het grootste deel aan Esther liet. De winkel vervulde een ware nood in Thorn. Waar elders kon men zoveel dingen in één en dezelfde plaats kopen dan in de Vincius winkel? Veel mensen van Thorn waren bereid om vanuit het centrum naar de winkel van het wonderbaar Kleinberger meisje te rijden of te slenteren, om te halen wat ze nodig hadden.

Max Vincius en zijn boekhoudster, Anna Kleinberger, waren aan het inspecteren in de centrale gang tussen de gestapelde goederen, toen de poort van de opslagplaats ruw open geworpen werd. In stapten vier statige politiemannen van Thorn, geleid door de gevreesde Koninklijke Commissaris Horn!
‘Goede morgen,’ schreeuwde Horn zeer luid, zodat iedereen die in de opslagplaats aanwezig was het kon horen en bevreesd moest zijn. ‘Dit is een officieel onderzoek! We hebben een zoekbevel uitgegeven door de Heer *Landrat*! We moeten alle producten onderzoeken. Sta terzijde! Laat ons het werk doen! Obstructie tegen wat we moeten doen zal u recht in de gevangenis leiden in de kortste tijd!’

Anna Kleinberger en Max waren op dat ogenblik de enige aanwezigen in het gebouw. Anna wou de politiemannen met enige scherpe woorden al buiten kippen. Ze begon met haar vuisten in de zijde te plaatsen. Max hield haar terug.
‘Laat de politie hun gang gaan,’ fluisterde hij tot Anna.
Hij kalmeerde haar met een lichte druk van zijn hand op haar arm. ‘Er is niet veel dat ons kwaad kan aandoen!’
Max Vincius kende twee van de politiemannen. Ze waren mannen van Thorn en goede vrienden van hem. Ze werden Müher en Montag genoemd.

De politiemannen zochten naar geweren, munitie en poeder, naar verboden wapens. Ze zochten natuurlijk naar onwettelijke wapens in grote hoeveelheden. Max Vincius smokkelde wel wat geweren af en toe, wanneer hij een grote bestelling had kunnen bekomen van Poolse handelaars die hij goed kende en min of meer kon betrouwen hem in de overeenkomst niet te zullen verraden. Dat was steeds een probleem, want geld was zeldzaam geworden aan de andere zijde van de grens, en wanhoop had de harten van de Polen ingenomen. Ja, Max Vincius smokkelde wapens, en dan in grote aantallen! Hij bracht nooit de verboden goederen naar Thorn, nooit tot onder de neus van de politie. Hij handelde zijn overeenkomsten af in het platteland, dikwijls ver van Thorn. Zijn kisten verlieten niet hun verborgen hutten in de bossen.

Max zei dus even luid tot de politiemannen, ‘doet u maar, heren. Ik heb geen smokkelwaar, geen wapens. Neem uw tijd.’
Max opende zijn armen wijd, en toonde zijn opslagplaats met een breed gebaar.
‘Beschouw de plaats maar als van u!’ riep hij nog.

Horn richtte zijn mannen naar de vier hoeken van de opslagplaats, van waar ze systematisch begonnen kisten en zakken en balen te doorzoeken. Max wou zijn eigen inspectie

verderzetten, en de zaal overlaten aan de politiemannen. Commissaris Horn benaderde hem. De politiemannen snuffelden aan de andere zijden. Horn kwam dicht bij Max en Anna staan.

Horn fluisterde in zulke lage stem dat zijn mannen hem niet konden horen, ‘we hebben een bericht gekregen, een aangifte, een klacht. Iemand beweerde dat u grote hoeveelheden aan wapens en munitie verstopte. Ik geloofde daar geen woord van. Vrijuit, Meester Vincius, ik denk niet dat u zo dom zou zijn hier wapens te verbergen, in het midden van Thorn. U smokkelt natuurlijk. Dat zou ik ook doen als ik u was,’ grijnsde Horn nog.
Horn pauzeerde even, en vervolgde, ‘elke handelaar in Thorn smokkelt! Natuurlijk! Nu, uw zoon is militair. Een zeer goede militair. Uw zoon helpt ons de grootste smokkelaars te grijpen. Hij is daar zeer efficiënt in! Ik denk niet dat u veel smokkelt. U hoeft dat ook werkelijk niet te doen. U zou niet vluchten voor de paarden van uw zoon. Er zwemmen veel grotere vissen in de wateren van Thorn, dan u. Toch kunnen we de klacht niet naast ons neerleggen. De klacht kwam van een vette, dikke, gebaarde Joodse burger van de stad, als u me volgt. Ik kan u de identiteit van wie u aanklaagde niet geven. Het spijt me. We moeten onze plicht doen, maar hier, daar ben ik zeker van, zijn we op de verkeerde plaats.’
Max begreep dat Joram Cohen hem had willen verklikken bij de politie van Thorn.

‘Ik begrijp het,’ knikte Max al dankbaar. ‘Ja, mijn zoon rijdt weer in één van zijn patrouilles. Kunt u me wat meer duidelijk zeggen wie u getipt heeft?’
‘Neen, dat mag ik echt niet,’ glimlachte Horn. ‘U moet niet ver zoeken, en ik ben ervan overtuigd dat u me al goed begrepen heeft. U weet beter dan ik wie u het meest kwaad wil aandoen, wie afgunstig is op u. Neen, het spijt me, Meester Vincius. We zullen waarschijnlijk wel wat wapens vinden hier. Daar ben ik zeker van! Iedereen in Thorn verbergt wapens in deze dagen, en probeert enig gemakkelijk geld te maken. Ik weet dat we hier ook wapens zullen vinden. We zullen u een boete opleggen, maar de boete zal zeer redelijk blijven. Dat is de boodschap van de *Landrat* zelf. Wees niet te erg bezorgd. Kapitein Haim Vincius zou het niet waarderen als we zijn vader te zeer beboeten. Dat is een formidabele vent!’
‘Kapitein?’ vroeg Max verbaasd. ‘Mijn zoon is een luitenant in het garnizoen!’
‘Goed nieuws gaat langzaam naar wie het snel zou moeten komen, lijkt me,’ voegde Horn er filosofisch aan toe, niet zonder enige humor. ‘Uw zoon werd gepromoveerd. Zeer heet nieuws, moet ik zeggen! Nu, nu, Meester Vincius, wij allen bewonderen wat uw zoon doet! Als iemand een promotie verdient, dan is hij het wel! Hij heeft geen schrik van slecht weer, van smokkelaarsweer! Hij rijdt in de bossen zoals een duivel, en zijn soldaten houden van hem! Rijden met Vincius is een eer! Dat doen wij ook. Zeer weinig officieren handelen zoals hij. Hij achtervolgt zijn prooi tot hij ze kan vangen. De andere officieren van het garnizoen, die hangen slechts rond in hun droge en warme bureaus. Haim Vincius, echter, dat is een echte soldaat, een man waar we van houden.’
Max Vincius glimlachte bij het compliment.

De politiemannen doorzochten de opslagplaats. Weldra kwamen twee van hen terug naar de commissaris, met in de handen een doos van 5 handwapens, percussie pistolen van de laatste, moderne fabricatie. De pistolen lagen zwaar in de hand. Ze konden ver schieten. De politieman zei dat dit alles was wat ze hadden kunnen vinden. Ze hadden eveneens wat poeder naast de pistolen gevonden, en een klein beetje munitie. In de doos misten echter al twee wapens. Slechts drie pistolen bleven over.

‘Kunt u dit verklaren?’ vroeg Horn op strenge toon aan Max.
‘Ik handel sinds steeds in enige pistolen en jachtgeweren,’ antwoordde Max koudweg. ‘In de winkel, hiernaast, zult u twee geweren vinden achter de toonbank. We verkopen dit uitsluitend in onze winkel. Die doos pistolen heb ik al langer dan een jaar.’
‘Zoals we wel weten,’ zuchtte Horn, en veegde die informatie weg. ‘Kunt u me zeggen aan wie u de handwapens intussen verkocht hebt, en wanneer?’
‘Redelijk recent,’ biechtte Max op. ‘Het laatste verkocht ik verleden week. Ja, de mensen die hen kochten spraken Pools. Neen, ik vroeg niet waar ze vandaan kwamen. Ik nam aan dat ze Pruisische burgers waren uit het district. Maar ja, ze spraken Pools onder elkaar. Ze zagen me er niet uit als edellieden!’
Max wist daar eigenlijk niets van. Esther had de wapens verkocht, maar ze had Max op de hoogte gebracht van de transactie.

‘Al goed,’ besliste Horn, de handwapens wegend in zijn vuist. ‘Goed uitgebalanceerde wapens! Mooi versierd! Geen oorlogswapens! Ik vrees niettemin, dat we de drie overblijvende wapens in beslag zullen moeten nemen, Meester Vincius. U zult een boete moeten betalen om de verkoop van deze wapens. De verkoop van handwapens ook werd onwettelijk verklaard in Thorn!’
Horn glimlachte, ‘de boete zal u niet ruïneren, wees maar gerust!’
Max had kunnen protesteren, maar hij hield zich in. Hij grijnsde wat bitter terug. Hij trok een gezicht. Dit was toch geen smokkel! Innerlijk was hij blij niet meer wapens in stock te hebben, en vooral geen geweren. Die waren enkele dagen geleden alle verwijderd geworden. Hij knikte.
De politiemannen zochten nog een tijdje verder. Max diende hen vodka op. Ze hadden snel gedaan en vonden niets meer, maar ze leken tevreden. Ze hadden hun plicht gedaan, en iets gevonden. Ze praatten een tijdje nog vriendelijk met Max en Anna. Daarna vertrokken de mannen.

Max zuchtte. Hij zou nu genoteerd staan als een mogelijke wapenhandelaar in de geheime archieven van de Pruisische Staat te Marienwerder. Veel meer namen van handelaars van Thorn zouden echter opgeschreven staan in de documenten van de *Landrat* Steinmann en van de President van de Pruisische regering te Marienwerder, van de Graaf zu Eulenburg. Zou dat de loopbaan van zijn zoon beïnvloeden? De informatie zou eerder verloren staan op een papiertje dat in een verre hoek van de rekken zou vergeten worden, meende Max.
Max Vincius werd even later inderdaad beboet. De boete bleef zeer redelijk, maar elke *Thaler* die Max verloor sneed door zijn hart. Hij was een handelaar!

De tweede Oorlog om Schleswig

In datzelfde jaar van 1864, dat zo belangrijk en zo opwindend bleef voor de handelaars van Thorn, werd Pruisen toch meegesleept in een oorlog. Een conflict met Denemarken brak uit over de hertogdommen van Schleswig en Holstein. De oorlog die volgde werd de Tweede Oorlog om Schleswig genoemd.

Holstein was volledig lid van de *Deutsche Bund*, de Duitse Confederatie, waarvan het parlement zetelde in Frankfurt. Schleswig, daarentegen, was geen lid van die Duitse

Confederatie. Toch waren de twee hertogdommen zeer verbonden. De koning van Denemarken was ook de hertog van Holstein. Hij was zo één van de soevereinen van de *Bund*! In 1848 had de golf van opstanden die door Europa was geslagen ook een grondwet opgedrongen aan de absolutistisch regerende Deense monarch. De toenmalige Koning Frederick VII van Denemarken kondigde aan voortaan de twee hertogdommen samen, Schleswig en Holstein, te zullen toevoegen aan zijn koninkrijk.

Het Duits Parlement van Frankfurt had deze unilaterale verklaring niet zomaar aanvaard. Na mislukte diplomatieke besprekingen, was een korte oorlog uitgebroken tussen Denemarken en Duitsland, de Eerste Oorlog om Schleswig, die vooral gestreden werd tussen Pruisische en Deense troepen.
De grote westerse mogendheden hadden druk uitgeoefend op Oostenrijk en Pruisen om de oorlog snel te beëindigen. De oorlog werd daarom besproken op een internationaal congres in Londen, gehouden tussen de vijandelijke landen.
De confrontatie sloot af op enige belangrijke verklaringen. Pruisen en Oostenrijk hadden de integriteit van Denemarken erkend. Denemarken op haar beurt, was overeengekomen nooit de hertogdommen nog in te willen lijven bij het koninkrijk. Er werd eveneens beslist dat als Koning Frederick VII zonder nalatenschap stierf, zijn erfgenaam, Christiaan von Glücksberg, zowel Schleswig als Holstein zou erven. De ware erfgenaam van de hertogdommen onder de Salische wet, die slechts toeliet dat een erfgenaam in de mannelijke lijn kon erven, de Hertog van Augustenburg, had deze overeenkomst mee ondertekend. Maar hij had nooit voor de eeuwigheid afgezien van zijn rechten!

In maart van 1863 kondigde dan Koning Frederick VII een nieuwe unilaterale verklaring af, die de hertogdommen toch weer onder de Deense Staat bracht. Frederick VII stierf op de 15de november van 1863, zonder de nieuwe wetten, de November Grondwet, te hebben ondertekend. De November Grondwet voor Denemarken en Schleswig was voleindigd, maar nog niet ondertekend door de koning.

Tijdens een kroonraad van Pruisen, gehouden in het begin van december 1863, pleitte de Minister-President van Pruisen, Otto von Bismarck, en voor om als doel van de Pruisische politiek te zijn de hertogdommen van Schleswig en Holstein over te nemen door Pruisen. Bismarck schuwde het gebruik van geweld niet, de inzet van het leger, wanneer hij dit nodig en onafwendbaar vond. Toch kon de koning van Pruisen geen aanspraken maken op enig dynastiek recht op de hertogdommen. De koning maakte die opmerking aan Bismarck. Hij was meer dan terughoudend om initiatieven te nemen om Schleswig en Holstein in de Pruisische kroon te halen.

Het parlement van Frankfurt besprak eveneens de zaak. Het stemde om Denemarken te dwingen het Verdrag van Londen van 1852 te volgen. Dat verdrag bepaalde, dat Schleswig en Holstein op dezelfde wijze zouden moeten behandeld worden in hun verhoudingen tot het Koninkrijk Denemarken. Holstein echter, weigerde de revisie van de Deense Grondwet te aanvaarden. Denemarken ratificeerde de herziening van de grondwet, maar Holstein, dat meer Duits was dan Deens in cultuur, had dat afgewezen. De nieuwe grondwet van Denemarken stelde een wet vast voor de gezamenlijke behandeling van de opvolging van de Deense koningen en van een gemeenschappelijk parlement voor Denemarken <u>en</u> voor

Schleswig. De bepalingen van de Deense Grondwet konden aldus leiden tot een inbreuk op het Verdrag van 1852. Het parlement van Frankfurt zag daarin een reden tot oorlog met Denemarken. Op de 7de december van 1863, stemde het met een knappe meerderheid van één enkele stem om Denemarken te dwingen loyaal het Verdrag van Londen te respecteren en toe te passen.

De Denen aanzagen Schleswig als een oude en belangrijke streek van Denemarken. Het grondwettelijk regeringssysteem van Denemarken maakte de zaak er niet gemakkelijker op, want Denemarken had inderdaad een grondwet, terwijl Schleswig en Holstein nog steeds geregeerd werden op een absolutistische wijze door de monarch, de Deense koning.

Koning Frederick VII liet geen directe erfgenaam achter. De nieuwe koning werd dus Christiaan IX van Glücksberg. De Deense kroon ging in de vrouwelijke lijn van afstamming over op deze Christiaan van Glücksberg! Hij was het die de eerste versie van de later genoemde November Grondwet op de 19de november van 1863 ondertekende. Door die November Constitutie van 1863 in Denemarken te ondertekenen, toonde Christiaan IX zijn intentie aan om Schleswig in de Deense Staat op te nemen. De Duitse nationalisten van Frankfurt beschouwden dit als een provocatie.

Op de 19de november ook, riep de jonge Hertog van Augustenburg, als antwoord op de afvaardigingen van Christiaan IX over Schleswig, zichzelf uit als Frederick VIII, de nieuwe heerser van Schleswig-Holstein. In dit hertogdom was inderdaad de vrouwelijke opvolgingslijn niet toegelaten. Frederick von Augustenburg kon tevens een rivaal betekenen voor de troon van Denemarken!
De vader van Frederick von Augustenburg echter, Christiaan von Augustenburg, had afgezien van die aanspraken in het Verdrag van Londen van 1852! Nu dus, in november van 1863, verklaarde Frederick von Augustenburg zich niet gebonden door dit verdrag. Frederick nam al dadelijk de titel aan van Hertog van Holstein. De Duitse nationalisten steunden hem in die aanspraak. Hun doel was de twee hertogdommen wel en goed binnen de *Deutsche Bund* te trekken, en weg uit Denemarken.

Het parlement van de *Bund* in Frankfurt stemde voor de bezetting van Holstein door de geconfedereerde, Duitse troepen. Troepen van Hannover en Saksen werden over de grens van Holstein gezonden. Die soldaten trokken Holstein al binnen op de 24ste december van 1863. Ze bestonden slechts uit 12.000 mannen, helemaal niet voldoende om Schleswig over te nemen en een goede kans op overwinning te behalen tegen het Deens Leger. Pruisen en Oostenrijk bleven bereid om Schleswig te veroveren, maar niet als vertegenwoordigers van de Duitse *Bund*, slechts in eigen naam, en agerend op basis van de verdragen van 1851 en 1852, als onafhankelijke Europese mogendheden.

Op de 16de januari van 1864, lanceerden Oostenrijk en Pruisen samen een ultimatum aan Denemarken. Ze eisten de afschaffing van de November Constitutie, vooral de clausules over de troonopvolging, en dat binnen de 48 uren. De regeringen van Pruisen en Oostenrijk stelden de nota gezamenlijk voor aan de Deense Minister van Buitenlandse Zaken, von Quaade. Ze schreven dat ze de constitutie van de 18de november van 1863, die brak met de verplichtingen

van het Londens Verdrag van 1852, niet aanvaardden. De brief kon begrepen worden als een ultimatum. De Deense Regering verwierp de eis.

Voor de Oostenrijkse Eerste Minister, nu Graaf Johann Bernhard Rechberg, betekende een gezamenlijke Pruisische-Oostenrijkse campagne tevens een opportuniteit om de Duitse nationalistische beweging te discrediteren, ten voordele van de Oostenrijkse keizer. Het doel van Oostenrijk was ook om Pruisen te beletten grote, nieuwe territoriums zelf te winnen, ten nadele van Denemarken, en om zo haar macht in vergelijking met Oostenrijk nog te vergroten.
Pruisische en Oostenrijkse troepen, eigenlijk in concurrentie, marcheerden dan ook over de grens met Denemarken! Enige vorm van concurrentie had zich inderdaad gevormd tussen de Oostenrijkse en Pruisische legers. Bismarck vreesde vooral, dat de Oostenrijkers de rivier de Eider konden bereiken vóór de Pruisische soldaten.

De Pruisische stafchef van het leger was toen al Helmut von Moltke. De Pruisische Minister van Oorlog was Albrecht von Roon. Beiden waren vrienden van de Minister-President Otto von Bismarck.
Bismarck kon nog niet alleen handelen en Pruisen blootstellen aan de bedreiging van niet slechts Oostenrijk tegen zich in het geweer te zetten, maar ook de rest van de Duitse landen, van de *Bund*. De tijdelijke samenwerking met Oostenrijk leek hem handig op dat ogenblik. Het eerste doel was Schleswig en Holstein van Denemarken weg te trekken.

De Deense Regering verliet Holstein ogenblikkelijk. Het Deens hof trok het Deens Leger terug achter een reeks versterkingen die reeds sinds middeleeuwse tijden hadden bestaan en de *Danevirke* heetten.
De *Danevirke* was praktisch de laatste landsgrens voor Denemarken. Ze verkortte aanzienlijk de lengte van de grens die Denemarken kon en wou verdedigen.

Op de 20ste januari van 1864, kreeg de Generaal en Veldmaarschalk Graaf Heinrich Ernst von Wrangel – dezelfde 'Papa Wrangel' die Berlijn was in getrokken met zijn troepen in 1848 om een einde te maken aan de revolutie in de stad -, het bevel over de geallieerde troepen voor een snelle mars naar de rivier de Eider. Hij was de opperste leider van de Pruisische en Oostenrijkse Legers. Veldmaarschalk Wrangel had echter slechts weinig ervaring met de oorlog en met veldslagen! Zijn bijna enige ervaring met gevechten was de campagne tegen de opstandelingen van Berlijn in 1848. Wrangel deed het niet voldoende goed in de oorlog met Denemarken! In het midden van mei al, drong Bismarck aan om Wrangel uit zijn functie te halen. De Oostenrijkse troepen werden geleid door Ludwig von Gablenz.

Het conflict tussen Denemarken en Duitsland begon pas goed toen de geallieerde troepen Denemarken aanvielen vanaf de 1ste februari van 1864. Het Pruisisch Leger stak de grens over met Schleswig. Op de 3de februari vochten de legers om de zogenaamde *Königshügel*, voor de Deense Koningsheuvel. De volgende dagen hadden meerdere aanvallen en schermutselingen plaats. De Denen werden teruggeworpen tot tegen de *Danevirke*.

Het probleem van de *Danevirke* was, dat het wel frontale stormaanvallen op het land kon tegenhouden, maar het berustte aan de beide uiteinden op de moerassen en de meren die daar

lagen. In de winter van 1863 naar 1864 waren die moerassen en meren dichtgevroren! Vooral op de 4de februari, in zeer koud weder, trokken de Duitsers, meestal Pruisische soldaten, over de lijn. De Pruisische strijdkrachten verschenen zo direct achter de *Danevirke* lijnen, zodat de Denen wel verplicht werden die te verlaten. Op de 5de februari al, beval de Deense bevelhebber Luitenant-Generaal Christiaan Julius de Meza, tot de terugtocht van de *Danevirke*, uit vrees omsingeld te worden!

De Deense bevelhebbers van het leger geloofden niet meer dat ze de Duitse troepen konden tegenhouden. Dus trokken ze zich terug naar een nog meer noordelijke lijn, genaamd de Oude Dybböl Lijn. Die lijn kon de vijandelijke troepen niet beletten het hart van Denemarken binnen te vallen, Jutland, maar in het geval van een catastrofe, wanneer de Deense troepen er verslagen zouden worden, konden de stellingen te Düppel, of Dybböl in het Deens, toelaten het Deens Leger vooralsnog over de zee uit de regio te evacueren.
Het hof van Denemarken drong aan om Schleswig nog te verdedigen. Het Deens Leger werd dus bevolen om de posities van Düppel te verdedigen. De Deense strijdkrachten marcheerden naar het eiland Alsen en naar Düppel tijdens een sneeuwstorm. Terwijl ze zich terugtrokken, werden ze al constant geteisterd door de Oostenrijkse en Pruisische troepen. De Duitse strijdkrachten legden een beleg aan de streek. Er zou een Veldslag van Düppel gebeuren! Bismarck ook had aangedrongen aan de Pruisische strijdkrachten om de Deense versterkingen te Düppel aan te vallen, in plaats van door te stoten naar het Deens midden. Die beweging kon nog op internationaal vlak verdedigd worden door de diplomaten. Een volledige invasie van Denemarken in regel, was op diplomatiek vlak onverdedigbaar.

Op de 18de februari staken de Pruisische troepen niettemin de Deense grens voorbij Schleswig over. Ze veroverden de Deense stad Kolding. De Oostenrijkse en Pruisische Legers duwden de oorlog zo verder het hart van Denemarken in! Bloedige schermutselingen hadden al plaats tussen de strijdkrachten van Denemarken en die van de geallieerden.

In deze Tweede Oorlog om Schleswig, gebruikte het Pruisisch Leger voor het eerst het Dreyse Naaldgeweer. Dit was een achterlaad geweer, dat kon geladen worden achteraan, terwijl een soldaat op de grond lag. De Denen gebruikten de voorlaad geweren Lorenz, die geladen moesten worden aan de uiteinden van de loop, al staand, zodat de soldaten gemakkelijker door hun vijand als doel konden genomen worden. De achterlaad geweren konden ook veel sneller geladen worden, tot twee of driemaal sneller. Het Pruisisch achterlaad geweer was het Dreyse *Zündnadelgewehr*. Het loden projectiel, de kogel, was geplaatst bovenop een klein metalen, cilindervormig doosje, gevuld met de ontploffingslading. Het geheel, lading plus kogel, werd dan snel in de ontploffingskamer van het geweer geladen. Het poeder van de patroonhuls werd tot vuren gebracht of *gezündet*, door de slag van een kleine, smalle hamer, die vooruit werd geslagen door de geweertrekker. De hamer was de naald, de *Nadel*. De naaldgeweren hadden een aantal voordelen. Ze konden zeer snel geladen worden al liggen, en sneller afgevuurd worden.
Op de 22ste februari vielen de Pruisische troepen de Denen aan, tegen de eerste verdedigingslijn van Düppel. Ze duwden de Deense soldaten achteruit. De Pruisische troepen gaven de Denen niet de minste kans op rust.

Op de 11de maart kondigden de Pruisische en Oostenrijkse regeringen aan zich niet langer gebonden te voelen door het Verdrag van Londen van 1852. Frankrijk en Groot-Brittannië probeerden dan Duitsland onder diplomatieke druk te plaatsen, zonder veel resultaat.
Het waarlijk Beleg van de Düppel Lijn begon vanaf de 15de maart.

Op de 17de maart al, duwden de Pruisische troepen de Deense soldaten achteruit te Düppel.

De Denen en de Pruisen vochten ook een zeeslag uit, de Zeeslag van Jasmund of Rügen. De Deense slagschapen konden een Pruisische vloot terugslaan naar Swinemünde. Dit kon beschouwd worden als een Pruisische nederlaag, maar het resultaat van de oorlog werd beslist op het land, niet ter zee. De Pruisen slaagden er wel nooit in de Deense zeeblokkade van Schleswig-Holstein te breken.
De oorlog ter zee bracht grote problemen mee voor de haven van Danzig. De Deense vloot, soeverein in de Baltische Zee, plaatste een blokkade aan de Pruisische havens. De Deense schepen weerhielden er ook alle Pruisische schepen ervan aan te vallen vanuit de zee. Ze verzekerden de Deense militairen van het overwicht op ze, en ze blokkeerden de Duitse commerciële transporten. De Deense schepen vielen Pruisische oorlogsschepen aan, en namen elk Pruisisch handelsschip op zee buit. De Pruisische vloot slaagde er nooit in die blokkade te doorbreken.

De Pruisische aanvallen op Düppel werden meerdere malen teruggeslagen, ondanks zware Pruisische bombardementen op de Deense stellingen. Dit gebeurde vooral op de 28ste maart en op de 4de april.
Op de 18de april lanceerde de Pruisische infanterie weer een stormaanval, en ten slotte liepen ze over de versterkingen van Düppel heen! De Pruisen veroverden de Deense verdedigingen te Düppel, na een korte, maar hevige veldslag. De Deense tegenaanvallen faalden.

Te Düppel gebruikten de Denen het met ijzer beslagen schip de *Rolf Krake* als een mobiel, zee-gedragen artillerieplatform om op de Pruisen te schieten. De *Rolf Krake* was een volledig in ijzer, stoom-gedreven oorlogsschip, uitgerust met artillerie geplaatst in beweegbare torens. Het bevatte moderne, draaiende torens met kanonnen, zodat de batterijen konden gericht worden, onafhankelijk van de richting waarin het schip vooruit stoomde.
De Pruisen hadden nooit de overhand op zee, maar het vuur vanaf de *Rolf Krake* kon het Pruisisch Leger ook niet tegenhouden om de Deense landposities zeer snel te overweldigen. Het Pruisisch Leger probeerde de flanken van de Deense stellingen in te nemen door een pontonbrug over de *Egernsund* te leggen, een nauwe toegang naar een kleine baai dichtbij Düppel. De *Rolf Krake* slaagde er niet in deze brug te vernietigen. Ondertussen vuurde de Pruisische artillerie vanaf het land naar het schip, zodat het meerdere malen rechtstreeks getroffen werd. De Duitse granaten konden echter niet door de ijzeren bepantsering van de *Rolf Krake* geraken.
In de Veldslag van Düppel verloor het Deens Leger ongeveer 3.600 mannen gedood, gewond of vermist. De Pruisen verloren 1.200 mannen.
Op de 25ste april trokken de Denen zich eveneens terug van Fredericia, dat onder beleg lag van het Oostenrijks Leger.

Op de 9de mei had nog een zeeslag plaats, de Slag van Heligoland. Tijdens deze slag vocht een Deense zeevloot tegen Pruisische en Oostenrijkse schepen. De twee vloten waren daar ongeveer gelijk in sterkte, maar het Oostenrijks vuur was zwaarder dan dat van de Denen. Wanneer een Deense granaat ontplofte aan boord van het Ostenrijks fregat Schwarzenberg, braken de Oostenrijkers de slag af, om hun toevlucht te zoeken in het neutraal, Engels eiland van Heligoland zelf. Later, onder de bescherming van de duisternis, vluchtten de Pruisische en Oostenrijkse schepen naar Cuxhafen.

Ondertussen, op de 26ste mei, begon de Pruisische artillerie het eiland en de stad van Alsen te beschieten.
In die tijd werd een conferentie tussen de strijdende landen georganiseerd in Londen. Denemarken vroeg de vrede aan, zodat op de 12de mei 1864 de Deense koning een wapenstilstand vroeg, kreeg, en die ondertekende. De diplomatie had de oorlog gestopt, maar Denemarken lag verslagen.

Tijdens de besprekingen elimineerde Otto von Bismarck sluw de aanspraken van de Hertog von Augustenburg. De Deense koning weigerde eerst de voorstellen van Oostenrijk en Pruisen, om de hertogdommen van Schleswig en Holstein wel te laten onder de Deense kroon, doch niet in de Deense Staat. De Conferentie van Londen eindigde zo zonder succes op de 25ste juni. Wanneer dan ook de wapenstilstand eindigde op de 26ste juni van 1864, werd de strijd verdergezet!

Op de 29ste juni vluchtte het Deens garnizoen van Düppel naar het eiland van Als. In de avond viel het Pruisisch Leger dit eiland aan in 600 kleine boten, in een amfibie-aanval op Als. In de daarop volgende gevechten, overwonnen de Pruisen de Denen. Ze veroverden het eiland. Dit was één van de laatste grote slagen van de oorlog. De Deense strijdkrachten vielen nog wel de Pruisische troepen aan te Lundby in het noorden van Jutland. De Veldslag van Lundby was de laatste grote schermutseling van de oorlog. Tegen het midden van juli bezetten de Duitse troepen het Deens Jutland volledig. De Deense koning moest dan wel opnieuw een wapenstilstand en vredesonderhandelingen aanvaarden. Een nieuwe Deense Regering vroeg de vrede officieel aan.

De eerste versie van het vredesverdrag werd ondertekend op de 1ste augustus van 1864. De koning van Denemarken moest afzien van al zijn rechten op de hertogdommen van Schleswig en Holstein, ten voordele van de koning van Pruisen en van de keizer van Oostenrijk. Verdere onderhandelingen hadden plaats te Wenen. Die leidden tot het Verdrag van Wenen, ondertekend op de 30ste oktober van 1864. Denemarken stond ook delen, enclaves, van Schleswig af, die tot dan toe steeds de wettelijke streken van Denemarken waren gebleven. Het land van de Deense monarchie was verminderd met ongeveer 40%. De Deense grens was verkort met meer dan 250 kilometer, tot de nieuwe grens langs de rivier de Kamgeä. Ongeveer 200.000 Denen kwamen onder Duitse wet te liggen. Pruisen en Oostenrijk namen de administratie over van Schleswig (Pruisen) en Holstein (Oostenrijk), volgens de Conventie van Gastein, die onder hen beide overeengekomen werd op de 14de augustus van 1865.

Otto von Bismarck verwierp nog een geheim, ultiem voorstel van Koning Christiaan IX van Denemarken, om Denemarken bij de *Deutsche Bund* te laten komen als het Schleswig en Holstein verder kon behouden.
Bismarck stelde voor om als gouverneur van Schleswig de Generaal Edwin von Manteuffel te benoemen. Bismarck had nog als minister onder de generaal gediend. De koning van Pruisen benoemde inderdaad von Manteuffel in die functie op de 24ste augustus van 1865.
Enige tijd later, op de 16de september van 1865, gaf de koning aan Otto von Bismarck de titel van graaf.

Haim Vincius had aan de leidende officier van zijn garnizoen in Thorn gevraagd voor de toelating om te mogen deelnemen aan de oorlog om Schleswig. Von Stückradt wou zijn dapperste luitenant niet missen. Hij gaf Haim het bevel in Thorn te blijven. Haim gehoorzaamde.
Max Vincius las met ontzetting in de Berlijnse nieuwsbladen over de veldslagen. Hij voelde zich zeer gelukkig omdat zijn zoon niet in die oorlog moest strijden.

De Tweede Oorlog om Schleswig leerde aan Pruisen en aan Bismarck en aan de militaire staf enige lessen. Het Pruisisch Leger had wel overwonnen, maar niet zo glorierijk en zo efficiënt als de staf had gewenst. Hervormingen waren nodig. De technologie van geweren en artillerie had zeer bijgedragen tot het succes. De operaties ter zee konden een belangrijke rol spelen, maar waren niet cruciaal geweest in deze oorlog. De overwinningen die echt het verschil maakten, werden uitgevochten op het land. Ultiem cruciaal was goed leiderschap.

Pruisen leidde een plan in om haar vloot uit te breiden in 1865 al. De regering vroeg het Pruisisch parlement om de bouw van twee nieuwe, bewapende fregatten goed te keuren, alsmede de bouw van een nieuwe marinebasis te Kiel in Schleswig-Holstein. De industriëlen werkten koortsachtig aan het ophalen uit de mijnen van koolsteen, en aan de uitbreiding van de wapenfabrieken om nieuwe stalen kanonnen te produceren in steeds grotere hoeveelheden en kalibers. Het uur van de Krupp gietstaalfabrieken was aangebroken.

De Tweede Oorlog om Schleswig was aldus een test geweest in wapens en in tactiek voor de militairen van Pruisen. Tijdens deze oorlog leerden de Pruisen in de praktijk hoe grote legerkorpsen te leiden en te bewegen. Twee zeer goede, jonge operationele leiders staken boven de anderen uit: Prins Friedrich Karl, een kleinzoon van Koning Wilhelm IV, en de kroonprins van Pruisen, Prins Friedrich Wilhelm.

Haim Vincius

Leah Goldstern

Haim Vincius, de tweede zoon van Max Vincius en Sara Benavicius, was steeds een sterke en levendige jongen geweest. Wanneer hij speelde, was het met regimenten van tinnen soldaatjes. Hij bewoog volledige groepen, reisde met hen rond de kamer alsof ze tot nog toe ongekende territoriums aan het ontdekken waren, en eindigde met hen in vurige veldslagen van bataljons tegen bataljons. Hij ontwikkelde zo, zeer jong al, zijn gevoel voor strategie. Haim had nadien zeer goed gestudeerd. Hij interesseerde zich in de boeken en in de verslagen over de diplomatie en de politiek, gepubliceerd in de nieuwsbladen. In de school had hij zijn buitengewoon exact, logisch denken toegepast, dat hij zonder twijfel al geoefend had in de joodse *heder*. Hij toonde toen al een groot vertrouwen in zijn uitstekende oordeelsvorming, en verbaasde iedereen met zijn snelle geest. Wanneer Haim Vincius je iets zei in een zachte, bijna fluisterende stem, dan was het beter zo te doen, en niets anders, wat ook andere jongens of zelfs mannen zeiden. Je deed er beter aan te doen zoals hij zei, want dat was de enige, waarlijke wijze om geld te winnen en catastrofes te vermijden. Haim was een goede, succesvolle handelaar geworden, maar hij wou al snel een soldaat worden. Zijn vader liet hem toe een dienstplichtige militair te worden in het Pruisisch Leger. Zijn twee broers hadden niet de minste zin om naar het leger te gaan. Max Vincius had daarom snel toegegeven aan wat Haim verlangde.

Max Vincius zorgde er wel voor om Haim zijn driejarige dienstplicht te laten vervullen in het garnizoen van Thorn. Haim genoot de kans om zeer snel als luitenant binnengehaald te worden. Hij had ook zijn dienst nadien goed vereffend als officier! Haim werd soldaat toen hij 19 jaar oud was. Aan 20, was hij al de enige jonge luitenant van het garnizoen die zijn eigen bataljon mocht bevelen, en die er alleen op uit kon gezonden worden om gevaarlijke patrouilles te leiden, zonder een oudere, meer ervaren officier als chaperon mee te krijgen. Haim beëindigde die militaire operaties volgens het boekje, en met goed succes. Hij wist zeer goed wat zijn superieuren van hem verlangden, en hij gaf hen juist dat. Hij verloor weinig mannen in het veld. Hij bleek niet alleen een sympathieke bevelhebber van mannen te kunnen zijn, die zijn soldaten fatsoenlijk behandelde. Hij behoorde tot de meest gezochte soort officieren, een soldaat die het geluk aan zijn zijde had. Hij bezat die meest mysterieuze kwaliteit die alle officieren zochten, succes en geluk in alles wat hij ondernam tijdens zijn zendingen. Het geluk leek hem steeds te vergezellen. Haim Vincius drong aan op goed voedsel terwijl hij op zendingen reed, en op degelijk onderdak voor zijn mannen elke nacht. Hij wou zijn soldaten doen slapen in droge stallen, in zacht hooi of warm stro, beschermd van de regen en de sneeuw en van koude windstoten.

Luitenant Haim Vincius kon rijden als een echte Huzaar, langer dan enige andere officier, om ervoor te zorgen dat zijn mannen goed onderdak konden krijgen, dat ze goed konden eten en rustig konden slapen. Onderweg, drong hij er steeds op aan om scouts links en rechts, vooraan en achteraan te doen rijden, en om enige ruiters een goede plaats te doen zoeken om ’s nachts rust te vinden. Met Haim Vincius, voelden de mannen in zijn patrouille zich veilig, zelfs in het midden van een schermutseling, of tijdens een aanval op een grote bende

smokkelaars. Zijn soldaten verlieten zich op zijn nooit falende oordelen. In dat aspect, bleef hij ook populair bij zijn bevelhebbers.

Haim kon verlangd hebben te dienen in meer befaamde regimenten. Misschien had hij in die sneller promoties gekregen. Hij kon in eender elk regiment of bataljon naar tevredenheid dienen, en op bepaalde ogenblikken zelfs briljant. Hij vroeg echter naar geen andere plaats dan in de regimenten van Thorn, want hij vreesde naar Siberië of naar de Caucasus gezonden te worden.

Na twee jaar van dienstplicht rond Thorn, hield Haim van het leven in de open lucht, van de ritten in de wouden en in de wijde vlaktes, van de ontdekking van de mooie landschappen in de omgeving van zijn stad. De patrouilles waar zijn bevelhebbers hem naar zonden, eerst als een test, later als officier die het best geschikt voor de acties, en dan als leider die zonder morren en met plezier gevolgd werd door de gewone soldaten, waren ook waar hij het meest van hield. Waar hij niet van hield, dat waren de lange dagen die hij moest doorbrengen in de barakken van het garnizoen van Thorn. Niets doen, en zich vervelen tot de dood, was niet zijn ding. Hij kreeg snel een reputatie als een man van actie. Majoor-Generaal von Stückradt, de bevelhebber van het garnizoen, kon steeds op hem beroep doen voor de hardste, de meest gedurfde, wildste, moeilijkste en meest delicate zendingen.

Eén van die zendingen verbaasde Haim meer dan alle andere. Dit was er één van een wereldse soort, een missie, verbazingwekkend verschillend van zijn gebruikelijke operaties. Hij beschouwde ze als een soort van beloning, gegeven door zijn majoor-generaal.
‘Je hebt toch een gala-uniform, Luitenant Vincius?’ vroeg von Stückradt hem ruw op een mooie dag.
Haim was pas net terug van een moeizame zending nabij de Poolse grens, in het zuiden. Hij was uitgeput op dat ogenblik, maar zijn bevelhebber had hem in zijn bureau laten roepen. Toch niet dadelijk voor een nieuwe patrouille?
‘Neen, Majoor-Generaal, dat heb ik niet, het spijt me,’ schudde Haim het hoofd, even overbluft door de vraag.
Hij voegde er in dezelfde adem aan toe, ‘maar ik kan wel snel de hand leggen op een gala-uniform!’
Zorg er steeds voor je bevelhebber tevreden te houden!
‘Goed! Ik dacht dat al. Wel dan, zorg dat je er één hebt,’ zei von Stückradt droog. ‘Ik neem je mee uit dansen!’
Haim grinnikte. Von Stückradt kon soms een zeldzame soort van humor opbrengen.

‘Ik ben niet aan het lachen,’ vervolgde de bevelhebber streng. ‘De zoon van de koning, de Kroonprins Friedrich Wilhelm, reist op een militaire inspectie in Pruisen. Vanaf de 4de juni zal hij een week of zo in Graudenz verblijven. Hij was voordien al te Culm. Na Graudenz zal hij een bezoek brengen aan het herenhuis van von Winter, de burgemeester van Danzig. Ik heb er geen idee van of de kroonprins ook naar Thorn zal komen. Ik meen eerder van niet. Graudenz is de helft kleiner in bevolking dan Thorn, maar haar verdedigingswerken zijn formidabel. Wat dan ook, we werden uitgenodigd op enkele mondaine activiteiten te Graudenz. Er zal een koninklijk avondmaal en een bal georganiseerd worden. De ene avond een souper met de kroonprins, de volgende avond een bal. We zijn uitgenodigd. Ik bedoel, ik

ben uitgenodigd, maar ik kan twee stafleden meebrengen. Ik veronderstel dat Marienwerder mijn belangrijkheid wil onderstrepen, wat ook dat moge betekenen. Ik wil geen twee stafleden meebrengen. Ik heb geen staf! Ik bood één man aan om me te vergezellen. Ik heb iemand nodig die gewoon is in het best gezelschap te vertoeven. Ik wil een officier die geen rode wijn laat schenken in zijn glas voor witte wijn, en die geen kroes bier zal vragen wanneer de wijn wordt opgediend. Ik wil eveneens geen zusje brengen naar de tafel van de kroonprins en op de dansvloer, als je begrijpt wat ik bedoel. Ik neem aan dat je kunt dansen!'

Haim overzag al in zijn geest de vele bals waar zijn moeder hem naar meegenomen had. Ja, hij kon de ene voet vóór de andere plaatsen zonder te struikelen. Hij wist hoe een degelijke, beleefde conversatie te beginnen en aan te houden. Geen religie, geen politiek! De anderen laten praten over zichzelf. Iedereen hield daarvan!
Haim knikte, zijn ogen half gesloten, blij, bevreesd, en nog steeds uiterst verbaasd. Was dit ernst? Wat was er in het hoofd van zijn bevelhebber geschoten om een dergelijke uitnodiging in de eerste plaats al te aanvaarden, en dan nog meer, om zijn jongste en hardste officier ten dans te voeren? Oh ja, begreep Haim dan plots. Promotie, promotie! Welk fijn argument voor een bevelhebber die een promotie zocht, om in zijn curriculum te melden dat hij al met de kroonprins had gesproken, en met hem aan dezelfde tafel gegeten had!
'Jij komt met me mee, of het je bevalt of niet, Luitenant Vincius! Dat is een bevel. We reizen samen in een koets, en nemen twee cavaleriepaarden met ons mee. Wie weet welke de grillen van de machtigen kunnen zijn? Te Graudenz zullen er generaals bij de dozijnen rondlopen. Probeer je stappen te oefenen. Je zult minstens een paar maal moeten dansen. Je kunt je drank inhouden, en je zult niet te veel drinken, je fatsoen houden. Dat weet ik wel van je. We overnachten in een herberg, niet in de barakken van Graudenz. Ze zullen me niet stoppen in een vochtige, kleine, stinkende barakkenkamer te Graudenz! Ik heb mijn ordonnans al weggezonden om twee kamers voor ons te reserveren in dezelfde herberg of hotel. Het garnizoen zal betalen voor de uitgaven. We hebben een week om te oefenen met de polka en de waltz, of met wat dan ook het hof deze dagen danst. Weg met je!'

En dat was dat! Haim groette perfect, hakte de hielen, draaide strak, en liep door de deuropening. Hij vond zich nooit op zijn gemak in de aanwezigheid van zijn baas.
Terwijl hij door de gang liep, vloekte Haim een stukje af, 'verdomd, verdomd, verdomd! Dansen! Ik moet dan toch het zusje van dienst zijn!'
Von Stückradt hoorde het gevloek en het gemompel.
Hij glimlachte, en wou Haim achterna roepen, 'ik hoorde dat!'
Hij dacht er echter het betere over, en hield zijn lippen op elkaar. Hij moest de jongen niet te zeer op stang jagen.

Majoor-Generaal von Stückradt en Haim Vincius reden aldus samen naar Graudenz in een koets. Ze hadden een gewone soldaat als menner. Graudenz lag ongeveer 65 kilometer ten noorden van Thorn en 55 kilometer ten zuiden van Danzig. De Weichsel maakte een brede bocht tussen de twee steden. Het nam hen bijna een volle dag om in de versterkte stad aan te komen. Haim had dan nog een volledige dag om de straten en de gebouwen te verkennen waar het souper en het bal zouden plaatsvinden. Graudenz, Grudziadz in het Pools, was een mooie stad. Ze was kleiner, maar in veel opzichten meer elegant en nog mooier dan Thorn. Haim had niet veel tijd om alles te bezichtigen. Hij vond zich ook niet in het juist gemoed.

Hij had de adressen die hij moest verkennen gelezen op de uitnodigingskaarten die de bevelhebber van het garnizoen had gekregen.
De eerste avond, zou het souper georganiseerd worden in de grote zalen van het stadhuis van Graudenz. Wanneer Majoor-Generaal von Stückradt binnen stapte, statig, in een fijn, nieuw uniform, met Haim aan zijn zijde, maar zoals het hoorde een halve schrede achter hem, waren sommige gasten reeds aangekomen. Er zouden geen officiële voorstellingen van de uitgenodigden gebeuren aan zijne hoogheid de kroonprins. Graudenz was niet Berlijn!

Von Stückradt en Haim Vincius waren vroeg aangekomen. Een dienaar toonde hen onmiddellijk hun plaatsen, von Stückradt nabij het midden van de tafel, Haim Vincius bijna aan het uiterst einde.
‘Dat past bij mijn status,’ gromde Haim al.
Terwijl hij ging zitten, glimlachend naar de dienaar alsof er niets aan de hand was, en de man bedankte, keek hij naar de kaartjes die op de tafel links en recht van hem stonden. Rechts, bijna aan het einde en de hoek van de zeer lange tafel, zou een *Kammerer* van Graudenz zitten, een schepen van de stad, een assistent van de burgemeester. Aan zijn linkerzijde, las het kaartje, ‘Juffrouw Leah Goldstern’.
‘Dat past allemaal,’ zuchtte Haim weer. ‘Een Joodse ambtenaar van Graudenz en een 80-jarige, oude Joodse dame, waarschijnlijk een oude vrijster of de vroegere minnares van iemand aan het hof. Ik ben vertrokken voor een erg vervelende avond!’

Een tijdje later verscheen inderdaad de *Kammerer*, en ging zitten. Haim en de *Kammerer* introduceerden elkaar. Het duurde niet langer dan een paar beleefde zinnen, opdat Haim begreep dat de man naast hem helemaal niet dom en vervelend zou zijn. De man bleek goed geïnformeerd over wat zich in Pruisen afspeelde, en ook in Polen. Hij begon een interessant gesprek. Haim vroeg naar de voorspellingen van de man over de resultaten van de nieuwe Poolse opstand. De man antwoordde met goede argumenten, en besloot met te beweren dat het Russisch Leger al de middelen nu reeds bezat om de revolutie binnen de volgende paar maanden te onderdrukken.
De *Kammerer* wist ook te zeggen, dat de kroonprins het hof van Berlijn ontsnapt was, waar hij zich de woede van zijn vader op de hals had gejaagd door initiatieven te nemen, zonder de toestemming van zijn vader te vragen. De kroonprins was een militair, benadrukte de *Kammerer*, een man, een zeer nuchtere man, zoals zonder twijfel ook Luitenant Vincius was.
‘Hij houdt van soldaten, zoals Koning Frederik de Grote,’ grijnsde de man, ‘maar hij is ook een man van vrouwen!’
De *Kammerer* begon over dat onderwerp uit te wijden. Haim luisterde eerst zeer aandachtig, maar verloor snel zijn interesse voor iets helemaal anders, dat zich bewoog naar zijn zijde van de tafel. De *Kammerer* volgde de ogen van Haim, en stopte ook met praten.

Haim zag enkele vrouwen de grote zaal binnenkomen, in het centrum waarvan een grote, opzichtig geklede vrouw stapte. Deze moest de echtgenote van de kroonprins zijn, de Engelse Prinses Victoria. Naar alle schijn had er nog een receptie plaats gehad in andere kamers van het stadhuis vóór het souper, een receptie waarop von Stückradt was uitgenodigd, maar niet diens luitenant.
Haim begreep nu waarom von Stückradt aan de deur van de zaal had gezegd, ‘ga jij al maar vooruit, mijn jongen. Kijk niet uit naar mij. Ga zelf maar naar je plaats en het souper.’

Von Stückradt zou zich voorgesteld hebben aan de kroonprins. Een Vincius luitenant kon dat niet doen. In de groep van eerder oudere dames, ging ook een verrukkelijke jonge, donkerharige schoonheid van rond de twintig.
‘Net de juiste ouderdom voor mij,’ glimlachte Haim.
Zijn ogen verlieten de jonge vrouw niet, vooral niet toen een dienaar haar naar zijn kant van de tafel bracht. Tot zijn verrassing, kwam de jonge vrouw zitten op de stoel naast de zijne. Haim stond op, groette militair en heel vormelijk, klikte zijn hielen tegen elkaar, en hielp haar in haar stoel. Ze dankte hem met een glimlach, en daarna met een stralende blik in zijn richting. Donkerbruin haar, bruine ogen doorspekt met groen, een gezicht zo regelmatig en symmetrisch als dat van een engel, witte, onbevlekte tanden, blanke huid, blakend van gezondheid!

Haim zei, ‘Luitenant Haim Vincius tot uw dienst, mevrouw!’
De jonge vrouw ging zitten. Ze giechelde een beetje bij de aandacht die hij haar schonk. Ze was ook niet dom.
Ze merkte dadelijk op, ‘dit moet de Joodse hoek zijn, Luitenant Vincius. Ik ben ook Joods, zeg ik u dadelijk. Ik neem aan dat u dat ook bent.’
‘Inderdaad,’ bevestigde Haim.
‘Ik ben zelfs wat verbaasd een echte Joodse officier in het leger te vinden. Ze zijn zeer zeldzaam, weet u! Ik heb er zelfs nog nooit één ontmoet!’
‘Inderdaad, mevrouw,’ bevestigde Haim weer, nog steeds zeer formeel.
‘Geen titels, alstublieft, luitenant,’ onderbrak het meisje hem. ‘Ik ben geen mevrouw. Juffrouw Goldstern is thans voldoende. Ik ben verheugd u te ontmoeten.’
Haim knikte. Hij keek haar aandachtiger aan. Hij staarde naar haar en bestudeerde haar, misschien niet zeer beleefd om dit tijdens een souper te doen. Ze intrigeerde hem. Hij kon zijn ogen niet van haar wegtrekken. Ze was inderdaad veruit de mooiste jonge vrouw in dit gezelschap! Was die duivel van een von Stückradt erin geslaagd om hem naast de grootste schoonheid van de avond te plaatsen?
Op weg naar Graudenz, had von Stückradt gewed met Haim dat zijn luitenant binnen het jaar verliefd zou worden. Meisjes aanbidden uniformen, had de majoor-generaal hem gewaarschuwd. Haim had die illusies weggelacht. Wel, deze jonge vrouw verrukte hem zeker! In de volgende enkele minuten, vond Haim ook dat ze zeer terecht praatte, verstandig was, zo sarcastisch in sommige van haar zinnen, en zo open als hij zelf en de *Kammerer* aan zijn andere zijde konden blijven. Een levendig gesprek ontwikkelde zich snel onder hun drieën, tussen hem, de Juffrouw Goldstern en de *Kammerer* van Graudenz. Haim moest soms achteruit leunen om de andere twee gefluisterde zinnen te laten uitwisselen.

Gans onverhoopt, was Haim Vincius zich aan het amuseren tussen een interessante politicus en een geestige, gevatte, verstandige jonge vrouw aan zijn andere zijde. Het meisje sprak dikwijls openhartig. Ze glimlachte zoals een godin wanneer ze sprak. Dat veranderde haar gezicht tot nog meer schoonheid. Ze leek allesbehalve een dom wicht van een koninklijke gezelschapsdame. Haim kon nauwelijks geloven dat het meisje in de omgeving van de kroonprins vertoefde. Ze was zo natuurlijk voor een dergelijke functie! Wanneer Haim haar vroeg sinds hoelang ze al gezelschapsdame van de prinses was, keek ze hem eerst verbaasd aan, brak dan uit in een lach, die ze probeerde achter haar hand te verstoppen, alsof ze even moest hoesten.

‘Oh neen, neen, luitenant, ik ben helemaal niet een gezelschapsdame van de prinses,’ gaf ze. ‘Ik bracht slechts enkele nieuw uitgegeven boeken naar de prinses! Mijn vader had die aan haar beloofd, maar ze kwamen een beetje te laat in druk. Mijn vader is eigenaar van een uitgeverij in Berlijn. We drukken romans, vooral, luitenant. Omdat we te laat waren, en hoorden dat de kroonprins Berlijn verlaten had, zond mijn vader me hen achterna met twee oudere dienaars om de boeken naar de prinses te brengen. De prinses kwam twee dagen geleden te Graudenz aan. Ik kon de volgende trein nemen, en ik kwam gisteren aan. De prinses kent me goed, en ze nodigde me uit tot dit souper. De prinses houdt van lezen. Ze was heel blij met wat ik haar vanuit Berlijn meebracht. Ik bracht haar onze laatste volumes reisverhalen, en een geografische atlas, met enkele romans.’
‘Uw vader vertrouwde u een zo belangrijke zending toe?’ zei Haim bewonderend.
Hij meende al dat hij beter zijn mond had gehouden met zulke vragen.
‘Mijn vader is vriendelijk,’ antwoordde het meisje blij. ‘Ja, hij vertrouwt me. Ik loop niet in zeven sloten samen. Hij vindt me een zo goede ambassadeur voor zijn werken als elke man. Trouwens, reizen deze dagen is eenvoudig! Ik stapte in een trein in Berlijn en kwam in dezelfde trein aan te Graudenz!’

Op dat ogenblik vond Haim het meisje voortreffelijk en prachtig! Ze had zijn woorden niet verkeerd begrepen. Ze vroeg hem dan vanwaar hij kwam, vanuit welk regiment, en waar zijn basis lag. Haim moest uitleggen. Hij was de zoon van een handelaarsfamilie van Thorn, en diende in het garnizoen van de stad. Hij legde even uit welke soort stad Thorn was. Hij werd wellicht een beetje te enthousiast wanneer hij haar over zijn thuisstad vertelde, en haar het centrum van Thorn en de omgeving schilderde. Hij patrouilleerde veel, zei hij nog, ten gevolge van de opstand in Polen.
De Juffrouw Goldstern vroeg hem dan wat hij wou doen na zijn dienstplicht. Ze leek niet goed te begrijpen hoe Haim ervan kon houden soldaat te zijn, en dat wellicht ook wou blijven na zijn dienstplicht. Ze leek een beetje onder de indruk gebracht toen ze hoorde hoe hij met een bataljon op patrouille werd gezonden, zo jong en alleen. Haim begreep haar lief sarcasme, en moest glimlachen. Hij herhaalde haar nog wel enkele jaren verder soldaat te willen blijven. Ze keek daarvan op.

‘U bent nog een luitenant. U kunt gepromoveerd worden tot kapitein, misschien zelfs een *Oberstleutnant* worden, een kolonel, maar verder zult u niet geraken,’ merkte Leah Goldstern op. ‘Kijk maar naar ons, hier. We werden aan het verst eind van de tafel geplaatst, en samen. We zitten tussen de laagste rangen van de uitgenodigden. Joden zijn geen leden van de adel. U vroeg me iets vroeger of ik een gezelschapsdame was. Ik kan dat niet zijn, nooit! Ik ben niet van adel, en ik ben Joods. De vrouw van Kroonprins Friedrich spreekt wel heel vriendelijk met me, wanneer ik de nieuwe catalogus van onze boeken kom voorstellen. Dat doe ik regelmatig, weet u. Maar slechts de vrouwen van de hoogste adel bevinden zich aan het hof, en geen Joden! We zijn natuurlijk burgers van Pruisen, maar toch niet exact dezelfde mensen als iedereen anders. Wie het tegendeel denkt, die vergist zich! We zullen nooit deel uitmaken van de Pruisische elite!’
Haim vond haar dan zeer oud voor haar leeftijd. Ze scheen zich geen illusies te maken over haar status, en niet te willen vechten voor meer aanzien. Klonk ze verbitterd? Haim dacht van niet. Ze sprak zeer nuchter en zakelijk hierover.

‘Ik gaf dergelijke beschouwingen nog niet veel aandacht,’ gaf Haim toe. ‘Pruisen is mijn vaderland en zoals elke burger wil ik het verdedigen en het beschermen. Trouwens, mijn doel is niet me te mengen in dit gezelschap. Ik ben ook niet afgunstig op hen. Ik doe waar ik van houd, en dat is op dit ogenblik een officier te zijn. De rest zie ik later wel.’
‘Oh natuurlijk,’ antwoordde Leah Goldstern dan spottend en wat oneerbiedig, ‘tot u dan een promotie tot kolonel verwacht. Dan zal het leger – wie op dat ogenblik ook de leiding ervan heeft -, u ofwel in een veldslag zenden, waar u niet van zult terugkeren, of u zult aangenaam in uw rang blijven, en niemand hogerop in de hiërarchie zal u ooit nog wat zeggen over enige promotie. Onderhoud niet te veel illusies, luitenant! Wij, Joden, we zijn nog steeds een gedoemd volk, Pruisische burgers of niet!’
‘Wel, we kunnen nog steeds werken met onze handen en geesten. U en uw familie drukken en verkopen boeken. In Pruisen hebt u de toelating dat te doen. Meer nog, het is uw recht. Veel uitgevers in Berlijn zijn Joden, hoorde ik.’
‘Er zijn wel enkele, niet veel,’ gaf Leah Goldstern toe. ‘Er bevinden zich echter geen Joden aan het hof! Alle generaals hebben een naam die met “von” begint. De meeste kolonels ook.’
Haim gaf zich nog niet zo snel overwonnen.
‘Ik hoorde dat de Minister-President Otto von Bismarck Joodse vrienden heeft!’
‘Dat is zo. Hij heeft enkele joden op wie hij steunt, Joden die hij kan gebruiken. Vrienden? Heeft Bismarck vrienden? Hij kent Joden in het bankwezen. Hij zal nooit de Joden verdedigen in de kringen van de hoogste adel, en nooit aan het hof. Hij houdt er niet van dat iemand hem herinnert aan zijn Joodse bekenden. Bismarck is vriend van niemand, behalve dan wanneer ze ergens invloed uitoefenen, aan het hof of in het parlement. Hij zal zelfs niemand opmerken, tenzij die persoon door hem gebruikt kan worden, of nuttige relaties meebrengt. Bismarck beweegt zich exclusief in de hogere kringen!’

Haim zweeg dan. Leah Goldstern had gelijk. Hij wist dat allemaal wel, maar hij hield van zijn leven van illusies, van zijn fijnere gedachten, van ideeën over de goede mensheid. Hij dacht niet veel na over de zones waarin hij niet leefde of niet in werkte, de zones van het kwade, van afgunst en nijd. Haim was een patriot, natuurlijk. Het was niet goed voor mensen om geen illusies meer te koesteren! Misschien was het toch wijs om geen illusies meer te hebben, maar het was veel moeilijker om zonder illusies te leven.
Plots bekeek Haim de jonge vrouw naast zich als een wezen dat superieur aan hem was. Ze leek zo ouder te zijn dan hij! Waarom was haar gemoed nu, en hier, zo donker? Ze had misschien, wellicht, gelijk voor wat de Joden en Pruisen betrof. Maar als ze geweten had hoe veel erger de situatie was voor de Joden in Rusland en in Litouwen, dan had ze niet gesproken zoals ze nu deed.
Ze aten, dronken, en wisselden gedurende een tijdje geen gedachten meer uit. Juffrouw Goldstern bemerkte dat. Ze wist waarom Haim Vincius nu zwijgzaam bleef. Ze werd wat meer droevig.

Daarna begon Haim te praten over zijn familie, zijn vader, zijn broeders, over het probleem tussen zijn vader en zijn moeder, over de minnares van zijn vader. Hij sprak met veel enthousiasme over Thorn. Hij beschreef haar zijn stad, de grootsheid van de Weichsel te Thorn, de schoonheid van de heuvels in de zomer en herfst, de wouden. Haim sprak lang met haar, op een meer persoonlijke basis. Hij probeerde haar de schoonheid van Thorn zo goed mogelijk te tekenen, met enthousiasme. Daarna vertelde hij haar enige van de fijnere militaire

grappen, tot ze met hem lachte. Haim vond haar dan zeer bekoorlijk en behept met een warme geest. Haar opmerkingen waren scherpzinnig. Haar stem klonk nog hees. Ze had een zeer rijpe geest ontwikkeld, veel meer volwassen, volgroeid, dan hij op haar leeftijd had kunnen vermoeden.
Op haar beurt vertelde Leah Goldstern hem over het uitgeven van boeken. Ze sprak van auteurs die hij niet kende, en over de verschillende series boeken die de Goldstern uitgevers in hun spectrum van catalogussen hielden.
Tijdens de rest van de avond keek Haim bijna exclusief naar de jonge vrouw aan zijn zijde. Hij begon te houden van de manier waarop ze haar gezicht veranderde wanneer ze over verschillende onderwerpen praatte, en wanneer ze lachte. Hij had slechts toen opgemerkt hoe mooi haar donkerbruine haren schenen in het licht van de kaarsen.

Het werd laat in de avond, vroeg in de nacht. De kroonprins stond op. Dat deed ook zijn vrouw. Ze knikten en groetten het applaudisserend gezelschap. De kroonprins en zijn echtgenote verlieten de zaal, vergezeld van de vrouwen en mannen van zijn hof. Ze verlieten de zaal snel, zonder veel omhaal.
‘Wel, het banket is ten einde,’ merkte Leah Goldstern op, toch met een beetje ontgoocheling in haar stem. ‘Ik zal nu maar beter gaan, ook!’
‘Wacht er een koets op u?’ wou Haim weten.
‘Neen, neen, ik heb een kamer in een herberg, in een zijstraat hier, dichtbij. Ik wandel er wel naartoe. Ik kwam straks ook zo naar hier.’
‘Ik kan u niet toelaten zo laat alleen op straat te wandelen,’ stelde Haim voor. ‘Mag ik u begeleiden tot aan uw herberg?’
‘Ik was al aan het hopen dat u zoiets zou voorstellen, luitenant. Ik moet niet ver gaan, maar ik vrees dat ik toch wat roekeloos ben geweest. Ik zei aan mijn dienaars niet op mij te wachten. Ik zal uw arm aanvaarden, Luitenant Vincius, met genoegen!’
Haim glimlachte.
Ze schudden de handen met de assistent van de burgemeester van Graudenz, en gingen door de rest van het gezelschap heen. Iedereen stond nu op en verschoof de stoelen. Leah Goldstern nam de arm van Haim aan. In de gang van het stadhuis gingen ze voorbij een groep Pruisische officieren die nog steeds zich anekdotes aan het vertellen waren over de opstand in Polen. Die officieren waren ogenschijnlijk op nog anderen aan het wachten, om samen naar een herberg in het centrum van de stad te trekken, waar ze aan meer sterke drank konden geraken. Onder hen bevond zich de roodwangige Majoor-Generaal von Stückradt. Wanneer de bevelhebber van het garnizoen Haim opmerkte, die heel ernstig het mooiste meisje van de avond aan zijn arm leidde, viel de monocle uit zijn oog. Haim wandelde stijf verder, deed alsof hij von Stückradt niet al van ver gezien had. Hij kon de mantel van Leah bemachtigen, en plooide die rond haar schouders. Hij nam dan zijn eigen mantel, en verliet het gebouw samen met de Juffrouw Goldstern.

De nacht was koud. Haim en Leah wandelden verder. Ze praatten eerst niet meer. Haim was aan het denken hoe een twintigjarige jonge vrouw zich moest voelen, zo ver van huis, in de nacht, praktisch op haar eentje in een stad die ze helemaal niet kende.
Hij begon, ‘morgenavond werd een bal voor hetzelfde gezelschap georganiseerd. Het bal zal ook hier gehouden worden, in het stadhuis. Ik neem aan dat meer zalen zullen geopend worden. Mag ik vragen of u ook een uitnodiging gekregen hebt?’

‘Dat mag u vragen. En ja, ik ben erop uitgenodigd. Ik heb een kaart gekregen.’
‘Kan ik u morgenavond weerzien? Kunt u mijn naam op enkele dansen in uw dansboek plaatsen?’
‘Heel zeker, luitenant, dat zal ik doen. Elke andere dans, trouwens. Past u dat? U zult niet al die dansen krijgen, maar dan kunnen we ook een beetje rusten, samen zitten, en praten, en rondkijken, en wat roddelen!’
‘Fijn,’ glimlachte Haim, ‘en wat betreffende morgen voormiddag? Kunnen we elkaar weerzien in de morgen, samen uit eten?’
Leah Goldstern moest even nadenken.

‘Wel, Luitenant Vincius! Is dat een galant afspraakje? Ik vermoed de soldaat hier, naderen, aanvallen, veroveren, en verder duwen. Gaan we nu al met elkaar om?’
Haim hield ervan haar zo vrank en vrij te horen. Soldaten ook waren vrank, en zeker hij, Haim Vincius. Was zij ook een soldaat?
Hij glimlachte naar haar en antwoordde, ‘enkel als u me dat toestaat, Juffrouw Goldstern. Ja, ik meen dat ik een afspraak met u aan het verzoeken ben. U hebt me nog niet veel verteld over Berlijn en over waar u woont.’
‘Oh, is het Berlijn waarover u wou praten, en wat u interesseert?’ plaagde ze.
‘Neen, neen,’ blies Haim snel de terugtocht.
Hij wierp zich naar voor, ‘ik wou u nog beter leren kennen. Dat kan opdringerig klinken, en u niet aangenaam lijken. Ik vroeg het slechts. U kunt gemakkelijk neen zeggen, ik zal me dan niet beledigd voelen, dat beloof ik u. Ik dring echter aan!’
Leah Goldstern hield enige ogenblikken van stilte aan.

Ze kwam tot een beslissing, ‘natuurlijk. Waarom ook niet. Het lijkt me alsof we al goede vrienden zijn. Ik neem aan dat u me geen kwaad wilt aandoen. Ik waardeer uw onschuld en uw eerlijkheid. Ik ben een beetje blasé, weet u. Goed. Laten we elkaar terugzien. Morgenvroeg rond elf uur. Ik ben een late slaapster, luitenant. En ik zou maar al te graag met u op de middag dineren. Ik wil een beetje roekeloos zijn, hier. Nodig me uit in het beste restaurant van de stad! Laat ons dit in stijl doen!’
Haim lachte, ‘ik zal proberen uit te vissen waar het beste voedsel opgediend wordt in deze stad,’ beloofde hij. ‘We kunnen wandelen tot aan het middagmaal. En na het middagmaal kunnen we misschien nog wat wandelen, als u dat kan bevallen. We kunnen de stad ontdekken. En daarna dansen we!’
‘En wat doen we na het dansen, luitenant?’
‘Ik heb niet verder gedacht dan morgenavond, Juffrouw Goldstern. Ik zal wel aan iets denken. Wat kan een eenvoudige luitenant van Thorn doen met een Berlijns meisje?’
‘Ik ook zal aan iets denken, luitenant,’ aapte Leah Goldstern hem na. ‘Hier is mijn herberg. Het is beter dat ik alleen binnen ga.’
Haim liet haar arm los. Zou hij haar nu moeten kussen? Dat zou te vroeg zijn! Ze kon van hem bevreesd worden. Toch was een kus van haar wat hij verlangde. Ze keken naar elkaar. Dan, zeer snel, draaide Leah Goldstern zich om en stapte ze nogal bruusk de herberg in. Ze vluchtte van hem weg.
Haim Vincius bleef nog even buiten staan. De plotse herkenning sloeg op hem neer. Hij was verliefd! Hoe was het mogelijk? Hij, die nooit veel interesse in vrouwen had getoond! Hij

ook draaide zich om, en wandelde naar de herberg waar hij en zijn bevelhebber een kamer hadden. Hij moest maar afkoelen!

De volgende dag had Haim Vincius slechts twee uur om de beste, meest grootse gelegenheid van Graudenz te vinden waar men kon middagmalen, met de beste schotels van de stad. Hij richtte zich tot de eigenaar van zijn herberg, die wel een gezicht trok, omdat ook hij kookte en ’s middags kon opdienen. De luitenant zag er echter niet iemand uit waarmee men ongestraft wat kon mee spotten. De man gaf Haim een adres. Hij had medelijden met de luitenant. Het restaurant waarvan hij de naam gegeven had, was namelijk zeer duur, veel te duur voor een luitenant die waarschijnlijk moest leven van zijn salaris in het leger. De herbergier had echter nog nooit gehoord van een familie Vincius!
Gewapend met het adres en de beste bedoelingen, ging Haim rond elf uur naar het hotel waar Leah Goldstern in verbleef. Hij kondigde zich in de ingangshal aan. Enkele ogenblikken later kwam Leah Goldstern de trappen af. Ze had zich omgekleed, van haar opvallende avondjurk naar een jongensachtig, tweedelig wandelpakje, een vest en een rok, sterke schoenen. Ze hield een mantel over haar arm. Dit waren haar Berlijnse stadskleren, giste Haim. Ze zag er verrukkelijk uit, zelfs zo streng gekleed. Haim had zijn uniform terzijde gelaten voor civiele kleding. Ze waren beiden gekleed als gewone stadsmensen, en ze glimlachten toen ze opmerkten dat ze hetzelfde idee gehad hadden.

Haim trok Leah uit het hotel. Ze wandelden en praatten. Ze slenterden langs de Weichsel, bewonderden het landschap en de indrukwekkende muren van de stad. Ze kwamen terug Graudenz in langs de Waterpoort, en bewonderden dan nog enige oude gebouwen in het centrum. Haim en Leah hadden die slechts opgemerkt in de duisternis van de gisteravond. Graudenz was een typische Pruisische stad geworden, fijn en mooi, eigenlijk een grote, versterkte plaats, een fort! De versterkingen van Graudenz waren nog meer indrukwekkend dan die van Thorn. Haim vergeleek Graudenz met zijn stad. Hij legde aan Leah uit hoe mooier Thorn toch was! Leah grinnikte. Haar luitenant was niet chauvinistisch met zijn Thorn, niet bevooroordeeld, oh neen, neen.
Ze aten op, het adres dat Haim van zijn herbergier bekomen had. De man had hem niet bedrogen. De plaats was beter dan Leah verwachtte. Het restaurant waar ze in trokken was klein, gezellig, warm, nabij de Weichsel, volledig afgezet met mooi, donker hout, en ze konden er goede visschotels krijgen. Het weder bleef droog, wat wonderbaar voor hen was, maar toch nogal koel. Ze aten samen in de kleine herberg, en vonden zich er blij, samen.

Na hun middagmaal van Graudenz, wandelden ze nog meer. Leah vertelde hoe haar moeder gestorven was toen ze haar tweede kindje, een zoon, kreeg. Leah leefde nu bij haar vader, die niet een tweede maal meer wou trouwen. Leah was zijn enig kind. Haim vertelde dan ook weer de waarheid over zijn ouders. Zijn moeder en vader waren niet gescheiden, maar ze leefden niet meer samen. Zijn moeder had een minnaar, een rijke Joodse handelaar van Thorn, en zijn vader woonde in het Herenhuis Chrapitz met een Christelijke vrouw van de Pruisische adel. Hij had twee broeders, die alles wat gewelddadig en soldatesk was verafschuwden. Zij vader was een rijke handelaar.

Haim durfde de hand van Leah Goldstern niet te grijpen. Leah Goldstern trok zich tot tegen hem, en ze nam weer zijn arm. Hun lichamen kwamen dichter, raakten. Haim plaatste zijn

andere hand op haar arm. Ze liet hem doen. Ze was wonderbaar! Ze slenterden rond alsof ze een oud koppel waren, een verliefd koppel, en wellicht waren ze dat al.
In het midden van de namiddag zei Leah dat ze rust nodig had vóór het bal in de avond. Haim vroeg haar of het haar plezier kon doen dat hij een koets zou huren om haar naar het bal te brengen. Ze nam het bod aan. Ze zag zich echt niet wandelen van het hotel naar het stadhuis in een wijde balrok, door de straten van Graudenz. Haim was er tegen dan al wel van overtuigd dat ze ervan hielden samen te zijn, en dat ze elkaar goed mochten. De obstakels tussen hun wederzien, de afstand tussen Berlijn en Thorn, hing echter tussen hen, met zo veel meer vraagtekens. Leah woonde in Berlijn, Haim in Thorn. Haim was een soldaat, een beroep dat de familie van Leah hoogstwaarschijnlijk niet zou waarderen. Hun bemind kind was aan het flirten met een legerofficier? Dat voelde aan als een catastrofe! Legerofficieren waren toch geen ernstige mannen!
Haim betrapte zichzelf erop zo te denken, alsof hij en Leah al beslist hadden zich te verloven, en hun liefde verklaard hadden. Hoe kon hij zich dat inbeelden van een jonge vrouw die hij pas gisteren voor het eerst ontmoet had? Toch leek het hem al of ze hem nooit zou loslaten, en hij hield van die gedachte. Hij had haar nu nog een beetje beter leren kennen tijdens hun wandeling en middagmaal. Leah dacht er net zo over. Ze voelden zich goed samen, alsof ze al sinds lang vrienden waren geweest. De intimiteit had zich tussen hen in genesteld.

Laat in de namiddag, huurde Haim een koets en reed met die naar het hotel van Leah, om haar naar het bal te brengen. Hij ontweek de bevelhebber van zijn garnizoen. Toen hij Leah terugzag, in een brede, lichtblauwe baljurk, moest hij zeer voorzichtig zijn met haar kleed terwijl hij haar in de koets hielp. Haim bemerkte eens te meer dat ze de meest betoverende jonge vrouw van de avond zou zijn. Ze kwamen zo samen aan in het stadhuis. Leah nam zijn arm. Hij droeg weer zijn nieuw gala-uniform. Wanneer ze de balzaal binnentraden, draaiden veel afgunstige ogen zich naar hen. Haim bracht Leah naar de bevelhebber van zijn garnizoen. Hij stelde Leah voor aan von Stückradt. Een Berlijnse jonge vrouw die regelmatig aan het hof kwam! De Majoor-Generaal knikte goedhartig naar zijn hulpje, en glimlachte alwetend.
‘Wetend wat?’ vroeg Haim zich af.
Ze wandelden samen de balzaal in, en veroorzaakten een ogenblikkelijke sensatie. Een grote schoonheid kwam naar binnen, in het felle licht van de honderden kaarsen. Leah ging statig tussen twee knappe officieren in, een machtige Majoor-Generaal en zijn knappe luitenant.

Von Stückradt was niet iemand die een verschil maakte tussen een Christen man en een Jood. Hij hield van zijn luitenant. Haim en Leah ontdekten snel, echter, dat weinig andere mannen die op het bal uitgenodigd waren, bereid waren te vergeten dat Leah Goldstern niet van adel was, geen titel had, en geen Christen was. Weinige mannen dus, weinige officieren ook, vroegen haar ten dans, ondanks haar verblindende schoonheid.
Haim en Leah echter, genoten in alle onschuld van de avond, van de fijne muziek en van de wijn. Ze dansten dikwijls. Meer ogen volgden hen op de dansvloer dan Leah leek te waarderen. Moest een koningin van het bal gekozen worden, dan had nu zeker Leah de prijs moeten winnen.
De kroonprins was ook de zaal binnen gekomen, maar hij benaderde niet Haim Vincius en Leah Goldstern.

Haim en Leah bleven samen, die avond. Het leek Haim niet te deren, dat iedereen hem en Leah scheen te hebben vergeten. Ze dansten met zo duidelijk plezier, stralend van geluk. Ze dansten de zaal over tot zeer laat. Op de dansvloer werd plaats voor hen gemaakt.
De kroonprins verliet de zaal.
Daarna begonnen meer mannen Leah ten dans te vragen. Leah aanvaardde enkelen, weigerde velen. Ze keerde steeds terug naar haar vervelend kijkende, grimmige luitenant. Haim stond steeds naar haar te gluren zoals een kwade Cerberus wanneer ze voorbij zwaaide in de armen van andere mannen. Ze danste toen bijna al de tijd, wervelde de zaal rond in de armen van veel mannen. Dan, begonnen de koppels de zaal te verlaten.

Majoor-Generaal von Stückradt kwam tot slot naar Haim toe, terwijl Leah rondzwierde, zeggend dat hij ook zou gaan. Hij verwachtte Haim Vincius rond de middag, voor hun vertrek naar Thorn.
Haim moest nu absoluut met Leah praten! Er bleef weinig tijd over. Wanneer ze naar hem terugkwam, vroeg hij haar om met hem op een sofa te gaan zitten in een klein salon dat geopend was voor dansers die wat rust zochten. Op een tafel stonden daar flessen champagne, glazen, en veel *zakouskis*. Vrouwen zaten daar, te roddelen tot het einde. Haim ontweek een kamer waar oudere mannen zaten, bijna verborgen in walmen van sigaarrook. Hij trok Leah naar een sofa in een hoek, zei haar even daar te blijven en niet weg te lopen, en haalde twee glazen schuimwijn en enkele *zakouskis* om voor hen te verorberen. Hij plaatste de schotel tussen hen. Ze konden even rusten, zei Haim, en praten. Haim was ongeduldig dan, en zeer zenuwachtig.
Wanneer Leah comfortabel en rustig zat, vroeg Haim, ‘kunnen we elkaar na vandaag terugzien?’
‘Had u dat gewenst, luitenant?’ vroeg Leah onschuldig.
Haar ogen glinsterden plots verwachtend in het kaarslicht.
‘Ja, dat had ik,’ gaf Haim toe. ‘Ik ben heel wat van u gaan houden, Juffrouw Goldstern. Ik ben meer van u gaan houden, dan van eender welke vrouw die ik tot nog toe ontmoet heb. Ik zou u willen voorstellen aan mijn vader. En natuurlijk aan mijn broeders en aan mijn moeder.’
Leah Goldstern werd rood in haar gezicht. Dit werd ernstig! Zeer ernstig! Haim Vincius kon moeilijk meer uitgesproken gebleven zijn, en duidelijker. Hij wou haar! Hij was niet aan het vragen met haar te slapen. Hij was haar aan het vragen voor het leven! Kon zij ook mooie, fijne gevoelens opbrengen voor deze jonge officier uit Thorn? Ze verraste zichzelf door te denken dat hij haar betoverd had, haar veroverd had, indruk op haar gemaakt had, en ze werd plots zeer bevreesd. Was deze Luitenant Haim Vincius wel zoals ze dacht dat hij was? Wat als hij niet zo was? Was hij zoals ze zocht, een bewonderaar, een verloofde, een minnaar, een toekomstige echtgenoot?
Leah wachtte een hele tijd met een antwoord.
Daarna, wanneer ze niet nog langer kon zwijgen, vroeg ze, ‘welke zijn uw bedoelingen met mij, luitenant? Wat zoekt u met mij? We hebben elkaar slechts gisteren ontmoet. Zouden we elkaar niet eerst beter leren kennen?’

‘Natuurlijk,’ kwam Haim dichter bij haar, de schotel achter zich plaatsend, ‘en één dag was voldoende voor mij, Juffrouw Goldstern. Ik ben een soldaat. Ik heb niets anders geleerd dan

vrank en vrij en direct te zijn. U hebt mijn hart en al mijn zinnen veroverd. Ik zou u veel, veel beter willen kennen.'
Haim zuchtte.
Hij zei dan de woorden die hij vreesde, de woorden waarvan hij vreesde nooit de moed te kunnen opbrengen ze te zeggen, uit angst haar definitief van hem te zien weglopen, 'ik denk dat ik op u verliefd ben, Juffrouw Goldstern. Ik kan u verzekeren deze woorden nooit in het verleden aan een andere vrouw gezegd te hebben. Ik draai niet met de wind mee, en niet naar eender welk mooi gezichtje. Ja, ik had u graag teruggezien. Tenzij u geen enkel warm gevoel voor mij in uw hart kunt vinden, wou ik ons verloofd zien om te trouwen. Ik ben me er goed van bewust dat we veel tegen ons hebben. Ik zal niet opnoemen wat ons allemaal kan scheiden. We kunnen dat alles overwinnen. Ik wou u beschermen. Maar ik zou willen weten hoe u over mij voelt.'

Leah aarzelde. De tijd drong. De jongeman verdiende een duidelijk antwoord. Ze keek naar de balzaal. Ze zag de kroonprins van Pruisen en zijn entourage nog steeds in de gang staan praten. Hun ogen kruisten. Hij zag haar zitten naast een jonge officier. Dan verliet hij plots het stadhuis. Gedurende een ogenblik werd ze afgeleid door het zicht, door de prachtige, kleurrijke uniformen van de mannen en van de schitterende baljurken van de edelvrouwen. Dit leek haar alles zo kunstmatig en oppervlakkig! Wat kwam ze hier doen? Dit soort leven was niet wat ze zocht. Deze officier was niet oppervlakkig. Ze wist hoe moedig hij was, dapper, en een echte soldaat. Wist ze werkelijk al wat ze wou? Hij maakte haar inderdaad een beetje bang, want hij trok hen beiden in een wervelwind van nieuwe gebeurtenissen en gevoelens. Was ze klaar voor zo iemand krachtig?
Leah keek dan terug naar Haim. Ze zag hoe gebrand hij bleef op een antwoord. Ze vond dat gezicht zo lieflijk. Neen, deze was geen bedrieger! Nee, hij was eerlijk. Hij hield waarlijk van haar. Ze bemerkte hoe knap en onschuldig hij keek. Ja, ze kon deze man zo gemakkelijk liefhebben en vereren, als hij maar lief en liefdevol met haar bleef. Ze wist al wel dat hij een warmgevoelige, vriendelijke man was. En hij was een Jood! Dat, tenminste, zou aan haar vader bevallen. Ze zou zich niet moeten bekeren voor deze man. Ze kwam tot een besluit.

'Ja, ik zou je graag weer willen ontmoeten, Haim Vincius!'
Ze gebruikte zijn voornaam nu, en herhaalde, 'ja, ja! Ik zou willen dat we elkaar nog beter leerden kennen. Ik wil met je verloofd zijn. Een huwelijk vraagt wat meer tijd. Je zult me moeten verleiden, mijn ridder!'
Haim greep naar haar hand, bracht die naar zijn lippen.
'We hebben inderdaad veel tegen ons,' vervolgde Leah. 'We leven ver uiteen. Hoe kunnen we elkaar weer ontmoeten?'
'We kunnen elkaar weerzien in Berlijn of in Thorn, of ergens tussen die twee,' zuchtte Haim. 'Bij mijn eerste verlof zal ik naar Berlijn komen. We kunnen elkaar schrijven, dikwijls. Als je vrij bent, kun je ook naar Thorn komen. We kunnen nu per trein reizen, van Thorn naar Berlijn en terug! Het kan een paar dagen duren, maar zo'n reis kan gemakkelijk gepland worden. Voor mij, ben je een reis naar Berlijn duizendmaal waard. Ik houd van je, juffrouw Goldstern. Ik ben een soldaat! Soldaten nemen snelle beslissingen, en ze leven volgens hun beslissingen. Ik houd van je. Geliefden willen bij elkaar zijn. Minnaars eveneens.'
Leah moest dan even lachen, 'minnaars zijn we nog niet, hoewel dat wel zal komen!'

Haim werd rood. Hij had dat woord van minnaars nog niet mogen gebruiken, maar ja, dat ook was wat hij wou.
Hij zei, 'je weet wat ik bedoelde. Ik had de beste bedoelingen. Ik zal je altijd respecteren. We kunnen later wel minnaars worden in de zin die je bedoelde. Maakt dat vooruitzicht je bevreesd?'
Leah werd nog roder.
Ze aarzelde even, maar zei dan, 'neen, je jaagt me geen schrik aan, Haim, juist het tegendeel. Ik kan nu in verzoeking gebracht worden me op je te werpen. Maar laten we dit alles correct doen, op de waardige wijze voor ons beiden. Al goed! Ik geef je mijn adres in Berlijn. We zetten onze relatie een stap verder. Ik heb een kaartje en een potlood in mijn tasje.'

Leah nam een klein, wit kaartje, en schreef daarop, 'Leah Goldstern. *Potsdamer Strasse*, 60. Schöneberg. Berlijn. Nabij het *Potsdamer Bahnhof*.'
'Dat is waar onze kantoren zich bevinden. Ik ben meestal daar, tijdens de dag. Ik help mijn vader op kantoor. We hebben ons huis in de *Steglitzer Strasse*. Je komt beter eerst naar onze kantoren, en vraagt daar naar me.'
Haim nam het kaartje aan. Leah gaf hem een ander dergelijk kaartje en het potlood.
Haim schreef en zei haar tegelijkertijd, 'Haim Vincius. *Breite Strasse* Thorn. Oude Stad.'
Hij dacht na, en voegde toe, 'mijn vader zal vooral op het Herenhuis Chrapitz zijn. Daar zul je de meeste kans hebben meer te weten over mij. Ik zal een woordje laten op Chrapitz en aan mijn vader, over waar ik telkens ben. Ik patrouilleer veel. Eender welke koets van Thorn zal je naar Chrapitz brengen. Mijn moeder woont in de *Breite Strasse*. Dat huis was mijn thuis. Ik weet niet zeker of mijn moeder nog veel thuis zal zijn, noch of mijn broeders zich daar zullen bevinden. Schrijf alstublieft wanneer je kunt komen. Ik zal wel iets regelen zodat we elkaar kunnen ontmoeten vanaf Chrapitz. We moeten nu ook gaan. Het spijt me erg, maar we kunnen elkaar morgen niet terugzien. Mijn bevelhebber wil dat ik met hem morgenmiddag al terugkeer naar Thorn. Bij de eerste gelegenheid kom ik naar Berlijn!'
Leah nam de kaart aan. Ze was verbaasd.
'Ik ben onder de indruk. Woon je in een kasteel?'
'Nauwelijks,' weerlegde Haim. 'Mijn vader leeft daar, het grootste deel van de tijd. Hij heeft andere kamers in zijn centrale opslagplaats. Daar verblijft hij ook dikwijls. Het is allemaal een beetje gecompliceerd met ons. Wacht, geef me even dat kaartje terug. Ik voeg de namen toe van Anna en Fried Kleinberger. Iedereen kent de Kleinberger winkel aan de opslagplaats van mijn vader. De Kleinbergers zullen steeds weten waar mijn vader is en waar ik ben. Ze zijn de partners van mijn vader.'

Nadat Haim het kaartje had veranderd, stonden ze op en ze wandelden het stadhuis uit. De koets stond op hen te wachten. Ze moesten niet ver rijden. In enkele minuten al, bereikte Leah Goldstern haar hotel. Ze ging direct naar de deur. Haim volgde haar. Ze draaide zich plots om.
'Wel dan,' zei Leah, 'we zullen elkaar terugzien.'
'Ja,' zei Haim, meer verwachtend.
Haim wou haar niet verlaten op woorden alleen. Hij bracht zijn handen naar de zijden van haar gezicht en hield haar zo staande. Ze trok zich niet terug. Hij kuste haar zacht op de lippen. De kus duurde. Ze bracht haar armen omhoog, en omhelsde hem. Hij trok zijn handen weg van haar gezicht, ook om haar beter vast te houden, haar tegen zich te drukken. Ze

braken dan de kus niet. Na een lange tijd slechts, stopte Leah met hem te kussen. Er lagen tranen in haar ogen, zag hij.
‘Ik wil je minnares zijn, Haim Vincius,’ fluisterde Leah, ‘maar nu nog niet! Dit gaat me allemaal heel snel.’
‘En ik, Leah. Neen, nog niet,’ gaf Haim toe. ‘We kunnen niet samen zijn zoals we zouden willen in een kamer van een hotel.’
Haim trok zich van haar weg.
‘Het zou verachtelijk zijn om samen naar boven te gaan. We moeten dit correct doen, wat we hebben, eren wat we hebben. Ga terug naar Berlijn, Leah Goldstern, mijn liefste, en schrijf me. Ik zal hetzelfde doen. De wachttijd hebben we nodig om na te denken over wat ons overkomen is. Ik weet niet hoe jij erover denkt, maar ik heb echt wat meer tijd nodig. Dit is me overvallen met de snelheid en de kracht van een locomotief. Ik ben niet, helemaal niet, de typische soldaat die een lief heeft in elk dorp! Wij, de Vincius mannen, hebben één liefde, en slechts die ene in ons leven. De situatie is een beetje complexer voor mijn vader, maar dat is over het algemeen hoe we zijn. Het is onze aard. Eén liefde betekent een huwelijk, en een leven van geluk. Geloof je me?’

De ogen van Leah Goldstern verbreedden zich.
‘Ben je me nu aan het verzoeken met me te trouwen, Haim Vincius? We kennen elkaar slechts van gisteren! Je chargeert naar voor!’
Ze lachte.
Haim lachte ook, ‘ja, het lijkt belachelijk, niet? Waarover ben ik aan het spreken? En niettemin, mijn liefste, is het juist dat waarover ik aan het denken ben. Je moet toch weten dat ik je de mooiste, verstandige, begrijpende en vriendelijkste, echt goedhartige vrouw vind die ik tot nog toe ontmoette. En dus ja, wat anders kan ik me voorstellen dan met je te trouwen? Dat is de enige wijze die ik ken om je mijn respect te betuigen. Toch zal ik je een huwelijksaanzoek doen volgens de regels, zoals ik moet, eerst aan je vader, in stijl, zoals je verdient. Hou je een beetje van me?’
‘Ik voel hetzelfde als jij, Haim, en noem je ook al mijn liefste. We moeten elkaar snel beter leren kennen. We zullen schrijven. Zorg ervoor gezond te blijven, doe geen domme dingen, en blijf zonder wonden, mijn lieve officier. Ik wil geen weduwe worden vóór ik kan trouwen!’
Leah draaide zich plots om, scheurde zich weg, en liep door de hoteldeur, waar Haim haar niet mocht volgen. Haim bleef nog een tijdje staan, verbluft en verrast. Dan stapte hij weer naar de koets, en vroeg de menner hem naar zijn herberg te brengen.

De volgende dag reed Haim Vincius terug naar Thorn met zijn bevelhebber. Von Stückradt kon zich er niet van weerhouden aan Haim te vragen of alles goed was met de jonge vrouw met wie Haim de ganse avond zo dikwijls had gedanst. Hij had al haar naam vergeten.
‘Oh, dat was mijn toekomstige echtgenote,’ antwoordde Haim zeer ernstig en volledig gelukkig. ‘We zijn verloofd, weet u! Haar naam is Leah Goldstern. Haar vader is een zeer bekende uitgever in Berlijn. Ze leveren boeken aan het hof.’
Von Stückradt stikte bijna in zijn vodka. Ze waren toen wat aan het rusten in een taveerne, tot von Stückradt zijn nieuwsgierigheid de bovenhand had gegeven over zijn formeel Pruisisch karakter. Hij was echter blij zijn weddenschap gewonnen te hebben.

‘Ik zei je al dat er een huwelijksaankondiging in de lucht hing vóór het jaar ten einde was. Nu dan, jij schurk, je kende die kleine dus al langer, van vóór je me vergezelde naar Graudenz?’
‘Neen, neen, helemaal niet, Heer Majoor-Generaal,’ vervolgde Haim op een blijde toon. ‘Ik heb mijn meisje slechts twee dagen geleden voor het eerst in Graudenz opgemerkt, toen ze naast me moest zitten op het souper van de kroonprins. Dat is kort, maar ze is de mijne!’
De mond van von Stückradt viel opnieuw open. Hij barste in lachen uit. Nu, dat was een anekdote om aan zijn vrienden te vertellen! Vincius liet nergens gras over groeien!
‘Jongen,’ riep von Stückradt uit, ‘je hebt mijn dag gemaakt! Je bent een ware soldaat! Chargeren en veroveren! Dat is de echte, de enige wijze van de soldaat!’

Majoor-Generaal von Stückradt liet zijn zwierige, onstuimige officier zijn ding doen. In de jaren 1863 en 1864, patrouilleerde Haim Vincius steeds langs de Poolse grens. Hij kon wegrijden en terugkeren zoals hij wou. Von Stückradt promoveerde Haim tot kapitein voor zijn diensten geleverd aan Pruisen.

Haim zei vooreerst niet aan zijn vader dat hij een liefje had, een ernstig lief, in Berlijn. Max Vincius vroeg zich wel af waarom Haim naar Berlijn verdween telkens wanneer hij maar kon, telkens hij verlof kon krijgen. Zijn zoon ontving ook heel wat brieven vanuit Berlijn, minstens elke week. Wisselde zijn zoon van gedachten met historici en bibliothecarissen?

Dan, op een mooie dag, stopte er een koets vóór het Kasteel Chrapitz. Uit stapte een mooie, waardige, jonge vrouw. Max Vincius stond naast Leandra te kijken aan de vensters van hun blauw salon. Ze wisten niet wie hen zo onverwachts kon komen bezoeken. Ze kenden de jonge dame niet. Ze gingen samen naar buiten, naar hun indrukwekkend ingangsportaal. Dienaars hielpen de jonge vrouw reeds uit haar koets.
‘Goede namiddag,’ riep de jonge vrouw opgewekt. ‘Ik ben Leah Goldstern! Kan ik Luitenant Haim Vincius zien, alstublieft? Is hij hier?’
Max keek naar Leandra, die al een streng gezicht had opgezet. Wat kon een dergelijke schoonheid willen met Haim en Max?
Max antwoordde, ‘ik ben Max Vincius, de vader van Haim. Het spijt me, ik weet niet wie u bent. Hoe kan ik u helpen? Haim is niet hier, vrees ik!’
‘Oh, oh, en ik kwam naar hier om Haim te vinden,’ voegde Leah blij, maar ontgoocheld, toe. ‘We zijn verloofd om te trouwen, weet u! Ik ben al naar de *Breite Strasse* in Thorn geweest, maar daar was niemand thuis. Haim schreef me dat hij deze week in Thorn zou zijn. Kunt u me zeggen wanneer hij zal aankomen? Ik kwam met de trein van Berlijn, en nam een koets in Thorn aan het station. Ik ben een beetje moe.’
‘U bent verloofd met mijn zoon? Hij heeft me daar niets van verteld!’ zei Max zeer verbaasd.
‘Ja, dat verwondert me niet. Zo is hij, niet? Hij kan een schurk zijn, maar we houden erg van elkaar. Alstublieft, alstublieft, wanneer zal hij aankomen?’
Max Vincius keek nors. Hij merkte wel dadelijk dat deze jonge vrouw geen gewoon soldatenliefje was. Ze was zeer goed gekleed, ging met een delicate elegantie, en ze had goede manieren. Ze leek verstandig en dapper.
‘Haim zal morgen in Thorn zijn,’ antwoordde Max. ‘Dat is tenminste, wat hij me vertelde. Ik begin te begrijpen waarom Haim de laatste maanden altijd aandrong om me te doen weten wanneer hij zou terugkeren van zijn patrouilles. Het spijt me, Juffrouw Goldstern, Haim is een soldaat, een beetje te zorgeloos, en soms iets van een grapjas. We wisten zelfs niet dat hij

verloofd was! We dachten eerder dat hij zich nooit zou verloven, en een soldaat en vrijgezel blijven, zijn leven lang. Hij is een echte schurk, die jongen! Ik neem aan dat u zoveel al weet.'
Leandra von Chrapitz was dan al aan het glimlachen. Ze zuchtte opgelucht. Zij ook hield van Haim.
'Juffrouw Goldstern,' kwam Leandra tussen, 'u hoeft nu niet meer een hotel in de stad te zoeken. Laat mijn dienaars uw bagage afladen. We hebben voldoende kamers in ons kasteel Chrapitz opdat u hier meer aangenaam zou kunnen overnachten en verblijven. Wees alstublieft onze gast. Ik heet u welkom. We zullen samen Haim verrassen.'
Vóór Leah zelfs maar kon antwoorden, riep Leandra al naar haar dienaar, 'Piotr, plaats de koffers van Juffrouw Goldstern al maar boven in de Groene Kamer. Juffrouw Goldstern blijft een tijdje bij ons! Kun je ervoor zorgen dat een warm bad voor haar wordt voorbereid?'
Leandra draaide zich naar Leah, 'komt u alstublieft binnen, Juffrouw Goldstern, en vertel ons alles! Hoe ontmoette u Haim? Hij vertelde ons niets over u! Hij is een zwijgzame jongeman betreffende de zaken van het hart. Heb alstublieft begrip voor onze verrassing. U zult ons zelf alles moeten vertellen, in zijn plaats! Wees welkom in ons huis. Het avondmaal nemen we rond acht uur in onze eetkamer.'

Leah bleef verbaasd. Naar wat voor een soort herenhuis was ze gekomen? Ze kwam naar een kasteel, maar dit soort klein paleis was een hele verrassing. En was dit een Vincius huis of niet? Waarom inderdaad Chrapitz, en niet Vincius? Ze was echt zeer moe. Ze dankte Leandra met veel woorden, want ze had er tegen opgezien terug naar Thorn te moeten rijden en nog een plaats te moeten zoeken om in te slapen.
Leah volgde eerst gedwee de Chrapitz dienaar. Haar kamer was groot. Ze had zelfs een zitkamer naast de slaapkamer. Ze rustte even, nam haar bad, en veranderde van kledij. Ze ging dan weer naar de zaal van het kasteel, voorbereid om duizend vragen te beantwoorden. Ze vond Max Vincius en Leandra von Chrapitz in wat het Blauw Salon genoemd werd. Ze zaten in een zetel elk, op hun gemak, intiem, naast een kleine tafel. Een lang gesprek volgde inderdaad. Leah moest uitleggen wie ze eigenlijk was, hoe ze Haim voor het eerst had ontmoet, en hoe ze hem meerdere malen al opnieuw ontmoet had te Berlijn. Daarna was het aan Max Vincius om op zijn beurt uit te leggen wie hij was, en wat zijn verhouding was met de Vrouw van Chrapitz. Hij meldde haar gepast dat hun bibliotheek veel boeken bevatte gedrukt door de uitgeverij Goldstern van Berlijn.
De volgende dag reed Kapitein Haim Vincius op een gevlekt paard naar het Herenhuis Chrapitz. Hij vond de drie personen van wie hij nu het meest hield samen, zittend in een hoek van de Chrapitz hal, aan het praten, en klaar om hem te kruisigen. Leah Goldstern stond echter op uit haar zetel, en vloog in zijn armen. Zo snel was hij al vergeven!

Haim Vincius en Leah Goldstern trouwden in Berlijn in het begin van 1865. Max Vincius en Avram Goldstern regelden het feest en de bruiloft samen. Haim kreeg de toelating om een maand in Berlijn te blijven. Avram Goldstern kocht voor het koppel een groot huis in de *Landgrafenstrasse*, nabij de Berlijnse *Tiergarten*. Hij leek wel te houden van Haim. Hij was eerst zeer achterdochtig gebleven met de soldaat, toen zijn dochter moest opbiechten dat ze verliefd was geworden op een Haim Vincius van Thorn en met hem wou trouwen. Avram was anders gelukkig dat zijn dochter een Joodse man gevonden had als echtgenoot. Hij had gevreesd dat zijn dochter met een Christen had willen trouwen. Hij zou geen bezwaren geuit

hebben tegen een dergelijk huwelijk, maar hij was opgelucht te horen dat Haim een Jood was, en iemand die veel respect had overgehouden voor zijn Joods Geloof.
Haim en Leah noemden hun eerste zoon, geboren in 1866, een jaar later, naar haar vader.

Het huwelijk van Haim en Leah bleef gelukkig. Ze hielden erg van elkaar. Haim Vincius bewonderde zijn echtgenote en respecteerde haar. Hij verliet zich op haar voor de meeste aspecten van hun huiselijk leven, van hun samenleven. Haim was eerst niet dikwijls thuis, in zijn woning van Berlijn. Dit soort leven, ver van huis, begon op zijn gemoed te wegen. Hij dacht er regelmatig aan om een overplaatsing naar een regiment nabij Berlijn aan te vragen, of om het leger te verlaten. Maar het was niet de juiste tijd om te vertrekken uit de militaire dienst. De oorlog dreigde. Haim was geen lafaard, en Pruisen werd in een nieuwe, grote oorlog gesleurd. Haim was nodig. Na die oorlog, beloofde hij zichzelf, zou hij proberen buiten de militaire omgeving een beroep uit te oefenen, in Berlijn.

De Pruisisch-Oostenrijkse Oorlog

Sinds het einde van 1864, sinds Pruisen en Oostenrijk samen overwonnen hadden in de Tweede Oorlog om Schleswig, hadden ze de hertogdommen van Schleswig en Holstein samen beheerd. Die dubbele autoriteit bleek snel ver van bevredigend te zijn voor Oostenrijk, niet in het minst omdat Schleswig-Holstein ver van Wenen lag, terwijl de afstand ertussen in Duitsland vooral behoorde tot Pruisen, of door Pruisen gedomineerd werd.
Reeds in de herfst van 1864 daarom, stelden de Oostenrijkse diplomaten aan Berlijn een keuze van oplossing uit twee opties voor.
Eerst, konden de Pruisen en de Oostenrijkers de hertogdommen erkennen als een gescheiden, aparte Duitse Staat, onder de Augustenburg dynastie.
Of, in een alternatief, kon Oostenrijk ermee akkoord gaan om Schleswig-Holstein te laten annexeren door Pruisen. Oostenrijk moest dan gecompenseerd worden door Pruisische territoriums langs de grens met Silezië over te dragen aan Oostenrijk.
Bismarck verwierp de beide oplossingen. Hij wou Schleswig-Holstein als een rijpe appel en onvoorwaardelijk zien vallen in de Pruisische mand. Hij weigerde ook maar één vierkante voet van wat reeds Pruisisch terrein was prijs te geven. Schleswig-Holstein zou vroeg of laat toch aan Pruisen komen, meende hij.
Ondertussen breidden de Pruisen hun greep op de hertogdommen uit, met alle mogelijke middelen. Oostenrijk keek naar die ontwikkeling met zware, en steeds meer geïrriteerde ogen.

De Oostenrijkse diplomaten brachten de Augustenburg erfeniskwestie naar Frankfurt, naar het parlement van de *Deutsche Bund*. Oostenrijk zond eveneens diplomaten naar de Pruisische koning om te protesteren tegen de druk van Pruisen op de hertogdommen, en om de zaken officieel te doen bepraten. Onderhandelingen volgden, die resulteerden in de Conventie van Gastein, ondertekend op de 14de augustus van 1865. Daar werd een voorstel van Otto von Bismarck aanvaard. Schleswig werd onder Pruisisch beheer geplaatst, en Holstein onder Oostenrijks beheer. De oplossing viel iets voordeliger uit voor Oostenrijk, maar veranderde ook niet fundamenteel de situatie.

In januari van 1866 had een nationalistische vergadering plaats in Holstein. Die stemde klaar en duidelijk voor de Augustenburg oplossing, de onafhankelijkheid van de hertogdommen. Bismarck beschuldigde direct Wenen ervan het Verdrag van Gastein te willen verbreken.
Op de 28ste februari oordeelde een kroonraad te Berlijn de oorlog met Oostenrijk onafwendbaar.
De oorlog had een breder perspectief. Bismarck wou de macht van Oostenrijk in de *Deutsche Bund* vernietigen. Hij wou Pruisen het verenigd Duitsland zien overheersen, niet Oostenrijk. Hij begon de oorlog met Oostenrijk actief voor te bereiden, omdat volgens hem Oostenrijk de Conventie van Gastein niet geëerd had. Hij wou natuurlijk Schleswig-Holstein in Pruisen opnemen, zoals hij steeds geëist had aan de mannen rond hem.

‘Er wordt elke dag meer hardnekkig geschreven over een komende oorlog in de nieuwsbladen’, gromde Max Vincius zeer ongerust aan Leandra von Chrapitz op een avond van oktober 1865.
‘Bismarck wordt duister. Dat zegt zelfs de *Kreuzzeitung*, zijn conservatief nieuwsblad. Hij bleef vroeger meer terughoudend om in een oorlog te treden. Hij moet aan vertrouwen gewonnen hebben op een overwinning van Pruisen in een oorlog met Oostenrijk. Hij heeft wellicht onze legerdivisies in actie gezien in Holstein. Let op mijn woorden. Hij zal de situatie in Holstein meer en meer laten verrotten voor Oostenrijk, tot het keizerrijk niets anders meer kan doen dan een groot leger Pruisen in te sturen. Bismarck kan dan weigeren toegang te verlenen naar Holstein over gebieden die door Pruisen gedomineerd worden, en beweren zich bedreigd te voelen door zoveel soldaten op ons grondgebied. De Oostenrijkers zullen niet veel meer kunnen doen dan de oorlog verklaren met Pruisen. Ik ben erg bezorgd over Haim. Hij kan meegesleept worden in een campagne tegen Oostenrijk! En hem kennende, kan hij in de eerste gelederen moeten strijden.’
‘Otto von Bismarck geniet het vertrouwen van de koning,’ antwoordde Leandra, opkijkend van haar eigen bladen. ‘Bismarck is pas gepromoveerd tot graaf door de koning. Het is Graaf Bismarck nu, die het goed en het slecht weder bepaalt aan het hof van Berlijn. De stafchef van het leger, de Graaf von Moltke, zal nogmaals willen tonen wat het Pruisisch Leger kan bewerkstelligen. Haim vertelde ons onlangs hoe de reserves voor oefeningen werden opgeroepen. De mobilisatie kan de volgende stap worden. Bismarck en von Moltke zullen geen bezwaren meer opperen tegen een oorlog, integendeel. De Oorlogsminister von Roon is voorzichtiger, maar tegen die twee, Bismarck en Moltke, zal hij niet erg kunnen pleiten voor vrede en terughoudendheid. Het zou zeer droevig zijn in dit ogenblik voor Haim en Leah. Ze zijn nog maar net getrouwd, en Haim kan op campagne gestuurd worden. Ik geef er de voorkeur aan er niet verder aan te denken!’

Max Vincius knikte in stilte. Hij ook voelde zich erg droevig. Een oorlog kon nu snel en gemakkelijk uitbreken tussen de Duitssprekende volkeren. Het zou niet de eerste maal zijn in de geschiedenis van Duitsland. Legers van honderdduizenden soldaten, mannen die zich als broeders moesten voelen, zouden tegenover elkaar komen te staan, met moderne wapens in de handen, wapens met veel meer vernietigende kracht dan diegene die in gebruik waren tijdens de Napoleontische oorlogen. Dat zou een verschrikkelijke oorlog worden!
Max Vincius zuchtte. Het leven was zo fijn op het Kasteel Chrapitz te Thorn! Zijn liefde voor Leandra was sterk. Ze bleef zeer vriendelijk met hem omgaan. Ze hielden werkelijk zielsveel van elkaar. Zou de dood binnentreden in hun woonkamer?

Otto von Bismarck, verraderlijk, gewetenloos, en volledig logisch, had al een alliantie met Italië tegen Oostenrijk onderhandeld. De beide staten zouden elkaar helpen in een oorlog met Oostenrijk. Dit verdrag werd ondertekend op de 8ste april van 1866.
De volgende dag, de 9de april, bracht de Pruisische ambassadeur in de *Bund* een motie naar voor in het parlement dat de loop van de geschiedenis van Duitsland drastisch moest veranderen. De officiële aankondiging werd gedaan op de 11de april 1866. De federale vergadering van de Bund zou een nieuwe vergadering, een nieuw parlement, moeten organiseren. Dit parlement zou verkozen worden door het rechtstreeks stemrecht, en door het algemeen stemrecht van alle burgers van Duitsland! De nieuwe vergadering kon dan de voorstellen beschouwen van de Duitse regeringen voor een hervorming van de federale grondwet.
Graaf von Bismarck had zo met één slag, met één voorstel, de democratie in Duitsland gevorderd! Natuurlijk was het zijn bedoeling het algemeen stemrecht te gebruiken om zijn doeleinden te realiseren, maar de aankondiging bleef verbazingwekkend en verreikend.

Zowel Pruisen als Oostenrijk onderhandelden ook al in het geheim met Keizer Napoleon III van Frankrijk, om zich de Franse neutraliteit te garanderen in geval van een oorlog tussen Pruisen en Oostenrijk. Frankrijk zou eindigen als een winnaar in een Pruisisch-Oostenrijkse oorlog, wie ook het conflict won!
Pruisen verkreeg de beleefde verzekering over de mogelijke tussenkomst van Frankrijk in een Duitse Oorlog. Maar hoe betrouwbaar was het woord van Napoleon III?

Pruisen hoefde ook niet een Russische interventie te vrezen. De relaties van Bismarck met St Petersburg bleven zeer goed, terwijl de relaties van Rusland met Oostenrijk gespannen en koud bleven. Rusland zou niet aan de zijde van Oostenrijk strijden, tegen Pruisen. Het kon zelfs een afgang van Oostenrijk met leedvermaak begroeten.

Troepenbewegingen in Italië veroorzaakten al een gedeeltelijke Oostenrijkse mobilisatie op de 21ste april, waarop Pruisen reageerde met haar eigen mobilisatie.

In het begin van juni 1866, marcheerden Pruisische troepen massaal Holstein in. Holstein werd toen nog gehouden door Oostenrijk. De zwakke Oostenrijkse troepen trokken zich terug naar Hannover.

Op de 2de juni van 1866 verklaarde de koning van Pruisen dat Helmut von Moltke het bevel kreeg over het Pruisisch Leger, met het recht om bevelen uit te vaardigen in de naam van de koning. Von Moltke kreeg zo het operationeel leiderschap van de komende oorlog in handen.

Op de 14de juni protesteerde de Oostenrijkse ambassadeur bij het Duits Parlement van Frankfurt, tegen de onwettelijke bezetting van Holstein. Die daad was een flagrante inbreuk op de Conventie van Gastein, riep hij uit.
Dezelfde dag nog, riep het parlement van Frankfurt dan de mobilisatie uit van de *Deutsche Bund* tegen Pruisen. De resolutie werd bij meerderheid van stemmen aangenomen. De Pruisische vertegenwoordiger verliet ostentatief de vergadering. Hij beschouwde de Duitse *Bund* als opgelost, verklaarde hij. Op de 15de juni dan verklaarde Pruisen de oorlog aan

Hannover, Hesse-Kassel en aan Saksen. De Pruisisch-Oostenrijkse Oorlog zou een Duitse burgeroorlog worden! In aantallen, betekende dit dat ongeveer 300.000 Pruisen onder de wapens zouden staan tegenover 245.000 soldaten van Oostenrijk en tegen wel 150.000 in totaal van de Duitse Staten.

Op de 19de april had Italië de oorlog verklaard aan Oostenrijk. Italië wierp 200.000 soldaten in een offensief tegen Oostenrijk in de Veneto streek. Oostenrijk had al 100.000 soldaten in de Alpen moeten zenden om het Italiaans leger tegen te houden. De 5de, 7de en 9de Oostenrijkse legerkorpsen, geleid door Aartshertog Albrecht van Oostenrijk, streden al snel tegen het 4de Korps van het Italiaans Leger.

De meeste staten van Midden-Duitsland opteerden om te strijden aan de zijde van Oostenrijk. Het Duits Leger van de *Bund* kon150.000 soldaten in het veld sturen. Deze waren echter niet geoefend om samen als één lichaam te strijden. Ze waren niet zo goed bewapend, en nog minder goed geleid.
Beieren alleen al, had zich met 65.000 soldaten gevoegd bij het Bondsleger. Dit Beiers Leger stond langs de rivier de Main, tussen Amberg en Würzburg. Haar bevelhebber was Prins Karl van Beieren.
Te Frankfurt verzamelde zich een ander Bondsleger, het 8ste Korps, gevormd uit troepen van de landen Baden, Württemberg, Hessen-Darmstadt en Nassau. Dit telde 42.000 soldaten, geplaatst onder de leiding van Prins Alexander van Hessen.
Het Saksisch Leger van 25.000 soldaten en 58 kanonnen verzamelde zich te Dresden. De kroonprins van Saksen hield hierover het bevel. Het voegde zich onmiddellijk bij het Oostenrijks Leger.
Het Oostenrijks Leger, met haar geallieerden van de Duitse Staten, had dus het overwicht in aantallen soldaten en in artillerie. De Pruisische soldaten hadden tenminste enige vorm van opleiding genoten in de uitstekende scholen van het koninkrijk. Dit was niet het geval voor de Oostenrijkers, waarvan het leger tevens samengesteld was uit soldaten van volkeren van heel verschillende etnische oorsprong, gewoonlijk van weinig of geen opleiding, en meerdere talen sprekend. Dit maakte de communicatie onder de troepen moeilijk, wat leidde tot misverstanden in het veld.

De Pruisische bevelhebber van de militaire staf, Generaal Graaf Helmut von Moltke, verdeelde de Pruisische troepen in kleinere onderdelen die sneller konden bewegen, bijvoorbeeld per spoorwegtransport, naar waar ze het meest nodig waren. Dit verhoogde de interventiesnelheid van de Pruisische eenheden. De bewegingen van de troepen per spoor konden eenvoudiger gepland worden, en het aanbrengen van provisies naar de regimenten kon gemakkelijker georganiseerd worden. De troepen konden zo separaat bewogen worden. Dit vroeg een correcte, ingewikkeld een snelle planning, maar daarin juist waren de Pruisen meesters! De verschillende eenheden konden apart bewogen worden, om zich later weer te verzamelen voor een belangrijke veldslag, in korte tijd. Elke eenheid kon apart gepland worden, meer gemakkelijker bevoorraad, of voor eigen bevoorrading zorgen. Die strategie van von Moltke kon goed werken, zodat de divisies zich snel konden bewegen, zolang de planning perfect verliep en de gezamenlijke bewegingen goed gecoördineerd werden. Wanneer de bewegingen van de divisies echter niet in harmonie bleven, dan kon de chaos zich inzetten. De Pruisische officieren waren zich goed bewust van de moeilijkheid. Ze

corrigeerden waar dat nodig bleek. De Pruisen konden rekenen op hun reeds bestaand, uitgebreid spoorwegnet voor sneller vervoer van de troepen. Ze gebruikten eveneens overvloedig de telegraaflijnen voor betere communicatie onderling.

De tactiek van von Moltke om meerdere, kleinere legergroepen in te zetten, die zich onafhankelijk konden bewegen, was juist wat von Clausewitz had voorgesteld in zijn handboeken over de oorlogsvoering. Von Clausewitz had een leger vergeleken met een boom. Een leger trok haar levenskracht van de grond waarop het zich bevond. Wanneer de boom klein was, dan kon die gemakkelijk elders overgeplant worden. De boom vormde dan snel nieuwe wortels en ontwikkelde haar eigen kanalen van leven. Dat was niet zo met een zeer groot leger, waarschuwde von Clausewitz. Men moest steeds rekening houden met de limieten die bepaald werden door de grootte van een leger. Het leger, zoals de boom, kon zich slechts verlaten op de ruimte die het besloeg, op de plaats gedekt door haar positie, en op het veroverd land net achter haar.
Von Clausewitz had ook geschreven dat het doel van de oorlog steeds bleef de vernietiging van de vijandelijke macht. Dit, zuiver en eenvoudig, was het belangrijkst doel van elke oorlog. Dat kon slechts gebeuren in veldslagen. Enkel grote en algemene gewapende conflicten konden leiden tot grote successen. De successen waren de grootste, wanneer de gewapende conflicten zouden leiden naar grote botsingen tussen legers.
Een grote veldslag zoeken en leveren, was dus de hoofdopdracht van een veldmaarschalk, en slechts daar beheerde de man alleen, bij zichzelf. Slechts dan en daar was hij de enige, ware leider.
Het Pruisisch Leger, of de Pruisische legergroepen, de korpsen, voldoende klein om zich snel te kunnen bewegen en snel bevoorraad te kunnen worden, moesten dus samen komen om grote veldslagen te leveren. Na zulk een vernietigende slag, moest het leger snel verder oprukken, met volledige energie, om de hoofdstad van de vijand te veroveren. Dat betekende onmiddellijk voor het Pruisisch Leger om door te stoten naar Wenen! Helmut von Moltke paste het advies van Clausewitz toe.

Von Moltke bracht ook nieuwe technologieën naar deze oorlog. De Pruisisch-Oostenrijkse Oorlog was verbonden met de opgang van de industrieel Alfred Krupp en zijn gietstaal bedrijf te Essen, van de Krupp *Gussstahlfabrik*. De kanonnen die tot dan toe gebruikt werden door de artillerie op het slagveld, waren gegoten uit brons, en dus zeer zwaar. Het Pruisisch Leger gebruikte voor de eerste maal tijdens de Pruisisch-Oostenrijkse Oorlog de lichtere, stalen kanonnen gebouwd door Krupp.

In september van 1847 al, had Alfred Krupp zijn eerste gietstalen kanon afgeleverd aan het arsenaal van Spandau, nabij Berlijn. Hij moest optornen tegen het scepticisme van de Pruisische generaals. Waarom iets veranderen dat steeds goed gewerkt had? Het Krupp gietstalen kanon werd slechts getest in juni van 1849. Krupp had sindsdien zijn kanonnen verbeterd, zodat de projectielen samen met het poeder in één obus achteraan konden geladen worden. Dat betekende voor de artilleriesoldaten betere bescherming tegen het geweervuur van de vijand. Tevens verbeterden groeven, getrokken in de loop van de kanonnen, het traject en de snelheid van de projectielen. Kleinere kanonnen konden gebouwd worden om hetzelfde effect te bekomen.

Tijdens de komende gevechten, ontploften sommige van de Krupp kanonnen. De fout lag in de hoek waarmee de groeven in de blokken achteraan getrokken waren, in de plaatsen waar de lading ontplofte. Krupp werd gerehabiliteerd voor zijn kanon laat in 1866. Bij de demonstratie van zijn nieuw kanon te Tegel, konden de Pruisische koning, Bismarck, von Moltke en von Roon, met eigen ogen zien hoe goed het Krupp gietstalen kanon werkte. Krupp verkreeg zo massieve bestellingen voor kanonnen in gietstaal.
De Pruisische artillerie van 1866 gebruikte echter nog niet veel Krupp achterlaad en gegroefde kanonnen. Die zouden later komen, in grote aantallen, na de Pruisisch-Oostenrijkse Oorlog. Bijna exclusief werden dan obussen afgeschoten, kanonkogels plus lading, en de obussen voorzien van percussie ontstekers.
De Oostenrijkse artillerie bestond nog steeds vooral uit bronzen kanonnen, wel ook met groeven in de loop, maar die vooraan, vanaf de loop, moesten geladen worden met kruit en kogels. Die troepen waren wel goed geoefend in het gebruik van artillerie op een slagveld.

De Pruisisch-Oostenrijkse Oorlog, die al een Duits-Duitse oorlog kon genoemd worden, begon half juni 1866. De ganse *Deutsche Bund*, de Duitse Bond, had de oorlog verklaard aan Pruisen, samen met Oostenrijk.
Het hoofd van de Pruisische algemene legerstaf, generaal Helmut von Moltke, moest het leger in vier grote delen opsplitsen.
Een eerste legergroep moest optrekken tegen Hannover, een tweede tegen Hesse-Kassel, een ander tegen de zuidelijke Duitse Staten, en dat betekende vooral tegen Beieren. Een vierde groep moest opmarcheren tegen het Oostenrijks Keizerrijk.
Eigenlijk moest nog een vijfde groep in reserve gehouden worden in Pruisen zelf. Von Moltke moest zijn achterban in Pruisen verdedigen tegen de Hannoveriaanse en Hessische Legers die eventueel Pruisen konden aanvallen terwijl het gros van zijn troepen elders opereerde. Von Moltke moest die vijandelijke legers ook beletten zich te voegen bij de Bondstroepen in het zuiden van Duitsland, bij de troepen van Beieren en Württemberg.
De troepen die von Moltke aan de oorlog in Duitsland zelf kon wijden, konden slechts afzonderlijk het Bondsleger van Frankfurt en de Beierse troepen verslaan, niet beide samen! Tegen de verzamelde Duitse legertroepen konden de Pruisische divisies geen kans op overwinning krijgen. Het belangrijkste probleem van de Pruisische generaals was daarom te vermijden dat de twee legers van de *Bund* samen, als één formidabele strijdkracht, tegen de Pruisen zouden strijden. Zoals reeds vermeld, had het leger van Saksen zich al bij de Oostenrijkers gevoegd.

Het Oostenrijks Leger van het Noorden, bestond uit een 1ste Korps te Praag en in andere Boheemse, of Tsjechische steden, een 2de Korps nabij Teschen, het 6de Korps nabij Olmütz. De 3de en 10de Oostenrijkse Korpsen stonden te Brünn, en het 8ste Korps was geplaatst nabij Austerlitz. De Oostenrijkers konden tevens rekenen op 5 cavalerie divisies en 750 kanonnen. Het Oostenrijks Leger bewoog zich onder het bevel van de *Feldzeugmeister*, de Veldmaarschalk Ludwig von Benedek. Von Benedek had zich natuurlijk stoutweg voorgenomen om direct Pruisen binnen te vallen!

Zoals Clausewitz had geleerd, moesten de legers oprukken naar de hoofdsteden van hun vijanden. Helmut von Moltke gebruikte direct het uitgebreid netwerk van de Duitse wegen en van de Duitse spoorwegen om zijn legers te vervoeren in de richting van de Oostenrijkse

hoofdstad, Wenen. Hij verraste de legers van zijn tegenstanders door de snelheid van de mobilisatie en met zijn snelle manoeuvres. Hij zond zijn legers in de snelste, kortste richting naar Wenen! De aanval was de beste verdediging. Von Moltke wachtte geen seconde om von Benedek maar te laten aankomen.

In het garnizoen van Thorn riep Majoor-Generaal von Stückradt de Kapitein Vincius naar zijn bureau. Toen Haim Vincius binnenkwam en de militaire groet bracht, stond de bevelhebber van Thorn aan een venster te kijken naar een dril oefening van nieuwe rekruten. Hij keerde zich niet dadelijk naar Haim, en groette slechts terug met een nonchalante beweging van zijn hand.
Von Stückradt sprak daarna meer tot zichzelf dan tot Haim, wanneer hij gromde, ‘gelukkige bastaarden, deze nieuwe rekruten! Ik kan en zal hen niet naar de oorlog zenden. Ze zouden allen binnen de week gedood worden. Ze zijn nog zo jong en groen als de bomen in de binnenkoer. Hoeveel maanden zal, het me kosten om iets zoals soldaten uit hen te maken? Tegen de tijd waarop ze geleerd hebben hoe een geweer te dragen en te gebruiken, hoe naar een doel te schieten, dat te raken, en te schieten aan een goed tempo, zal de oorlog al voorbij zijn!’

Von Stückradt wachtte even alsof hij een reactie verwachtte van Haim Vincius.
Hij draaide zich naar zijn vriend, keek naar hem met moede ogen, en vervolgde dan, ‘Marienwerder heeft me het bevel gegeven een regiment infanterie en een regiment artillerie naar Breslau in Silezië te zenden, bevolen door twee ervaren officieren. Ik heb geen officieren met ervaring in de oorlog, en zeker niet in een oorlog tegen collega’s, tegen Duitsers of tegen Oostenrijkers. Maar ik moet gehoorzamen. Met het artillerieregiment en 10 kanonnen zend ik Luitenant Ofenhausen. Hij is arrogant, pedant, dom van geest en een idioot als soldaat, maar ik zal hem niet missen, ver van dat. Hij is een vleier en een pocher, net van het juist niveau waar een staf de voorkeur aan geeft om gemakkelijk in de hogere kringen gepromoveerd te worden. Hij weet wel hoe een kanon af te vuren, en God zij dank daarvoor. Hij heeft zijn wiskunde tot op een voldoende graad om de juiste elevatie van een kanon te bepalen. Hij zal voldoende goed dienen.
Ik moet ook een infanterie officier zenden van hoger rang, om de twee regimenten op goede bestemming te brengen. Jij bent kapitein, dus van hogere rang dan de luitenant. Hij zal tenminste dat moeten respecteren. Ik vroeg om een majoor te mogen zenden, hoewel ik er geen heb. Dit werd echter aanvaard, zodat je opnieuw gepromoveerd bent. Vanaf nu zul je dienen in het leger als Majoor Vincius. Marienwerder was een beetje onachtzaam. Ze vroegen niet naar specifieke namen, wel toch niet openlijk. Ze vroegen ook om mijn namen zelf te controleren. Misschien hebben ze vertrouwen in mij. Ik moet wel iemand zenden die voor mijn jongens kan zorgen. Jij bent de enige waardige aan wie ik de job kan voorstellen. Je bent de enige die ik bekwaam vind om de meeste van mijn jongens weer naar Thorn te brengen. Ik gaf hen dus jouw naam, Majoor Vincius. Je zult vervoerd worden per trein, met de kanonnen, proviand en zo verder, naar Breslau. Je moet vertrekken binnen de drie dagen. De trein voor Breslau zal aankomen rond 10 uur in de morgen. Bereid alles voor, en kijk uit naar wat de luitenant zal doen. Hij kan domheden uithalen in zijn voorbereidingen, zijn munitie vergeten, en zo voort. Ik zal hem natuurlijk ook inspecteren. Je weet wat er moet gedaan worden. Paarden voor de kanonnen zul je krijgen te Breslau, en verder. Je moet dus

geen paarden meenemen. Er zal echter wel in de trein één wagen voorzien zijn voor paarden, maar niet meer dan tien dieren zijn toegestaan. Je kunt natuurlijk je eigen paard meenemen. Ik heb er geen idee van naar waar ze je zullen zenden. Breslau betekent naar het zuiden, tegen de Oostenrijkers. Je zult wel het 2de Legerkorps gaan vervoegen, meen ik, het leger van de Kroonprins Friedrich Wilhelm. Misschien zullen ze onze regimenten toevoegen aan het Elbe Korps, maar ik denk dat niet echt. Ze zullen domoren zijn als ze je niet minstens het bevel geven over één of meerdere bataljons!'
Von Stückradt wachtte een tijdje.

Alsof plots een nieuwe gedachte door zijn hoofd schoot, keek hij Haim Vincius recht in de ogen.
Hij zei dan nog, 'het spijt me werkelijk dat dit je moet overkomen, Haim, zo snel na je huwelijk. Je verdient beter. Het lot kan soms wreed zijn. Zorg ervoor dat je heelhuids terugkomt, wil je? Ik heb je hier nog nodig. Je vrouw heeft je nodig. Dat klinkt wreed, is het niet, omdat ik diegene ben die je weg zend. Het spijt me.'
'Ik zal mijn verdomde best doen om in één stuk terug te komen, en niet in een doodskist, Majoor-Generaal. Wees daarvan verzekerd,' glimlachte Haim sarcastisch.
Von Stückradt glimlachte terug, 'ik ben er zeker van, Majoor Vincius. Je bent van het soort dat overleeft. Ik heb vertrouwen in je. Iets anders, dan. Je hebt de kroonprins die avond in Graudenz ontmoet. Je wisselde weinig woorden met hem, maar ik ben er zeker van dat de kroonprins je opgemerkt heeft. Je wandelde weg met de mooiste vrouw van de avond, dat kon hij niet onopgemerkt laten voorbijgaan. Het bevel van Marienwerder vermeldde je dus in zachte, bedekte, maar niet mis te verstane termen. Heeft Prins Friedrich zich aan jou herinnerd? Dat is de vraag! Mij instinct zegt me van ja. Ik ken je, Vincius, waarschijnlijk beter dan je denkt dat ik doe. Ik moet je waarschuwen. Je zult bevelen krijgen van mannen die veel minder verstandig, moedig, zijn dan jij, en die zich vooral veel minder bewust zullen zijn van de ware situatie in het veld dan jij. Anderen zullen jaloers op je zijn, en dan kan de kwestie naar boven komen van je religie, die de Joodse is. Niet gehoorzamen aan die mensen, of hun incompetentie in het open brengen en in hun gezicht werpen, dat zal helemaal niet helpen!
Mijn advies is beginnen te doen zoals zij willen, zonder morren, maar proberen hun bevelen te plooien naar wat jij meent dat het beste is. Zeg dat je hen verkeerd begrepen hebt. Zeg dat het terrein en de situatie veranderden en je daarom deed wat je het beste vond. Wanner je eenmaal wat gevorderd bent, gebruik dan de omgeving, de boerderijen, de ruïnes, de muren, bomen, planten, om voor alternatieven te zorgen voor wat de hovelingen bevalen. Aarzel niet! Gebruik de heuvels. Gebruik molshopen zo nodig, om je mannen achter te verbergen, gebruik de beken, beter een natte broek dan een broek vol bloed, wijk af van de richting waarin je bevolen werd, slechts een klein beetje, ontwijk het hevigst vuur, treuzel wat langer dan nodig in dekking, en doe wat je kunt om in leven te blijven met je mannen. Doe je soldaten naar de grond duiken wanneer de Oostenrijkers schieten, wacht tot de laatste seconde wanneer de Oostenrijkers met de bajonet in aanslag vooruit stormen, één van hun geliefde methodes voor aanval, en doe je mannen laag mikken. Soldaten hebben steeds de neiging hoog te willen schieten, naar het hoofd, maar dat is steeds een zeer moeilijk en klein doelwit. Doe je mannen wachten met schieten tot ze niet meer kunnen missen. Weiger hen sterke drank, wijn of bier, vóór een gevecht. Wel, je weet dat allemaal wel! Maar doe het, systematisch, geef nooit, nooit, nooit, wat de vijand wil! Doe iets anders, iets dat hij niet

verwacht dat je zou doen. En vooral, vooral, gebruik je brein om de vijand te misleiden en om onbevoegde bevelhebbers om de tuin te leiden. En zorg ervoor dat je terugkomt op je twee benen!'

Haim Vincius voelde na die lange tirade de emoties in hem opwellen. Zijn majoor-generaal was een ware vriend.
Haim antwoordde, 'ik zal dat allemaal doen, ik beloof het! Ik zal niet zo roekeloos handelen als voordien, geloof me! Ik beloof uw advies te eren. Zoals u zegt, kent u me. Ik zal alles doen wat nodig is om op een andere wijze dan in een doodskist naar Thorn terug te keren.'
Haim was nog meer verbaasd dan, wanneer von Stückradt zijn vuist hard op de tafel sloeg. De inktpot vloog een volledige centimeter hoog.
'Verdomd, verdomd, verdomd,' riep de majoor-generaal nog, 'Duitsers tegen Duitsers, Pruisen tegen Duitsers, Pruisen tegen Oostenrijkers! Ik had gehoopt dit niet te moeten zien gebeuren! Ik ben in Wenen geweest, Vincius. Meerdere malen al. Het is een zeer elegante stad. Ze is groot, trots, lieflijk, mooi, met wijken van verschillend karakter, gevuld met kunst, en de mensen houden ervan fijn te leven. Je zult er geen Barbaren bestrijden, of die verdomde Fransmannen. Let op! De Oostenrijkse soldaat kan dan al verslagen worden. De meesten onder hen zullen jonge mannen zijn uit het platteland, en de meesten van hen zullen geen opleiding genoten hebben. Ze zullen weinig geleerd hebben van de kunst van het oorlog voeren. De Oostenrijkse officieren echter, zullen zo verstandig zijn als jij! Onderschat hen niet! Hun artillerie is uitstekend. Kijk uit zijdelings, en kijk uit naar je rug!'
Von Stückradt zuchtte.

Haim Vincius wachtte een tijdje, bemerkte hoe zijn bevelhebbende officier in zijn stoel zakte, zijn hoofd in zijn handen. Hij verschoof daarna koortsachtig wat papieren die vóór hem op zijn tafel lagen. Haim wist dat hij weggestuurd werd. Hij groette, meende dat nog meer zinnen overbodig waren, en verliet de kamer in stilte.

De Pruisische 1ste en 2de Legers drongen het Oostenrijks Bohemen in vanuit Silezië. Ze werden direct op mars gestuurd naar Wenen, richting het zuiden!

Het 1ste Leger bestond uit 3 Legerkorpsen en één cavalerie korps van 3 brigades. Het trok 336 kanonnen met zich mee. Het marcheerde met ongeveer 100.000 soldaten. Het lag eerst op kamp te Nessie, onder het bevel van de Pruisische Kroonprins Friedrich Wilhelm, die nog slechts 35 jaar oud was. Hij was de zoon van de koning, en getrouwd met de Engelse Koninklijke Prinses Victoria, de dochter van Koningin Victoria van Engeland.

Het 2de Leger gebruikte de spoorweglijn Stettin-Breslau-Langaschütz-Reckenbach-Frankenstein, en de Brieg-Neusse spoorweg. Eveneens richting Bohemen! De 2de en 3de Legers werden geplaatst onder het bevel van Prins Friedrich Karl.

Het 3de Leger werd het Leger van de Elbe genoemd. Het was 3 divisies sterk. Twee cavalerie brigades vergezelden het, en het trok ongeveer 144 kanonnen mee. Het werd geplaatst rond de stad Torgan, onder het bevel van Generaal Herwarth von Bittenfeld. Delen van het Leger van de Elbe rivier werden in de richting van Nürnberg gezonden, en dan zuidwaarts naar München. Een andere deel van dit leger marcheerde vanuit het westen naar het oosten, om de

1ste en 2de Pruisische Legers in Bohemen te steunen. Het Leger van de Elbe werd per trein vervoerd vanuit Berlijn over Dresden naar Friedland, richting Bohemen.

Deze drie Pruisische legergroepen convergeerden naar een lijn tussen de steden van Sadowa en Königgrätz in Bohemen. Deze laatste stad werd in de Boheemse taal Hradek Králové genaamd. De belangrijkste veldslag van de oorlog werd naar die stad genoemd.

Het Oostenrijks Leger zou uiteindelijk verzamelen in de driehoek Josephstadt-Königgrätz-Sadowa, om daar de Pruisische invasie tegen te houden. De naam van Josephstadt in het Boheems was Pevnost Josefov, het fort van Josefov, een versterkte stad, vroeger genaamd Ples en nu verkort Josefov.
Het Oostenrijks Leger zond 7 legerkorpsen tegen Pruisen, en 3 korpsen tegen Italië. Elk korps bestond uit 4 brigades van elk 2 regimenten, uit een bataljon verkenners of tirailleurs, plus één regiment cavalerie.

Om de Duitse Bondslegers te bestrijden in Duitsland zelf, gebruikten de Pruisen drie divisies. Ze hadden één divisie te Altona in Holstein, onder het bevel van Generaal von Manteuffel. Von Manteuffel trok al dadelijk van Altona naar Hannover, het eerste doel van de Pruisen. Ze duwden zich naar de hoofdstad, in de beste en eenvoudigste raad van de oorlogsstrategie van Clausewitz.
Een tweede divisie, samengetrokken uit troepen van meerdere garnizoenen, van Mainz, Rastadt en Frankfurt, lag op kamp in Wetzlar, onder Generaal von Beyer. Von Beyer begon al Hesse-Kassel binnen te dringen vanuit dit Wetzlar.
Nog een andere divisie lag te Minden, onder het bevel van Generaal Vogel von Falckenstein. Von Falckenstein werd gekozen als de opperbevelhebber van alle operaties tegen de geallieerden van de *Deutsche Bund*. Hij ook viel Hannover aan vanaf Minden. Het doel van de Pruisen was daarmee duidelijk: eerst de noordelijke Duitse Legers verslaan, de zwakste schakel, en daarna met alle Pruisische troepen zich samen naar het zuiden keren.

Het Hannoveriaans Leger trok zich direct terug naar Göttingen, vergezeld van hun blinde Koning Georg V. Op de 17de juni al reed Falckenstein de stad van Hannover in! Tegen de 22ste, hadden de Pruisen reeds gans het Land van Hannover ingenomen, behalve de streek rond Göttingen.
Eveneens op de 19de juni reden de Pruisische troepen Kassel in. Dit sneed alle vluchtwegen van het Hannoveriaans leger af. Het probeerde nog zich te bewegen naar Fulda, om van daar het Beiers Leger te vervoegen. De lijn Bleicherode-Eisenach werd echter geblokkeerd door de Pruisen, zodat de Hannoverianen naar alternatieven moesten zoeken. De Pruisen manoeuvreerden volgens de bevelen van von Moltke, om nooit de Duitse legers elkaar te laten vervoegen om één groter leger te vormen. De Pruisen zonden hun troepen per spoorweg van Magdeburg naar Gotha.
De Pruisische soldaten, ongeveer 9.000 mannen, marcheerden onder de Generaal von Fliess. Aan de rivier de Unstrut, sloegen ze in tegen Oostenrijkse troepen. Von Fliess moest zich terugtrekken, omdat de Hannoveriaanse troepen aanvielen met veel meer soldaten. Von Fliess, verslagen, trok zich terug naar Warza. Het Hannoveriaans Leger vond zich echter iets later aan alle zijden omsingeld door 40.000 Pruisen, troepen van de Generaals von Goeben, von Beyer en von Manteuffel. Op de 29ste juni gaven de Hannoverianen zich over!

De oorlog tussen Pruisen en Oostenrijk werd eveneens in snel tempo afgehandeld. De oorlog duurde slechts 7 weken! Niettemin werden meerdere veldslagen geleverd, de ene snel na de andere.

Het Pruisisch Leger marcheerde Saksen in vanaf de 16de juni, met het 1ste Leger en met het Leger van de Elbe. De Saksen trokken zich terug tegen de overmacht, Bohemen in, om zich te voegen bij het Oostenrijks Leger. De Pruisen namen zeer snel het Land van Saksen in!
In minder dan 2 weken, hadden de Pruisische generaals Hannover veroverd, Hesse-Kassel en Saksen! Pruisen kon nu ongehinderd optrekken naar Beieren en naar de rest van de legers van de *Deutsche Bund*. De Pruisische divisies waren al onderweg.

Op de 17de juni verklaarde de Oostenrijkse Keizer Franz Joseph de oorlog aan Pruisen. Op de 20ste verklaarde Italië de oorlog aan Oostenrijk. Dit laatste dreef belangrijke troepenmassa's van Oostenrijk weg van de Pruisische invasie. Oostenrijk zelf moest op twee fronten tegelijk strijden.

De Oostenrijkse generaals hadden Pruisen willen invallen, maar ze waren veel te laat met hun mobilisatie om een dergelijke campagne te kunnen wagen. De Pruisen stonden al aan hun grenzen! De Pruisen mobiliseerden zich veel sneller. Ze bewogen zich daarna ook veel sneller en hadden al de Oostenrijkse grenzen overschreden. Ze hadden daartoe de snelste weg naar Wenen gekozen, over het *Riesengebirge* heen, het Reuzengebergte, tussen Silezië en Bohemen.
De Pruisische 1ste, 2de en 3de Legers marcheerden zuidwaarts het Sudetenland in, de kortste weg om het hart van het Oostenrijks Keizerrijk aan te vallen en naar Wenen te slaan. Ze moesten wel het *Riesengebirge* over, een formidabele hindernis, en in de stellige wetenschap dat het Oostenrijks Leger hen zou opwachten wanneer ze uit de bergpassen aan de andere zijde zouden verschijnen, en uit de kleine wegen tussen de met sneeuw bedekte bergen zouden geraken.

Het Leger van de Elbe splitste zich in twee delen. Eén deel marcheerde via Würzen, Dahlen en Strebla, het andere via Ostrau en Dobeln. Dit laatste marcheerde aan de rechterflank van het gros van het leger.

Ondertussen marcheerde het 1ste Pruisisch Leger van Görlitz naar Löbau en Ostritz. Een afdeling cavalerie reed door Bischofswerder langs de linkerflank van het Leger van de Elbe. Op de 18de juni nam het Dresden in Saksen in, en trok verder. De Pruisische Prins Friedrich Karl, de neef van de koning, beval deze troepen. De strijdkrachten van Prins Friedrich Karl konden de invasie van Bohemen aanvangen, een keizerlijk territorium van Oostenrijk-Hongarije.

Tezelfdertijd vorderde het Pruisisch 2de Leger van Silezië naar Bohemen. Bohemen was een land omringd door bergen. De Pruisen daalden Bohemen in vanuit het noorden, en het 2de Leger ook vorderde door de Reuzenbergen, door het *Riesengebirge*.

Op de 24ste juni versloeg het Oostenrijks Leger te Custozza het Italiaans Leger. De Italianen waren de Veneto streek binnengevallen, om Oostenrijk daar te overweldigen. Het Oostenrijks en het Venetiaans Leger, bevolen door de Aartshertog Albrecht van Oostenrijk, versloegen er twee Italiaanse Legers! Generaal Alfonso Ferrero la Marmora leidde het ene Italiaans Leger. Koning Vittorio Emanuele I begeleidde hen. Enrico Cialdini leidde het ander Italiaans Leger. De Italianen genoten van een sterk numeriek voordeel, van bijna dubbel zoveel soldaten. Niettemin moesten ze wijken onder de schoktactiek van de Oostenrijkers, die vurige bajonetaanvallen tegen de Italiaanse troepen lanceerden. De Italianen werden snel achteruit gedreven tot over de Mincio rivier, en uit de Veneto streek.

Ondertussen, in Bohemen, begon de Oostenrijkse Veldmaarschalk Ludwig von Benedek zijn troepen achter het *Riesengebirge* samen te trekken. Tegen de 25ste juni was het Oostenrijks Leger klaar om de Pruisische aanval te weerstaan en de Pruisen weer de bergen in te drijven. Het 1ste Oostenrijks Korps, een brigade van het 3de Korps en een cavalerie divisie hadden zich bewogen van Jung Bruntzlau, waar ook het Saksisch Leger zich aan het hergroeperen was. Zij wachtten aan de zuidelijke kant van de bergen, en meenden de Pruisen nu snel te zien verschijnen in de vlakte.
Het 10de Korps Oostenrijkers bevond zich te Jaromir met ook al een cavalerie divisie. Het Oostenrijks 4de Legerkorps had zich bewogen naar Opocno, het 6de Legerkorps naar Solnitz, het 3de Korps naar Tynist, het 3de korps naar Wamberg, het 2de Korps naar Geyersberg, en 4 cavalerie divisies naar Gabel, Leitomischel, Abstdorf en Policzka. In totaal stond Veldmaarschalk von Benedek tegen de strijdkrachten van de Pruisische kroonprins met 6 legerkorpsen. De Oostenrijkse troepen aan de Iser rivier, onder de Graaf Clam-Callas, stonden tegenover het Pruisisch leger van Prins Friedrich Karl. De bedoelingen van de Pruisische legers waren zich te concentreren te Gitschin, maar de Oostenrijkse troepen bevonden zich dichter bij hen, meer noordelijk van die stad, in hun weg.

Vanaf de 20ste juni trokken de Pruisen uit de bergen, zuidwaarts.
Het leger van de Elbe marcheerde over de wegen in 6 dagen naar Gabel.
Het 1ste Pruisisch Leger bewoog zich om door te stoten op de 22ste, om Kirchenberg te bereiken, waar het hergroepeerde. Het had zich in verscheidene delen gesplitst om door de bergen te geraken.

Het 2de Pruisisch Leger was zeer sterk als aanvallende strijdkracht. Het 2de Leger viel Bohemen in, maar had zich vooraf ook moeten splitsen om sneller door de passen van het *Riesengebirge* te geraken. Het 6de Pruisisch Korps werd bevolen zich in de richting van Olmütz te bewegen. Het vocht een schermutseling uit te Freiwaldau tegen Oostenrijkse cavalerie. De Oostenrijkers vreesden dat een groter leger achter het 6de Korps aankwam. Ze trokken grote aantallen soldaten in de weg van het Pruisisch Korps.
De Oostenrijkse brigades konden het Pruisisch 2de Leger niet tegenhouden. Op de 28ste juni bereikte het 2de Pruisisch Leger posities op de rechteroever van de Elbe, van Arnau tot Gradlitz, ten noorden van Jaromir. Dit was een strategisch belangrijke beweging, want het gros van het Oostenrijks Leger was geconcentreerd op de linkerzijde van de Elbe. De Pruisische strijdkrachten op de rechteroever van de Elbe konden, door verder naar het zuiden te trekken, het Oostenrijks Leger afsnijden van de weg naar Wenen! Gelukkig voor von

Benedek en de Oostenrijkers, drongen de Pruisen niet snel verder door naar het zuiden. Ze lieten een vluchtroute open voor de Oostenrijkers.

Op de 27ste juni, zond de Pruisische kroonprins een korps tegen Trautenau, en aan ander tegen Nachod.
Wanneer de Pruisische soldaten dan opdaagden aan de Boheemse, zuidelijke zijde van de bergen, vonden ze de Oostenrijkse strijdkrachten in hun weg, zoals verwacht.
Op dezelfde dag daarom, werden de Veldslagen van Nachod en van Trautenau gestreden. Daar probeerden de Oostenrijkers de Pruisische opmars te stuiten! De Pruisen leken gestopt te zijn nog in de bergen, maar eigenlijk veroorzaakten ze zulke grote verliezen van soldaten bij de Oostenrijkse divisies, dat de veldslagen desastreus eindigden voor het Oostenrijks Leger. De Pruisische divisies trokken vooruit! De Oostenrijkse troepen trokken zich terug vóór hen.

De Pruisische Generaal Karl Friedrich von Steinmetz bezette met zijn 5de legerkorps de hoogtes nabij Nachod. Delen van het Oostenrijks 6de Korps onder Generaal von Ramming kwamen tegenover de Pruisen te staan en vielen hen aan, maar ze werden teruggeslagen. Naarmate meer Oostenrijkers aankwamen, voegden ze zich bij de stormaanvallen, de befaamde tactiek van de Oostenrijkers, maar dat soort van aanvallen bleek voor hen zeer kostelijk in mannen, en het bracht niet de gewenste successen. De gedecimeerde Oostenrijkers trokken zich ten slotte terug van het veld. De Oostenrijkers ondervonden zo voor het eerst echt de kracht van de Pruisische naaldgeweren. Ze verloren meer dan 5.700 mannen tegen de Pruisische verliezen van 1.200 soldaten. Te Nachod dus, werden de Oostenrijkers verslagen.

Aan het westelijk, Duits front, tijdens de Veldslag van Langensalza, werd het leger van Hannover verslagen door mindere, Pruisische troepen. Koning Georg V van Hannover richtte zijn leger van toch 19.000 soldaten onder Generaal Alexander von Arentschildt tegen ongeveer 9.000 Pruisen. De Hannoverianen wonnen wel een overwinning, maar iets later werden ze omsingeld door een groter Pruisisch Leger dat vanaf alle zijden naar hen convergeerde. De Slag van Langensalza had net de tijd gegeven aan de Pruisen om samen te komen tegenover het Hannoveriaans Leger. De Hannoverianen voelden zich niet in staat zich te voegen bij hun Beierse geallieerden in het zuiden. Ze gaven zich over, zoals reeds vermeld, op de 29ste juni. Twee dagen later gaf Koning Georg V van Hannover zich over te Nordhausen. De Pruisen bezetten snel gans Hannover.

In Bohemen, doken de Pruisische troepen van Generaal Adolf von Bonin eveneens uit de bergpassen. Op weg van Trautenau naar Pilnikov, waar ze hoopten de verbinding te realiseren met het Pruisisch 1ste Leger, werden ze opgevangen door de Oostenrijkers.
De Pruisische Generaal von Clausewitz, die een divisie van het 1ste Korps beval, kwam als eerste aan te Pardnitz en wachtte daar enige uren op het tweede deel van zijn troepen. Ondertussen was een brigade van het 10de Oostenrijks Korps, geleid door de Oostenrijkse Generaal von Mondl, eveneens aangekomen te Trautenau. Hij bezette de hoogtes rond de stad en Trautenau zelf. Iets later kwam ook nog het gans 10de Korps van het Oostenrijks Leger aan, bevolen door Generaal von Gablenz.

De troepen die zo tegenover elkaar stonden, leverden direct de Veldslag van Trautenau af. De Oostenrijkers vielen de troepen van Generaal Bonin aan. De slag duurde zes uren, en weer werden de Pruisen verslagen. De Oostenrijkers dreven de Pruisen van het veld. Hoewel de Oostenrijkers een overwinning kregen, verloren ze meer dan 5.000 soldaten en 196 officieren. De Pruisen verloren 1300 soldaten en 56 officieren. De Slag van Trautenau was dus een zeer bloedige Pyrrhus overwinning van de Oostenrijkers, en toonde de doeltreffendheid aan van de Pruisische achterlaadgeweren. De slag stopte ook de Pruisen niet van hun vordering in Bohemen!

Ondertussen bleef het Pruisisch 5de Korps onder von Steinmetz zich bewegen naar de samenkomst van de wegen naar Skalitz en Neustadt, waar het bevelen ontving van von Moltke om halt te houden. De voorhoede onder Generaal von Loewenfeldt zag het Oostenrijks 6de Korps aankomen.
De Oostenrijkers zonden dadelijk een brigade uit om de Pruisen op te vangen. De Pruisische voorhoede bezat slechts 6 en een half bataljon, 5 eskadrons en 12 kanonnen, tegen het Oostenrijks ekwivalent van 21 bataljons, 80 kanonnen, en veel meer cavalerie. Ook daar vochten de Pruisen en de Oostenrijkers een veldslag, tot nog meer Pruisische troepen opdoken.
Von Steinmetz kon een tegenaanval lanceren, de Oostenrijkers verslaan, en de vijand terugwerpen naar Skalitz.
In deze slag verloren de Pruisen 1.122 soldaten gedood of gewond, maar de Oostenrijkers verloren 7.500 mannen, van wie 2.500 gevangen genomen waren door de Pruisen.
Het 2de Pruisisch Leger van de kroonprins had dus twee verschillende veldslagen geleverd op dezelfde dag! De Pruisen verloren een slag en wonnen de andere, maar ze dienden zware verliezen toe in de twee slagen aan de Oostenrijkers. De Oostenrijkse generaals moesten nu wel langzaam eraan beginnen te twijfelen of ze het Pruisisch invasieleger konden tegenhouden. Ook verloren ze veel soldaten, aan hoge snelheid. Het moreel van hun troepen verminderde even snel.

Aan de andere, westelijke zijde, bouwden de troepen van Prins Friedrich Karl bruggen over de rivier de Iser te Turnau en Podol. Op de hoogvlakte van Sichrav bereidden ze een aanval voor op de stad Münchengrätz, naar het zuiden toe, nabij de Iser. Münchengrätz heette Mnichovo Hradiste in het Boheems.

Op de 28ste juni vielen het 1ste Pruisisch Leger en het 3de, het Elbeleger, de Oostenrijkse strijdkrachten aan van de Luitenant-Kolonel Graaf Eduard Clam-Callas te Münchengrätz. In de schermutseling die volgde, verloor Clam-Callas 2.000 soldaten. Hij trok zich geraadzaam terug naar Gitschin. De Pruisen verloren 341 soldaten.

Het leger van Prins Friedrich Karl, meer dan 100.000 soldaten, verzamelde zich in de vlakten van Bohemen. De Pruisen dreven de Oostenrijkers weg van de wegen die naar Solotka leidden, en verzamelden zich daar. De positie van de stad Gitschin, of Jicin in het Boheems, werd van strategisch belang voor het Pruisisch Leger. Ze was natuurlijk ook van strategisch belang voor de Oostenrijkers! Gitschin lag tussen de rivieren de Iser en de Elbe. De Oostenrijkers hadden alle reden om ongerust te worden. Eén Pruisisch Leger lag al nabij Gitschin, een ander bewoog zich naar en langs de Elbe!

Het leger van Prins Friedrich Karl was al aangegroeid tot 140.000 soldaten. Graaf Clam-Callas, de Oostenrijkse generaal die vóór hem stond, had slechts 60.000 soldaten! Toch weigerde eerst Prins Friedrich Karl een veldslag aan te gaan. Hij wachtte. De Oostenrijkers hielden eveneens hun posities te Münchengrätz en Gitschin.

Dezelfde dag marcheerde het Pruisisch 2de Leger van Gablenz naar Eypel. Twee Pruisische divisies vielen de Oostenrijkse troepen van Generaal von Gablenz aan. De Oostenrijkers verloren de Veldslag van Soor. Ze lieten 3.700 soldaten dood of gewond achter in het veld, voor slechts 720 Pruisen gedood of gewond. De Oostenrijkse generaals leerden dat elke grote schermutseling of veldslag hen veel meer kostte dan hun tegenstanders.

Het 8ste Oostenrijks Legerkorps en hun 6de Korps, geplaatst onder de leiding van Aartshertog Leopold, stond vóór Skalitz. Het 8ste Korps kwam het 6de Korps vervangen op de oostelijke oever van de Aupa rivier. Het 6de Korps marcheerde naar Dolau. Het Oostenrijks 8ste Korps streed dan tegen de Pruisische oprukkende troepen van von Steinmetz. In die Veldslag van Skalitz, verloren de Pruisen 1.365 gedode of gewonde soldaten, maar de Oostenrijkers verloren bijna 6.000 soldaten, onder wie 2.500 gevangenen bij de Pruisen.

De gevechten van Soor en van Skalitz openden de weg voor de Pruisische 1ste en 6de Korpsen. De afstand tussen de troepen van Prins Friedrich Karl en die van de Kroonprins Friedrich Wilhelm te Soor was slechts 43 kilometer.
Op de 29ste juni bewogen zich vier Oostenrijkse legerkorpsen, het 4de, 6de, het 8ste en het 10de, naar de troepen van de Pruisische Kroonprins Friedrich Wilhelm. Het Oostenrijks 1ste Korps en het Saksisch Leger bewogen zich tegen Prins Friedrich Karl.

De Stafchef van Pruisen, Generaal Graaf Helmut von Moltke, beval vanuit zijn militair hoofdkwartier in Berlijn aan Prins Friedrich Karl om zijn opmars naar Gitschin verder te zetten, om het 2de Pruisisch Leger te steunen tegen de superieure Oostenrijkse strijdkrachten. De prins deed wat hem bevolen werd.

De Oostenrijkse Graaf Clam-Callas hield halt te Gitschin in een zeer sterke verdedigende positie, in een terrein van diepe ravijnen, hoge heuvels en greppels. Toch vielen de Pruisen aan! Onder hevige druk moesten de Oostenrijkers naar Gitschin zelf wijken, al strijdend. De Pruisen konden Gitschin in de nacht innemen. In deze Veldslag van Gitschin, verloren de Oostenrijkers 7.000 soldaten, onder wie 4.000 gevangen genomen waren. De Pruisen verloren 2.600 mannen, gedood, gewond of vermist. Graaf Clam-Callas werd verslagen. Hij kon niet langer de voortschrijding van Prins Friedrich Karl tegenhouden, zodat hij zijn troepen terugtrok naar de stad Königgrätz.

Op de 30ste juni bracht Koning Wilhelm van Pruisen zijn hoofdkwartier naar Gitschin, of Jicin, in Bohemen. Er was geen gevaar meer dat de troepen terug de bergen in konden geworpen worden. Zijn Generale Staf, geleid door von Moltke, vergezelde hem.

Tot dan had Haim Vincius gevonden dat de oorlog eigenlijk een zeer vervelende en vermoeiende zaak was. Hij had met zijn mannen gemarcheerd in de 7de Divisie van het 2^{de}

Pruisisch Leger. Hij had het bevel gekregen te Breslau zich bij die divisie te voegen. Zijn artillerie was hem afgenomen. Hij hield nog fris in zijn geheugen de hatelijkheid op het gezicht van de Luitenant von Ofenhausen, die zo gelukkig was om van zijn strenge majoor af te geraken.
De luitenant had toegevoegd, 'eindelijk, Majoor, ben ik op mijn eentje en kan ik mijn beste kwaliteiten ontplooien. Tot dusver hebt u niets anders gedaan dan me af te houden mijn vaderland te dienen en van deel te nemen aan enige veldslag. Ik wens u geluk. Maar u eert de Pruisische Legers niet!'
Haim had de luitenant niet de tevredenheid van een antwoord gegeven. Hij had zijn hielen gedraaid en was weggewandeld zonder te groeten.

Mars na mars was Haim Vincius mee naar het zuiden gestapt, met de 7de divisie steeds, door de koude en vochtige bergpassen. Hij had zoveel als mogelijk zijn mannen gespaard van de koude en van pijnlijke voeten. Dat laatste was belangrijker dan men kon denken. Open wonden op voeten konden etteren en rotten. Mannen konden erg ziek worden van de koude, en van onvoldoende voedsel en van uitputting. Haim zorgde ervoor om voedsel te vinden op alle plaatsen. Als hij niet voldoende van het leger kon krijgen, dan stal hij het zonder scrupules. Zijn mannen werden meesters in het doorzoeken van boerderijen langs de weg, op zoek naar eender wat dat kon gegeten worden. Ze streken naar als aasvogels! Het resultaat van dat alles was, dat wanneer ze de bergen achter zich konden laten, Haim Bohemen kon instappen met een praktisch intact regiment, een zeldzaam feit, waarvoor hij opgemerkt werd. Zijn regiment had die faam gekregen, maar Haim had nooit meer dan de helft van de normale bezetting van dergelijke troepen kunnen verzamelen. Von Stückradt had al enige soldaten achtergehouden te Thorn, en te Breslau waren geen nieuwe soldaten toegevoegd aan zijn groep. De artillerietroepen van Thorn waren beter voorzien geworden. Haim had er geen idee van in welk deel van het Pruisisch Leger de artillerie van Thorn was ingevoegd. Dat kon hem nu ook heel weinig schelen.
Haim schreef brieven naar zijn vader, naar zijn vrouw in Berlijn, en naar Majoor-Generaal von Stückradt. Hij wist niet of die brieven ooit wel hun bestemming zouden bereiken, noch wanneer ze zouden aankomen. In het vooruit marcherend leger, bemoeide hij zich enkel met zijn eigen problemen, sprak zelden met andere officieren, sprak slechts in vertrouwen met de soldaten die hij kende van Thorn, en volgde strikt alle bevelen op. Hij ploeterde en sleepte zich voort door de modderige passen, marcheerde verder, en kwam steeds ergens aan op de tijd die van hem verwacht werd.

De Oostenrijkse Veldmaarschalk von Benedek beval zijn grootste strijdkracht zich tegen de Prins Friedrich Karl te werpen, dus eerder aan de Iser dan aan de Elbe. Hij hield slechts een klein contingent soldaten om de divisies van de Pruisische kroonprins te bedwingen. Hij meende dat één korps wel voldoende zou zijn om de vooruitgang van de kroonprins tegen te houden of erg te vertragen. Aan het einde, zou hij zich op dat punt zeer, zeer vergissen! De troepen van de kroonprins waren het die zijn verdedigingen doorbraken op het meest cruciale punt.

Het 2de Pruisisch Leger, meerdere korpsen, met de kroonprins van Pruisen, marcheerde toen onafhankelijk en eerst ongehinderd langs de Elbe rivier verder zuidwaarts. Het Pruisisch 5de Korps sloeg tegen de Oostenrijkers te Schweinschädel, en zonden de vijand snel op de

terugtocht met een zwaar verlies van 5.000 soldaten gedood, gewond of gevangen gemaakt. De Pruisische kroonprins bereikte de Elbe zonder belangrijke verliezen.
Het eerste probleem van Generaal von Moltke, aan de Elbe geraken in Bohemen, was succesvol opgelost, en op tijd. De Oostenrijkse Veldmaarschalk von Benedek trok zijn soldaten terug tot op de hoogvlakte van Dubenetz, stopte het 3de Korps om het te houden te Miletin, en beval daarna dat 1ste Korps en de Saksen zijn hoofdleger te vervoegen via de weg van Miletin. Het Oostenrijks 5de Legerkorps en 4 cavalerie divisies stonden in lijn vóór de Elbe, met de versterkte Josephstadt aan hun rechterflank.

Tot op dat ogenblik, hadden de planners in de Oostenrijkse staf in veldslagen en schermutselingen tegen de oprukkende Pruisen al meer dan 30.000 soldaten verloren. Ze waren ook niet bekwaam geweest de Pruisen in het *Riesengebirge* te houden. De Oostenrijkers bleven vanaf dat ogenblik zuiver defensief. De weg van Arnau naar Gitschin lag open, zodat de Pruisische troepen zich konden verzamelen en concentreren om krachtig aan te vallen. De achtereenvolgende nederlagen en de verschrikkelijke verliezen aan soldaten, hadden de Oostenrijkse troepen gedemoraliseerd. De Pruisen konden hun enthousiasme na herhaaldelijke overwinningen verhogen.

De Slag van Königgrätz

Op de 30ste juni van 1866 verzamelden de Pruisische Legers zich. Ze bedreigden de Oostenrijkse strijdkrachten aan de westelijke zijde, de zijde van de Iser, en in de achterhoede. De Oostenrijkers hadden zich verzameld rond de Elbe, aan de westelijke, linkerzijde van de stroom, ten noorden van Josephstadt. Aan hun rechterkant, aan de rechteroever van de Elbe, verzamelde zich nog het 2de Pruisisch Leger geleid door de Kroonprins Friedrich Wilhelm van Pruisen. Aan hun rechterzijde, vorderde het 1ste Pruisisch Leger en het Leger van de Elbe onder Prins Friedrich Karl van Pruisen. Deze laatsten marcheerden al voorbij Gitschin, naar het zuidoosten, om zich te spreiden in een driehoek van Jung Bruntzlau in het zuiden tot Turnau, langs de Iser. In het noorden, de top van de driehoek, lag Gitschin, een mooi, klein typisch stadje van Bohemen, ten westen van het Oostenrijks Leger.
De Oostenrijkers wilden het Pruisisch 2de Leger aan de andere zijde, aan de rechteroever van de Elbe houden. De Pruisische troepen en ook de Oostenrijkers hielden die posities slechts een tijdje aan.

De volgende dag, de 1ste juli 1866, beval de Veldmaarschalk von Benedek de algemene terugtocht van het Oostenrijks Leger tot nabij de versterkte stad van Königgrätz. Hij had een hoogvlakte gevonden tussen de steden Sadowa en Königgrätz, een hoge, natuurlijke citadel, die goed verdedigd kon worden. Hij had niet meer de bedoeling zelf aan te vallen. Hij wou deze plaats houden, en zo met zijn troepen het hart van Bohemen verdedigen tegen de aanrukkende Pruisische legers. Hij gaf het bevel aan zijn *Geniedirektor*, de Baron Pidole, om de posities van het leger te versterken. Pidole bouwde meerdere batterij versterkingen, beschermd door tot acht voet hoge aarden muren.
De Oostenrijkse Legers namen posities in van meerdere dorpen in een zone, eveneens ongeveer een driehoek, gericht naar het zuiden, met als hoge basis de lijn van Sadowa in het westen tot Smiritz in het oosten, en met de zuidelijke top te Königgrätz. De kroonprins van

Saksen hield de verdediging van de meest zuidelijke en westelijke zijde, van Pila tot de hoogten van Problus.

Het Pruisisch 1ste Leger en het Elbe Leger onder de bekwame Prins Friedrich Karl, volgden de Oostenrijkers zuidwaarts tot voorbij Gitschin, het Jicin van de Bohemen, aan de westelijke zijde van de Oostenrijkers. Het Pruisisch 2de Leger, onder het bevel van de kroonprins, bewoog zich eveneens zuidwaarts, naar Königinhof, aan de linkeroever van de Elbe.
De Oostenrijkers stonden tussen de rivier de Bistritz links van hen, westkant, en met de Elbe rechts, oostkant, gezien naar het noorden toe, vanuit het zuiden, vanuit Königgrätz. Het Oostenrijks Leger stond geconcentreerd en gereed om een grote veldslag te leveren. Ze moesten het Pruisisch Leger hier stoppen. Ze waren zich ervan bewust, dat als ze hier verloren, de weg naar Wenen open zou liggen voor de Pruisen.

Op de 2de juli, daalde het leger van de Elbe, het 3de Pruisisch Leger, nog steeds uit het noorden. De Pruisische 1ste en 2de Legers, kwamen respectievelijk uit het noordwesten (1ste en 3de) en uit het noordoosten (2de). Ze stonden op minder dan tien kilometer van elkaar, eigenlijk onbewust van elkaar, en onbewust van de concentratie die ze bewerkstelligd hadden.
Het Pruisisch 1ste Leger had het bevel gekregen posities in te nemen langs de lijn Neu-Bidsow tot aan Horwitz, om Sadowa te verkennen, en later de Elbe tussen Königgrätz en Josephstadt, ten noorden van Königgrätz. Het leger van de Kroonprins Friedrich Wilhelm moest de richting naar Praag in het oog houden.
Aan het einde van die dag kreeg Prins Friedrich Karl rapporten die hem en zijn staf bewust maakten van de ware posities van het Oostenrijks Leger, heel dicht bij hen, achter de Bistritz, met Sadowa bijna in hun centrum. Prins Friedrich Karl bereidde zich voor om de Oostenrijkers over de Bistritz heen aan te vallen. Hij telde erg op de troepen van de kroonprins om de rechtervleugel van de Oostenrijkers aan te vallen, langs de Elbe.
De troepen van Prins Friedrich Karl bewogen zich volgens een lijn die uit het noorden van Horwitz naar Nechanitz in het zuiden liep, de linkerflank van de Oostenrijkers, langs de Bistritz. Het leger van de Elbe kon de Oostenrijkers in het noorden aanvallen, en de meer noordwestelijke flank van de Oostenrijkers.
Het leger van de kroonprins van Pruisen was zich nog aan het bewegen naar het zuiden tot voorbij Josephstadt, om net ten noorden van de Oostenrijkers te staan, tegen de Elbe, en ten noordoosten dus van de vijand. De kroonprins zelf marcheerde nog ten noorden van de Oostenrijkers, te Königinhof. Hij gaf het bevel aan zijn leger om de troepen van Prins Friedrich Karl in het zuiden te steunen.

De Bistritz was wel een rivier, maar eigenlijk op veel plaatsen niet meer dan een beek, die eerder gemakkelijk kon overgestoken worden. Op sommige plaatsen was ze niet breder dan een sloot. Het werd slechts moeilijker de Bistritz over te steken nabij Nechanitz, in het zuiden, waar de rivier nu gezwollen bleef door de recente, hevige regens en door de waters van haar voedende zijrivieren.

Ondertussen versterkten de Oostenrijkers hun verdedigingen door verschansingen op te werpen en loopgraven te bouwen. Ze plaatsten hun batterijen in lijn. De verschansingen werden in alle haast opgeworpen, en bleken later van weinig nut voor de Oostenrijkers.

Op de 3de juli, de dag van de grote veldslag, bij dageraad, begon echt de Pruisische aanval op het Oostenrijks Leger nabij Königgrätz.
Het had zeer hard geregend tijdens de nacht. Geen weer om een soldaat in uit te zenden! Mist hing over de velden, tussen de dorpen. Het weer was werkelijk zeer slecht voor optrekkende soldaten. Kanonnades openden de vijandelijkheden. Het dorp Benatek stond direct in lichterlaaie. Benatek lag langs de Bistritz, in het noordwesten. In dit begin kwamen de divisies van Prins Friedrich Karl, die zeer energiek zelf bevelen uitdeelde, niet over de Bistritz heen.

Rond dezelfde tijd, vroeg in de morgen, kwam de 70-jaar oude Koning van Pruisen Wilhelm I aan op het slagveld. Hij was vooral per trein aangekomen, vergezeld van zijn Oorlogsminister von Roon, van zijn stafchef von Moltke, en van de Minister-President Otto von Bismarck. De generaals van Prins Friedrich-Karl legden de situatie uit aan de koning.
De koning van Pruisen ging akkoord met een algemene aanval langs de lijn Benatek-Nechanitz, de lijn van de Bistritz rivier. De eerste hoofdaanval zou dus gebeuren aan de westelijke flank van het Oostenrijks Leger. Het leger van de kroonprins kwam nog verder vanuit het noorden. Tegen de gezamenlijke druk van de twee Pruisische Legers, zouden de Oostenrijkse soldaten nog verder naar het zuiden geduwd worden, tot beneden Königgrätz, en dan over de Elbe naar het oosten, op de weg naar Olmütz en Wenen. Indien ze een nederlaag zouden leiden, zouden de Oostenrijkse generaals zonder twijfel de hoofdstad willen verdedigen.
Bohemen was een mooi land, met veel groene heuvels en fijne valleien. Kleine boerderijen samen vormden kleine dorpen, mooie graanvelden, hagen en bosjes. Hier zouden snel ontzettende scenes voorvallen van de slachting van de veldslag. Veel mannen zouden vandaag sterven.

Op die dag was het Oostenrijks Leger nog 206.000 mannen sterk, met ongeveer 770 kanonnen. Het Pruisisch 1ste Leger en het Leger van de Elbe vielen de Oostenrijkers aan met 124.000 soldaten en 440 kanonnen. Het 2de Leger van de Kroonprins Friedrich Wilhelm zou de Pruisische strijdkrachten op 221.000 soldaten en 790 kanonnen brengen, lichtjes hoger dan de Oostenrijkse macht in beide aantallen.
De Slag van Königgrätz kon beginnen. Königgrätz zelf, de versterkte plaats en haar garnizoen, zou nooit een centrale rol spelen. De veldslag woedde op haar terreinen in het westen, in de open velden en in de heuvels en bossen. De regen bleef de ganse morgen naar beneden stromen. De divisies van Prins Friedrich Karl dreven zich vooruit en vielen de Oostenrijkse hoogvlakte aan.

De Oostenrijkse Veldmaarschalk had de plaats voor een defensieve stelling zeer goed gekozen. De hoogtes van Lipa, aan de noordwestelijke hoek, dekten van boven de aankomende Pruisische troepen. Deze trokken al snel maar zeer moeizaam door de modderige vallei. Vanaf de hoogtes van Lipa sloegen de zeer krachtige Oostenrijkse batterijen hun kanonkogels in op de aanvallende Pruisische troepen. De Pruisische artilleriesoldaten daarentegen, moesten hun zware kanonnen door het modderig terrein van de Bistritz vallei trekken en duwen, onder zware, neervallende regenvlagen. Toch bleven de Pruisen vooruit komen, ten aanval.

De verschrikking geleverd door de vijandelijke artillerie, waar de Pruisische infanterie in moest stappen was vreselijk. Een vloed van stukken ijzer, schrapnels, vloog tegen de soldaten in met ongelooflijke macht. De stukken metaal vlogen door de lichamen heen en brachten ernstige verminkingen aan. En toch stapten de Pruisische infanterie en cavalerie onverbiddelijk verder. De meeste officieren waren ervan overtuigd dat ze onoverwinbaar bleven die dag, zoals ze de meeste gevechten de voorbije dagen hadden gewonnen. Door hun hardnekkigheid vooral, wonnen ze de dag. De officieren verwachtten niets minder. Trouwens, ze zouden niet slechts een veldslag winnen vandaag! Ze zouden de campagne winnen, als ze maar de Oostenrijkers van de hoogtes konden duwen!
Kroonprins Friedrich Wilhelm spoedde zich om Prins Friedrich Karl te steunen, en een tweede front in het noorden en noordoosten te openen, maar zijn troepen marcheerden nog ver af, ten noorden, terzijde de Elbe. Friedrich Wilhelm hoorde zijn soldaten al onder elkaar zeggen, dat als de Oostenrijkers hun volledig leger moesten inzetten om Prins Friedrich Karl tegen te houden, de Oostenrijkers voorzeker aan hun rechterflank zouden vernietigd worden door de naderende troepen van de kroonprins. Zijn staf beaamde die visie. Het leger van de kroonprins stond rond 11 uur te Choteborek klaar om vanuit het noorden frontaal aan te vallen. De soldaten van de kroonprins waren zeer nodig, want tegen de middag stond het Pruisisch Leger van Prins Friedrich Karl bijna helemaal stil, in de grond geboord door de zeer efficiënte Oostenrijkse artillerie.

In één van de eerste stormaanvallen van het 2de Pruisisch leger van de kroonprins, zag men de Pruisische 7de divisie zich naar voor bewegen, naar het zuiden toe, tegen het Swiepwald, een woud op de beboste hoogtes van Maslowed. Daar stond het Oostenrijks Leger. Het woud bedekte een hoge heuvelrug. Generaal von Fransecky zond 4 bataljons vooruit in stormloop.

Haim Vincius en zijn mannen stonden in zeer slecht weer, in modderige grond, en in zwiepende regenvlagen, tegenover een dicht woud. Haim had er geen idee van hoe dat woud genoemd werd, en hij wist ook niet welke de namen waren van de dorpen waar hij en zijn soldaten doorgetrokken waren. Hij had horen vermelden dat hij vandaag in de actie zou geworpen worden. Hij had vaag gehoord over een dorp met de naam Benatek, dat iets ten noorden al van de plaats waar hij vorderde, in vlammen stond. Dat dorp was aan het branden! Hij zag zeer hoge, rode vlammen uit de aarde achter hem opstijgen. In de verte, iets later, stegen donkere, dikke rookwalmen naar de hemel. Haim hoorde het rollend kanonvuur aan zijn rechterzijde en aan zijn linkerzijde, en verder weg ook, in het zuidwesten. Hij wist niet hoe de veldslag zich in zijn geheel aan het ontwikkelen was, als er al een veldslag bezig was, en niet slechts een artillerieduel. Haim wist slechts dat hij en andere bataljons naar voor werden gezonden om het woud te veroveren waarin de vijand wachtte.
Zou hij een artillerie barrage ook moeten trotseren? Haim Vincius wist niet dat Benatek praktisch in het midden lag van de noordelijke verdedigingslijn van de Oostenrijkse strijdkrachten!

Haim was nat tot op het been, en voelde zich zeer geïrriteerd door die vochtigheid. Zijn klederen hingen zwaar om hem heen en kleefden aan zijn lichaam. Hij hield helemaal niet van dat gevoel, en zijn soldaten nog minder. De regen bleef zwaar neervallen rond hem. Zijn hoge laarzen en zijn uniform hingen vuil van de modder. Het was het soort van zandige modder die men slechts hoefde af te kloppen eens men droog was, maar ze bleef thans kleven

op Haim en zijn mannen. Iedere stap die ze namen was moeilijk en zwaar. Haim gleed soms uit in de modder, en vloekte dan zo hevig als zijn mannen. Dikwijls verdwenen zijn voeten helemaal in de slipperige modder. Hij was blij naar boven te kunnen lopen, tot in de hoogtes van het woud, weg en uit het moerassig terrein dat lager lag. Zijn enige troost was mager: hij bevond zich niet alleen in deze beproeving. Als het gans Pruisisch Leger vooruit stapte, dan moest iedereen hetzelfde totaal ongemak en dezelfde ergernis ondervinden als hij.
Haim was inderdaad niet alleen! Links en rechts van hem vorderden andere colonnes infanterie. Haim hield er ook helemaal niet van in colonnes te stappen. Hij had het hart van de individuele verkenner, van de eenzame en alleen strijdende krijger, van de jager die het terrein gebruikt om onzichtbaar te blijven en onverwachts toesloeg en schoot. Hij had veel liever met zijn mannen in uitgespreide orde gestapt, een comfortabele afstand tussen elke man houdend.

Haim stapte zoals bevolen in colonne, maar hij gaf een vreemd voorbeeld aan zijn soldaten, die ze ijverig volgden. Hij sprong van struik naar struik, van af en toe een lage boom naar een andere. Achter zich, deden zijn mannen zoals hij, zoals hij hen geleerd en opgedragen had. Zelfs andere colonnes begonnen hem te imiteren. De soldaten vonden deze manier veel veiliger dan strak in een rechte lijn te marcheren en zo gemakkelijke doelwitten te vormen voor vijandelijke schutters en voor kanonvuur. Vóór hem zag Haim het soort van terrein waar hij naar hunkerde. De bomen beloofden veiligheid, beschutting, plaatsen om zich te verbergen. Het woud groeide opwaarts, naar boven toe, tot op de heuvelrug. Als de Oostenrijkers die rug hielden, en zich er goed achter verstopt hielden, dan zouden hier en vandaag veel van zijn kameraden sterven.

Toen Haim zich nog op ongeveer twee passen bevond van waar de bomen begonnen, brak het woud uit in grijze rook. De Oostenrijkers bevonden zich vóór hem inderdaad, daar, wachtend tussen de bomen. Ze hadden het vuur geopend op de aankomende Pruisen.
Haim Vincius riep onmiddellijk, ‘naar de grond, naar beneden!’
Hij schoot al naar de bomen, liet zich in de modder vallen, herlaadde zijn *Zündnadelgewehr*. Hij schoot, ondanks de regen. Haim had reeds een andere patroon in zijn geweer. Hij bleef neerliggen, en schoot weer naar het woud. Hij kon geen menselijke vorm onderscheiden tussen de bomen, recht vóór hem. Hij vuurde slechts in de dichte bladeren. Zijn mannen openden het vuur, zoals hun officier. Haim hoorde wel de angstkreten en de kreten van pijn bij de vijandelijke soldaten, van Pruisische kogels die Oostenrijkse lichamen raakten. Hij had al verscheidene van zijn mannen zien vallen, gedood of gewond door kogels uit Oostenrijkse musketten. Een woedende razernij nam hem in de greep.

Wanneer Haim vijf of zes kogels in de bomen had afgeschoten, hoorde hij kreten in het Duits van, ‘vooruit, vooruit, vooruit!’
De kreten werden achter hem geroepen.
‘Ja,’ meende Haim.
Hij kon hier toch niet blijven liggen als doelwit van de vijand. Haim moest gehoorzamen. De Oostenrijkers schoten in vlagen. Wanneer een vlaag kogels over zijn hoofd vloog, stond hij plots op en liep vooruit, zo goed mogelijk gebogen als hij kon. Hij keek met één oog naar wat zijn mannen deden. Gelukkig imiteerden ze hem, en volgden. Haim riep niet meer. Hij leidde nu door het voorbeeld te geven. Hij liep, en bereikte de rand van het woud. Hij had meerdere

kogels langs zijn oren horen vliegen, maar omdat hij gebogen liep, vormde hij al een kleiner doelwit. Namen trouwens de Oostenrijkers echt doel op de lopende Pruisische soldaten, of schoten ze maar in het wilde weg, in de richting van de aanstormende Pruisische mannen? Haim begon er aan te twijfelen of de vijand correct doel nam, want zijn soldaten bleven ongedeerd naast hem lopen en achter hem, de bomen in.
Haim wierp zich neer tussen de struiken, de varens in, achter de eerste bomen van het woud. Meerdere van zijn mannen kwamen naast hem om een lijn te vormen, dichtbij hem. Die lijn werd sterk, bijna onmogelijk te nemen en te overrompelen door de Oostenrijkers, want de Dreyse geweren lieten de Pruisen toe hun eigen vuurbarrage nu te realiseren. Ze hadden gekozen om een gekartelde lijn te vormen. Ze bestond uit stukjes schuine posities, zoals Haim had gewild en geoefend had met hen.
‘Dank God,’ bad Haim, ‘ze doen wat ik hen geleerd heb. Goede jongens!’

Het vreemde van de zaak was, dacht Haim, dat hij geen andere Pruisen rechts of links van hem naar voren had zien sprinten. Wat was er gebeurd met de andere colonnes? Was hij alleen te ver gevorderd, te vroeg, te ver?
Dan weigerde hij aan wat dan ook nog te denken, stond, en begon weer te lopen, zij het niet te snel, roepend, ‘voorwaarts, voorwaarts!’
Haim stond, geweer geladen, liep enige stappen van boom tot boom, schoot, herlaadde, en opende weer het vuur op witte, Oostenrijkse uniformen, die vóór hem bewogen.
‘Schiet laag,’ waarschuwde hij weer, en liep verder.
Hij bereikte een groep Oostenrijkse soldaten die achter lage struiken recht stonden. Ze schoten en herlaadden vanaf de loop hun musketten. Haim nam doel, schoot, beval zijn mannen te schieten, en voort te schrijden. De ene na de andere, bijna tegelijk, alsof getroffen door een harde wind, vielen de Oostenrijkers die hij kon zien naar de grond.
Haim herlaadde, schoot op wat vóór hem bewoog. Hij wist niet echt wie er vóór hem stond, Oostenrijker of Pruis, maar hij schoot mannen neer zo snel hij kon. Hij liep alsof in een dodende furie in het woud. Hij was niet bekwaam nog enig onderscheid te maken tussen vriend of vijand. Hij nam slechts doel, schoot, viel neer, herlaadde, nam weer doel, schoot weer, herlaadde terwijl hij liep, en schoot. Hij nam wel een seconde om te zien of hij alleen vorderde, maar hij bemerkte wel gezichten die hij kende, links en rechts van hem. Het waren mannen die aan dezelfde pas als hij vooruitgingen en die een hel van kogels zonden naar diegenen die vóór hen stonden of liepen. Wie kon zulk een wilde aanval over toch een breed front weerstaan? Haim kon nog steeds niet goed vriend of vijand onderscheiden, omdat er zoveel modder hing op alle uniformen en mantels. Hij liep, schoot, viel neer, herlaadde, schoot, stond op en liep enkele passen verder. Zijn mannen liepen praktische op één lijn naast hem. Ze kwamen aan dezelfde snelheid vooruit, springend van boom tot boom, schietend en herladend. Haim trok voorbij lichamen die in de modder of in de varens lagen, Oostenrijkers die geraakt werden door Pruisische kogels. De moedigste Oostenrijkers rukten ook naar voor, liepen naar Haim al schreeuwend, de bajonet klaar om te steken. Dergelijke lijnen van Oostenrijkers, geweren leeg van kogels, liepen niet ver. De kogels van de Pruisische geweren die zeer snel herladen konden worden, schoten de Oostenrijkse golven van soldaten meedogenloos neer. Geen enkele bajonet kwam zelfs de Pruisen te nader!
Het lopen werd moeilijker. Het terrein steeg sterk. Haim werd moe. Hij liep de heuvelrug nu steil op, begreep hij. Enkele malen suisde een kogel langs zijn hoofd. Hij voelde geen pijnlijke inslag in zijn lichaam. Hij bleef ondanks alles in beweging, de zekerste wijze om

vijandelijke kogels te ontwijken. Haim liep, schoot, herlaadde, en liep weer vooruit, schuin van links naar rechts.
Haim dacht na een tijdje dat hij nu wel de heuvelrug in het woud bereikt had. Meer lichamen van gedode of gewonde Oostenrijkers lagen hier. Sommige mannen kreunden. Haim zag mist en rook zich mengen vóór hem. Hij kon nu ook de regen en wind sterker horen huilen en pletsen. Als toch maar dit weer een beetje kon veranderen! Haim verlangde zo erg naar wat droogte, naar de warme stralen van de zon. Vandaag zou de zon zich niet tonen, vreesde hij.

Het eerste deel van het Swiepwald vóór Haim was geklaard van Oostenrijkse vijanden. Zo dacht Haim tenminste, want hij kon nog steeds de vuurlichtjes zien van geweren die schoten, doch verder vóór hem. Rook van veel musketten rees nog links en rechts van hem.
Haim liep maar verder, moeizaam en hijgend, tot hij er zeker van kon zijn de heuvelrug bereikt te hebben. Wanneer hij toch eens recht durfde te staan, zag hij plots de tweede helft van het Swiepwald een beetje onder hem, lager. Hij stond hoog boven op een rotsblok, en had daar een goed zicht op de uitgestrektheid van het woud, onder hem. Hij wachtte dan, verzamelde een tiental mannen rond zich, en wist dat de anderen wat verderop zouden zitten of liggen, en nog meer anderen achter hem.
Haim plaatste al de mannen die kon zien rond hem, zei hen neer te liggen, en op hem te wachten. Hij beval vijf soldaten hem te volgen naar links. Hij wou niet te ver links en rechts lopen, want Pruisische kogels konden hem daar raken. Hij wandelde of sprong, steeds gebogen, tot twintig stappen aan zijn linkerkant. Daar zag hij nog andere Pruisische soldaten aankomen. Het woud was hier wat minder dicht. De Oostenrijkers leken niet meer te schieten. Het leek hem mogelijk gewoon verder aan te vallen. Hij deed hetzelfde aan zijn rechterkant. Hij verzekerde zich ervan dat de andere Pruisische colonnes zijn eigen mannen goed inhaalden. Zijn colonne was nu een gekartelde, drievoudige lijn geworden. Geen colonnes meer! Haim had het eerder dom gevonden om nu nog in een rechte colonne te vorderen. Te meer, omdat nu iedereen zich in het woud kon verbergen, achter de bomen en in de hoge struiken. Pruisische soldaten van andere regimenten moesten zich in zijn bewegingen gevoegd hebben, want Haim vond Pruisische soldaten ver links en rechts van hem.

Haim zou hier niet mogen talmen! Er werd een veldslag geleverd in het Swiepwald! Haim stond recht, en begon weer zijn kreet te schreeuwen, ‘vooruit, vooruit!’
Hij liep dus vooruit, schoot, herlaadde, schoot, en liep verder. Schieten, vallen, herladen, opstaan, schieten, vallen, herladen, opstaan, schieten!
Elke soldaat en iedereen in zijn regiment kende de dril. Haim zag zijn mannen dit tot de perfectie uitvoeren, net zoals hij. Hoelang had iedereen nog kogels? Haim wist nadien niet meer hoeveel maal hij die bewegingen herhaald had. Tienmaal? Veel meer?
In elke geval, hij was de eerste om plots uit de bomen te lopen. Hij zag gedurende enkele ogenblikken de hemel zich een beetje openen, en hij kon tot ver vóór zich groene velden lichtjes zien glooien. Hij liep in een vlakte! Hij kon een ander dorp zien liggen. Oostenrijkers vluchtten van het woud weg, maar draaiden zich niet om, en ze schoten niet meer.
Meerdere van zijn mannen liepen eveneens het woud uit, bleven stomverbaasd even staan, en keerden dan snel weer naar de bescherming van de bomen.
Tot zijn grote schrik, zag Haim echter een dichte lijn van Oostenrijkse colonnes recht vóór hem over de vlakte naar de woudrand toestromen, in lijn, en parallel aan de rand van het woud, soldaten met bajonetten op de geweren!

De Oostenrijkers voerden reeds een tegenaanval uit, in stormloop, de Oostenrijkse schoktactiek. Haim beval zijn mannen weer het bos in, slechts één pas achteruit. Hij beval hen zich achter de bomen te verbergen en neer te gaan liggen. Hij beval vrijuit te schieten naar de aanlopende Oostenrijkers. De Oostenrijkers begonnen plots heel luid te schreeuwen, in de furie van hun stormloop. De Oostenrijkers liepen daarna naar Haim toe in formaties die drie of vier rijen dik waren, man naast man in elke rij. Dit was gewoon domheid! Ze hadden Pruisen met Dreyse geweren vóór zich!
Haim riep weer naar zijn mannen vrijuit te schieten, volgens eigen wil, en honderden kogels sloegen in op de aankomende, golvende rijen.
Haim zelf schoot, schoot en schoot opnieuw. Tientallen Oostenrijkse soldaten vielen neer. Haim bleef schieten. Dat deden ook de mannen rond hem. Ze veroorzaakten een slachting! Het geluid van de zeer snelle schoten en de kreten van de getroffen Oostenrijkers waren oorverdovend en groeiden aan, naarmate de Oostenrijkers dichterbij geraakten. De Oostenrijkers hadden gehoopt de Pruisen te kunnen overweldigen in hun wanhopige bajonet-op-de-loop stormloop, een aanval die inderdaad indrukwekkend en vreesaanjagend werd uitgevoerd, maar die te pletter liep op de rand van het woud. De Pruisen geloofden in hun Dreyse geweren. Ze deden het enige wat ze konden, serie na serie kogels afschieten in de Oostenrijkse rangen. De Pruisen hoefden slechts te schieten naar de massa! Ze zagen honderden Oostenrijkse infanteristen neergemaaid worden zoals grashalmen in de velden onder meedogenloze zeisen.

Dan vlogen kanonballen over en rond de Pruisen in het woud. Die ontploften met vuur, zware rook en overweldigend geluid. Het woud werd een hel van vuur en ontploffingen. Metalen schrapnels en lange, snijdende stukken hout vlogen overal rond en wierpen elke Pruis neer die nog recht stond. Niet zo met de mannen rond Haim. Die lagen allen neer, en staken hun lichamen zo laag als ze konden tegen de grond. Ze gebruikten elke verhoging van het terrein, zelfs als slechts enkele centimeter hoog, om hun lichaam achter te beschermen. En ze bleven vuren vanaf de grond! De Oostenrijkse batterijen luidden de terugtocht van de Oostenrijkse infanterie in.
Wanneer het artillerievuur even leek te verminderen, beval Haim zijn mannen weer iets dieper het Swiepwald in. De Oostenrijkers trokken zich dan stap per stap terug, eveneens verschrikt door het moorddadig kanonvuur dat alles vóór hen vernietigde. Wanneer de Pruisen dan achteruit weken, tot weer achter de heuvelrug, deed Haim zijn mannen even neerliggen en wachten. Ze schoten en bleven schieten naar de laatste Oostenrijkers die hen in het woud durfden volgen. Haim zag weer veel mannen vóór hem neerstuiken. Niet één Oostenrijkse soldaat bereikte de lijn van de heuvelrug. Ook de Oostenrijkse tegenaanval was neergeslagen.

Wanneer Haim geen soldaten meer kon zien lopen of gaan in het woud, beval hij te stoppen met schieten. Hoeveel patronen hadden hij en zijn mannen nog? De Oostenrijkers hadden ook opgehouden nog kanonballen in het woud te schieten.
Een vreemde stilte begon over het Swiepwald te hangen, hier en daar toch nog onderbroken door een laatste musket of geweer dat schoot. Haim meende dat deze, zijn echte eerste, zware aanval en tegenaanval over was.

Haim zou nu naar links en naar rechts moeten kijken, uit het woud treden, en op zoek gaan naar informatie. Haim was er redelijk van overtuigd dat niemand hem het volgend uur of zo enig nieuws of bevelen zou brengen. Geen nieuwe bevelen! De Oostenrijkse tegenaanval moest overal gestopt zijn. Zijn bevelen waren eenvoudig. Het Swiepwald moest ingenomen worden. De slag moest verder branden! Haim stond met tegenzin op, en ging de heuvelrug af, terug naar de rand van het woud, zuidwaarts, vanwaar hij net de terugtocht had geschreeuwd.

Haim Vincius zag weer de velden en het dorp dat net vóór hem lag. Geen Oostenrijkse soldaat leek nog in het groen veld te lopen. Haim schreed dan verder, behoedzaam, langzaam, zijn mannen in één lijn, een dunne lijn, die zowel links als rechts van hem liep zover hij kon zien. Hij bemerkte plots dat veel meer Pruisen exact hetzelfde deden zoals zijn eigen mannen. Hij ging verder, naar het dorp toe. Geen Oostenrijkers hielden hem tegen. Haim schreed over gedode Oostenrijkers. Hij ging verder. Hij nam doel op de kerktoren van het dorp. Hij wandelde volledig het Swiepwald uit. Hij zou het dorp, daar vóór hem innemen, en daar wachten en vragen naar informatie en nieuwe bevelen. Naast hem, aan de beide zijden, bleven de Pruisen juichen en naar voor marcheren. Pruisische officieren, links en rechts van hem, groetten van ver, en deden zoals hij het voorbeeld gaf.

De Pruisen hadden twee Oostenrijkse bataljons uit het Swiepwald verdreven. De noordelijke verdedigingslijn van de Oostenrijkers werd doorbroken in de eerste Pruisische aanval! De Oostenrijkers hadden wel een tegenaanval ingezet met versterkingen, getrokken uit hun 4de en 2de Korpsen. De Pruisische Generaal von Fransecky vroeg ook versterkingen aan, en kreeg twee bataljons van de Pruisische 8ste divisie. Hij had dan 14 bataljons en 24 kanonnen, maar hij viel een Oostenrijkse strijdkracht aan van 40 bataljons en 122 kanonnen! De Pruisische 7de Divisie boog even achterover en trok zich terug, maar behield haar posities op de noordelijke rug van het Swiepwald. De Pruisen hadden langer dan drie uur in het woud gevochten, en hun veroverde grond gehouden. Daarna waren ze nog verder gevorderd, zuidwaarts, het Swiepwald uit. Majoor Haim Vincius leidde die beweging.

Terwijl deze slag gestreden werd, was de Pruisische 8ste Divisie de Bistritz overgestoken. Ze maakte gebruik van twee bruggen. Ze duwden de Oostenrijkse troepen snel achteruit, uit de twee bossen van Skalka en Sadowa. De Oostenrijkers vluchtten achteruit, tot op de hoogtes van Lipa.
Het Oostenrijks Leger had ongeveer 160 kanonnen in aanslag tussen Lipa en het iets verder gelegen Langenhof. Die openden het vuur op de 8ste Pruisische Divisie. De Pruisische soldaten konden niet uit het woud geraken. Ze zouden allen afgeslacht geworden zijn, zonder zelfs een tegenstander maar ooit te hebben gezien. De Oostenrijkse artillerie toonde hier haar overweldigend overwicht.

Ok de Pruisische 3de en 4de Divisies bewogen zich naar voor. Ze dreven de Oostenrijkers vóór hen uit, terug naar Dohalitz en Mokrowous, en van daar naar stellingen ten oosten van Langenhof en Streselitz. De Pruisische infanterie veroverde ook die plaatsen. Maar dan, zoals de Pruisische 8ste Divisie, werden ze tot staan gebracht door hevig en superieur kanonvuur van de Oostenrijkse artillerie! De batterijen hielden hen zeer efficiënt tegen.
De voorhoede van het Leger van de Elbe had tegen die tijd ook de Bistritz achter zich gelaten, meer naar het zuiden, nabij Nechanitz. Ze staken de beek over in een lange lijn van

hat noorden naar het zuiden, en verdreven het Saksisch Leger weg van de Bistritz. Tegen elf uur, reorganiseerde het Elbeleger zich lans de lijn Hradek-Lubno, met de Bistritz nu in hun rug!

Op hetzelfde ogenblik, aan de Oostenrijkse noordelijke flank, stond het Pruisisch Leger tegenover Maslowed, aan het woud van Sadowa en tot Mokrowous. Aan hun linkerzijde echter, waren de troepen van Generaal Fransecky aan het lijden, en de Pruisische 8ste Divisie ook leed erg onder het uitstekend verdedigend kanonvuur van de Oostenrijkse artillerie.
Prins Friedrich Karl riep zijn 5de en 6de Divisies voorwaarts, naar het woud van Sadowa, maar de Oostenrijkers wierpen alle pogingen van die troepen terug. De divisies konden niet verder vorderen naar de hoogtes van Lipa.
Daarentegen, wierpen de Pruisen op hun beurt gemakkelijk de zwakke tegenaanvallen van de Oostenrijkers terug. De Pruisische vordering van het 1ste Leger kwam zo tijdelijk tot halt.

Vanaf de hoogtes van Lipa tot Problus, aan de noord-zuid, westelijke verdedigingslijn van de Oostenrijkers, had het Oostenrijks Leger dan ongeveer 250 kanonnen verzameld. Die hielden het Pruisisch 1ste Leger tot stilstand. De Pruisische artillerie van slechts iets meer dan 40 kanonnen, antwoordde het artillerievuur vanaf de linkeroever van de Bistritz. De Oostenrijkse artillerie kon meedogenloos de Pruisische infanterie in de grond boren. De Pruisische cavalerie kon geen steun verlenen. De hoogvlakte belette dat. De Pruisen liepen nu het gevaar daar van het veld gedreven te worden!
Het was nu 13h00. De Pruisen bevolen al hun Reserve cavalerie naar Sadowa, om de onafwendbare Pruisische terugtocht te dekken.

Beter nieuws van andere fronten begon dan het Pruisisch 1ste Leger uit haar zeer gevaarlijke situatie te redden.
Het Elbeleger had het Saksisch Leger vanaf 11h30 aangevallen. Ze vielen aan op de zuidelijke oever van de Bistritz, ten zuiden van de Oostenrijkers, en van Hradek tot Problus. De Pruisische voorhoede bewoog zich vooruit. De Prins van Saksen voerde een tegenaanval uit tegen die Pruisische voorhoede met een volledige brigade, maar hij werd teruggeslagen. De Saksische prins viel een tweede maal aan, met twee, nog sterkere brigades. Hij werd opnieuw achteruit geslagen, en liet zeer zware verliezen in het veld achter. De Pruisische infanterie was gewoon onoverwinnelijk in infanterie gevechten.
De Pruisen namen daar Ober-Prim in. De Pruisische Generaal Herwarth von Bittenfeld slaagde erin 66 kanonnen aan de rechterzijde van de Bistritz te sleuren, aan de oostelijke oever van de rivier. Hij bracht die verder, naar Nieder-Prim. Hij richtte zijn vuur naar het dorp, zodat even later een regiment van de 15de Pruisische Divisie het dorp kon veroveren. De Pruisische 14de en 15de Divisies konden daarna samen een aanval uitvoeren op Problus.

In het zuiden beval de Prins van Saksen dan de terugtocht naar de hoogtes ten zuidwesten van Rosnitz, tot naar het dorp Brira. De Pruisen trokken op vanuit Problus, want de Oostenrijkse achterhoede was uit dat dorp verdreven. De Pruisische 14de en 15de Divisies werden slechts in hun vooruitgang vertraagd door het Saksisch artillerievuur en door de batterijen van het 8ste Oostenrijks Legerkorps, dat op de heuvels geplaatst was ten noordoosten van Problus. Het zuidwestelijk front van de Oostenrijkers was praktisch aan het bezwijken.

We moeten even teruggaan in de tijd, naar een ander front in de veldslag. Terwijl de slag rond Problus gebeurde, was het 2de Pruisisch Leger aangekomen te Chlum, ten zuiden van het Swiepwald. Het Pruisisch 2de Leger kwam met volle kracht vanuit het noorden aan, maar het was laat. De aankomende troepen van het Pruisisch Gardekorps, elite troepen van Pruisen, werden geleid door Generaal von Alvensleben. Hij had in de vroege morgen het hevig kanonvuur nabij Benatek gehoord. Hij zond een nota naar de Generaal von Fransecky, om hem te verwittigen. Hij zou rond 11h30 Jericek bereiken, schreef hij. De rest van het legerkorps volgde hem snel.
Het regende nog steeds. De Pruisen duwden hun kanonnen zeer moeizaam door de modder. De troepen vonden dat bijzonder hard, maar ze volhardden in hun inspanning om de bevelen te volgen.
Von Alvensleben kwam inderdaad al om 11h00 te Jericek aan de Trotina rivier aan. Zijn hoofdstrijdkracht had zich bewogen naar Choteborek, lichtjes ten noordoosten van Jericek. De Pruisische 11de Divisie van het 2de Leger bereikte zelfs stellingen ten noorden van Racitz, eveneens op de Trotina, heel wat ten zuiden van Jericek. Daar, maakte het contact met de Oostenrijkse troepen, maar het kwam onder hevig Oostenrijks artillerievuur te liggen. Rond 11h00 waren de troepen van het 2de Pruisische Leger die de Trotina bereikt hadden, de Pruisische Garde en het 6de Korps. Ze naderden de linkerflank van het 1ste Pruisisch Leger! Ze bezetten de lijn Burglitz-Jericek-Choteborek-Welchow. Zouden ze hetzelfde lot ondergaan als het 1ste Leger en gestopt worden door het Oostenrijks kanonvuur, of zouden ze kunnen doorstoten?

Haim Vincius had in feite nooit zijn bevelhebbende officieren ontmoet! Hij had zijn bevelen gekregen van boodschappers, officieren van het hoofdkwartier, officieren van lagere rang, die hem kleine papiertjes brachten met daarop wat krabbels betreffende de nieuwe bevelen. Die krabbels waren soms moeilijk te lezen! Na de strijd in het Swiepwald en na de verovering van Maslowed, waren Haim en zijn mannen gebleven binnen de 7de Divisie van het Pruisisch Leger. Wanneer Haim aan de buitenrand van Maslowed stond, echter, reed een officier te paard naar hem toe.
De man glimlachte. Hij wist ogenschijnlijk wel wie Haim Vincius was, en overhandigde Haim één van die kleine papiertjes die van de staf van de divisie kwamen. Haim las, wat hem heel wat tijd kostte, en las dan luidop dat hij bevolen werd, alleen, zonder zijn mannen van Thorn, ogenblikkelijk, zich te melden aan de staf van het Pruisisch Gardekorps. Generaal von Alvensleben leidde dit korps.

Von Alvensleben was een naam en een begrip in het Pruisisch Leger, een man die het vertrouwen genoot van de koning, en van Graaf von Bismarck. Het Gardekorps was het elitekorps van het 2de Leger, geleid door de kroonprins zelf.
Generaal von Alvensleben was als diplomaat in 1863 naar St Petersburg gezonden om er een wederzijds steunverdrag met de Russen te onderhandelen tijdens de Poolse revolte. Het verdrag, toen de Alvensleben Conventie genoemd, had voor de samenwerking gezorgd tussen de Pruisische autoriteiten en het Russisch Leger aan de Pruisisch-Russische grenzen met Polen. Het Russisch leger streed toen tegen een smadelijke revolte van een deel van de Poolse bevolking.
Von Alvensleben was gekend om de vriendschap en het vertrouwen te genieten van de koning van Pruisen. Hij was een Pruisische hoveling van de hoogste rang. Hij was tevens een

echte strijder, een ware en loyale soldaat. Von Alvensleben was een dappere man, niet iemand die slechts thee dronk in een staftent. Von Alvensleben kon ook dat, maar hij was een koppige vechter. Hij beet zich vast in elk gewonnen terrein. Van hem werd gezegd dat hij niet wist wat de woorden nederlaag of terugtocht betekenden.

Haim Vincius vloekte, het stafpapiertje in de hand. Hij had eerder verkozen te blijven bij de jongens van von Stückradt, elitetroepen of niet! Wat wilde de Pruisische Garde met hem, een Jood?
Haim reed terug naar het noorden, want de Garde reed en marcheerde achter de 7de Divisie. Hij reed op een geleend paard, en moest verscheidene malen vragen waar de staftenten zich bevonden. Toen hij aankwam, vertelden officieren hem dat von Alvensleben op een inspectietoer reed met zijn directe militaire stafofficieren. Haim wist dan niet meer wat te doen. Moest hij uren wachten tot de Generaal von Alvensleben weerkeerde? Moest hij met zijn duimen spelen terwijl een slag aan de gang was?

Gelukkig bemerkte een jonge, hooghartige stafofficier hem. Die officier ging gekleed in een zeer opzichtig, kleurrijk uniform. De man merkte Haim waarschijnlijk op, omdat hij nog steeds zo vuil was, nog steeds bedekt met de half gedroogde modder van gisteren, en met bloedvlekken nog goed zichtbaar op het ruig stof. Zijn uniform was erg vuil en nog vochtig op meerdere plaatsen.
‘Bent u toevallig Majoor Vincius?’ vroeg de kapitein nogal sceptisch.
‘Dat ben ik,’ antwoordde Haim wat uitdagend en grimmig.
De kapitein groette formeel, ‘goede namiddag, majoor! Ik ben Kapitein Diefenthal van de staf van de Pruisische Garde. Ik kan u meedelen waarom u hier bent. Generaal von Alvensleben droeg me op zich bij u te excuseren. De plicht riep hem weg. U bent hier, omdat de kroonprins en de generaal hoorden wat u realiseerde. De eerste uit het Swiepwald, de eerste om Maslowed te betreden! Dat voorbeeld trok de ganse 7de Divisie verder. We hebben zulke strijdende mannen nodig! Mannen van het ander soort hebben we in overvloed! Beschouw uzelf van nu af aan als getransfereerd naar het Gardekorps. U bent bevorderd tot *Oberstleutnant*, tot kolonel, en u moet voortaan drie bataljons van de Garde leiden. Ik zal u op de kaart tonen waar thans die bataljons zich bevinden. De bevelvoerende officieren van de Garde weten al dat ze een nieuwe kolonel krijgen. Ze zullen u de huidige toestand uitleggen. Tijdens de dag, na de stafvergadering later, zult u een reeks stafkaarten krijgen en nieuwe bevelen voor uw bataljons. We blijven de Oostenrijkers aanvallen! U zult een groot deel van onze infanterie bevelen. We hopen het beste voor u en voor hen!’
Kolonel! Haim Vincius kon zijn oren nauwelijks geloven. Zo snel? Toch had deze jongeman, gekleed in zijn onbevlekt, ongekrenkt en onbevlekt uniform, die overal op zijn lichaam blonk van het goud, de woorden duidelijk en luid gesproken!

Haim stamelde, ‘ik ben een Jood!’
Het was de eerste gedachte die bij hem opkwam.
De jonge officier keek Haim aan, verrast door het protest.
‘Ja, dat weten we,’ zei hij stoïsch. ‘In dit leger van de Kroonprins Friedrich Wilhelm, kan het ons werkelijk weinig deren welke uw godsdienst is, zolang u maar voor Pruisen strijdt, en dat werd tot nog toe uitstekend gedaan. We nemen verschillen in godsdienst hier niet in beschouwing. Wel, dat is natuurlijk niet helemaal waar, maar we geven er echt veel minder

om dan in andere korpsen. U bent een kolonel nu, en die promotie kan niemand meer van u afnemen. Ze werd bevestigd door de koning zelf, in volle wetenschap van wat u bent, wie u bent, en wat u gedaan hebt. Sta me toe u geluk te wensen!'
De jonge officier grijnsde bij het verbaasd gezicht dat Haim toch nog trok, en groette formeel.
'Wel, heb ik ooit!' was alles wat Kolonel Vincius kon zeggen.
De officier lachte.
'Wel, goed dan,' stamelde Haim, die nu ook grijnsde.
'Ik zal u een jonge luitenant geven om u naar de garde te brengen. Ik neem aan, dat u geen uniform van de Garde bij u heeft. Ik zal aan iets denken en het u later met een boodschapper achterna zenden!'
Haim knikte, 'dank u, kapitein. Ik voel me aan u verplicht.'
'Vergeet dat, kolonel. Trouwens, ik ben de provisie-officier van de Koninklijke Garde. Als zelfs ik geen uniform kan vinden, wie kan dat dan wel?'
Haim glimlachte, en dankte opnieuw.

De jonge kapitein riep een luitenant binnen. Hij zei hem Kolonel Vincius naar zijn bataljons te brengen. De kapitein ging naar buiten met Haim.
Hij nam één goede blik op het paard waarmee Haim aangekomen was, onderdrukte een andere glimlach, en riep uit, 'hemel, dit dier kan ook niet gebuikt worden in de garde! U kunt niet op een oude artillerieknol naar de Garde rijden! Luitenant, haal één van de reservepaarden van de staf voor de kolonel, wil je? Met een correct zadel en met de kleuren van de Garde!'
De luitenant salueerde.
Even later reden Haim en de luitenant in de nog steeds zware regen naar de staf van zijn nieuwe bataljons. De staf was georganiseerd in een oude, grote schuur van een boerderij, verborgen in een klein bos. Haim ontmoette er zijn officieren.
In de vroege namiddag werden Haim Vincius en zijn bataljons bevolen naar Choteborek, tegenover de hoogtes van Horenowes.

Het bleef hevig regenen in de namiddag van de 3de juli. Het weer werd er niet zachter op! Een dikke mist hing nog in de vallei van de Bistritz. Vóór de Pruisen stonden de hoogtes van Horenowes, die de Oostenrijkers bijna zonder verdedigingen hadden gelaten. De strijd en het kanonvuur duurde voort aan het Swiepwald.
De Pruisische kroonprins deed 48 kanonnen plaatsen tussen Racitz en Horenowes. De Pruisische infanterie van de kroonprins trok vooruit! De kanonnen van het 2de Leger openden het vuur op de Oostenrijkse rechtervleugel. De Pruisen lanceerden een aanval op Horenowes. De 11de Pruisische Divisie veroverde Racitz. De Pruisische Garde en de Pruisische cavalerie marcheerde naar Horenowes. De Oostenrijkers hadden 40 kanonnen naar Horenowes gebracht, maar de Garde veroverde zonder grote moeilijkheden de hoogtes. De Oostenrijkse artillerie werd gedwongen zich zuidwaarts terug te trekken. De strijd om het bastion van von Benedek was volop aan de gang.

Ondertussen veroverde de Pruisische 12de Divisie het dorp Sendrasitz. De 11de Divisie marcheerde naar het noorden van dat dorp, links van de Pruisische Garde. De Garde trok op naar Maslowed, het dorp dat Haim kende. De Pruisen plaatsten 90 kanonnen op de hoogtes

van Horenowes, en brachten die daarna tot dicht tegen de Oostenrijkse stellingen. Ze bereidden nog een nieuwe aanval voor van de Pruisische infanterie. De Garde overspoelde de Oostenrijkers en ze vorderden naar Sweti. Ze realiseerden dit, ondanks hevig kanonvuur uit de bijna 100 kanonnen van de Oostenrijkse artillerie daar. Die kanonnen vormden de trots van de bevelhebber van de artillerie van Oostenrijk, de Prins Hohenlohe.
De Pruisische rechtervleugel van het 2de Leger bestormde het dorp Chlum.
De Pruisische Garde, de strijdkrachten van Generaal von Alvensleben, bewoog zich dan voorwaarts, naar hun rechterzijde. Von Alvensleben streed tegen een Oostenrijkse brigade en bleef maar vorderen. De Pruisen ramden zich zuidwaarts. Ze veroverden het dorp Nedelitz.
De 12de divisie ondertussen, dreef de Oostenrijkse troepen naar het zuiden, Lochenitz in. De Oostenrijkers probeerden een tegenaanval in te zetten vanuit de richting Langenhof en vanuit het woud van Lipa, op Chlum.

Haim Vincius lag weer plat op de grond, in de modder van de natte vlakte, ten zuiden van Chlum en Nedelitz. Van daar had hij zijn manschappen geleid naar het dorp Rosberitz, ten zuiden van Chlum. Hij lag aan het einde van een deel van het bos van Chlum. Hij keek door zijn verrekijker. Zijn bataljons hadden al het bos veroverd dat nu achter hen lag. Die strijd was hard geweest. De troepen verloren soldaten, maar Haim had hen verder vooruit bevolen. Hij had al snel zijn prijspaard moeten opgeven. Hij ook vocht als een infanterist, en ging vooruit te voet.

Zijn bevelen waren hem snel meegedeeld. Hij moest ten allen koste Rosberitz veroveren en de zone tussen de lijn Chlum-Nedelitz voor de Pruisische troepen veilig stellen.
Ogenschijnlijk was de Oostenrijkse reserve cavalerie op weg om de Garde aan te vallen ten noorden van Rosberitz. Haim zou snel weer in actie moeten treden, vandaag.
Tot dusver had Haim zich zeer moeilijk en traag een weg kunnen banen door het woud van Chlum. De tegenstand was zwaar geweest. Alsof de Oostenrijkers de maat hadden genomen van de Pruisische tactiek, hadden ze hun soldaten achter elke boom en struik die ze konden vinden geplaatst.
Haim kon niet veel tijd verliezen. Hij zweepte zijn bataljons door het woud, naar voor, en overweldigde de Oostenrijkse weerstand. Hij liep van de ene colonne naar de andere, riep naar zijn officieren hoe voorwaarts te komen, en drong aan het terrein te gebruiken zoals thans ook de Oostenrijkers deden. Dan konden ze gestaag naar het zuiden trekken. Het had bijna een dril oefening in verkennerstactiek geleken, maar dan toegepast door drie volledige bataljons in lijn! Haim had niet van rust willen horen, van geen tijdelijke halte. Ondanks veel doden en gewonde mannen, drong hij voorwaarts. Hij had een ander paard gegrepen, één dat hij zonder ruiter gevonden had in het bos. Op dat paard bewoog hij zich nu van groep tot groep. Hij had ook twee ordonnansen bij zich, jongere luitenants, die zijn bevelen verder droegen. Het had hem enige tijd genomen om te begrijpen dat wanneer men een kolonel was, men een aantal bataljons van de Garde niet op dezelfde manier kon leiden als een half regiment infanterie van Thorn. Hij gebruikte dus veel zijn luitenants, en vond dat zo de bataljons wel degelijk naar voor konden gezonden worden door één man, met enige hulp van boodschappers.

Nabij Rosberitz, nog steeds binnen het woud van Chlum, lag een grote open plaats tussen de bomen, verborgen van het oog van het Oostenrijks Leger. Haim Vincius had daar zijn drie

bataljons verzameld, ongeveer 2.000 mannen. Hij had het nodig gevonden zijn soldaten toe te spreken vóór de komende, waarschijnlijk hevige gevechten. De mannen stonden in mooie colonnes, in hun fijne uniformen, vóór hem. Haim zuchtte. Hij begon dan zo luid te roepen als hij kon. Slechts de mannen in de eerste rijen konden hem horen, maar zijn bevelen en raadgevingen zouden overgedragen worden naar de andere rijen door de luitenants, kapiteins en sergeanten, dieper naar achter.
‘Ik heb jullie tot nog toe slechts geobserveerd. Jullie zijn moedige soldaten,’ begon Haim met woorden van lof. ‘Ik geef toe, jullie vochten zeer goed. Niettemin moeten jullie één ding bijkomend goed in de oren knopen. Dit is niet een terrein voor dril. Dit is een oorlog. In een oorlog is er slechts één regel iets waard. Jullie doden, en jullie zorgen ervoor niet gedood te worden. Wanneer de vijand schiet, een volledige volley, dan blijven jullie niet staan om de golf van kogels die naar jullie toe komen zonder reactie op te vangen!
Beschouw de kogels die naar jullie toekomen als een glasoppervlak, een onzichtbaar, naar jullie toevliegend oppervlak, dat naar jullie geworpen wordt ter hoogte van jullie halzen. Het oppervlak kan niet gezien worden, en het komt aan met ongelooflijke snelheid. Wanneer het jullie niet raakt, dan kunnen jullie het horen fluiten naast en voorbij jullie. In dat oppervlak vliegen echter duizenden kogels, in een bijna rechte lijn.
Hier is dus wat jullie moeten doen. Wanneer ik “naar de grond!” schreeuw, waarschijnlijk herhaald door de officieren, dan gaan jullie allen verdomd snel naar de grond! Het oppervlak zal over jullie hoofden heen vliegen, en veel minder jongens onder jullie zullen getroffen worden en sterven. Begrijpen jullie het beeld?’
Haim bemerkte hoe enige mannen knikten. Als die het begrepen hadden, dan zouden ze wel het een en ander uitleggen aan de anderen, later. De meeste soldaten bleven strak staan in de stijve positie die meer gepast was voor een paradekoer, dan in dit beregend woud en in het midden van een veldslag. Haim besefte wel dat ze zo bevolen werden door hun officieren.
‘Met uw toestemming, kolonel,’ zei één van de jongere luitenants naast hem, ‘als wij in dit weer naar de grond gaan, dan gaan we naar beneden in de modder. Zouden we dan niet beter het hoofd bieden aan de vijand op een waardige wijze, en blijven staan zoals echte mannen? Een Garde duikt niet in de modder!’
Haim keek naar de man met ogen die moord opriepen. Waar was de befaamde discipline van de Pruisische soldaat tegenover een hogere officier?

Haim schreeuwde terug naar de jongeman, zo luid dat al zijn bataljons hem konden horen.
‘Zeer goed, luitenant! U vreest moddervlekken op uw uniform meer dan een kogel in uw borst, niet? Wel, wanneer ik “naar de grond” zal roepen, dan zal het zijn omdat een volley van musketkogels aan verbazingwekkende snelheid naar u toe zal vliegen. Al diegenen die er de voorkeur aan geven te blijven staan, die hebben mijn toelating dat te doen, en te sterven! Al diegenen die hun leven lief is en er de voorkeur aan geven nog wat meer Oostenrijkers te doden, die zullen neergaan, ja, in de modder, in een poel vuil water als het nodig is, in een beerput als het nodig is. Die mannen zal ik feliciteren, want ze zullen in leven blijven en me volgen naar nog een overwinning, die zal ingeschreven worden in de annalen van de Gardedivisies. Omdat ja, jullie zullen mij naar de grond zien vallen, waar ik ook sta, en me zien verder leven. En wanneer de kogels boven onze hoofden gevlogen zijn, dan zullen we de bastaarden aan de andere kant beginnen doden, vuur geven zo snel we kunnen, tot we geen kogels meer hebben, of tot ik zal bevelen dat jullie moeten opstaan en vooruit gaan. En

wanneer ik jullie zal zeggen op te staan, dan hebben jullie niet de toelating me in de rug te schieten wanneer ik zelf opsta. Is dat begrepen?'
Veel soldaten waren aan het grijnzen. Ze hadden het begrepen!
'Kies, luitenant,' vervolgde Haim op dezelfde toon. 'Kies jullie allen! Blijf staan en sterf, of ga neer, schiet en herlaad, schiet opnieuw, en leef! Is dat begrepen? Iedereen die blijft staan en niet naar beneden gaat in de modder of in de drek, en wie het aan durft verder te leven doorheen het vijandelijk vuur, die kan ik voortaan de neiging krijgen zelf neer te schieten wegens ongehoorzaamheid aan bevelen! Ik kan niet garanderen dat hun uniform dan niet vol modder de doodskist ingaat.'
De jonge luitenant verbleekte. Haim wou hem troosten, maar hij kon dat niet doen, nu en hier. De mannen moesten beven voor hem. De luitenant was nog zeer jong, 17 of 18 jaar oud, niet veel ouder. Haim veronderstelde dat hij de zoon was van een mindere, verarmde Pruisische *Junker*, de goede zoon van een Pruisische, trotse edelman, een jongen die er nog van droomde een held te worden. Haim wou die jongen kunnen teruggeven aan zijn ouders, levend, misschien zelfs met een promotie of een aanbeveling, na deze verdomde campagne.

Haim bleef verder schreeuwen, 'ik heb niet de minste behoefte aan dode helden! Ik wil mijn mannen in leven houden! Jullie gaan dus naar beneden waar jullie ook staan, wanneer ik of iemand anders jullie daartoe bevelen! Ik wil jullie in leven houden! En wanneer we vooruit marcheren, dan wil ik dat jullie slechts beginnen te schieten wanneer ik of een andere officier bevel geeft om te schieten! Anders zullen jullie helemaal niet schieten! Jullie sparen jullie kogels tot ik jullie zeg te schieten. Wij schieten om te doden. Jullie moeten de kleur van de ogen van jullie tegenstanders kunnen zien vóór jullie mogen schieten. Is dat begrepen? Jullie hebben mijn expliciete toestemming om neer te gaan en om gebogen te lopen, wanneer jullie dat zelf nodig vinden. En gebruik de bomen en de struiken rond jullie! Onder vuur, ga nooit vooruit in colonne of in een mooie lijn!'
Haim moest één van de meest trotse bataljons van het Pruisische Leger leiden, wist hij, maar hij kon niets aanvangen met trots in een strijd!

Even later beval Haim zijn bataljons naar buiten de randen van het woud van Chlum. Hij beschouwde eerst even zijn bedoeling om over de openvlakte te stappen die vóór hem lag, tot in het verderaf gelegen dorp. Gedurende enkele ogenblikken bleef hij eerder verbaasd. De Oostenrijkse batterijen namen geen doel op het woud achter hem, noch op deze wijde, open vlakte. Het werd zelfs zeer stil rond hem. Dat was niet normaal. Hij beval zijn soldaten voorwaarts. De Pruisische Koninklijke Garde marcheerde in losse formatie over de vlakte, in de velden tegenover Rosberitz.

Een laag grommen van de aarde, een beven van de heuvels kon dan gehoord en gevoeld worden onder de laarzen van Haim. Een laag geluid zwol aan en werd meer dreigend. De beving werd gevoeld in de buiken van de Gardesoldaten. Ze keken naar elkaar, bleven staan, maar werden vooruit gezweept dat de kreten van hun officieren. Haim wist plots wat er ging komen. De Oostenrijkers hadden hun cavalerie tegen zijn bataljons uitgezonden! De Oostenrijkse ruiters reden en chargeerden om zijn troepen infanterie in de pan te hakken! Ze reden nog achter de heuvels vóór hem. Ze zouden snel opdagen, te laat om de Pruisen, die in verspreide orde vorderden, de verkenners orde, de kans te geven te hergroeperen om een compact blok te vormen. De Oostenrijkers reden achter de hoge heuvels van Rosberitz! Ze

zouden weldra verschijnen met geheven zwaarden, sabels en lansen, als de ruiters van de dood, recht naar de Garde toe. Het zwaar geluid groeide onrustwekkend aan.

Haim schreeuwde dan, 'naar de grond! Naar beneden, jullie bastaarden! Snel! Zoek dekking. Snel! Herladen! Schieten!'
Hij voegde nog een beweging van zijn linkerarm toe om de anderen te tonen hoe ze naar de grond moesten. Het geweer van Haim was geladen. Hij keek achter zich. Zijn bataljons lagen in de natte weide, tot aan de rand van het woud. Te laat om zich terug te trekken tot tussen de bomen. Zijn mannen zouden neergehakt worden vóór ze de bomen konden bereiken. Tot zijn tevredenheid merkte Haim hoe al zijn luitenants naar de grond waren gedoken. Het terrein was vochtig en modderig. Haim grijnsde. De Garde zou bemodderd opstaan! Hun uniformen zouden nat en bruin geworden zijn. Hij ook lag al op de grond, en nam doel naar ergens vóór hem.

Haim Vincius zag een enorme horde van ruiters naar hem toe galopperen. De Oostenrijkers konden wel hun ganse cavalerie tegen zijn Garde geworpen hebben! Ze waren erop uit hen allen te doden, te vernietigen, hen de grond in te stampen met de hoeven van hun paarden, of minstens hen in wanorde achteruit te werpen, met veel verlies van levens, terug tot in de wouden van Chlum. Zelfs met bajonetten op hun geweren, zou de Pruisische Koninklijke Garde van de oppervlakte van de aarde geveegd worden. Haim bad opdat zijn soldaten nu hun zenuwen de baas konden blijven. Haim was er niet zeker van of hij de wilde charge van de muur van Oostenrijkse ruiters die in galop tegen hem kwamen aanrijden kon stoppen. Haim zag Oostenrijkse Huzaren met opgeheven kromme sabels links, de schitterende lansiers, genaamd Uhlanen in het Pruisisch Leger, de lansen reeds horizontaal houden, in het midden, en dan de vreesaanjagende Kurassiers in bepantsering, die hun lange, breedbladige zwaarden vóór hen hielden zoals evenveel lansen, rechts. De massa van de ruiters zou tegen zijn troepen inslaan met grote snelheid, in de Pruisen, en hen naar de eeuwigheid onder de hoeven van hun paarden verpletteren. Wie het hoofd zou opsteken, zou dat direct verliezen.

Haim keek naar zijn luitenants. Ze lagen allebei in de modder, aan zijn zijde. Ze keken naar hem in de hoogste spanning, te wachten op een nieuw bevel.
'Niet schieten tot ik zeg wanneer,' riep Haim nogmaals.
Haim liet de cavalerie aan komen dreunen. Het lawaai van duizenden hoeven die in het gras sloegen, grote kluiten opwerpend achter hen, groeide zoals dondervlagen. En het bleef regenen! Haim wachtte tot het te laat leek om nog wat te verwezenlijken, nu. Dan, wanneer de paarden tot op minder dan twintig meter van zijn lijnen genaderd reden, riep hij, 'schiet, schiet jullie bastaarden! Schiet vrijuit, naar wil! Toon hen hoe de Garde kan schieten!'

De laatste van de woorden van Haim zonken al weg in een nieuw oorverdovend geluid van tweeduizend Pruisische geweren, die in de massa van aanrijdende cavalerie afgeschoten werden. De Pruisische Garde had inderdaad de zenuwen gehouden! Niemand was recht gestaan en gevlucht. De Oostenrijkse cavalerie had al woedende kreten van overwinning geroepen. Ze waren wel nog aan het kijken naar waar de Pruisen zich konden verborgen hebben, in de bossen van Chlum waarschijnlijk. En dan, zag de trots van Oostenrijk plots duizenden vlammen uit de geweren van de Pruisische Dreyse geweren losbarsten, dicht bij de grond. Als de ruiters nu de Pruisen konden zien liggen, dan verdwenen ze in de wolken die

uit ontelbare geweren sprongen. De Oostenrijkers reden toen voldoende dichtbij om honderden mannen te onderscheiden die vóór hen in het gras lagen. De Pruisische kogels raakten bijna ogenblikkelijk de ruiters en de paarden, in de borsten en in de benen van de ruiters, zeer weinig kogels in de hoofden.

De eerste rijen van ruiters werden als door een reusachtige zeis weggemaaid. De Oostenrijkers schreeuwden nog hun overwinningskreten, maar hun triomfantelijk geschreeuw werd gemengd en ging verloren in het geluid van de schoten, in kreten van pijn en in het gehinnik van vallende paarden. De chaos sloeg in op de cavalerie! De Oostenrijkers kenden natuurlijk zeer goed de tijd die het nam om musketten aan de loop te herladen. Ze verwachtten de vijandelijke soldaten te zien opstaan om te herladen, maar de Pruisen herlaadden terwijl ze in het gras lagen, zonder hun geweer op te richten, en herladen nam hen slechts een seconde. De Pruisische Garde schoot snel en schoot weer en bleef schieten naar de volgende, aandravende rijen ruiters.

De tweede Pruisische volley duurde langer dan de eerste, en de derde begon direct na de tweede, en daarna schoten de Pruisen er maar op los, in één constant gegrom van hun rollend vuur. Haim had gevraagd om nauwkeurig doel te nemen, en dat deed ook de Garde. Ze schoten niet bijna blindelings in de massa van de aanrijdende paarden, de meeste van hun kogels verloren en slechts lucht vindend. Elke soldaat nam als doelwit een bepaalde ruiter. De weiden waarin de Garde lag werd bedekt door een witte en grijze wolk van het geweervuur. Dat maakte het nog moeilijker voor de ruiters om de neerliggende vijand te vinden, maar liet de hoge ruiters verder duidelijke doelwitten voor de Pruisische soldaten blijven. Ze bleven schieten.
Enige Huzaren en Lansiers geraakten tot binnen in de rijen van de liggende Gardesoldaten. Ze werden onverbiddelijk gedood of zwaar gewond door de verder liggende rijen. De Oostenrijkse cavalerie werd letterlijk neergemaaid! Toch bleven ze nog aan komen rijden, en nog stierven ze tegenover de Pruisen. Paarden sloegen in, bovenop Pruisische soldaten, en vielen gedood tussen en op hen. De Garde schoot op dolzinnige wijze, als in een roes. Alle Pruisen wisten dat ze moesten schieten en blijven schieten. Ze moesten doel nemen om te doden, en blijven doden, als ze wilden leven. Nu opstaan betekende je hoofd te verliezen aan sabels of zwaarden, of gespitst te worden op lange, smalle lansen. Stoppen met schieten, nu, was zuivere domheid of angst. De vrees kon de Gardesoldaten er niet van weerhouden verder te blijven schieten. Vooral sta nu niet op! Blijf liggen! Schiet, schiet, schiet! Dat was wat de Garde deed, en waartoe Kolonel Haim Vincius het ene bevel na het andere toe schreeuwde.

De Pruisische Garde schoot dus, en bleef schieten. Het resultaat was een verschrikkelijke slachting, een zicht van de Apocalyps! De Oostenrijkers waren hun prachtige, kostbare reserve cavalerie aan het verspillen in één afschrikwekkende charge. Toch kwamen de paarden en hun ruiters maar aanrijden, en hoe meer ze kwamen, en hoe sneller, des te meer stierven ze. Paarden moesten nu over de kadavers van andere paarden springen om tot bij de Pruisen te geraken, maar nog steeds vuurden de Pruisen!

Allengs begon de charge te breken. Steeds minder ruiters reden verder, het moordend Pruisisch vuur in. De laatste ruiters stopten, keerden hun paarden de andere richting in, en vluchtten weg. Niet allen vluchtten naar van waar ze gekomen waren. Zonder twijfel zouden

ze zich wel hergroeperen. Dat zou even duren. De Oostenrijkers trokken zich later allen terug, na die eerste charge. Zelfs terwijl ze weg vluchtten, bleven kogels hen achtervolgen. Meerdere mannen en paarden vielen nog. Zoveel kogels werden hen achterna gezonden, dat een toevallige kogel wel een doel vond, en de ene trotse Oostenrijkse ruiter na de andere viel, een kogel in de rug.

Plots leek alles over te zijn! De Oostenrijkse ruiters verdwenen achter de heuvelruggen, naar Rosberitz. Haim zag hoe, fel verminderd in aantal, de ruiters zuidwaarts vluchtten, tot voorbij Rosberitz. Ze hergroepeerden niet aan het dorp. Kolonel Vincius meende dan dat zijn ogenblik gekomen was. Hij wou Rosberitz! De regen bleef minder hard door druppelen. Haim beval zijn mannen op te staan. Wanneer hij hen hoorde stoppen met schieten, durfde hij ook op te staan. En wanneer hij meende dat iedereen klaar was, niet meer versuft, wou Haim zelfs niet verder in dit open veld blijven staan. Hij verwachtte kanonvuur, nu! Hij richtte zijn arm naar Rosberitz, zodat iedereen kon zien waar hij naartoe wou. Hij beval vooruit te stappen. Zijn bataljons waren weer op de been en op mars!

Haim Vincius had de woeste aanval met de grootste aandacht gevolgd. Hij was nu voor de eerste maal verbaasd over de vele kleuren die hij zag op de uniformen van de vijand. De Pruisen droegen bijna allen grijs, een grijs uniform dat kleurloos leek in dit somber weer van steeds maar neervallende regen en lage, zwarte wolken. De Oostenrijkse infanterie, echter, was gekleed in wit met blauwe broeken. In de regen hadden ze ook grijze en bruine mantels over hun vesten getrokken, maar de heldere kleuren konden gezien worden wanneer de mantels open getrokken werden door de wind. Haim zag zo'n groep aan de buitenrand van Rosberitz. De jagers van Oostenrijk, de *Chasseurs*, droegen ook grijs. De officieren droegen dikke, bruine mantels en hoge sjako's. De Huzaren droegen ook sjako's, de cilindrische militaire hoeden, met de gele banden op de hoeden. De Uhlanen droegen rode banden op hun sjako's. de Oostenrijkse Kurassiers droegen rood-groene uniformen. De artilleristen gingen gekleed in bruin.

Na het donderend lawaai van de schermutseling waarin de Oostenrijkse cavalerie verdwenen was, beval Haim Vincius zijn Pruisische Garde weer vooruit. Haim wou zijn mannen niet meer doen denken aan de slachting. Hij moest zijn manschappen voorbij de schok en de verschrikking doen marcheren.
Haim stapte doorheen de kreten van pijn, door het akelig gekreun van de stervende of gewonde paarden, door de hoeven die nog uitsloegen, doorheen paarden die lagen en niet meer konden opstaan, maar die dat maar bleven proberen, en die weldra in doodsangst zouden sterven. Zijn mannen doodden de paarden die ze zo vonden. Haim liet hen doen. Hij zag honderden paarden gedood, andere doelloos in de velden lopen. Hij moest verder. Hij kon niet zorgen voor de gewonde Oostenrijkers. Hij moest verder, al was het alleen maar om zich te onttrekken aan dit zicht. Hij gaf wel het bevel aan enkele mannen om de Pruisische doden en gewonden te verzamelen. Hij zou enkele karren vanuit Rosberitz naar hier zenden, beloofde hij, om de gewonden in het droge te brengen. Hij kon nu niet zorgen voor de gewonde Oostenrijkers, maar hij zou later bevelen ook te zoeken naar de lichter gewonde vijanden. Nu moest hij weg van hier, op naar Rosberitz!

Kolonel Haim Vincius stapte vooruit. Hij was de eerste om een voet vóór de andere te zetten. Hij bleef zijn geweer horizontaal houden. De twee jonge luitenants gingen aan elke zijde van hem. De Garde kwam vooruit, zeer stil en sereen. Ze wandelden als in een kerkhof.

Haim en zijn Garde bereikten Rosberitz net vóór 3 uur in de namiddag. Haim nam het dorp in. Veel groepen Oostenrijkers vluchtten uit de straten en de boerderijen, zuidwaarts. Ze lieten ook heel wat kanonnen achter.
Aan de zuidelijke rand van het dorp hield Haim zijn mannen tegen. Hij zei aan zijn luitenants om mannen te plaatsen aan de westkant en aan de oostkant, op de uitkijk, en dan wat te rusten.
Op dat ogenblik, ongeweten door hem, vormden hij en de Garde de meest zuidelijke tip van de Pruisische speerpunt, gericht naar het zuiden, in het hart van het Oostenrijks Leger. Haim was door het Oostenrijks centrum geslagen. Hij had de noordelijke verdedigingslijn van de Oostenrijkers doorbroken. Hij wist dat nog niet. Dit, ultiem, won de Slag van Königgrätz voor de Pruisen.

De Pruisische Garde had de Oostenrijkse tegenaanval gefnuikt. De Pruisen kwamen onhoudbaar vooruit. Ze veroverden Rosberitz en het woud van Chlum, ten zuiden van dat dorp. Wanneer de Oostenrijkse reserve cavalerie een tegenaanval lanceerde tegen de Pruisische troepen, bleef de infanterie van de Pruisische Garde ijzig kalm. Ze liet de paarden aan komen draven, en opende het vuur op het laatste ogenblik. Het resultaat was een chaos, een grote slachting meer in de oorlog. De onstuimige Oostenrijkse cavalerie faalde tegen een ijzeren muur. De Oostenrijkers trokken zich terug. Dat schreef een stafluitenant in de annalen van de Garde.

Rond 3 uur in de namiddag moest de toestand wel duidelijk worden aan de Oostenrijkse generaals. Hun leger was opgerold vanuit het noorden door het 2de Pruisisch Leger van Kroonprins Friedrich Wilhelm, ondanks zware strijd. Aan hun linkervleugel waren de Saksen in volle terugtocht. Rechts van hen stond de Pruisische Garde, die de lijn Rosberitz-Nedelitz-Lochenitz bezette. Die lijn leek sterk, ondoordringbaar. De Garde stond weer klaar om zich nogmaals naar het zuiden te bewegen! Veel Oostenrijkse soldaten vluchtten naar Wsestar, naar Sweti en Lochenitz, en naar verder. De Pruisische Garde had 55 Oostenrijkse kanonnen buitgemaakt tijdens hun aanvallen.
Toch hielden de Oostenrijkers nog sterke reserves in de vallei van Sweti-Wsestar-Rasnitz, met 70 eskadrons cavalerie. Tussen Langenhof en Wsestar stonden de krachtige, goed georganiseerde batterijen van de Oostenrijkse reserve artillerie. Deze vuurden nu al tegen de Pruisische troepen die naar Rosberitz vorderden, komende van Chlum.

Op dat ogenblik bevond de Oostenrijkse veldmaarschalk, de *Feldzeugmeister* von Benedek zich met zijn staf nog tussen Lipa en Chlum. Wanneer hij de Pruisen reeds naar het zuiden zag trekken, voorbij Chlum, begreep hij dat hij deze dag niet meer kon winnen. Hij zou een nederlaag lijden. Hij moest nu redden wat hij kon, zich en zijn staf redden, zijn rechtervleugel redden van de omsingeling en de totale vernietiging, en de rest van zijn leger redden van afgesneden te worden van de bruggen over de Elbe, net ten zuiden van Königgrätz. Als hij zich wou terugtrekken naar Wenen om de hoofdstad te verdedigen, dan moest hij heelhuids over die bruggen, over de brede rivier de Elbe geraken. Van Benedek zond versterkingen naar

de Saksen nabij Problus, en versterkingen naar Lipa en Chlum tegen de Pruisische Garde. Die troepen voerden een nieuwe tegenaanval uit tegen de Pruisen nabij Chlum. De Pruisen sloegen hen terug. Met groot verlies van levens faalde ook die Oostenrijkse aanval.

Kolonel Haim Vincius zond een boodschapper op een snel, veroverd volbloedpaard, naar het hoofdkwartier van de Garde. Hij zond als beloning, als drager van goed nieuws, de jonge luitenant die geprotesteerd had tegen het in de modder duiken tijdens een aanval. De jongeman had zich ondertussen andere ideeën gevormd over die kwestie, na de slachting van de Oostenrijkse reserve cavalerie ten zuiden van de wouden van Chlum. De modder was nu zijn overwinningsmedaille!

Toen de bataljons van de Pruisische Garde van Haim Vincius Rosberitz in bezit namen, bleef Haim een lange tijd zwijgzaam staan, in gedachten verzonken, op de weg die van Rosberitz naar Langenhof leidde. Hoeveel mannen had hij vandaag gedood? Hoeveel zelf, met zijn eigen geweer, hoeveel met zijn bataljons? Was hij nu een moordenaar geworden? Hij was meedogenloos geweest, maar dat was toch om zichzelf en zijn soldaten verdedigen. Ja, dit was toch wettige zelfverdediging, doden om niet gedood te worden. Haim Vincius wist nu al dat al die doden hem zouden komen tergen in zijn nachtmerries. Maar had hij anders kunnen handelen? Was deze oorlog en waren al deze doden gerechtvaardigd? Was de grootsheid van Pruisen al deze doden waard, zowel de Pruisische als de Oostenrijkse gesneuvelden? Haim dacht liever aan wat anders dan aan deze vragen die aan zijn geweten knaagden.

Hij keek naar het oosten. Zou hij zich weer op mars moeten zetten en doorstoten naar Sweti? Geen directe wegen, slechts paden in de velden leidden naar Sweti! Haim wist niet wat hij moest doen. Hij besloot dus nog een luitenant uit te zenden om nieuwe bevelen te verzoeken. Dat gaf zijn bataljons een uur rust.

Op dat ogenblik kwam een jonge kapitein naar hem toe. De kapitein ging vóór Haim staan en applaudisseerde Haim dan met zijn overwinning. Haim draaide zich naar de jongeman, zag hoe het Garde-uniform bevlekt was met bruine modder en andere rotzooi. Hij had met een woedende beweging van zijn hand de man willen weerhouden van met zijn vingerknoken op zijn geweer te slaan. Dit applaus werd echter direct overgenomen door de andere officieren van Haim, en dan door de ganse Garde, waarvan veel mannen naar het tafereel kwamen aangelopen. Het applaus werd warm gevoeld. Haim bemerkte de blijdschap en de bewondering in de ogen van de soldaten. Ja, een grote overwinning was behaald! Haim gaf aan hen toe en glimlachte dan. Het feit zou wel volledig genegeerd of vergeten worden door de Pruisische generaals en door de staf, van wie niemand in de omgeving was op dat ogenblik. Wat dan ook, de soldaten wisten! Waren ze niet allen gaan liggen, dan was waarschijnlijk de helft of meer van de Koninklijke Garde gaan lopen naar het bos achter hen, en dan waren ze allen afgeslacht geworden. Nu hadden ze overwonnen! Haim wuifde een hand naar al zijn soldaten dan, en klopte zelf in de handen, zo tonend dat de overwinning op de cavalerie feitelijk de hunne was, niet die van hun kolonel. Dat bracht nog meer gejuich mee. Zelfs de Oostenrijkers, verder weg, moesten het applaus gehoord hebben!

Haim glimlachte niet lang. Hij dacht weer en nog steeds aan, de toegebrachte pijn, aan de doden, en aan het lijden van de verminkten, veroorzaakt aan enigen van de fijnste jeugd van

Oostenrijk en haar landen, van Bohemen, van Hongarije, en van de andere staten die het Oostenrijks-Hongaars Keizerrijk vormden. Hoeveel doden, en mannen die nog zouden sterven, lagen er op de grond tussen hen, tussen Rosberitz en de wouden van Chlum? Waren dat duizend mannen, tweeduizend, meer? Zijn Pruisische Garde was aangevallen door wel 10.000 ruiters. Hoeveel doden waren er nodig geweest, vóór de Oostenrijkers hun paarden gedraaid hadden? Wanneer Haim en zijn mannen het slagveld verlaten hadden om in losse formatie op te rukken naar Rosberitz, had niemand een woord kunnen zeggen. De stilte was heilig geweest. Die stilte kon Haim niet uit de gedachten komen. Haim had eerder verwacht dat zijn eigen mannen hem vanaf toen zouden misprijzen om zulk een slachting veroorzaakt te hebben aan de Oostenrijkers. Hij kon daar mee leven. Het was hen of ons geweest, dacht hij. Oorlog was toch eenvoudig. Je doodde, of werd gedood. Wie zou zich zonder weerstand laten doden? Het zicht van het slagveld was verschrikkelijk geweest. Dat was de reden waarom hij van dat veld weg wou, zo snel mogelijk. Nu, nadat de spanning van de slag verminderd was, na de gruwel van de slachting, waarin hij bevolen had het werk van de duivel te verrichten, nu pas was de hybris gekomen, de erkenning dat dit werk wel moest gedaan worden. Dit was oorlog, niet? Je doodde of je werd gedood! Had hij dan zelf de dood kunnen kiezen?

Haim wuifde ten slotte het applaus weg. Hij beschouwde de openlijke waardering zeer on-typisch voor het Pruisisch Leger, en dat was het ook. Maar hier, leek het gepast. Haim wist maar al te goed, dat de slag gewonnen werd door de onweerstaanbare discipline die ingestampt werd in de Garde door alle oefeningen en door de dril. De Gardesoldaten hadden allen hun zenuwen bedwongen. Ze hadden tot de letter gehoorzaamd. Ze hadden de vijand weerstand geboden tot de laatste man. Ze hadden begrepen wat hij wou. Ze hadden het vuur geopend op het ogenblik van het bevel, niet een seconde eerder of later, dan toen hij geroepen had zo te doen. De Garde had dan niet geaarzeld. Ze hadden nooit geaarzeld! Niet één Gardesoldaat was opgestaan en gevlucht. Dat was wat Pruisische discipline betekende. Het had hen allen samen gered, hun levens gespaard. Haim knikte nu, en glimlachte, wuifde, wees terug naar de mannen, maakte een brede cirkel met zijn vingers, en zei hen zo dat al de eer hen toekwam, niet hem. Daarna wuifde hij met zijn handen om het applaus te doen stoppen. Er was werk op de plank!

Wachtend op nieuwe bevelen, zei Haim aan zijn officieren om in alle haast versperringen en grachten te bouwen. Het was voldoende om hout te verzamelen, kleine bomen neer te hakken, karren en huisraad samen te duwen op de plaatsen waar de wegen Rosberitz inkwamen. Haim zei aan zijn officieren wat ze moesten doen. Hij wou binnen het uur van Rosberitz een versterkte plaats maken. Wachters op de uitkijk zouden moeten geplaatst worden achter elk naar buiten gericht venster, gaten in de daken gestoken en de beste schutters daar geplaatst, op de uitkijk ook, en aan de plaatsen vanwaar het terrein vóór het dorp kon overzien worden. Hij zei wat hij vermoedde nu de waarheid te zijn. Ofwel zouden ze binnenkort verder moeten marcheren, wat betekende dat al dit werk voor niets zou geweest zijn. Ofwel, zoals hij eerder verwachtte, zouden de Oostenrijkers nog een tegenaanval proberen, met hun infanterie. Haim en zijn officieren beseften wel dat ze het dorp van Rosberitz bezet hielden in het midden van de noordelijke verdedigingslijn van het Oostenrijks Leger. Binnen dat leger, zou de Hogere Oostenrijkse Staf wellicht alles in het werk stellen

om die lijn te heroveren en het gat waar een doorbaak dreigde, te stoppen. Ja, het Oostenrijks Leger zou tegenaanvallen inzetten.
De Pruisische Garde plaatste dus barricades en groef zelfs grachten zo snel ze konden, zoals Kolonel Haim Vincius gevraagd had. De bataljons maakten van Rosberitz een klein, versterkt dorp.

De barricades waren nog lang niet voleindigd, wanneer de eerste groep van de Oostenrijkse tegenaanval Rosberitz al bereikte. Het dorp bezet vindend door de Pruisen, verzamelden de Oostenrijkers zich voor een massale aanval. Ze vielen iets later aan in dichte blokken, gevormd van colonnes soldaten.
Haim Vincius stond achter de barricades met zijn soldaten. Zwijgend en vastberaden. Hij beval hen naar wil te schieten. Hij had zijn bataljons, niet meer dan 2.000 soldaten, min de doden en de gewonden van de voorbije uren. Hij werd aan alle zijden aangevallen, behalve vanuit het noorden. Haim moest niet rekenen op versterkingen, vreesde hij.
De Oostenrijkers kwam aan in dichte blokken van infanterie, minstens 5.000 soldaten, allen infanterie, met hun officieren te paard. De soldaten liepen, de bajonet op het geweer. De Pruisische Garde wachtte tot ze doel kon nemen, en opende dan het vuur. De Oostenrijkers zonden volley na volley in regelmatige cadans in de rangen van de Pruisen. De Garde vuurde zonder ophouden. Haim zag ook Pruisische soldaten vallen onder de Oostenrijkse druk. Veel meer mannen dan hij wou. Veel meer Oostenrijkse soldaten, echter, verloren het leven in de nieuwe slag om Rosberitz.
De Oostenrijkers bleven komen. Haim Vincius zond twee jonge luitenants meer naar het hoofdkwartier om de waarschuwing te brengen dat de Garde te Rosberitz onder hevig vuur lag. Hij fluisterde aan de jongemannen, zo laag dat niemand anders het kon horen, aan het hoofdkwartier te melden dat hij er niet zeker van was Rosberitz te kunnen houden tegen de overmacht. De luitenants begrepen hoe kritiek de situatie werd. Ze knikten, grepen hun Oostenrijkse paarden, en reden weg in galop.

Kolonel Haim Vincius liep dan van het één verdedigingspunt naar het ander. Hij beval groepen van de ene positie naar de andere. Hij had geen reserves. De Oostenrijkers bleven maar komen, naar hun groepen waren nog niet dicht genoeg en krachtig genoeg om de Garde te overweldigen. Meer dan eens bereikten de Oostenrijkers de barricaden. De Pruisische Garde hield, en niemand vluchtte weg. Na een half uur van constante en intense aanvallen door de Oostenrijkse soldaten, aangezweept door hun officieren, bleven de vijandelijke soldaten maar aanvallen. Toch faalden ze telkens door de schamele versterkingen te geraken. Hun tegenaanvallen lukten niet. De Pruisische Garde kon dan even kijken naar de schade die de tegenaanval berokkend had. Ze kregen een zeer kort respijt. Haim wist bij instinct, dat de Oostenrijkers opnieuw zouden komen!

Hoeveel verliezen konden de Oostenrijkers ondergaan, vóór ze de algemene terugtocht zouden blazen? Veldmaarschalk von Benedek hield zeer sterk aan zijn versterkte plaatsen vast, en in het geheel aan zijn stellingen die als noordelijke basis de lijn Dohalitz-Lipa-Chlum had en aan Rosberitz-Nedelitz, met de top beneden, in het zuiden, te Techlowitz, tussen de Bistritz en de Elbe. Eén plaats in die noordelijke basislijn was echter al in de handen van de Pruisen, en dat was Rosberitz. Zouden de Oostenrijkers daar de nederlaag lijden? Zo ja, dan konden ze de ganse noordelijke basislijn verliezen. Dan zouden de Oostenrijkers wel moeten

achteruitwijken over de Elbe, oostwaarts, tussen Königgrätz en Pardubitz. De Oostenrijkers vóór Haim, wachten dus slechts op nieuwe troepen, verborgen achter de bomen. Hun scherpschutters zonden dodende kogels naar de soldaten van de Pruisische Garde in het dorp. Dit langzaam moordend vuur, wist Haim, konden zijn mannen niet lang ondergaan. Zijn soldaten begonnen te vallen achter de barricaden, langzaam, de ene na de andere.

De Pruisische troepen zetten ondertussen de ganse noordelijke, vijandelijke verdedigingslijn onder druk. De Oostenrijkers moesten zich terugtrekken van Lipa. Hun noordelijke lijn stond op het punt ineen te stuiken.

Haim had al meer soldaten verloren in de langdurige, Oostenrijkse druk op Rosberitz dan in het opvangen van de vijandelijke cavalerie in de slag nabij het woud van Chlum. Misschien lagen er wel al een honderdtal Gardesoldaten op de grond. De regen bleef maar neerdalen, soms hard in buien knetterend op de daken van Rosberitz. Zijn mannen stonden nat tot op het been, maar toch hielden ze het dorp heldhaftig nog in handen. Haim stond aan de meest zuidelijke barricades.

Als de Oostenrijkers nu een tweede grote aanval hadden gelanceerd, met nog meer soldaten, dan had Haim voorspeld dat de Oostenrijkers over de haastig opgeworpen versterkingen van Rosberitz zouden geraken. Hij moest een beetje later zich achteruit trekken! Als een tweede aanval, een massale tegenaanval zou komen, met bijvoorbeeld tweemaal meer manschappen dan de vorige, dan ook zou Haim Rosberitz moeten prijsgeven. Hier blijven en gedood worden was van geen nut, vond hij. Hij kon niet al deze zeer moedige Pruisische Gardesoldaten laten gedood worden in een laatste, hardnekkige, wanhopige stelling. Ga achteruit, geef toe aan de druk, en strijd een andere dag!
De rook uit duizenden musketten en geweren blies langzaam weg van Rosberitz. Haim Vincius vond zichzelf gelukkig dat de Oostenrijkers nog geen kanonvuur gericht hadden naar de zich ingegraven Garde. De Oostenrijkse artillerie werd meer naar het zuiden gelaten. Haim had Oostenrijkse kanonnen, maar praktisch geen poeder, en geen mannen die wisten hoe de kanonnen zonder eigen gevaar bediend moesten worden. Haim hield er dus van de Oostenrijkers thans dicht bij zich te voelen! Anders was hij al lang uit Rosberitz geblazen. Vroeg of laat, echter, zouden de Oostenrijkers wel enige zware kanonnen aanslepen, en Rosberitz van de aardbol vagen. Daar hadden ze trouwens mee moeten beginnen.

Haim dacht dan aan zijn vrouw, aan Leah Goldstern. Hij verlangde ernaar weer in Berlijn te zijn, in haar armen. Waar waren zijn boodschappers? Waarom waren ze nog niet teruggekeerd? Lagen de militaire hoofdkwartieren dan zo ver achteraan? Wilden de generaals weigeren de Garde af te lossen te Rosberitz? Op dat ogenblik, besefte Haim Vincius niet dat hij met minder dan zijn drie bataljons al veel meer zuidelijk lag, binnen de Oostenrijkse verdedigingslijn, dan eender welke Pruisische troepen dan ook! En Rosberitz was bijzonder kritiek geworden voor het Oostenrijks Leger.

Na iets meer nog dan een half uur, vielen de Oostenrijkers weer aan. Ditmaal kwamen ze in lange lijnen, in golven, en met veel meer mannen, inderdaad, dan de vorige maal. Het schieten begon weer. De Oostenrijkers pasten meer druk toe. Ze verloren zeer veel soldaten, maar wanneer ze dicht bij de barricades kwamen, liepen ze plots nog sneller door, de

bajonetten horizontaal houdend, over hun eigen, gevallen mannen heen. Weinigen onder de Oostenrijkers namen de tijd om te herladen. Ze hadden gewed op hun snelheid, nu. Ze liepen zelfs sneller naar voor dan de seconden die de Pruisen na elk schot toch nodig hadden om te herladen. Haim zag weer zo zeer veel Oostenrijkers neergemaaid worden. Toch kwamen er gewoon meer vijandelijke infanterie aan dan de Pruisische Garde kon doden. De Oostenrijkers bereikten de barricades, en ze liepen over hen heen, de bajonetten naar voor. Haim moest de terugtocht bevelen. Zijn mannen konden afgeslacht worden waar ze stonden. Hij verkoos te plooien. Gewoon te veel Oostenrijkers kwamen aan en bleven aankomen. Haim kon zijn stellingen niet houden tegenover de vloed van vijandelijke soldaten.
Haim schreeuwde de terugtocht naar alle posities. Pruisische Gardesoldaten liepen dan uit huizen, herlaadden en schoten nog. Er was geen tijd meer om te gaan liggen, te herladen en te schieten. Haim voelde zich wanhopig, omdat hij het dorp moest verlaten en prijsgeven. Maar het was dat, of iedereen gedood zien. Hij moest zich terugtrekken naar het noorden, naar de wouden van Chlum. Zijn soldaten trokken zich terug in golven. Eén groep liep achteruit, gedekt door een andere. Die bewegingen werden perfect uitgevoerd zoals tijdens oefeningen. Haim Vincius voelde zich opnieuw zeer trots op deze soldaten, die zonder aan hun eigen levens te denken, de bewegingen uitvoerden waarvan hun officieren terecht hadden gezegd dat ze levens redden. Haim liep onder hen.

De terugtocht van de Pruisische Garde gebeurde dan ook onder hevig artillerievuur door de Oostenrijkers. De batterijen begonnen constant te schieten naar de noordelijke rand van het dorp. Die rand werd nog steeds gehouden door de Garde. De druk van de Oostenrijkse infanterie nam direct af. Ze lieten een gang vrij tussen hen en de Pruisen, tussen hen en het artillerievuur.
Eén van de grote zorgen van Haim Vincius waren nu zijn gewonde mannen.
De gewonden van de Pruisische Garde waren verzameld geworden in een grote schuur nabij de kerk. De meeste lichtgewonde soldaten waren al op de terugtocht, samen met de meeste soldaten van de bataljons van Haim die nog weerstand boden. Wat zou er geworden van de zwaarder gewonde Pruisen die Haim in de schuur zou moeten achterlaten? Hij verwachtte dat de aanlopende Oostenrijkers al die mannen uit wraak meedogenloos zouden doden! Al bevonden zich ook heel wat Oostenrijkse soldaten tussen die gewonden.

Kolonel Haim Vincius stond met de laatste resten van zijn bataljons aan de noordelijke rand, aan de laatste, enkele huizen en boerderijen van Rosberitz. Hij kon de plaats niet meer houden onder de druk van overweldigende strijdkrachten. Hij zou zeer snel moeten wegvluchten uit het dorp, en dan lopen over de vlakte die lag tussen het dorp en de wouden van Chlum. Die terugtocht ook kon een slachting worden! De Oostenrijkse artillerie kon in die vlakte schieten, op de vluchtende Gardesoldaten in, terwijl de Pruisen in het open terrein liepen voor hun leven. Ditmaal stond Haim aan de vernietiging van zijn bataljons!
De Oostenrijkers waren erin geslaagd de Pruisische Garde uit Rosberitz te verdrijven.

Plots hoorde Haim nieuwe trompetten de aanval schallen. Honderden Pruisische soldaten kwamen aangelopen uit de wouden van Chlum. Ze liepen naar het dorp Rosberitz toe. Het leek Haim alsof het gans Pruisisch 1ste Korps aangekomen was! Honderden soldaten werden duizenden soldaten, die aan kwamen lopen met trots wapperende vlaggen. Pruisische vlaggen! Haim keek naar het oosten. Vandaar ook marcheerden snel nog andere soldaten, in

colonnes en in blokken zelfs, heel veel soldaten, zeer fier, en ook aan het lopen, maar aan dezelfde snelheid als de troepen vóór hem. Zij ook waren Pruisen, komende vanuit de richting Nedelitz. Haim nam aan dat die troepen behoorden tot de 12de Divisie, die Nedelitz nog niet zo lang geleden veroverd hadden. De Pruisen vielen weer aan, zuidwaarts! Zijn luitenants hadden toch hun werk goed gedaan! Ze hadden de opportuniteit getoond om hier, te Rosberitz, de doorbraak verder uit te voeren. Vanaf twee zijden stroomden duizenden soldaten Pruisische infanterie nu over de velden naar Rosberitz.

De uitgeputte soldaten van Haim juichten! Ze stierven nog, maar ze hielden vast aan de noordelijke rand van Rosberitz. Het mocht niet gezegd worden dat ze het dorp volledig uit handen gegeven hadden! Ze namen nieuwe hoop, en probeerden tot de laatste man de laatste boerderijen van Rosberitz in handen te houden, om aan de Oostenrijkers geen versterkt dorp te laten, dat moeilijk zou kunnen teruggewonnen worden. Snel dan, stroomden de Pruisen van het 1ste Korps en van de 12de Divisie voorbij de uitgeputte, maar grijnzende Garde. De Pruisen liepen in grote aantallen Rosberitz in.

Ongekend door Haim Vincius, vielen ook de soldaten van de Pruisische 11de Divisie de Oostenrijkers aan. Deze laatsten hadden zich verzameld ten zuiden van Rosberitz. Op hun beurt werden de Oostenrijkse troepen overrompeld. De 11de divisie stopte trouwens niet nadat ze de Oostenrijkers konden overweldigen nabij Rosberitz. Ze marcheerden direct door naar Sweti.
Haim en de Pruisische Garde waren de eerste geweest om de noordelijke lijn van de Oostenrijkers te bereiken en een reusachtige zuidwaarts gerichte inham te vormen in de belangrijkste Oostenrijkse verdediging. Haim en zijn bataljons hadden Rosberitz net voldoende lang gehouden voor de Pruisische generaals om hen tot het besef te laten komen dat hier een enige gelegenheid lag. Ze konden op dit punt door de Oostenrijkse verdediging van het noorden breken! De slag van de infanterie te Rosberitz werd dan een ware slachting voor de Oostenrijkers. Het werd het einde overal van hun verdediging van de hoogtes tussen Sadowa en Königgrätz.

De Oostenrijkse tactiek van aanval was om naar voor te lopen in dichte massa's van mannen, de bajonet op de geweren, het verlies van veel soldaten aanvaardend, maar toch blijven doorlopen om de vijand te overrompelen terwijl de tegenstanders herlaadden. Het *Zündnadelgewehr* echter, liet de Pruisen toe te blijven schieten terwijl de Oostenrijkers naar hen bleven toelopen. Ze braken zo de stormloop van de Oostenrijkse aanvallen net vóór hun lijnen. De verliezen van de Oostenrijkers waren daarom gruwelijk! De Oostenrijkse generaals pasten niettemin deze traditionele aanvalstactiek telkens weer toe, op meerdere plaatsen van het front. Telkens werden hun troepen achteruit geworpen, en telkens lieten ze de weiden bezaaid met dode lichamen en veel bloed achter. Deze vorm van aanvallen in stormloop, bewees zich eenvoudig uit een vergane, vroegere tijd, vanuit een tijdperk van andere dan de huidige gebruikte wapens, en helemaal niet meer aangepast aan de verdedigingen en aanvalsmethoden van het Pruisisch Leger.

Toen de belangrijkste golf van de Pruisische troepen voorbij Rosberitz was gelopen, stond Haim Vincius weer aan de zuidelijke rand van het dorp. Hij zag de zeer veel Pruisen vooruit stappen in het wijd landschap. Het was toen ongeveer 16h00 op zijn zakhorloge. Er bleven

nog enkele uren daglicht, vandaag. Haim had de zon niet eenmaal zien schijnen op deze dag! Het zou donker worden binnen enkele uren.
Haim dacht weer aan de vele doden. Hij voelde een nieuwe aanwezigheid naast zich. Een generaal, gans in rood gekleed onder zijn mantel, was naar hem toegekomen. Haim kende de man niet, dus groette hij formeel. De man was vergezeld van zijn stafofficieren. Hij wuifde de groet weg.
‘U ben de Oberstleutnant Haim Vincius, niet? U bent de bevelhebber van de Garde, hier?’ vroeg de generaal.
‘Dat ben ik,’ knikte Haim, en boog lichtjes.
Hij verwachtte zich nu aan een harteloze berisping, om Rosberitz te hebben verlaten. Wel, ook dat kon hij overleven.
De generaal vervolgde, ‘ik zag de slachting die u aanrichtte aan de Oostenrijkse reserve cavalerie. U vernietigde hen praktisch, kolonel, met weinig troepen. Ik bemerkte ook de lichamen van de zovele gedode Oostenrijkers binnen in het dorp en aan de zuidkant. Ik zag zelden zulk een slachting. Het ben ik die u moet groeten, kolonel, om ons belangrijke overwinningen te hebben gegeven. Uw acties gaven ons net de tijd om aan te komen. U creëerde de opportuniteit voor een beslissende doorbraak, die uiteindelijk de Oostenrijkers zal breken. Ik zocht die al lang. De Oostenrijkers verloren zoveel soldaten tegen uw Garde, dat hun vastberadenheid om te weerstaan begon te falen. De kroonprins en de koning zullen horen van mij wat u hier bewerkstelligde. Wees verzekerd van mijn bewondering en genegenheid. Ik heb zelden een soldaat gezien die zo moedig, zo durvend, en zo trouw aan onze zaal streed als u. Sta me toe u de hand te schudden!’

De generaal nam de hand van Haim, en hield die een paar ogenblikken strak aan.
Hij grijnsde dan, ‘gedurende even, Kolonel Vincius, streed u tegen de strijdkrachten van een Oostenrijkse kolonel. Zijn naam was Fleishhacker, weet u! Dat is een zeer toepasbare naam in een oorlog, zou ik zeggen. Wel, die Fleishhacker vluchtte van hier weg! Het was u die hem in stukken hakte! Goed gedaan! We dwongen Thun, Molinary, Ramming, en God alleen weet hoeveel nog andere Oostenrijkse generaals, de beste militaire hovelingen van het prachtig keizerlijk hof van Wenen, op de snelle vlucht. Dank u om ons boodschappen te hebben gestuurd die ons de situatie hier beschreven. Nu, mijn vriend, moeten we de Oostenrijkers aan het lopen houden. We rammen zoveel soldaten we kunnen langs deze opening binnen in het Oostenrijks centrum. Hun citadel is gevallen. We drijven de vijand uiteen. Dat zal ons de campagne in Bohemen doen winnen. Uw werk is nog niet gedaan, al is het hardste verricht. We breken eindelijk door!’
De generaal wandelde verder met zijn stafofficieren.

‘Wie, in godsnaam, was dat?’ vroeg Haim luid tot zichzelf.
Eén van de laatste stafofficieren in de groep van de generaal ving die woorden op.
Hij draaide zich om en zei, ‘weet u dat werkelijk niet? U schudde net de hand van de neef van de koning, van Prins Friedrich Karl, kolonel! Zag u niet dat hij volledig in het rood gekleed was, de Rode Prins?’
Daarna liep de man weer snel achter de staf aan.
Haim bleef verrast staan, maar niet erg onder de indruk.
De grootste blijdschap van de dag was voor Haim om zijn gewonde Gardesoldaten onaangeraakt in de schuur van Rosberitz te vinden. Misschien hadden de Oostenrijkers de tijd

niet gekregen om iets te doen met de gewonde Pruisen. Of meer waarschijnlijk, hadden ze respect getoond voor de gewonden. De Oostenrijkse gewonden waren verdwenen. Haim dacht dat hij nu in de schuld stond tegenover de Oostenrijkers. Er bleef toch nog enige hoop op menselijkheid in de oorlog.

De Oostenrijkse Veldmaarschalk Ludwig von Benedek had bijna, maar niet helemaal, een succes herhaald in zijn tweede bevolen tegenaanval op Rosberitz. De Oostenrijkers verdreven wel de Pruisische Garde uit het dorp. Dit slaagde, tot de Garde versterkingen kreeg op haar beurt van de voorhoede van het 1ste Pruisisch Korps. Ook vanuit Lochnitz bewogen de troepen van de 12de Divisie, over Nedelist naar Rosberitz. Opnieuw moesten de Oostenrijkers zich terugtrekken naar het zuiden. De Oostenrijkers werden volledig en definitief uit Rosberitz verdreven.
De Pruisische 11de Divisie sloeg dan tegen de Oostenrijkers in. De Oostenrijkers leden zware verliezen. De 11de Divisie stopte ook niet. Ze zwaaide zich naar Sweti, tegen de Oostenrijkers die daar de reserve artillerie beschermden. Die laatste Oostenrijkse troepen trokken zich in alle haast en in veel verwarring terug naar het dorp Sweti zelf. Even later konden de Pruisen dit dorp ook in stormloop veroveren, en veel van de Oostenrijkse kanonnen winnen.

Het debacle van het Oostenrijks Leger gebeurde zo werkelijk rond 16h00 in de namiddag. De Pruisische 14de en 15de divisies sloegen dan het Saksisch Leger en de Oostenrijkse troepen die te hulp van de Saksen waren gezonden, op de vlucht. De Oostenrijkse linkervleugel en de rechtervleugel ook, werden aldus verslagen en op de vlucht gejaagd. Ze waren dan bezig aan een snelle, volledige terugtocht. Het 1ste Pruisisch Leger kon dan de Oostenrijkse troepen overal aanvallen, vanuit de noordelijke richting.

De Oostenrijkse troepen verloren totaal de controle over de hoogtes van Maslowed. De Pruisische Koning Wilhelm I beval de algemene aanval door het 1ste Leger, met al haar macht en onoverwinbare geestdrift. De veldslag was nog niet gedaan.
Het Oostenrijks 10de Korps stond dan tegenover het Pruisisch centrum, verborgen achter heuvels. De Oostenrijkse artillerie, die terug was getrokken naar Rosnitz en Brira, opende het vuur op de aankomende Pruisen, met al de kanonnen die ze nog hadden. De Oostenrijkse cavalerie hielp de terugtocht van het Oostenrijks 10de Korps dan te dekken. De cavalerie vocht zeer moedig en zeer bloedige gevechten uit nabij Langenhof, Streselitz en Problus, tegen de Pruisische cavalerie. De Oostenrijkse cavalerie werd uitgeput in die strijd. Ze verloor veel mannen, maar slaagde erin toch de terugtocht van het Oostenrijks Leger te dekken. In de ganse veldslag van Königgrätz, waren de regimenten die het best streden de Oostenrijkse artillerie en hun cavalerie.

De Oostenrijkers hadden al een nieuwe lijn artillerie opgesteld, die in stelling was gebleven. Die hield nu de Pruisen zwaar onder vuur om de aftocht van het Oostenrijks Leger verder te dekken. De Pruisen rolden op hun beurt kanonnen tot op de heuvelruggen van Wsestar en Sweti. Zij schoten naar de Oostenrijkse artillerie. Wanneer de Pruisische divisies tot dichtbij de Oostenrijkse batterijen geraakten en hen bedreigden, trok de Oostenrijkse artillerie zich eveneens terug. Toch moesten ze 36 kanonnen achterlaten. De Oostenrijkse artillerie trok naar het zuiden, om een nieuwe lijn Stösser – Freihofen - Zeigelschag te vormen, en slaagde

erin de Pruisische achtervolging tot staan te brengen. Het duel tussen de Pruisische en Oostenrijkse artillerie duurde door tot lang na de duisternis.

De Oostenrijkers vluchtten. Ze lieten honderden wagens achter. De verwarring heerste rond de moerassige, op bepaalde plaatsen zelfs overstroomde omgeving van Königgrätz. Het Oostenrijks Leger vluchtte van de verpletterende nederlaag. Königgrätz sloot de poorten, een beleg vrezend, en uit vrees ook om de Pruisische soldaten samen met de Oostenrijkse soldaten binnen te laten.
De resten van het Oostenrijks Leger, toch nog zeer machtig, met hun Veldmaarschalk von Benedek, konden de Elbe oversteken ten zuiden van Königgrätz. Er lagen daar heel wat bruggen, die de Oostenrijkers gebruikten voor hun aftocht naar Wenen.
De Pruisische troepen waren uitgeput. Ze rustten.

Koning Wilhelm I van Pruisen kon zijn paard, een donkerbruine volbloed, 'Sadowa' noemen, na de Veldslag van Königgrätz. Voor de veldslag zelf gaf hij de voorkeur aan de naam Königgrätz, omdat die ongeveer de woorden van koning en gratie bevatte.

Haim Vincius bleef zijn bataljons van de Koninklijke Garde bevelen. Zijn soldaten vormden één van de beste veteranen troepen van het Pruisisch Leger. Ze werden met roem beladen.
In één van de laatste convulsies van de Oostenrijkse achterhoede, marcheerden Haim en zijn mannen recht in een lijn van Oostenrijkse artillerie-batterijen. Ze veroverden de batterijen, nabij Pardubitz. Daar keerde het lot zich tegen kolonel Haim Vincius!

Een kanonkogel ontplofte te dicht bij Haim om hem ongedeerd te laten. Het gebeurde in de late avond van die roemrijke 3de juli 1866. Snel vliegende, hete stukjes metaal, schrapnels, sloegen in Haim en sneden in zijn linkerbeen. Bloed sproot uit meerdere wonden. Kleinere stukken vlogen door zijn uniform an mantel heen, en raakten hem in de zijde en in de arm. Gedurende enkele ogenblikken bleef Haim staan alsof in schok van de verschillende inslagen. Dit kon toch niet aan hem voorgevallen zijn! Daarna moest hij in het gras gaan zitten, want zijn linkerbeen plooide zich onder zijn gewicht. Hij zat in het gras, en zag de vele, vuile wonden, ook in zijn knie. Hij had voldoende aanwezigheid van geest om eens goed en luid te vloeken, en dan om te zien dat er geen beenderen gebroken waren, toch niet voor zover hij kon voelen. Hij leed pijn aan meerdere lelijke wonden in het vlees van zijn been. Spieren waren wellicht geraakt, of hadden lange sneden gekregen. Haim meende niet dat een grote ader geraakt was, want dan zou hij niet lang kunnen blijven leven. Niet zo veel bloed stroomde uit zijn been! Zijn ordonnansen plaatsten een drukverband om het bloeden te stoppen, en dat verliep gemakkelijk. De wonden zagen er lelijker uit dan ze eigenlijk waren, beweerden de mannen. En zo dacht ook Haim.

Meerdere officieren van de Garde verzamelden zich rond Haim. Aan hen allen bleef Haim schreeuwen om verder te schrijden en aan te vallen om de Oostenrijkse kanonnen te veroveren. Ze wisten wat te doen. Aan de jonge luitenant die op de eerste dag tegen Haim geprotesteerd had, maar die een competente en moedige jongeman geworden was, vroeg Haim een draagbaar te halen en hem met een paar Gardesoldaten naar een lazaret van Pruisische dokters te brengen. Het duurde wel twee uur vóór de luitenant kon terugkomen met een dokter, een draagbaar en twee soldaten. Ondertussen, liggend in het gras, bleef Haim

de Pruisische aanval coördineren. De dokter sneed de broek van Haim open, waste het been met koud water uit een grote fles, en de dokter goot volop alcohol over de wonden. Ter plaatse nam hij tangen en trok de stukken schrapnel uit de wonden. Haim viel daarbij in zwijm. De dokter werkte dan snel aan de zijde en de arm van Haim. Hij naaide al de wonden dicht.

De volgende dag vond Haim zich liggen op een veldbed nabij Königgrätz. Witte verbanden waren rond zijn linkerbeen gewonden en rond zijn borst. Verbanden ook waren gewonden rond zijn linkerarm. Haim bemerkte rode vlekken op de verbanden. Hij moest tot de middag wachten, tot een mannelijke verpleger de tijd kreeg om hem uit te leggen hoe erg gewond hij eigenlijk was.
'*Oberstleutnant*,' zei de jongeman, 'u zult gelukkig verder leven, en dat is het best nieuws, niet? Er is meer goed nieuws. We kunnen u gedurende een tijd niet in het veld laten huppelen en lopen, zodat voor u deze oorlog eigenlijk over is. Dat is, tenzij deze campagne nog veel maanden zal duren, wat niemand echt nog gelooft!'
'Goed,' antwoordde Haim. 'Wat zal er dan gebeuren met mij?'
'Wel, we vonden het beste wat we konden doen was u naar Praag te vervoeren. Daar kunnen we u op een trein plaatsen, richting Berlijn. De dokters van het Charité Hospitaal kunnen daar naar uw wonden kijken en verder voor u zorgen, tot u weer goed kunt gaan.'
'Hoe ernstig werd ik geraakt?' wou Haim weten.
'Dat hangt ervan af wat u ernstig noemt,' antwoordde de jongeman. 'U hebt meerdere wonden, ook aan uw been, hoewel geen van die wonden zeer ernstig is. Ik vrees echter, dat uw spieren zich nogal in een slechte toestand bevinden, thans. De dokters zeiden dat u wel weer zult kunnen gaan, en ik ook meen dat dit het geval zal zijn. U zult waarschijnlijk wat hinken voor de rest van uw leven, maar u zult zelf kunnen gaan! Er is niets dat ik kon zien, dat niet kan beholpen worden met een goede wandelstok, en te paard zal zelfs niemand wat merken. Spieren nemen een hele tijd om correct te helen, langer dan een gebroken been. Wees gerust, niets is in u gebroken, wees daarvan verzekerd. Het is dus rusten voor u, vrees ik! En terug naar Berlijn! U zult de dansen in Wenen helaas moeten missen, de waltzen met de mooiste meisjes op aarde, en ook de beste muziek ter wereld missen. Wens mij al maar veel geluk! Ik neem aan dat uw vrouw zich zal verheugen. Oh ja, vrees niet voor wat betreft kinderen. Uw meest geprezen kwaliteiten werden niet geraakt!'
De verpleger lachte hartelijk, en Haim kon invallen. De vodka van de jongen was trouwens uitstekend.

Haim Vincius legde zich dus te rusten. Hij liet de verpleger en de dokters geduldig hun werk doen. Na twee weken in het lazaret, kon hij al gaan, zij het nog met een kruk. Zijn linkerbeen was bijna onbruikbaar, eerst. De dokters brachten hem dan papieren. Ze plaatsten de papieren in een enveloppe die ze op zijn borst spelden, alsof hij zelf niet kon uitleggen wie hij was en waar hij naartoe moest. Soldaten brachten hem naar Praag in een koets, naar een station. De verpleger kleedde hem weer in zijn uniform, zijn broek hersteld. Het was alsof hij weer onder de levenden terugkeerde. Dan plaatste de verpleger hem in een trein, die hem uiteindelijk naar Berlijn moest brengen. Haim moest wel verscheidene malen van trein wisselen. Hij wou geen ordonnans. Hij reisde niet alleen. Meerdere andere gewonde officieren, reisden in hetzelfde compartiment. Allen werden naar Berlijn gezonden. Ze vormden een grappige

groep! Hoewel ze allen gewond waren her en der, lachten ze veel tot ze de hoofdstad van Pruisen bereikten.

Terwijl Haim Vincius zo terug naar Pruisen reisde, kon hij zich niet weerhouden zeer ernstig na te denken over zijn toekomst. Hij dacht eraan het leger definitief te verlaten.
Graaf Otto von Bismarck had openlijk in de pers vermeld, dat de Pruisische Staat niet kon overheerst worden door confessionele beschouwing of doeleinden. De Duitse eenheid, nu op het slagveld gewonnen, zou naar de toekomst toe geconsolideerd moeten worden. Bismarck tolereerde meerdere geloven in één Duitse Staat, waarin alle Germanen samen konden leven in vrede. Niettemin wist Haim goed dat het antisemitisme onderhands verder bleef leven, in een niet agressieve vorm, in Berlijn, en in de kringen van de hogere autoriteiten. Haim kon proberen te vechten tegen die opinies en gevoelens, hopen hen uit te kunnen dagen, maar hij vreesde uiteindelijk toch te verliezen. Hij kon die kringen nooit in geraken en erin aanvaard te worden als een gelijke. Hij kon het antisemitisme als een feit aanvaarden, en proberen buiten het leger te leven, op een rustiger manier? Leah Goldstern zou daar wellicht erg mee tevreden zijn. Haim wou zijn leven niet eindigen als een bittere, grommende oude soldaat, die al de tijd slechts kon praten over zijn dienst als een jongere man, en achter zijn rug zou bespot worden door de nieuwere officieren. Welke betere overwinning, dan nu te zeggen en te geloven dat er meer was in het leven dan vergane glorie en het leger? Hij was toch een *Oberstleutnant* in het Pruisisch Leger geworden! Hij kon leven met een klein legerpensioen, en proberen handel te drijven zoals de andere leden van zijn familie. Hij verlangde trouwens ook echt naar een normaler leven met zijn wonderbaar mooie vrouw. Het was tijd om kinderen te hebben, en een echte familie te vormen. Hij zou dus maar vaarwel moeten zeggen aan het leger! Eens die beslissing sterk gevormd in zijn geest, bleef Haim zelfs niet vol spijt met zichzelf. Hij aanvaardde de situatie en de oplossing met wijsheid en gelatenheid, en keek uit naar een nieuw leven. Was het niet mooi, als je wist wat je kon krijgen en nemen, en van de schoonheden en het plezier kon genieten dat voorzeker nog op zijn weg zou komen?

Haim Vincius kwam te Berlijn aan tegen het einde van juli 1866. Hij strompelde het station uit op één kruk, kwam moeilijk vooruit, maar moest niet geholpen worden, zelfs niet met het dragen van zijn bagage. Hij deed zoals hem voorgehouden was. Hij reed in een koets naar het Charité Hospitaal en toonde zijn papieren. Het eerste wat de verpleegsters daar met hem deden, was hem heel grondig te wassen, van kop tot teen, en hem zeggen hoe knap hij was. Ze fluisterden wel wat onder elkaar toen ze ontdekten dat hij een Jood was. Dan, wanneer hij zo proper als een engeltje was, en een kamer voor zich alleen had gekregen, lag hij in een mooi, volledig wit bed. Hij gaf geld aan een verpleegster om een brief te brengen naar Leah Goldstern. Niemand maakte hem enige opmerkingen over zijn Joods zijn. Hij was een Pruisische held, meldden de papieren die hij meebracht. Hij werd verzorgd naargelang.
In het hospitaal en nadien, hoorde Haim Vincius wat er in Bohemen gebeurd was na zijn opgelopen verwondingen, uit de Berlijnse nieuwsbladen.

De Oostenrijkse Veldmaarschalk von Benedek marcheerde naar Olmütz en dan naar Wenen. Gedurende drie dagen wisten de Pruisische generaals zelfs niet meer exact waar de resten van het Oostenrijks Leger zich bevonden.
Zo verliep het einde van de Veldslag van Königgrätz.

De Pruisische verliezen liepen op tot 9.000 mannen gedood, gewond en vermist. De Oostenrijkers verloren 40.000 mannen gedood, gewond of vermist, met in die laatste categorie bijna 20.000 soldaten gevangen genomen door de Pruisen. De Oostenrijkers verloren meer dan 160 bronzen kanonnen. Königgrätz was de beslissende veldslag in het Pruisisch-Oostenrijks conflict. De Oostenrijkse generaals slaagden er niet in de voortschrijding van de Pruisische troepen te stoppen. Het ongehoorde en ongeziene was gebeurd. Het Keizerrijk was verslagen. Maar toch nog niet helemaal.

De Weg naar Wenen, en nadien

Na hun overwinning nabij Königgrätz, rustten de Pruisische divisies één dag. De dag daarna reeds, marcheerden de legers verder met als objectief Wenen. De versterkte steden van Josephstadt en Königgrätz weigerden zich over te geven. De Pruisische generaals hielden een sterke strijdkracht in de omgeving van die steden, om te beletten dat de garnizoenen zouden uitvallen wagen. Ze sneden de bevoorrading van de steden af. De Pruisische divisies staken de Elbe over te Pardubitz en te Przelantsch. Een divisie van de *Landwehr* soldaten, de civiele milities van Pruisen, werd naar Praag gezonden. De hoofdstad van Bohemen gaf zich zonder weerstand te bieden over op de 8ste juli.

Na Königgrätz was de Oostenrijkse Veldmaarschalk von Benedek in volle terugtocht met zijn leger. Hij marcheerde naar Olmütz. Wenen lag op ongeveer 220 kilometer van de Elbe, Olmütz lag halfweg. De Pruisische Generaal en Opperbevelhebber von Moltke wou Wenen bereiken vóór de overwinnende Oostenrijkse troepen die tegen Italië gevochten hadden, naar Wenen terugkeerden. Hij had dus een snelle vooruitgang van zijn troepen gepland.

Het Italiaans Leger had Oostenrijk aangevallen over de bergpassen van de Mincio rivier vanaf de 23ste juni. De bevelhebber van het Italiaans Leger was in alles behalve in titel de Generaal de Marmora. Koning Viktor Emmanuel was bij de troepen, en de leider ervan in naam. Het Oostenrijks Leger, onder Aartshertog Albrecht, had zich in de weg van de Italianen geworpen te Custozza. De Oostenrijkers bezaten toen ongeveer 72.000 soldaten, de Italianen veel meer, ongeveer 120.000 soldaten. Toch kon het Oostenrijks Leger de Italianen verslaan. Die laatsten hadden zich dan teruggetrokken over de Mincio.
Ondertussen was Garibaldi met ongeveer 6.000 mannen Tyrol binnengevallen. De Oostenrijkers versloegen ook hem, in twee bloedige schermutselingen. Garibaldi bleef hangen in een klein deel van Oostenrijks gebied dat hij had kunnen bemachtigen.
De grootste en meest befaamde veldslag in die Oostenrijks-Italiaanse Oorlog was een zeeslag, die plaats had nabij Lissa. De Oostenrijkse vloot onder Admiraal Tegethoff, versloeg daar de Italiaanse vloot. De Italiaanse vloot verloor er drie slagschepen.

De Italianen hadden tegen de beter georganiseerde Ostenrijkers de nederlaag geleden in praktisch elke veldslag, zeeslag en schermutseling. Na Königgrätz stelden de Oostenrijkers de tijdelijke bezetting van de Veneto streek onder de troepen van de Franse keizer voor. De Oostenrijkse troepen marcheerden daarna en inderdaad zoals von Moltke al gevreesd had, terug naar Wenen. De Italianen plaatsten zich dan weer in beweging, onder Generaal Cialdini. Ze duwden de in de regio overblijvende, slechts 30.000 Oostenrijkse soldaten terug naar de Veneto streek. Een wapenstilstand werd afgekondigd op de 25ste juli van 1866.

In de oorlog tegen Oostenrijk, op de wegen naar Wenen, splitste de Pruisische Stafchef zijn leger weer in de nu twee gewoonlijke delen.
Het leger van de Elbe en het 1ste Pruisisch Leger, gewend om samen te werken, werden naar Wenen gezonden via twee verschillende, parallelle wegen.
De kroonprins leidde het 2de Leger naar Olmütz, om te volgen wat von Benedek nog deed met zijn Oostenrijks Leger. Hun doel was om te beletten dat de Oostenrijkse troepen die te Königgrätz gestreden hadden, de strijdkrachten van Prins Friedrich Karl onbehoedzaam zouden aanvallen in de flanken of in hun achterhoede.
De Pruisische 7de Divisie vocht een eerste schermutseling uit met de Oostenrijkers op de 7de juli. De Oostenrijkers werden verslagen. De Oostenrijkse Regering vroeg de volgende dag een wapenstilstand aan. Generaal von Moltke weigerde die!

De Oostenrijkse Regering ontsloeg dan de Veldmaarschalk Ludwig von Benedek uit zijn opperbevel. Generaals die een grote veldslag verloren waren nooit erg populair aan geen enkel hof! De Aartshertog Albrecht, de overwinnaar van Custozza, werd boven hem in bevel geplaatst. Von Benedek bleef echter zijn plaats behouden tot zijn Oostenrijks Leger de Donau bereikt had. Dit betekende trouwens ook het einde van de oorlog. De Oostenrijkers haalden per trein zoveel mogelijk soldaten naar Wenen, waaronder vooral de korpsen die in Italië gevochten hadden.
Wanneer Ludwig von Benedek Olmütz bereikte, kreeg zijn leger ook het bevel direct naar Wenen te marcheren. Sommige troepen van von Benedek konden per trein getransporteerd worden. Het gros van het Oostenrijks Leger van het Noorden marcheerde echter door de vallei van de March naar Pressburg.
De Oostenrijkse cavalerie streed ondertussen nog constant tegen de vooruit rukkende Pruisen. Een grote schermutseling van ruiterij had plaats te Tischnowitz. Deze eindigde eens te meer in een Oostenrijkse nederlaag. Er leek geen mogelijkheid te bestaan voor de Oostenrijkse Staf om de Pruisische Divisies tegen te houden.

Op de 10de juli 1866, veroverde Prins Friedrich Karl de stad Olmütz. Het Leger van de Elbe, dat parallel met hem vorderde, nam Zwaym in. Het marcheerde door naar Krens. Het 1ste Pruisisch Leger drong op naar Nikolsburg. De kroonprins en zijn 2de Pruisisch Leger bereikte Prosnitz op de 14de juli, ten zuiden van Olmütz. Daar vocht de voorhoede van het Pruisisch Leger weer een schermutseling uit met de zich terugtrekkende Saksische cavalerie en met nog wat Oostenrijkse infanterie. In nog meer schermutselingen langs de weg, versloegen de oprukkende Pruisische cavaleriedivisies andere delen van de troepen van von Benedek, en dat te Tobitschau en te Roskienitz. De Pruisen konden echter niet de mars naar Wenen van de kerntroepen van von Benedek tegenhouden. Von Moltke beval het 1ste Leger naar Lundenburg.

Op de 16de juli veroverde Prins Friedrich Karl de stad Lundenburg. Daarmee sneed hij de spoorwegverbinding naar Wenen af voor Veldmaarschalk von Benedek. De enige weg die nog naar Wenen open lag voor de Oostenrijkers die von Königgrätz kwamen, was door de Carpatische Bergen heen, door de vallei van de Waag rivier te volgen. De Pruisen duwden door naar Wenen langs gemakkelijker wegen. Tegen dan echter, kwamen ze te laat aan!

Op de 17de juli arriveerden het Pruisisch Leger van de Elbe en het 1ste Pruisische Leger te Brünn, of Brno in het Boheems. De legers bewogen zich verder naar Nikolsburg.
Von Moltke begon toen al de Slag voor Wenen voor te bereiden. Hij zond het 1ste Leger naar Wagram, het 2de Leger naar Schönkirchen, het Leger van de Elbe naar Wolkersdorf. De troepen van von Moltke concentreerden zich achter de Russbach.
De Pruisen verwachtten een aanval door 150.000 Oostenrijkse soldaten vanuit de versterkingen van Florisdorf, de buitenste verdedigingen van Wenen.

De troepen van de Veldmaarschalk von Benedek bereikten Wenen op de 20ste juli. Zijn eerste aangekomen divisies brachten 60.000 soldaten. De Oostenrijkse troepen die in ijltempo van Italië terugkwamen, telden ongeveer 50.000 mannen. De Oostenrijkers probeerden eerst Pressburg nog te verdedigen. Ze marcheerden en reden zo snel ze konden naar die stad. Slechts twee Oostenrijkse brigades hielden de stad op de 21ste juli.

Het Pruisisch Leger bewoog zich eerst naar Pressburg, inderdaad, in plaats van naar Wenen! Dit gebeurde op de speciale vraag van de Graaf von Bismarck. Bismarck wou Wenen sparen, maar hij kon de overwinningsdrang van de 'halfgoden', zoals de generaals in de tweede rang van het Pruisisch Leger genoemd werden, niet bedaren. Bismarck wierp dus hun energie tegen Pressburg, om tijd te winnen voor de al bezig zijnde onderhandelingen met de Oostenrijkse hogere diplomaten. Dat maakte hem niet erg populair in het Pruisisch Leger. Maar Bismarck had gelijk. Het leger was een instrument van de politiek van het Koninkrijk Pruisen, niet andersom!

Op dezelfde 21ste juli, stak de Pruisische Generaal von Fransecky de rivier de March over. Hij drong door naar Pressburg. Fransecky was een kleine, corpulente man, maar een uitstekende soldaat. Wanneer hij ergens wat aanviel, dan kon geen vijandelijke strijdkracht hem weerstaan. Zijn durf en moed waren befaamd in het gans Pruisisch Leger en in de Generale Staf. Hij kwam aan te Pressburg met een belangrijke strijdkracht. De Oostenrijkers trokken zich terug. Ze riskeerden daarmee Pressburg te verliezen, en zo ook de terugkeer van het leger van von Benedek naar Wenen te zien afgesneden te worden.

Vóór Wenen stond zo een Pruisisch Leger van minstens 184.000 soldaten, tegenover een Oostenrijks Leger van slechts 110.000 soldaten. Het leger van Generaal von Moltke was opnieuw aan het groeien tot 200.000 soldaten, ten gevolge van de versterkingen die hem kwamen vervoegen. Hij kon nu Wenen veroveren, en daarna zich weer keren naar de Veldmaarschalk von Benedek, zoals hij wou, zeker van zichzelf dat hij de rest van de Oostenrijkse troepen kon verslaan.

Op de 22ste juli van 1866 viel Generaal von Fransecky de twee Oostenrijkse brigades aan die Pressburg voorlopig nog hielden. De Pruisen hadden zeer zeker die slag ook gewonnen. Maar op de middag, zette zich een vijfdaagse wapenstilstand in, gemedieerd door Frankrijk, tussen Pruisen en Oostenrijk. De diplomaten hadden de militairen doen stoppen! Graaf Otto von Bismarck had het niet wijs gevonden de Oostenrijkers nog verder te vernederen. De Pruisische troepen zouden geen triomfparade kunnen houden in de prachtige boulevards van Wenen!

Bismarck vroeg aan de Generaal Graaf von Moltke tijdens de vredesonderhandelingen te Nikolsburg wat hij dacht over de campagne van Generaal von Fransecky. Konden de Pruisen de slag voor Pressburg winnen? Von Moltke kon niet, en wou niet het resultaat van enige veldslag garanderen. In een slag kon alles gebeuren! Bismarck gaf daarom het advies aan de koning van Pruisen om een wapenstilstand met Wenen te beginnen op de 22ste juli, een zondag, op de middag, en de wapenstilstand exact op de 27ste te doen stoppen. De slag van Fransecky nabij Blumenau werd daarom beëindigd exact op de middag!

De overeenkomst van de vrede tussen Pruisen en Oostenrijk werd getekend te Nikolsburg op de 26ste juli, nog tijdens de wapenstilstand. Het Vredesverdrag werd definitief geratificeerd te Praag op de 30ste augustus. De Pruisische Legers trokken zich dan terug, zoals overeengekomen, van de 25ste augustus af. Ze verlieten volledig het Oostenrijks territorium tegen de 20ste september 1866.

De eisen van Koning Wilhelm I van Pruisen voor de vrede met Oostenrijk waren de hervorming van de *Deutsche Bund* onder Pruisisch leiderschap, de zuivere en eenvoudige annexering van Schleswig en Holstein bij Pruisen, een verandering van de grens met Bohemen, Oost-Friesland, en de afzetting van de huidige soevereinen van de staten Hannover, Kurhessen, Meiningen en Nassau, die moesten vervangen worden door hun opvolgers. Later nog wou de koning ook delen van Saksen, van Hannover en Hessen bij Pruisen, en eveneens Ansbach en Bayreuth van Beieren. Er mag niet vergeten worden, dat de oorsprong van de Markgraven van Brandenburg ten zuiden en ten oosten van Nürnberg lagen. Graaf Otto von Bismarck geloofde echter, dat de streken van Nürnberg en Bayreuth reeds zo lang tot Beieren hadden gehoord, dat een terugkeer naar Berlijn en naar Pruisen, door de bevolking van die streken niet zou verwelkomd worden.
Bismarck wou de invloed van Oostenrijk in Duitsland zelf definitief beëindigd weten. De invloed of macht over gans Duitsland door Oostenrijk moest eens en voor altijd gestopt worden! Toch wou hij ook de sympathie voor Pruisen van Oostenrijk niet volledig vernietigen.

Bismarck onderhandelde dus te Nikolsburg. Hij praatte met de Oostenrijkse Graaf Aloys Karolyi. Oostenrijk wou de integriteit van de Saksische landen gegarandeerd weten te blijven, omdat de Saksen de beste geallieerden van Oostenrijk in de oorlog geweest waren.
Otto von Bismarck wou vooral de vernedering van de verovering van Wenen aan de Oostenrijkers besparen, hoewel de Pruisische generaals vurig het vervolg en de logische conclusie van hun triomfantelijke campagne in Oostenrijk verlangden. Zoals steeds gebeurde met Bismarck, wanneer hij onder zware druk geplaatst werd, en zijn zenuwen uiterst gespannen stonden, werd hij ziek van de inspanning en dreigde hij met aftreden als Minister-President. De crisis bereikte een hoogtepunt tijdens een oorlogsraad op de 22ste juli, en in aanwezigheid van de koning van Pruisen.
Bismarck wou geen as Frankrijk-Oostenrijk tegen Duitsland gericht. Hij wou ook de huidige oorlog niet moeten verderzetten in Hongarije. Bismarck benadrukte dat het doel van de oorlog geweest was, eerst en vooral, de vorming van een unitair Duitsland onder het leiderschap van de koning van Pruisen. Dat was het doel geweest van de oorlog, het politiek doel, en meer was niet nodig. Bismarck besprak de interesse voor elk van de Duitse Staten met de koning. Tijdens deze gesprekken, die zeer moeilijk verliepen, ging Bismarck zover

om zich af te vragen of het niet beter zou zijn als hij zich uit een venster van de vierde verdieping zou werpen.
Natuurlijk kreeg Bismarck uiteindelijk zijn zin. Dat kwam, omdat Bismarck namelijk in de gang tijdens de besprekingen, de Kroonprins Friedrich Wilhelm ontmoette. Die vertelde Bismarck dat de Minister-President wel wist dat hij, de kroonprins, nooit werkelijk de oorlog met Oostenrijk gewenst had. Nu echter, als Bismarck het beter vond de vijandelijkheden te stoppen, hoewel Pruisen overwonnen had op alle fronten, stelde de kroonprins zich eveneens bereid de vrede en de zienswijze van Bismarck over de oorlog te steunen.
De kroonprins ging spreken zijn vader gedurende een half uur, en kwam naar Bismarck terug met het nieuws dat de koning bereid gevonden was de vrede te aanvaarden, en de militaire campagne te stoppen. Dit gebeurde op de 24ste juli.
Bismarck had zo met de hulp van de kroonprins zijn verschil van opinie met de militairen en met de koning gewonnen. Maar hij had zich met spijt de woede van de koning, zijn oude heer, op de nek gehaald. Bismarck paste wel zwaar de *Vae Victis* toe op de Duitse soevereinen. Hij dicteerde tevens te Nikolsburg wat Pruisen verlangde van de Oostenrijkse Keizer.

Het Vredesverdrag van Nikolsburg betekende een duidelijke vernedering voor Oostenrijk. Oostenrijk moest ook Venetië afstaan, en haar hinterland, aan Italië. De *Deutsche Bund*, de confederatie, zoals ze tot dan toe bestaan had, werd afgeschaft. In haar plaats kwam een Noord-Duitse Bond, onder de directe invloed en het leiderschap van Pruisen. Een vereniging van Zuid-Duitse Staten zou opgericht worden. Oostenrijk werd uit die twee nieuwe confederaties geweerd, zodat haar invloed in de Duitse zaken effectief eindigde. Dat was een historische beslissing! De hertogdommen van Schleswig en Holstein werden volledig aan Pruisen overhandigd. Pruisen eiste eveneens enorm hoge bedragen, te betalen door Oostenrijk, voor de Pruisische oorlogsinspanning, voor de strijd tegen de geallieerden in Duitsland die samengespannen hadden tegen Pruisen. Pruisen annexeerde ten slotte de veroverde landen en streken in het westen, zoals Hannover, Hesse-Kassel, Nassau en Frankfurt.
Pruisen had overwonnen op alle fronten. Het had inderdaad ook de zuidelijke Duitse Staten de nederlaag toegediend!

De Pruisische Campagne tegen Württemberg en Beieren

Na de slag van Langensalza op de 29ste juni, had Generaal von Falckenstein zijn leger, nu genaamd het Leger van de Main rivier, met in totaal 45.000 manschappen en met ongeveer 100 kanonnen, tegen de Zuid-Duitse Staten geworpen. Hij moest het hoofd bieden aan twee vijandelijke legers.
Het eerste, het Beiers Korps, had 40.000 soldaten en 140 kanonnen. Het werd geleid door Prins Karl van Beieren. Dit leger had zich verzameld te Schweinfurt.
Het ander leger, met 46.000 soldaten en meer dan 130 kanonnen, geleid door Prins Alexander van Hessen, verzamelde zich te Frankfurt.

Prins Karl en Prins Alexander ontmoetten elkaar op de 26ste juni. Ze beslisten samen hun legers op verschillende wegen naar Herzfeld te brengen, op ongeveer 34 kilometer ten noorden van Fulda. Op dat tijdstip echter, bevonden de Duitse geallieerde troepen zich

tweemaal verder van Fulda dan de Pruisische troepen! De geplande vereniging bleef zeer hypothetisch.
Een overblijfsel van het Hannoveriaans Leger verbleef toen nog in de velden nabij Mühlhausen. Maar op de 30ste juni, als resultaat van de Pruisisch-Hannoveriaanse onderhandelingen, moest het Hannoveriaans Leger zich overgeven aan de Pruisen. De Pruisen zonden dan de soldaten gewoon per trein naar huis!
De samenvoeging van de twee Duitse legers was veel te laat ingezet en werd daarom snel onmogelijk. Dat was net het eerste doel geweest van de Pruisen!

Prins Karl van Beieren vormde dan weer een lijn te Meiningen, tegenover de stad Eisenach. Hij hoopte dat zijn andere troepen, en de troepen van Prins Alexander van Hessen, hem nog konden komen versterken. De Beierse soldaten van Prins Karl begonnen al hun opmars van Meiningen naar Fulda.
Prins Alexander daarentegen, marcheerde naar het oosten, en ging Lauterfeld en Alsfeld op de 3de juli bezetten. Hij liet wel enige troepen achter om Frankfurt te verdedigen, en om zijn flank en achterhoede tijdens zijn mars veilig te stellen.

Ondertussen waren de Pruisische troepen van von Falckenstein naar Eisenach weggetrokken op de 1ste juli. Ze wilden zich tegenover de Beierse troepen stellen, eveneens op de 3de juli. Een Pruisische Divisie, geleid door Generaal von Beyer, bevond zich in de omgeving van Geisa. Een andere divisie, onder Generaal von Goeben, was aangekomen te Dermbach. De divisie van von Manteuffel volgde als reserve.

Op de 4de juli viel von Goeben de Beierse Divisies aan. De slag verliep ongeveer gelijkmatig, zodat de beide troepen zich ook op hetzelfde ogenblik terugtrokken. Nabij Heinfeld, vocht de Pruisische Generaal von Beyer op hetzelfde ogenblik ook een schermutseling met de Beieren, maar deze laatsten vluchtten snel weg in verwarring naar de rivier de Main. De Pruisen hoefden slechts enkele kanonschoten te lossen in de richting van de Beierse soldaten, om hen te zien weghollen! Von Falckenstein concentreerde zin troepen rond Dermbach en Geisa. Een beetje later begreep hij dat de Beierse troepen zich terugtrokken. Hij vorderde met zijn divisies dan naar Fulda.

Prins Alexander van Hessen marcheerde in terugtocht naar Schlüchtern, waar hij hoopte een koppige weerstand te kunnen bieden aan het aanmarcherend Pruisisch Leger. Hij wachtte aan de ingang van de Kinzig vallei. Daar hoorde hij van de nederlaag van de Oostenrijkers te Königgrätz. Hij bekommerde zich niet om te weten wat zijn geallieerden nu van plan waren te doen. Hij snelde naar de rivier de Main, tussen de steden Hanau en Mainz, met de bedoeling de zuidelijke staten te beschermen. Hij keerde daarna terug naar Frankfurt. Door die bewegingen, isoleerde hij zich van zijn geallieerden, van de Beierse troepen, en nodigde zo eenvoudig het Pruisische Leger uit hem gescheiden te komen vernietigen!

De Pruisische troepen trokken Fulda in op de 7de juli. Von Falckenstein beval Generaal von Goeben naar Brückenau en Generaal von Beyer naar Schlüchtern. Von Manteuffel bleef te Fulda. Von Beyer marcheerde uiteindelijk ook naar Brückenau, terwijl von Goeben verder vorderde. De Beierse soldaten stonden uiteen getrokken langs de rivier de Saale, van Neustadt tot Hammelburg.

Von Falckenstein beval de 10de juli von Beyer naar Hammelburg, en von Goeben naar Kissingen. Von Manteuffel volgde von Goeben met zijn soldaten.
De Pruisische troepen versloegen de Beierse soldaten te Kissingen en te Hammelburg in grote schermutselingen. Hetzelfde gebeurde stroomopwaarts, verder dan Kissingen, in nog andere schermutselingen. De passen van de Saale rivier vielen in de handen van de Pruisen. De Beierse troepen streken dan terug op Schweinfurt en Würzburg neer. Von Falckenstein kon gans de noordelijke oever van de Main vrijmaken van geallieerde, Duitse strijdkrachten.

Tezelfdertijd probeerde Prins Alexander van Hessen de Beierse soldaten te vervoegen te Würzburg, via Aschaffenburg en Gmünden. De bergen tussen die twee steden bleken echter zeer moeilijk door te steken.

De troepen van von Falckenstein marcheerden stroomafwaarts langs de Main. Op de 13de juli versloeg Generaal von Goeben een Hessische brigade te Laufach. De rest van die brigade keerde gehavend terug naar Aschaffenburg, en haar versterkingen. In nog een schermutseling nabij die stad, versloeg von Goeben het 8ste korps van de geallieerden.

Prins Alexander van Hessen meende het onmogelijk voor hem om zich uiteindelijk te voegen bij de andere geallieerde troepen te Würzburg. Hij trok zijn troepen samen naar Dieburg, en liet daarmee Frankfurt zonder enige bescherming. Het Duits Parlement vluchtte naar Augsburg. Prins Karl van Beieren drong aan om de twee legers samen te brengen te Tauberbischofsheim in het zuiden, op de 20ste juli ten laatste. De Beierse troepen moesten daartoe slechts enkele kilometer marcheren, maar het 8ste Korps van de geallieerden moest wel 145 kilometer vorderen! Toch deed de Prins Alexander van Hessen wat hem gevraagd werd.

Het Pruisisch Leger marcheerde Frankfurt in op de 21ste juli! De divisie van Generaal von Goeben bezette de stad. De divisie van von Manteuffel hield Aschaffenburg. De ganse streek ten noorden van de rivier de Main was Pruisisch!
Op de 16de juli verliet von Falckenstein het Pruisisch Leger van de Main. De koning had hem benoemd tot Militair Gouverneur van Bohemen! Von Manteuffel volgde hem op in het westen, en zijn vroegere divisie werd geplaatst onder het bevel van Generaal von Fliess. Het Pruisisch Leger van de Main kreeg 50.000 soldaten versterking, en meer dan 120 kanonnen.

De samenvoeging van de Beierse troepen en van het 8ste geallieerd Korps werd voleindigd op de 22ste juli. Het 8ste Korps stond aan de oevers dan van de rivier de Tauber, terwijl de Beieren bleven tussen Würzburg en de Tauber. Von Manteuffel besloot recht tegen hen in te stoten, hoewel zijn tegenstanders over meer soldaten beschikten dan hij, ongeveer 81.000 soldaten en bijna 290 kanonnen.
De geallieerde bevelhebbers bespraken hoe de aanval van de Pruisen op te vangen. Prins Karl van Beieren wou langs de Main naar Frankfurt opdringen. Maar Prins Alexander gaf er de voorkeur aan op de andere oever te marcheren, via Aschaffenburg. Deze laatste strategie werd gekozen, na twee dagen van palaveren. Ondertussen handelde von Manteuffel. Hij trok snel naar de Tauber! De soldaten van Beieren bewogen zich toen nog langs de Main, per trein, een deel naar Gmünden, een ander deel naar Lohr. Door die beweging, was de samenvoeging van de geallieerden weer verbroken! Prins Alexander van Hessen trok zijn

troepen terug naar achter de Tauber, een streek in van diepe ravijnen, moeilijk om doorheen te komen. Hij kon niet snel vorderen met zijn artillerie en met zijn soldaten.

Op de 24ste juli versloeg Generaal von Goeben een divisie uit Baden te Werbach en een divisie van Württemberg te Tauberbischofsheim. Prins Alexander van Hessen beval zijn 8ste Korps weer naar de Tauber. Iedereen vroeg zich af welk nut een dergelijke beweging had, omdat de Beierse soldaten hen niet konden helpen. Prins Alexander van Hessen besloot de bewegingen van zijn geallieerde strijdkrachten gewoon te veronachtzamen. Hij deed zijn eigen ding! Hij verzamelde zijn strijdkrachten te Gerschheim. Al die bewegingen van de twee geallieerde legers werden evenveel strategische fouten.

Een dag later trok de Generaal von Goeben op met de rechtervleugel van de Pruisische Legers, en met Generaal von Beyer in het centrum. Onverwachts stootten de Pruisen van von Beyer op Beierse troepen. Ze wonnen in de daaropvolgende schermutselingen de overwinning. Terwijl dit gebeurde, streed von Goeben met het 8ste geallieerd Korps te Gerschheim. Hij versloeg de troepen van Prins Alexander van Hessen, en joeg hen op de vlucht naar Würzburg. Het geallieerde 8ste Korps, bestaand uit troepen van Baden, Württemberg, Hessen en Nassau, lag aldus verslagen door Pruisen. De Pruisische troepen konden het noorden van Württemberg nadien ongehinderd bezetten.

Prins Karl van Beieren hield dan een oorlogsraad. Hij besloot een defensieve stelling aan te nemen te Rossbrünn, ongeveer elf kilometer ten westen van Würzburg. Prins Alexander van Hessen moest vóór Würzburg blijven, om zo nodig het geallieerd leger over de rivier de Main te helpen.

In de vroege morgen van de 26ste juli, sloeg de Pruisische Generaal von Fliess in tegen het Beiers Leger te Rosbrünn. Hij kreeg hulp van Generaal von Beyer, die de Beierse troepen in de flank aanviel. Tegen tien uur al in de morgen, braken de Beierse troepen om weg te vluchten. Na de middag plaatste Prins Karl zijn troepen op de nabijgelegen hoogvlakte. Het 8ste geallieerd Korps trok zich terug over de Main. Later in de dag, trok ook Prins Karl zich over de Main terug. Weer stonden geen geallieerde troepen nog ten noorden van de Main, een objectief aangevraagd door Otto von Bismarck. De volgende dag, marcheerden de Pruisen op tegen Würzburg. De citadel van Marienberg schoot van zeer hoog op de noordelijke oevers van de Main. De Pruisen schoten terug, en slaagden erin het arsenaal van de citadel in brand te schieten. Marienberg bleef voortaan stil! De legers stonden weer tegenover elkaar, maar de Beierse troepen werden aan alle kanten ingesloten.
Tijdens die bewegingen was het Pruisisch 2de Reservekorps door Saksen en Leipzig getrokken. Het naderde Bayreuth en bedreigde het midden van Beieren. De situatie van Beieren werd kritiek.

Op de 28ste juli dan, hoorden de Beierse troepen over de onderhandelingen tussen Pruisen en Oostenrijk. Ze gingen akkoord om de vijandelijkheden met Pruisen ook te stoppen. Op dat ogenblik al, marcheerde het Pruisisch Reservekorps Beieren in. Het veroverde Nürnberg vóór het hoorde van de wapenstilstand, en bezette de stad.

Pruisen sloot een vredesverdrag met het land van Württemberg op de 13de augustus, met Baden op de 17de en met Beieren op de 22ste. Het Geallieerd Leger lag toen al volledig verslagen. De Pruisen hadden de overwinning behaald, vooral ten gevolge de indrukwekkende strategieën, en de tactische kennis van hun generaals.

Pruisen won zo de oorlog van zeven weken met haar Duitse buren, en met Oostenrijk. Een nieuwe politieke constellatie kwam zo plots in de maak voor Duitsland. Pruisen werd de onbetwiste leider van Duitsland, en Berlijn de onbetwiste hoofdstad. Otto von Bismarck kon zuchten van opluchting. Zijn militaire vrienden, vooral Generaal Helmut von Moltke, de mannen die het Pruisisch Leger in Bohemen hadden gebracht, en die de Geallieerde Duitse Legers in wat op een burgeroorlog kon lijken, beslissend verslagen hadden, ondanks de overmacht, konden de flessen schuimwijn sabreren.

In Thorn en Berlijn. 1866-1867

Leah Goldstern

De brief die Haim Vincius in de morgen door een verpleegster naar Leah Goldstern had gezonden, bereikte haar dezelfde dag. De verpleegster zei hem niets, maar ze leverde de nota zelf af. In het midden van de namiddag stormde dus al Leah het Charité Hospitaal in, al hijgend alsof ze de hele weg van de *Landgrafenstrasse* tot in de Charité gelopen had. Ze wierp zich op Haim met een passie die hij zich in haar niet ingebeeld had. Leah bedekte hem met kussen, weende en lachte tegelijk. Ze deed natuurlijk zijn zijde, arm en been heel wat pijn, maar dat deerde Haim niet in het minst. Leah was zo emotioneel aangegrepen, dat de tranen ook in zijn ogen opwelden. Hij wou dat niet zo ostentatief aan zijn vrouw laten bemerken. Hij slaagde daar niet zeer goed in. Hij was bij Leah, hij was thuis.

‘Ik heb niets van je gehoord sinds meer dan een maand,’ weende Leah. ‘Ik was zo erg bezorgd! Ik wist niet wat te denken. Ik las over de verschillende veldslagen die in Bohemen plaats hadden, vooral rond de steden Josephstadt en Königgrätz. Ik vreesde al dat ik je verloren had. God zij dank ben je gezond en wel, en heel! Wat gebeurde er met je? Laat me raden. Je streed natuurlijk in de eerste linies, en je werd gekwetst! Mijn arme liefste!’
‘Zoiets als dat,’ lachte Haim. ‘Ik ben ook niet zo erg gekwetst! Een paar schrammen! Het is allemaal veel minder erg dan het er uit ziet. Eigenlijk zo weinig ernstig, dat ik hier buiten wil zo snel ik kan. Ik heb een kruk. Ik kan gaan. Ik kan al even goed thuis rusten, bij jou. Dat zal al veel meer aangenaam zijn dan hier in het hospitaal te liggen, bij verpleegsters die ik niet ken. In Berlijn zijn er dokters genoeg. Zij zullen me wel zeggen wat ik moet doen, en wanneer.’
‘Oh neen, neen, mijn strijder! Zo niet! Ik zal eerst degelijk met de dokters van de Charité praten, en daarna zal ik beslissen waar je naartoe kunt! Je bent in meer velslagen geweest en in schermutselingen, wed ik, beschoten door musketten en kanonnen, veel meer dan eender wie anders, dan iedereen, jij incluis, me zal willen vertellen. Hier, mijn liefste, in Berlijn, ben ik in bevel! En durf maar eens mijn bevelen te trotseren of te veranderen! Dit is Berlijn, en niet Thorn, noch Königgrätz!’

Leah Goldstern liep weer de kamer uit. Ze wou spreken met de dokters van Kolonel Vincius, riep ze luid in de gangen. Haim glimlachte toen hij haar hoorde schreeuwen. Verpleegsters liepen naar haar toe van alle kanten. Na een half uur van verdachte stilte, stormde Leah weer de kamer in.
‘Je kunt met mij meekomen. Ik zal je helpen met je aan te kleden. Je moet voorzichtig blijven. Een jonge, vriendelijke dokter liet je toe naar huis te gaan. Hij schrijft nu al de papieren om je uit de Charité te ontslaan, en nota’s voor onze familiedokter. Hij gaf me ook de naam en het adres van de beste dokter in de stad voor het soort wonden waar je aan lijdt. Je had gelijk. We kunnen inderdaad samen naar huis gaan, en naar de beste plaats op aarde die goed voor je is: mijn bed. Waar zijn je kleren?’
Haim toonde haar de kast met een uitgestrekte vinger. Daarin lag zijn uniform, gewassen, gestreken, en weer hersteld door de diensten van het hospitaal. De verpleegster Leah Goldstern hielp hem in zijn ondergoed, hemd, broek en vest. Terwijl Leah hem aan het

helpen was zijn pijnlijke arm in zijn mauw te duwen, kwam de dokter binnen. Hij toonde enige verrassing bij het tafereel, glimlachte, en overhandigde aan Leah een folder met een aantal papieren. Hij gaf die aan Leah, niet aan Haim.
‘Hierin vind je wat je nodig hebt,’ lachte de dokter. ‘Wacht thuis niet te lang om een dokter bij te roepen. Wil je hulp om je echtgenoot aan te kleden? Zal ik een verpleegster binnenroepen? Onze verpleegsters zijn het gewoon dit te doen, weet je.’
‘Van nu af aan komt geen andere Berlijnse vrouw nog aan mijn man,’ besliste Leah.
De dokter moest weer glimlachen.
Hij verliet de kamer, wenste Haim verder geluk, en kijkend naar Leah voegde hij toe, ‘ik ken de Goldstern Uitgeverij. Ik heb meerdere boeken, thuis, die door uw bedrijf uitgegeven zijn. We hebben elkaar trouwens al eens ontmoet, enige tijd geleden, tijdens een avondmaal. Ik zat aan de andere kant. Nogmaals, veel geluk verder!’

Leah Goldstern en één kruk kregen zo dezelfde dag nog Haim Vincius uit de Charité.
In de volgende weken, kwamen heel wat bezoekers aan en uit het huis van Haim en Leah te Berlijn. Velen van die waren vrienden van Haim, die kwamen informeren naar zijn gezondheid. Hij bleef lange uren samen met hen. Hij rookte sigaren met hen, dronk vodka, en moest uitleggen wat er gebeurd was in de oorlog in Bohemen.
De vader van Leah had heel wat opmerkingen en bezwaren geformuleerd tegen het huwelijk van zijn dochter met een militair. Een kolonel was niet hetzelfde als een soldaat, moest hij nu erkennen. Hij ook kwam op bezoek, en bleef langer en langer hangen.
Max Vincius en Leandra von Chrapitz kwamen eveneens met hun kind aan. Ze waren met de trein gekomen vanuit Thorn. Ze vonden die reis veel minder vermoeiend dan in een koets.
Ook de broeders van Haim liepen de *Landgrafenstrasse* in. Kurt met zijn echtgenote Hannah Sonnenfeld en hun drie kinderen eerst.
Mikhael Vincius kwam rustiger aan. Hij was elegant, gesofistikeerd zoals steeds, eerbiedwaardig en zeer beleefd, de ware heer. Hij bracht veel geschenken mee. Hij hield van Leah Goldstern. Haim had veel geluk gehad om zulk zeldzaam juweel ontdekt te hebben vóór hij, Mikhael haar gevonden had, beweerde hij. Leah was van dezelfde ouderdom als Mikhael. Mikhael was nog niet getrouwd. Hij meende niet nog zo’n mooie, lieve vrouw als Leah ergens te kunnen opdiepen. Hij kon nu niet meer trouwen! Te laat! De waarheid was, dat Mikhael er zo zeer van hield om te flirten met meisjes om met hen aan zijn vrienden te kunnen pochen, dat hij nog wel lang een vrijgezel zou blijven!
Ook de moeder van Haim kwam, Sara Benavicius. Haar bezoek bleef eerder formeel. Ze bezocht Berlijn met Joram Cohen. Cohen wachtte in de koets beneden, in de straat. Hij hield er niet van zich aan te melden in het huis van Haim. De gebroeders Vincius hadden de vrede behouden met hun moeder, niet met Joram Cohen.

Avram Goldstern werd een regelmatige bezoeker aan het huis van Leah en Haim. De uitgever was een man van nog slechts 54 jaar oud. Hij was groot, waardig, een ernstig uitziende man met een netjes kortgeknipte baard, een zwarte snor boven de lippen. Hij ging steeds onberispelijk gekleed. Hij zag er een zeer eerbiedwaardige burger uit, wat hij was, een erudiet ook, de ideale persoonlijkheid om vertrouwen te inspireren in auteurs. Hij bleef steeds vriendelijk met hen, hoe wispelturig ze ook konden zijn. Hij kende zijn uitgeverszaak zeer goed. Zijn echtgenote was al heel lang geleden gestorven. Hij hield er minnaressen op na,

maar kon er zich niet toe brengen te hertrouwen. Hij eerbiedigde sterk de herinnering aan zijn vrouw en aanbad zijn enige dochter. Hij werd vrienden met Haim.

Goldstern zat zo met zijn schoonzoon in het huis van de *Landgrafenstrasse*. Leah was elders bezig in het huis.
'Ik ben fier op je, Haim,' gaf de oudere man voor het eerst toe. 'Toen Leah me aankondigde dat ze met een soldaat wou trouwen, moet ik toegeven, meende ik eerst dat ze letterlijk haar hoofd verloren had. Ik heb mijn dochter opgevoed om een zeer rationeel wezen te worden, een vrouw met de geest van een man, tot een ware Berlijnse en een ware Pruisische, tot een verstandige, trotse vrouw. Ze heeft alles verspeeld aan een gigolo, meende ik! Ik maakte een Spartaanse uit haar, moet ik grif toegeven! Een soldaat had haar hoofd volledig op hol gejaagd, haar veroverd wegens haar geld, vreesde ik. Die vent had haar omgevormd tot een vrouwelijke versie van een volledige idioot, en haar brein tot pudding gemaald. Op haar knieën voor een soldaat? Je moest gehoord hebben in welke termen ze je beschreef! Je kon wel het enig genie van Pruisen geweest zijn! Wel, ik moet gelukkig toegeven: ik heb me vergist! Je bent een fijne man, een goede vriend, een goede zoon, een held van het vaderland, een gedegen menselijk wezen, een Jood, en waarachtig een *Mensch*! Je klom hoger in de hiërarchie van het leger dan ik ooit had kunnen denken. Een *Oberstleutnant* en een veteraan van Königgrätz! Ik zou wel een domme idioot zelf moeten geweest zijn je mijn dochter te weigeren! Een betere man had ze niet kunnen vinden. Ik vraag je vergiffenis. Wat wil je verder doen?'
'Ik ben geen *Oberstleutnant* meer, geen luitenant-kolonel meer,' antwoordde Haim eerst nogal droogjes. 'Twee dagen geleden kreeg ik weer een promotie. Ik ben nu een volle kolonel, een *Oberst*. Maar ik ben half kreupel. Ik kan nu wel dingen naar een positie in een staf. Ik ben Joods. Ik denk nooit dat ik zeer welkom zal zijn in een legerstaf. Och, ik zal waarschijnlijk wel nog bekwaam zijn om het tij te doen keren, maar geen vernederingen voor mij! Ik wil geen administratieve baan. Ik zal nooit een generaal worden. Ik ben een strijder, niet iemand die gans de tijd aan kaarten en aan papieren hangt. Ik zal dus mijn ontslag aanvragen uit de rangen. Dat zal met plezier en een zucht van opluchting aanvaard worden. Ik zal een handelaar worden, zoals mijn vader en mijn broers, zoals al de mannen van mijn familie. Ik kan trouwens hun tussenpersoon worden voor de handel met het westen.'
'Je wilt het leger verlaten? Dat verbaast me,' trok Avram zich rechter in zijn zetel. 'Je kunt toch nog te paard rijden zoals eender wie. Heeft het Pruisisch Leger geen paarden?' glimlachte de oudere man.
'Natuurlijk hebben ze die,' zuchtte Haim. 'Maar ik heb afgedaan met het leger! Ik zag te veel gruwel. Ik had een ster van geluk boven me hangen te Königgrätz, maar ik moet ook niet te veel geluk vragen. Ik voel het zo aan. Tevens, Leah heeft me gezegd, dat ze zich van mij zou scheiden als ik wou terugkeren naar de actieve dienst!'
'Daar heb je mijn dochter,' glimlachte Avram. 'Ze zou zelfs bekwaam zijn om wat ze zegt ook te durven doen!'
'Ik heb een ander idee,' zei Avram even later.
'Wat dan?' vroeg Haim.

'Ik word ouder, Haim. Oh, ik kan nog een hele tijd verder doen wat ik nu doe. Misschien, echter, leef ik niet zo lang meer. Ik heb wat geld gemaakt. Ik heb een opvolger nodig voor mijn uitgeverij.'

‘Je hebt een opvolger. Leah. Misschien een kleinzoon?’ merkte Haim op.
‘Dat weet ik wel,’ gaf Goldstern vriendelijk terug. ‘Ik ben aan het uitbreiden. Ik zet dochtergemeenschappen, aparte uitgeverijen, op, in Frankfurt, Dresden en Leipzig. Waarom later niet in Parijs, London, St Petersburg? Ik ben ook in de breedte aan het uitbreiden. Ik heb iemand nodig om me nieuwe takken te lanceren, *Konversationslexikons* of encyclopedieën, geografische atlassen, reisboeken, boeken over de wereldgeschiedenis, en er is een volledig nieuw domein aan het grijpen in technologie en in medisch georiënteerde werken! Ik heb iemand nodig om die delen te leiden. Te weinig aandacht aan die onderwerpen zal me nergens ernstig brengen. Ik kan niet alles zelf doen!’
‘Je kunt wel medewerkers vinden, bekwaam genoeg om die domeinen voor je te beheren,’ vervolgde Haim.
‘Wellicht, wellicht, ja. Maar zou ik die kunnen vertrouwen? Ik wil ook nog ’s nachts goed kunnen slapen! Tevens, zou ik wat willen reizen. Ik had niet echt een zeer interessante jeugd, weet je! Ik werkte en werkte, en moest vechten gedurende veel jaren om mijn uitgeverij boven het water te houden. Ik zou een beetje van het leven willen genieten. Oh ja, er zullen vrouwen komen, waarschijnlijk wel meer dan vroeger. Ik zal echter niet hertrouwen. Ik hield te veel van mijn overleden vrouw. Ik zal mijn gestorven vrouw eren op aarde en in de hemelen, zoals mijn godsdienst me aanraadt. Neen, hertrouwen zal ik niet. Trouwens, op mijn leeftijd worden vrouwen bazig. Niets voor mij! Dus, wat zou je zeggen, Haim Vincius, mijn schoonzoon? Zullen we de firma Goldstern en Vincius noemen, of wil je toch op jezelf handel gaan drijven? Het is een oplossing die je hier in Berlijn zou houden, steeds dicht bij Leah. Ik zou dat wel graag zien. Zij ook, waarschijnlijk. Ik word een knorrige oude man al! Ik kan je het beroep leren. Ik ben geen kwade man om mee samen te werken, al zeg ik het zelf. Nu, wat ik wou achterlaten in kennis van deze zaken kan ook op één hand geteld worden. Het is niet zo ingewikkeld. Ik beschouw je al als een zoon. Je bent een gedegen man, eerlijk, loyaal, assertief, een vertrouwenswaardige persoon. Ik was zelf nogal verbaasd toen ik tot die conclusie moest komen. Ik had toch meer vertrouwen in mijn dochter moeten hebben! Ze koos voor een fijne, voortreffelijke man, uiteindelijk! God alleen weet hoe angstig ik heb geleden opdat ze iemand zou trouwen die haar waard was. Wel, wat zeg je, Haim Vincius?’
‘Ik kan je nu niet mijn akkoord geven op je voorstel, niet zonder de toestemming van Leah,’ antwoordde Haim. ‘Zij ook moet haar akkoord geven, en het een aangename zaak vinden voor haar.’
‘Natuurlijk! Zulk antwoord eert je. Wel, bepraat het met haar. Je hebt al de tijd.’
Goldstern hield zijn glas sterke drank hoog, klonk tegen het glas van Haim.

Haim besprak het voorstel inderdaad met Leah. Leah Goldstern reageerde eerst door een heel, heel lange tijd stil te blijven. De toekomst van de firma stond op spel.
Ten slotte zei ze, ‘vader wil aan het hoofd van de firma blijven. Hij zal de koning zijn. Hij wil een generaal en een kolonel onder hem houden. Is dat het algemeen idee?’
‘Zoiets,’ beaamde Haim. ‘Maar je hoeft niet echt te vrezen, meen ik. Na Avram zul jij de firma erven, het geld, alle hulpmiddelen en machines in de uitgeverij, de gebouwen, en na jou de kinderen. Ik zal voor eeuwig de kolonel blijven, niet de generaal. Ik kan daarmee leven. Ik zal natuurlijk een hoog salaris vragen, en aandelen in het bedrijf voor mijn opvolgers.’
‘Neen, dat zal niet werken,’ fluisterde Leah. ‘Ik zal het geld houden en het beheren. Ik doe de boekhouding. Jij leidt de firma. Je moet de algemene beheerder worden, na mijn vader, maar

ik zal aan de koordjes van de financiën trekken. Dat past beter bij mij. Jij zult het dagelijks beheer houden. Dagelijks en in strategie. Ik zal je echtgenote zijn en de Cerberus van de rekeningen. Maar geen aparte rekeningen in ons huishouden!'
'Akkoord,' lachte Haim. 'We zullen moeten leren van elkaar te houden, juffrouw Goldstern!'
'Ik dacht dat we dat al deden,' antwoordde Leah in een hese stem.
'In bed doen we dat,' gaf Haim toe.
Leah begon de knoopjes van haar hemd uitdagend los te trekken. Ze trok de witte doeken van haar borsten weg. Ze duwde Haim met haar de gang in, de trap op naar de slaapkamers.

Voortaan werkten Haim en Leah samen in de Goldstern en Vincius uitgeverijen. Avram was echt verbaasd te zien hoe goed echtgenoot en echtgenote overeen kwamen om nieuwe projecten aan te pakken. Ze deden dat met grote energie en systematisch, in al de logica waar ze beiden meesters in waren. Hun organisatie draaide met de regelmaat van een militaire operatie die tot in de puntjes voorbereid was. Haim en Leah leken elkaars overwinningen met argusogen te bestuderen. Ze lagen constant in concurrentie om de grootste winsten te behalen. Wanneer dan echter de ene onder aanval kwam te staan van andere uitgevers, dan moesten die personen hen beiden samen trotseren. Avram Goldstern liet toch de teugels over het bedrijf slechts wat losser hangen na vier jaar. Tegen dan waren de uitgeverijen Goldstern & Vincius eigenlijk al uit zijn leidershanden gegleden. Avram leerde Haim alles wat hij moest weten om het dagelijks beleid te voeren. Haim hield de lijst van de Goldstern bedrijven bij. Avram leerde Haim al de details van het zaken doen in uitgeverij. Haim zocht eerst nieuwe schrijvers in alle wetenschappelijke en technologische domeinen. Hij beheerde meer en meer met een zelfzekere hand. De winsten stegen gestaag. Wanneer nieuwe klanten, distributiehuizen en grote boekhandels twijfelden aan zijn Joodse origine, dan kon Haim uitleggen hoe hij de Joodse religie geleerd had te Thorn en te Vilna, waar de grote synagoge van Vilna nog steeds een eeuwige, grote faam genoot. Haim kon beweren een loyale Pruisische burger te zijn. Hij had gestreden te Königgrätz en had de rang van *Oberst* verdiend in het Pruisisch Leger.
Enige mensen daagden hem uit betreffende die gegevens. Ze vroegen informatie aan het leger. Ze kwamen getuchtigd en beschaamd terug. Ja, Haim Vincius was een held geweest, die zijn promotie tot kolonel op de slagvelden gewonnen had! Haim opende zo deuren die voordien dicht waren gebleven voor Avram Goldstern.

Avram kon uiteindelijk van het leven genieten. Zijn bedrijf kon niet in betere handen liggen! Avram gaf minder en minder aandacht aan zijn minnaressen. Hij had nieuwe meesters gekregen voor zijn geest! Zijn kleinkinderen, Avram de Jongere en David begonnen hem te monopoliseren. De ouders van zijn halfgoden, van zijn kleinkinderen, werden zo ingenomen door hun werk! De kleine Avram en David wisten snel al wat van belang was in de wereld van hun grootvader Goldstern. Avram nam hen overal mee, rond Berlijn. Hij toonde hoe groot en groots de hoofdstad van Pruisen geworden was. Hij nam hen mee naar museums, naar de parken, en inspireerde hen met een grote liefde voor al wat mooie was, en voor de schoonheden van de natuur. Dat was eerder buitengewoon voor de tijden en voor jongens die nog zo jong waren. Ze ontwikkelden sneller dan andere kinderen een grote rijpheid van geest.

Esther Kleinberger

Max Vincius maakte zich zorgen om Esther Kleinberger. Telkens hij met haar probeerde te praten, slaagde ze erin hem te vermijden. Hij kon geen beet meer op haar krijgen. Ze had hulpjes nu in de winkel buiten Thorn, naast de opslagplaats van de Vincius-Kleinberger families. Het waren assistenten die aan Max zeiden hoe de zaken er voor stonden. Zij toonden hem de boeken, niet Esther. Wanneer Max onaangekondigd de winkel binnen stapte, dan gaf Esther snel haar transactie over aan iemand anders. Soms, wanneer Max zeer abrupt de winkel binnen liep, verdween ze in alle haast naar het huis naast haar handel. Max Vincius bleef wel uiterst tevreden met de resultaten van de verkoop in de winkel. Bijna alles waarin hij handel dreef, lag ook te koop in de winkel. De winkel genoot zo veel succes, dat het een aangename ontmoetingsplaats werd voor de inwoners van Thorn.

Max had met Esther willen praten om nieuwe initiatieven met haar te beginnen. Hij wou nog meer Vincius winkels openen, in andere steden van Pruisen, volgens hetzelfde principe, te Graudenz, Culm, Marienwerder, en nog andere steden. Hij had gedacht aan Esther als de beheerster van een keten van winkels met dezelfde naam!
Maar hij kon Esther niet te pakken krijgen! Wat gebeurde er? Hij had haar al een nota achtergelaten via een boodschapper in haar winkel, maar dat leverde niets op. Hij had ten slotte het goed idee het probleem aan te kaarten bij de moeder van de jonge vrouw, bij Anna Kleinberger.

Anna Kleinberger ontweek Max niet. Ze hoorde uitdagend wat hij te zeggen had, haar handen tot vuisten geklemd in haar zijden, rukkend aan plooien in haar schort. Wat gebeurde er werkelijk, klaagde Max. Hij vroeg zich dat af aan Anna. Waarom leek Esther plots zo kwaad op hem? Wat had hij verkeerd gedaan? Was het omdat hij zich officieel bekeerd had tot het Evangelisch Geloof? Nam ze hem nu voor een hypocriet? Als hij nu een Christen was, dan moest dat toch eerder een aangename evolutie betekenen voor Esther! Verweet ze hem een von Chrapitz te hebben getrouwd, nadat hij zich had laten scheiden van zijn eerste vrouw?

‘Neen, neen, er is niets van dat alles,’ antwoordde Anna Kleinberger streng, het hoofd schuddend. ‘Heb je haar onlangs nog gezien?’
‘In ’s hemelsnaam, hoe kon ik dat?’ vroeg Max verontwaardigd. ‘Ze ontwijkt me al sinds weken, zeg ik je. Ze loopt weg als ze zelfs maar mijn schaduw ziet! Waarom doet ze zo kwaad met mij?’
‘Ik denk niet dat ze kwaad op je is,’ suste Anna. ‘De mannen zijn toch steeds de laatsten om iets te weten te komen of op te merken! Esther is beschaamd. Ze is zwanger. Haar buik zwelt aan met de dag. Ze wil niet dat je zou ontdekken welke haar toestand is. Het is natuurlijk dom, want vroeg of laat zul je toch ontdekken waar ze aan toe is. Maar toch, dat is hoe onze Esther is!’
‘Zwanger? Ik wist zelfs niet dat ze een verhouding had! Wie is de vader? Waarom is ze beschaamd voor mij? Ik wil slechts het beste met haar!’
‘Ja, ze is zwanger. Ze is niet getrouwd. Zie je het probleem?’
‘En wie is dan de vader?’ wou Max weten.
Hij drong aan bij Anna.
Anna aarzelde. Ze trok de handen door haar haren en zuchtte. Ze keek de andere kant op.

‘Oh, verdomd,’ riep ze ten slotte uit, ‘vroeger of later zul je het toch te weten komen. De vader is je zoon Kurt.’

Max Vincius stond volledig verbouwereerd.
‘Je wist dan waarlijk niet wat er gaande was tussen Kurt en Esther?’
Max en Anna stonden in het midden van de opslagplaats. Max moest gaan zitten op een paar kisten. Dan greep hij Anna en trok haar mee naar zijn klein huis achter zijn opslagplaats. Hij duwde Anna in een stoel, en ging zitten, net vóór haar, op een andere stoel. Wat was er achter zijn rug allemaal gaande?
‘Leg uit, Anna,’ wou Max.
‘Je wist er dus echt niets van? Oh, Max, en wij meenden dat je alles wel wist, en niet wou tussenkomen! Ja, je was zo erg bezig met je eigen zaken, met de Vrouw von Chrapitz natuurlijk in de eerste plaats, met de oorlog, met dat alles! Wat kan ik zeggen? Hoe gebeurde het dat Kurt met mijn dochter verwikkeld geraakte? Ik veronderstel dat het heel natuurlijk gebeurde, want geen van die twee is slecht of speels. Je zoon Kurt is getrouwd. We meenden allen dat hij gelukkig getrouwd was. Hoe hij zijn ogen naar Esther draaide, weet ik ook niet. Esther wil er niet over praten met mij, en met Fried ook niet. Fried dacht eerst eigenlijk dat jij iets te doen had met Esther. Esther riep al snel uit dat het absoluut niet jij waart, maar Kurt! Dat was hoe we ontdekten wat er aan het gebeuren was. Veel te laat.’
Max snakte even naar adem, ‘ik ben toch zoals een tweede vader van dat meisje! Ik zou haar voor niets in de wereld aangeraakt hebben, Anna! Maar Kurt is gelukkig getrouwd! Hij wilde al sinds steeds zijn Hannah Sonnenfeld! Niemand anders bestond voor hem.’
‘Je hebt al sinds lang niet meer met je zoon gepraat, niet, Max Vincius? Voor zover ik beetje bij beetje uit Esther kon trekken, was Kurt inderdaad zo gelukkig getrouwd met die lieve Hannah, met haar gelijkmatig karakter en gemoed, dat zijn leven een lange, suffe stroom werd, zonder de minste rimpel in zijn emoties en in zijn geest. Dat was trouwens hoe we allen, zeker Fried en ik, Kurt gezien hebben, sinds steeds. Geen jongeman leefde zo rustig als Kurt Vincius! Kurt was de man zonder het minste avontuur, zonder de minste spontaneïteit. Niets wat er met hem gebeurde kon zijn geest in verwarring brengen, of in beroering. Hij was een rots! Esther nu, die is net het tegenovergestelde daarvan! Esther is hartstochtelijk, blij, energiek, snel, levendig, sensueel, zeer vrouwelijk, emotioneel, ondernemend, en zeer mooi, als je tenminste toch dat opgemerkt hebt. Ze is aangenaam om naar te kijken, en ze kan van die ogen trekken! Ik dacht dat ze Kurt zeer bewonderde. Kurt had zo veel succes in zaken! Er was een tijd dat ze nogal veel samenwerkten, Kurt en Esther. Ze hadden samen het idee van de winkel fors uit te breiden. Ze brachten nieuwe ideeën naar boven. Eigenlijk werkte Esther veel meer met Kurt samen dan met eender wie van ons, en wij hebben dat eigenlijk niet bemerkt!’
Max moest even nadenken. Het daagde in hem.
‘Ja,’ herinnerde Max zich. ‘Ga verder.’

‘Ik neem aan dat Esther verliefd werd op Kurt. Ze stootte iedereen van zich weg. Behalve Kurt. Kurt merkte haar op. Hij was dan direct gevangen, werd door haar geïntrigeerd, bemerkte hoe verschillend ze was in karakter van hem, zo onbevangen, zo natuurlijk een mooi menselijk wezen, terwijl hij steeds zo stijf en vormelijk bleef in zijn respect voor zijn vader en moeder, zo vroom in zijn godsdienst. Kurt moet uit evenwicht geslagen zijn door Esther. Dan begon hij haar te bewonderen, en dat is steeds de eerste stap naar ware liefde.

Misschien snakte hij ernaar te zijn zoals zij was. Wel, van één en één kwam twee. Ik merkte wel, hoe hij en Esther elkaar meer zagen dan nodig was en dan gewoonlijk. Ik geef toe dat ik ook misleid werd in het begin. Ik zag geen kwaad. Ze gingen hun gang zoals voordien. Daarna ontdekte ik hoe haar ogen schitterden, wanneer ze Kurt zag. Haan handen bleven iets langer dan vroeger op zijn schouders hangen. Dan gluurde Esther over Kurt heen, maar haar kin rustte op hem. Kurt hield zijn hand in de holte van haar rug, en bewoog die daar. Ik was wel achterdochtig, maar zei tegen mezelf dat ik spoken zag. Ik probeerde te praten met Esther.'
Anna zonk neer in haar stoel, gebogen. De tranen welden op in haar ogen.

'Esther brak in tranen uit, wanneer ik haar vroeg wat er aan de gang was. Ze zei me hoeveel ze van Kurt hield. Hij hield ook van haar! Ze vertelde me erger. Ze was zanger!
Die biecht gebeurde al enkele weken geleden. Ik voelde me zo verloren, deze laatste weken. Wat moesten we doen? Ik vroeg het aan Fried. Hij zei me dat hij ook zijn ogen niet in zijn zak had gehouden. Hij wist al dat er iets tussen die twee gaande was. Ik geloofde daar maar de helft van! Maar Fried wist ook niet wat te doen. Wat moeten we doen, Max? We willen niemand pijn aandoen. We wilden niet dat je kwaad zou worden.'
Het was dan aan Max Vincius om achteruit te leunen in zijn stoel. Hij had ditmaal veel meer tijd nodig om iets te kunnen uitbrengen.
'Ik ook wil niemand van jullie pijn aandoen. Je had dat toch moeten weten, Anna. Zeker niet mijn twee beste vrienden zou ik willen pijn doen! Ik beschouw jou en Fried als meer mijn familie dan…'
Max moest stoppen. Een knoop in zijn keel hield hem ervan meer te zeggen. Hij wachtte nog enkele ogenblikken.
Hij zei verder, 'hoe kan ik nu weten wat te doen? Ik heb niet het minste idee. Ja, Kurt leek me zeer van een gelijkmatig humeur toen hij met Hannah zonder problemen trouwde. Hannah is al evenzeer een rustige, toegewijde vrouw. Haar leven is niet in een werveling getrokken door haar huwelijk. Ze hebben nu drie kinderen. De kinderen kwamen zo gemakkelijk! Hannah leek heel tevreden met haar leven. Kurt was succesvol in zijn zaken. Hij vertoeft ook dikwijls rond zijn kinderen, meer dan ik dat deed. Hij houdt van hen, bewijst hij daarmee overvloedig.'
'Ik weet het allemaal!' snikte Anna. 'Hij zou zijn familie niet mogen opbreken en de catastrofe en het schandaal niet in zijn huis mogen brengen. Maar wat dan met mijn Esther? Ze is nu gebrandmerkt! Ik houd van mijn Esther, Max! Ze is me het kostbaarste op de wereld. Dat kun je toch begrijpen! Mijn dochter!'
'Ik begrijp je maar al te goed, Anna. Ik ben het volledig eens met je. Je vroeg me wat we zouden moeten doen? Hoe kan ik dat nu weten? Ik heb niet het minste idee. Ik had niets mooier gewild, dan dat Kurt met Esther was getrouwd.'

Anna en Max hadden geen woorden meer. Anna begon in stilte te wenen. Ze vaagde haar ogen af met haar zakdoek.
Max zei ten slotte, 'ik zal met Kurt praten. Dat is wat ik moet doen. Ik zal horen wat hij te zeggen heeft, wat ze beiden te zeggen hebben betreffende de zaak. Het is beter als ik Fried niet bij me heb. Fried is vriendelijk genoeg. Maar hij is een man van weinig woorden en snelle beslissingen. Hier zijn woorden nodig. Fried kan zich te erg beginnen op te winden. Kun jij aanwezig zijn?'

‘Dat zou ik wel willen,’ antwoordde Anna, ‘maar het zou niet loyaal zijn tegenover Fried. Je zult alleen met hen moeten spreken. Eén of andere oplossing zal gevonden moeten worden. Ik wil mijn kind niet verliezen, Max. Ik wil Esther niet ellendig en droevig zien. Ik wil haar niet naar ergens, een verafgelegen stad, weten te moeten gaan en haar dan slechts een paar keer per jaar te kunnen bezoeken. Ik wil haar niet alleen weten leven, ver van haar familie en vrienden. Ze is geen slechte vrouw!’
‘Dat zou ik ook niet willen. Ik weet dat Esther geen slechte vrouw is. Is er hoop op enige voldoening gevende oplossing, Anna?’
Max en Anna bleven nog lang de zwangerschap van Esther bespreken. Een goede oplossing, zelfs een half goede oplossing, konden ze niet vinden.

Max Vincius zei dezelfde dag nog aan Kurt en aan Esther, en apart, dat hij hen samen wou spreken in zijn huis buiten Thorn. Met Esther, verraste hij haar in de winkel. Hij moest snel achter haar aan hollen, tot achter de toonbank, het Kleinberger huis in, om haar te pakken te krijgen in de gang en haar de boodschap te geven. Max bemerkte hoe het kindje in haar buik gegroeid was. Esther knikte, ogen neergeslagen. Zij en Kurt zouden met hem in de avond komen spreken, twee dagen van dan.
Die avond zaten Kurt Vincius en Esther Kleinberger vóór Max Vincius. Ze zaten op stoelen, naast elkaar. Max zat ook in een stoel, geen tafel tussen hen. Max bemerkte weer hoe de buik van Esther al was gezwollen. Het kindje kon niet meer verborgen worden. Max schraapte zijn keel. Hij begon aan zijn sermoen.

Kurt onderbrak direct zijn vader en zei, ‘vader, Esther en ik hebben deze situatie veroorzaakt. We hebben er geen spijt van, want het kind is het bewijs van hoeveel we van elkaar houden. We hebben gepraat. We zijn tot een beslissing gekomen. Er is geen enkele gemakkelijke oplossing voor wat we gedaan hebben. Zoals ik al zei, hebben we van niets spijt. Ik houd van Esther, en zij houdt van mij. We willen niet uit die toestand. We moeten onze verhouding aanvaarden, en ze doen aanvaarden door de gemeenschappen van Thorn, zij het discreet. We zullen handelen als volgt.’

Kurt bleef even stil, keek naar Esther, en ging dan verder.
‘We willen het kindje houden. Er is geen sprake van het leven van Esther in gevaar te brengen, en nog minder dat van het kind. Het is het kind van onze liefde. We menen dat het een jongen zal zijn, en we zullen hem dan Richard Vincius noemen. Ik zal het kind erkennen als het mijn bij de Russische autoriteiten. Ik zal Joods blijven, en ik zal getrouwd blijven met Hannah. Ze is een eenvoudige ziel, met een onschuldig karakter. Ze zal geen kwaad horen en geen kwaad zien in de familie. Ik zal geen kinderen meer hebben met haar. Ze is tevreden met haar drie zonen, Max de Jongere, Andreas en Julian. Ik geef Esther niet op. Ik dacht een eenvoudig, vroom leven te kunnen leiden met Hannah. Ik had niet gerekend op de liefde. Het leven waar de Rabbi’s me over vertelden, was een leven en gevoel zonder hartstocht, een leven als de dood, zonder vurige gevoelens.
Hoe kan ik nu de vrouw verwerpen die me weer tot leven bracht, Esther? Ze leerde me, heel natuurlijk, dat een ander soort van leven kan bestaan. In dat leven, liggen er heel sterke gevoelens, veel sterker dan ik ooit voordien ervaren heb, of wist dat er konden bestaan tussen een man en een vrouw. Dat soort leven wil ik nu niet opgeven. Als ik echter scheid van Hannah, dan zou ik een familie vernietigen, en daarvoor de zware verantwoordelijkheid

dragen. Hannah zou zich ellendig voelen de rest van haar leven. Ik kan haar dat niet aandoen, en dus wil ik ook niet scheiden van Hannah. Het leven dat ik voortaan met Hannah zal leiden, zal het leven zijn van een rustige familie. Ze zal niet eenzaam blijven.
Ik zal een tweede leven hebben met Esther. We kunnen niet trouwen, maar we hebben ook niet de minste bedoeling elkaar op te geven. We zullen onze liefde beleven. We zullen ons kind of kinderen, mochten er nog meer komen, samen grootbrengen. Dat is onze beslissing. Esther zal hier blijven leven, en ze zal de winkel blijven houden en de winkelketen ontwikkelen. We zullen nog meer winkels in andere steden openen, Esther en ik. Ik hoop dat u ook onze kinderen zult erkennen, en ons zult helpen een mooie toekomst ook voor hen te bouwen. Ten gepaste tijde zullen we uitleggen aan onze kinderen wat er gebeurd is, en hoe we dit het hoofd geboden hebben, Esther en ik. Begrijpt u? We zullen elkaar niet opgeven! We zullen met een leugen leven, en daar goed bewust van zijn. We zullen onze liefde beschermen!'
Kurt nam de twee handen van Esther in de zijne, alsof om te benadrukken hoe ze weigerden gescheiden te worden.

Max vroeg aan Esther, 'ben je werkelijk akkoord met deze overeenkomst? Jullie zullen beiden heel wat moeten liegen. Jullie leven zal een leugen zijn!'
Esther werd toch verrast.
Haar stem bleef sterk, 'ik ben akkoord, hiermee. We vonden geen andere oplossing die minder pijn zou veroorzaken. Ik ook meen dat we zo kunnen leven. Ik geef Kurt geen blaam. Ik wil geen andere man, en ik wil zijn kinderen. De rest zullen we aan het lot moeten overlaten. We hopen op de vergiffenis van onze kinderen. We hopen op de zegen van onze ouders. We hopen op de vergeving van jou en van de broeders van Kurt. In de verhalen over Christus, vroeg hij wie de eerste steen wou werpen. We zijn schuldig, maar we willen het op geen andere wijze.'

De geest van Max hing in verwarring. Hij wou nu roepen dat een leugen steeds, steeds, ooit, in het open zou geworpen worden, en wat dan? Een leven met een leugen zou steeds ooit gebroken worden. Die woorden wilden echter niet uit zijn mond komen en uit zijn hart. Hij wist dat ze gelijk hadden zo te doen, hun liefde te leven.
Max zweeg dus gedurende een lange tijd. Hij dacht verder. Beelden van de jaren toen zowel Kurt als Esther nog jong waren, kwamen in zijn geest. Hoezeer hadden ze als kinderen rond hem gelopen! Hij hield zoveel van hen! Neen, hen veroordelen kon hij niet. Hij was een zwakkeling. Hij hield te veel van hen. Hij zuchtte.
Ten slotte gaf hij toe, 'wel dan, alles is gezegd. Jullie zullen een moeilijke weg moeten volgen. Jullie hebben gelijk. Er is geen andere, geen echt eerbiedwaardige oplossing. Jullie zullen geen gemakkelijk leven krijgen, mijn kinderen. Ik houd van jullie. De mensen, de Rabbi's, de priesters en de dekens van de kerken, zullen snel uitvissen hoe jullie leven. Ze zullen jullie streng veroordelen. Ik hoop op de vergeving van God. Jullie hebben mijn zegen. Voor mij, is dit alsof mijn zoon met mijn dochter trouwt! Ik herinner me nog heel duidelijk hoe ik jullie voor het eerst zag. Ik kan niet, wil niet, en zal jullie niet uiteen trekken. Anna zal het jullie ook vergeven. Met Fried zullen jullie veel langer moeten pleiten dan met mij. Anna en ik, wij kunnen jullie slechts vergeven, jullie zegenen, en het beste wensen voor jullie. Jullie broeders zullen alles wel begrijpen, en verder van jullie blijven houden.'

De tranen rolden dan over de wangen van Max Vincius.
Hij dacht, ‘is dit ook een deel van de straf die ik moet ondergaan om in overspel met Leandra te hebben geleefd? Een wraakzoekende God hebben we dan! Ik wil niet dat andere mensen zouden gestraft worden voor mijn zonden! God, vergeef me.’
‘Ga nu,’ zei Max. ‘Alles is gezegd. Ik zal dit aan Anna uitleggen, en we zullen beiden jullie wel helpen om Fried te confronteren.’

Enige maanden later werd het jongetje genaamd Richard Friedrich Max Vincius geboren. Later, zou nog een meisje geboren worden van Esther en Kurt. Zij werd genoemd Marlene Anna Sarah Vincius. Kurt erkende de twee kinderen officieel als van hem. Kurt bleef Joods. In de synagoge keken de mensen dikwijls naar hem met kwade, afkeurende ogen. Maar verder gingen ze niet. Anna en Fried Kleinberger bewaarden de vrede met hun dochter en met Kurt. Hun kleinkinderen werden hun grote vreugde.

Het geheim van Kurt en Esther bleef natuurlijk niet eeuwig bewaard. Het nieuws bereikte de wereld van Thorn. Kurt en Esther waren gelukkig. Ze keken niet naar wat de andere mensen konden denken.
Hannah Sonnenfeld hield haar familie samen. Zei ooit iemand haar over Kurt en hoe hij samen leefde met een andere vrouw? Hannah sprak nooit over iets dergelijks. Max Vincius bleef eraan twijfelen of Hannah ooit vernam hoe haar echtgenoot waarlijk leefde. Ze bleef zich vasthouden aan het beeld van een gelukkige, vlekkeloze familie. Hannah wist alles. Gans Thorn ging dingen kopen in de winkel van Esther. Niet zo Hannah. Ze hield haar ogen gesloten. Met de tijd, echter, sloot ook haar hart.

Max Vincius

Ondanks zijn bezorgdheden over één zoon die rechtstreeks betrokken was in een bloedige oorlog en de andere in een familieschandaal meer, leefde Max Vincius gelukkig in de jaren 1860. Hij hoopte erg dat Pruisen niet meer in nieuwe oorlogen zou verwikkeld worden. Daarin dacht hij verkeerd, maar de oorlogen van de rest van de eeuw hadden weinig effect op zijn familie, en op Thorn.
Zijn huwelijk met Leandra verliep zeer gelukkig. Zo gelukkig, dat Max nauwelijks in zijn geluk durfde te geloven. Tussen hem en Leandra lag er volledige harmonie, een verbazingwekkende samenhorigheid, in alle aspecten. Ze hielden beiden van hun zoon Julius. Na hun zoon kwam een meisje, dat ze Maria von Chrapitz-Vincius noemden. Die Maria vulde het kasteel met parelende lachen, met geluidjes die niemand begreep, maar die al wezen op een sterke wil en een fijne intelligentie.
Max bleef handel drijven vanuit Thorn. Hij deed dat steeds meer, naarmate nieuwe handel routine werd, en in grotere volumes dan ooit tevoren. Zijn ondernemingen en projecten vroegen steeds hogere investeringen. Hij vond de partners om zijn overeenkomsten te financieren en de risico’s te spreiden in de handelaars van Thorn rond hem. Hij werd één van de rijkere mannen van de stad. Hij liet anderen in de winsten delen, zodat hij tevens één van de meest gewaardeerde mannen van Thorn werd.

Rond Max draaiden ook mannen die afgunstig werden op zijn succes en geluk. Eén van die mannen was natuurlijk Joram Cohen. Cohen had nooit verwacht dat Max bekwaam zou

geweest zijn om zo ver te veranderen als zich naar het Christendom te bekeren. Cohen stelde de reputatie van Max in de Joodse gemeenschap heel zwart voor. De zo gemakkelijk bekomen speciale faam van Max Vincius, getrouwd met de eerbiedwaardige Vrouw von Chrapitz, die tot de Pruisische oudste adel hoorde, verraste en ergerde Joram erg. Als hij iets slechts kon zeggen over de Vincius familie, dan aarzelde Joram nu niet meer!
De waarheid was, dat Max op een heel ander gebied werkte, nu, dan Joram Cohen. Max Vincius deed alsof hij Cohen niet kende, en hij werd daarmee een nog betere man. Hij sloot nooit enige zakenovereenkomst met Joram af. De andere handelaars van Thorn, of ze nu Joods of Evangelisch of Pools en Katholiek waren, bleven met Max op vriendelijke voet praten. Cohen geraakte meer en meer geïsoleerd. Hij moest grotendeels alleen werken. Dit had eigenlijk niets met Max te maken. De andere handelaars van Thorn hadden al sinds lang begrepen dat Joram geen vertrouwenswaardige, noch een betrouwenswaardige, partner was voor hen. In de snel stijgende, voorspoedige handel van Thorn, had niemand hem nodig! Het was veel aangenamer zaken te doen met Max, Kurt of Mikhael Vincius, dan met de Cohen die bij de politie ook al gekend stond voor meerdere duistere zaakjes.

De spoorwegen hadden Thorn fel veranderd. Hogere volumes werden verplaatst en nieuwe soorten handel werden gedreven. Het station had Thorn ook fysisch veranderd, en vooral vergroot. De spoorwegen hadden de handel van Thorn getransformeerd in snelheid van transacties en in breedte van producten die konden aangeboden worden. Iedereen profiteerde van de bijkomende rijkdom die de handel zo meebracht. De burgemeester en zijn assistenten konden met meer geld werken, met heel wat hogere fondsen, om in nieuwe en betere wegen te investeren, in nieuwe dijken en in betere havenfaciliteiten, in mooie stadsmonumenten, in scholen en hospitalen.

Max Vincius had Sara Benavicius in haar huis van de *Breite Strasse* laten wonen. Van echo's die Max hier en daar opving, op diners of op bals georganiseerd door de verenigingen van handelaars en winkeliers van Thorn, kon hij besluiten dat de verhoudingen tussen Sara en Joram Cohen niet langer zo eenvoudig verliepen als voordien. Ze verschenen minder en minder samen op die sociale gebeurtenissen. Hij hoorde over andere minnaars van Sara.
Max had onlangs nog Sara zien wandelen in het centrum van Thorn. Hij herkende haar nauwelijks. Toen hij Sara lusteloos zag slenteren naast de kathedraal in de marktplaats van Thorn, reed hij met Leandra in een koets. Sara was een oude matrone geworden, oud vóór haar jaren, haar gezicht pafferig opgezwollen. Ze was slechts 44 jaar oud! Ze leek veel ouder. Op die leeftijd waren nog veel vrouwen in de volle bloei van hun schoonheid en eerbiedwaardigheid. Sara was ook dikker geworden. Haar figuur was nu ver van harmonieus. Max zag haar zeer langzaam de ene stap vóór de andere zetten, pijnlijk, leek het hem, met nogal wat moeite, zoals iemand die nooit in haar leven veel bewogen had. Was dit de prachtige vrouw die hem ooit verleid had, hem en Joram Cohen, door haar vrouwelijke aantrekkingskracht, door haar sensualiteit? Max bleef even vervuld van afschuw. Hij zag een menselijk wrak. Hij had medelijden met haar. Zou ze nog steeds als aantrekkelijk worden beschouwd in de gemeenschapskringen van Thorn? Max meende eerder van niet. Sara moest een treurige middelbare leeftijd krijgen. Haar oudere leeftijd zou ze in eenzaamheid en in bittere gevoelens moeten doormaken.

Leandra von Chrapitz, daarentegen, leek mooier geworden en meer zelfverzekerd op haar ouderdom. Ze had haar elegantie en haar fijn figuur behouden. Ze straalde geluk uit, in de blijdschap van de liefde van haar echtgenoot en van haar kinderen. Haar gezicht was niet opgezwollen door de alcohol en de losbandigheid. Leandra kon nog steeds hard lopen en lang spelen met de kinderen, zonder haar beenderen te horen kraken en haar spieren haar in de steek te weten laten. Ze verloor nooit haar scherpzinnigheid, noch haar geestigheid, noch de sterke lijnen van haar lichaam. Ze bleef in goed humeur. Hoe kon ze lachen in haar kasteel! Leandra bleef haar domein van von Chrapitz zelf beheren, in een akkoord dat ze overeengekomen was met Max. Leandra zag er uit in haar dertiger jaren, wanneer je haar nu ontmoette.

Max Vincius reed altijd te paard, wanneer hij van het Kasteel Chrapitz naar Thorn moest, naar zijn opslagplaats en naar zijn klein huis naast de voorraadkamers. Hij was gewend dat in alle weer en wind te doen. Hij gebruikte slechts zelden een koets. Op zijn paard, ook, kon hij zijn dag regelen zoals hij dat wenste, soms zijn nieuwste opslagruimtes bezoeken nabij de havens van Thorn en nabij het spoorwegstation. Hij bleef wel steeds voorzichtig. Hij droeg een zweep in de handen, hoewel hij geen zweep nodig had op zijn paard, en een nieuwer model van revolver hing aan zijn zadel. Met zijn handwapen kon hij zes schoten lossen. Wanneer hij zijn paard onbewaakt buiten liet, droeg hij de revolver onder zijn mantel, gewoonlijk verborgen.

Op een dag van de late zomer van 1867, reed Max Vincius zo door de bossen van Chrapitz naar Thorn. Hij voelde zich verkwikt door het goed nieuws. Zijn zoon Haim had het hospitaal van Berlijn verlaten, en zou niet meer weerkeren naar de oorlog. Hij zou de militaire dienst verlaten en was aangeduid als de opvolger van Avram Goldstern, samen met Leah natuurlijk. Hij was ook blij dat de verhouding tussen zijn zoon Kurt en de Kleinbergers zo humaan, degelijk, waardig en zoals sociaal mogelijk opgelost was. Max was dus blij een deuntje aan het fluiten, keek naar de mooie dennenbomen, de grote pijnbomen, en naar de vele vogels in de domeinen van Leandra en van hem. Hij reed langzaam, maar toch sneller dan op zijn gemak. Hij werd verwacht. Het was een mooie dag, droog en nog warm.

Plots bemerkte Max dat de vogels niet meer zongen op het deel van de weg waarop hij reed. Even later klonken dicht bij hem drie schoten, komende van dieper in het woud. Max had geen beweging gezien in de varens langs de weg. Mannen moesten neergelegen hebben in de struiken tussen de bomen, en dat al sinds een lange tijd. Max had slechts praktisch in dezelfde seconde een verandering gehoord in het gezang van de vogels. Zijn paard had hem ook al geen speciale waarschuwing gegeven.
Op bijna hetzelfde ogenblik raakten drie kogels hem. Een kogel vloog door zijn rechterbeen, een andere kogel vloog door zijn rechterarm, en een derde raakte hem zeer pijnlijk in de borst. De kogels kwamen van enige afstand, want de laatste kogel drong niet zeer diep door. Die kogel plaatste zich hoog in zijn borst, tegen een been.

Meerdere mannen hadden op Max in hinderlaag gelegen, aan de rechterkant van het pad. Hadden ze van links geschoten, dan konden ze zijn hart geraakt hebben en hem direct gedood hebben.

Max wou naar zijn arm grijpen, maar de impact van de kogels wierp hem op de grond, aan de andere zijde van zijn paard. Hij was nog even voldoende bij het bewustzijn om zijn revolver mee te trekken uit de lederen holster, in een beweging die hij vroeger een paar keer geoefend had en nu bijna instinctief herhaalde.
Terwijl hij viel, bleef zijn linkervoet in de stijgbeugel hangen. Het paard trok zich van niets wat aan. Het hinnikte in paniek. De instincten van het dier bevalen het zo snel mogelijk op de vlucht te slaan. De dreiging kwam van rechts! Het dier sprong op, trok Max achter zich aan, direct de struiken in, aan de linkerzijde van de weg. De kogel die door het been van Max was gegaan, had ook het paard geraakt en het een hevige pijn veroorzaakt. De kogel was ingeslagen in de zijde van het paard.
Het dier galoppeerde weg van de dreiging en van de pijn. Het galoppeerde naar links, naar tussen de bomen. Het trok Max zwaar over de grond, een hele afstand verder. Max leed van de verschrikkelijke schaafwonden op zijn rug, benen en armen. Gelukkig waren de wouden van Chrapitz goed gekuist geworden. Geen grote boomstammen lagen tussen de bomen, slechts varens groeiden daar, andere lage struiken, en kleine twijgen lagen los op de aarde. Het gevaar kwam van de netels en de doornenstruiken van bosbessen. Rottende bladeren bedekten de aarde. Doornen verwondden meedogenloos de rug van Max. Hij schreeuwde zijn pijn uit, maar had dan voldoende aanwezigheid van geest om stil te vloeken, niet meer te roepen. Max kon zijn voet niet lostrekken. Hij hield krampachtig zijn revolver vast, en keek wanhopig naar hoe hij zijn linkervoet uit de stijgbeugel kon halen. Hij hing ook gevaarlijk dicht bij de achterpoten van het dier. Slechts één gedachte kwam in zijn hoofd: een man met zijn rug op de grond en één voet in de stijgbeugel, die door het woud getrokken werd, kon niet lang overleven. Gelukkig kon hij zien wat er vóór hem gebeurde. Hij kon minstens zijn hoofd wat bewegen om te sterke struiken min of meer te ontwijken.

Het paard draafde uitzinnig een deel van het woud in, waar hoge varens groeiden. Geen struiken hier, geen netels, slechts zachtere grond. Maar hier konden, verdoken, droog hout en oude stammen liggen! Dennenstammen hadden scherpe, afgebroken takken! In dit terrein kon de dood zeker komen. De rug van Max kon snel gebroken worden, of zijn hoofd kon op een hoge steen slaan, zijn nek breken, of hij kon op grote, houten obstakels slaan.
Maar dan, zeer snel, werd het paard ook vertraagd door de lage pieken van takken die het dier pijn deden en het konden kwetsen als het snel verder zou galopperen. De vele, laaghangende en niet stekende takken verhinderden de ongebreidelde galop. Het paard vertraagde sterk tot een langzame gang, en het dier bleef dan helemaal staan. Max kon zijn linkervoet draaien en keren. Als bij mirakel kon hij zijn voet uit de stijgbeugel trekken.

Max deed zich enkele meters verder rollen. Dan bleef hij op zijn rug liggen, op de zachtere grond. Hij bleef zich even verder rollen, tot achter een boomstam. Dit was een beweging van zuiver zelfbehoud, want hij leed overal pijn, over zijn gans lichaam! Zijn paard stapte weer even vooruit, tot een beetje verder, waar het tussen de bomen die dicht bij elkaar waren gegroeid, belet werd verder te geraken. Het dier stond daar dan, en hinnikte zacht, maar klagend. Het paard stond. Het hijgde en draaide zich om. Het maakte enig lawaai.
Max zag bloed uit zijn wonden sijpelen. Het paard bleef maar draaien en draaien, en het probeerde met de muil de plaats te bereiken van de wonde, maar de kogel was laag ingeslagen.

Max bleef dan op zijn rug liggen. Hij leed pijn in al zijn leden. Zijn rechterbeen was gewond, zijn linkerbeen bijna onbruikbaar en zeer pijnlijk. Hij duwde zich niettemin op zijn linkerbeen naar boven, en hield zich staand, steunend tegen de boom, met zijn ongedeerde arm. Hij bewoog zich verder tot tegen de boomstam. Hij had nog steeds zijn revolver! Hij draaide zich zeer langzaam om, en ging weer liggen op zijn buik achter de boom. Hij nam zijn revolver in de linkerhand vast. Max leed erge pijn, zowat overal op zijn lichaam. Hij probeerde niet te schreeuwen, niet te kreunen, en hij vreesde vooral het bewustzijn te verliezen. Hij moest bij bewustzijn blijven om te overleven!
Max bleef zo rustig als hij kon liggen achter de boom. Hij voelde zijn wapen in de hand, zijn laatste verzekering. Max was rechtshandig. Hij had wel al een beetje geoefend met wapens in zijn linkerhand. Zou hij de kracht kunnen opbrengen om zo nodig te schieten op belagers? Hij wachtte. Hij had drie schoten gehoord, alle drie bijna tegelijk. Hij verwachtte drie mannen vooralsnog naar hem toe te komen rijden. Hij keek ondertussen naar zijn wonden, maar kon niet veel doen om de pijn te stillen. Hij begon zich zwak en duizelig te voelen. Hij zag bloed door zijn klederen beginnen te sijpelen.

Na een tijd die hem wel een eeuwigheid leek, hoorde Max paarden naderen. Drie mannen te paard reden dichterbij. Ze reden zeer voorzichtig, stapsgewijs, naar links en naar rechts kijkend. Ze volgden zijn sporen. Eén man leidde. De bandieten reden dicht bij elkaar. Wat kon Max doen? Moest hij zich verder proberen te verbergen, of moest hij schieten en een paar van de moordenaars doden of kwetsen, hopen de andere daarmee op de vlucht te jagen? Schieten betekende dat de mannen die op hem geschoten hadden, zouden weten dat hij nog in leven was, en gewapend bleef. Hij kon één, misschien twee mannen treffen, nooit alle drie. Het was toch beter zijn huid duur te verkopen! Als hij nu probeerde zich te verbergen, en de mannen ontdekten waar hij lag, dan kregen ze de tijd zich te splitsen en hem opnieuw aan te vallen. Hij had zes kogels in zijn wapen in de verkeerde arm en hand.
Max hoorde en zag de paarden op één lijn aankomen. Eén man, de leider, zou dicht rijden voorbij de plaats waar Max zat. Hij wachtte nog even. Wanneer die man nog slechts enkele voeten verwijderd reed van Max, schoot hij plots op de man. Hij nam al zijn tijd om te mikken.

Max had gemikt op de hals, maar de kogel schoot lager in, in het hart van de man, in zijn linkerzijde. De tweede kogel van Max, een seconde later afgevuurd, raakte het paard. Het dier steigerde hoog en sprong zeer snel, in paniek, naar voor. Max keek dan naar de tweede man, die verrast bleef staan. Max kon ook die man in de borst schieten. De drie paarden sprongen dan voorwaarts, en ze verdwenen tussen de bomen.
Max bleef heel stil liggen achter zijn boom. De drie paarden met de twee bandieten galoppeerden onbeheerst tussen de bomen. Max kon niet langer wachten. Hij zou moeten opstaan. Opnieuw nam hem dat een hele tijd. Hij zag zijn paard, ver weg, maar nog op dezelfde plaats staan.
Hij had dit paard een trucje geleerd. Als hij floot, dan zou het dier naar hem toekomen. Max floot nu zo. Het dier hoorde. Het draaide de oren. Het sloeg zenuwachtig met het hoofd. Max floot opnieuw, leunend tegen de boom. Hij bewoog zijn rechterarm. Het paard kon hem zien. Het bewoog, snoof, en kwam zeer langzaam, behoedzaam, naar hem toe. Max maakte dan zachte, klikkende geluidjes met zijn tong. Het dier kwam nog dichterbij. Max kon de teugels grijpen. Hij plaatste zijn linkervoet weer in de stijgbeugel. Hij moest zijn voet erin duwen, de

laatste afstand, met zijn hand. Hij trok dan met al zijn overblijvende macht aan zijn armen om in het zadel te geraken. De pijn in zijn benen en in zijn rechterarm schoot naar zijn brein. Die pijn was ondraaglijk, een marteling, maar Max hield vol. Hij duwde zijn rechterbeen, dat helemaal stijf bleef, over de rug van het paard. Hij zat. Hij richtte zich op. Hij zat in het zadel.

Max draaide het paard om. Hij richtte het dier voorzichtig door het bos naar het kasteel van Chrapitz. Hij had de open weg niet nodig. Hij wist ook hoe de bescherming van de bomen te gebruiken om naar Chrapitz te geraken.
Hij hoorde paarden achter zich. Ze kwamen vanuit het bos. De twee overblijvende bandieten hadden het niet opgegeven ham te achtervolgen. Misschien hadden ze het lawaai gehoord dat zijn paard nu maakte. Wanneer het woud van de dennenbomen eindigde, en de loofbomen minder dicht naast elkaar stonden, dreef Max de sporen in zijn paard. Het dier liep eerst slechts heel langzaam, maar brak dan toch uit in een matige galop. Max wist wel dat het gekwetst dier niet sneller vooruit kon komen. Met een beetje geluk kon Max nu echter het Kasteel Chrapitz bereiken, vóór de bandieten weer dicht bij hem konden komen. Hij had ook nog zijn revolver! Hij bleef rijden. Hij vreesde elk ogenblik een kogel in de rug te voelen. Bij mirakel reed hij dan echter plots het woud uit, de lange grasvelden van Chrapitz in. Hij meende eerst dat de bandieten de achtervolging hadden opgegeven. Dan kraakten twee schoten achter hem los. Hij hoorde de kogels voorbij suizen. Geen kogel raakte hem. De mannen reden nog te ver achter hem. Ze moesten te paard opnieuw laden, wat zeer moeilijk was. De bandieten reden te paard, en mikken was moeilijk in galop. Max bukte zich, maakte zich kleiner, en spoorde zijn paard tot meer snelheid aan. Hij liep zo de stallen van Chrapitz in, en viel dan weer van zijn paard. Hij kon zich in de stallen verbergen! Enkele dienaars kwamen al naar hem toe gelopen. Max hield nog steeds zijn revolver vast, toen hij in zwijm viel.

Max Vincius werd wakker in een kamer die praktisch volledig leeg stond, op een zeer proper, wit bed na. Hij lag in dat bed. Een kleine, ronde tafel stond naast hem. Een glas water en een kristallen karaf stonden op de tafel. Max nam het glas en gulpte het water binnen. Hij leed zeer erge dorst. Hij draaide zich dan naar de andere zijde, en zag Leandra ingedommeld in een grote zetel zitten. Het was licht, de morgen, buiten. Ze opende de ogen en glimlachte naar hem. Hij herinnerde zich.
Max vroeg, ‘waar ben ik? Het is zo goed je weer te zien!’
‘Ik durf hetzelfde te zeggen,’ beaamde Leandra zacht. ‘Je bent in het kasteel Chrapitz. Je ligt in een gastkamer die we speciaal voor jou ingericht hebben, omdat je zo gewond was. Je ligt in mijn bescherming. Maak je geen zorgen, je zult wel weer in orde komen. Je zult genezen. Ik was zo blij toen je naar me terugreed, en naar het leven.’
‘Ik had nooit de bedoeling iets anders te doen,’ grijnsde Max.
Hij keek onder de dekens. Hij lag naakt. Witte verbanden waren rond zijn rechterarm gebonden, en rond zijn rechterbeen. Leandra zei hem dat hij driemaal geraakt werd met kogels. Hij herinnerde zich dat ook. Een kogel werd uit zijn borst verwijderd. Daar ook lag een verband. Hij zou leven. Zoals zijn zoon Haim, kon het zijn dat hij zou blijven hinken in de toekomst, maar hij zou kunnen gaan en rijden.

‘Dit hebben de dokters me verzekerd,’ zei Leandra. ‘Nu, wie deed dit aan je? Onderhoud je misschien een wraakzoekende minnares van wie ik niets afweet?’

Hij zag dat ze een grapje maakte. Ondanks zijn toestand, kon Max weer grijnzen.
‘Ik heb een veel betere minnares in mijn bed,’ antwoordde hij zachtjes.
‘Ik werd neergeschoten door drie bandieten,’ legde Max uit.
‘Ja. Zoveel weten we ook. Onze dienaars zagen plots twee mannen uit het bos komen aanrijden. De mannen moeten zich gerealiseerd hebben dat ze dan in het open reden, konden herkend worden, en nabij ons kasteel reden. Ze draaiden hun paarden om, en vluchtten weg. Ze zullen nu wel ver weg zijn. Eén man was gewond, maar hij kon nog hard rijden. Een dag later vonden we een dood lichaam naast de weg. Kurt en Mikhael hebben gedaan wat moest. De politiemannen van Thorn begonnen een onderzoek. Ze kenden echter de gedode man niet.’
‘Wat bedoel je verder wanneer je zei wat Kurt en Mikhael gedaan hebben wat moest?’ vroeg Max, opgeschud door wat Leandra hem vertelde.

‘Je twee zonen gingen even praten met de handelaar genaamd Joram Cohen,’ legde Leandra uit. ‘Ze zeiden hem dat als er in de toekomst nog zoiets gelijkaardigs zou voorvallen met jou, ze ervoor zouden zorgen dat Cohen eerst volledig geruïneerd zou worden, en dan zonder medelijden zou gedood worden. Ze waren een beetje ruw! Ze zeiden dit in de aanwezigheid van Sara Benavicius. Wanneer Mikhael het wil kan hij nogal dreigend doen, weet je! Ik bleef verrast van de wreedheid die die uit zijn ogen gloeide. Ik heb niet vermoed dat je zoons zo wraakzuchtig van karakter konden zijn, en zo dreigend! Ze leerden Cohen trouwens al een paar lessen. Het ziet ernaar uit dat hij nu je zoons wel erg moet vrezen. En hij heeft in allerijl Thorn verlaten, al doet hij naar alle waarschijnlijkheid zijn zaken verder in Thorn. Hij heeft Sara Benavicius in de steek gelaten. Ze is radeloos en bevreesd. Ze heeft nog haar drie zonen. Ze heeft de drank opgenomen, vreest Mikhael, vodka, niet meer wijn. Laudanum misschien ook. Je bent nu wel veilig, neem ik aan. Cohen moet ervan overtuigd zijn dat de gebroeders Vincius, één onder hen een *Oberst* van het Pruisisch Leger, alle macht hebben om hun bedreiging uit te kunnen voeren. Ze hadden geen bewijs nodig van enige misdadige initiatieven van Cohen, zeiden je zonen. Ze zouden het recht in de eigen handen nemen. Wat er ook akeligs met je moge gebeuren, ze zouden Cohen achterna komen en hem zo nodig tot het einde van de wereld achtervolgen. Dat waren de exacte woorden van Mikhael!
Die Mikhael was waarlijk verbazingwekkend! Hij mag dan de jongste zijn, hij nam de leiding tegen Cohen! Waar ook Cohen zich zou verbergen, ze zouden hem vinden en hem doden op een wrede wijze. Hij zal niet opnieuw proberen je nog te raken! Hij heeft de boodschap begrepen. Toch hebben we geen bewijs gevonden dat hij, inderdaad, de bandieten, de huurmoordenaars, uitgezonden heeft. Iedereen kan dat gedaan hebben. Ik heb echter Cohen niet horen zeggen dat hij onschuldig was!’

‘Fijn, fijn,’ riep Max uit. ‘Daar heb je mijn zonen voor me! Ik zou zelfs niet hebben durven denken dat ze bekwaam waren zo’n directe, strijdbare houding aan te nemen. Toch niet Kurt en Mikhael. Hoe lang ben in buiten bewustzijn gebleven?’
‘Meer dan een week, ongeveer tien dagen,’ zuchtte Leandra, met een grimmig gezicht.
Max keek stomverbaasd op. Hij had gedacht wakker geworden te zijn de dag na het incident. Hij zag de mond van Leandra vertrekken. Ze begon te wenen. Haar lichaam schokte. Ze wierp zich op hem, in het bed.
‘Eest, toen je van je paard viel, hier, werd ik zo angstig. Ik vreesde dat je tot de dood neergeschoten was,’ riep ze. ‘Nadien, wisten we gedurende meerdere dagen niet of je de

wonde in je borst zou overleven. Ik wil je niet verliezen! Niet nu. Niet nu! Ik breng ongeluk aan de mensen die ik liefheb!'
Max liet haar uitwenen. Hij bleef haar vasthouden. Ze deed hem wel pijn met haar gewicht op zijn borst, arm en been. Hij verplaatste haar even, schoof haar iets weg. Wanneer daarna Leandra voelde dat Max niet reageerde op haar, haar slechts vasthield met zijn armen en haar het hart liet uitwenen, zoals ze al de dagen van de voorbije week had willen doen, kwam ze langzaam weer tot haar normale houding.
'De dokters verzekerden me, je zou leven,' zei ze, haar ogen afvegend.
Ze snoot haar neus, 'ik was daar veel minder zeker van!'
'Het zal me nu wel beter gaan,' zei Max. 'Je bracht me weer tot leven. In het ogenblik waarop ik mijn paard in Chrapitz dreef, wist ik dat ik veilig was en beter zou worden. Ik wou je niet opgeven. Trouwens, hoe gaat het met mijn paard?'
'Het paard is in orde,' knikte Leandra glimlachend. 'We haalden de kogel uit. Die ging niet erg diep. Je zou bij mij veilig zijn, meende je?'
Leandra keerde niet weer naar haar stoel.
'Natuurlijk bij jou,' herhaalde Max. 'Wat kan er met ons gebeuren, zolang we elkaar hebben?'
En dat was de grootste waarheid, werd Max plots duidelijk. Zolang hij Leandra had, zou hij leven en gelukkig zijn.

Max Vincius heelde. Hij ook bleef hinken. Later voelde hij zich trots en blij, toen hij naast zijn zoon kon wandelen in *Unter den Linden* in Berlijn, beiden vergezeld aan de ene zijde door Leandra en door Leah Goldstern aan de andere. Max en Haim gingen met een wandelstok, en ze hinkten. Dat waren hun meest gelukkige vakantiedagen.

Enige maanden na zijn vrijwillige verbanning uit Thorn, keerde Joram Cohen weer naar Thorn. Hij woonde opnieuw in de stad. Hij bleef zijn handel drijven vanuit Thorn. Dan, plots, verdween hij weer. Niemand van de andere handelaars wou nog wat dan ook met hem te maken hebben. De Vincius familie hoorde slechts dat Cohen verhuisd was naar Oost-Pruisen, naar Königsberg.

Sara Benavicius bleef in Thorn wonen. Ze had nu andere minnaars, maar ze woonde alleen. Ze was een oude vrouw aan het worden, die niet wist wat met haar tijd te doen. Ze bleef in haar huis met twee diensters. Ze dronk zwaar. Ze had nog wel haar drie zonen, die haar regelmatig doch niet dikwijls kwamen bezoeken. Max Vincius hoorde van de diensters hoe Sara gedurende uren bleef wenen. Ze leefde een lange, eenzame oude dag. Haar zonen lieten praktisch nooit de kleinkinderen bij haar, tenzij zij ook aanwezig waren. Toch haalde ze enige troost uit hen af en toe te zien. Max Vincius gaf haar de middelen om in comfort en gemak te leven. Men kon haar dikwijls in het theater van Thorn ontmoeten, gewoonlijk alleen.

Op de 3de juli van 1869, verleende de *Norddeutsche Bund*, geleid door Pruisen, de volledige emancipatie aan de Joden in het land. Meer in het algemeen werden alle bestaande beperkingen in de civiele, nationale rechten die rezen uit de diversiteit van de godsdienstige geloven, door de wet opgeheven.
Max Vincius en zijn familie aanzagen dit als hun triomf, de triomf ook van de Pruisische verdraagzaamheid en rechtvaardigheid. Dit was waarom ze gekozen hadden in Pruisen te

leven. Ze voelden zich trots om te wonen in dit groter Duitsland, waarin de Pruisische idealen van het samenleven van alle mensen volledig gerealiseerd waren.

Mikhael Vincius. 1865-1875

In 1867 was Mikhael Vincius, de derde en jongste zoon van Max Vincius, nog slechts 25 jaar oud. Mikhael werd steeds beschouwd als het engeltje van de familie. Hoewel hij de jongste zoon was, werd hij het meest bedorven door zijn ouders. Zijn moeder beschermde en vertroetelde hem waarschijnlijk heel wat meer dan haar andere zonen. Hij leek ook zo erg op haar! Ze bekommerde zich dus meer om hem dan om haar oudere zonen. Hij ook, hing constant aan haar rokken toen hij nog jong en klein was. Sara hield hem dikwijls bij haar. Ze gaf hem steeds haar volle moederlijke liefde, genegenheid en aandacht.
Mikhael groeide op tot een zeer knappe, beleefde, hoffelijke, charmante jongeman. Hij had van zijn moeder de natuurlijke verleidingskrachten, het fijn charisma geërfd, dat belangrijk was in alle gemeenschapsrelaties. Ongekend door haar, en zelfs niet geweten door zijn vader, had Mikhael niettemin ook het meest rationeel, meest diepzinnig en zorgzaam karakter van Max Vincius geërfd! Zijn wil kon als van staal worden, zijn vastberadenheid zo sterk als ijzer, zijn planning uiterst scherp en gedetailleerd. Hij was zo sluw in het zaken doen als zijn mannelijke voorvaderen in directe lijn. Hij was Asa en Ezra samen, in een gedistingeerd kostuum.
Mikhael was hard van hart, maar zijn koppigheid bleef verborgen achter een masker van elegantie, vriendelijkheid en innemendheid. Personen die met hem zaken deden, later, toen hij praktisch een volwassen man was geworden, moesten verbaasd bemerken, gewoonlijk wanneer het te laat was om nog wat te veranderen, bij het einde van een commerciële transactie, dat Mikhael steeds de dingen naar zijn hand had gezet, zoals hij steeds al voorzien had. Hij kon zijn partners bewegen te aanvaarden zijn ideeën en vooruitzichten te realiseren. Mikhael was wel een zeer eerlijke man. Maar met Mikhael Vincius kon je beter op voorhand heel duidelijk en exact, op papier en met veel details, bepalen wat je uit een overeenkomst voor jezelf wou bereiken. Zo niet, dan kon je eindigen met minder winsten dan je verwachtte, geleid op zeer onschuldige wijze tot resultaten die veel meer opbrachten aan Mikhael Vincius dan aan jou! Hij had het hart en het talent van de ideale handelaar.

Omdat Mikhael Vincius zo knap was van lichaam, leden en trekken, zo zacht en hoffelijk met vrouwen, zo attent met hen, had hij al heel wat vrouwenharten veroverd. Hij had veel vrouwen het hoofd op hol gedreven in Thorn tegen de tijd van zijn 25ste verjaardag. Hij misbruikte nooit deze vrouwen. Hij beloofde hen nooit iets dat hij niet echt kon geven, nooit eindigende liefde en een huwelijk, maar harten bleven gebroken en treurig achter.
Mikhael had gewoon nog niet het meisje ontmoet dat zo’n grote indruk op hem had gemaakt, dat hij ogenblikkelijk op haar hopeloos verliefd zou geworden zijn. De meisjes die hij ontmoet had, hadden onder elkaar besloten dat Mikhael Vincius een zeer koude vis was, die alle netten kon ontwijken. Hij verloor nooit zijn koelbloedigheid in de verhoudingen die hij aanging. Hij nam zijn plezier, en verbrak. Vaders van fijne dochters waren komen klagen bij Max Vincius over het gedrag van deze Vincius zoon.
Mikhael wuifde de zorgen, de opmerkingen, en de klachten weg. Neen, hij had met geen van die meisjes geslapen, en de meesten zelfs niet gekust. Oh ja, dat bepaald meisje was prettig en lief, en ze was mooi, maar neen, hij was niet voldoende in haar geïnteresseerd om nog meer tijd met haar te delen. Ze pasten niet echt samen.

Zijn zoon was wel degelijk arrogant geweest, beweerde Max Vincius dan. Hij schreef dit gedrag toe aan het lichtzinnig karakter van zijn eerste echtgenote, de moeder van Mikhael. Toch was hij, Max, niet zo verschillend geweest in zijn jonge jaren. Mikhael was zelfs het meer voorzichtige type, zoals zijn vader was geworden op rijpere leeftijd.
Inderdaad, Mikhael had veel geleerd van zijn vader! Hij had meer geleerd dan Max ooit zou willen erkennen. Mikhael wou er vooral absoluut zeker zijn dat hij het juiste meisje trouwde. Hij was bereid lang te wachten op die rare vogel. Daarna wou hij zijn echtgenote een leven lang kunnen beminnen, eren en respecteren. Hij had zijn echt Joodse idealen behouden. Hij verafschuwde scheidingen. Mikhael Vincius wandelde dus met veel meisjes, zocht naar de perfectie, en bracht geen van hen naar huis! Hij zocht en wachtte op die meest zeldzame gevoelens, die hem zouden nopen achter een vrouw aan te lopen, eerder dan het omgekeerde. Hij zocht zijn ware liefde, en hij was zeer kieskeurig. Hij had die nog niet gevonden.

Max Vincius had een gemakkelijke plicht vervuld in het zorgen voor zekerheid in het leven van zijn twee oudste zonen. Kurt was een geboren handelaar, beter zelfs in de gewone handel dan zijn vader Max. Haim had gekozen om een militair te worden, en door een vreemde en gelukkige slag van het fortuin, was hij getrouwd met de dochter en het enig kind van een rijke uitgever van Berlijn. In die zaken kon Haim treden en uitblinken, wanneer hij maar wou.
Max kon niet vatten waar de echte interesse, en het ware talent, lagen van zijn jongste zoon. Mikhael was een briljante student geweest aan de secundaire school van Thorn, aan het Germaans Gymnasium. Had Max daarna zijn zoon naar een goede universiteit moeten zenden, naar Berlijn misschien? Mikhael had niet de minste interesse getoond in een geleerde te willen worden. Hij had nog minder gewild de notoriëteit te zoeken te zoeken in enige religieuze functie. Uiteindelijk, had Max Vincius op de 19de verjaardag van zijn zoon voorgesteld hem de vodka stokerijen te doen beheren. De familie had nog enkele van die fabrieken overgehouden. De familie bezat ook nog een bierbrouwerij. Mikhael had een volledige week nodig om over dat voorstel van zijn vader na te denken. Dan had hij zonder meer, zonder commentaar, de taak aanvaard! En zo gebeurde het, dat Mikhael Vincius de stokerijen en de brouwerij uit de handen van zijn vader overnam. Max Vincius behield de eigendomspapieren van die plaatsen. Hij overhandigde slechts het beheer van de fabrieken aan Mikhael.

Max Vincius verwachtte eerder een soort van catastrofe te gebeuren wanneer zijn flierefluiter van een zoon de teugels overnam van de ook al iets verwaarloosde productieplaatsen. Het eerste jaar, trouwens, verminderden zowel de productie als de winsten. Max vreesde het ergste. Hij had de fabrieken al afgeschreven. Het tweede jaar, begonnen de fabrieken te bloeien, en de winsten stegen. De volgende jaren bleven de winsten sterk stijgen. Dan hoorde Max dat zijn zoon op eigen houtje geïnvesteerd had, grotendeels met geleend geld. De jongen had twee nieuwe stokerijen gebouwd, beide dichter bij Danzig gelegen. Zijn zoon exporteerde grote hoeveelheden zuivere alcohol, en smakelijke sterke drank overzee, gesteund in andere landen door grote publiciteitscampagnes voor vodka. De winsten stegen toen fenomenaal.
Mikhael scheen een geniale affiniteit te hebben ontwikkeld voor vodka en geld! Max Vincius moest wel besluiten dat alles ook in orde was met de geest van deze, atypische jongere zoon van hem. Max Vincius was een grootmoedige man wanneer hij tevreden en gelukkig kon zijn. Hij deelde de inkomsten, de winst, met zijn zoon. Hij liet Mikhael het groter percentage

toe. Mikhael was dan al bezig zichzelf een eigen fortuin op te bouwen, eerder dan Max ervan had kunnen dromen. Hij was tevreden, en stopte met zich zorgen te maken ook over deze van zijn zonen. Max was nu aan het denken over hoe hij de eigenaarsrechten van de stokerijen en van de bierbrouwerij kon overmaken aan zijn jongste zoon, zonder zijn andere zonen te benadelen. De jongen had zijn roeping gevonden.

Mikhael ook voelde zich tevreden. Hij beheerde de stokerijen van zijn vader nu met zijn twee vingers in de neus, wat hem heel wat vrije tijd liet om zich bezig te houden met waar hij nog meer van hield, het jagen op jonge vrouwen. Hij lachte met de mannen en de vrouwen die meenden dat ze hem konden bedriegen omdat hij nog zo jong was.
Tot zijn eigen verbazing was Mikhael ook zeer geïnteresseerd geworden in het proces van het brouwen en van het distilleren. Dat had hemzelf uitermate verrast. Velen zouden het werk in een donkere, vuile fabriek eerder vervelend gevonden hebben. Voor Mikhael was het proces eenvoudig. Het vuil, de zwarte olie van de machines, het lawaai, het stof dat opsteeg uit de granen, de rook in de fabrieken, de geuren van de vloeistoffen, de plakkende suikers, de stank van de zwetende arbeiders, de zwarte muren, konden hem niet wegjagen uit de zalen. Hij was ertoe gekomen dit naar werk graag te doen! Hij kende het werk, en had alles zelf geprobeerd.

Je nam granen, of aardappelen. Je wierp die in grote vaten, erg grote vaten, in water. Je bracht de temperatuur iets hoger in de winter door vuren aan te steken. Je hoefde niet steeds te stoken in de zomer. Je verkreeg een dikke brij na een tijdje, nog een vloeistof toch, die veel ingrediënten bevatte, ook suikers. De eerste etappe in het proces produceerde dus vooral een suikerachtige, dikke vloeistof, naarmate het water enigszins verdampte en het zetmeel omzette tot suikers.
In een tweede fase, voegde je lokale gist toe. De gist zou de suikers omvormen tot alcohol. Voor die beide processen had men tijd nodig, doch slechts enkele dagen.
De inhoud van de laatste vaten ging dan de distilleerkolven in. Waaruit bestond dan het distilleerproces? Men paste hitte toe op de suikerachtige vloeistof, die nu een bepaald gehalte alcohol bevatte, om de vloeistof waarin de gist had gewerkt op te warmen. De vloeistof werd damp. De alcohol transformeerde zich eerder tot gas of damp dan water. De alcoholwalmen rezen hoger en sneller dan de waterdamp. Aan het einde van de distilleerapparaten, kolommen of kolven, ving men dan de alcoholdampen op, die weer tot vloeistof werden in druppels, in contact met de lagere temperatuur van de omgeving. De druppels die neervielen uit de distilleerapparaten leverden een hoog alcoholgehalte op.

Men kon potdistilleerders of kolomdistilleerders gebruiken om de alcohol van de rest te scheiden. De potdistilleerkolven bewaarden beter de smaak van de granen of van de aardappelen in de resulterende vloeistof. De kolomdistilleerders lieten een meer continu distilleerproces toe, en bekwamen hogere graden van alcohol in de resulterende vloeistof, maar smaak ging verloren. De smaak was dus minder wanneer men distilleerde in kolommen, maar dit werd gecompenseerd door een hogere productiviteit. De beide processen konden gebruikt worden, besloot Mikhael.
Tussen de individuele kolven of potten en de kolomdistilleerders in, kon men het Pistorius systeem van onderling verbonden distilleerkolven toepassen. Men bekwam zo de voordelen van de twee andere systemen samen: een hoge graad van alcohol, een meer continu proces en

bijgevolg hogere productiviteit, en toch betere bewaring van de fijnere smaken dan met kolommen.
In de nieuwe stokerijen van Mikhael, werden de drie processen toegepast, om verschillende kwaliteiten van sterke drank te bekomen. Het proces met kolommen leverde drank met hoog alcoholgehalte, maar met minder smaak, dus de goedkopere sterke drank. De potdistilleerders bewaarden de smaken en konden bijgevolg duurder verkocht worden. Mikhael verkoos deze laatste sterke drank. De Pistorius alcohol lag ergens tussen beide. Voor zijn eigen consumptie gaf Mikhael de voorkeur aan de kleinere hoeveelheden bekomen uit zijn koperkolven of potten.

Mikhael produceerde zo grote hoeveelheden sterke drank. Aan sommige alcohol voegde hij in verschillende fasen grassen en olies toe om de sterke drank meer smaak te geven. Het resultaat werd *vodka*, klein water in het Russisch en het Pools, genoemd.
Om meer smaak te bekomen, kon men ook de alcohol die uit de distilleerkolommen bijvoorbeeld kwam, in houten vaten stockeren. Het hout van de vaten bracht andere smaken in de alcohol. Mikhael was begonnen lege, oude wijnvaten uit Frankrijk en Litouwen te importeren. Hij vond dat twee tot drie jaar in houten kuipen volstond om een smaakvolle vodka met hoog alcoholgehalte te produceren in belangrijke hoeveelheden.

Wanneer Mikhael Vincius gedurende weken uit Thorn verdween om zelf te experimenteren in zijn stokerijen, zeiden de mensen dat hij eigenlijk weer een wilde liefde beleefde met één van zijn huidige minnaressen. Diezelfde mensen keken niet uit naar die minnaressen in de stad, want dan hadden ze wel de jonge dames aan de arm zien wandelen van andere jongens of mannen. Mikhael leefde en werkte alleen in die periodes, dicht naast zijn fabrieken, en meisjes bleven ver van zijn geest. Hij gaf in die tijd ook niet veel om zijn reputatie. Hij weigerde gewoonlijk alle commentaar, wat het mysterie rond zijn persoon nog verhoogde in Thorn. Hij was een eenzame, ietwat vreemde man, bleef dikwijls in gedachten verzonken. Hij was koppig en rijk, maar werkte ook zeer hard in Thorn en omgeving.

Wanneer Mikhael Vincius alles wist van wat men te weten kon komen van de ervaring van de oudere meester-stokers, die in zijn en in andere stokerijen werkten, begon hij zich lichtjes te vervelen. De mannen eindigden nu steeds, soms snel, met hem anekdotes te vertellen over hoe mooi het leven in de lang voorbije jaren was geweest, toen distilleren nog in de kinderschoenen stond.
Mikhael moest dan wel zelf experimenteren om verder te geraken. Hij verloor soms veel geld in zijn onderzoek. Soms werden de vloeistoffen in zijn kolven zuur. Hij zocht het breedste gamma van smaken in zijn sterke dranken, meer dan ergens anders. Zijn bedrijven werden zijn belangrijkste publiciteit. Hij verkocht steeds zeer goed, in kwaliteit en in kwantiteit, aan veel kopers. Hij zocht nieuwe afzettingsgebieden. Hij voerde meer en meer zijn sterke drank uit naar verre landen, vanuit de haven van Danzig. Daar, werkte hij gewoonlijk samen met de Svirskius mannen, die ook nog tot zijn verre familie hoorden. Mikhael werd de Vincius broeder van Thorn die de beste relaties voedde met de Svirskius familieleden.

Mikhael, net zoals zijn vader, was een naarstige lezer van nieuwsbladen. Hij vernam aldus vroeg, dat Frankrijk een nieuwe *Exposition Universelle*, een Universele Tentoonstelling, zou organiseren in 1867. Dit moest eens te meer een wereldwijde, internationale tentoonstelling

worden van de hedendaagse kunst en industrie. De tentoonstelling zou plaats hebben te Parijs, in de maand april van 1867.
Toen Mikhael dit vernam, was Pruisen nog steeds in oorlog met Oostenrijk, maar de campagnes bereikten toch al hun logisch einde, en de ultieme overwinning van Pruisen. Men kon veilig reizen uit Pruisen naar Frankrijk.

Mikhael voelde zich een beetje verveeld in die eerste maanden van 1867. De oorlog met Oostenrijk was tot stilstand geraakt. Hij ontving regelmatig lange brieven van zijn broeder Haim. Hij voelde zich verzekerd over de uitkomst van de oorlog. Hij was blij met de goede gezondheid van zijn broeder Haim na diens kwetsuren. Eén van de jonge vrouwen die hij de laatste maanden regelmatig zag, drong aan om met hem te slapen. Het was het ogenblik om dit soort jonge vrouwen af te schudden door enkele maanden uit Thorn te verdwijnen! Hij had zo erg gewerkt de laatste tijd, dat hij wat verandering van lucht goed kon gebruiken.

Mikhael besloot om vakantie te nemen, en om de tentoonstelling van Parijs te bezoeken. Het was zijn bedoeling een maand of twee in de Franse hoofdstad te verblijven. De productie van vodka kon nu ook zonder hem wel verder gebeuren. Zijn directeurs en meester-brouwers wisten wat te doen en hoe.
Aan het einde van maart 1867, ging Mikhael aan boord van een schip te Danzig. Het schip voer naar de haven van Antwerpen in België. Van daar kon hij Parijs bereiken door een schip te vinden dat naar Rouen voer, aan de monding van de Seine, of hij kon per koets of per trein naar de Franse hoofdstad rijden. Rouen lag niet ver van Parijs.
Mikhael pakte zijn bagage in. Hij reisde steeds licht, en deed zoals hij zich voorgenomen had. Hij kwam te Parijs aan in het begin van april van 1867, enkele dagen nadat de Franse Keizer Napoleon III officieel de Universele Tentoonstelling had geopend.

Mikhael las in de nieuwsbladen over de eerste Universele Tentoonstelling. Deze had haar poorten geopend te London in de lente van 1851. Die tentoonstelling was het eerst, echt teken geweest dat de Europese revoluties van 1848 definitief manifestaties waren geweest van de wrok van het verleden. De tenttonstelling stelde de producten voor van de kunsten en van de industrie van veel landen. Ze liet toe aan de industriëlen en aan de geleerden, zowel als aan een veel breder publiek, de laatste praktische producten te ontdekken, die resulteerden uit de vorderingen van de wetenschap en de huidige technologie. Die eerste tentoonstelling was een geweldig succes gebleken.
De volgende had plaats in Frankrijk, in Parijs, in 1855. Die tentoonstelling vulde slechts één permanent paleis van de Parijse *Champs Elysées*. De Krimoorlog was toen nog aan de gang, zodat de tentoonstelling opende in nadelige omstandigheden. Toch werd ze een groot succes, voor een talrijk publiek.
Een nieuwe tentoonstelling werd daarna opgezet in London in 1862. Die beide tentoonstellingen van 1855 en 1862 waren te klein, te beperkt gebleven om werkelijk en volledig te beantwoorden aan de vraag en de verwachtingen van de bezoekers. De landen en de bedrijven die hun kunde ten toon stelden, beklaagden zich erover om niet voldoende ruimte te hebben gekregen om hun producten correct te kunnen tonen. De vraag naar dergelijke, grote, internationale tentoonstellingen, ontwikkelde zich verder in de moderne gemeenschappen. Ze vervulden ook een nood. Meer en meer bedrijven zochten naar uitwisseling van ideeën en realisaties. Landen wilden fier de verwezenlijkingen van hun

economie tonen. De ondernemers konden hun producten en uitvindingen tonen, en op een brede, wereldwijde interesse kunnen rekenen om hun verkoop te verveelvoudigen. Was de wereld niet kleiner aan het worden?

Een Frans Keizerlijk Decreet van 1863 had daarom een nieuwe dergelijke tentoonstelling voor 1867 aangekondigd. Het decreet was gebaseerd op een verslag van Monsieur Rouher, de toenmalige Minister van Landbouw, van Handel en Openbare Werken. De minister stelde voor een nieuwe Universele Tentoonstelling in te richten te Parijs in 1867. Die zou grootser worden dan ooit was georganiseerd! De minister hoopte daarmee Keizer Napoleon III te vleien. De keizer zou kunnen pochen met zijn macht, de macht van het meest ontwikkeld land ter wereld, het Keizerlijk Frankrijk. De tentoonstelling zou zoveel mogelijk de kunstwerken, de industriële producten van de deelnemende landen moeten voorstellen, en in het algemeen, de uitingen van alle takken van de menselijke activiteiten. Ze zou dus reusachtig in oppervlakte moeten zijn, om zoveel als 150 miljoen bezoekers, of meer, te ontvangen. De Keizer Napoleon III gaf direct en enthousiast, zijn steun aan het idee.
Zowel de Franse Staat als de Stad Parijs zouden zorgen voor een subsidie van 12 miljoen Franken elk. Een publieke inschrijving van 8 miljoen Franken zou voor het overblijvend deel moeten zorgen, voor de rest van het nodig budget voor de titanische werken. De Franse Regering en de Stad Parijs leverden zo de grootste fondsen, maar veel ondernemingen die zich wilden tonen leverden eveneens toe aan fondsen. Onder hen bevonden zich de Compagnie van het Suez kanaal, en de Duitse *Gussstahlfabrik* van Alfred Krupp.

De Franse Regering besloot een Keizerlijk Comité te installeren om de werken te organiseren en te controleren. Die zou onder het voorzitterschap werken van de keizer en van de Franse ministers van wie de attributen hen noopten deel te nemen. Het comité werd eigenlijk geleid door de Prins Jérôme Napoleon. Ze telde 60 leden, onder wie ook 3 eerbiedwaardige Engelsen. Zo werd Lord Cowley, de Britse ambassadeur te Parijs, opgeroepen om lid te worden. Ook de Lord Granville, de voorzitter van de Raad van de koningin van Engeland, zou een lid worden. Men vond zeer gekende personen van het comité, zoals de Baron Hausmann, de Prins Bonaparte, de befaamde schilder Ingres, een Rothschild bankier, de graaf van Nieuwekerke, Graaf Zalewski, en de industrieel Schneider onder de belangrijke figuren van het Frans openbaar leven.

De officieel genaamde *Exposition Universelle d'Art et d'Industrie*, de internationale tentoonstelling van Parijs van 1867, was de tweede van dergelijke spektakels die zouden georganiseerd worden in de Franse hoofdstad. Ze zou gehouden worden van de 1ste april 1867 tot de 8ste november van hetzelfde jaar, een extravagante periode van 6 maanden. De tentoonstelling werd voorbereid vanaf 1864, tijdens de volle opschudding van de vernieuwing van Parijs zelf onder de leiding van de Baron Hausmann.
Grote, nieuwe boulevards werden in Parijs getrokken. Deze eisten de afbraak van duizenden bescheiden huizen op de plaatsen waar de nieuwe, zeer brede boulevards moesten komen. De financiers en de promotoren, die de geldelijke middelen hadden om land te kopen langs de nieuwe boulevards, maakten grote fortuinen. De promotoren van grootse, splinternieuwe, hoge gebouwen met luxe appartementen en fijne winkels, verveelvoudigden hun inzet van geld. Fortuinen werden natuurlijk ook verloren, vooral door de mensen van wie de woonsten vernietigd werden zonder enige, of met bijzonder kleine compensaties.

De plaats gekozen voor de gebouwen van de tentoonstelling, was de *Champs de Mars*, de militaire paradegrond van Parijs.

De werken aan het belangrijkste paleis van de tentoonstellingen begonnen op de 25ste september van 1865. Het paleis zou bestaan uit een ongewone, ovalen constructie van zeven concentrische galerijen, gebouwd uit glas, ijzer en beton, met gietijzeren kolommen om de plafonds en de daken te ondersteunen. Het moest het *Crystal Palace* van een vorige Londense tentoonstelling naar de schaduwen sturen!
De structuur was inderdaad reusachtig groot. Het hoofdgebouw stond op een rechthoekig veld van 490 meter lang en 380 meter breed. Rond de centrale structuur stonden bijna 100 kleinere constructies, die de open terreinen tussen het ovalen, centrale gebouw en de rechthoekige zijden van de *Champs de Mars* bedekten.

Mikhael Vincius kwam aan te Parijs in een stad die hij nooit eerder had bezocht. Hij wandelde eerst lange uren door de stad om gewend te geraken aan het plan van de hoofdstad. Hij nam zijn intrek in één van de beste hotels van Parijs.
In 1867 was Prijs een wonder om te aanschouwen. Gasverlichting was ingericht, zodat Parijs de *Cité-Lumière* kon genoemd worden, de stad van het licht. Thorn bezat natuurlijk ook al gasverlichting ’s avonds, en zelfs haar eigen gasfabriek om voor de verlichting te zorgen, maar het schouwspel van deze stad bij nacht zorgde voor zoveel meer opwinding dan Thorn ’s nachts! Nieuwe waterleidingen en leidingen voor de verwijdering van het afvalwater werden gelegd. Ganse avenues en straten werden herbouwd. Mikhael kwam aan op een werf, dacht hij soms.
Parijs leek wel het centrum van de beschaving. Alle Parijzenaren meenden natuurlijk dat dit inderdaad zo was. Ze gedroegen zich naargelang. Een gigantische voedselmarkt was gebouwd, de nieuwe *Les Halles*, een zeer lange structuur bedekt met reusachtige ijzeren en glazen plafonds. Andere grote winkels werden gepland of bestonden al, zoals de befaamde *Le Printemps*, de lente, die dateerde van 1865, en de *La Samaritaine*, die er zou komen in 1869. Nieuwe spoorwegstations, ten oosten en ten noorden, verbonden Parijs met een zich snel uitbreidend netwerk van treinsporen. Machtige banken zoals de *Crédit Lyonnais* en de *Société Générale* van 1864, waren gesticht om het dynamisme en de groei van de Franse economie te financieren en uit te baten. Het operagebouw van Charles Garnier, de *Opéra Garnier*, was volop in gebruik. Mikhael kon inderdaad zien met eigen ogen, hoe het Parijs van Napoleon III opbloeide in alle menselijke activiteiten.
Enorme massa’s mensen van alle naties van de wereld kwamen te Parijs aan om de stad en haar tentoonstelling te bezoeken. De schaal van de menigtes, overal, maakte een grote indruk op Mikhael Vincius. Dit was het leven op een schaal die hij nooit voordien gezien had, en die wel uniek moest blijven op aarde. Een veel meer moderne, schitterende gemeenschap werkte, woonde en leefde in deze stad, dan in Thorn! Het gevoel van rationele organisatie en planning kon overal gezien worden, zelfs meer dan in Berlijn. Mikhael moest dit grif toegeven. De geur van geld, veel geld, hing hier in de lucht.

De eerste maal, toen Mikhael op weg ging naar de Tentoonstelling toe, vond hij zich onder de indruk, en uitgelaten. Hij hoefde zich op deze vakantie geen zorgen te maken. De poorten werden elke morgen om 8 uur geopend, en elke avond gesloten om 6. Mikhael ging de

Champs de Mars, het Marsveld, in langs de hoofdingang van de Iéna Brug. Een enorm groot podium verlengde zich daar naar het paleis van de tentoonstelling, een wandeling van 256 meter. De bezoekers, onder wie Mikhael Vincius, werden ontvangen tussen een rij bomen, zeldzame planten en exotische bloemen. Een velum van groen doek hield de symbolen van de Franse keizerlijke macht, de gouden bijen van de Napoleons. Het podium was geverfd in goudkleur en in groen. De randen waren versierd met *oriflammes* en andere vlaggen. De ingang die het meest gebruikt werd door de Prijzenaren die te voet aankwamen, was de Rappe Poort. Geen dienst van openbare koetsen hield daar echter stil. Mikhael kwam elke dag met een gehuurde koets aan. Hij betaalde deze extravagante luxe aan zichzelf om de gezichten van Parijs te bewonderen zonder vermoeidheid.

Mikhael wandelde eerst snel door de site van de tentoonstelling om een goed overzicht te krijgen van de verschillende gebouwen. Hij volgde een boek, een gids, die hij aan de ingang gekocht had. Het paleis, het centrum van de tentoonstelling, was zeer groot, een ijzeren en glazen ovaal van anderhalve kilometer lang. Binnen de buitenste structuur, een galerij eigenlijk, herhaalden steeds kleinere ovalen gebouwen de vorm van de buitenste galerij. Er waren zeven dergelijke concentrische ovalen! Dit *Palais des Champs de Mars* ontsprong uit het brein van Frédéric Le Play, de algemene commissaris van de tentoonstelling. Het werd ontworpen door Baptiste-Sébastien Kranz. Hij had een jonge ingenieur ingehuurd, genaamd Gustave Eiffel, om zijn visie uit te voeren. De architect was Léopold Hardy. Meer dan 26.000 arbeiders hadden gedurende 2 jaar aan de constructie van het hoofdpaleis gewerkt. Eiffel, een ondernemer van metaalconstructies, bouwde ook de buitenste Galerij van de Machines.

Zoals Mikhael na zijn eerste inspectie kon inschatten, had Frankrijk de grootste ruimte gekregen om producten voor te stellen, gevolgd door Groot-Brittannië en de Noord-Duitse Bond met Pruisen. Zij werden gevolgd door Oostenrijk, België, de Verenigde staten van Amerika, en Rusland. De zeven ovalen galerijen samen, de ene binnen de andere, vormden het groot paleis. De binnenste, kleinste ovaal, bevatte de Galerij van de Geschiedenis van de Arbeid, een ode aan de artisanale beroepen van de mensheid. Ze toonde de vooruitgang van het menselijk ras, van het Stenen Tijdperk tot aan de huidige, moderne tijden. Het echt centrum lag open, niet bedekt, en hield een mooie tuin. Het absoluut binnenste, centraal paviljoen dan in die tuin, hield een tentoonstelling van geld, gewichten en maten van meerdere landen van de wereld. De tentoonstellingen in het volledig paleis, boden een zeer grote variëteit van producten aan, die resulteerden van het menselijk vernuft. Vermits de glazen en ijzeren structuren in hun centrum een grote tuin hielden, hield de buitenste ovalen ring van het *Palais des Champs de Mars* in contrast daarmee, de grootste machines van de wereldindustrie, de meest indrukwekkende uitvindingen van de menselijke geest.

Mikhael las in de gids. De compositeur Gioacchino Rossini was aangesteld als geëerde voorzitter van het comité dat gekozen had voor de muzikale compositie van de tentoonstelling. Zijn ‘Hymne aan Napoleon III en zijn heldhaftig Volk’ werd de officiële hymne van de tentoonstelling. De welgekende dichter en schrijver Victor Hugo was gedurende een lange tijd een politieke tegenstander geweest van de Franse keizer. Nu had hij de inleiding tot de Parijse gids geschreven. De tentoonstelling was een ode aan de uitbreiding van de Franse kunst en industrie en van haar financiën, en ook aan de grootsheid van de

opening van de grote boulevards door de baron Hausmann. Die kunststukken allen, waren evenveel lofliederen aan de prachtige regeringsperiode van Keizer Napoleon III.

Mikhael Vincius las dat allemaal, maar hij bleef niet erg geïnteresseerd in de faam en de roem van de politici van zijn tijd. Hij wou een goed idee bekomen van wat de technologie thans kon bieden. Hij was ook geïnteresseerd in de schone kunsten, een domein waar hij praktisch niets van wist, en dat één van de grote gaten bleef in zijn opleiding en eruditie. Wat was schoonheid, wat betekenden de schone kunsten? Hij wou ook de evolutie kennen in de moderne machinerie, zoals voorgesteld door de grotere, belangrijkste mogendheden van Europa.
De tweede dag was Mikhael nog steeds gewoon maar aan het slenteren doorheen de paviljoenen, zonder hen in details verkend te hebben. De tentoonstelling was toch veel groter en veel meer interessant dan hij vermoed had! Hij begon plezier te krijgen van in zijn eentje in Parijs te verblijven. Hij begon de tentoonstellingsgebouwen te bewonderen, in de opwindende stad Parijs. Niettemin voelde hij zich ook eenzaam! Hij vroeg zich soms zelfs af wat hij hier kwam doen, en waarom hij Thorn, zijn thuis, verlaten had. Blijde en donkere gedachten wisselden af in zijn hoofd.

En dan, gebeurde één van die totaal onverwachte grillen van het lot, die zo dikwijls over een gans leven kunnen beslissen, en die Mikhael heel zeker nooit had verwacht te gebeuren zo ver van huis.

Mikhael was aan het wandelen in de centrumtuinen, meer aan het dagdromen dan het tafereel rond hem aan het bewonderen. Hij keek naar de waterval. Hoe hadden de tuinarchitecten het klaargespeeld om zoveel water te brengen naar het midden van de gebouwen van het groot paleis, en om al dat water weer in de aarde te doen verdwijnen?
Hij stapte voorbij een bloemen kiosk, waar hij wel enige van de meer exotische bloemen, reusachtige, zeer kleurrijke bloemen, zou gekocht hebben voor een geliefde. Hij bleef een beetje treurig, omdat hij niemand had aan wie hij bloemen had kunnen presenteren. Gedurende even, overweldigde een golf van sombere nostalgie hem. Wat deed hij hier, helemaal alleen, om buiten de wereld van iedereen die hij kende te leven? Hij zag veel meer koppels arm in arm rondwandelen dan mannen alleen, en praktisch geen vrouwen die alleen slenterden. Twee of wel enkele vrouwen samen gingen doorheen de tentoonstelling, ja, maar slechts heel zeldzaam een vrouw alleen, en nog zeldzamer was één van die jong en mooi! Een pijn had hem onlangs in de greep genomen, een soort van paniek in zijn geest, het vooruitzicht om de rest van zijn leven zo alleen te moeten leven, zonder liefde of genegenheid. Hij voelde acuut in de enige wanhopige ogenblikken het verlangen naar tedere gevoelens. Dergelijke verlangens, nam hij aan, teisterden ooit alle eenzame mensen! Hij dwong zich verder, en tot andere, meer blijde gedachten. Hij keek uit naar waar er nog meer paviljoenen te bezichtigen waren. Hij dwong zich naar de reusachtige aquariums te gaan, en niet direct naar zijn hotel te lopen en weer te vertrekken naar Thorn. Hij zocht op waar die aquariums zich bevonden, maar besloot er later naar terug te keren, omdat hij er nu, eerlijk gemeend, niet al te erg geïnteresseerd in was. Hij liep nog andere serres in, huizen van glas, gevuld met nog meer exotische planten, waarvan vele bloemen in bloei stonden, zoals hij nooit voorheen gezien had. Het veelvoud van heldere kleuren beurde hem minstens iets op. Hij ademde kalmer.

Plots hoorde Mikhael een vrouwenstem luid vloeken, niet ver van waar hij stond. Hij wandelde nog twee passen verder, en zag dan een vrouw met de rug naar hem gekeerd staan, groot, maar voorover gebukt. Ze toonde hem volop haar mooi, rond, nogal groot, maar welgevormd en met zijde bedekt achterste. Dit was niet een zeer elegante houding in gezelschap!

Waarom stond de vrouw hier voorover gebukt? Het leek zo misplaatst, hier! Tevens, toen hij hoorde welke woorden de vrouw gebruikte, kon ze niet een zeer elegante dame zijn, en ook geen verfijnde demoiselle van de betere gemeenschap! Ze bleef maar geërgerd vloeken zoals een ruwe turfschuiver. Mikhael was nog meer verrast om te horen hoe de ruwe termen naar hem werden geworpen in zijn eigen Duitse taal, hier in Parijs! Een Duitse met een noordelijke, scherpe tongval, een zee-Duitse!
Mikhael ging voorzichtig rond de vrouw om beter te kunnen zien wat er hier gebeurde. Hij deed dat niet al te discreet. Waarom zou hij, bij al die vloeken? Hij verwachtte een vrouw van veertig of vijftig jaar te zien, misschien zelfs een oudere dame. Hij kon haar wellicht zijn diensten aanbieden. Wanneer hij ook een beetje neerboog, merkte hij een heel wat jongere vrouw, een robuuste meid van in haar vroege twintig jaar. Mikhael kon eerst niet zeer goed haar gezicht zien, want ze stond nog steeds zijdelings van hem. Ze stond ook niet meer op het pad van de bezoekers, maar goed en wel binnen de bloemperken, wat overal in principe verboden was. Hij begreep haar probleem dan wel snel.

Het meisje of de vrouw, met hoogblond haar, merkte hij, was in de bloemen gestapt om terecht te komen in een bed van cactussen. Die hielden haar nu gevangen met hun lange stekels. Wanneer ze haar vele zijden plooien hier wegtrok, dan greep een andere hoge cactusplant haar elders aan haar jurk, hemd of vest en mouwen vast. De planten hadden haar op heterdaad betrapt hun bloemen te willen stelen. Ze straften haar nu om tussen hen te durven stappen! Mikhael zag al een lange scheur aan één zijde van haar luchtige, zijden bovenjurk.
Mikhael kwam wat dichterbij, kreeg medelijden, en sprak haar aan op een ietwat bevelende, maar ook meevoelende toon, die er slechts op uit was om de vrouw ervan te weerhouden verder brede en wilde gebaren te maken, die haar enkel nog meer de gevangene maakten van de planten.

Hij zei, ‘laat u me alstublieft doen! Blij stil, nu! Als u stil blijft staan, dan kan ik er misschien in slagen al die stekels uit u te halen en u te bevrijden van de lange doorns!’
De vrouw bleef direct als bevroren staan. Mikhael kon nog steeds niet goed haar gezicht zien. Ze stopte met uit te slaan, zei geen woord meer. Ze maakte geen wanhopige bewegingen meer. Ze vroeg ook niet wie haar potentiële bevrijder kon zijn. Ze stond daar slechts, tussen de lelijke cactussen en de mooie bloemen, maar ze ging iets meer rechtop staan, wat eens te meer gevaarlijk aan haar rokken trok. Ze bracht dan zelfs haar armen hoog, om de indringer in haar eigen sfeer binnen te laten. Ze wachtte. Mikhael hoorde geen dank je, geen ‘doe nu maar’, geen zucht van verlichting.
Hij zag slechts een houding van overgave, van ‘begin er nu maar aan, ik ben helemaal in uw handen, probeer er maar het beste van te maken!’

Mikhael boog zich dus rond de vrouw. Hij merkte wel op dat haar jurk een zeer dure, zorgvuldig ingewikkelde Parijse mode jurk was, zeer licht in elk van de lagen, en dus zeer kwetsbaar voor de cactusdoornen. Hij merkte ook dat de vrouw een volle borst had, niet te groot en niet te klein, een smal middel, en zeer lange, slanke benen. Ze was zo groot als hij. Hij keek eerst naar aan welke punten de cactussen en andere doornachtige of plakkerige planten zich in haar jurk hadden gedrongen. Daarna begon hij systematisch te werken. Hij begon aan de kant die het dichtst bij hem stond, haar linkerzijde. Eén na één trok hij de haken en groene slingers weg.

Wanneer de vrouw probeerde te bewegen, zei hij, 'houd u alstublieft nog even stil. U bent al vrij aan één kant. Ik haal de doornen nu weg aan de andere zijden. Ik vrees dat uw zijden jurk in een paar plaatsen lichtjes gescheurd is, doch niet in lange lijnen.'
De vrouw bewoog dan weer geen duim meer. Mikhael ging behoedzaam rond haar tot aan de andere kant, en haalde alle stekels voorzichtig weg. Hij zag twee meer doornen vooraan steken, nam die gemakkelijk weg met twee vingers, en keek dan naar haar rug. Twee meer doornen staken in de zijde van haar achterste. Hij durfde daar niet direct aan te raken. Hij aarzelde.
'Laat het vooruit gaan, wil je?' klonk de iets hese stem van de vrouw weer, fluisterend.
Mikhael trok haar de doornen achteraan dan maar snel uit.
'Ik denk dat we ze alle weg hebben,' zuchtte Mikhael van opluchting. 'Nu moet u bewegen zoals ik u zal richten, zo niet zullen nog meer doornen u gevangen nemen. U werkte uzelf wel in een nare positie!'
Mikhael plaatste zijn handen in de zijden van de vrouw. Ze rilde een beetje onder zijn aanraking. Hij nam haar vast onder de armen. Ze had nog steeds haar rug naar hem gedraaid. Hij trok haar dan langzaam naar zich toe. Ze voelde de lichte druk, gaf in, kwam in zijn richting, en stapte een beetje achterwaarts.
'Goed! Stap nu maar nog wat meer achterwaarts, slechts één stap! Ik zal u leiden. Volg mijn handen!'
Mikhael trok haar verder naar zich. De vrouw stapte weer achterwaarts. Ze voelde de stenen van het bezoekers pad onder haar schoenen, en stapte nog wat verder naar achter om zeker te zijn. Ze zuchtte dan diep en draaide zich om. Ze draaide zich zo snel en beslissend om, dat zij en Mikhael, die verrast werd, bijna neus tot neus en oog in oog kwamen te staan. Mikhael keek naar wondermooie ogen en een nog mooier, jong gelaat.

Mikhael bleef dan staren. De vrouw was inderdaad nog zeer jong, een mooi meisje eigenlijk, hoewel fysisch volledig een vrouw. Ze toonde een sterk gezicht met fijne beenderen, een betoverende, iets spottende en uitdagende glimlach op de lippen. Haar doordringende, helderblauwe ogen hielden zijn blik vast. Het meisje was een zeer, zeer mooie vrouw, vond Mikhael. Ze hield nu haar hoofd een beetje naar links, leek hem ook te bestuderen, scheen te houden van wat ze zag, snoof zachtjes even, hield de adem in, en glimlachte dan welwillend met haar nu zachter wordende, stralende ogen. Mikhael voelde zich verdwijnen in die zeer aantrekkelijke ogen. Hij vond ze bijzonder prachtig, zacht, twee ogen van het zuiverste azuur dat hij ooit gezien had. De meisjes van Thorn en van Danzig hadden allen donkere ogen! Boven de ogen hing wat verward, dik, blond haar, gouden haren, hogerop naar achter getrokken tot een grote dot, die want ontbonden lag, nu, van de inspanning. Dat haar zou zeer

lang kunnen hangen, tot over haar borst, wanneer de bol open getrokken werd! Mikhael beeldde zich al in hoe wonderlijk het meisje er kon uitzien met de haren los in de wind.

Mikhael kwam weer tot enig verantwoordelijkheidsgevoel. Hij liet haar los, met tegenzin, en nam een stap weg van haar. Ze was helemaal niet onaantrekkelijk in haar gezicht, bemerkte hij dan beter. Ze was niet van het type van die Parijse, zeer slanke schoonheden van wit porselein, die hij in de stad opgemerkt had. Haar trekken lagen harmonieus, hoewel lang, hard en sterk, waarlijk niet zacht behalve wanneer ze lachte, maar met een vastberaden uitdrukking, op plaatsen zeer hoekig, en toch zeer aantrekkelijk. Haar huid had een perfecte, blanke kleur. Ze was een beetje verbrand door de zon, geraakt en versterkt door de wind. Ze was een meisje dat niet steeds binnen bleef! Dit meisje was een hele vrouw!

Het meisje brak de betovering eerst, ‘wel, ik moet u bedanken! U verloste me uit de akelige gevangenschap, geachte heer! Telkenmale ik maar even bewoog, voelde ik meer stekels en doornen in mijn kleren en in mijn lichaam! Verdomde cactussen! Ze lokken je met de mooiste bloemen en de mooiste kroonblaadjes en met hun verrukkelijke kleuren, en dan straffen ze je om naar hen te durven reiken. Ik had het moeten weten! Men mag geen bloemetje plukken van hen! Dat zal me leren. Maar waren ze niet mooi?’
De vrouw sprak tegen hem in een zeer verstaanbaar Duits, met de scherpere intonaties van het noorden. Waar kwam ze vandaan?
Mikhael stelde voor, ‘welke bloem wou u? Sta me toe!’
Hij keek het doornig bed van planten in.
‘Deze, ginds,’ wees het meisje aan. Er staan er daar toch veel van. Ik dacht dat er eentje uitvissen niet erg zou zijn. Eén bloem is toch geen zonde, hoewel die plakkaten daar, stellen dat je de bloemen niet moogt plukken!’
Mikhael antwoordde niet. Hij keek naar de planten. Hij vond een weg in zonder op zijn beurt gevangen te geraken, reikte uit naar de bloemen. Hij ging voorzichtig door de knieën, en trok de verse, frisse, bloedrode bloem uit. Hij stond op zo voorzichtig als hij kon, wankelde niet, draaide op zijn hielen, en ging terug in de voetstappen waarmee hij binnen geslopen was. Triomfantelijk overhandigde hij de rode bloem aan het meisje.
Ze glimlachte dan weer, aanvaardde de bloem met een verrukkelijke lach en een kleine reverence, en bracht ze naar haar neus. Haar ogen flikkerden boven de bloem uit, een beetje flirtend. Wie was nu gevangen?
Dan zei het meisje, ‘ik ben u schuldig, Monsieur. Mag ik tenminste uw naam weten?’

‘Mikhael Vincius, tot uw dienst. Ik vergat even dat we niet geïntroduceerd waren. Mijn verontschuldiging daarvoor. Mijn thuisstad is in Duitsland, de stad Thorn in West-Pruisen. Ik heb familie in Berlijn en in Danzig ook.’
Hij wist niet waarom hij dat laatste toevoegde.
‘Ah,’ zuchtte het meisje, ‘Fredia False. Bremen! Thorn ligt ver van Bremen!’
‘Dat is zo. De wereld is echter kleiner geworden ten gevolge van de spoorwegen. De afstanden zijn veel korter geworden! In duur, dat is!’
‘Ja. Waar!’ twijfelde Fredia False toch nog even. ‘En wat bracht u naar Parijs, als ik vragen mag, Mijnheer Vincius?’

‘Alstublieft, geen mijnheer! Noem me maar gewoon Mikhael. Mijn vader is een handelaar, een brouwer en een distilleerder. Ik kwam eigenlijk naar Parijs, omdat ik me net verveelde in Thorn, en om te leren hoe de wereld zich ontwikkeld heeft op het gebeid van de stokerijen.’
‘U produceert vodka?’
‘Inderdaad,’ gaf Mikhael trots toe. ‘Een beetje bier ook. Ik beheer de fabrieken van mijn vader, en ik heb een stokerij ook zelf opgericht.’
‘In Thorn?’
‘Ja, de meeste liggen bij Thorn. Mijn familie kwam oorspronkelijk van Vilna, in Litouwen. We zijn nog eigenaar van enkele kleinere fabrieken in Litouwen. We verkopen die allengs. Onze fabrieken nabij Thorn zijn groter, meer modern uitgerust, en de export vanuit Thorn is gemakkelijker. Maar zeg me, hoe kwam u naar de tentoonstelling? Kwam u helemaal alleen?’
‘Neen, ik was niet alleen. Ik vergezelde mijn vader en mijn twee broers. Ze moeten hier ergens rondhangen en naar mij uitkijken. Ik moet wat opbiechten. Ik ben opzettelijk van hen ontsnapt! Dat lukte helaas niet goed. Ik raakte ergens anders gevangen, tot u me weer verloste. Ik ben u zo dankbaar!’
‘Ik deed werkelijk heel weinig. U moet me geen verdienste toewijzen.’

Ze bleven verder praten, terwijl ze een ander pad insloegen. Mikhael was verwonderd over zichzelf. Waarom leek dit meisje, dat hem zo weinig volle vrouwelijkheid toonde, hoewel ze aantrekkelijk en goed gevormd was in al de juiste fysische plaatsen, waarom leek ze hem zo te verbazen, te intrigeren en te betoveren, de hele tijd al? Ze leek hem te passen, zoals geen enkele van zijn vroegere vrouwelijke vriendinnetjes daartoe bekwaam waren. Hij voelde zich goed met haar. Ze praatten nu vrijuit, zoals twee samenzweerders, en ze wandelden dichter bij elkaar. Soms raakten zelfs hun schouders. Ze kwamen een hele tijd zo vooruit. Geen van beiden wilde afscheid nemen en scheiden, en hun aparte gang gaan. Mikhael was zich van niets bewust, maar meerdere mensen rond hem zagen hen reeds als een getrouwd koppel! Ze slenterden verder, zonder een bepaald doel, keken rond, en gaven commentaar op wat ze zagen. Ze lachten samen. Ze moesten dit al gedurende langer dan een uur gedaan hebben, zo maar wandelen doorheen de concentrische, glas-bedekte zalen, zich zorgen over niets makend, toen plots Fredia zenuwachtig aan zijn arm trok.

‘Mijn vader en mijn broers! Ze hebben ons gezien! Ze komen naar ons toe. Ze zullen kwaad zijn, omdat k hen in de steek heb gelaten!’
Mikhael onderdrukte een glimlach. Hij was niet bevreesd om kwade vaders te confronteren. Hij had daar enige ervaring mee. De drie mannen versnelden naar hun dochter en zuster toe. De wangen van Fredia kleurden een dieper rood. Ze had enige uitleg te geven, en het was te laat om te vluchten.
Fredia stamelde haar verhaal uit. Ze had haar weg verloren! Ze geraakte gevangen in de doornenstruiken. Ze werd gered van de pijn en de gevangenis door deze vriendelijke, hoffelijke man, die haar geholpen had. De broers van Fredia keken naar haar met zeer woedende ogen, tot één van hen in lachen losbarstte. Ze leken dan veel meer opgelucht dan kwaad. Ook hun geweten was niet heel zuiver. Ze hadden een tijdje niet meer gedacht aan Fredia, in hun enthousiasme voor alles wat ze in de tentoonstelling konden zien. De vader van Fredia keek ook al meer geamuseerd, merkte Mikhael op.
‘En u, goede heer, wie bent u?’ vroeg de vader van Fredia luid.

‘Mikhael Vincius,’ leidde Mikhael zich haastig in. ‘Ik ben handelaar van de stad Thorn in West-Pruissen.’
‘Vincius, Vincius,’ prevelde de vader van Fredia, ‘ik deed ooit zaken met een Vincius van Thorn, een paar maal, in het verleden. Nooit stond ik vóór de man. Ik kocht hout. Gedeeltelijk zeldzame houtsoorten, gedeeltelijk pijnbomen in grote hoeveelheden.’
‘Dat zal dan wel met mijn vader geweest zijn, met Max Vincius,’ hielp Mikhael.
‘Max Vincius! Inderdaad! Ik schijn me de naam Max te herinneren. Ik drijf handel met de Svirskius van Danzig. Zij verwezen me naar het hout van de Vincius.’
‘De Svirskius van Danzig zijn familie van ons,’ was Mikhael snel om toe te voegen.
‘Als ik me goed herinner, dan waren de Vincius een Joodse familie,’ lanceerde de vader van Fredia aarzelend.
‘We waren van een Joodse familie, ja,’ ging Mikhael akkoord. ‘Mijn vader en ik, wij bekeerden ons tot het Christendom samen. Hij trouwde met een Vrouwe Leandra von Chrapitz. Mijn vader woont nu op het Kasteel von Chrapitz.’
De vader van Fredia keek verrast op. ‘Ik kende enige van de Chrapitz mannen.’
Hij leek in zijn uitdrukking en toon te verzachten.
‘Wij, de Falses, zijn ook van Joodse oorsprong. Onze overgrootvader bekeerde zich, veel jaren geleden, in een andere generatie. We zijn katholiek, nu’
De man pauzeerde, leek te wachten op een conclusie. Mikhael verroerde zich niet. Hij stond en bleef enigmatisch glimlachen.
‘Wel dan, Mijnheer Vincius,’ zei de False, wij drukken onze dankbaarheid uit om onze dochter gered en begeleid te hebben.’
Hij keek naar Fredia, ‘we willen een kijkje nemen in de Franse paviljoenen, nu, Fredia, die richting uit.’

‘Ik wil vragen,’ kwam Mikhael tussen, ‘ik zou uw toestemming willen vragen, Heer False, om nog wat verder te wandelen in het gezelschap van Juffrouw False. We leerden ons net kennen. Ik stelde haar voor de machines te tonen waar ik in geïnteresseerd was. Kunnen we uw toestemming hebben om elkaar de volgende dagen weer te zien? We zullen een koets nemen en Juffrouw Fredia terug naar haar hotel brengen in de late namiddag, vóór de sluitingstijd alleszins, van de tentoonstelling. Morgen, kwam ik graag naar uw hotel om weer met haar de tentoonstelling te bezoeken. Ik heb geen vrienden en kennissen in Parijs en hier. Uw dochter en ik, wij lijken dezelfde interesses te hebben. De naam van mijn vader is toch een garantie voor mijn eer. Kunnen we zeggen, dat ik haar chaperon ben, en haar zal beschermen?’
Mikhael keek naar Fredia. Die was al energiek naar haar vader aan het knikken. Haar ogen pleitten.
‘Ik zal veilig zijn met de Heer Vincius, vader,’ voegde ze toe.
De vader van Fredia was duidelijk verrast. Neen, hij kon zijn dochter niet alleen laten in de handen van een vreemde! Hij was even verloren met hoe te antwoorden. De jongeman die vóór hem stond beviel hem wel. Hij twijfelde er niet meer aan dat de Vincius familie rijk was. Hij wou hun faam eren. Fredia zou geen gevaar lopen. En Fredia was geen meid die snel haar hoofd verloor, integendeel! De broers, zijn zonen, waren ook al aan het knikken, om verlost te worden van deze lastpost, hun zuster.
‘Wel dan,’ probeerde hij, ‘waarom niet? U zou dan verantwoordelijk worden voor mijn dochter, Mikhael Vincius, en dat is geen lichte of gemakkelijk taak! Kan ik u vertrouwen?’

‘Mijn familie en ik worden erg gerespecteerd in Thorn, Heer False. Ik zal uw dochter bewaken met mijn leven. U kunt me vertrouwen. Ik wens niets dan het beste met haar. We voelen ons beiden wat eenzaam. We zouden wat gezelschap waarderen. Ik garandeer u, Fredia en ik zullen vanavond om zes uur weer in uw hotel zijn. Mag ik u misschien uitnodigen op het souper deze avond? Om acht uur? Ik zal proberen een tafel te reserveren in uw hotel. Anders, zal ik wel ergens anders reserveren, in een ander restaurant van Parijs, nabij uw hotel.’
De vader van Fredia was weer overweldigd.
Hij stamelde zwakjes, ‘ja, natuurlijk, dank u.’
De broers van Fredia, jonge mannen van minder dan de ouderdom van Mikhael, stonden evenzeer verbaasd bij de snelheid van de ontwikkelingen en bij de beslissingen die in minder dan een ogenblik vielen.
‘Dank u,’ besloot Mikhael voor allen.

Mikhael presenteerde dan zijn linkerarm aan Fredia, en ze nam die met een lichte hand, trots als een reiger aan. Ze legde haar hand op zijn arm. Mikhael loodste haar direct maar zacht op een zijpad. Fredia liet zich leiden. Ze stapte op, trots, triomfantelijk. Ze toonde haar vader en haar broers haar rug! Toch bleef zij ook verrast bij hoe snel ze in deze Pruis haar vertrouwen had gesteld, neen, veroverd was. Niettemin wandelde ze statig weg van haar familie. Ze draaide haar hoofd niet om. Zij en Mikhael wandelden in stilte, maar vastberaden, verder. Geen van hen beiden zei iets op dat ogenblik. Slechts aan het einde van het pad, durfde Fredia achter zich te kijken. Ze zag haar broers en haar vader heftig onder elkaar verder spreken. Haar vader sloeg zijn armen langs zijn lichaam, in de zin van een overwonnen man, ‘wat kon ik anders doen?’
Fredia versnelde haar stappen en ze trok Mikhael mee. Ze zouden moeten verdwijnen vóór haar vader van gedacht veranderde. Achter een boog in de weg leek ze kalmer te worden. Ze glimlachte dan, en zei, ‘Mikhael Vincius! Eerst red je me, dan zet je me vrij, en nu schaak je me! Wat zullen we nu doen? Wat ga je met me doen? Ik ben nu in jouw zorg, weet je?’
Mikhael schaterde het uit.

‘Ik zei niets anders dan de volledige waarheid, mijn beste,’ legde Mikhael uit. ‘Ik kwam helemaal alleen naar Parijs, en ik ben heel eenzaam gebleven sinds mijn aankomst. Is het niet veel aangenamer in wat gezelschap te wandelen? Ik zou veel, veel liever de tentoonstelling bezoeken in het gezelschap van een mooie, interessante persoon, dan gans alleen. Ik vermoedde dat je bevrijd wou zijn van je vader en van je broers. Is dat niet fijn? We kregen beiden wat we wilden. Nu, wat wil je, lieve dame, de rest van de dag zien? Laten we de rest van de dag aangenaam doorbrengen. Of hou je niet erg van met mij rond te slenteren?’
Het meisje stopte zeer abrupt. Voor de eerste maal sinds ze haar vader ontmoet hadden, was ze aan het nadenken wat te doen. Mikhael had ook haar ogenschijnlijk bij storm ingenomen!

‘Ik ben geen zwakke, tengere schoonheid, Mikhael Vincius! Ik ben groot en onhandig en onbeheersbaar. Ben je er wel zeker van, je weg met mij te willen verder zetten als gezelschap? Ik kan ruw zijn, zeer uitgesproken, wild en rechtuit. Wat ik denk flap ik er uit!’
Mikhael antwoordde, nu wel nog meer geamuseerd, ‘ten eerste, Juffrouw False, vind ik u niet zo, maar zeer charmant. U hebt slechts goede kwaliteiten opgenoemd. U hebt zeer zeker een eigen geest. Daar houd ik van. Ik geef er duizendmaal de voorkeur aan om hier rond te

wandelen met iemand die zeer mooi is, slim, aangenaam, open en met iemand die me gepaste, interessante commentaar en opmerkingen geeft, dan op mijn eentje rond te lopen. Ik dacht, hoopte eigenlijk, dat u hetzelfde idee koesterde.'
De ogen van Fredia begonnen weer zo helder te stralen, en zo licht, wanneer hij terloops zei hoe mooi en interessant hij haar vond. Ze greep plots weer zijn arm, en wandelde met hem verder. Ze glimlachte. Ze was blijkbaar gelukkig. Ze hield haar arm in de arm van Mikhael.

'Arme pa,' zei Fredia enige ogenblikken later. 'Je wrong zijn hand om, weet je!'
'Ja, dat weet ik,' gaf Mikhael toe. 'Ik vreesde dat hij direct daarna het zich zou beklagen je met mij weg te laten wandelen. Dan wou ik me voor mijn driestheid verontschuldigen bij je vader en broers, met een souper. Ik heb wel degelijk de bedoeling je morgen en ook de volgende dagen weer te zien, Juffrouw Fredia, met je toestemming, natuurlijk. Beschouw me maar als een reusachtige cactus die even zijn stekels in je plaatste, dan zijn prooi niet loslaat, doch enkel het beste met je voor heeft. Kun je toestaan gedurende een tijdje mijn gevangene te blijven?'
Mikhael hernam zich dan, 'neen, juffrouw Fredia, geen gevangenneming! Niet op die manier! Als je slechts één woord nu zegt, dan zal ik morgenvroeg niet naar je hotel komen.'
Fredia hield een stilte aan, tot ze teruggaf, 'ik zal je na het souper zeggen, Mikhael Vincius, wat ik wil. Ik zal je slechts een eenvoudig ja of neen in je oor fluisteren, slechts bedoeld voor jou alleen. Als het ja is, kom me dan afhalen in mijn hotel om tien uur in de morgen. Als het neen is, wacht dan niet op mij, en kom dan nooit meer nog naar mijn hotel.'
'Beloofd,' antwoordde Mikhael, zeer ernstig. De teerlingen waren geworpen. Die ja of neen zouden over zijn leven beslissen!

Ze wandelden verder. Ze bereikten de Japanse kunstwerken van de Satsuma en Saga clans in Kyushu. Fredia klapte in de handen van bewondering. De Japanners stelden eveneens wondermooie houtsneden voor van mystieke landschappen. Deze afdrukken zouden ook erg bewonderd worden door de Franse Impressionistische schilder van het ogenblik. Fredia en Mikhael gaven zeer levendig hun commentaar op die vreemde, doch zo aantrekkelijke kunst. Ze slenterden tot aan de Seine stroom. Daar werden wereldkampioenschappen roeien georganiseerd hoorden ze, doch slechts in juli. Aan de oevers van de stroom waren nog meerdere paviljoenen gebouwd. Veel boten lagen aan de kaaien. Die vormden deel van de tentoonstelling. Mikhael en Fredia wandelden voorbij dit aantrekkelijk spektakel van de boten, die hun blijde tinten in de kalme wateren van de stroom weerspiegelden.
Gedurende even zei Fredia weer niets meer. Haar gezicht vertrok een beetje. Mikhael vroeg wat er scheelde.
'Binnen de twee weken keren we terug naar Bremen,' zei Fredia, al betreurend zoiets gezegd te hebben.
'Van Thorn naar Bremen per trein kan slechts een tweedaagse reis betekenen,' was Mikhael aan het denken. 'We hebben de spoorwegen in Thorn, weet je!'
'Ik dacht dat het zelfs korter zou duren,' fluisterde Fredia.
'Misschien,' gaf Mikhael haar terug, naar haar kijkend.
'Wel dan, zeg me wat jij nog graag zou zien, Mikhael,' veranderde Fredia snel van onderwerp.
Mikhael nam haar mee naar de Pruisische paviljoenen in de zaal van de machines, de hoofdzaal.

Alfred Krupp toonde een reusachtig gietstalen kanon, dat meer dan 47 ton woog. Het stuk werd de Leviathan genoemd. Het kon granaten van over 500 kilogram afvuren. Het was een echte Leviathan van vernietiging. De bezoekers, of Fredia en Mikhael, konden zich niet inbeelden dat dit soort kanonnen slechts vier jaar later hun granaten op deze stad Parijs zouden gooien!
Mikhael gaf commentaar, 'meerdere landen tonen kanonnen, geweren en andere toestellen om oorlog mee te voeren. De maatschappij van Krupp stelt eveneens een beetje verder een 80.000 pond zware gietstalen blok voor, een foutloze, gigantische, zuiver stalen blok. Dit kanon, hier, is bestemd voor verdedigingen aan de kust. Maar wie weet waarvoor het nog kan gebruikt worden? Het kan slechts per trein vervoerd worden! De ontwikkelingen in de oorlogstechnologieën gebeuren ontzagwekkend snel. In de tentoonstelling van het Ministerie van de Oorlog van Oostenrijk, zag ik foto's van de versterkingen in het land, oorlogskaarten en nog meer artillerie, waarin de Oostenrijkers uitblinken. De Oostenrijkers loven de toepassingen van de nieuwe wetenschappen op de oorlogskunde. De tentoonstelling werd bedacht en ontwikkeld reeds enige tijd geleden, toen wij, Pruisen, al in een oorlog met Oostenrijk betrokken waren. De tentoonstelling hier, werd bedacht door een Kolonel Ilmer, een kolonel van de Keizerlijke Ingenieurs. Andere kanonnen uit het arsenaal van Wenen worden ook tentoongesteld. De Oostenrijkers tonen eveneens elektrische ontstekingsmechanismen om poedertonnen, geplaatst in mijnen, onder de muren van een versterking te doen ontploffen.
Het militair paviljoen van Engeland stelt ook heel wat kanonnen voor. Die kanonnen worden aan boord geplaatst van Engelse slagschepen.
Ik zou wensen in een land te leven, Fredia, dat niet kan aangevallen worden, en waarin alle inwoners dan in vrede konden leven. Ik haat met mijn gans wezen het geweld en de oorlog. Vroeger of later, zou ik mijn familie willen overbrengen naar een land dat geen oorlog riskeert, en dat ook niet zou kunnen geraakt worden door haar buren!'

Fredia keek naar hem. Ze bestudeerde zijn gezicht. Had ze hier een jongen, die niet graag vocht? Hoe charmant, hoe geruststellend!
'Bestaat zo'n land wel?' vroeg ze zich af. 'Eender welk land kan in een oorlog getrokken worden. Heel wat hangt af van de politieke situatie. Een dictator, een koning of een keizer, zal veel gemakkelijker een land in de oorlog sleuren, naargelang zijn grillen, of voor zogezegde redenen van eer. Wat kan ons, armere burgers, de eer schelen? We willen slechts in vrede leven en onze kinderen grootbrengen. Je hebt gelijk. Ik zou er de voorkeur ook aan geven mijn kinderen en kleinkinderen te doen leven in een land dat veel minder onder het risico staat om in een oorlog verwikkeld te worden.'
'Ik vrees dat we dan zouden moeten leven in een onherbergzame streek zoals Siberië of in het binnenland van China, om ons veilig te voelen. En dan nog!' zuchtte Mikhael.
Het hart van Fredia ging uit naar Mikhael toen hij het magisch woord 'we' uitsprak. Ze deelde de wens van Mikhael, zijn ideaal. De wereld was niet ideaal.
Tegen dan, was het geweten van Mikhael weer aan het knagen aan hem. Hoe zeer onhandig was het toch van hem om een mooie, jonge vrouw mee te nemen naar een tentoonstelling van oorlogstuig en machines! Zou hij niet eerder van bloemen moeten houden, en van andere mooie dingen? De volgende dagen moest hij maar eerst vragen wat zij wou zien, en haar naar

haar eigen voorkeur brengen. Dat zou slechts zijn wat een ware heer moest doen. Hij vloekte in zichzelf om zo egoïstisch en dom geweest te zijn. Hij voelde zich niet blij meer.

‘Er zijn de Verenigde Staten van Amerika,’ stelde Fredia plots voor.
‘Misschien, ja,’ ging Mikhael akkoord. ‘Vergeet echter niet, dat de Amerikanen net, enkele jaren geleden, een vernietigende interne oorlog uitvochten. De noordelijke troepen van de Unie streden tegen de zuidelijke Geconfedereerde troepen van 1861 tot 1865. Dat was een verschrikkelijke oorlog, misschien de wreedste die tot nog toe gewoed heeft. De slavernij werd afgeschaft, en de Geconfedereerde Staten opgelost.
Ik kan je echter volgen. De Verenigde Staten lijken niet te hoeven vrezen dat andere landen hen op hun eigen territorium zullen aanvallen. Canada zal dat niet doen, en Mexico is niet meer bekwaam het nog te wagen. Ja, de Verenigde Staten zijn waarschijnlijk de beste keuze van land om in te leven!’
Ze wandelden meer doelloos verder dan, rustiger dan voorheen. Had Mikhael gedurfd, dan had hij nu de hand van Fredia vastgenomen. De tijd vloog voorbij.

Ze besloten naar hun hotels weer te keren. Ze gingen naar de uitgang, riepen een koets, en Mikhael liet de koets weer gaan aan het hotel van Fredia. Hij beloofde om halfacht weer te komen. Hij ging kort het hotel in om een tafel te reserveren voor het avondmaal.
Mikhael kwam inderdaad terug die avond. Hij bracht uiteindelijk de Falses naar één van de allerbeste restaurants van Parijs, niet in hun hotel. Mikhael kon zeer innemend zijn in de juiste, eerbare, aangename wijze, wanneer hij dat wou. Leandra von Chrapitz had hem heel wat geleerd over hoe zich te gedragen in hoog gezelschap. Hij had goed geluisterd naar haar. Tegen het einde van de avond, was hij de beste vriend geworden van Vader False, en een fijne kameraad voor de gebroeders False. Hij was genereus geweest met de wijnen.
Mikhael moest wel uitleggen hoe het kwam dat zijn vader Max woonde op het groot von Chrapitz domein, en weinig meer deed, nu, dan dit domein met zijn echtgenote te beheren. Mikhael vertelde wat zijn vader nog allemaal deed, en dat was indrukwekkend. Hij vertelde hoe één van zijn broeders een goed gekende en rijke handelaar van Thorn was, en zijn andere broeder een Oberst of kolonel in het Pruisisch Koninklijk Leger was, in de Garde dan nog wel, en gehuwd in een familie die eigenaar was van een eerbiedwaardige uitgeverij in Berlijn, die in volle uitbreiding was. De wenkbrauwen van de Falses trokken zich hoger en hoger. Fredia kon trouwen in een gegoede familie! En ze konden Fredia vertrouwen met een dergelijke fijne jongeman.
Toen ze allen het restaurant verlieten en teruggingen naar het hotel in een korte wandeling, was het nogal laat in Parijs. Mikhael hielp Fredia in haar mantel. Ze stond zeer dicht bij hem, en fluisterde in zijn rechteroor, ‘ja!’

De volgende morgen om tien uur, stond Mikhael in de lobby van het hotel van Fredia. Ze kwam de trappen af exact op het ogenblik dat ze afgesproken hadden. Mikhael stelde voor om te wandelen naar de tentoonstelling, wat ze aanvaardde. Mikhael had alles al voorbereid. Hij wou Fredia verrassen.
Mikhael bracht Fredia niet direct naar de tentoonstelling van de *Champs de Mars*, maar eerst naar de *Avenue de Suffren*. De Franse uitvinder Henri Griffard stelde daar reisjes voor, hoog in de lucht, in een ballon gevuld met waterstofgas, een ballon van 5.000 kubieke meter in volume. De ballon van Griffard rees in de lucht door de waterstof, die lichter was dan de

lucht. De ballon bleef verbonden met de aarde aan een kabel, die bewogen werd met behulp van een stoommachine. De machine liet de ballon omhoog gaan, en trok de ballon weer naar beneden. De kabel verhinderde de ballon te laten weg drijven. Zelfs de Keizerin Eugénie van Frankrijk had in de ballon plaats genomen!
Mikhael had al twee plaatsen gereserveerd. Hij vroeg wel vooraf aan Fredia of ze hoogtevrees had. Ze schudde haar hoofd van neen, maar zei toch geen woord tot de ballon hoog in de lucht hing. Men had van daar een adembenemend zicht op de plaats van de tentoonstelling en op de stad Parijs. In de zomer- en in de herfstmaanden, bracht de fotograaf Nadar zijn camera en enige passagiers in een andere, met waterstof gevulde ballon, tot hoog over de ovalen gebouwen van de tentoonstelling. Zijn foto's werden wereldberoemd. Jaren nadien, zou Fredia nog steeds opgewonden vertellen over haar expeditie in de lucht.

Dezelfde ballon van Griffard werd enige jaren later gebruikt als een middel om de omgeving van Parijs te verkennen door het Frans Leger. De ballon rees hoog op gedurende het Duits beleg van de stad. De Duitsers richtten hun geweervuur naar de ballon. De ballon kwam neer in terrein gehouden door de Duitsers, en werd gebruikt door de Duitse soldaten als materiaal voor hun tenten.

Met de reis in de lucht had Mikhael een goed punt gescoord met Fredia. Waarom wilde hij eigenlijk scoren? Hij begreep de indrukwekkende betekenis van zijn daad! Waarom wou hij scoren bij deze Fredia False? De herkenning van zijn gevoelens sloeg op hem in. Was hij verliefd geworden op deze lange, jonge vrouw uit het verre Bremen? Hij vreesde het ergste. Het antwoord was ja! Hoe, in 's hemelsnaam, had hij zijn liefde gevonden in de duizenden mensen die de Wereldtentoonstelling van Parijs kwamen bezoeken? Zo ver van huis! God zelf had hem naar die cactusplanten geleid! En hoe voelde deze Fredia zich met hem?

Fredia False en Mikhael Vincius bezochten de tentoonstelling van 1867 in Parijs in april en mei van 1867. Een andere, meer gekende eerbiedwaardige bezoeker was de Koningin van Portugal, Maria Pia van Savoie. Ook Prins Oskar van Zweden bezocht, en Koning Leopold II van België, met zijn vrouw Marie Henriette.
De tsaar Alexander II van Rusland kwam. Tijdens zijn bezoek, probeerde de Poolse patriot Berezowski de tsaar te vermoorden. Zijn aanslag faalde.
In juni, werd de Keizer Maximiliaan van Mexico terechtgesteld door Mexicaanse opstandelingen. Maximiliaan was op de troon geplaatst onder druk van Keizer Napoleon III van Frankrijk. De tegenstand tegen de binnenlandse en buitenlandse politiek van Napoleon groeide met de maand aan in Frankrijk.
De Sultan Abdelaziz kwam naar Parijs, ook de Engelse Prins van Wales, en Koning Ludwig II van Beieren, Emir Abd El-Kader, en de Japanse Prins Tokugawa Akitake, de broeder van de laatste Shogun Yoshinobu Tokugawa.
Koning Wilhelm I van Pruisen kwam op de tentoonstelling aan, vergezeld van zijn Minister-President Graaf Otto von Bismarck en zijn Generaal Graaf Helmut von Moltke van de Pruisische Generale Staf. Nog andere bezoekers waren de Oostenrijkse Keizer Franz Joseph en zijn hof. Deze konden er de overwinnaars van Königgrätz ontmoet hebben, de Pruisische koning en zijn hof. Veel andere prinsen van de wereld bezochten nog de Wereldtentoonstelling van Parijs.

In een andere soort van bezoekers kwam de schrijver Hans Christian Andersen. De reusachtige aquariums inspireerden Jules Verne tot het schrijven van zijn zeer populaire roman ‘Twintig duizend mijlen onder de zee’.

Tijdens de tentoonstelling werden medailles uitgereikt aan de meest opvallende producten. Een gouden medaille werd bijvoorbeeld uitgereikt aan de kristalfabrieken van Baccarat in Frankrijk, voor een fontein in kristal van 7 meter hoog. In een andere lijn, kreeg het Château de Rayne-Vigneau goud voor haar wijn van 1861. Onder andere verwezenlijkingen ging een zilveren medaille naar de fresco’s voor de Kerk van Onze Redder te Nereditza van Novgorod in Rusland.

Mikhael Vincius vroeg aan Fredia False wat ze vandaag wou zien.
Ze dacht even na, en zei dan, ‘vuurtorens en schilderijen!’
Mikhael was aan het opzoeken in dezelfde papieren gids als zij. Ze had wel een zeer ongelijksoortige combinatie bedacht! Hij zou haar moeten brengen naar wat ze wou.
Mikhael antwoordde slechts, ‘op weg!’
Fredia nam zijn hand. Ze spoedden zich vooruit zoals kinderen in een tuin vol speelgoed.
Mikhael voelde zich gelukkig. De hand in hand meende zo veel voor hem! Ze waren nu praktisch een koppel, dacht hij. Hij verraste zichzelf door van het idee te houden. Haar hand voelde koud aan, maar warmde op in zijn hand. Ze drukte harder soms, alsof ze hem niet wou verliezen. Ze gingen verder, om eerst te kijken naar de vuurtorens in de tentoonstelling.

Tussen de kleinere paleizen die gebouwd werden rond het ovalen hoofdcomplex, stond een eerste vuurtoren van meer dan 56 meter hoog. Deze domineerde de ganse tentoonstelling. Vanaf deze toren kon men ook een zeer mooi overzicht krijgen van de hele Champs de Mars en van grote delen van de stad van Parijs.
Mikhael trok nadien Fredia naar het Engels kwartier. Daar stond een andere, een elektrische vuurtoren. Fredia keek er naar op in bewondering. Mikhael keek weinig naar de toren wanneer hij haar zo jong, zo mooi en zo uitgelaten van blijdschap zag. Hij bewonderde Fredia en haar nog kindse, onschuldige verwondering. Toch kon ook hij deze grote werken van de moderne constructiemethoden bewonderen.

Mikhael trok Fredia mee naar de schilderijen die ze vandaag wou zien. Ze gingen voorbij met langzame pas aan de uitstalling van schilderijen in de Franse, Engelse en Duitse paviljoenen voor schone kunsten.
Fredia hield het meest van de Franse kunstenaar Gérôme, in het bijzonder zijn ‘Phryne vóór de Aeropagus van Athene’. Phryne stond te wachten op haar doodsverklaring. Fredia bewonderde eveneens de ‘Geboorte van Venus’ van Cabanel. Ze vond de Venus zeer gracieus, en trok Mikhael mee tot net vóór het schilderij.
Zo veel naakt en seksuele symbolen waren niet echt naar de smaak van Mikhael, tenminste niet in het publiek. Hij stond daar onbehaaglijk zijn voeten aan het schuifelen, en probeerde niet te zeer zijn interesse te tonen. Fredia bemerkte dat natuurlijk, en brak in lachen uit. Ze giste zijn gedachten. Ze vond Mikhael een beetje te zeer Joods en Pruis! Hij begreep dat deze Fredia ook later met hem kon spotten. Ze trok hem ondeugend naar een ‘Nymf ontvoerd door een Faun’ en naar de, volgens de standaarden van Mikhael betere, grote ‘Het Verloren Paradijs’. Mikhael begreep dat Fredia hem aan het testen was. Hij hield meer van het

‘Cambronne te Waterloo’ van Armand Dumaresq, zowel als van de Beierse schilderijen van mooie landschappen en heroïsche veldslagen. Ze zagen ook de schilderijen uit Engeland en uit de Verenigde Staten van Amerika. Fredia vond eveneens die landschappen zeer mooi. Ten slotte bewonderden ze de grote schilderijen van ‘Concordia et Bellum’, getekend op thema’s van oorlog en vrede. Dit waren schilderijen begonnen tijdens de vorige Universele Tentoonstelling van Parijs van 1861, en nu hopelijk beëindigd. Die schilderijen waren gemaakt door de wereldbekende Franse schilder Pierre Puvis de Chavannes. Ze waren gereproduceerd geworden en verzameld in de internationale galerijen van de *Champs de Mars*. Ze betekenden een wapenstilstand voor Fredia False.

Uiteindelijk trok Fredia False een geprikkelde, uitgeputte, wanhopige Mikhael Vincius verder naar de Franse galerij van kleding en textiel. Het was dan tegen de sluitingstijd, en ze stonden praktisch alleen in de vallende duisternis van de avond. Fredia moest zich geïnspireerd hebben gevoeld door de intimiteit in dat paviljoen, want plots verraste ze Mikhael totaal door hem naar zich toe te trekken en hem op de lippen te kussen. Zo snel, zo vroeg. Mikhael had nooit zoiets durven doen, dus had zij het initiatief genomen! Ze hielden de kus lang aan. De kus werd dan passioneel, en dan waren ze elkaar aan het omhelzen en de vormen van hun lichamen aan het voelen, alsof ze elkaar wilden verslinden.
Dit was ongehoord, ongepast! De discrete kuchen van een ander, glimlachend koppel, die de uitgang zochten, trok hen dan even uit elkaar. Fredia glimlachte ondeugend naar Mikhael. Hij stond met rode wangen deze keer! Ze bogen kort als verontschuldiging naar het ouder paar, en liepen dan weg, lachend, om elkaar weer te omhelzen in een rustige hoek van het volgend paviljoen.
Daarna wandelden ze verder. Mikhael nam haar mee naar de Pruisische porseleinen en ook naar de porseleinen van St Petersburg in het Russisch paviljoen. Ze bezochten het glas en de mozaïeken van Venetië.

Na de kunst zochten Fredia en Mikhael de tuinen van de tentoonstelling op. Er lagen tuinen zowat overal! Ze bezochten de centrale tuin in de ovalen galerijen, de tuin in het Frans kwartier en in de ruimte toegewezen aan België. Ze vertoefden ook lang in de Chinese tuinen. Hier bleven ze rondslenteren en bezochten de paviljoenen van de Chinese thee en het Chinees theater.
Mikhael bemerkte hoezeer Fredia hield van de bloemen, en vooral van de rozen. Hij moest een groter huis voor haar vinden, dan dat waar hij thans alleen in woonde te Thorn. Hij zou haar een mooie tuin moeten vinden, en daar slingerende paden in aanleggen waarin ze kon wandelen. Wat was hij allemaal aan het denken? Wie zei dat Fredia met hem wou wonen in Thorn? Hij was al aan het denken alsof hij een getrouwde man was, Fredia zijn vrouw, en moeder van kinderen, en zij weer gevangen onder de bloemen!
Fredia was geen vrouw om gevangen te houden! Ze zou uit alle kooien breken, zelfs die van goud, zoals ze aan haar vader en broers ontsnapt was! Teven hield Fredia van groen, en van alle soorten harde, schreeuwende kleuren samen. Harmonie was niet voor haar. Ze zocht contrast! Ze hield van de strijd der tinten. Wat Mikhael nog het meest verraste, was dat hij hield van het idee om haar bij zich te hebben voor de rest van zijn leven. Zulke gevoelens had hij nooit voordien ervaren. Fredia was geen opvallende schoonheid, geen broze Parijse demoiselle. Toch beschouwde hij haar als zijn levenslange gezellin! Wou Fredia wel een leven lang bij dezelfde man blijven?

De volgende dag bracht de realisatie, dat als ze deze verwoede wijze van ontdekken zouden verder zetten, ze in een dag of twee meer, of doodvermoeid zouden zijn, of ziek. Ze besloten alles langzamer aan te doen. Ze zochten nog steeds andere interessante onderwerpen en thema's om te bezoeken. Maar ze werden aandachtiger en zich meer bewust van details. Ze gingen nu arm in arm, schouder tegen schouder. Fredia liet dikwijls haar hoofd rusten tegen de borst van Mikhael. Ze bleven langer zitten in koffie- en theehuizen, en ze praatten langer en zachter. Een stilte viel bijna nooit tussen hen. Ze hadden elkaar zoveel te vertellen!
Ze besloten samen de exotische, vreemde onderwerpen te bestuderen die hen intrigeerden, en de producten van de meest veraf gelegen landen.

Ze wandelden zo naar een kopie van het paleis van de Tunesische koning, en vandaar naar een kolossaal pretpark waar iedereen veel leute maakte. Dit laatste was opgericht door de stad van Parijs zelf. Ze bezochten een Egyptische tempel en een op ware schaal gebouwde Gotische kathedraal in het Frans kwartier. Die kathedraal was ontworpen door Charles Levecque van Amiens.
Ze zochten versnaperingen in een in een Amerikaanse bar, waar ze enige vreemde cocktails probeerden. Ze wandelden verder, nogal wat giechelend, aangeschoten!
Ze gingen door, en daarna in de bijgevoegde paviljoenen van een Oostenrijks dorp en van een Russische *izba* of dorp. Mikhael en Fredia stapten steeds arm in arm, hun lichamen rakend.
Ze bezochten de paardenstallen van de Russische tsaar, en meerdere andere Russische huizen, waaronder een Russisch postgebouw. Niet ver van de *izba* stond het herenhuis van Gustave Wasa, de heldenfiguur van wie de koningen van Zweden afstamden.
Andere mooie paviljoenen waren een Engels cottage, en een mooi landschap met windmolens. Ze stonden beiden verbaasd vóór verschillende oosterse installaties, waaronder een Moslim moskee, een kiosk van de Bosporus, een gebouw van Turkse baden, het paleis van de Bey van Tunesië, dat inderdaad een replica was van een echt paleis opgericht te Tunis, genaamd de Bardo. Ze zagen een grote Marokkaanse tent. Ze bezochten zelfs een monumentale pyramide, die eigenlijk gebouwd was op een 30-tal kilometer ten zuidoosten van Mexico, de Azteekse tempel van Xochicalco!
Spanje en Portugal eveneens, stelden interessante annexe paviljoenen voor in de parken.

Fredia en Mikhael bewonderden lang de Egyptische paviljoenen. Eén daarvan was een kopie van het paleis van de vice-koning. Ze bezochten kleinere Egyptische huizen, en de tempel van de farao te Philoë.
De Nederlanden stelden een volledige boerderij ten toon in twee gebouwen.
Ze liepen zo van de ene cultuur in de andere, zonder nog enig teken van speciale verwondering te geven. In deze prachtige tentoonstelling, was alles mogelijk!
Ze bezochten het Noors huis, en het huis van de mijnwerkers van Blanzy in Frankrijk. Ze gingen de Amerikaanse huizen in, om tot vrede te komen met hun indrukken. Ze ontdekten dan toch ook de tentoonstelling van de Pauselijke Staten, waarin ze een reproductie van een deel van de catacomben van Rome bezochten!
Fredia was geïnteresseerd in een paviljoen gevuld met kinderspelen, en een ander vol met poppen. Ze wandelden in Turkije en in Algerije, in de Russische kamers en in de Pruisische zalen, in een straat van Marokko, en in een zaal, gevuld met de costumes van het Oostenrijks-

Hongaars Keizerrijk. Ze keken naar de werktuigen en machines van de Hachette Uitgeverijen, waar ze naartoe sneden vanaf de aquariums.
Ze eindigden met een indigestie van beelden en indrukken. Hoe zouden ze zich later zoveel nog kunnen herinneren, eens ze terugkeerden naar Bremen en naar Thorn?
De indigestie bereikte een hoogtepunt wanneer ze de kelders en grotten van de Roquefort blauwe kaas bezochten, een reconstructie van de kelders in Frankrijk, waar de beroemde, sterke kaas geraffineerd werd.

Terwijl Fredia en Mikhael zo rondwandelden, leken ze al volledig tot elkaar te horen, en dat ondanks de afstand die lag tussen hun twee thuissteden. Op dit ogenblik duwden ze alle mogelijke problemen ver van zich af naar de verste hoeken van hun geest. Mikhael was zich plots zeer bewust geworden van hoe duidelijk de zaken konden staan tussen een man en een vrouw. Fredia had dit ook al begrepen, sneller dan hij. Ze had bijgevolg niet gewacht op zijn initiatief. Hij zou wel wat later het initiatief genomen hebben, om niet de indruk te geven dat hij haar wou misbruiken of haar tot iets wou verplichten. Hij had haar tijd willen geven. Haar kussen waren vroeg gekomen, maar alles was toen al duidelijk. Ze hoorden inderdaad bij elkaar. Daar hadden de cactussen voor gezorgd.

De volgende dag gaf Fredia enig respijt aan Mikhael. Ze liet hem weer naar de rest van de machines gaan kijken. Ze hadden het Krupp kanon al gezien. In het Pruisisch paviljoen zagen ze nu ook het standbeeld van Koning Wilhelm I te paard. Het bronzen monument was bestemd voor de spoorwegbrug over de Rijn in de stad Keulen. Ze vonden nog een standbeeld van Keizer Karel de Grote. Ze botsten toevallig op een eveneens te paard rijdende Koning Leopold I van België, en op de nieuwe, formidabele poort bestemd voor de citadel van Antwerpen. Enorm grote standbeelden van reuzen flankeerden de poort aan de twee zijden.
‘Hoe vreemd te geloven, of te willen doen geloven, dat standbeelden van reuzen een vijand zouden kunnen tegenhouden de poorten te breken,’ merkte Mikhael op.
Elders nog, bewonderde Fredia wat langer een paviljoen tussen de Amerikaanse huizen, waarin veel klokken hingen. In totaal hingen hier 43 klokken, bestemd voor de kathedraal van de stad Buffalo in de Verenigde Staten.

Ze slenterden door de *Salle des Machines*. De *Compagnie du Canal de Suez* stelde haar gigantische werken in modellen van de waterweg voor, alsook modellen van de machines die gebruikt werden om het kanaal uit te graven. De Fransen toonden ook enige, echte, zeer grote baggermachines. Die waren gebruikt om het kanaal dieper te maken.
In de andere zalen stelden de Amerikanen hun systemen van telegrafische communicaties voor, en ook hun reusachtige maaimachines, alsook ambulante wagens om in oorlogen te gebruiken voor het vervoer van gewonde soldaten. De Amerikanen Charles en Norton Otis stelden een lift voor, voorzien van een systeem voor veilig remmen. Die lift kon de gebouwen omvormen, omdat trappen een natuurlijke Barrière betekenden tegen het in de hoogte bouwen. De mensen konden zich nu zeer hoog begeven, in steeds hogere wolkenkrabbers, en toch naar boven bewegen in volledige veiligheid.

Fredia keek met belangstelling naar de verschillende muziekinstrumenten ontwikkeld door de Belg Adolphe Sax, de saxofoons. Dit waren koperen blaasinstrumenten. Een muzikant

demonstreerde de zachte en schrille tonen die konden onttrokken worden aan die instrumenten.

Mikhael was vooral geïnteresseerd in de grotere landbouwmachines. Uiteindelijk stond hij vóór wat zijn waar doel van zijn reis naar Parijs was geweest, een distilleerkolom. Hij realiseerde zich nu, dat de kolom slechts een uitvlucht was geweest om te reizen. Het doel om nieuwe distilleermachines te vinden, lag nu zeer ver achter hem. Zijn nieuw doel, Fredia False, had volledig andere interesses in de schaduw geduwd.
De Savalle distilleerkolom werd gebouwd door de Franse fabriek van D. Savalle en Zonen, om alcohol te distilleren uit wijn. Grote volumes zuivere alcohol konden geproduceerd worden door de kolom. Ze werd voorgesteld als een revolutionaire vernieuwing, maar Mikhael kwam er niet erg van onder de indruk. Hij bestudeerde de lange, slanke kolom, tot hij goed begreep hoe ze kon werken. Hij begreep de functie van al de pijpen die naar en uit de distilleerkolom kwamen. Hij had zijn klein tekenboek meegebracht, en maakte schetsen. Hij tekende elk onderdeel in detail. De distilleerkolom zou inderdaad wel alcohol van hoog gehalte produceren, meende hij. Maar ze zou alcohol produceren van weinig of geen smaak. Mikhael bleef zijn voorkeur geven aan zijn distilleerkolven. De Fransen gebruikten het woord *alambic*, voor meer smaak. Ook de Pistorius distilleerkolven, een kombinatie van kolven, kon heel wat productiviteit leveren.
De alcohol geproduceerd in de nieuwe Savalle kolom, zou lange jaren moeten rijpen in eiken vaten vooraleer de fijne, karakteristieke smaak van cognac bereikt werd, of de zogenaamde '*marcs*' sterke drank van wijn. Mikhael had al in Parijs de whiskys gedronken, de sterke drank geproduceerd in Ierland en in Schotland, op basis van malt. Hij gaf de voorkeur aan de 3-jarige, in kolven gedistilleerde Ierse whiskys, boven de tot 10 tot 12 jaar gerijpte single malt Schotse whiskys, die laatste meestal gedistilleerd in kolommen.

Tijdens die laatste bezoeken hadden Fredia en Mikhael besloten dat ze bijna alles gezien hadden wat van belang kon zijn in de Parijse tentoonstelling. Mikhael vroeg aan Fredia wat ze wou doen met de rest van haar verblijf in Parijs.
'We hebben praktisch alles gezien, maar in snel tempo,' antwoordde Fredia. 'Kunnen we de volgende dagen gewoon niet wat rondslenteren en meer langzaam die delen bezoeken die ons al geïnteresseerd hebben? Ik hield van de tuinen, van de Seine oevers, van de kunst, de schilderijen, en het porselein. Jij leek me te houden van de machines en van de gebouwen, van de replica's van de exotische huizen. We kunnen alles opnieuw bezoeken, nu volledig op ons gemak, in de morgen misschien, en dan in de namiddag in de tuinen wandelen en naar de kunst gaan kijken.'
In andere woorden, Fredia wou geen afscheid nemen en gewoon dank je zeggen aan Mikhael. Hij ook wou haar niet bevrijden van zijn arm.
'En wat nadien?' peilde Mikhael.

Fredia draaide zich volop naar hem en naar de meer ernstige onderwerpen van, 'wat nadien?'
'Wat wil je van onze verhouding maken?' vroeg ze.
'Als ik de keuze had,' antwoordde Mikhael nu zeer ernstig, 'dan zou ik je direct met me mee nemen naar Thorn. Laat ons trouwen! Zo nodig zal ik me bekeren naar het Katholicisme. Ik wil niet ver van jou leven. Ik wil een familie stichten en je steeds bij mij hebben. Ik wil met onze kinderen samen wonen. Ik houd van je. Wat wil jij?'

Fredia stopte.

‘Wel, Mikhael Vincius, is dit niet een zeer rationeel, eenvoudig, recht door de lijn en zeer snel huwelijksvoorstel? Daar moet ik toch over nadenken! Het spijt me, maar Thorn trekt me niet speciaal aan. Ik voel me wel zeer aangetrokken tot jou! Waarom niet elkaar halfweg tegemoet treden, tussen Bremen en Thorn? Berlijn?’
‘Dat is een alternatief,’ gaf Mikhael toe. ‘Ik heb familie in Berlijn wonen. Ik kan gemakkelijk per trein naar Berlijn komen. Dat is de snelste wijze. Het zal een uitdaging blijven, echter, om meerdere maanden gescheiden van je te blijven tot we kunnen trouwen.’
‘Wie spreekt van vele maanden? Maar het is waar! Dit is me overvallen zoals een onweer, Mikhael, met donder en bliksems. Hoeveel dagen kennen we elkaar? Drie dagen, vier? Er moet liefde zijn in een huwelijk. Anders zal het niet lukken.’
‘Inderdaad. Als je zeker bent van je gevoelens, en wat tijd wil laten voorbijgaan, wel, denk er over na. We kunnen dit doen zoals je wilt. Ik kan wachten. Ik ben trouwens heel zeker van mijn gevoelens,’ antwoordde Mikhael haar.
Fredia begreep hoe Mikhael nu helemaal niet zeker was van haar gevoelens jegens hem. Mikhael voelde zich inderdaad wat berispt. Een klein gevoel van afgewezen te zijn en achteruit geschoven te worden, nam bezit van hem. Was hij de meer romantische, onstuimige ziel onder hen beiden, en de enige die zeker was van zijn gevoelens?
‘Ik houd van je. Ik ben er heel zeker van,’ voegde Fredia haastig toe.
Mikhael knikte van ja. Daarna bleven hun omhelzingen wat koeler en minder hartstochtelijk. Fredia begreep en voelde de ontgoocheling van Mikhael. Ze voelde zijn wrok om zijn wens niet direct vervuld te zien krijgen, hoe vriendelijk en verliefd hij verder nog reageerde.

Toen ze de tentoonstelling verlieten, vergezelde Mikhael weer Fredia naar haar hotel. Fredia stapte uit de koets. Mikhael hielp haar.
Fredia hield hem nog een ogenblik vast, en ze zei, ‘kom morgen niet naar mijn hotel. Ik zal voor de verandering eens naar jouw hotel komen. Zoals gewoonlijk zal ik aankomen rond tien uur.’
Mikhael bleef even zeer verbaasd. Hij knikte van ja. Fredia zag hem zelfs niet knikken. Ze had hem geen keuze gegeven, en ze wou er niet over twisten. Ze liep reeds de trappen op naar haar lobby.
De volgende dag wachtte Mikhael al op Fredia in de hal van zijn hotel vanaf negen uur dertig. Ze kwam inderdaad in een koets aan, die ze direct betaalde en ontsloeg.
Mikhael had eigenlijk verwacht dat Fredia nooit meer zou komen!
Ze stapte naar binnen en zag Mikhael op haar wachten. Hij presenteerde haar zijn arm om weer naar buiten te gaan, en een andere koets te roepen om hen naar de tentoonstelling te brengen. Fredia keek hem vreemd aan. Ze nam de arm van Mikhael aan, maar trok hem om, de grote trappen van de zaal van het hotel op.
‘Neem me mee naar je kamer,’ beval ze.

Mikhael wou protesteren. Zoiets was niet fatsoenlijk. Hij was verantwoordelijk voor Fredia aan haar vader! Toch hield hij zijn tanden nog op elkaar, zich afvragend wat ze nu wou. Hij toonde haar de weg naar boven. Hij nam haar naar zijn kamer. Hij had een mooie suite gereserveerd. Fredia False stapte naar binnen, keek rond, en leek de luxe te waarderen. Ze besloot dit was een fijne plaats om te doen waarvoor ze gekomen was. Ze opende deuren, en

vond de slaapkamer. Ze bemerkte dat het bed snel opgemaakt was als door een man, nog niet zoals een hotelmeisje zou gedaan hebben. Ze draaide zich om, en stond lachend, spottend vóór Mikhael in de slaapkamer.
Mikhael stond daar, zich nog steeds afvragend waarom Fredia zijn kamer wou zien. Fredia deed haar mantel af, wierp die op een stoel, daarna haar hoed, haar vest, haar lijfje. Dan begon ze de knopen van haar jurk en hemd open te maken.
‘Wat sta je nog te wachten?’ vroeg ze aan Mikhael in een zeer hese stem, maar glimlachend, ‘doe die kleren uit!’
Ze kon niet langer wachten. Zonder zelfs al de knopen te openen, trok ze al haar kleren af. Ze liet ze vallen waar ze wilden, rond haar voeten. Ze knoopte haar schoenen los, kleine laarzen, en wierp die door de kamer.
Mikhael wist niet meer of hij Fredia goed begrepen had. Fredia had zich volledig uitgekleed. Mikhael stond als bevroren, nog steeds in zijn mantel, in de deuropening.

‘Mikhael, opdat je zeker zou zijn, eens en voor altijd, dat ik verliefd werd op je en van je houdt, en je wil trouwen,’ fluisterde ze, terwijl ze volledig naakt vóór hem boog, ‘neem me!’
Fredia had haar handen niet over haar borsten en pubis gelegd. Ze opende haar armen wijd! Ze wou absoluut aan Mikhael tonen hoe mooi ze gebouwd was, een naakte schoonheid, die iedere man wel wou verlangen en nemen. Ze schonk zich aan hem. Ze ging op het bed liggen en wrong zich in uitdagende curven. Mikhael aarzelde maar even. Hij wierp dan ook al zijn kleren af. Hij ook sprong op het bed en lag naast haar.

‘Ik zag je wel een lang gezicht maken, gisteren, liefste,’ legde Fredia uit, een lange tijd nadien, toen ze zijde aan zijde in het bed lagen, naakt been over naakt been. ‘Ik had niet mogen praten over twijfel. We zullen natuurlijk trouwen, liefste, vroeger of later. Hoe we samen gaan leven, waar en wanneer, daar moeten we toch nog over nadenken. Ik wil geen plaats die in een oorlog kan betrokken worden terwijl ik leef. Ik vind oorlog verschrikkelijk dom. Dat is het enig probleem waarover ik wil praten! Niet of we van elkaar houden of niet. Dat werd al beslist door de cactussen de eerste dag dat ik je zag.’
‘Zo juist,’ was Mikhael het daar mee eens, en bewoog zich weer op haar.

Ze bleven in bed de ganse dag. Wanneer de duisternis viel, voelden ze zich hongerig. Tegen dan hadden ze ook een beslissing genomen over het probleem van Fredia. Fredia zou voor het ogenblik nog in Bremen blijven wonen, en Mikhael in Thorn, tot ze konden trouwen. Ondertussen zou Mikhael zich bekeren tot het Katholicisme, of kon hij te weten komen of zijn Evangelische godsdienst aanvaard kon worden door de Katholieke Kerk. Fredia zou op haar familie moeten inwerken om hen te doen aanvaarden dat ze wou trouwen met een vroegere Joodse man, nu een Evangelische, van de verre landen van West-Pruisen. Als haar ouders weigerden, dan zou Fredia gewoon weglopen met Mikhael. Vóór ze konden trouwen, zouden ze elkaar meestal in Berlijn terugzien. Eens getrouwd, zouden ze samen verhuizen naar Denemarken. Het klein Denemarken zou nu wel gespaard blijven van oorlogen in de volgende honderden jaren, meenden ze.
Ze besloten niet naar Aalborg te gaan wonen, nochtans al goed gekend voor zijn sterke drank, maar naar de stad Aarhus. Fredia zou ondertussen naar Denemarken reizen om een mooi huis te vinden met een grote tuin, en enig domein naast het huis, of er nabij. Daar zouden ze een nieuwe stokerij oprichten. Ze wisten beiden wel dat Denemarken het land van de *Akvavit*

was, een witte, doorschijnende graanalcohol waaraan komijn toegevoegd was. Mikhael verzekerde aan Fredia, dat hij alcohol kon distilleren van eender wat, met eender welke smaak, ook *Akvavit*!

Fredia False en Mikhael Vincius waren zeer beslissingsgerichte, rationele personen. Ze deden net zoals ze besloten hadden in een bed van Parijs, in de hotelkamer van Mikhael. Ze trouwden in 1870, nadat ze alles geregeld hadden. De bekering van Mikhael bleek uiteindelijk zeer gewenst. Mikhael aarzelde niet. Hij wou Fredia. Ze bereidden de huwelijksceremonie en het huwelijksfeest voor, en hun aankoop van een gepast huis en terreinen te Aarhus.
Fredia en Mikhael leefden een zeer gelukkig huwelijk. Hun liefde duurde eeuwig. Ze kregen twee dochters, Naomi en Rivka, geboren in 1871 en 1873. Ze woonden zeer gelukkig in Denemarken. Ze vermeden zo de zeer turbulente jaren die volgden in Europa. Het enig verdriet van Mikhael was dat zijn naam zou verdwijnen uit zijn deel van de Vincius familie van Thorn. Maar dan, zijn naam zou verder blijven groeien elders, in andere delen van de wereld.

Hun dochter Rivka trouwde op haar beurt met een distilleerder en brouwer uit Schleswig, genaamd Johann Handelmann, een Evangelische man. Rivka had het harde hoofd van haar moeder geërfd, de gratie en de hoffelijkheid van haar vader, en de intelligentie van haar ouders samen. Die ingrediënten garandeerden haar succes in eender welke zaken die ze ondernam. Ze was zeer energiek, haar man een geleerde. Eventueel zouden zij en haar echtgenoot beslissen het Europees continent te verlaten. Ze emigreerden naar de Verenigde Staten van Amerika. De Amerikanen, velen van wie ook emigranten zoals Rivka en Johann, waardeerden haar en hielden van hen. Handelmann had het hart, de geest en de nieuwsgierigheid van de ware onderzoeker. Hij legde de wetenschappelijke basis van het onderzoek naar de processen van het brouwen en het distilleren. Hij vervolgde zijn studies in de Verenigde Staten en eindigde als professor aan de universiteit van Chicago. Rivka en Johann samen, bouwden in Chicago een imperium uit van brouwerijen en van stokerijen, genaamd Handelmann & Vincius. Rivka beheerde de zaak, Handelmann was er de ziel van. Ze bleven wonen in de noordelijke *midwest* van de Verenigde Staten.

Naomi Vincius trouwde eveneens met een universiteitsprofessor. Na de dood van haar vader bleef zij de Vincius fabrieken in Denemarken uitbaten.

Noch Naomi, noch Rivka en hun echtgenoten, keerden ooit weer naar de stad Thorn.

Het tweede groot Conflict. De Frans-Duitse Oorlog. 1870-1871

Het Voorspel

In de herfst van 1863 werd Koningin Isabella afgezet van de troon van Spanje. Ze verliet het land in ballingschap. De troon van Spanje was vacant. De Voorlopige Regering die opgericht werd om de constitutionele crisis te beheren, had als drijvende kracht de Maarschalk Prim. Maarschalk Juan Prim was de voorzitter van de raad van de Voorlopige Regering. Spanje zocht een kandidaat voor de Spaanse kroon. Maarschalk Prim stelde voor om als opvolger voor de troon de jonge Prins Leopold von Hohenzollern-Sigmaringen te gebruiken.
Leopold was een Rooms Katholiek van geloof, zoals het grootste deel van de bevolking in Spanje, en een Zuid-Duits familielid van de befaamde Hohenzollern familie die ook de Pruisische koningen meegebracht had. Leopold was getrouwd met een Portugese edelvrouw. Aan de kant van zijn moeder was hij tevens een ver familielid van de Bonapartes. Hij leek dus goed geschikt te zijn voor de taak.

Graaf Otto von Bismarck had niet waarlijk een hand gehad in de Spaanse opvolgingskwestie. Toch bleef hij een aanhanger van de kandidaat die Prins Leopold was. Koning Wilhelm I van Pruisen en ook de vader van Leopold, de Duitse Prins Karl Anton, waren niet zo erg gesteld op de Spaanse keuze. Ze vreesden problemen. Karl Anton erkende dat zijn zoon de formele toestemming zou moeten wegdragen van Koning Wilhelm I en van Graaf Bismarck, vóór hij zijn zegen kon geven.
De Spaanse autoriteiten legden hun eerste contacten betreffende het voorstel in 1869. De onderhandelingen werden strikt geheim gehouden, maar al snel lekten geruchten uit aangaande de keuze. Om de toestemming van de politieke tegenstanders aan de hoven van Berlijn en Sigmaringen te bekomen, had Bismarck al geïntrigeerd. Het nieuws aangaande de voorstelling van de kandidatuur en haar formele aanvaarding, werd aangekondigd in juli van 1870.

De aankondiging lokte een ogenblikkelijke herrie uit in Frankrijk. Frankrijk zou omsingeld worden door de Duitse Hohenzollern familie! Onaanvaardbaar! De nieuwe Franse Minister van Buitenlandse Zaken was Antoine Agénor Hertog van Gramont. Hij riep in het Frans Parlement, dat de Hohenzollern prins nooit mocht toegestaan worden om de troon van Spanje te bestijgen!
Op dat ogenblik was de Franse ambassadeur te Berlijn de Graaf Vincent de Benedetti. Wilhelm I was niet te Berlijn. Hij verbleef te Bad Ems, niet ver van Koblenz op de samenvloeiing van de Rijn en de Moezel rivieren. Hij bevond zich daar om een gezonde waterkuur te ondergaan. Bad Ems lag niet ver van de grens van Duitsland met Luxemburg.

Het laatste wat Koning Wilhelm I van Pruisen nu wou, was een nieuwe oorlog. Wilhelm was toen al 73 jaar oud. Hij wou zijn nieuw aura als overwinnaar van de Duits-Oostenrijkse Oorlog van 1866 niet verliezen in een andere, riskante oorlog. Daarbij, was het Frans Leger niet onoverwinnelijk, of toch bijna, zoals Napoleon I de laatste malen had bewezen?
De Graaf van Benedetti werd teruggeroepen naar Parijs. De Hertog van Gramont praatte met hem, en beval hem terug naar de Pruisische koning, om diens formele bevestiging te

bekomen over het gerucht dat Wilhelm nooit de Hohenzollern kandidaat zou steunen. De vraag was een verdekte eis! De Pruisische koning beschouwde de eis als een belediging. Geen Franse soeverein kon hem bevelen wat dan ook te doen! Wilhelm weigerde te antwoorden.

Koning Wilhelm zond een telegram, dat later de *Emser Dépêche* werd genoemd, om de tekst van zijn weigering van de Franse eis aan de Minister-President Graaf von Bismarck voor te leggen. Bismarck was niet te Bad Ems. Hij was in zijn residentie van Varzin. Op de 12de juli van 1870, reed Bismarck echter al van Varzin naar Bad Ems. Hij kreeg het Koninklijk telegram onderweg, te Berlijn.
Terwijl Bismarck dineerde met zijn vrienden of collega's, de Veldmaarschalk Helmut von Moltke en de Minister van Oorlog Albrecht von Roon, ontving hij de aankondiging van de terugtrekking van de Hohenzollern-Sigmaringen prins. De prins wou een conflict met Frankrijk vermijden. Bismarck beschouwde dit eveneens als een belediging en als een vernedering voor Pruisen, opgelegd door Frankrijk op Duitsland en op zichzelf. Zijn eerste reactie was zijn ontslag uit zijn functies in te dienen. Hij had al getelegrafeerd naar zijn familie in Varzin om zich niet voor te bereiden om hem te volgen naar Berlijn. Hij zou binnenkort terugkeren naar Varzin! Bismarck gaf ook zijn reis naar Bad Ems op. Hij vroeg aan de Graaf von Eulenburg, zijn assistent, om in zijn plaats naar Bad Ems te rijden, en zijn standpunt aan de koning te verduidelijken.
In feite, kon Bismarck een oorlog in het westen goed gebruiken, om de weerstand te overwinnen van de Zuid-Duitse Staten tegen de volledige eenmaking van Duitsland onder het leiderschap van Pruisen. Toch voer hij, zoals dikwijls in die tijd, slechts op de golven van de gebeurtenissen, eerder dan de golven zelf te veroorzaken.

Ondertussen had Koning Wilhelm I ook besloten naar Berlijn terug te keren. Op de 13de, nog steeds in Berlijn, had dan Bismarck weer von Roon en von Moltke uitgenodigd om bij hem te komen eten. Terwijl ze samen aan tafel zaten, kwamen meer telegrammen aan bij Bismarck, waaronder een nota gezonden door de Geheimrat Abeken. Dit telegram, in geheime code opgesteld, bevatte het standpunt van de Pruisische koning. Het telegram stelde dat de koning gewoon geweigerd had nog de Ambassadeur Benedetti te ontvangen over de kwestie van de Spaanse troonopvolging. Wilhelm I had eveneens het nieuws gekregen van de weigering van de Spaanse troon door de Hohenzollern Prins Leopold. De koning van Pruisen had daarom niets meer te zeggen aan de Franse gezant. Hij had geweigerd de Graaf Benedetti nog te ontvangen.
In Berlijn, bleven Bismarck, von Roon en von Moltke teleurgesteld door de gebeurtenissen. Ze voelden zich terneergeslagen bij de vernedering die op Pruisen gedwongen was door de Franse diplomatie van Napoleon III.
Wilhelm I had dus besloten naar Berlijn terug te keren. Zijn Koningin Augusta smeekte haar echtgenoot toch niets te doen dat een oorlog met het machtig Frankrijk kon uitlokken. Ze sprak over de herinnering aan de veldslagen van Jena en Tilsit.

Graaf Otto von Bismarck was verbolgen. Hij gebruikte de macht die hem door de koning verleend was om de *Emser Dépêche*, het telegram uit Bad Ems van de koning, openbaar te maken. Schrijvend aan de tafel tussen von Moltke en von Roon, veranderde Bismarck niet

één woord aan het telegram van de koning. Hij reduceerde slechts de boodschap met enkele zinnen, zodat ze scherper leek.
De Emser Dépêche las nu ongeveer als volgt.
‘Na de aankondiging aan de Keizerlijke Franse Regering van de afwijzing door de Prins von Hohenzollern-Sigmaringen om de kroon van Spanje aan te nemen, heeft de Franse vertegenwoordiger te Bad Ems van de koning van Pruisen hem de toelating gevraagd naar Parijs te telegraferen dat zijne Majesteit in de toekomst zou weigeren de Hohenzollerns opnieuw nog een kandidatuur te laten aanvaarden voor de troon van Spanje. Zijne Majesteit de koning heeft geweigerd de Franse ambassadeur nog te ontvangen, en hij heeft de gezant door zijn adjudanten van dienst laten weten dat Zijne Majesteit hem verder niets te zeggen had.’
Dit bericht was geformuleerd in sterkere uitdrukkingen dan in het origineel van de hand van de koning. Von Moltke en von Roon waren akkoord gegaan met de scherpere toon van het bericht.

Bismarck melde hen, dat hij dit bericht naar de nieuwsbureau ’s en naar de ambassades van andere landen zou sturen. Het bericht zou aankomen in Parijs rond middernacht. De boodschap zou werken zoals een vurig rood doek op een Gallische stier!

Dat was ook het geval. De Franse keizer en zijn regering werden woedend. Ze hadden werkelijk niet veel nodig om kwaad te worden, en nog minder dan de Pruisische koning, om zich beledigd te voelen door de houding van de Pruisen. De Fransen waren inderdaad zeer arrogant en lichtgeraakt in hun hoogmoed. De volgende dag, de 14de juli, besloot de Franse Raad van Ministers voor de ogenblikkelijk mobilisatie. De Fransen voelden zich verzekerd van een overwinning in een oorlog met Pruisen. Napoleon III had al sinds enige tijd aan een dergelijke oorlog gedacht! De keizer wilde tonen, bewijzen, welk land het eerste en machtigste in continentaal Europa was. Een overwinning over Pruisen en Duitsland zou hem en zijn hof eeuwigdurende roem bezorgen. Hij zou weer, zoals zijn illustere voorganger, de leider van Europa worden. Frankrijk zou hem weer enthousiast volgen.
Op de 19de juli, verklaarde Frankrijk de oorlog aan Pruisen. Die verklaring werd slechts twee dagen later openbaar gemaakt.

De enige man om te protesteren in Frankrijk, was het parlementslid en leider van de Lberale Partij, Adolphe Thiers. Hij beweerde dat Frankrijk niet klaar was voor zulk een oorlog. Maar dan, deze Thiers was een tegenstander gebleven van het tweede keizerrijk sinds het een aanvang had genomen.
Bismarck had niet echt de oorlog gepland, maar een oorlog met Frankrijk was één van de mogelijkheden waar hij al lang aan gedacht had. Het Pruisisch Leger mobiliseerde dus al vanaf de 16de juli.
De oorlog veroorzaakte sterke patriottische gevoelens, niet slechts in Pruisen, maar tevens ook in het groter Duitsland, ook in de zuidelijke staten.

Pruisen kon in grote moeilijkheden geraken als de andere mogendheden van Europa zich in het conflict zouden mengen, vooral aan de zijde van Frankrijk. Bismarck had echter goed nagedacht.

Wenen was nog steeds bezig met het absorberen van de schok van Königgrätz. Het hof van Wenen likte de wonden, en was bij verdrag verbannen van elke inmenging in de Duitse politiek.
De Italianen zouden Frankrijk niet te hulp snellen! Franse troepen hielden nog steeds de Pauselijke Staten bezet, aldus verhinderend dat deze staten zouden geabsorbeerd worden in het Italiaans Koninkrijk.
Groot-Brittannië bleef passief in de kwestie.
Bismarck had beloofd Rusland te helpen om de hardste voorwaarden van de Vredesovereenkomsten van de Krimoorlog te herzien, in het voordeel van de tsaar. De Russen zouden daarvoor vooral Frankrijk moeten confronteren.
Geen van de andere mogendheden zou bijgevolg het Frans-Duits conflict willen bijtreden aan de kant van Frankrijk!

Hoewel von Moltke en von Roon zeer voorzichtig bleven in het beloven van een overwinning in een oorlog met Frankrijk, kon Pruisen rekenen op haar superieure organisatie en discipline. Het had geen technisch voordeel in wapens meer, want het Frans Leger had eveneens ter beschikking een uitstekend achterlaad geweer, de zogenaamde *Chassepot*, tegen het Duits Dreyse geweer. De Fransen konden ook de eerste, verschrikkelijke *mitrailleuses* toepassen, de machinegeweren, tegen de aanvallende Pruisen. Maar het Pruisisch Leger kon roemen op betere kanonnen. Ze hadden niet meer de bronzen gladloops kanonnen om in het veld te brengen. Ze hadden nu de gietstalen Krupp kanonnen, in alle gewenste kalibers. De Pruisen konden deze veldkanonnen gebruiken om het Frans kanonvuur weg te trekken van de aanvallende Pruisische infanterie divisies.

Het Frans Keizerlijk Oorlogsplan bestond erin te mobiliseren, de legers direct naar de Rijn te brengen, die machtige stroom over te steken, Duitsland in, en daarna naar het oosten te trekken, tussen de noordelijke en zuidelijke Duitse landen in, hopend op de neutraliteit van de Zuid-Duitse staten. Deze hadden inderdaad nog maar net tegen Pruisen gestreden! Men kon verwachten dat ze de Pruisen enige slechte wil zouden tonen.
Een Frans leger kon ook door de Franse vloot naar de noordelijke Pruisische kusten gebracht worden! De Scandinavische landen zouden wel willen helpen. Eerst en vooral bewerkt door de Franse diplomatie, zou bijvoorbeeld Denemarken worden, dat zo erg geleden had onder de Pruisen in de Tweede Oorlog om Schleswig-Holstein.
Dit plan was optimistisch, en de oorlog draaide snel helemaal anders uit.

Het enthousiasme voor de verdediging van Duitsland tegen de oer-vijand Frankrijk, werkte zowel in de grote zuidelijke Duitse staten, in Württemberg en in Beieren, als in de noordelijke staten. Dat was de eerste verrassing die Napoleon III zou moeten incasseren. Hij zou gedwongen worden tegen gans Duitsland te strijden, niet slechts tegen Pruisen!
Geen *Land* van Duitsland was de Napoleontische Oorlogen van na 1800 vergeten. De koning van Pruisen stelde trouwens voor de Kroonprins Friedrich Wilhelm de troepen van de zuidelijke staten naar de overwinning te leiden! Die landen voelden zich tevens meer in gevaar dan de noordelijke landen van Duitsland, zodat ze snel positief reageerden op het Pruisisch beroep op hen. De parlementen van Beieren en Württemberg stemden voor de budgetten van de oorlog zonder protesten. Niets kon de Duitse staten beter samengebracht

hebben dan een gemeenschappelijke vijand, en dan een oorlog met de Duitse aartsvijand van steeds, die Frankrijk was.
In de eerste fase van de oorlog droeg Bismarck een grote glimlach op zijn gezicht. Napoleon III had beter Duitsland verenigd, dan hij, Bismarck, ooit bekwaam was geweest dit te verwezenlijken met diplomatie.

De Franse generaals noemden reeds hun troepen bij de naam van het 'Leger van de Rijn'! Frankrijk wou al de streken recupereren rond de oude Franse steden in het oosten, zoals van Landau en Saarlouis, de sleutels tot de Alsace en de Lorraine gebieden. Zo mogelijk, zouden alle streken ten westen van de Rijn bij Frankrijk ingelijfd worden, of minstens geneutraliseerd worden en onder de bescherming van de andere Europese mogendheden geplaatst worden. Het Frans Leger kon ongeveer 340.000 soldaten in de oorlog werpen, 33 gepantserde schepen, 100 houten schepen en 96 transportschepen. De Duitse vloot was toen nog zeer klein.

Op de 23ste juli van 1870, publiceerde Napoleon III een decreet om de macht van het regentschap te verlenen aan zijn Keizerin Eugénie. Zij zou regeren vanuit Parijs, terwijl hijzelf op campagne reed. Dezelfde dag gaf hij een lange redevoering, waarin hij zei de onafhankelijkheid van Duitsland te zullen respecteren. Hij nam de wapens op om de vrede te bevorderen, in de interesse van het volk! Napoleon III nam het bevel over het leger op, zoals zijn voorganger van dezelfde naam had gedaan aan het einde van de vorige eeuw. De rechtvaardige zaak van Frankrijk kon niet verslagen worden.
Napoleon III verliet Parijs op de 28ste juli. Hij plaatste zijn hoofdkwartier in de stad Metz. Hij bleef er natuurlijk vol van overtuigd dat de oorlog zou gevochten worden op Duits gebied. De Franse troepen bezetten de grenslijn van Thionville tot Belfort met 210.000 soldaten. De algemene mobilisatie verliep uiteindelijk niet zo vlot, maar de troepen die verzameld werden moesten ruimschoots voldoende zijn om de Pruisen te verslaan. Ze bestonden uit de Keizerlijke Garde en zeven legerkorpsen.

Maarschalk Maurice de Mac Mahon vormde de rechterflank met het 1ste Korps.
Het 2de Korps, geleid door Generaal Frossard, lag in de omgeving van Metz.
Het 3de Frans Korps onder Maarschalk François-Achille Bazaine, was voorwaarts getrokken tot bij Saint-Avold.
Het Frans 4de Korps stond aan de linkeroever van de Moezel rivier onder de leiding van Generaal Ladmirault, nabij Thionville.
In het centrum stond het 5de Korps met hoofdkwartier in Bitche, onder Generaal de Failly.
Nabij Châlons-en-Champagne bleef het 6de Korps met Maarschalk Sanrobert.
Generaal Félix Donay leidde het 7de Korps, en ook de Korpsen van Strasbourg en Belfort.
De Keizerlijke Garde bleef nabij Nancy, onder Generaal Charles Bourbaki.

Te Metz zouden zich 150.000 soldaten verzamelen, nabij Strasbourg 100.000, en te Châlons nog eens 50.000 mannen. De bedoeling was de Rijn over te steken te Maxau, ten noordwesten van Karlsruhe.
In Frankrijk had blijkbaar niemand de verslagen gelezen, naar Parijs verzonden door de Franse militaire ambassadeur te Berlijn, die de Duitse strijdkrachten bijzonder groot en krachtig noemde.

De Franse mobilisatie was reeds begonnen op de 15de juli, maar verliep langzaam.

Aan Duitse zijde, werd in tien dagen het Noord-Duits Leger per trein vervoerd naar de Franse grens. In vredestijd bestond dit leger uit 300.000 soldaten, maar in oorlogstijd kon het verhoogd worden tot 900.000 mannen. Zeven dagen na de Duitse mobilisatie, stond de divisie van het Land van Baden reeds klaar om zich te bewegen vanuit Rastatt. Op de 18de juli, stonden 12 legerkorpsen van de Noord-Duitse *Bund* al aan de Franse grens. Op de 27ste juli namen de troepen van Württemberg en van Beieren eveneens de trein naar de grens met Frankrijk. Baden, Hessen en Württemberg zonden sterke divisies. Beieren bracht twee volledige Legerkorpsen! De Zuid-Duitse Staten konden zo direct al in totaal drie legerkorpsen tegen de Franse legers in het verweer brengen.
De Duitse troepen werden geleid door de koning van Pruisen zelf, door Koning Wilhelm I. Zijn stafchef was opnieuw de Generaal Veldmaarschalk Helmut von Moltke. Onder de koning dienden vooreerst de Veldmaarschalken Kroonprins Friedrich Wilhelm en Prins Friedrich Karl.
Het plan van de Duitse Legers was eenvoudig: de belangrijkste strijdkrachten van de vijand te vinden, en hen aan te vallen!

Het Begin van de Oorlog

Op de 20ste juli van 1870, ontving Haim Vincius een brief, naar zijn woning te Berlijn gebracht door een militaire boodschapper. De brief en de toegevoegde documenten droegen het briefhoofd van de Pruisische Kroonprins Friedrich Wilhelm. In zeer hoffelijk zinnen en woorden, vroeg de prins de Kolonel Haim Vincius zich bij zijn staf te voegen voor de Frans-Duitse Oorlog. Haim Vincius zou geen divisies in de strijd moeten leiden. De kroonprins schreef persoonlijk dat hij uitstekende hoofden en ervaren leiders nodig had, officieren die strijdende soldaten waren geweest, om als zijn raadgevers te dienen. De kennis van troepenbewegingen, de energie en de kracht van alle Pruisische soldaten, zouden nodig zijn om de oorlog te winnen, tegen een leger dat nog steeds de reputatie genoot het beste van de wereld te zijn.

Haim bevond zich in een moeilijke situatie. Hij voelde zich een halve invalide voor deelname aan de strijd op het slagveld. Hij had aan zijn echtgenote beloofd niet meer naar de strijd terug te keren. Hij beheerde de zaken in de uitgeverij uistekend, en hield van wat hij deed. Maar hoe kon hij weigeren de toekomstige koning van Pruisen te helpen?
Dezelfde dag nog, praatte Haim eerst met Avram Goldstern. Hij toonde de koninklijke brief aan zijn schoonvader, nu zijn mentor in de uitgeverij.
Avram was nauwelijks beginnen te lezen, wanneer hij al zuchtte, en hij bleef zuchten.
‘Mijn zoon,’ zei Avram, zijn monocle af zettend, ‘dit is geen vraag die je kunt weigeren. Het spijt me erg dat je naar het leger zult moeten terugkeren. Ik hoop dat het de laatste maal zal zijn, dat een dergelijk offer van je gevraagd zal worden. Je zult dienen in het hoofdkwartier van de toekomstige koning. Wat een eer voor onze familie! Je zult niet direct in de strijd geworpen worden. Dat is tenminste, wat ik eerlijk hoop. Ik ken je nu wel, meen ik. Wanneer de veldslagen slecht aflopen, wat ik aanneem dat God zal verbieden, dan kun je er toch in getrokken worden! Je bent een strijder in je hart! Het is beter aan mijn dochter niets te zeggen van dergelijke mogelijkheid. Je kansen om ongedeerd terug te kunnen keren lijken me echter

veel groter dan in onze oorlog tegen Oostenrijk. Leah en ik, wij zullen hier wel ons plan trekken! Ik zal gedurende een tijdje terug in de uitgeverij komen, tot je terugkomt, en de taken die jij vervulde in de firma even overnemen. Deze brief, echter, kan niet geweigerd worden! Iemand met jouw ervaring van de strijd, met je nauwkeurige kennis van hoe de Pruisen kunnen strijden en manoeuvreren, is geweldig. Ik begrijp heel goed dat de kroonprins dergelijke kennis en kunde niet kan laten liggen. We zijn Pruisische burgers. Je hebt geen andere keuze dan te gaan! Ik zal dat zo zeggen aan Leah. Natuurlijk zal ik elke dag voor je bidden, tot je naar ons weerkeert. Ik wens je het beste. Maar doe je plicht!'
'Goed,' reageerde Haim. 'Dan blijft er me niets anders over, dan met Leah te spreken.'
'Liever jij dan ik,' glimlachte Avram in sympathie met Haim. 'Welke generaal is er niet meer bevreesd over zijn vrouw in dergelijke zaken te confronteren, dan de vijand?'
Haim kon er niet mee lachen.

Later, op dezelfde dag, zat Haim alleen met Leah. Hij toonde ook aan haar de brief. Leah las. Niet zelfs halfweg, nam ze al haar zakdoek uit haar zakje, en begon ze te wenen.
'Het is in ogenblikken zoals deze,' snikte Leah, 'dat een vrouw begrijpt hoezeer ze aan haar man houdt. Je zult natuurlijk vertrekken. Je moet gaan, na zulk een brief. Je kunt niet weigeren, en je zult niet weigeren, want je bent geen lafaard. Je bent een eerbare man, en je kunt inderdaad de kroonprins helpen. Je bent loyaal tegenover je land en tegenover de koning. Wanneer Pruisen bedreigd wordt, zul je willen gaan om te helpen. Pruisen is je grotere familie, niet? En ja, je bent een ware soldaat in geest en hart.'
Leah stond plots op uit haar zetel, liep naar Haim, wierp haar armen rond hem, zat op zijn knieën, en riep, 'doe wat je moet doen en niet kunt laten. Jullie zullen tenminste samen zijn, jij en de kroonprins. Maar alsjeblieft, kom terug naar mij! Werp je niet het hoofd vooruit in de strijd! Kom terug naar mij!'

De volgende dag, vroeg in de morgen, pakte Kolonel Haim Vincius zijn bagage. Zoals steeds, verzamelde hij niet veel. Hij nam afscheid van Leah en van haar vader in eerder emotionele termen. Hij omhelsde en kuste zijn twee jonge zonen. Hij reed te paard naar het Koninklijk Paleis in de *Wilhelmstrasse* van Berlijn, om daar verdere instructies te bekomen. Misschien dacht Haim in enige maanden al, drie of vier ten hoogste, alweer naar huis te kunnen rijden. In de feiten, zou hij slechts terugkeren na ongeveer een jaar. Toch zou hij veilig en wel, niet gewond, terugkeren. Hij bleef al die tijd in de staf van de Kroonprins Friedrich Wilhelm. Hij keerde weer, maar hij was een man met een andere geest.

De Oorlog begon

Het 1ste Duits leger verzamelde zich te Koblenz onder Generaal von Steinmetz. Hij leidde nu de twee Legerkorpsen die het Leger van de Elbe gevormd hadden in 1866. Karl Friedrich von Steinmetz was 73 jaar oud, toen de oorlog uitbrak. Hij was een zeer koppige, hardnekkige man, die steeds deed wat hij het beste vond, bevelen of geen bevelen.
Generaal von Zastrow leidde het 7de Legerkorps. Hij kreeg ook twee cavalerie divisies mee. De Veldmaarschalk Prins Friedrich Karl leidde de strijdkrachten in het centrum. Deze verzamelden zich te Mainz en te Bingen. Dit waren de sterkste Pruisische troepen, waarin ook de Koninklijke Garde zou strijden, de divisies die Haim Vincius nauw aan het hart lagen, nu geleid door de Prins August von Württemberg, een bekwame bevelhebber van troepen.

Ook in het centrum zouden strijden het 3de Brandenburgs Korps, de 4de Magdeburgers, en het Korps van Thüringen, het 9de Korps van Schleswig-Holstein, het 10de Korps van Hannover, Oldenburg en Braunschweig onder Generaal Voigts-Rhess, het 12de Korps van Saksen onder haar Kroonprins Albert, en twee cavalerie divisies.
De Duitse rechterflank trok zich samen voorbij Mannheim en Maxau. Dit was het 3de Legerkorps van Veldmaarschalk en Kroonprins Friedrich Wilhelm ook. Hij bewoog zich zoals vroeger in 1866, met zijn Stafhoofd Generaal Leonhard von Blumenthal. In deze staf diende Kolonel Haim Vincius. Samen met de prins marcheerde het 5de Korps van Lager Schlesiën en van Posen, onder Generaal von Kirchbach. Het 11de Korps van Kurhessen, Nassau en Thüringen, onder Luitenant-generaal von Bose, vervoegde Prins Friedrich Wilhelm.
Het 1ste Beiers Korps werd geleid door Generaal Ludwig Freiherr von der Tann, en het 2de Beiers onder Generaal von Hartmann. De Generaal von Werder leidde de gecombineerde troepen van Baden en Württemberg, met nog twee cavalerie divisies.

Kolonel Haim Vincius werkte samen met meer dan honderd andere officieren in de staf van de kroonprins. Friedrich Wilhelm had hem persoonlijk verwelkomd, en zijn dankbaarheid uitgedrukt. Tijdens de vergaderingen, praatte Haim dikwijls met Prins Friedrich Wilhelm. De prins kon rekenen op Haim om de doenbaarheid van de nieuwe plannen aan de test van de realiteit te onderwerpen. Haim zag zo Friedrich Wilhelm bijna dagelijks, behalve dan wanneer hij uitreed om te verkennen en te observeren te velde. Hij vond de zuivere intelligentie van de prins niet buitengewoon; de prins vroeg dikwijls raad. Dat hij steeds bereid en bekwaam was om naar goede raad te luisteren, was al een mirakel op zich. Friedrich Wilhelm nam nooit beslissingen zonder een tweede, andere opinie gehoord te hebben. De kroonprins luisterde naar wat zijn belangrijkste generaals en kolonels te zeggen hadden. Daarna slechts nam hij zijn beslissingen, snel, met logische argumenten, en keek rond voor algemene toestemming. Hij negeerde de twijfelaars, en deelde dan de bevelen snel uit. Hij was geen man om besluiteloos te blijven, geparalyseerd door twijfels. Hij bleef nadien bij zijn plannen, met koppige vastberadenheid. Hij bleef geloven dat de plannen de beste waren. Zijn hardnekkigheid bracht op in het veld. Hij kon echter ook toegeven dat hij verkeerd beslist had, en veranderde dan zonder het te betreuren van richting. Dit bleef gelukkig zelden. Voor Haim, was de kroonprins de perfecte leider. Zijn sympathie voor de kroonprins groeide met de dag.

Duitsland had in korte tijd een operationeel leger van 450.000 soldaten en 1.200 kanonnen bijeen gebracht. Dit uiterst groot, krachtig leger, was slechts een deel van de macht die Duitsland kon vormen. Achter die eerste troepen wachtten nog het 1ste Korps van Oost-Pruisen onder Generaal Edwin Freiherr von Manteuffel, het 2de Korps van Pommeren onder de zeer dappere Generaal von Fransecky, het 6de Korps van Schlesiën onder Generaal von Tümpling, in totaal nog eens 190.000 meer soldaten. Achter hen, vormde de *Landwehr*, de milities, met 160.000 mannen de achterhoede. Reservetroepen werden samengeroepen tot een sterkte van 216.000 mannen. Die stonden klaar om een eventuele invasie van de Fransen vanaf de zee terug te dringen, alsook mogelijke Oostenrijkse invallen. Die troepen samen, telden 520.000 soldaten en 1.600 kanonnen! Zij vormden het leger van het binnenland.
In de Norddeutsche Bund, de confederatie van het noorden van Duitsland, werden 5 gouverneurs-generaal aangeduid, namelijk in Berlijn, Hannover, Breslau en Dresden. De

kustverdediging stond onder het leiderschap van de Algemene Regering in Hannover, onder Generaal Vogel von Falckenstein.
Op de 28ste juli kwam de Franse vloot al aan nabij Skagen. Ze hadden geen landingstroepen bij! Sterke Duitse troepen verwelkomden de Fransen. De Duitse soldaten aan de kust stonden toen onder het bevel van de Aartshertog Friedrich Franz II van Mecklenburg.

Koning Wilhelm I verliet Berlijn op de 31ste juli, samen met zijn Minister-President van de Noord-Duitse *Bund*, Graaf Otto von Bismarck.

De Oorlog in het Oosten van Frankrijk. Gravelotte

De eerste schermutselingen van de oorlog hadden plaats op de 2de augustus van 1870. Nabij Saarbrücken, viel Generaal Frossard de Duitsers aan. De Franse soldaten kwamen in massa aangelopen over de Hoogtes van Spichern, gericht tegen de Duitse strijdkrachten van Generaal Gneisenau. Frossard nam snel Saarbrücken in. De Fransen trokken zich daarna terug naar de hoogtes van Spichern. Ze maakten aanspraak op een eerste overwinning Dit werd druk besproken in de Franse pers als de eerste, grote overwinning van het Frans Leger.

Vanaf de 3de augustus werden de Duitse plannen systematisch uitgevoerd. Koning Wilhelm I was toen aangekomen in zijn hoofdkwartier te Mainz. Het leger van de Kroonprins Friedrich Wilhelm trok naar voor. Zijn hoofdkwartier lag te Speier.
Dezelfde dag al, trok niet een Franse, maar wel een Duitse divisie over de Rijn te Maxau!
Het 7de Frans korps van Generaal Félix Donay lag toen nog te Belfort, het 1ste Korps van Mac Mahon te Strasbourg, en een divisie van de rechtervleugel onder Generaal Abel Donay te Weissenberg. De eerste echt grote schermutselingen werden hier gestreden. Het 5de Pruisisch korps van Generaal Kirchbach viel de Franse troepen aan. Ook de Beierse soldaten deden zo. Tegen 14h00 hadden de Duitsers hun eerste overwinning op Frans gebied gewonnen. De Duitsers verloren 1.460 soldaten en 90 officieren, maar de magie van de Franse onoverwinnelijkheid was verbroken! De Duitse troepen maakten 1.000 gevangenen. Ze noemde dit de Overwinning van Weissenberg. Het succes vaagde de eerste zogenaamde Franse Overwinning van Saarbrücken volledig weg.

Een nieuwe veldslag was reeds in de maak.
Op de 5de augustus was de Franse Generaal Mac Mahon aangekomen nabij het dorp van Wörth. Hij wou vooral de spoorwegen beschermen die Strasbourg met Metz verbonden over Bitche. Het korps van Generaal de Failly vervoegde hem. Mac Mahon had aldus 45.000 Franse soldaten bij zich. Een veldslag begon op de 6de augustus.
De Duitse Generaals Kirchbach en Hartmann vielen de Franse troepen aan. Weldra verscheen ook het Duits 11de Korps onder Generaal Bose in het veld. In het begin wonnen de Fransen een voordeel. Dan kwam de Pruisische Kroonprins aan, vanuit het oosten. De Fransen slaagden er vooreerst in de troepen van Bose en Kirchbach in het centrum terug te dringen. Verdere Franse tegenaanvallen faalden echter. In de late namiddag spoedden nog meer Duitse troepen, geleid door von der Tann, zich naar het slagveld. Zij vielen de dorpen van Fröschweiler en Reichshofen aan. Maarschalk Mac Mahon moest zich terugtrekken!
Tegen 17h00, realiseerden de Duisters zich dat ze de overwinning behaald hadden. De Fransen sloegen op de vlucht. De Duitsers achtervolgden ogenblikkelijk de terugtrekkende

Franse soldaten. Het Duits Leger nam 9.000 Fransen gevangen, 260 officieren, en ze bemachtigden 28 kanonnen en 5 van de beruchte mitrailleuses. De Franse troepen vluchtten van Hagenau terug naar Strasbourg. Maarschalk Mac Mahon kon 15.000 soldaten hergroeperen nabij Zabern.
In deze grote veldslag, verloren de Duitsers meer dan 10.000 soldaten en ongeveer 490 officieren. Dat was veel meer dan in de Slag van Königgrätz! De Slag van Wörth betekende een grote overwinning van de Duitsers op de Fransen.

Op de 6de augustus had het Frans Legerkorps van Frossard zich teruggetrokken tot op de hoogtes ten zuiden van Saarbrücken op Frans gebied, tot op de hoogtes van Spichern. De 1ste en 2de Duitse Legers van Generaal von Steinmetz en van Prins Friedrich Karl hadden zich zuidwaarts op mars gezet. Wanneer de Generaal Kamecke rond de middag met een divisie aankwam te Saarbrücken, beval hij direct de aanval op de Franse troepen. Twaalf Pruisische bataljons vielen 39 Franse bataljons van Frossard aan. De Pruisen konden de heuvels opklimmen tot op de hoogvlakte. Ze slaagden er zelfs in meer artillerie naar die hoogtes te sleuren. Ze bewogen zich tot op de Rode Berg, een uitstekende rotsmassa.
Bij het vallen van de avond, ondanks hevige tegenaanvallen, moesten de Fransen zich terugtrekken. Tijdens de nacht bracht Frossard zijn troepen naar Saargemünd. Uiteindelijk hadden de Duitsers 27 bataljons en 16 batterijen opgesteld tegen de 39 Franse bataljons en 15 batterijen.
Spichern betekende een nieuwe Duitse overwinning, maar het Duits leger had in de aanval veel meer slachtoffers geleden dan de Fransen. Ze verloren ongeveer 4.650 mannen en 223 officieren, tegen 3.820 Franse soldaten en 250 officieren. De Fransen moesten 1.500 soldaten gevangen laten in Duitse handen. Het finaal resultaat was allesbehalve een grote overwinning van de Fransen. Mac Mahon had zijn veldslag verloren, en Frossard werd gedwongen om zich terug te trekken tot aan de Saar rivier.

Haim Vincius was tot dan in de staf van de Kroonprins Friedrich Wilhelm gebleven. Hij was verbaasd over hoe de oorlog verliep. Hij vergeleek natuurlijk de oorlog in Frankrijk met de campagne van 1866 tegen Oostenrijk. Hij had de enorme oorlog die nu nabij hem aan de gang was erg onderschat, moest hij toegeven. Pruisen had slechts een campagne van enkele weken en één echt grote veldslag nodig gehad om Oostenrijk te verslaan. Hier, in Frankrijk, moest een grote veldslag zoals Königgrätz geweest was, bijna elke week gestreden worden. De ene Franse nederlaag na de andere kon de Franse Staat niet op de knieën dwingen, noch een meer globale terugtocht van de Franse strijdkrachten bewerkstelligen. Meerdere Franse Legers marcheerden nog steeds in het Frans platteland of lagen nabij de steden, en elk in hogere strijdbaarheid dan de Oostenrijkse troepen van 1866 gebleven waren na Königgrätz. Frankrijk was niet briljant, maar wel taai. Hoeveel veldslagen moesten er hier nog gewonnen worden, vooraleer de uiteindelijke overwinning en de overgave van Frankrijk kon komen? Een dozijn? Meer? De verliezen aan soldaten, aan mannen, aan jonge en bekwame Duitsers, leek hem enorm. De pijn was ondraaglijk voor Haim. Achter elke dode Pruis zag hij een tragedie, een familie, een vrouw, ouders, kinderen die nu wezen waren. Waarom werden zoveel mannen verloren? Voor welk doel? Voor de hoogmoed van een keizer die zich zelf benoemd had met die titel?
Haim bleef eerder geschokt in zijn hart en zijn wezen, wanneer hij de honderden mannen dood zag liggen in hopen in de velden en in de bossen, steeds opnieuw. Hij had het zwaar om

deel te nemen aan de feesten in de Duitse kampen en in de Duitse staf van de kroonprins. Hij realiseerde zich hoezeer de oorlog en de slachting hem verafschuwde, en telkenmale een beetje meer ziek maakte in zijn geest! Wat gebeurde er met hem? Waarom was hij zo verschillend van de andere militairen in de staf?

Pruisen won de veldslagen in Frankrijk. Maar de kost van te veel jonge mannen, de meesten van wie zonder twijfel getrouwd waren, en kinderen hadden, werd volgens Haim veel te zwaar voor de doeleinden die gezocht werden. Haim was er nog steeds zeker van dat Napoleon III deze oorlog begonnen was, uitsluitend uit redenen van persoonlijke, domme hoogmoed en ambitie. Haim werd zeer kwaad op die man. De haat, gericht tegen een roekeloze, onnadenkende, gevoelloze dictator, gaf Haim de geesteskracht om het Pruisisch Leger te blijven dienen. Het scheen hem of de Kroonprins Friedrich Wilhelm die gevoelens deelde, hoewel misschien niet de meeste officieren van de staf. Zij zagen slechts de roem van de overwinning en de vooruitgang op de stafkaarten! Een razernij nam dan bezit van Haim, de razernij en de drift om te winnen, en deze onzinnige oorlog snel te beëindigen. Dat, echter, zou nog veel meer slachtoffers eisen!

Te Parijs, hoorden de Franse vertegenwoordigers allengs de waarheid over hoe de oorlog in het oosten van het land verliep. De regering wou aftreden. De Keizerin Eugénie aanvaardde dat. De Generaal Montauban, Graaf van Palikao, een oudere man van 73, vormde een nieuwe regering. Op de 10de augustus riep deze nieuwe regering al de Franse mannen tussen 15 en 30 jaar oud onder de wapens! Moesten jongens van net 15 gaan strijden? De regering bereidde zich eveneens voor op de verdediging van Parijs. Alle Duitse burgers die in Parijs woonden, werden uit de stad verbannen.

Ondertussen had op de 25ste juli de Franse vloot onder Viceadmiraal Bouet-Villaumez de haven van Cherbourg verlaten. De vloot had geen landingstroepen aan boord. Enkele dagen later al kwamen de schepen aan in de Baltische Zee, de zee die de Duitsers hun *Ostsee* of Oostelijke Zee noemden. Die Franse vloot bleef in de zee, ver weg van de Duitse kustbatterijen. Aan de Duitsers leek die vloot volledig nutteloos in militair opzicht.

Na hun nederlaag van de 6de augustus 1870, deelde het Frans leger zich in twee delen, die beide in volle terugtocht marcheerden. De troepen van Maarschalk Mac Mahon gingen naar Châlons-sur-Marne, of Châlons-en-Champagne. Het befaamde Leger van de Rijn was nooit de stroom overgestoken! Twee weken na de oorlogsverklaring, was het eerste doel van de Franse generaals reeds geworden de verdediging van de hoofdstad! Ze waren meer achteruit gegaan dan gevorderd in de richting van Duitsland.
Napoleon III besliste dan weerstand te bieden tegen de Duitsers aan de Moezel rivier, en die ten allen koste te houden. De Franse legers verzamelden zich te Metz. Napoleon III bracht 200.000 soldaten naar die stad.

Het 1ste Duits Leger, versterkt met het 1ste Korps van von Manteuffel, marcheerde van Saarbrücken, over Forbach, naar Metz. Het 2de Duits Leger, versterkt met het 2de Korps van von Fransecky, trok van Saargemünd naar Pont-à-Mousson, 20 kilometer ten zuiden van Metz. Op de 9de augustus, werden de Duitse hoofdkwartieren opgezet te Saarbrücken, en op de 11de te Saint-Avold, in Frans gebied.

Napoleon III gaf dan het bevel over de Franse Legers over aan Maarschalk Bazaine. Het was inderdaad duidelijk geworden, dat Napoleon III niet dezelfde triomfen in het veld zou behalen als de vroegere Keizer Napoleon I. Napoleon III bezat gewoon niet hetzelfde genie als zijn voorganger in militaire leiding. Vermits hij niet zelf kon winnen, vond hij het beter dat de nederlagen zijn naam niet nog meer zouden bevlekken. Als er nog nederlagen moesten volgen, dan zouden die beter in de naam van de Veldmaarschalk Bazaine gebeuren. De staf van Napoleon III had meer vertrouwen in de militaire bekwaamheden van Maarschalk Bazaine dan in die van de vroegere President van Frankrijk, die keizer was geworden.

Op de 12de augustus, bereikte de Duitse cavalerie van het 2de Leger de bruggen ten zuiden van Metz nabij Pont-à-Mousson, nabij Dieulouard en iets later Nancy. Een groep van Duitse Uhlanen, lansiers, namen Nancy in, een stad van ongeveer 49.000 inwoners!
Maarschalk Mac Mahon had zich al verder zuidwaarts teruggetrokken.
Op de 8ste augustus, was het Duits Leger onder von Steinmetz de grens overgestoken, Frankrijk in.
Op de 14de augustus marcheerde het Frans Leger de stad Metz uit.
Op dezelfde 14de augustus waren de Franse Garde van generaal Bourbaki, het 2de Leger van Frossard, het 6de Leger van Sanrobert, en twee divisies van het 4de Leger onder Ladmirault, reeds naar de linkeroever van de Moezel gevlucht. Het 3de Frans leger van Generaal Decaen en de resten van het 4de Leger bevonden zich nog op de rechteroever, de oostelijke zijde van de rivier.

De Duitsers kwamen er aan! De leider van de voorhoede van het 7de Duits Korps, Generaal von der Golz, wou de Franse troepen beletten allen de Moezel over te steken. Wanneer hij probeerde de Fransen te stoppen, brak een nieuwe veldslag uit, die de Fransen de Veldslag van Borny noemden. De slag werd geleverd tussen Generaal Ladmirault en de troepen van de Duitse 7de en 1ste Korpsen onder Zastrow en von Manteuffel. De strijd duurde tot de avond, tot de Fransen zich terugtrokken tot achter de lijnen van de forten van de buitenste verdedigingen van Metz. Opnieuw waren de Duitse verliezen zwaarder dan de Franse verliezen! In totaal verloren de Duitsers 4.600 soldaten, tegen 3.400 voor de Fransen. Maar de Fransen waren weer op de terugtocht, niet de Duitsers! Opnieuw was de strategie van von Moltke ook die van von Clausewitz: duw naar de hoofdstad! Negeer de tegenslagen, aanvaard de verliezen, snel naar het ultiem doel. Voor de Duitsers betekende dat steeds maar verder te duwen naar Parijs, en de militaire krachten die poogden de vooruitgang te verhinderen, vernietigen.
De nieuwe veldslag liet toe aan het Frans leger om Verdun te bereiken. Maar het Duits Leger bleef zo op de Franse troepen inbeuken, om verder dieper in Frankrijk te dringen. De Duitsers namen de verliezen aan die hun vordering vergezelden.

De volgende dag, de 15de augustus, was een Herdenkingsdag aan Keizer Napoleon I in Frankrijk. Maarschalk Bazaine had twee grote wegen open om Metz te ontvluchten. De ene weg leidde zuidwaarts, over de dorpen Rézonville, Vionville en Mars-la-Tour naar Verdun, westwaarts. De andere weg liep parallel naar het noordwesten, over Doncourt, Conflans en Étain, eveneens naar Verdun. Het Frans Leger bewoog zich langzaam langs die beide routes.

Diezelfde dag van de 15de augustus, bereikten de 9de en 4de Franse Korpsen Saint-Marcel, ten westen van Metz, nabij Mars-la-Tour. Op de zuidelijke weg, bereikte de Franse cavalerie van de Divisie Forton slechts Vionville, waar de verkennersafdelingen van de Duitse cavalerie, reeds contact maakte met de Franse cavalerie, tot de grootste verrassing van de Fransen.
De Franse mars gebeurde verder op de 16de augustus. Keizer Napoleon III reed op de noordelijke route naar Verdun.

Aan Duitse zijde was de cavalerie Divisie Rheinbaben van het 2de Leger zich al aan de linkerzijde van de Moezel begeven naar Pont-à-Mousson. Zij zetten hun kamp op nabij de zuidelijke route van Metz naar Verdun.
Op die 16de augustus bewoog zich het 3de Brandenburgs Korps over de hoogvlakte van Gorze naar de zuidelijke route van de Fransen. Hun generaal had de opdracht het Frans Leger daar te doen blijven, en niet verder te marcheren! Hij vocht echter de tweede Slag rond Metz uit, de Slag van Vionville en Mars-la-Tour. De aanval van de Rheinbaben Cavalerie Divisie, komende uit het westen, verraste de Fransen volledig! De twee korpsen van Frossard en Sanrobert positioneerden hun frontlijn tegen het westen! De Brandenburgse ruiters vochten slechts tot tegen de middag. Ze veroverden Vionville en Flavigny, kleinere dorpen.
Tegen de middag, kwamen Franse versterkingen van het 10de Korps aan. Maarschalk Bazaine zelf bevond zich bij die troepen. Sanrobert besloot Vionville in het centrum weer te veroveren. De Duitse generaal bracht de 6de Cavalerie Divisie van Hertog Wilhelm von Mecklenburg bij. De Franse en Duitse troepen vochten een wrede slag, die lange tijd onbeslist bleef. Ook de Duitsers konden geen overwinning bekomen. Drie afdelingen of eskadrons van de Kurassiers, Regiment nummer 7 van Magdeburg, en 3 eskadrons van het *Uhlanen* regiment Nummer 16 van de Altmark, 900 ruiters, wierpen zich toen, geleid door de Generaal-Majoor von Brelov tegen het Frans Korps. Hun aanval kon in alle logica onmogelijk lukken, maar dat deed ze wel! De Duitse cavalerie brak door de vijandelijke batterijen van Pallasch en Lanse. Ze sloegen de Franse infanterie uiteen. De Franse infanterie verloor alle orde in die strijd. De Franse Cavalerie Divisie Forton kwam dan op het slagveld aan. De Duitse ruiters moesten zich terugtrekken, doorheen de massa's van de Franse infanterie. De Duitse cavalerie verloor een derde van haar mannen!
Niettemin was de beweging van het Frans centrum, van twee Legerkorpsen, gestopt!
Rond 15h00 in de namiddag, kwamen nieuwe Duitse versterkingen aan. Ze bestonden uit het 10de Duits Korps, dat na een lange mars aankwam. Die wierpen zich zonder te wachten in de veldslag.
Om 16h00, bevond Prins Friedrich Karl en zijn belangrijkste strijdkracht zich nog op een uur marcheren van waar de slag raasde.
Rond 18h00, kwamen nog meer Duitse regimenten aan bij de Duitse rechtervleugel. De veldslag duurde verder tot de nacht viel! De laatste schoten werden gehoord rond 22h00, nadat de slag gedurende 12 uren had gewoed!
De verliezen aan beide zijden bleven ditmaal ongeveer gelijk, en ze waren zeer hoog! Ongeveer 15.000 Duitsers en 16.000 Franse soldaten bleven gedood of zwaargewond liggen op het slagveld. De Duisters hadden de 120.000 Franse soldaten aangevallen met slechts 60.000 soldaten.

De twee legers zetten hun kamp op nabij het slagveld. Op de avond van die 16de augustus, bevond de weg van de terugtocht van het Frans Leger zich in Duitse handen! De Veldslag

van Mars-la-Tour, een bijzonder bloedige veldslag, eindigde onbeslist. Strategisch gezien echter, behaalden de Duitse generaals een overwinning. Ze hadden het Frans Leger opnieuw teruggeworpen, en hun weg naar Verdun afgesloten.

Voor zijn terugtocht had Maarschalk Bazaine toen nog slechts de noordelijke wegen over Conflans en Étain open. Bazaine kon nog verder naar het noorden trekken, maar hij had munitie en andere provisies nodig. Hij trok zijn strijdkrachten daarom dichter naar de versterkte plaatsen in deze delen van Frankrijk. Daartoe had hij minstens 24 uur nodig. Vóór die 24 uur voorbij waren, konden de Duitse generaals een strijdkracht samentrekken, die driemaal zo groot was als de strijdkracht die Bazaine de vorige dag in een strijd van 12 uur niet had kunnen vernietigen. Bazaine stond op het punt verpletterd te worden, en hij wist het.

Op de 17de augustus, kwam Koning Wilhelm I op het slagveld aan. De troepen die de vorige dag zo moedig hadden gestreden, kregen een dag rust. De nieuw aangekomen troepen bewogen zich verder, gericht tegen de routes waarlangs het Frans Leger wou terugtrekken. Op de 18de augustus, bereidden de Duitse generaals zich voor om opnieuw het Frans Leger aan te vallen met volle kracht. De koning nam het bevel over wat opnieuw een belangrijke veldslag, grote veldslag moest worden. De bevelen luidden zich te verzamelen op een heuvel ten oosten van Flavigny, een half uur ten zuiden van Vionville.

Op de 18de augustus stond het Frans Leger, nog steeds een formidabele strijdkracht van 14.000 soldaten sterk, op een hoogvlakte ten westen van Metz, op een lijn van Sainte-Ruffine, ten zuiden van de weg Metz-Gravelotte, naar Roncourt, ten noorden van de weg Metz-Briey. Van links naar rechts plaatsten de Fransen hun 2de, 3^{de,} 4de en 6de Korpsen van de Generaals Frossard, Leboeuf, Ladmirault en Sanrobert. De reserve- en de Gardetroepen stonden achter de linkerflank op de hoogtes van Plappeville. Maarschalk Bazaine bezette de hoogtes van Saint-Quentin achter zijn linkervleugel.

In de morgen van de 18de augustus, om 6h00, kwam Koning Wilhelm I aan op de hoogtes van Flavigny, vanwaar hij de veldslag kon leiden.
Het Duits Leger onder Generaal von Steinmetz, met het 7de en 8ste Korps, vormde de Duitse linkerflank. Het 2de Leger onder Prins Friedrich Karl plaatste zich tegenover het Frans centrum, en tegen de Franse rechtervleugel. Achter hen wachtten van rechts naar links het 9de korps, het Gardekorps, het 12de Saksisch korps, en achter hen steeds nog in reserve de 3de en 10de Korpsen.
De Saksers trokken op naar Sainte-Marie-aux-Chênes, op de weg Metz-Briey. De tactiek van de Duitsers was nu een beslissing af te dwingen aan de Franse rechtervleugel, de Duitse linker groepen. Tot dit kon verwezenlijkt worden, moesten de troepen van de Duitse rechtervleugel en van het centrum de vijand bezig houden.

Het centrum bevond zich te Vernéville. De artillerie van Hessen en van Schleswig-Holstein opende het vuur nabij 12h00 tegen het 4de Frans Korps. Om 13h00, volgde het vuur uit de batterijen van de Duitse rechtervleugel, komende van de hoogtes ten oosten van Gravelotte. Om 14h00 bracht ten noorden van Vernéville het Gardekorps haar artillerie samen. Ongeveer 230 kanonnen kwamen dan in actie. Deze schoten zonder ophouden naar de Franse vijand. De infanterie stapte dan pas vooruit, nabij Vernéville.

De beslissende actie van de dag was de beweging van het Saksisch Korps rond de rechtervleugel van de vijand. Het Saksisch Korps was al op mars geweest vanaf 6h00 in de morgen, en had 4 uur zonden stoppen gemarcheerd.
Aan de rechtervleugel en in het centrum van de Fransen, van Sainte-Ruffine tot Amanvillers werd zwaar gevochten. Het Frans Leger kon haar stellingen behouden. De Duitse aanvallen werden daar teruggeworpen! Het Frans Leger bleef echter staan in haar defensieve posities. Ze lanceerden nooit hun eigen offensief. Maarschalk Bazaine leek niets te vrezen aan zijn rechtervleugel, in het westen. Toch was het daar, te Sainte-Marie-aux-Chênes, Saint-Privat en Roncourt, vanaf 17h00, dat de bewegingen begonnen die beslisten over het verloop van de veldslag.

Te Sainte-Marie-aux-Chênes wachtte Prins August von Württemberg met de infanterie van de Koninklijke Garde tot het Saksisch Korps hun beweging rond het Frans Korps van Sanrobert had uitgevoerd. August beval dan de aanval op Saint-Privat. De Franse soldaten hadden het dorp omgevormd tot een ware citadel. Ze hadden kanonnen en *mitrailleuses* geïnstalleerd. Hun vuur was zo intens, dat de Duitse infanterie, ondanks zware verliezen, niet kon doorbreken. Ze moesten wachten tot de Saksische infanterie uit het noorden aanviel. De Duitse infanterie kwam rond 18h00 aan nabij Roncourt. De Fransen hadden dit dorp verlaten om zich te concentreren op Saint-Privat. De Duitse troepen lanceerden dan een nieuwe aanval. De Saksen vielen aan vanuit het noorden. De strijd was zeer hard. De Franse soldaten trokken zich huis na huis terug. Tegen 20h00, moesten ze dan toch hun stellingen verlaten en zich terugtrekken langs de wegen die hen nog open bleven. Ze vluchtten, doch niet naar Verdun.

Ondertussen had het Frans korps in het centrum hun stellingen bezet gehouden. Slechts in de avond, eveneens rond 20h00, viel de Franse linkervleugel de Duitse rechtervleugel vóór hen aan. Ze geraakten in de vallei van de Mance, tegen de bruggen ten oosten van Gravelotte. Daar faalde hun tegenaanval! Even later kwamen Duitse versterkingen uit Pommeren aan. De troepen van von Fransecky stopten de Fransen.
In de vallende duisternis zetten de Duitse troepen hun kamp op in het slagveld.

In de morgen van de 18de augustus, de volgende dag, trok het Frans Leger zich terug. De koning van Pruisen kon aan zijn Stafchef von Moltke melden, dat hij nu verzekerd was van de overwinning. Niettemin hadden de schermutselingen en het kanonvuur doorheen de nacht verder geduurd.

Gans deze strijd gebeurde in de omgeving van Metz. De mensen van de stad konden in de verte de lange colonnes van het Frans Leger op de terugtocht zien weg marcheren. De Veldslag van Gravelotte, de derde en meest beslissende veldslag rond Metz, was beëindigd. De Fransen werden verslagen. De Duitsers hadden een overwinning meer gewonnen. De legers van Napoleon III zouden Parijs niet kunnen bereiken.

De Slag van Gravelotte was de meest bloedige van alle veldslagen in de Frans-Duitse oorlog. Aan Duitse zijde werden 19.000 soldaten en 904 officieren gedood of gewond. Aan Franse zijde liepen de verliezen op tot ongeveer 12.000 mannen en 600 officieren. De Pruisische verliezen waren 15.400 soldaten en 700 officieren. De Saksische verliezen bedroegen

ongeveer 1.800 mannen en 90 officieren. De verliezen van de Pruisische Garde alleen al liepen op tot ongeveer de helft van de Pruisische verliezen, met 7.785 soldaten en 315 officieren!

De Slag van Gravelotte duurde ongeveer 9 uur. De Franse troepen werden teruggeworpen naar Metz. Zo veel Franse soldaten bereikten Metz, dat de provisionering van de stad niet lang kon duren. Gedurende minstens een week bleef het Frans Leger onbekwaam een poging te wagen om door de Duitse linies te breken.

Het verder Verloop van de Oorlog

Geleidelijk aan, hoewel nog zeer jong, maar door zijn verstandige, voorzichtige raad, was Kolonel Vincius gegroeid in de achting van Kroonprins Friedrich Wilhelm.
Op een dag, zeer laat in de avond, toen Haim alleen was met de kroonprins, en samen met hem in de tent van het hoofdkwartier zeer dicht bij het theater van de operaties zat, was de kroonprins eigenlijk meer zichzelf aan het afvragen hoe te manoeuvreren, dan vragen te stellen aan de kolonel van de staf naast hem.
Hij mijmerde, ‘wat nu? Wat doen we eigenlijk hier, rond Metz? We willen de stad voor ons. De stad vernietigen met onze zwaarste kanonnen is dus geen aanvaardbare optie. Wat, trouwens, zouden we kunnen doen met een stad waarvan de inwoners ons zouden haten om ze vernietigd te hebben? En dan is er nog de rest van Frankrijk! Wanneer zullen we het einde zien van deze verschrikking? Wanneer?’
De kroonprins bezat weinig theoretische kennis van de bewegingen van de troepen. Hij had niet echt een formele opleiding genoten in de oorlogskunst. Toch gingen zijn instincten als soldaat diep, en waren ze evenwichtig en correct. Dat kon ook gezegd worden van de instincten van Haim Vincius in de strijd. Hij bezat de natuurlijke instincten van de geboren strijder. Natuurlijk hadden daarom de kroonprins en Haim elkaar gevonden.
Haim voelde zich verplicht te reageren.

‘Clausewitz schreef dat het beste was snel naar de hoofdstad te bewegen. Metz kan omsingeld worden. De stad is niet zo groot. We kunnen eenvoudig de stad bewaken, en haar voorlopig aan haar lot overlaten. Ze is niet zo belangrijk voor de rest van de oorlog. Bazaine zit gevangen in Metz. Hij zal zich dat wel beseffen. Laat hem daar maar zitten! Wij zouden moeten verder trekken. Als ons doel, het doel van ons deel van het Pruisisch Leger is, het oostelijk deel van Frankrijk te pacifiëren, en onze open communicatielijnen veilig te houden, onze spoorwegen naar Duitsland, dan zouden we daarmee bezig moeten zijn. Clausewitz gaf de raad de vijand geen respijt te geven. Verder trekken, de rest van Lorraine veroveren, de Alsace en nog meer zuidelijker streken innemen, lijkt mij nu prioritair. Zolang de Fransen aan de loop zijn, zouden we hen moeten blijven achtervolgen en hen aan de loop houden. Of hen opsluiten in steden, zoals we met Bazaine deden. Welk gevaar kan Metz nog betekenen, wanneer ze omsingeld is? We hebben onze loopgrachten en batterijen aan haar poorten! De Franse soldaten binnen Metz zijn thans onmachtig, terwijl wij onze acties vrij kunnen verderzetten. Ik zou daarom zeggen: we bewegen verder, vernietigen alle strijdkrachten in het platteland, veroveren de kleinere steden, en laten gewoon de grotere steden, die moeilijk te veroveren zijn, terzijde. Het zal ons het leven van zeer veel soldaten kosten de grotere steden te veroveren, terwijl die strategisch weinig te bieden hebben. Wanner we al de regio’s in de

handen hebben, dan zullen de grote steden zoals rijp fruit wel in onze handen vallen. Er is geen betere aanmoediging om zich over te geven dan honger! Tevens, blijven zitten vóór een grote stad, zoals we nu doen, zonder nieuwe successen te behalen, kan slechts het moreel in onze troepen doen verlagen. Te meer, zittende, wachtende troepen, zullen weldra onder elkaar in opstootjes beginnen uit te breken. De corruptie zet zich in. Binnenkort zal er wel meer voedsel beginnen in te stromen, gestolen voedsel, geleverd door onze eigen soldaten, nog meer dan voedsel gesmokkeld door de Fransen. Neen, ik zeg, weer op stap, ons bewegen, maar een stalen gordel houden rond Metz!'

De kroonprins was verrast. Hij hoorde de naam van Clausewitz vermeld worden door Kolonel Vincius.
'Je hebt dus ook Clausewitz gelezen,' riep de kroonprins uit. 'Ik vroeg me al af of er wel iemand in mijn staf die teksten gelezen had. We hebben niet slechts tactiek nodig, ook strategie! Er ligt wel logica in het feit dat jij onder alle mannen dat gedaan hebt! Ik ben akkoord met je. Metz zal wel vallen, te gelegener tijd. We zouden inderdaad hier niet mogen treuzelen. We moeten natuurlijk troepen hier houden, en beletten dat voedsel van onze eigen strijdkrachten gestolen wordt. Onze soldaten willen glorie, vooruitgang, en glorie is wat we hen zouden moeten geven, niet luiheid. We moeten verder duwen. Misschien naar Châlons aan de Marne. Dit is ten minste ook in de richting van Parijs.'

Châlons aan de Marne, of beter Châlons-en-Champagne, is een goede optie,' beaamde Haim. 'Dat zal de Fransen op de loop houden. We zouden hun moreel verder blijven ondermijnen.'
'Jij hebt onze troepen gezien. Ik weet dat je de ganse dag gereden hebt, en heel lang ook in de nacht van de gevechten bij Gravelotte. Je was bevelen aan het uitdelen, maar niet noodzakelijk bevelen die van dit hoofdkwartier kwamen. Soms gaf je zelf bevelen, die wel gepast waren. We hoefden hen niet te herroepen. Je zag onze troepen strijden. Je was onder hen. Wat zeggen onze soldaten?'
'Ze zijn zeer fier over wat we tot nog toe gerealiseerd hebben, zo snel. Ze zijn uit op meer, uwe Hoogheid. We zouden waarlijk nu niet mogen stoppen. Vooruit! Vooruit! We moeten ons voeden op de drift, op de drang van onze soldaten de overwinning te behalen. Ze verlangen naar meer overwinningen.'
'Goed, goed. Overwinningen is wat we hen zullen geven. Er is natuurlijk een andere, een meer voorzichtige fractie in de staf. Ik houd er niet van te zeer voorzichtig te blijven op dit ogenblik. Onze drang om te overwinnen moet over onze vijand blijven rollen, thans. We mogen hen nu geen levensruimte geven, geen respijt! We moeten goed gebruik maken van onze Pruisische golf van enthousiasme. We zijn aan het winnen. We moeten blijven winnen. En inderdaad, Metz voor later houden.'
'Inderdaad,' knikte Haim.

Het gezicht van de kroonprins werd dan weer plots somber, 'onze vordering kost ons verschrikkelijke verliezen! Verschrikkelijk! Toch hebben we geen keuze. We moeten verder duwen, zoveel en zo snel mogelijk, om deze oorlog zo snel mogelijk te kunnen beëindigen. Hoe langer we moeten strijden, des te hoger zullen uiteindelijk onze verliezen oplopen. We moeten daaraan denken! We zijn gedoemd om te blijven strijden.'

De prins leek tot een beslissing te komen. Ze begonnen de details van hun beweging naar Châlons-en-Champagne te bepraten, de details van de bevelen die de volgende morgen moesten uitgedeeld worden. Haim moest slechts hier en daar een detail, een woord, toevoegen. Wanneer de prins alles bedacht had, het plan klaar, begon hij te geeuwen. Hij moest nog naar de Generale Staf om zijn ideeën te verdedigen. Haim Vincius nam afscheid. Het leger zou morgen weer bewegen!

De Saksische cavalerie verbrak alle militaire communicaties tussen Metz en Thionville. Sinds de 19de augustus, had Maarschalk Bazaine geen telegraafverbindingen meer met de buitenwereld. Het Duits Leger omsingelde Metz, en plaatste een nieuw systeem voor eigen verdediging op, met loopgrachten en batterijen. De ring rond Metz werd schier onneembaar. De wegen en de bruggen werden geblokkeerd. Zou Metz onder kanonvuur komen te liggen? Een strijdkracht van minstens 160.000 soldaten onder de leiding van Prins Friedrich Karl, met zeven Pruisische legerkorpsen, omsingelde Metz. Meer versterkingen kwamen uit Duitsland aan.

Met de rest van de Duitse troepen, het Gardekorps en 4 cavalerie divisies, werd een nieuw leger gevormd, het Leger van de Maas, geplaatst onder de leiding van de Prins Albert van Saksen. Generaal von Steinmetz diende zijn ontslag in na de Veldslag van Gravelotte. Generaal Manteuffel verving hem, maar het opperbevel bleef bij de Saksische prins. Dit leger, samen met het Legerkorps van de kroonprins van Pruisen, zou blijven opereren tegen de resten van het Frans Leger geleid door Maarschalk Mac Mahon. Het Leger van de Maas en het 2de Leger hadden in totaal samen meer dan 240.000 soldaten verzameld.

De troepen van de kroonprins hadden toen hun hoofdkwartier in de mooie stad van Nancy. Hun divisie van Baden was naar het zuiden gedrongen om Hagenau te bereiken op de 7de augustus. Ze veroverden de stad bij verrassing, en marcheerden verder om Strasbourg te bereiken op de 12de augustus. Ze omsingelden die stad op de 15de. Op de 9de en 10de, werden de forten van Pfalzburg en Bitche omsingeld. Op de 12de, in de avond, gaf ook de stad Lunéville zich over aan de prins. Op de 16de was de kroonprins te Nancy, om aan de bevolking de pijnlijke eisen van de oorlog uit te leggen. In een proclamatie van de 16de augustus, verklaarde de kroonprins dat Duitsland een oorlog voerde tegen de keizer van de Fransen, niet tegen het Frans volk.
De 3de en 4de Duitse Korpsen marcheerden dan naar Châlons. Ze namen eerst ook de forten van Toul in. Ze omsingelden ook die stad, maar veroverden ze niet, omdat ze te goed verdedigd werd en niet gemakkelijk kon ingenomen worden. De troepen namen de weg naar Vaucouleurs, naar het noorden van Toul.
Op de 23ste augustus, zette de Pruisische Kroonprins zijn hoofdkwartier op te Ligny-en-Barrois. De koning van Pruisen hield toen zijn hoofdkwartier te Bar-le-Duc. De koning kwam naar Ligny op de 24ste, om een bezoek aan zijn zoon te brengen. Dezelfde dag kwam het bericht dat de Fransen ook al Châlons-en-Champagne hadden verlaten.

Haim Vincius was niet aanwezig in het hoofdkwartier van de kroonprins wanneer Koning Wilhelm I daar aankwam. Haim was weer aan het rijden in het platteland, tussen de dorpen en steden. Hij was aan het verkennen om zich een helder idee te vormen van welke

strijdkrachten de vijand nog geplaatst had in de weg van de Duitse Legers, vooral in de richting van Parijs.
Hij had er veel van genoten te Nancy ingekwartierd te worden bij een handelaar van Nancy, een zeer goedmoedige man. Nancy was een prachtige stad, meende Haim. Het Wenceslas Plein was indrukwekkend. Goede wijn, goed gezelschap. Hij genoot van zijn verblijf daar, zo lang hij kon.
Haim bracht het nieuws en zijn meningen over de situatie van de legers naar de Pruisische generaals in het hoofdkwartier. Hij hield regelmatige besprekingen over dezelfde onderwerpen met de kroonprins.

Op één van die avonden weer, sprak de prins Haim Vincius direct en vrank aan. Friedrich Wilhelm wist dat Haim een Jood was. Haim knikte en bleef plots op zijn hoede. De kroonprins had hem een verklaring gegeven, eerder dan een vraag gesteld.
De kroonprins vervolgde, ‘je bekeren tot het Christendom zou de zaken gemakkelijker maken en je promotie versnellen.’
Dat was een suggestie, een koninklijke wens, en een intrinsieke belofte.
‘Ik ben me daarvan bewust,’ antwoordde Haim. Hij was een uitleg verschuldigd aan de kroonprins.
‘Ik ben inderdaad een Jood. Ik ben een niet zeer praktiserende Jood. Ik houd mijn godsdienst echter in respect. Ik geloof dat het beter is een godsdienst te hebben, dan geen, en ik eer mijn godsdienst. Het is de godsdienst van mijn voorvaderen. Wanneer je godsdienstig bent, dan kun je niet anders doen dan horen over de basiswaarden van het leven, van het samen leven, en over het respect dat je moet hebben jegens andere mannen en vrouwen. Die waarden worden aan ons, Joden, gegeven in elke ceremonie. Mijn vader bekeerde zich. Hij is nu een Evangelist. Hij trouwde met een edelvrouw die Leandra von Chrapitz heet. Hij woont in het Chrapitz domein en kasteel, nabij Thorn. Ik, heb een broer, een jongere broer, die zich eveneens bekeerde. Hij is nu een Katholiek. Hij bekeerde zich om een vrouw van Bremen te kunnen trouwen.’
De kroonprins keek verrast op, en legde zijn pen neer.
‘Ik zou kunnen doen zoals mijn vader,’ vervolgde Haim al glimlachend. ‘De God van de Joden moet ook de God van de Christenen zijn. Maar mijn vrouw is Joods, en ze heeft een karakter!’
De kroonprins glimlachte.
‘Mijn schoonvader is een vrome Jood, ook. Hij is de eigenaar van de Goldstern en Vincius Uitgeversmaatschappij te Berlijn. Hij en mijn vrouw, zijn enig kind, en ik, wij beheren de firma. Mijn vrouw zou me niet graag volgen in een bekering, en mijn schoonvader zou kwaad worden als ik veranderde van geloof. Ik heb respect voor mijn geloof. Ik ben Jood omdat ik zo geboren ben. Ik meen dat het beter is mijn voorouders te eren, dan te bekeren voor zuiver wereldse en eigen voordelen en redenen!’
‘Dat is een eervolle verklaring,’ was de kroonprins ermee eens.
De kroonprins lachte, ‘en het is beter op elk ogenblik de vrede te bewaren met zijn echtgenote! Ik deel dezelfde mening met je daar.’
De kroonprins sloeg Haim op de schouders. Hij schonk twee glazen sterke drank uit.
Ze klonken de glazen tegen elkaar, ‘op onze vrouwen!’
De kroonprins trok aan zijn lange, rechthoekige baard. Hij deed dat dikwijls wanneer hij nadacht.

Haim zat weer op zijn gemak.
‘Bismarck zei me, dat hij zonder godsdienst is,’ nam de kroonprins Haim in vertrouwen. ‘Hij spreekt toch veel over God en geloof. Hij zei me dat hij alle politici in lange rokken wantrouwde, of ze nu vrouwen of priesters waren!’
Ze lachten weer.

De kroonprins werd dan weer ernstig.
‘Ik heb je vrouw gekend,’ zei hij plots.
Haim reageerde niet. Hij verstijfde.

‘Leah Goldstern bracht vroeger boeken naar mijn vrouw. Wij praatten ook. Ik herinner me haar nog goed. Ze was zeer verstandig. We werden vrienden. We werden gewoon aan onze gesprekken. Wees gerust, we hadden geen verhouding. Je bent mijn Uriah de Hittiet niet. Maar plots, na een bezoek van haar in West-Pruisen, Graudenz, geloof ik, verdween ze van het hof. Ik zag haar niet meer weer. Ik wist dat ze met je getrouwd was.’
Haim had de kroonprins met verbazing aangehoord. Leah had hem niets daarvan verteld. Hij begreep waarom. Was er toch meer aan de hand geweest dan beiden wilden erkennen? Haim bleef zwijgend zitten. De kroonprins zweeg ook. Ze dronken.
Friedrich Wilhelm zei dan nog, ‘jullie liggen nauw aan mijn hart.’
Zijn ogen werden donker.
‘Het verleden moet rusten,’ zei hij dan, Haim weer aankijkend. ‘Er is werk!’
Haim knikte. De kroonprins en Haim spraken tot laat in de nacht verder over wat Haim gezien had in het Frans platteland en op de wegen. Ze spraken verder over de troepenbewegingen van de volgende dag.

Vanaf de periode tussen de 11de en de 13de augustus van 1870, verloor Keizer Napoleon III alle autoriteit in de hogere kringen van het Frans parlement. De Minister van Oorlog Graaf Palikao, kondigde aan dat Maarschalk Leboeuf ontslagen was. Het opperbevel over het leger werd overgedragen aan Maarschalk Bazaine. Maar de Duitse troepen stonden tussen Bazaine en Parijs!
Op de 13de augustus, sprak voor het eerst de Franse politicus Léon Gambetta over de afzetting van Napoleon III uit zijn militaire functies.
Slechts rond de 25ste augustus kregen Gambetta en het Frans Parlement min of meer de waarheid te horen over de verschrikkelijke verliezen van Bazaine. En Bazaine was de gevangene van Metz! De Franse Regering van Saint-Cloud kon nog wel telegraferen met het leger van Mac Mahon, waar ook de Franse keizer in bleef.

De keizer had Metz verlaten op de 14de augustus, en de nacht van de 15de naar de 16de doorgebracht nabij Gravelotte. Daarna was hij gevlucht om niet gevangen genomen te worden door de Duitse cavalerie. Hij was met zijn zoon aangekomen te Châlons-en-Champagne in de avond van de 16de. Hier vond hij de troepen van de Generaals Doncrot, de Failly en Trochu. Met nog enige andere brigades, telde hun leger ongeveer 120.000 soldaten. De keizer was ziek, had samen met zijn autoriteit alle energie verloren. Hij besliste over niets meer, en bleek totaal nutteloos voor iedereen.
Op de 17de augustus hielden de Fransen een oorlogsraad te Châlons. Op deze vergadering waren aanwezig de keizer, zijn zoon, Mac Mahon, en de Generaals Schniz, Berthout en

Trochu. Dezen meldden aan de keizer dat hij het leger niet meer beval, en ook Frankrijk niet meer. De keizer, zeiden ze, moest eerst ofwel nu het leiderschap van de Franse Regering weer opnemen, of het bevel over het leger. Het ene of het andere. Napoleon koos voor de regering. Daarom zou hij terug naar Parijs moeten! Generaal Louis Jules Trochu werd dus aangeduid om de terugkeer van de keizer naar de hoofdstad voor te bereiden. Daarom werd hij benoemd tot Gouverneur van Parijs. Generaal Mac Mahon zou later de keizer in Parijs volgen.
Louis Trochu reed inderdaad naar de hoofdstad. Maar in de *Tuileries* wilde niemand nog horen over de terugkeer van Napoleon III tot de politieke macht. Ze wilden Napoleon ook niet in Parijs zien! En ze wilden eveneens niet horen over de terugtocht van het strijdend leger naar de hoofdstad. De keizerin en regentes vreesde voor een nieuwe revolutie.

Op de 20ste augustus gaf Generaal Mac Mahon aan de Franse troepen het bevel om uit Châlons weg te marcheren. Hij wou de troepen richten naar Reims. Op de 24ste augustus begaven dan 150.000 Franse soldaten zich naar Rethel en naar de Maas stroom. Op dezelfde dag beval de koning van Pruisen zijn Duits hoofdleger ook naar de Maas. Oorspronkelijk hadden de Duitsers wel besloten om naar Châlons te marcheren. Maar op de 24ste augustus, hoorde het Duits Leger van de terugtocht van de Franse troepen naar Reims. De nieuwe bevelen voor de Duitse troepen werden dan om eveneens naar het noorden te marcheren, naar het Frans Leger toe. De legers van de Kroonprins van Saksen, het Gardekorps en het Beiers korps zetten zich dadelijk op mars naar het noorden.
Op de 25ste augustus staken de Duitse troepen de Maas over naar het noorden, net ten zuiden van de vesting Verdun. Verdun kon niet veroverd worden. Ze werd te sterk verdedigd. Maar het doel van de Duitse troepen was om de Franse troepen steeds verder noordwaarts te duwen, weg van de hoofdstad, en om de Franse troepen daar ter plaatse te houden.
Op de 27ste augustus bevond het 3de Duits Leger zich te Sainte-Menehould op de rivier de Aisne, aan de westkant van het *Argonne* Woud. De Duitsers wisten dan dat de Fransen ofwel naar België aan het vluchten waren om zich daar over te geven, ofwel ergens een nieuwe stelling wilden innemen om een slag te leveren. De Fransen zouden ergens blijven tussen Carignan en Charleville-Mézières, nabij of in Sedan.

Een nieuwe veldslag, misschien de laatste, zou moeten gestreden worden.

Sedan

Op de 30ste augustus volgde het belangrijkst drama van de Frans-Duitse Oorlog.
De Duitse troepen beten overal waar ze konden in de Franse divisies. Het Frans 5de Korps marcheerde naar Beaumont, naar de Maas. De Franse troepen marcheerden tijdens de nacht om de Duitsers te vermijden. Ze zetten een kamp op om te eten in Beaumont-en-Argonne. Op dat ogenblik ontdekten de Duisters hen. De Fransen hadden wel een punt bereikt waar ze de Maas konden oversteken, maar ze moesten 3.000 gevangenen en meer dan 20 kanonnen achterlaten aan de Duitsers.
Het 7de Frans korps van Generaal Donay bevond zich te Villers-sur-Meuse, waar zij eveneens aangevallen werden door de Duitse troepen. Ze verloren er al hun voorraden aan een Beierse infanteriedivisie van het Korps van de Duitse Generaal von der Tann. Andere, gelijkaardige schermutselingen hadden plaats op verschillende plaatsen langs de Maas. De koning van Pruisen hield toen zijn hoofdkwartier te Buzancy. Hij beval de Duitsers, het leger van de

Maas, verder door te dringen. De Duitse troepen bleven de linkervleugel van de vijand teisteren, en dwongen het Frans leger oostwaarts te trekken.

Het Duits hoofdkwartier lag dan in Vendresse. De grote veldslag die de Duitsers weer zochten, kon gestreden worden nabij Sedan op de 1ste september.
De Beierse troepen vielen aan in de morgen. Ze sloegen hard in tegen de Franse rechtervleugel, tegen het Korps van Generaal Lebrun nabij Bazeilles, net ten zuiden van Sedan. De slag duurde daar 6 uur, en werd ten slotte woest en meedogenloos gestreden in de brandende dorpen.

Om 7h00, terwijl die gevechten nog bezig waren, kwam de Franse Maarschalk aan op de hoogtes tussen Bazeilles en La Moncelle, net ten noorden van Bazeilles.
Mac Mahon werd daar getroffen door een schrapnel van een granaat. Hij moest het slagveld verlaten. Generaal Ducrot nam het Frans bevel over, maar Generaal Wimpffen was ouder, en eiste het leiderschap op. Er volgde enige verwarring in de Franse troepen over wie nu werkelijk in bevel was.
De veldslag ontwikkelde zich over de ganse lengte van de Givonne rivier, van Bazeilles tot aan het dorp dat eveneens Givonne genaamd werd, ten noorden van Sedan.
Rond 10h00 bereikte ook de Pruisische Garde Givonne. De veldslag groeide nog in intensiteit. De Duitsers wonnen veel kanonnen, en maakten ook veel gevangenen. Die gevechten hadden plaats ten oosten van Sedan.
Aan de westkant van Sedan, kwamen troepen aan van het 3de Duits Leger, van het 11de en het 5de Korps. Zij vielen direct de linkervleugel van de vijand aan. De Fransen stonden daar met de rug al tegen de versterkte stad. Achter hun kanonnen bewogen zich de Franse troepen van Generaal Donay. De Pruisen brachten snel kanonnen aan tegen de Fransen. De bevelen van Generaal Donay waren om elk Frans kanon dat nog kon schieten te brengen naar de hoogvlakte van Illy, maar die bevelen konden niet meer uitgevoerd worden. De Pruisische artillerie stopte hen. Dan probeerden elf regimenten Franse cavalerie een tegenaanval te lanceren, maar de Duitse infanterie decimeerde hen meedogenloos.
De weerstand van de Franse troepen rond Sedan werd overal gebroken.

Tussen 14h00 en 15h00 in de namiddag, stelde Generaal Wimpffen voor aan de keizer om in het midden van een duizendtal mannen naar Montmédy te vluchten. De keizer vond die inspanning doelloos, tevergeefs. Hij weigerde ook andere dergelijke voorstellen om het leger te verlaten.
De Slag van Sedan, eigenlijk een reeks gevechten, eindigde rond 15h00. De Franse troepen liepen in chaos de stad in. Na 16h00 waren geen Franse troepen nog bekwaam te strijden. In de straten van Sedan heerste de grootste wanorde.
Het Duits Leger richtte 600 kanonnen naar de versterkte stad. Achter de kanonnen stonden zeven en half Duitse Legerkorpsen, klaar om de laatste aanval uit te voeren. Tegen 15h00 al, had Keizer Napoleon III de vlag gehesen ten teken dat hij wou onderhandelen.

De keizer zond Generaal Lebrun naar de Duitsers. Onderweg ontmoette Lebrun de generaal Wimpffen, die de dag wou eindigen met een laatst vertoon van bravade. Hij wou proberen door het Duits Leger te breken en naar Montmédy optrekken. Zijn soldaten verlieten hem snel. Ze lieten hem alleen vooruit stormen!

Rond 17h00, brachten de Duitsers Beierse batterijen naar Vilette, aan de noordwest kant van Sedan om de stad te beschieten. Sedan stond snel in lichterlaaie.

De koning van Pruisen zond dan een stafofficier om de overgave van Sedan te eisen. Die officier werd gebracht naar Napoleon III in hoogsteigen persoon. De Duisters wisten niet dat de Franse keizer zich in Sedan bevond.

Te 19h00 kwam de Franse Adjudant-Generaal Reille naar de koning van Pruisen met een handgeschreven brief van de keizer. Napoleon III schreef dat hij zich wou overgeven aan de Pruisische koning. Wilhelm I bevond zich toen op de hoogtes van Sedan, met de Generaals von Moltke, von Roon en Blumenthal, met de kroonprins, met Bismarck en met andere Duitse soevereinen. Onder de mannen van dit hoofdkwartier reed Kolonel Haim Vincius. Haim was getuige van een gebeurtenis die niemand zich had kunnen inbeelden, of zelfs voor mogelijk had gehouden. De Duitsers maakten van de Franse keizer hun gevangene.

In de nacht van de 2de september te Donchéry, op de Maas, net ten westen van de stad Sedan, vergaderde de laatste bevelhebber van het Frans Leger van Châlons-en-Champagne, Generaal Wimpffen, met de Generaal von Moltke en met Graaf Bismarck. Von Moltke dreigde ermee alle Duitse batterijen het vuur te laten openen op Sedan, na het einde van de korte wapenstilstand. Die was bepaald voor de 2de september om 9 uur. Von Moltke eiste de onvoorwaardelijke overgave van het Frans Leger.
Generaal Wimpffen riep een Oorlogsraad bijeen. Wimpffen legde de situatie uit aan de verzamelde Franse generaals. De volgende morgen, reed de Franse keizer naar Donchéry, naar Minister-President von Bismarck.
Bismarck vroeg of Napoleon III de capitulatie van Frankrijk met hem kon onderhandelen. Napoleon antwoordde dat hij een gevangene was, en daarom geen overgave van Frankrijk kon onderhandelen. Hij verwees naar het regentschap in Parijs. De keizer wou daarna toch zelf onderhandelen met de Duitse Koning Wilhelm. Die onderhandelingen konden plaatshebben in het Kasteel Bellevue nabij Sedan. De onderhandelingen eindigden vóór de namiddag. Napoleon gaf het Leger van Sedan over.

Het Duits Leger maakte te Sedan 83.000 Franse soldaten tot hun gevangenen, onder wie 2.866 officieren, 40 generaals en 230 stafofficieren. De Slag van Sedan en omgeving kostte aan de Fransen 13.000 doden en gewonden, en 25.000 niet-gewonde gevangenen. Tot 3.000 Franse soldaten vluchtten over de Belgische grens heen en stelden zo hun levens en hun vrijheid veilig. Ongeveer 10.000 mannen verdwenen gewoon. De Duitsers wonnen 184 kanonnen, gebruikt voor de verdediging van Sedan, 350 veldkanonnen, 70 mitrailleuses, en 12.000 paarden. Het hoofdleger van Frankrijk, in totaal 140.000 mannen, bestond niet meer.

De Duitsers verloren 9.860 soldaten, van wie 1.310 stierven. Ze hadden opnieuw een grote overwinning behaald.

Napoleon III werd rond de middag naar Koning Wilhelm I gebracht. Hij sprak met de koning tot ongeveer 3 uur in de namiddag, en werd dan onder escorte overgebracht naar het Kasteel Wilhelmshöhe nabij Kassel. Het volledig Frans Leger van Châlons werd gevangen genomen.

‘Wat nu vreemd is,’ dacht Kolonel Vincius, ‘is dat we het hoofd van de staat gevangen genomen hebben, en toch is de oorlog niet beëindigd. Hoe weinig logisch! Wie is dan die Keizer Napoleon, die zijn natie verloren heeft, en toch blijft zijn land verder strijden, alsof hij nooit bestond! Ik neem aan, dat Frankrijk nu weer een republiek is, in de vorm van een regering die Frankrijk had vóór het een keizerrijk werd. Frankrijk is geen keizerrijk meer, al is dat niet officieel afgekondigd. Hoe gemakkelijk kan een keizer afgezet worden! Frankrijk is een verslagen land. En toch, hoeveel veldslagen moeten we nog strijden en winnen, vóór de staat zich aan ons overgeeft? Moeten we een beleg plaatsen aan Prijs, Bordeaux en Lyon met de wapens veroveren, en iedere andere stad die enige soort van Franse regering kan houden? Moeten we ons een weg banen naar de Middellandse zee? Dit land is groot! Hoe lang zal het nog duren, tot Frankrijk zich overwonnen verklaart? Wie kan trouwens nu zo’n verklaring geven? Ondertussen blijven de doden zich opstapelen!

Na Sedan

Frankrijk had nog steeds haar Leger van de Rijn te Metz!
Die troepen werden in de stad omsingeld door Duitse troepen. De Fransen probeerden wel uit te breken, vooral naar het noorden. Al die pogingen faalden, hoewel de veldslagen die volgden, vooral de poging van de 31ste augustus, leidde tot de dood van 3.000 Duitse soldaten. De Fransen verloren 3.500 soldaten. Na die gefrustreerde campagne moesten de Fransen alle hoop opgeven ooit Metz te verlaten met opgeheven hoofden. De Maarschalk Bazaine zat gevangen in de val die Metz was. Hij kon niet langer de stad bevoorraden, de stad waarin zich 150.000 soldaten van zijn leger hun toevlucht hadden gezocht. Metz zag zich gedoemd zich snel over te geven.

Ook op zee leverde de Franse vloot geen succes op. Na 66 dagen doelloos rond te hebben gevaren in de Baltische Zee, keerde de vloot terug naar Cherbourg. Niet één Franse soldaat had voet aan wal gezet op Duits gebied langs de Baltische Zee.

In Parijs heerste er chaos. Keizerin Eugénie verliet Frankrijk na de gevangenneming in Duitsland van haar echtgenoot. Ze vluchtte Parijs uit. Ze bereikte in een koets een kleine haven nabij Trouville. Daar klom ze aan boord van een privé jacht, dat haar naar Engeland bracht. Ze zou nooit terugkeren naar enige autoriteit in Frankrijk.

Een verdedigingscomité van de regering nam de macht over in Parijs. Dat comité was nu de nieuwe, zelf benoemde regering. Laat op de 4de september, gebeurde een nieuwe revolutie te Parijs. In de avond, publiceerde de nieuw gevormde regering een proclamatie. Frankrijk werd weer een republiek. Ze schafte de keizerlijke dynastie af. Jules Favre werd Minister van Buitenlandse Zaken, Gambetta Minister van Binnenlandse Zaken. Generaal Leflô werd gepromoveerd tot Minister van Oorlog, Admiraal Fourichon werd Minister van de Marine. Crémieux bekwam het Departement van Justitie, Picard van Financiën. Minister van de Cultussen en van Religieuze Zaken, met het Onderwijs, gingen naar Jules Simon. Magnin kreeg Handel en Landbouw. Ongeveer 8 tot 10 mannen benoemden zich aldus zelf tot de regering van Frankrijk. De nieuwe regering was een republikeinse regering. Hoewel ze zich grotendeels zelf benoemde, nam ze en leek ze ook wel de macht en de autoriteit van Frankrijk te verkrijgen.

In 1870 had Parijs een bevolking van ongeveer 2 miljoen mensen. Rond de hoofdstad van Frankrijk bevonden zich meerdere verdedigingscirkels van versterkte stellingen. De Voorlopige Regering bereidde zich voor op een beleg in regel. De reguliere Franse troepen in de stad telden ongeveer 65.000 soldaten en ongeveer 15.000 marine troepen. Nog andere mannen werden nu opgeroepen tot de wapens: douaniers, pompiers, gardes van alle soorten, ongeveer 100.000 mannen meer. Nog andere civiele gardes konden samen bijkomende 100.000 mannen leveren. In totaal, bracht Parijs een leger van ongeveer 400.000 mannen op de been, een belangrijke strijdkracht. Uit die massa soldaten, vormde de regering drie legerkorpsen.
Het 1ste Korps bestond uit de 266 bataljons van de Nationale Garde. Die werden geplaatst onder de leiding van Generaal Thomas.
Het 2de Korps zou geleid worden door de Generaal Ducrot, het 3de Korps door Generaal Louis Trochu.
Het beleg van Parijs zou ten slotte nog 132 dagen duren, meer dan 4 maanden. De soldaten van Parijs hadden niet voldoende wapens, geen goede officieren en geen getrainde strijders. Toch waren zij het die de hoofdstad moesten verdedigen.

De Duitse troepen marcheerden naar Parijs vanaf de 4de september 1870, geleid door de kroonprins en door Prins Friedrich Karl. Op de 10de september gaf de versterkte stad Laon zich over. De stad lag op de weg van de Duitsers naar Parijs. Op de 15de bereikte de Duitse cavalerie Corbeil. Op de 17de werden de laatste spoorwegen van en naar Parijs afgesloten. Op de 19de, zette de koning van Pruisen zijn hoofdkwartier op te Ferrières, in een kasteel van de Baron Jacques de Rothschild. Op de 20ste september, kon de kroonprins zijn eigen hoofdkwartier onderbrengen in Versailles!

En zo gebeurde het, dat de Kolonel Haim Vincius zijn intrek nam in Versailles en het paleis kon bezoeken. Het glorievol vroeger paleis van Koning Lodewijk XIV, hield honderden kamers. De meeste van die kamers werden ooit gebruikt door de edellieden en edelvrouwen van Frankrijk. Ondanks hun hoge status, en ondanks het feit dat ze eigenaars waren van grote kastelen en domeinen elders in het land, leefde de adel hier in werkelijk kleine appartementen, slechts voor de eer nabij de zon te wonen, nabij de koning van Frankrijk.
Dit soort van architectuur was volledig vreemd aan de natuur van Haim Vincius. Er bestond geen Joodse adel! De Joden kenden wel een burgerij, natuurlijk, opgebouwd door de macht van het geld, maar ze erkenden geen titels van adel in hun gemeenschappen. Ze hadden geen echt gevoel voor dynastieën van adel.
Haim vond zich in een vreemde wereld van voorbije en lang vergane glorie en macht. Hij kon de aantrekkingskracht van die wereld niet delen. De Duitse generaals en de twee veldmaarschalken, de Prinsen Friedrich Wilhelm en Friedrich Karl, namen de grootse kamers van het Paleis van Versailles in, alsof ze niets minder verdienden. Ze voelden zich thuis in deze omgeving, die niet zo verschillend was van wat ze gewoon waren te Berlijn of Potsdam. Ze voelden zich hier zelfs meer op hun plaats dan de vroegere presidenten van de Franse Republiek, meer in hun natuurlijk element zelfs, dan de zogenaamde Keizer Napoleon III. Die Napoleon kon trouwens aanspraak maken op minder adel dan de Duitse hovelingen, en zeker dan de Koninklijke Familie van Pruisen.

Haim kon nu openlijk praten over zijn indrukken en gevoelens met de kroonprins van Pruisen. Friedrich Wilhelm had de gewoonte overgenomen om af en toe al zijn adjudanten en dienaars weg te sturen uit zijn kamers, om lange avondgesprekken te houden met zijn Kolonel Vincius. Dat werden zijn ogenblikken van herbronnen. De kroonprins zei dat ook zo aan Haim. Hij hield vooral van de uren, gedurende dewelke hij Haim hoorde vertellen over zijn leven als een eenvoudige luitenant in Thorn, van de pijnen en de geneugtes van de Germaanse soldaat. Dikwijls, in het verleden, had Friedrich Wilhelm zijn opinies over de bewegingen van de troepen en van de veldslagen die moesten komen, veranderd door de informatie, de verhalen en de raad van Kolonel Vincius.

Haim dwaalde doorheen de zalen van het paleis van Versailles. Hij bewonderde de versieringen, de grootsheid van de vele schilderijen, de rijkdom van de standbeelden, de pracht van de oude zalen die nog steeds schitterden. Hij moest zich een geprivilegieerde man voelen. Hij begreep goed, hoe uitgelaten en machtig de Pruisische Koninklijke Familie zich nu moest voelen om zich bekwaam te weten de meesters van de wereld te zijn. Tot hoever echter, konden het Duits hof en hun generaals, zich echt de eigenaars menen van deze pracht? De Duitse overwinning was tegen dan al wel verzekerd. Maar konden de Duitsers zich echt de eigenaars noemen van dit paleis en van de magnifieke tuinen? De oorlog was nog lang niet over! Versailles was wat het Frans volk had verwezenlijkt, niet slechts de visie en het geld van enigen, van de leiders van de natie.

Een stem in de geest van Haim waarschuwde, ‘let op! Dit is slechts een tijdelijke bezetting. Er zal een vredesverdrag komen, en dan zullen het hof van Pruisen en de generaals dit weer moeten verlaten. We zullen allen gelukkig en wel terugkeren naar Berlijn en dit alles vergeten. Zouden we niet moeten kijken en vooral, leren? Kunnen we van Berlijn een stad maken om trots op te zijn, zo glorievol en prachtig als Parijs en Versailles? Wat kunnen de vele duizenden mannen van wie de lichamen nog liggen te verrotten in de bossen en in de velden van Oost-Frankrijk van ons denken, wanneer we na een tijd, wij, de bezoekers, weer naar Berlijn zullen vertrekken met onze legers, onze kanonnen en onze vlaggen? Was dit al die gedode mannen waard? Zijn we niet zo arm als voorheen? Wat dan, is de zin van de oorlog? Streden we uiteindelijk niet slechts voor de glorie van één man, onze koning? Tot op welke hoogte is de koning Duitsland en Pruisen zelf?’

Tijdens het Beleg van Parijs

De kroonprins van Saksen bezette het noordoosten van Parijs. Grote en kleine schermutselingen hadden plaats vanaf de 19de september tussen de Duitse en Franse troepen. Die waren wel niet van een groot belang in de algemene situatie, maar ze werden best gewonnen door de Duitsers! De Duitsers hielden trouwens slechts beperkte strijdkrachten te Parijs, 6 Legerkorpsen van in totaal 122.000 infanteristen, 24.000 cavalerie en 662 kanonnen. De Duitsers groeven een eigen ring van versterkingen uit rond Parijs. Ze maakten gebruik van oude kastelen, herenhuizen, grote huizen van de burgerij, en boerderijen.

Onderhandelingen tussen de twee legers begonnen reeds op de 20ste september. Jules Favre ontmoette Otto von Bismarck te Ferrières. Bismarck eiste Strasbourg, Alsace en Lorraine op voor Duitsland. De Fransen weigerden die eisen, en de oorlog ging verder.

Wat nog moest komen was de laatste Slag voor Parijs, het einde van het beleg aan Metz, verdere schermutselingen op het front in het oosten en meer zuidwaarts, alsook de campagnes rond de Loire stroom.

Op de 23ste september gaf de stad Toul zich over aan het Duits Leger. Het Frans garnizoen van 2.300 soldaten werd gevangen genomen. De Franse officiers werden vrijgelaten op hun woord van eer om nooit nog tegen het Duits leger te strijden.
Strasbourg gaf zich over op de 27ste september. Het Frans garnizoen in de stad bedroeg ongeveer 17.000 soldaten, die alle gevangen genomen werden. Weer werden de officieren vrijgelaten op hun woord van eer. In dit beleg verloor het Duits Leger toch nog 750 mannen en 45 officieren. De stad had 85.000 inwoners. Ze werd verdedigd door de Franse Generaal Uhrich.

Het 14de Korps van de Duitse soldaten, geleid door Generaal von Werder, kreeg het bevel het hoogste deel van de rivieren de Seine en de Marne te veroveren. Tezelfdertijd kwam een nieuwe reserve divisie uit Duitsland aan, geleid door de Generaal von Schmeling, om te opereren tegen de overblijvende versterkingen van de Fransen in de Alsace en in Lorraine. Generaal von Werder marcheerde naar die regio's met nog andere troepen vanaf de 10de oktober 1870.

Aan het begin van oktober van 1870, kon Veldmaarschalk von Moltke beweren dat de oorlog beëindigd was. Hij had slechts gedeeltelijk gelijk. Grote schermutselingen, die veel doden eisten en veldslagen konden genoemd worden, werden nog steeds gestreden.

In de tweede helft van oktober was de omsingeling van Parijs praktisch een feit. Het Duits opperbevel trok ongeveer 200.000 soldaten naar de Franse hoofdstad, 84.000 man cavalerie en 900 kanonnen. Bismarck begon te spreken over de beschieting van Parijs. De Duitsers gebruikten de volgende vier weken om hun eigen stellingen te versterken. In die periode, op de 5de oktober, verhuisde Koning Wilhelm I zijn hoofdkwartier eveneens naar Versailles. De Duitsers transformeerden grote delen van het Paleis van Versailles in een lazaret, een veldhospitaal voor hun gewonden.

Het Frans Leger van Parijs viel uit de stad de Duitsers aan op de 13de oktober, maar werd teruggeslagen. De Fransen poogden nogmaals uit te vallen op de 21ste oktober, aan de westkant en aan de zuidwestelijke zijde. Die pogingen faalden eveneens. Het Frans Leger slaagde erin op de 28ste Le Bourget in het noorden te heroveren, maar moest zich al dezelfde dag terugtrekken.

Napoleon Gambetta, gewoonlijk genoemd Léon, de 32-jarige Parijse advocaat en zelf benoemde politicus, die later een belangrijke rol zou spelen in de Franse politiek, vluchtte uit Parijs op de 9de oktober. Vanaf die dag publiceerde hij allerhande proclamaties vanuit Tours. In die stad hadden zich nog andere politici verzameld, en zelfs een andere soort regering gevormd. Gambetta bazuinde uit dat Parijs onoverwinnelijk was en niet ingenomen kon worden. Men kan zich dan afvragen waarom hij de stad ontvlucht was! Dezelfde dag nog, gaf de stad Chartres zich over aan het Duits Leger.

In oktober en november, weigerde Generaal von Moltke om Parijs te beschieten. Von Roon en Bismarck waren voorstanders van die beschieting. Bismarck vond geen grote kanonnen, zocht treinen om ze te vervoeren vanuit Duitsland, maar moest horen dat al de treinen te Parijs bleven, gevuld met voedsel voor de Parijzenaren. In die periode hadden er heel wat aanvaringen plaats tussen de Generale Staf van Duitsland en Bismarck. Het zag ernaar uit, dat de militaire autoriteiten de macht overgenomen hadden van de politieke autoriteiten van Pruisen. Bismarck was natuurlijk van mening dat de militaire acties niet meer dan een hulpmiddel waren om de doeleinden van de politieke macht te verwezenlijken.

Te Metz, werd de situatie van Maarschalk Bazaine met de dag meer hopeloos. Op de 31ste augustus hadden de Fransen een grote tegenaanval gelanceerd op de Duitse stellingen. Die eindigde dezelfde dag in de Veldslag van Roisseville. De troepen van Bazaine bleven in de val zitten, en faalden in alle pogingen om uit te breken.
Maarschalk Bazaine had nog slechts provisies tot de 20ste oktober. Nieuwe leveringen kreeg hij niet. Zijn cavalerie had geen paarden meer.
Bazaine begon onderhandelingen voor de overgave van Metz op de 10de oktober. Hij vroeg gedurende enige tijd de vrije doortocht van zijn strijdkracht, met wapens en volle uitrusting. De Duitse generaals weigerden dit natuurlijk. Ten slotte vergaderden de Duitse Generaal von Stiehle en de Franse Generaal Jarras in het Kasteel Frescaty ten zuiden van Metz, voor zeer vertrouwelijke besprekingen. Dit had plaats op de 26ste oktober. Die besprekingen eindigden in de nacht van de 27ste in een overeenkomst, gelijkaardig aan de overgavevoorwaarden van Sedan.

Het Frans Leger van Metz verliet de stad op de 29ste oktober. De Franse soldaten marcheerden weg zonder wapens. Ze stapten in goede militaire orde met hun 3 veldmaarschalken, 70 generaals, meer dan 4.000 officieren, 56 adelaars en 173.000 soldaten. De Duitsers recupereerden 622 veldkanonnen, 72 *mitrailleuses*, 876 kanonnen van de versterkingen en 300.000 infanteriegeweren.
Het volledig Frans Leger van de Rijn was daarmee gevangen genomen. De soldaten werden naar versterkte plaatsen in Duitsland overgebracht.
De Franse regering te Tours sprak in een proclamatie, getekend door Gambetta, Crémieux en Glais-Bizouin over het verraad van Maarschalk Bazaine.

De Franse Generaal Thiers keerde op de 21ste oktober weer naar Parijs, na een diplomatieke zending in de naburige landen. Hij had steun gezocht voor Frankrijk in het buitenland, maar was daarin gefaald. Hij kwam in Versailles aan op de 30ste oktober met geloofsbrieven van plenipotentiaire macht, gezonden door de regering van Tours. Hij begon onderhandelingen met de Duitse autoriteiten om een wapenstilstand af te sluiten. De regeringen van Frankrijk vormden een echte chaos! De onderhandelingen stokten snel, want de Fransen besloten de strijd om Parijs verder te zetten. Vanuit Tours beval de Franse regering daar de mobilisatie van alle mannen tussen 20 en 40 jaar oud voor de oorlogsinspanning. Het ogenblik, de tijd en de organisatie voor die mobilisatie waren slecht gekozen en ontbraken! De regering vormde toch vijf nieuwe Franse Legers.
Het Leger van de Loire, dat nog steeds intact leek, dat georganiseerd en bewapend was, werd het eerste leger.
In het noorden zou Generaal Bourbaki een leger leiden met hoofdkwartier te Lille.

In het westen kon een leger opereren, geleid door Generaal Fiérek, hoofdkwartier te Le Mans. Het Leger van het Centrum werd geleid door Generaal Polhès, vanuit zijn hoofdkwartier te Bourges.
Ten slotte, in het oosten, zou nog een leger strijden onder Cambriels, hoofdkwartier te Besançon.

De Duitse Generale Staf had het grootste deel van haar strijdkrachten, die tot dan vooral in de omgeving van Metz opgehouden werden, naar Compiègne en Saint-Quentin gezonden. De andere strijdkrachten werden geplaatst onder Prins Friedrich Karl, die zoals de kroonprins nu veldmaarschalk was. Die troepen marcheerden naar de Loire.

De Troepenbewegingen rond de Loire en elders

Generaal von der Tann hield Orléans met een kleine strijdkracht. Hij hoorde dat een groot Frans Leger hem binnenkort zou aanvallen. Hij marcheerde dan uit Orléans, om het hoofd te bieden aan dit Frans Leger van de Loire. Von der Tann beschikte slechts over 20.000 soldaten en 110 kanonnen. Het Frans Leger van de Loire, onder Generaal Aurelles de Paladine, kon 70.000 soldaten en 150 kanonnen in de weg van von der Tann plaatsen! Toch leverden de soldaten van von der Tann een veldslag. Ze verloren ongeveer 800 soldaten, maar hielden hun stellingen tot de avond, en trokken zich dan terug naar Saint-Péravy-la-Colombe nabij Orléans.

Te Tours, riep de Franse Regering al van een grote overwinning. Tussen de 27ste november en de 4de december echter, kregen de troepen van von der Tann versterkingen van de troepen van de Aartshertog van Mecklenburg. Deze laatste werd de bevelhebber van de samengevoegde troepen.
Op hetzelfde ogenblik vielen de regimenten van Prins Friedrich Karl in de richting van de Loire aan. Op de 28ste november sloegen de Franse strijdkrachten in op de troepen van Prins Friedrich Karl. Zware schermutselingen ontwikkelden zich rond de kleine steden van Beaune-la-Rolande en Pithiviers.

Na die slag trokken de Fransen zich terug. Ze lieten 7.000 doden en gewonden achter, en 1.600 gevangenen in de handen van de Duitsers. Opnieuw had de superieure tactische kunde van Prins Friedrich Karl en zijn staf de bovenhand gehaald. Zijn leger was aangegroeid tot 120.000 mannen, 19.000 cavalerie en 480 kanonnen. Niettemin had ook het Frans Leger van de Loire nu nog ongeveer 200.000 soldaten!
Op de 3e december van 1870 begon dan de Veldslag van Orléans. Het resultaat was eens te meer een overwinning van de Duitsers, die 1.500 soldaten verloren tegen 14.000 mannen voor de Fransen. Onder de Franse verliezen bevonden zich 12.000 gevangenen! De Fransen verloren ook 60 kanonnen. Van de 28ste november tot de 5de december, had het Duits Leger niet minder dan 24.000 Franse gevangenen gemaakt!

Te Parijs, voerden de belegerde Franse troepen weer een tegenaanval uit, ditmaal in het zuidoosten. Ze streden tegen de Duitse troepen van Saksen en van Württemberg. De veldslag begon op de 28ste oktober en duurde tot de 1ste december. Generaal Trochu trok zijn

strijdkrachten terug op de 2de december. De Fransen verloren ongeveer 12.000 mannen, de Duitsers ongeveer de helft daarvan.

Van de 27ste november tot de 4de december werden zo veldslagen gestreden rond Parijs, rond de Loire rivier, en ook in het noorden. Al die veldslagen en schermutselingen eindigden in Duitse overwinningen. Het Frans Leger van het Noorden haalde haar voordeel in een aantal versterkte plaatsen: La Fère, Péronne, Arras, Douai en Lille. Generaal von Manteuffel viel Amiens aan. Hij vocht een veldslag tegen de Franse macht van Generaal Faidherbe. Deze laatste had Generaal Bourbaki vervangen, die naar een ander bevel was geroepen. Hier ook, werden de Franse troepen verslagen. Ze moesten zich terugtrekken tot achter de Somme. De laatste Franse stelling viel op die dag, en ook La Fère. Het Duits Leger won vele duizenden gevangenen in andere forten die ingenomen werden of zich overgaven. Von Manteuffel maakte meer dan 20.000 gevangenen in Soissons, Verdun, Schlettstadt, Neubreisach, Fort Mortier, Thionville en in de citadel van Amiens. Hij richtte zijn blik nu naar Rouen!

In Parijs hield Generaal Trochu het bevel over de strijdkrachten in de hoofdstad.
Het Leger van de Loire werd in twee delen gesplitst. Eén deel, de rechtervleugel, werd nu bevolen door Generaal Bourbaki. Hij trok zich terug tot in Bourges. De linkervleugel, die voorheen opereerde onder Generaal Aurelles de Paladine, vluchtte in de richting van Blois. Hij viel in ongenade bij Gambetta, en werd vervangen door Generaal Chanzy. Dit leger viel de Duitsers aan gedurende vier dagen, om zich verslagen terug te trekken naar Blois en Tours.
Op de 19de december beschoot het Duits Leger de stad Tours. Delen van de Franse Regering in die stad vluchtten naar Bordeaux. Voortaan moesten de Duitsers rekening houden met een nieuwe regering in Bordeaux, waarvan Léon Gambetta de meest prominente politicus werd.
Op de 6de december reed Generaal von Manteuffel Rouen in. De Duisters hadden ook weer Orléans in bezit genomen.

De Parijse troepen probeerden nogmaals uit te breken op de 21ste december, ten noorden en ten oosten van Parijs. Beide uitvallen faalden.
De Duitsers hadden dan een enorm aantal kanonnen verzameld aan de stad. Ze beschoten de Parijse forten van de hoogvlakte van Mont Avron. Generaal Trochu moest zijn troepen uit die forten wegtrekken op de 28ste december.
Aan het einde van het jaar 1870, waren 450.000 Franse soldaten bijeengebracht te Parijs. Het Leger van het Noorden onder Generaal Faidherbe had nog ongeveer 50.000 soldaten. Generaal Briand kon 20.000 Franse soldaten verzamelen te Le Havre. Deze stonden nu klaar om tussen te komen in de oorlog. Generaal Chanzy en zijn Leger van het Westen, waren aangegroeid tot ongeveer 150.000 soldaten. In het oosten, wachtte nog Generaal Cremer met 10.000 mannen. Garibaldi, de eeuwige strijder, bracht nog 20.000 mannen samen. Het leger van Bourbaki had weer 100.000 soldaten.
Frankrijk had in totaal 800.000 soldaten onder de wapens gebracht rond en in Parijs! Die vormden een formidabele macht tegenover de Duitsers. De Duitse generaals bleven weerstand bieden aan al die legers. Ze rolden de Franse versterkte plaatsen één na één verder op. Pfalzburg viel op de 12de december, Montmédy op de 14de. Het jaar 1870 kwam ten einde.

De laatste Strijd

Op eindejaar dag van 1870, besloot de Duitse Oorlogsraad ten slotte Parijs te beschieten. Het leek de enige mogelijkheid om de Fransen op de knieën te halen. De kroonprins van Pruisen was een tegenstander van dit plan, maar hij moest de beslissing aanvaarden. De eerste granaten begonnen in Parijs te vallen op de 4de januari van 1871. De kroonprins moest ook de verzoening organiseren tussen Helmut von Moltke en Otto von Bismarck. Die laatste was voorstander van de beschieting.

Het Duits Leger plande een laatste aanval op Parijs. Die aanval kwam er in januari van 1871. De Fransen en de Duitsers leverden vier veldslagen, in het westen, het noorden, en rechtstreeks tegenover de stad.
In het westen, viel Prins Friedrich Karl de troepen aan van Generaal Bourbaki. Hij duwde de Franse troepen terug, richting Orléans. De prins had slechts 60.000 soldaten infanterie en 15.000 ruiters, met 318 kanonnen om de Fransen te verslaan. Zijn leger bewoog zich vanaf de 30ste december 1870. Het regende verschrikkelijk. Friedrich Karl viel aan in de richting van Le Mans. De schermutselingen werden erger van de 6de januari af, tot aan de 11de. De uitstekende Generaal Chanzy stond nabij Le Mans met toch ongeveer 100.000 soldaten. Op de avond van de 11de echter, lagen de meeste van de Franse versterkte stellingen veroverd door de Duitse troepen. De volgende dag, de 12de, werd de slag verdergezet. Chanzy trok zich terug aan het einde van die dag. Het Duits Leger had 18.000 gevangenen gemaakt, en dat aantal steeg met de dag! Niettemin trok Chanzy zich terug met nog ongeveer 70.000 soldaten. De Duitsers verloren 4.000 soldaten in de strijd. De troepen van Chanzy bestonden uit jonge, praktisch ongetrainde, net gemobiliseerde rekruten. Hij had gedaan wat hij kon met dergelijke soldaten, maar uiteindelijk moest hij hen terugtrekken.
Op de 17de januari, te Laval op de Mayence rivier, verloor Chanzy nog eens 2.000 soldaten. Prins Friedrich Karl zond de Aartshertog van Mecklenburg naar Rouen. De aartshertog had met veel succes de Duitse rechtervleugel geleid. De troepen van de aartshertog kwamen aan op de 15de januari, om te horen dat de uiteindelijke beslissing over de oorlog reeds gevallen was.

Op de 23ste december hadden het Frans Leger van het Noorden onder Generaal Faidherbe en het Duitse 1ste Leger onder Generaal von Manteuffel tegen elkaar gestreden op een zijrivier van de Somme. Von Manteuffel had ook die slag gewonnen. Op de 27ste december werd Péronne omsingeld door de Duitsers.
Op de 1ste januari van 1871 bestond het 1ste Duits Leger uit 46.000 soldaten en 200 kanonnen. Een deel van dit leger lag op kamp nabij Amiens op de Somme, en een ander deel lag te Rouen, aan de beide zijden van de Seine. De Franse strijdkrachten werden in respect gehouden te Le Havre en te Honfleur. De Franse Generaal Faidherbe trok naar Péronne.
Op de 3de januari, ten noorden van Péronne, leverde Generaal von Goeben een veldslag tegen die Franse troepen, te Bapaume. Faidherbe had toen viermaal meer soldaten dan von Goeben! Hij maakte aanspraak op een overwinning, wanneer von Goeben op de 4de januari het bevel gaf zich terug te trekken naar Arras.
Op de 5de januari droeg Generaal von Manteuffel zijn opperbevel van het 1ste Leger over aan von Goeben. Generaal Faidherbe vorderde opnieuw, maar Péronne gaf zich over aan de Duitsers op de 19de. De 3.000 mannen van het Frans garnizoen van Péronne werden de

gevangenen van Duitsland. Faidherbe sloeg dan de weg in van Saint-Quentin naar Laon en Reims. De twee strijdkrachten leverden een nieuwe slag te Saint-Quentin. De Fransen bezetten de westelijke en de noordelijke gebieden van de stad. Na 5 uur strijd, werd het Frans Leger van het Noorden, toen nog 40.000 soldaten, weer uit Saint-Quentin geworpen. Op de 12de januari maakten de Duitsers 10.000 Franse soldaten gevangen, en het Frans Leger moest zorgen voor 3.000 meer gewonden. De slag had de levens geëist van 3.000 Duitsers.

Op de 28ste januari dan, kreeg Generaal von Goeben een bericht dat het Frans Leger in zijn geheel een wapenstilstand had aanvaard die moest beginnen op de 31ste januari om 12h00.

In het oosten, sinds november van 1870, hadden nog meerdere veldslagen plaats gehad. De Franse troepen van Garibaldi en van Generaal Cremer hadden de grote schermutselingen verloren. Op en rond de Lisaine rivier, werd een grote veldslag gestreden gedurende drie dagen, tussen de 50.000 Duitse troepen van Baden en Pruisen, tegen 150.000 Franse soldaten. De Fransen vielen meerdere doelen aan, maar ze werden telkens teruggeslagen. De Fransen trokken zich terug op de 18de januari van 1871. Ze lieten 7.000 soldaten gedood of gekwetst achter, en 4.000 Fransen werden gevangen genomen. De Duitsers verloren ongeveer 2.000 soldaten. De Generaal Werder had weer een Duitse overwinning behaald. Hij had het opperbevel gedragen.

Te Parijs waren de Duitsers volop aan hun beschieting met kanonnen begonnen op de 8ste januari. Ze schoten in de Tuinen van het Luxembourg Paleis, en op de *Rue Saint-Jaques*, aan de linkeroevers van de Seine. Vanaf midden januari, vielen elke dag 200 tot 300 granaten in de stad. Het was ijzig koud in die periode, en de hongersnood had zich ingezet in de stad. De generaals van het Frans Leger in Prijs besloten niettemin nog tot een massieve uitval op de 19de januari.

Op de 18de januari, tijdens een plechtige ceremonie, kroonde Koning Wilhelm van Pruisen zich tot Keizer van Duitsland. De ceremonie had plaats in de Spiegelzaal van het Paleis van Versailles. Bismarck had hard moeten werken om het feit aanvaard te krijgen in Baden, in Württemberg, en in Beieren. De ceremonie gebeurde in het Paleis van Koning Lodewijk XIV.

Kolonel Haim Vincius was één van de genodigden uit de staf van de kroonprins om de ceremonie van de verklaring bij te wonen. Hij nam deel aan de feesten die dag. Meer dan de blijdschap bij de verklaring, woelde iedereen dat dit tevens het overwinningsfeest was van het Duits Leger in Frankrijk. Haim Vincius was één van de meer melancholische mannen die reeds dachten aan hun terugkeer naar Berlijn. Al dit was slechts de schittering, meende hij, de hoogmoedigen die hun triomf uitriepen, maar waarvan weinig zou blijven duren. Maar Duitsland was nu ééngemaakt onder een keizer.

Dezelfde dag vielen de Franse troepen aan in het zuidwesten van Parijs. De veldslag die volgde werd de Slag van de Mont Valérien genoemd.
Generaal Trochu viel met 100.000 soldaten aan in de richting van Versailles. De Duitse troepen die in zijn weg stonden, telden slechts 33.000 mannen. In het begin, werden de Duitsers achteruit geduwd. In de avond, echter, stonden alle Duitse regimenten weer op hun

oorspronkelijke stellingen! De Fransen verloren 6.500 soldaten, het tienvoud van de Duitse verliezen.
Dezelfde dag ook, verloor het Frans Leger van het Noorden onder Generaal Faidherbe, de stad Saint-Quentin.
En op de 20ste januari, richtte de Duitse artillerie haar kanonnen tegen de noordelijke wijken van Parijs, tegen Saint-Denis.

Op die 20ste januari, kwam plots Jules Favre samen met de burgemeesters van Parijs naar Versailles. Generaal Trochu legde uit dat de Generaals Chanzy en Faidherbe verslagen werden. Van Generaal Bourbaki hoefde geen succes verwacht te worden. Desalniettemin weigerden de burgemeesters Parijs over te geven. Maar de protesten van de inwoners rezen de volgende dag. Trochu diende zijn ontslag in als Gouverneur van Parijs, en van zijn opperbevel. Hij bleef wel aan als Voorzitter van de Raad van Ministers. Generaal Binoy verving hem in het Leger.

Het Einde van de Oorlog

Op de 23ste januari 1871, rond de middag, ontving Otto von Bismarck een brief van Jules Favre, waarin Favre de toestemming vroeg om naar het Duits hoofdkwartier van Versailles te komen. Favre reed binnen in de avond. Hij kwam een nieuwe wapenstilstand bespreken. In de vooruitzichten van Favre zou tijdens die wapenstilstand een nieuw Frans parlement kunnen gekozen worden, die de macht van de natie zou hebben om een Vredesverdrag af te sluiten. Inderdaad, de huidige politieke situaties met twee niet-verkozen regeringen, was chaotisch en niet erg legaal. De Parijse Regering van Frankrijk had de macht in eigen handen genomen, zonder de toestemming van de natie te vragen. Er was een andere regering te Bordeaux. Dit alles zou moeten rechtgezet worden, vóór er echt over vrede kon gepraat worden. De Duitsers konden slechts onderhandelen met een correct verkozen, volledig wettelijk Parlement en Regering.
Favre en Bismarck bespraken niet alleen de procedure om tot een wapenstilstand en een vrede te komen. Er werd ook gesproken over geld. De herstellingsbetalingen voor de oorlogsinspanningen van Duitsland moesten eveneens onderhandeld worden. Die onderhandelingen gebeurden door financiële experten. De bankier van Graaf Bismarck was een man genaamd Bleichröder. Hij onderhandelde informeel over de Franse herstellingsbetalingen. Bleichröder werd de privé Jood van de Minister-President genoemd.

Op de 28ste januari ondertekenden de Fransen en de Duitsers de Conventie van Parijs. Een wapenstilstand van 21 dagen zou ogenblikkelijk een aanvang nemen. Verkiezingen zouden direct georganiseerd worden in Parijs en in de provincies. In de departementen van de Côte d'Or, de Doubs en de Jura, konden die verkiezingen al beginnen op de 31ste januari. De stemming voor een nieuw Parlement had plaats. Het nieuw parlement zou zetelen te Bordeaux en beslissen over de vrede of over de voortzetting van de oorlog.
De Franse autoriteiten overhandigden al de forten rond Parijs aan de Duitsers, maar er werd overeengekomen dat geen enkele Duitser de stad zou betreden. Keizer Wilhelm I zou geen triomfparade krijgen in de *Champs Elysées*! De Parijse troepen zouden zich wel overgeven, en de gevangenen worden van het Duits Keizerrijk, op 12.000 soldaten na, die de militaire bewakers van de hoofdstad zouden blijven. Parijs zou dan een herstellingsbedrag van 5

miljard Francs moeten betalen. Het woord van ‘capitulatie’ werd nooit vermeld in de officiële documenten!
In Bordeaux, ondertussen, bleef Léon Gambetta maar schreeuwen over de oorlog tegen de Barbaren.

Op de 29ste januari van 1871, beval de Regering in Parijs tot de stemming voor een nieuw, democratisch gekozen Parlement over te gaan. Gedurende die tijd bleven de vijandelijkheden tussen het Duits Leger en het Frans Leger van het Oosten, nu geleid door Generaal Bourbaki, verdergaan. Bourbaki bleef strijden met 100.000 mannen, waaronder slechts 40.000 getrainde soldaten. Garibaldi had nog 20.000 mannen onder de wapens. Die troepen trokken zich redelijk snel terug. Het Frans Leger van het Oosten vluchtte Zwitserland in. Het Duits Leger veroverde nog Dijon, en een beetje later Belfort.

Op de 12de februari kon het nieuw gekozen Frans Parlement, de *Assemblée Nationale*, samenkomen te Bordeaux. De Generaal Thiers sprak zich uit voor de vrede met Duitsland.
Op de 17de werd Thiers verkozen tot Hoofd van de Executieve Macht van de Franse Republiek. Hij kon zijn ministers kiezen.
De volgende dag, de 18de, koos hij voor Dufranc op Justitie, Faure voor Buitenlandse Zaken, Picard voor Binnenlandse Zaken, en Simon voor de Kultussen. Het Parlement stemde voor Jules Favre als President van de *Assemblée*. Thiers kreeg een Commissie van 15 leden van de *Assemblée* om zich naar Versailles te begeven, naar de Duitse overwinnaars, om verder te onderhandelen. Aan Franse zijde leidden vooral Jules Favre en Thiers de gesprekken. Aan Duitse zijde zaten Graaf Otto von Bismarck, de Minister van Buitenlandse Zaken Graaf Bray, de Minister van Württemberg von Wächter, en de Badense Raadgever van Staat Jolly. De wapenstilstand werd verlengd tot de 26ste februari 1871.

Aan het einde, nam het Duits Keizerrijk de steden Strasbourg en Metz, maar ze gaf Belfort terug. Op de 26ste februari dan, werd de overeenkomst neergeschreven in de Preliminaire Vrede van Versailles. De wapenstilstand werd verlengd tot de 12de maart.
De Franse *Assemblée* besloot een einde te maken aan de dynastie van de Bonapartes in Frankrijk. Napoleon III was officieel gaan keizer meer. Te Bordeaux verklaarde de *Assemblée Nationale* zich akkoord met de resultaten van de Frans-Duitse onderhandelingen van Versailles. Gedurende een korte tijd reden de Duitse troepen wel Parijs in, maar ze verlieten de stad alweer op de 3de maart.

De stad Parijs brak dan uit in opstand. Op de 1ste maart verliet de Regering de stad voor het veiliger Versailles. De opstand van Parijs was een binnenlands conflict, niet meer een kwestie die moest opgelost worden door de Duitse Natie. De opstand van de *Commune* van Parijs raasde verder. Later, zou de opstand in zeer bloedige gevechten onderdrukt worden door de Generaal Thiers.

De Duitse keizer en de kroonprins van Pruisen kwamen te Potsdam aan op de 17de maart van 1871. Op de 21ste, ontving Otto von Bismarck een brief, eigenhandig geschreven door Keizer Wilhelm I, om Bismarck en zijn eerste mannelijke afstammelingen de titel van *Fürst* toe te kennen, van prins.

Op de 16de april keurde de Duitse *Reichstag* de nieuwe grondwet voor gans Duitsland goed. De vorming van het nieuw Keizerrijk Duitsland, aldus eengemaakt, was het nadir van de politieke loopbaan van Otto von Bismarck.

De finale vrede tussen Frankrijk en Duitsland was nog niet volledig verklaard. De onderhandelingen tussen Frankrijk en Duitsland bleven verder gebeuren in Brussel en in Frankfurt. In deze laatste stad werd op de 10de mei het definitief Vredesverdrag ondertekend. De Duitse keizer ratificeerde het verdrag op de 16de, de Franse Assemblée op de 18de mei van 1871. De oorlog was officieel beëindigd!

De Duitse troepen keerden weer naar hun Duitse kampen. De Pruisische troepen reden Berlijn in op de 16de juni, en hielden er hun triomfmars.

Haim Vincius had de laatste maanden van de oorlog doorgebracht in de staf van de kroonprins van Pruisen, in totale verveling, al was er nog veel te doen. De kroonprins wou nog niet Vincius naar huis laten gaan, hoewel Haim daar verscheidene malen om vroeg. De twee mannen bleven hun rust en comfort opzoeken in een kleine, gezellige kamer van Versailles en later in Frankfurt, over glazen Champagne. Haim vertelde veel over zijn Joods-zijn aan de kroonprins. Prins Friedrich Wilhelm luisterde aandachtig en respectvol. Hij zuchtte dikwijls. Haim begreep. Hoe kon een soeverein zoveel verschillende culturen samen in één en hetzelfde patriotisme verzoenen?

Nadat de kroonprins verhuisde naar Frankfurt, drong Haim weer aan opdat de kroonprins hem zou ontslaan uit het leger. Hij moest nog een volledige week wachten, tot hij een lange, handgeschreven brief kreeg van Prins Friedrich Wilhelm. De prins drukte eerst zijn dankbaarheid uit voor de diensten geleverd door de kolonel en de leden van zijn staf. De toon van de brief sloeg daarna om in zeer vriendschappelijke termen. Haim verkreeg zijn ontslag uit het leger. De kroonprins drukte wel zijn hoop uit, dat Haim Vincius zou terugkeren naar het Leger wanneer de prins hem mocht nodig hebben, in of uit de dienst. In een verdere uitdrukking van dankbaarheid, werd Kolonel Haim Vincius benoemd tot de rang van generaal in het Koninklijk Gardecorps van Pruisen, in het korps waarin Haim gestreden had, en dat nog steeds zijn voorkeur meedroeg. De titel was slechts een eretitel, wist Haim. Hij zou nooit weer in het leger dienst nemen. Hij was nog slechts 29 jaar oud echter, en één van de allerjongste generaals in het Pruisisch Leger.

Haim Vincius kwam te Berlijn aan op de 10de juni van 1871, in het treinstation, praktisch een jaar nadat hij de stad verlaten had voor de oorlog in Frankrijk.
En dan, begon zijn feest.

In Thorn. 1876

In 1876, was Max Vincius 55 jaar oud. Hij was aan het denken aan zijn oude dag, die nu wel snel op hem zou komen. In alle aspecten had hij een gelukkig en tevreden leven gekregen, nu. De meeste mensen van Thorn respecteerden hem. Zijn opinies werden gewaardeerd. De mensen vroegen hem raad in belangrijke zaken en projecten van handel en industrie. Het was waar, hij had spijt van enige ongelukkige gebeurtenissen. Hij had in zijn jonge jaren gehoopt die te kunnen vermijden. Uiteindelijk echter, had hij die harde ogenblikken doorstaan zoals eender wie. Hij beschouwde de moeilijke ogenblikken nu als een integraal deel van zijn lot.

Max had steeds gehandeld in goed vertrouwen. Dat dacht hij tenminste van zichzelf. Hij had al zijn medemensen geholpen, telkens hij dat kon, naar zijn beste bekwaamheden en middelen. Hij had anderen niet bedrogen, hoewel hij een sluwe zakenman was geweest. Hij had dikwijls spijt van zijn onenigheid met Sara Benavicius, zijn eerste echtgenote. Hij had gewild met haar te kunnen leven in de beste verstandhouding. Het was niet mogelijk gebleken. Hij had er wel geen spijt van, nu, van Sara gescheiden te zijn wanneer zijn huwelijk in scherven aan zijn voeten lag, Sara in het bed van iemand anders, van een verachtelijke man. Hij betreurde de verhouding van zijn zoon Kurt met de dochter van de Kleinberger familie, hoewel hij al zijn kleinkinderen liefhad, ook de Kleinberger kinderen. Max was er onlangs aan beginnen denken zijn testament te veranderen. Hij wou zorgen ook voor de Kleinberger kinderen! Hij had veel kleinkinderen. Hij zag hen allen even graag en was fier op hen als een pauw.

Max Vincius betreurde het zo weinig zijn zonen Mikhael en Haim te kunnen zien, en nog minder zijn kleinkinderen bij hen. Hij dacht dikwijls aan hen, en aan hoe ze nu en in de toekomst zouden varen.
Haim woonde gelukkig en geëerd in Berlijn. Max bezocht toch twee- of driemaal per jaar de familie van Haim. Reizen per trein was niet echt gemakkelijk, noch zeer comfortabel, maar veel beter dan de lange reis per koets.
Mikhael woonde nu in Denemarken. Aarhus lag ver van Thorn. Toch maakten Max en Leandra er een gewoonte van minstens eenmaal per jaar Mikhael en Fredia te bezoeken. Mikhael was zeer gelukkig. Hij had een wonderbaarlijke echtgenote. Het voelde goed aan zijn zoon te zien bemind worden door een fijne vrouw.

Gewoonlijk probeerden de drie zonen van Max ook samen naar Thorn te komen, in de lente, eens per jaar. De vierde zoon van Max, de Chrapitz jongen, was steeds aanwezig op de samenkomsten. De grootste tevredenheid van Max was zijn drie zonen van Sara getrouwd te zien en elk bekwaam een mooi fortuin op te bouwen. Er bleef geen zwart schaap in zijn nauwere familie! Kurt was een rijke man, misschien wel rijker dan hij, Max Vincius. Haim en Leah Goldstern groeiden eveneens hun fortuin. Max was zeer tevreden wanneer Haim hem had toevertrouwd dat hij nooit meer zijn militaire loopbaan nog zou opnemen. Haim was een eervolle generaal! Hij zou nooit een effectieve generaal worden in de toekomst. Max was trots op Haim.
De zoon die echter de allergelukkigste man in de wereld leek, was Mikhael. En juist die Mikhael had de vreemdste vrouw gevonden onder de schoondochters van Max, en dat in de vreemdste van alle omstandigheden. Toch waren zij het die een echt fusie-koppel vormden.

Hun twee dochtertjes waren lieflijke kinderen, intelligent al voor hun leeftijd. Ze beloofden ook grote schoonheden te worden. De zonen van Max behandelden tevens zijn andere zoon, Julius, vriendelijk en lief.

Max Vincius veronderstelde dat zijn leven nu ernstig zou verder vloeien zoals een kalme stroom tot aan zijn dood. Hij hoopte op rust en vrede voor zijn Vincius familie van Thorn. Het leven van een Jood of voormalig Jood in Thorn was zo goed als mogelijk was en kon gewenst worden. Er lag weinig verschil tussen een Jood in Thorn, zoals Haim en Kurt, en hemzelf, een Evangelist van Pruisen, en een Katholiek in Denemarken. Max verwachtte voor zichzelf en voor zijn zonen dat de omstandigheden in Pruisen en elders zo konden blijven gedurende zijn levenstijd. Hij verwachtte niet meer antisemitisme in Pruisen en in Duitsland dan thans. Er was de grondwet. Het antisemitisme was nog wel een realiteit in de hoofden van sommige mensen, natuurlijk, maar niet in de grote meerderheid van de Duitse en Pruisische gezinnen. En het Koninklijk Hof van Pruisen, promoveerde toch de gelijkheid van alle burgers! Enig antisemitisme zou wel actief blijven in bepaalde hooggeplaatste mannen aan het hof van de keizer, doch niet meer dan in al de niveaus van de Duitse gemeenschap. Max beschouwde dit niet harder of gevaarlijker dan de natuurlijke, begrijpbare wrok van eender welke burger in eender welk land, op mensen die niet gedurende vele generaties reeds in dat land leefden. Hij vond de redenen voor die houdingen dom, onwerkelijk en vals, en nooit de waarheid. Het leek slechts op afgunst. Inderdaad, veel Joden hadden het niet moeilijk gevonden om succes te vinden in het zakenleven. Ze waren verstandiger dan de meeste andere categorieën van mensen, dankzij een aangeboren kwaliteit, bekomen door generaties van schoolse opleiding. De laatste jaren had Max Vincius geen problemen meer ondervonden van anti-Joodse gevoelens van enige soort. Niet in Thorn!
Het leven in Thorn leek helder te stralen voor zijn zonen en voor zijn kleinkinderen. De anti-Joodse praktijken konden genegeerd worden in het Pruisen van hun vader. Zijn eigen speculatie om van Vilna naar Thorn te verhuizen met zijn vader, was succesvol gebleken.

De grootste vrees voor Max bleef voor de toekomst van zijn familie. Die vrees was hem ingeleid door zijn zoon Haim. Haim had ernstig met zijn vader gesproken. Hij had veel met Max gepraat over de oorlogen waarin hij had gestreden, en over de evolutie van oorlogsvoering, zoals Haim ze ontwaard had.

Duitsland was nu een keizerrijk. Het had zich ontwikkeld tot grootmacht. Dat was duidelijk, geworden voor iedereen in Europa na haar overwinning op Frankrijk. Haar economie, industrie en leger konden gelijk zijn, of zelfs beter, dan die van de andere mogendheden van Europa. Duitsland was daardoor ook een onderwerp van afgunst en vrees geworden voor de andere grootmachten. Die konden menen dat Duitsland een bedreiging voor hun macht kon worden. Duitsland had al bewezen dat het Oostenrijk en Frankrijk kon verslaan! Duitsland hoefde nog slechts Engeland en Rusland te vrezen.
Haim meende niet dat Engeland ooit een oorlog zou wensen, en voeren, op het continent, in het vasteland van Europa, tenzij het zeer erg daartoe geprovoceerd werd. Max en Haim konden denken aan geen enkele reden waarom Duitsland en Rusland Engeland zouden provoceren. Waarom? Engeland vormde geen bedreiging voor Duitsland!
Rusland was een heel ander paar mouwen! Veel personen in zeer hoge functies in die twee landen, Duitsland en Rusland, hadden wel elkaar in wederzijds respect gevonden. Ze leken

niet geaard of gericht elkaar ongeluk te willen bezorgen. De twee landen samen hadden gestreden tegen de revolutie in Frankrijk en tegen de verschrikkelijke campagnes van Napoleon I. Pruisen had al discreet in meerdere omstandigheden Rusland geholpen, zoals in de Poolse onafhankelijkheidsoorlogen.

Wat vooral niet moest gedaan worden, vermeldde Haim, was om Oostenrijk te steunen in haar mogelijke conflicten met de Slavische landen. Dat zou Rusland in de oorlog trekken. Duitsland mocht niet ten gevolge het perfide Oostenrijk in een oorlog met Rusland verwikkeld geraken. De opinies van Haim liepen wat dat betreft gelijk aan de meningen van Bismarck, zei hij. Haim leek Bismarck te bewonderen. Hij was akkoord met wat Bismarck zei.
Oostenrijk was wel een Duitssprekend land in haar centrum en aan het hof, maar het land was eng verbonden met de evolutie van de streken waarin veel talen gesproken werden. Het Slavisch element was een constante bron van conflicten! Oostenrijk lag ook dicht bij het Ottomaans Rijk, een andere bedreiging, zo nabij. Oostenrijk kon gemakkelijk in conflict geraken met Rusland over haar Slavische gebieden. En net naar daar richtte zich de ambitie van Oostenrijk! Duitsland zou moeten ver blijven van enige oorlog, gestreden tussen Oostenrijk en Rusland over die streken! Dat was een cruciaal punt. Bismarck had dit goed begrepen, ingezien. Haim had Bismarck zo horen zeggen. Maar dan, Bismarck had steeds zijn relaties met St Petersburg de voorkeur gegeven over zijn relaties met Wenen. Kon dat veranderen?

Slechts één grote veldslag, die van Königgrätz, had beslist over het resultaat van de campagne in Bohemen en in Oostenrijk, merkte Haim op wanneer hij over oorlogen in het algemeen praatte. In de Frans-Duitse Oorlog, moesten veel meer en meer bloedige veldslagen geleverd worden om het voordeel te behalen. De grootste veldslag, Gravelotte, had eigenlijk niets definitief beslist. De veldslagen woedden gedurende een volledig jaar. Zuiver door de wapens, moest Frankrijk ver van het onderspit delven, zelfs wanneer het einde van de oorlog iets als een verrassing kwam, het geduldig werk van Jules Favre in Parijs. Jules Favre was iemand die grote achting verdiende. Bismarck had ook dat ingezien. Geen enkele, enige, grote veldslag in de oorlog, had de oorlog kunnen stoppen!
Haim was er niet meer zeker van of de regel van Clausewitz, de hoofdstad van een land in te nemen, in alle omstandigheden nog van kracht kon blijven. Regeringen, zoals de oorlog met Frankrijk aangetoond had, konden de gevangenneming van de hoofdstad vermijden en dan toch verder strijden vanuit een andere plaats, een andere tijdelijke hoofdstad.
Gravelotte en Mars-la-Tour waren grote overwinningen geweest van de Duitsers, maar die hadden de oorlog niet beëindigd, ondanks enorme verliezen aan manschappen.
De Frans-Duitse Oorlog stopte slechts, toen Duits kanonvuur dreigde de grootsheid van Parijs te vernietigen. Dan nog, zonder een Jules Favre en zonder de moeheid van alle strijders aan beide kanten, zonder de uitzichtloosheid van de oorlog, was er niets gebeurd. Clausewitz was in dat opzicht dan toch weer gelijk bewezen. Het eerste deel van eender welke oorlogscampagne zou moeten zijn de hoofdstad te veroveren en te paralyseren, aan eender welke kost. Slechts dat kon de vijandelijkheden doen stoppen. De Franse politici hadden de oorlog slechts gestopt toen het mooi Parijs, de trots van Frankrijk, de totale vernietiging riskeerde. De gevangenneming van het staatshoofd echter, had het land er niet van weerhouden verder te strijden, noch zelfs het verlies van de allergrootste veldslagen zoals

Gravelotte of Sedan. Alle oorlogen in de toekomst zouden langer duren! Dat was de grootste les van de Frans-Duitse Oorlog. De tijden waarin één of enkele veldslagen beslisten over de uitkomst van de oorlog, zoals in de Napoleontische tijden van het begin van de achttiende eeuw, waren onherroepelijk voorbij!
Duitsland had haar zwaarste kanonnen moeten bij halen, en haar leger moeten trainen met die zwaarste batterijen. Dat hadden ze geleerd uit hun oorlog met Oostenrijk, slechts enkele jaren geleden.

Max Vincius was het niet helemaal eens met die argumenten. Het gebruik van enorm destructieve wapens kon beslissen over de uitslag van de oorlog. Hij merkte niettemin ook op, dat Napoleon I wel degelijk Moskau had veroverd, maar die gebeurtenis had de oorlog met Rusland niet beëindigd voor de Fransen.
Dat is waar, merkte Haim dan weer op, maar Rusland had twee hoofdsteden, en de belangrijkste, die toen het meest telde, St Petersburg, was in de handen van de tsaar gebleven.

Eender welk land dat de Frans-Duitse Oorlog gevolgd had, vervolgde Haim, zou leren van die oorlog. Vele andere Europese landen zouden nu met ontzag naar Duitsland kijken, en proberen haar macht te verminderen. Met slechts één dominante macht in Europa, had Haim verder geargumenteerd, zou er orde blijven in Europa. Met vier of vijf van die machten, met Frankrijk, Engeland, Duitsland, Oostenrijk en Rusland, en misschien ook Italië, om nog niet met het Ottomaans Rijk te tellen, konden de mogendheden slechts met elkaar strijden voor de overheersing. Dat betekende nog meer oorlogen! Wat als Frankrijk en de andere grootmachten leerden uit de Frans-Duitse Oorlog? Wat als zij dan ook leerden betere strategie en tactiek toe te passen, grote aantallen kanonnen en de beste geweren te gebruiken? Was het dan nog zo duidelijk dat Duitsland elke oorlog kon winnen? Haim had zijn twijfels! Ondanks het enthousiasme, de euforie en het zelfvertrouwen van de Generale Staf, kon het wel eens kantje boordje worden of Duitsland kon winnen. Haim vreesde aldus, dat er inderdaad nog meer oorlogen konden volgen in Europa! Die moesten beslissen over welk land de suprematie zou krijgen op het continent. Dergelijke oorlogen zouden nog veel meer weerzinwekkend kunnen worden dan de Frans-Duitse Oorlog, en veel, veel meer slachtoffers maken.

Naar waar zou een Jood moeten vluchten om een volgende oorlog te kunnen overleven? Niet meer naar Thorn, vreesde Max Vincius. Thorn lag te dicht bij Polen en Rusland. De spoorwegen lieten nu snelle troepenbewegingen toe. Het centrum van een land, haar hoofdstad, zou voortaan het belangrijkste doelwit worden van vreemde strijdkrachten, maar ook de best verdedigde plaats van het land, de laatste om veroverd te worden, en dus ook voor Duitsland de veiligste plaats in een oorlog. Had de diplomatie op het laatst ogenblik niet Wenen gered in 1867, en Parijs in 1871? Dat waren prachtige steden! Waren ze gered omdat ze de hoofdstad waren, de zetel van de regering, of omdat ze de pracht vormden van het land? Haim meende meer dat de steden gespaard bleven wegens die laatste reden, eerder dan omdat ze de zetel van de regering waren. De veiligste plaats in Duitsland zou daarom niet een stad zoals Thorn zijn, want te dicht gelegen bij gevaarlijke grenzen, te kwetsbaar en niet prachtig genoeg om niet vernietigd te kunnen worden. Berlijn, de hoofdstad van het Duits Keizerrijk, zou wellicht de veiligste plaats zijn om in te wonen en te werken, als ze prachtig werd. Ultiem dan, zou de Vincius familie het veiligst zijn in Berlijn! Tevens was Berlijn het

centrum van het onderzoek en de vooruitgang in de geneeskunde, in alle technologieën en wetenschappen, in de industrie, en waarschijnlijk ook in de handel. Ja, Berlijn was de plaats naar waar de volgende generaties van de Vincius familie konden naartoe moeten verhuizen. En ze hadden al een voet in huis in die stad met Haim Vincius.

Max kon Thorn echter niet verlaten, zo min als de vroegere patriarch Ezra Vilna niet kon verlaten. Leandra von Chrapitz zou nooit haar domein en Thorn willen verlaten. Max had ook een zoon die sterk met het Chrapitz domein zou verbonden blijven. De naam van zijn jongste zoon was ook von Chrapitz! Afstammelingen van de Teutoonse Ridders verlieten niet wat ze veroverd hadden! Ze stierven, maar ze zouden niet vluchten! Het werk van Max en Leandra zou worden het domein te beschermen, en om Thorn te verdedigen. En aldus, dacht Max Vincius verder, werd ik een Pruis, een Duitser eerst, en blijf ik in de tweede plaats een Jood, ondanks mijn bekering.

Max Vincius zag de verschillen in de veranderende redeneringen en redenen betreffende de plaatsen om in te leven. De vader van Max had Vilna verlaten omdat hij niet langer de discriminaties van de staat ten nadele van het Joods volk kon verdragen. Of ze nu Polen of Russen waren, de vader van Max had steeds meer restricties in de leefgewoonten van de Joden gevreesd, in Litouwen als deel van het Russisch Keizerrijk. Meer wetten, nog meer restricties, waren er inderdaad gekomen in de vorm van decreten.
De vader van Max vond zich niet beschouwd als een gelijke burger in Vilna, gelijk aan de Poolse en Russische burgers, niet vrij. Dat had zwaar gewogen op de geest van zijn vader. Waarom moesten de Joden onderdrukt worden, wanneer ze trouwe burgers van het land konden zijn?
De reden dus voor de verhuis van een deel van de Vincius familie naar Thorn en Danzig, waren in hun essentie redenen geweest van religie.
In Pruisen, en nu ook in het Duits Keizerrijk, hadden alle burgers in principe dezelfde rechten en plichten, welke ook hun godsdienst was, en dat bij wet en keizer. Natuurlijk telde de wet slechts in alle officiële relaties en functies. In privé zaken en in privé verhoudingen, bleven de oude verschillen in godsdiensten, de oude wrokken en vooroordelen, tegen de Joden, verder leven als evenveel sluimerende vuren. Niettemin moest Max toegeven en erkennen, dat er in Pruisen wel een waarachtige wil bestond om iedereen op dezelfde manier te behandelen. Dat waren de echte motieven van de wet en van de wetgevers. Voor de Joden die in Pruisen waren komen wonen, was dit een wonderbaar gevoel, zo verschillend van de duidelijke mentaliteit van de Poolse en Russische autoriteiten, en een reële verbetering van de status van de Joden. De staat was hier in Pruisen van meer belang dan de individuele overtuigingen van de mensen.

Max Vincius bleef maar nadenken over het probleem van waar zijn familie het best kon overleven in de toekomst. De nood om zich zorgen te maken over de overleving, lang vóór de echte catastrofes gebeurden, was waarschijnlijk ingebrand in zijn geest en in zijn karakter, in zijn natuur van geboren te zijn als een Jood van Vilna.
De religie was niet meer het probleem nu, redeneerde Max. Politiek was de hoofdreden om weer te denken aan overleving!
Tevens was de godsdienstige ijver die zijn familie zo gekenmerkt had in Vilna, zeer afgezwakt door de zwakheid van de Joodse gemeenschap in Thorn. Het religieus leven, Joods

leven, was veel meer intens geweest in Vilna! Max had zich bekeerd zonder veel gewetensproblemen, en dat was ook het geval geweest voor zijn zoon Mikhael.

Kurt en Haim waren trouw gebleven aan de Joodse religie, maar ze praktiseerden hun religie niet meer met de oude vroomheid en ernst, niet zoals ze zouden gedaan hebben in het Vilna dat ze nog nauwelijks kenden! Haim had zich ook gemakkelijk bekeerd, zo nodig, voor zijn promotie in het leger. Maar zijn vrouw en schoonvader hadden Haim Joods gehouden. Uiteindelijk, speculeerde Max Vincius, domineerden thans zuiver humanistische redenen zijn gedachten. Overleving was dan de eerste van de zaken waarover moest nagedacht worden. Kurt Vincius was ook nog Joods, maar hij leefde in overspel en in zonde met een Joodse echtgenote en een Christen minnares. Hij had Christelijke kinderen! Zolang zijn zeer beminde minnares zou wonen en leven in Thorn, zou Kurt niet verhuizen.

Max herinnerde zich dan nog de ogenblikken waarop hij voor de eerste maal de kleine Esther Kleinberger gezien had, zo vele jaren geleden. Ze was dan een klein kindje van slechts 3 maanden oud geweest, een kindje met een mooie, Joodse voornaam, in vodden gewikkeld, slapend in de armen van haar moeder. Hij had toen niet vermoed, dat ze al zijn traditionele meningen en conventies van liefde en huwelijk zou uitdagen. Ze had hem verrijkt door zo erg van zijn zoon te houden, over de religie heen. Ze had hem geleerd de liefde tussen een man en een vrouw minstens zo hoog te plaatsen als de liefde van God. Misschien waren dergelijke gedachten wel zonde volgens de Joodse en Christelijke Geloven. Max hoopte op enige verzoening tussen de beide hopen in de schepping. Hij loofde God. Alles werd toch weer teruggeleid dan, tot eenvoudig humanisme, tot de liefde voor mensen eerst, misschien zelfs boven de religie, en als dat kon beschouwd worden als heiligschennis door alle religies, konden die twee dan echt niet verzoend worden? Max meende van wel.
Waarheen zou de evolutie van de politieke toestand in Europa de familie van Max naartoe brengen? Zou vroeger of later gans zijn familie zich bekeren tot het Christendom?

De redenen waarom Max Vincius zo diep nadacht over de volgende verhuis van zijn familie, was dus zuiver een kwestie van overleven. Waar zou de Vincius familie de beste kansen hebben om zich voort te planten en niet uitgeroeid te worden? Die vraag was erg verschillend van waartoe enige religieuze beschouwing kon naartoe leiden. Joden werden nu redelijk goed aanvaard in alle Europese machten, uitgezonderd Rusland. Max twijfelde er niet aan, dat ook Rusland zou evolueren naar gelijke rechten voor alle burgers. Rusland was slechts wat trager hierin, dan andere landen. Joden hadden al gelijke rechten in Frankrijk, Engeland en Duitsland. Die landen waren de grootmachten van Europa. Wat als zij tegen elkaar vochten voor de ultieme macht in Europa? Wat als ze technologieën voor vernietiging begonnen te gebruiken die tot nog toe ondenkbaar bleven? Waar kon men dan veilig blijven? Dat was de fundamentele overlevingsvraag van Max Vincius. Op dit ogenblik, leek het antwoord te zijn: ga naar een grote, prachtige hoofdstad, om te beginnen, naar Berlijn!

Nota's van de Schrijver

Deze roman is een fictie. Zoals in de meeste van mijn historische romans, vermengde ik werkelijke gebeurtenissen met fictie, hopelijk niet te veel om de werkelijkheid te verdraaien. Alles betreffende de Vincius familie en de leden van die familie is natuurlijk zuivere fictie.

De twee belangrijkste historische hoofdstukken in de roman behandelen de Veldslag van Königgrätz en de Frans-Duitse Oorlog van 1870-1871.
Voor de Slag van Königgrätz gebruikte ik hoofdzakelijk de Wereldgeschiedenis van Schlosser, naast andere bronnen. Alle verhalen omtrent Haim Vincius zijn natuurlijk volledig verzonnen.
Eveneens voor de Frans-Duitse Oorlog volgde ik meestal de Wereldgeschiedenis van Schlosser. Ik las echter nog veel meer boeken en artikels betreffende die oorlogen, en voegde mijn eigen inzichten en opmerkingen toe aan de roman.

Het leven van de Joden in de Joodse Vestigingsgebieden in Polen, Litouwen en Rusland, werd gedocumenteerd door meerdere Joodse auteurs en geleerden.
Voor het leven in Thorn in de periode van deze roman, vond ik een schat van informatie in het relaas van de *Landrat* Steinmann (zie de bibliografie).
Over de Januari Opstand van de Polen in 1863, bracht het boek van Augustin P. O'Brien veel nuttig inzicht.
F. Ducuing publiceerde een belangrijke reeks artikels in nieuwsblad format over de Wereldtentoonstelling van Parijs van 1867, gepubliceerd dag na dag, en samengebracht in twee grote volumes, mooi geïllustreerd met tekeningen.
Hierna vindt de lezer een korte lijst van boeken betreffende de periode en het verhaal. Ik gebruikte deze alle, plus nog veel andere boeken en artikels om de roman te schrijven. Ze vormden mijn basis informatie en de achtergrond van de roman.

Bibliografie

Life is with People. The Culture of the Shtetl. Mark Zborowski and Elizabeth Herzog. Schocken Books. New York. 1967.

The Jews of Königsberg. 1700-1829. Jill Anita Storm. Washington University in St. Louis. Saint Louis, Missouri. 2010.

Der Kreis Thorn. Statistische Beschreibung. Steinmann, Kreislandrath. Druck und Commissionsverlag E. Lambeck. Thorn. 1866.

Petersburg and Warsaw. Scenes witnessed during a Residence in Poland and Russia in 1863-1864. Augustin P. O'Brien. Publisher Richard Bentley. London. 1864.

Die früheren und gegenwärtigen Verhältnisse der Juden in den sämtlichen Landestheilen des Preußischen Staates. Ludwig von Ronne, Heinrich Simon. Verlag Georg Philipp Aderholz. Breslau. 1843.

Gesetzsammlung für die Königlichen Preußischen Staaten. Gesetzsammlung Debits und Zeitungskomtoir. Berlin. 1847.

Die Rechtsverhältnisse der Juden in Preußen. Dr. Jur. Alfred Michaelis. Louis Lamm Verlag. Berlin. 1910.

Gedanken und Erinnerungen von Otto Fürst von Bismarck. J. B. Gotta'sche Buchhandlung Nachfolger. Stuttgart. 1941. (Herausgabe. Band I und II 1898. Band III 1919.)

Der Kanzler. Otto von Bismarck in seinen Briefen, Reden und Erinnerungen, sowie in Berichten und Anekdoten seiner Zeit. Wilhelm Langewiesche-Brandt. Ebenhausen bei München. 1930.

Bismarck, a Life. Jonathan Steinberg. Oxford University Press. Oxford. 2012.

Fragen an die Deutsche Geschichte. Ideen, Kräfte, Entsheidungen van 1800 bis zur Gegenwart. Deutscher Bundestag, Verwaltung. Berlin. 1981.

Iron Kingdom. The Rise and Downfall of Prussia 1600-1947. Christopher Clark. Penguin Books. London. 2007.

The Russian Government in Poland with a Narrative of the Polish Insurrection of 1863. W.A. Day. Longmans, Green, Reader and Dyer. London. 1867.

The Wandering Jews. Joseph Roth. Translated by Michael Hofmann. Granta Books. London. 2001.

Les Armes des Krupp, 1587-1968. William Manchester. Editions Robert Laffont. Paris. 1970.

Grundgedanken über Krieg und Kriegführung. Carl von Clausewitz. Insel Verlag. Leipzig. 1915.

Die Schlacht von Königgrätz am 3. Juli 1866. Carl Bleibtreu. Verlag von Carl Krabbe. Stuttgart. 1903. Verlag Harald Rockstuhl. Bad Langensalza. 2015.

Königgrätz 1866. Arthur L. Wagner and Charles Lowe. Oakpast Ltd. Leonaur. London. 2016.

Schlossers Weltgeschichte. Fr. Chr. Schlosser. Verlag bei Neufeld und Henius. Berlin.

Europe. De 1815 à nos jours. Serge Cosseron, Philippe Faverjon. La Manufacture. Besançon. 1991.

Sesam Nieuwe Geïllustreerde Wereldgeschiedenis. Bosch & Keunig NV. Baarn.

Thorn zur Zeit des Polnischen Januaraufstands von 1863/64. Stefan Hartmann. Zeitschrift für Ostforschung. Artikel P48-80. Herausgegeben vom Herder Institut für Ostforschung, Leibniz Gemeinschaft. Marburg. 1980.

L'Exposition universelle de 1867 illustrée. Volumes 1 et 2. Éditeurs E. Denti et Pierre Petit. Rédacteur F. Ducuing. Paris. 1867.